Nongan Hiyan

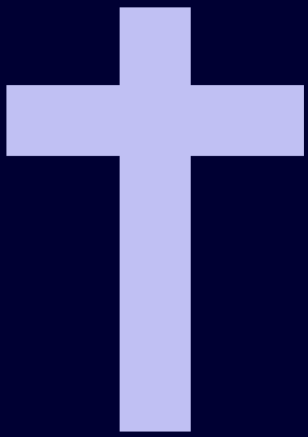

Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New Guinea

Nongan Hiyan
Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nali long Niugini

copyright © 2008, 2012, 2020 PNG Bible Translation Association

Language: Nali

Translation by: PNG Bible Translation Association

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-03-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 24 Mar 2025 from source files dated 24 Mar 2025
1c7cf377-af27-5ad9-9abb-06ab9a468be4

Contents

Jenesis 1
MATTIU 93
MAK 164
LUK 208
Yhn 281
ACTS 331
TITUS 399
PHILEMON 403
1 John 405
2 John 412
3 John 413
Rev 414

NDROIYI MELIT MASIH
(ENG: “GENESIS;”
TP: “STAT BILONG OLGETA SAMTING” O “JENESIS”)

Titiye para Ngindrai imangsani hu melit masih hurayah

1 Koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol paingan yang.
2 Pe kol pwan ara, iro ko mwaihei o, pe nimnim para aliy ara kinto tehe mahapo pwi. Pe sinon namandran iramburuhi ndrita mwekeu, pe Mwoiwa Ngindrai iho makaiye ndrita hu ndran ara.
3 Pwen Ngindrai ipa, “Ngana lang kilenganiy.” Pwen o ilenganiy.
4 Ngindrai inimei tehe ngana lang irayah hiyan, pwen irandrokomatne ndrokolo ngana lang pe ping.
5 Ngindrai ipohowe ngana lang ara “lang” pe ping ara “ping.” Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah langsih imu iya melit masih.
6 Pwen Ngindrai ipa, “Melit handra kirayah kiho ndrokolo hu ndran, para hu ndran kandrih kaya malkah.”
7 Pwen Ngindrai imbusi melit ara, pe iykiy iho ndrokolo hu ndran para koro pwan pe hu ndran para koho paingan. Pe irayah tehen aliy.
8 Pe Ngindrai ipohowe paingan ara “yang.” Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang luwoh.
9 Pwen Ngindrai ipa, “Hu ndran masih hutora pahandra yang kayawule, pe pwan posowen kirayah.” Pe irayah tehen aliy.
10 Ngindrai ipohowe pwan posowen ara “pwan,” pe hu ndran masih huyawule ipohowe hu ara ndras. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.
11 Pwen Ngindrai ipa, “Hu melit para kalek karayah ndrita pwan: ndromwindriu handra-handra mapekehu hu kalek, pe hu kei handra-handra mambuwahu pe mapekehu toraliy kalek, pe kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu.” Pe irayah tehen aliy.
12 Pwen hu ndromwindriu handra-handra ara hurayah ndrita pwan pe huiki pekehu para hu kalek pe kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu; pe hu kei handra-handra hurayah pe huiki mbuwahu mapekehu toraliy para hu kalek pe kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.
13 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang toyoh.
14 Pwen Ngindrai ipa, “Hu ngana lang karayah koho yang para hu kaiki ndrokomatne lang pe ping. Pe hu koho ariya para hu karanonoye kaipisa hu melit, pe walehe hu melit, pe hu lang sih-sih, pe hu hayou sih-sih.
15 Pe hu melit manganahu ara, andre hu koho yang para hu kalengani kol pwan.” Pe irayah tehen aliy.
16 Ngindrai imangsani melit malndra namandran mangana hilu. Imangsani melit nganan namandran para kiho yat lang, pe melit nganan mendreheh para kiho yat ping. Pe imangsani hu piriy huyapolon i.
17 Ngindrai iyki melit masih ara kene hora yang para hu kalengani kol pwan,
18 pe para hu koho mu kili lang pe ping, pe para kaiyki ndrokomatine ngana lang kiho mawen kili ping. Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

19 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang haahiu.

20 Pwen Ngindrai ipa, “Hu ndras pe hu ndran kahon kata hu kan handra-handra mepo mwalehu; pe hu norukan kohowoh yang ndrita kol pwan.”

21 Pwen Ngindrai imangsani hu kan namandran handra-handra mwalehu para ndras pe ndran, mepo ngara hu karangangai, para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe imangsani hu norukan makapenehu hurayah para hu kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

22 Pwen Ngindrai itoholi hu pe ipa, “Akahon pe ndromwoya wawu karayah kaya soyon koro ndras. Pe hu norukan karayah kaya soyon koro kol pwan i.”

23 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang yimah.

24 Pwen Ngindrai ipa, “Hu kan handra-handra makunuwehu karayah pe kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu koro kol pwan—hu kan para hanghang pe hu kan masih para seselek ndrita pwan, pe hu kan puyap, ara hu masih karayah para hu kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu.” Pe irayah tehen aliy.

25 Ngindrai imangsani hu kan puyap hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu, pe hu kan para hanghang ara hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe imangsani hu kan para seselek ndrita pwan hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu ko yi. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.

26 Pwen napwai, Ngindrai ipa, “Worou kamangsani hu ndramat, kaip-isahu pe mwensehu karayah tehe worou opu. Pe andre hu karayah tamahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe hu kan para hanghang, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan; pe hu ndramat ara andre karayah tamahu melit masih koro kol pwan masih, pe andre hu kan masih aro ara koro pahandra hu ndramat.”

27 Pwen pe Ngindrai imangsani hu ndramat, mwensehu ara tehe yiy opu. Pe imangsani hu ndramat malpat, kamai pe pihin.

28 Pwen Ngindrai itoholi hu ndramat pe ipwai iya kili hu ipa, “Akapo noru wawu hu pe ndromwoya wawu karayah soyon pe kasilihi kol pwan, pe wawu karayah mbukena kol pwan. Akoho mu kiya tahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe koho mu kili hu kan masih mwalehu mepo ngara kaselek ndrita pwan.”

29 Pwen Ngindrai ipa, “Yo uhungini wawu hu ndromwindriu masih handra-handra mapekehu tora ndrita kol pwan masih pe hu kei mepo mambuwahu pe mapekehu toraliy. Pe andre hu karayah anandrina wawu.

30 Pe hu kan masih para pwan, pe hu norukan masih para wohowoh, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan–hu melit masih mepo makunuwehu tora aliy–ara uhungini hu hu ndromwindriu pe hu youkei salau para karayah anandrinahu.” Pe irayah tehen aliy.

31 Pe Ngindrai inime melit masih kene kinmangsaniy ara irayah hiyan iya. Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang anoh.

2

1 Tehen tora ko, kol pwan pe hu kol paingan yang, pe hu melit masih kene mepo Ngindrai kinmangsani hu kantayah hutora aliy, ara kansahapwen topwei.

2 Nondriya lang manonoh ara, mbuluya Ngindrai kinhipwen topwei. Pwen pe lang sih i ara ingoh iya mbulyan masih.

3 Pe Ngindrai itoholi lang andrtoyoh ara pe ihaiyaniy, paratesah, kinmangsani melit masih kene kinhipwen, pe lang ara ingoh iya mbulyan.

Ngindrai imangsani piyang para kol Yiten

4 Iye ara titiye para Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol paingan yang hurayah. Tandrohonga YAPAN Ngindrai imbusi kol pwan pe hu kol yang ara,
5 hu kei, hu malikei, pe hu ndromwindriu handra-handra ara hu kanilek ndrita pwan mapu, pe mbulou mapu kindrut, pe hamou ndramat para kipo mbulen kiya ndrita pwan ara kintayah mapu.
6 Hapeko ndran ara ngara kisuw mbulu pwan pe ngara kingas kisa paingan, pe ndrita pwan masih ara ipep iya ndran.
7 Pwen pe YAPAN Ngindrai imangsani ndramat iyau kohu pwan, pe ihili ngohan para taleh iya ngara ndrohongun, pe ndramat ara, ara irayah ndramat mwalen.
8 Pe YAPAN Ngindrai ihisi piyang hambut iro kol hakol ngalan Yiten iyapwen te kup, pwen iyki ndramat mepo kinmangsani yiy ara, ara iya iyen aliy.
9 Pe YAPAN Ngindrai imangsani hu kei handra-handra hu lek ndrita pwan–hu kei ara, ara lahayahu iya, pe hiyan para hu kaiyki anandrinai. Pe Ngindrai iyki kei para kiyki taleh ara iro ndrokolo piyang imwonen, iyapolo kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan.
10 Pe ndran handrang itarah iyau Yiten, ngara kiyki ndran kiya piyang; pe sohopele ndran ara, ara mahaandrang.
11 Ngala ndran handrang ara Pison, irah irakayani kol namandran Hawila mepo kolt* ita aliy.
12 Kolt para kol Hawilah ara hiyan iya, pe kei hakou ita aliy, ngonoho ndreyen ara layin iya. Pe pat handra mepo kennen namandran ita aliy yi, ngalan ara karniliyan†
13 Pe ndran lundrang ngalan ara Kihon, pe irah irakayani kol namandran Kus.
14 Pe ndran tindrang ngalan ara Taikris; pe irah irakaiyani ngilse kol namandran Assiriya iyapwen te kup. Pe ndran haandrang ngalan ara Yuperetis.
15 Pwen YAPAN Ngindrai iwiri ndramat ara pe iyki yiy iye nondriya piyang iro kol Yiten, para kiropo mbulen pe kiro nimnim kaliy.
16 Pwen YAPAN Ngindrai ipwandrandrahani ndramat ara ipa, “Hiyan para ayan hu mbuwakei para hu kei masih kene hutopo nondriya piyang iye;
17 hapeko nonombun para apopo kiyau kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan, paratesah, kapa ayan, lang ara ko andre amat imwonen.”
18 Pwen YAPAN Ngindrai ipa, “Kinna hiyan para ndramat ara kiro yiy hamou o pwi. Andre kumangsani hamou kilahiy para kisopwat yiy.”
19 Pe YAPAN Ngindrai kinwiri pwan pe kinmangsani hu kan masih para yangiy pe hu norukan para hu kohowoh yang ara huyau aliy. Pwen iwiri hu huya kili ndramat ara para nakiyirowei tehe ndramat ara nakipohowe ngalahu tapeh; pe sehe ngala kan hamou-hamou mepo ndramat ara ipohowei pe iykiy, ara irayah ngalan ara ko.
20 Pwen ndramat ara ipohowe ngalahu kan masih para hanghang, pe hu norukan masih para kohowoh yang, pe hu kan masih para yangiy. Hapeko

* **2:11:** Eng: *gold*; TP: *gol* † **2:12:** Eng: *onyx/carnelian*

mwalinga hu kan masih kene ara, ara hamou tahu kinlahiy para kisopwat Atam‡ pwi.
21 Pwen pe YAPAN Ngindrai imbusi ndramat ara imatin turut, pe tandrohongan iro ndron nondriya matiliu, YAPAN Ngindrai iwiri ndruwin hakou para kesen, pe irapairani sangin imui iya nokun.
22 Pe YAPAN Ngindrai imangsani pihin hamou iya ndruwi ndramat mepo iwiriy iyau kesen. Pwen iyaiki yiy iya kili ndramat ara.
23 Pe ndramat ara ipa, “Napwai, yiy ara! Yiy ara ndruwin iyau ndruwi, pe sangin iyau sangi; pe andre kapohowe yiy ‘pihin’, paratesah, yiy ara iyau kili kamai.”
24 Pwen tehen tora ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o.
25 Pe ndramat ara hilu nambuyun, ara hilu malmou kene mwaye hilu pwi, hapeko hilu kanmasi ta hilu pwi.

3

Hilu ndramat kanhilingi nongna Ngindrai pwi

1 Pe mwat ara kan hamou mepo YAPAN Ngindrai kinmangsaniy, pe kultuw tan para kisuhuri nongan ara namandran iya, pe iramwaitini hu kan puyap masih. Pe mwat isike pihin ipa, “Ndrokonan tehe Ngindrai kinpwai kinsata walu tehe nonombun para walu kayan mbuwakei para hu kei masih hutopo ndraipiyang iye, ndre?”
2 Pwen pe pihin ipwai iya kili mwat ipa, “Ilahi para youlu kayan mbuwakei para hu kei masih hutopo nondriya piyang;
3 hapeko Ngindrai kinpwai kinsa kili youlu kinpa, ‘Kei hakou opu, iripo ndrokolo piyang, ara nonombun para walu kayan mbuwan ndre kambultuwei; kapa walu kambusiy tehen tora, andre walu kamat.’ ”
4 Pe mwat ipwai iya kili pihin ipa, “Pukene; walu andre kanmat pwi yoh!
5 Ngindrai tanan kapa walu kayan, andre mara walu kileu, pe walu andre karayah tehe Ngindrai, pe walu andre kapahasani hiyan pe mwowan.”
6 Tandrohonga pihin inime mbuwakei para kei ara, ara mwayih para kaniyai pe ilimiri maran, pe ilohonganiy tehe ara hiyan i para kiyki lolohongai waison, pwen irihi hayah pe iyniy. Pe iyki hayah iya kili nambuyun mepo irosura yiy, pe iyniy.
7 Pwen pe mara hilu malmou kene ara ileu pe hilyirowei tehe mwaye hilu pwi. Pwen pe hilu siy hu you pik hayah iyawule pe hilu rahasi hilu iya aliy.
8 Kol ipiyah pe inowu, pwen hilu hilingi ngasa YAPAN Ngindrai isa iho rokai ndraipiyang. Pe hilu malohowe hilya hilro mwalinga hu kei para piyang.
9 Hapeko YAPAN Ngindrai iyoh iya kili Atam pe ipa, “Wou ataleheh?”
10 Pwen Atam isomwi yiy ipa, “Yo uhilingi ngasam aripo nondriya piyang, pe yo ara mwaye pwi; pwen pe unoh pe urupo kohon.”
11 Pe Yapan Ngindrai isike yiy ipa, “Hiyeh ipwai satam tehe mwayem pwi? Wou matisan aniyan mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna ayan ara, ndre?”
12 Pwen Atam ipa, “Pihin mepo aiki yiy isa iripo kili yo ara, ara iyki mbuwakei para kei ara isa kili yo pe uiniy.”

‡ **2:20:** Ngalan “Atam” iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa “ndramat”; Eng: In the Hebrew language, the name “*Adam*” means “*man*” or “*mankind*”; TP: Long tok Hibru, nem “*Adam*” i wankain olsem dispela tok “*manmeri*”

13 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili pihin ipa, “Aripo tesah
anmbusiy yeh?”
Pe ipwai kilin ipa, “Mwat ara ipwahihiri yo pe uiniy.”

Ngindrai ipwatisingi nongan iya kili mwat pe hu ndramat

14 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili mwat ipa, “Wou anmbusiy
tehen tora, pwen pe mahapo uten anam, pe koram nakuniy ara iramwaitini
nopwaran tahu kan para hanghang masih, pe hu kan puyap masih kene!
Pe andre aroselek kiya pulndriyam pe andre aroyan kohu pwan nondriya
hu lang tam masih itapo isa kamulan.
15 Pe andre kuiki hingas kiho mwalingam pe mwalinga pihin, pe
mwalinga ndrayem hu pe mwalinga ndrayen hu. Pe ndraye pihin hamou
andre kiraluluwi payam, pe wou andre ayantani mbutikan.”
16 Pe yiy ipwai iya kili pihin ipa, “Yo andre kuiki ngandran kingas kiya
namandran iya, tandrohonga mapundriyam; pe tandrohonga namwalahiy
kiyata mbunah, andre ahangoruwe ngandran namandran i. Pe wou andre
aro namili nambuyum manau, pe andre kiho mu pe wou andre aro
pahandran.”
17 Pe yiy ipwai iya kili Atam ipa, “Wou anhilingi nongna nambuyum, pe
anyani mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna
ayan ara, pwen pe tunan wou opu, mahapo uten ana pwan; pe andre apo
mbulen pwokeyan para apo anandrinam kiyau aliy, nondriya hu lang tam
masih itapo isa kamulan.
18 Pe hu malikei maporon pe hu ndromwindriu mwomwan andre hu
kalek koro ndrita pwan pe karaimwani pingem. Pe andre aroyan hu
anandrinai handra-handra para pwan.
19 Pe wou andre apombulen mabusungereyim para apo anandrinam,
kipoo amat pe amui aya pwan, paratesah, uwiri wou ayau aliy asa. Wou
ara kohu pwan, pwen andre amui aya kohu pwan paiwe yi.”
20 Pe Atam ipohowe ngala nambuyun ara Ewa, paratesah, yiy ara tinahu
ndramat masih kene mepo mwalehu.*
21 Pe YAPAN Ngindrai isoruwe koyau malmou iyau kapilo kan pe irahasi
Atam hilu nambuyun iya aliy.

Ngindrai irasse Atam hilu Ewa hilya mawen piyang para kol Yiten

22 Pe YAPAN Ngindrai ipa, “Ndramat mahapo kinsapahasani hiyan pe
mwomwan, pwen pe kinsarayah tehe worou opu. Kinna hiyan para niman
kiyawiri mbuwakei para kei para taleh pe kiyan ara pwi yoh; matisan
kimbusiy pe andre kinto-kinto.”
23 Pwen pe YAPAN Ngindrai irasses yiy iya mawen piyang para kol Yiten,
para kiyapo mbulen kiya pwan mepo imangsani yiy iyau aliy.
24 Iyamulan para irasse ndramat ara kinna mawen ihipwen, pwen iyki hu
angelou huyapwen te kup para Piyang Yiten, iyapolo semela pahun niwen
mamwan iro rapaiwani yiy iya isa, para kiro penani hu ndramat para hu
mbuna kasayau sai pe kaya pakeh kili kei para taleh.

4

Kain hilu Apel hilu yukyuk iya kili Yapan

* **3:20:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan “Ewa” ara ipa “mwalen”; Eng: “*Eve*” means “*living*”; TP: Long tok Hibru, nem “*Iv*” i klostu wankain olsem dispela tok “*... i gat laip.*”

1 Atam imatin iyapolo nambuyun Ewa, pe nambuyun mapundriyan, pe
imwalahiy iyata norun Kain. Pe Ewa ipa, “Iya hiyan ta YAPAN o, isopwat
yo pe uwiri mbunah hamou kamai iye*.”
2 Iyamulan imwalahiy ta nalin hamou ngalan Apel. Pe Apel ara yiy
ndramat ngara kiro nimnim katahu sipsip, pe Kain ara yiy ndramat para
mbulya piyang.
3 Iyamulan hape, Kain iya piyang pe iya kuni hu ndroha anandrinai tan
iman pe iykiy iya kili YAPAN tehe totohun.
4 Hapeko Apel iwiri noru sipsip tan hamou ndrohan imuh pe iykiy iya kili
YAPAN. Pe YAPAN ara ipwesani totohun ta Apel.
5 Hapeko kinpwesani totohun ta Kain pwi yoh. Pwen Kain ara ndrinan
ilokuh pe mbulmaran ara ikohut.
6 Pwen pe YAPAN ipwai iyata Kain ipa, “Paratapeh ndrinam ilokuh? Pe
paratapeh mbulmaram ikohut?
7 Kapa wou ambusi melit hiyan, yo andre kupwes kiya aliy. Hapeko
kapa ambusi melit kinna hiyan pwi, andre mwomwan kimemerani wou.
Pe mwomwan ara ita polndrikam, pe inamili wou pwokeyan iya. Pwen
apwoke arapiyaniy; kapa pwi, andre kiramate wou.”
8 Porosih aro, Kain ipwai iyata nalin Apel ipa, “Kiya, takayau kaya yangiy
na.” Hilya hilto yangiy, pe Kain ihilak o itingundru nalin pe imat.
9 Pwen YAPAN isike Kain ipa, “Nalim Apel kinna aleheh?”
Pe Kain isomwiy ipa, “Yo ukowu tan o. Apa ndre kuro memerani nali
ko?”
10 Pe YAPAN ipa, “Paratapeh wou ambusiy tehen tora? Ahilingiy! Ndreye
nalim imuw ita pwan ara itarang isa kili yo.
11 Pwen mahapo uten anam pe urasse wou aya mawen pwan iye,
paratapeh, ndreye nalim ara imuw kinsusuhi pwan, pe mwoiwa ndreye
nalim ara ita nimam i.
12 Kapa wou apa amangse piyang kiya ndrita pwan, andre hu anandri-
nam kasongut topwei. Pe wou andre ohorakohoyou hakol ka hakol tehen
tora ko.”
13 Pwen Kain ipwai iya kili YAPAN ipa, “Nopwaran mahapo aniykiy kinsa
kili yo ara kunlahiy para kukuniy pwi.
14 Mahapo napiyani yo nakuya mawen pwan iye, pe andre kunto
nondriya pwokere tam pwi; andre kuro rakohoyou kol pwan hakol kiya
hakol tora ko. Kapa hamou kipohonani yo ara andre kirayi yo.”
15 Hapeko YAPAN ipwai iyatan ipa, “Andre pwi yoh. Kapa hiyeh kirayi
wou, andre kuiki nopwaran namandran kiya kili yiy.” Pe YAPAN irakinima
Kain para hu ndramat kanime yiy andre hu kantayi yiy pwi.
16 Pwen Kain iya mawen mbulmara YAPAN, pe iya iye kol hakol ngalan
Not† ita sahin iyapwen te kup para kol Yiten.

Iye ara ngala noru Kain hu

17 Kain imatin iyapolo pihin tan pe mapundriyan, pe iyamulan imwalahiy
iyata norun kamai ngalan Enok. Kain ihi kol hakol namandran pe ipohowe
ngala kol ara iya pihisali norun Enok.

---

* **4:1:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan “*Kain*” ara ipa “*uwiriy*”; Eng: “*Cain* ” sounds like the Hebrew for “*brought forth*” or “*acquired* ”; TP: Long tok Hibru dispela nem “*Kein* ” i klostu wankain olsem dispela tok “*kisim* ” † **4:16:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngala kol “*Not*” ara ipa “*iho makaiye*”; Eng: “*Nod*” means “*wandering*”; TP: “*Raun Nabaut*”

18 Iyamulan Enok iyki norun hamou kamai isarayah, ngalan ara Irat.
Pe Irat iyki Mehuyayel, pe Mehuyayel iyki Metusayel, pe Metusayel iyki
Lamek.
19 Lamek iwiri pihin malmou, hamou ngalan Atah pe hamou ngalan ara
Sillah.
20 Atah imwalahiy ta Yapal, pe Yapal ara tumbuhu ndramat masih ngara
hu koro yopai pe yihu ngara kahang hu kan para wum.
21 Ngala nalin hamou ara Yupal pe yiy ara tumbuhu ndramat masih mepo
ngara kara ndramiy pe kuwah.
22 Sillah ara imwalahiy iyata norun hamou kamai ngalan Tupal-Kain; pe
Tupal-Kain ara yiy ngara kimbusi hu menmena mbulen iyau kili pras pe
hayen.‡ Pe Tupal-Kain ara ma pisun hamou ngalan ara Naamah.
23 Lamek isikiye yiy iyata hilu pihin tan malmou ipa,
"Atah pe Sillah, alkahilingi yo na;
walu nambuyu malmou kene kahilingi nongno.
Ndramat hamou irayi yo pe uwiri neken, hapeko kunitingundrun kinmat;
wihou hamou ara ihisili yo, pe kunta yiy kinmat.
24 Kapa hamou pakirayi Kain andre kiwiri ngandran maporoandrtisap;
pe kapa hamou pakirayi Lamek ara, nopwaran tan andre kirayah
namandran iya, tehe maporoandrtingui pe andrtisap."

Ewa imwalahiy iyata mbunah hamou paiwe yi

25 Atam imatin iyasura nambuyun paiwe pe imwalahiy iyata norun
hamou kamai yi pe ipohowe ngalan Set.§
Pe Ewa ipa, "Ngindrai koyun isikirani yo pe ihingini yo mbunah hamou
kamai yi para kiya soiwi Apel, paratesah Kain irayi yiy pe kinmat."
26 Pe Set ara iyki norun hamou kamai, pe ipohowe ngalan Enos. Tandro-
hongan ara iya, pwen hu ndramat huyoh ngala YAPAN pe huro totohun iya
kili yiy.

5

Iye ara ngala noru Atam hu masih

1 Iye ara titiye ta ndraye noru Atam hu. Iro lang Ngindrai imangsani hu
ndramat, imbusi hu pe husarayah tehe yiy opu.
2 Imangsani hu ndramat, kamai pe pihin, pe iyoh yihu "ndramat", pe
itoholi hu iro mwonen lang mepo imangsani hu.
3 Pwen Atam ara iyen pe hayou tan iro sangat pe tingui (130), pe iyki
norun hamou kamai isarayah, mwensen tehe yiy opu, pe ipohowe ngalan
Set.
4 Iyamulan para iyki Set isa iro, Atam iyen pe hayou tan iro mandrolngat
i (800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.
5 Pwen Atam ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat
pe tingui (930), pwen pe imat.
6 Pwen Set ara iyen pe hayou tan iro sangat pe yimah (105) pe iyki
mbunah kamai hamou ngalan Enos.
7 Pe iyamulan para iyki Enos, Set iyen pe hayou tan iro androlngat pe
andrtoyoh i (807), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.

---

‡ **4:22:** Eng: "*... who forged all kinds of tools out of bronze and iron* "; TP: "*... bras na ain*"

§ **4:25:** Ngalan "*Set*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara, ipa "*yukyuk*"; Eng: The name "*Seth*" probably means "*granted*"; TP: long tok Hibru dispela nem "*Set* " i klostu wankain olsem dispela tok "*givim*"

8 Pwen Set ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat
songui pe luwoh (912), pwen pe imat.
9 Pwen Enos ara iyen pe hayou tan iro andrsongui (90) pe iyki mbunah
kamai hamou ngalan Kenan.
10 Pe iyamulan para iyki Kenan, Enos iyen pe hayou tan iro androlngat
songui pe yimah i (815), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.
11 Pwen Enos ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat
pe yimah (905), pwen pe imat.
12 Pwen Kenan ara iyen pe hayou tan iro andrtingui (70) pe iyki mbunah
kamai hamou ngalan Mahalalel.
13 Pe iyamulan para iyki Mahalalel, Kenan iyen pe hayou tan iro
androlngat pe haangui yi (840), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai
pe pihin.
14 Pwen Kenan ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andr-
songat pe songui (910), pwen pe imat.
15 Pwen Mahalalel ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe
iyki mbunah kamai hamou ngalan Yaret.
16 Pe iyamulan para iyki Yaret, Mahalalel iyen pe hayou tan iro androl-
ngat pe tingui yi (830), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.
17 Pwen Mahalalel ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah
androlngat andrsongui pe yimah (895), pwen pe imat.
18 Pwen Yaret ara iyen pe hayou tan iro sangat annongui pe luwoh (162)
pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Enok.
19 Pe iyamulan para iyki Enok, Yaret iyen pe hayou tan iro androlngat i
(800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.
20 Pwen Yaret ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat
annongui pe luwoh (962), pwen pe imat.
21 Pwen Enok ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe iyki
mbunah kamai hamou ngalan Metuselah.
22 Pe iyamulan para iyki Metuselah, Enok iro tokai sura Ngindrai
nondriya hayou matingat i (300), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai
pe pihin.
23 Pwen Enok ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah tingat
annongui pe yimah (365).
24 Enok irotokai sura Ngindrai, pwen yiy ara imun o mwaihei o, parate-
sah, Ngindrai kinwiri yiy kinnau.
25 Pwen Metuselah ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe
andrtoyoh (187) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Lamek.
26 Pe iyamulan para iyki Lamek, Metuselah iyen pe hayou tan iro
andrtingat androlngui pe luwoh i (782), pe iyki mundruwa norun hu hayah
kamai pe pihin.
27 Pwen Metuselah ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah
andrsongat annongui pe androsih (969), pwen pe imat.
28 Pwen Lamek ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe luwoh
(182) pe iyki mbunah kamai hamou.
29 Yiy ipohowe ngalan Nowah* pe ipa, “YAPAN iten anapwan, hapeko
mbunah iye andre kipwokarani worou kiya nopwaran pe ngandrahan para
pwan.”

* **5:29:** TP: Long tok Hibru nem “*Noa*” i klostu wankain olsem dispela tok “*malolo*”.

30 Pe iyamulan para iyki Nowah, Lamek iyen pe hayou tan iro yimingat andrsongui pe yimah i (595), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.
31 Pwen Lamek ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrtingat andrtingui pe andrtoyoh (777), pwen pe imat.
32 Iyamulan, Nowah ara hayou tan iro mayimingat (500), pe iyki hu mbunah kamai matimou–Sem, Ham, pe Yapet.

6

Iye ara kultuw mwomwan tahu ndramat

1 Iro tandrohonga hu ndramat huro kol pwan ara ndromweyahu iropo iya soyon iya, pe huiki noruhu pihin.
2 Pwen hu noru Ngindrai kamai hayah ara hu nime hu mbunah pihin ara lahayahu iya, pe hupo hu iya lohongai tahu ko.
3 Pwen pe YAPAN ipa, “Mwoiwo andre kinto kili hu ndramat lang masih pwi, paratesah yihu kansarayah tehe hu ndramat o mwaihei para kol pwan. Pwen yihu andre konto ndrangan niwen pwi yoh, pe hayou tahu andre kiho sangat pe lungui o (120).”
4 Imwonen tandrohonga lang ara pe kiyamulan i, yihu noru Ngindrai kamai ara huiki hu mbunah iyatahu pihindrahin para kol pwan. Pe noruhu ara husarayah hu ndramat namandran, niwen,* pe pwokeyahu iya, pe mangalahu.
5 Pe YAPAN inime kultuwayi hu ndramat huro kol pwan ara mwomwan pe namandran iya. Pe hu ndramat masih kene ara lohongahu pe ndriyahu ara huro mwomwan tehen tora ko lang sih tehe sih.
6 Pe YAPAN ipa, paratesah umangsani hu ndramat pe hu mbusi tehen tora? Pwen ndriya Yapan ipworu tahu.
7 Pwen YAPAN ipa, “Hu ndramat masih mepo umangsani hu andre kupwalngani hu topwei. Andre kupwasili topwe hu ndramat, hu kan masih kene para wum pe para yangiy, hu kan para seselek, kiyasura hu norukan para wohowoh masih kene. Kapa kunmangsani hu pwi, ara hiyan masih.”
8 Hapeko YAPAN ipwes iyata Nowah, pe koyun ara isikirani yiy.
9-10 Iye ara titiye ta Nowah pe norun hu.
Noru Nowah hu matimou kamai, ngalahu ara iye: Sem, Ham, pe Yapet.
Pwen Nowah ara ndramat hamou imwonen iya kili hu ndramat masih tandrohongan ara. Hu ndramat konoho yirowe mwomwan ta Nowah pwi. Pe Nowah irotokai iyasura Ngindrai lang masih.
11 Hapeko hu ndramat huropo kol pwan, kultuwayi hu ara mwomwan masih iya mbulmara Ngindrai, pe tahatai ipwoke iro kol pwan masih.
12 Pe Ngindrai inimnim isa kol pwan pe inime kultuw tahu ndramat masih kene para kol pwan masih ara mwomwan opu.

Nowah imbusi ndroi

13 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa, “Yo andre kupwasili topwe hu ndramat masih kiyasura kol pwan i, paratesah, kol pwan ipep iya tahatai pe kultuw mwomwan tahu ko.
14 Kiya, Nowah, asah pe aselehe hakou ndroyem kiya kei pwokeyan pe ndrisiyon. Arandrihi nondriyan, pe awiri nalit pe apene nondriyan pe ngawan kene.

* **6:4:** Eng: *giants, Nephilim* (anime Numbers 13:31-33)

15 Ambusi ndrohonga ndroi ara tehe toro: andrtingui pe yimingah ara
niwen, pe mulai para aliy ara songui pe lungah pe haroh. Pe niwen para
mbulu ndroi iro pwan pe iya paingan ara andrtingah pe haroh.
16 Pe kapa ambusi ndrindroh kihipwen, pwen aiki mwalinga ndrup-
wokou pe kanuh ara pwopwowe lumou kiho paingan. Aiki papai ara
kiho ngilse ndroi, pe arandrihi nondriya ndroi kiya matisap–kiro pwan,
ndrokolon, pe paingan.
17 Pe yo andre kuiki non namandran kirasumuluwani kol pwan kiyasura
memelit masih makunuwehu, andre hu kahapwen topwei.
18 Yo andre kurapaniu tisingiy kisa kili wou, pwen pe wou, nambuyum,
norum hu pe mbuyu norum hu ara andre wawu masih kene kaya nondriya
ndroi.
19 Pe awiri hu kan hamou handra-hamou handra makunuwehu–hamou
kamai pe hamou pihin–awiri hu kaya nondriya ndroi ka polo wou, pwen
andre hu kanmat pwi.
20 Hu norukan para wohowoh malmou-malmou, hu kan para yangiy
pe para wum malmou-malmou, pe hu kan para seselek malmou-malmou
andre hu masih kasa kili wou pe kaya nondriya ndroi, pwen andre hu
kanmat pwi.
21 Awiri anandrinai masih para kaniyai handra-handra ana wawu pe
anahu kan i, pe aikiy kiya kaisowa anandrinai.”
22 Pwen Nowah ihilingiy pe imbusi melit masih tehe Ngindrai ip-
watisingiy iyatan.

7

Non namandran irayah

1 Pwen YAPAN ipwai iyata Nowah ipa, “Yo unime wou opu ata hiyan pe
imwonen iya mwalinga hu ndramat masih para kol pwan. Pwen pe awiri
wawu hapat o pe akaya kene nondriya ndroi.
2 Pe awiri hu kan para kaniyai–manandrtimou kamai pe manadritimou
pihin. Pe yihu kan mepo konoho yan pwi ara awiri malmou–hamou kamai
pe hamou pihin.
3 Pe hu norukan ara tehen aliy yi; awiri hu manandrtimou kamai pe
manandrtimou pihin, para hu kapo noruhu paiwe koro kol pwan.
4 Kiro lang manandrtoyoh andre kuiki mbulou kindrut kisa pwan. Pe
andre kindrut kiya manne lang mahaangui pe ping mahaangui. Tehen tora
ko andre kupwasili topwe memelit masih makunuwe hu iripo kol pwan
mepo umangsani hu.”
5 Pwen Nowah imbusi melit masih tehe YAPAN kinpwatisingiy kinnatan.
6 Iro tandrohonga mbulou indrut isa kol pwan, Nowah ara hayou tan iho
mannongat (600).
7 Nowah iyapolo nambuyun, norun hu pe mbuyu ngundran hu, yihu
masih kene huya nondriya ndroi, paratesah, non pakeh nakirah.
8 Hu kan para kaniyai pe hu kan para kaniyai pwi, iyasura hu kan masih
para seselek pe norukan mepo para wohowoh,
9 ara hu masih kene kamai pe pihin huya kili Nowah pe huya nondriya
ndroi, tehe Ngindrai kinpwatisingiy kinna tan.
10 Pwen lang manandrtoyoh ara ihipwen, pwen non irah kol pwan.
11 Nowah hayou tan iro mannongat (600), pe iro mwonen lang songui
pe andrtoyoh para walah luwoh, pwen pwan iramburing pe ndran isuw pe

irambumbusau pe ingas isa ndrita pwan, pe mbulou indrut ikas iro paingan yang pe isa kol pwan masih.
12 Mbulou irondrut, irondrut, irondrut ipoo lang mahaangui pe ping mahaangui.
13 Pe iro mwonen lang nepo mbulou indrut, Nowah, nambuyun pe norun hu matimou Sem, Ham, pe Yapet, iyasura nambuyu hu, huya nondriya ndroi.
14 Pe hu kan para wum pe hu kan puyap para yangiy, pe hu kan para seselek iyasura hu norukan masih kene huya nondriya ndroi.
15 Hamou kamai pe hamou pihin para kan handra-handra pe norukan handra-handra, hu memelit masih kene makunuwehu ara husa kili Nowah pe huya nondriya ndroi.
16 Melit masih, hamou kamai pe hamou pihin, huya nondriya ndroi tehe Ngindrai ipwatisingiy iyata Nowah, pwen pe YAPAN iwari papai.
17 Non irotah, irotah ipoo lang mahaangui, pe non ingas pe irasumuluwani kol pwan pe ihiri ndroi iho hin ndrita pwan.
18 Non irah iya namandran iya iro kol pwan, pe ndroi ara iho raipit ndrita non.
19 Non ingas iya paingan masih, pe iramburihi hu ngondron namandran masih kene para kol pwan.
20 Irah pe ingas iya paingan masih pe irasumuluwani hu ngondron topwei. Pe ndrohonga ngondron pe ndrita non ara pakeh mahaangah.*
21 Melit masih makunuwehu iripo kol pwan ara humat topwei–hu norukan masih, hu kan namandran pe mendreheh masih para wum pe para yangiy, iyapolo hu ndramat masih, ara hu masih kene huhupwen topwei.
22 Melit masih tora hiringoha hu iyau ngara ndrohonguhu ara hu mat topwei.
23 Pe YAPAN ipwasili topwe memelit masih makunuwehu iro kol pwan–hu ndramat pe hu kan masih, hu kan para seselek pe hu norukan masih. Hapeko Nowah iyapolo hu masih kene huro nondriya ndroi ara mwale hu.
24 Pe non ara kintamat pwi ipoo iya lang sangat pe yimingui (150).

8

Non ihipwen

1 Hapeko Ngindrai ara ilohongani Nowah iyasura hu kan pe hu melit masih makunuwehu huropolo yiy nondriya ndroi. Pwen Ngindrai imbusi nohai imayum, pe ndras pe non iro tayos iya pwan.
2 Pwan mepo iramburing pe ndran isuw pe irambumbusau isa paingan ara ihipwen, pe mbulou indrut ikas ara ihipwen i.
3 Lang sangat pe yimingui (150) ihipwen, pwen non ara iro tayos hape,
4 pe lang songui pe andrtoyoh para walah andrtoyoh ihipwen, pwen ndroi ara iya kuw iya ngondron Hararat.*
5 Pe non iro tayos isa pwan, pe hu ngondron sih-sih husarayah iro lang sih para walah songui.
6 Iyamulan para lang mahaangui ihipwen, pwen Nowah itipe marasip para ndroi nepo imbusiy.

---

* **7:20:** Nongna hu Hibru: *15 cubits*; Eng: *over twenty feet, 7 metres*; TP: *sevenpela mita* * **8:4:** Eng: *mountains of Ararat*; TP: *maunten bilong Ararat*

7 Pe Nowah ipwandrisa norukan hamou lokuran iya pe kinmui pwi; yiy
iya ihowoh pe irakayani ndroi ipoo non irayos pe pwan ipwasau.
8 Pwen ipwandrisa pai hamou iya, para kinimei tehe non kintayos pwen
kinna ndrita pwan ndre mapu.
9 Hapeko non ara iro sumuluwani kol pwan ndron, pe pai ara kinnime
hape kol pwosowen para kimpwan aliy ara pwi. Pwen iwoh imui iya ndroi,
pe Nowah niman iyah iya ngawan pe iwiri pai imui isa nondriya ndroi,
paratesah, non ara iro ndrita pwan manau.
10 Nowah ilonge ipoo lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen iyki pai iwoh
iya ngawan paiwe.
11 Pwen kol iro piyah pe iwoh imui isa kili Nowah, pe iwiri kaimbuwe
youkei hakap para kei holip† iho pohon. Pwen Nowah inimei pe ipahasani
tehe non ara kintayos kinna pwan hape yi.
12 Pe Nowah ilonge iya lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen ipwandrisa
pai iwoh imui iya ngawan paiwe. Tandrohongan ara pai iya ko kinnayau
masih, pe kinimui pwi.
13 Pe Nowah hayou tan iro annongat pe sih (601), pe iro mwonen lang
sih imu para wala sih imu, non ara kinhipwen masih, hapeko pwan ara
kinpwasau hiyan mapu. Pe Nowah iwiri tamburuha ndroi hape iya mawen,
pe maran iya pwan pe inime ndran kinsapak pe pwan ara iro pwasau.
14 Pe iro lang lungui pe andrtoyoh para walah luwoh, pwen kol pwan ara
kinpwasau topwei.
15 Pe Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa,
16 “Akasa ngawan–wou pe nambuyum, norum hu pe mbuyu norum hu.
17 Pe melit masih makunuwehu tora nondriya ndroi ara awiri hu kasa
pwan kiyasura wou–hu kan pe hu norukan para wohowoh, iyasura hu kan
para seselek ara, hu masih kasa pwan, pe hu kapo noruhu pe hu kahon
koro kol pwan pe hu kaya soyon iya.”
18 Pwen Nowah isa pwan iyasura nambuyun, norun hu, pe mbuyu norun
hu.
19 Yihu kan handra-handra, iyapolo hu kan para seselek pe hu norukan
masih ara hu masih kene husa pwan topwei. Hu kan masih mepo ngara
hu karikai pe kaselek ndrita pwan ara hunnon hayoi-hayoi pe hutuh ndroi
husa pwan.

Nowah iyukyuk iya kili Yapan

20 Pwen Nowah isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN. Pe iwiri
hu kan pe hu norukan handra-handra para kaniyai, pe itimwi hu iya aliy
tehe totohun iya kili YAPAN.
21 Pe YAPAN ihingi ngonoho kosumwan itinam pe ndriyan ipwesaniy. Pe
ipa, “Konan kapa hu ndramat kambusi melit mwomwan mawihou tahu,
hapeko yo andre kunuten ana pwan paiwe ara pwi. Pe yo andre kuntamari
melit masih makunuwehu paiwe pwi tehe mahapo umbusiy.”
22 “Lang para kahasiy pe lang para karihiy,
lang para kawulen pe lang para kangandrah,
lang para mwandrai pe lang para mbulou,
pe lang pe ping–
melit masih aro andre kinihipwen pwi yoh.
Andre kiro tehen tora ko kipoo kol pwan kihipwen.”

† **8:11:** Eng: *olive*

9

Ngindrai irapaniu iyasura Nowah

1 Ngindrai itoholi Nowah iyasura norun hu pe ipwai iyatahu ipa, “Akapo
noru wawu; akahon pe ndromweya wawu kaya soyo soyon pe akapep kol
pwan masih.
2 Pe maram kiro nimnim ka tahu kan masih–hu norukan masih hora woh
paingan, iyasura melit masih hu tora selek ndrita pwan pe hu ni masih tora
ndras–yihu melit masih kene ara andre hu kanoh turut ta wawu ndramat.
3 Hu kan masih makunuwehu mepo hutora selek, hutora tokai, pe huhora
woh, andre karayah anandrina wawu ndramat kiyasura menmena piyang
tehe mamu.
4 Hapeko wou mbunayan sangi kan mepo ndrai itandron aliy, paratesah,
ndrai ara ndroiyi taleh.
5 Pe kapa sehe ndramat ndre kan kitingundru hamou ndramat kimat
andre kiro tine mbulmoro pe kikuni nopwaran kiya melit mepo imbusiy.
6 Kapa hiyeh kirayi hamou ndramat kimat andre hu ndramat hu katin-
gundrun kiya soiwin, paratesah, Ngindrai imangsani ndramat mwensen
tehe yiy opu.
7 Pe wawu andre kapo noru wawu hu kaya soyon, pe ndromweya wawu
kihon pe ndraye wawu hu andre kapep kol pwan masih.”
8 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah iyapolo norun hu ipa,
9 “Mahapo yo nakurapaniu kiyasura norum hu pe ndrayem hu mepo
andre hu kasarayah kamulan,
10 pe kiyasura melit masih makunuwehu–hu norukan pe hu kan para
wum iyapolo hu kan para yangiy nepo husa mawen nondriya ndroi–pe
melit masih makunuwehu topo ndrita kol pwan.
11 Yo uiki nongan para tapaniu isa kili wawu; pe yo andre kunmbusi
non kingas pe kipwasili melit masih kene makunuwehu paiwe ara pwi; pe
upwatisingi nongno tehe non andre kinrah pe kinrasumuluwani kol pwan
paiwe ara pwi yoh.”
12 Pe Ngindrai ipa, “Iye ara ndraikiya tapaniu to pwokeyan, urupo mbusiy
mwelengo pe mwalinga wawu pe hu kan makunuwehu tora kili wawu; pe
andre kinto-kinto hasap kiyau hasap.
13 Yo umbusi mwollou to hira kokom para ndraikiya tapaniu kiro mwele
pe mwalinga kol pwan.
14 Kapa akanime uiki mburah kiramburuhi kol pwan pe maparamwan-
drayen, andre mwollou kisarayah kiho aliy.
15 Pe andre kuro lohongani nongan para tapaniu mepo nakiro mwelengo
pe mwalinga wawu kayasura hu kan masih makunuwehu handra-handra.
Yo upwatisingi nongno tehe non andre kinrah paiwe para kipwasili topwe
hu melit masih kene ara pwi.
16 Kapa mwollou kisarayah kiho kokom, andre kunimei pe kulohongani
nongno para tapaniu andre kinto-kinto mwelengo pe mwalinga hu melit
masih makunuwehu handra-handra hu tora kol pwan.”
17 Pwen Ngindrai ipwai iyata Nowah ipa, “Mwollou iye ara ndraikiya
lohonge pe nongan pwokeyan para tapaniu to mepo yo kuniykiy mwele
pe mwalinga hu melit masih makunuwehu tora kol pwan.”

Nowah ipwayi norun Ham

18 Pe ngala noru Nowah hu huro nondriya ndroi pe husa pwan ara iye:
Sem, Ham, pe Yapet. (Ham ara tama Kenaan.)

19 Yihu noru Nowah matimou ara husarayah tumbuhu ndramat masih pe
hu silihi kol pwan masih kene.
20 Nowah ara, yiy ndramat para mbulya piyang, pe ihisi piyang hambut
iya mwisi wain.
21 Iyamulan Nowah irapaiwani ndrunu wain ngahan, iyin pe maran
imbui, pe iye matin yumwan pe mwayen pwi.
22 Pe Ham, tama Kenaan, iya pe inime taman iye matin pe mwayen pwi.
Pwen iyapwai iyata nalin malmou hilto ngawan.
23 Hapeko Sem pe Yapet hilu wiri koyau hamou pe hiluikiy iye tondrih
payandrupwese hilu. Pe hilu torokai te ndruwa hilu pe hilu ndrutihi tama
hilu iya aliy. Pe hilu rikai te mara hilu imui, para hilu mbuna kanime tama
hilu tehe mwayen pwi.
24 Pwen pe pwoke para wain ihipwen, pe Nowah isatine pe ihilong sehe
melit norun kopwan kinmbusi kinnatan.
25 Pwen pe yiy iten ana Kenaan ipa, “Wou andre aro pahandra nalim hu
pe aya ndramat para poya mbulyahu ko mwaihei.”
26 Pe Nowah ipa toro: “Kahari ngala YAPAN, Ngindrai ata Sem! Pe Kenaan
ara andre kirayah ndramat para poya mbulya Sem o mwaihei.
27 Pe Ngindrai andre kimbusi ndraye Yapet hu kaya soyon, pe ndrayen hu
andre kampwan sura kamaye Sem. Pe Kenaan ara andre kirayah ndramat
para poya mbulya Yapet o mwaihei yi.”
28 Iyamulan para non namandran, Nowah iyen pe hayou tan iro tingat pe
yimingui yi (350).
29 Hayou ta Nowah masih kene iya harong, ara irayah andrsongat pe
yimingui (950), pwen pe imat.

10

Iye ara ndraye ngala noru Nowah hu

1 Iye ara titiye ta noru Nowah hu–Sem, Ham, pe Yapet. Noru Nowah hu
matimou ara hupo noruhu iyamulan para non namandran irasumuluwani
kol pwan masih ihipwen.
2 Iye ara ngala noru Yapet hu kamai: Komer, Makok, Matai, Yawan, Tupal,
Mesek, pe Tiras.
3 Pe iye ara ngala noru Komer hu kamai: Askenas, Ripat, pe Tokarmah.
4 Iye ara ngala noru Yawan hu kamai: Elisah, Tarsis iyapolo hu ndramat
para Saiprus* pe hu Totan.†
5 Pe ndraye noru Yapet hu, hu masumbuwe iya leng pe mbuson. Pe
huyempwan kolohu hakol-hakol pe nongna kolohu ara handra-handra.
6 Iye ara ngala noru Ham hu kamai: Kus,‡ Misrayim,§ Put,** pe Kenaan.
7 Iye ara ngala noru Kus hu kamai: Sepa, Hawilah, Saptah, Raamah, pe
Sapteka. Pe Raamah ara, ngala norun hilu malmou ara Sepa pe Tetan.
8 Kus ara iyki norun hamou i ngalan Nimrot. Yiy irayah ndramat hamou
pwokeyan para pahun.
9 YAPAN iyki pwoke iya kili Nimrot pe irayah ndramat hamou pwokeyan
para poya yohou. Pwen mahapo kapa hamou kisikiye hamou andre kipa,

---

* **10:4:** Eng: *the Kittim (a people living on Cyprus)*; TP: *ol man bilong Saiprus* † **10:4:** Eng: *the Rodanim/Dodanim*; TP: *ol Dodan* ‡ **10:6:** Eng: *Cush*; TP: *Kus (Long tok Hibru, dispela nem Kus em i nem bilong kantri Sudan)* § **10:6:** Hebrew/Eng: *Mizraim/Egypt*; TP: *Yisip* ** **10:6:** Eng: *Put (Libya)*; TP: *Libia*

“Wou tehe Nimrot imwonen, yiy ndramat para kahaya yohou mbulmara YAPAN.”
10 Nimrot ara irayah yapene hu kol mahaakol iye: Papel, Erek, Akkat, pe Kalneh. Pe isarayah tehe king[††] para kol mahaakol ara, hutora nondriya kol namandran Papilon.
11 Pwen itali Papilon pe iya Assiriya pe imangsani hu kol namandran iye kene: Niniweh, Rehopot-ir, Kalah,
12 iyapolo Resen ara, ita mwalinga Niniweh pe mwalinga kol namandran Kalah.
13 Hu noru Misrayim ara hu ndramat para Litiya,[‡‡] Anam, Lehap, Naptu,
14 pe iyapolo Patrus, Kasluh, pe hu para Kaptor. (Hu ndramat para Pilistiya ara husarayah ndrayehu Kasluh.)
15 Kenaan ara iyki norun ndrihou ngalan Siton. Pe Kenaan ara tumbuhu Hit,
16 hu Yepus, hu Amor, hu Kirkas,
17 iyapolo hu Hipi, hu Ark, hu Sini,
18 pe iyapolo hu Arwat, hu Semar, pe hu Hamat. Iyamulan hu tumbu Kenaan ara hu masumbuwe.
19 Ndringa pwanehu Kenaan ara iro Siton, pe iya pakeh Kerar pe Kasa, pwen irapaiwaniy iyapwen te Sotom, Komorra, Atmah, pe Sepoyim, pe iya manne Lasa.
20 Ariyo ara noru Ham hu kamai, yihu yempwan kamayehu hawum-hawum, pe nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-hakol.
21 Sem ara iyki norun hayah kamai pe isarayah tumbuhu Eper masih. Pe Yapet, nalin namandran ara Sem.
22 Iye ara ngala noru Sem hu kamai: Elam, Assur, Arpaksat, Litiya,[§§] pe Aram.
23 Pe ngala noru Aram hu ara Us, Hul, Keter, pe Mesek.
24 Arpaksat iyki norun Selah, pe Selah iyki norun Eper.
25 Eper ara iyki norun malmou kamai: Pelek pe Yoktan. Iro tandrohonga Pelek isarayah iro, hu ndramat masih para kol pwan hu masumbuwe huya marakol.[***] Pwen pe hupohowe ngalan ara Pelek, paratesah, mbulundroiyi nongan para ngalan “Pelek” iya nongna kolohu ara ipa “masumbuwe.”
26 Yoktan ara iyki norun hu kamai, ngalahu ara iye: Almotat, Selep, Hasarmawet,
27 iyapolo Yerah, Hatoram, Usal,
28 iyapolo Tikla, Opal, Apimayel,
29 iyapolo Sepa, Opir, Hawilah, pe Yopap. Ariyo kene ara ngala noru Yoktan hu.
30 Kol mepo huro aliy ara ndringan iro Mesa iya manne Separ, ita mwalinga hu pahayi iyayau te paramwandrai ingas.
31 Ariyo ara ndraye noru Sem hu kamai, yihu yempwan kamayehu hawum-hawum, pe nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-hakol.
32 Pe ariyo kene ara ndraye noru Nowah hu para wum hawum-hawum pe kol hakol-hakol. Iyamulan para non namandran ingas ihipwen, hu masih kene hurayah iro kili noru Nowah hu ko, pe hu masumbuwe huya kol pwan masih.

[††] **10:10:** Eng: *“The first centres of his kingdom ...”*; TP: *“Nimrot i bosim ...”* [‡‡] **10:13:** Eng: *Ludites*; TP: *ol lain manmeri bilong Lidia* [§§] **10:22:** Eng: *Lud*; TP: *Lidia* [***] **10:25:** Anime sapta 11:1-9

11

Yapan irapaiwani nongna kolo hu ndramat masih

1 Koluw kinna, hu ndramat masih para kol pwan nongna kol tahu ara
handra ko, pe pohoweyan ara iya wule handra ko.
2 Yihu rotokai yapwen te sahin para paramwandrai ingas, pe huyarayah
iya pwan hambut ita Papilon, hu ndramat kenyen aliy pwi. Pwen pe huya
hu mipwan aliy.
3 Iyamulan huyen pe hamou ipwai iyata hamou hupa, “Kiya, worou
tukapo pwan nakak tiken, pe tukasuluyaniy kiyapolo memelit tiken. Pwen
tukarangandrihiy kiya ngandraha mwan, pe kiya pwokeyan tehe hambut
pat.” Pwen tehen tora ko hu pwili wum tahu iya memelit tehe pat, pe melit
handra tehe nalit. Pwen pe hu pene mwalinga pat iyawule pe iya pwokeyan
masih.
4 Pwen hupa, “Kiya, mahapo natukambusi kol hakol namandran kiya
kolorou pe natukapwili hawum wum namandran niwen pe payandrohan
kiya wiri yang. Pwen hu ndramat masih para kol pwan andre hu kanimei
pe kahari ngalarou pe andre tukanmasumbuwe kanna kene kol hakol-
hakol pwi; andre tukeye wule ko.”
5 Pwen YAPAN isa kol pwan, pe inime kol namandran pe wum niwen hu
ndramat masih para kol pwan hu pwiliy iya iyoho paingan pakeh yang.
6 Pwen YAPAN ipa, “Mahapo hu ndramat masih iye ara hu hapat o, pe
nongna kol tahu ara handra ko, pe hu ngara kapo mbuluyahu kawule.
Kindrou pwi andre hu kambusi sehe lohonge kiya lohogai tahu ko.
7 Kiya, tukaya pwan pe tukaya peiwani nongna kol tahu. Pwen andre
hamou kinlahiy para kipahasani nongna hamou pwi.”
8 Pwen YAPAN irasumbuwani hu, pe hu masumbuwe huya kene kol pwan
masih. Pe hu hupwen mbulen o, pe kol namandran ara hu kanmangsaniy
pwi.
9 Iyamulan hupohowe ngala kol ara Papel,* paratesah YAPAN irapaiwani
nongna kol tahu imapaiwe para hamou andre kinhilingi nongna hamou
pwi. Pe irasumbuwani hu pe hu masumbuwe huya kol pwan masih.

Ngala noru Sem hu

10 Iye ara titiye ta Sem.
Tandrohonga hayou malwoh ihipwen para non namandran ingas kol
pwan, pe noru Sem hamou kamai ngalan Arpaksat irayah imwonen hayou
ta taman ara masangat (100).
11 Iyamulan para norun Arpaksat, Sem iyen hayou mayimingat i (500), pe
iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
12 Pe Arpaksat hayou tan iho tingui pe yimah (35), pe iyki norun hamou
kamai ngalan Selah.
13 Pwen iyamulan para norun Selah, Arpaksat iyen hayou haangat pe
royoh i (403) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
14 Selah iyen pe hayou tan iho matingui (30), pe iyki norun hamou kamai
ngalan Eper.
15 Iyamulan para norun Eper, Selah iyen hayou haangat pe royoh i (403),
pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
16 Eper iyen pe hayou tan iho tingui pe haahiu (34), pe iyki norun hamou
kamai ngalan Pelek.

---

* **11:9:** “Papel” iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringen ara pakipakeh kili nongan handra ipa “imapaiwe”; Eng: *confused*; TP: *paulim*

17 Iyamulan para norun Pelek, Eper iyen hayou haangat pe tingui yi (430),
pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
18 Pelek iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou kamai
ngalan Reu.
19 Iyamulan para norun Reu, Pelek iyen hayou lungat pe androsih i (209),
pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
20 Reu iyen pe hayou tan iho tingui pe luwoh (32), pe iyki norun hamou
kamai ngalan Seruk.
21 Iyamulan para norun Seruk, Reu iyen hayou lungat pe andrtoyoh i
(207) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
22 Pwen Seruk iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou
kamai ngalan Nahor.
23 Pwen iyamulan para norun Nahor, Seruk iyen hayou malungat i (200)
pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
24 Nahor iyen pe hayou tan iho lungui pe androsih (29) pe iyki norun
hamou kamai ngalan Terah.
25 Iyamulan para norun Terah, Nahor iyen hayou sangat songui pe
androsih i (119), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
26 Terah iyen pe hayou tan iho manandrtingui (70) pe iyki norun hu kamai
matimou ngalahu Apram, Nahor, pe Haran.
27 Iye ara titiye ta Terah, tama Apram, Nahor, pe Haran.
Iyamulan Haran iyki norun hamou kamai ngalan Lot.
28 Iyamulan Haran iye sura taman Terah, pe imat iro kol Ur, mepo iyki yiy
iro aliy. Kol Ur ara ita nondriya kol namandran tahu Kaltiya.
29 Apram pe Nahor hilu yen, pe hilu yesou. Apram iwiri pihin hamou
ngalan Sarai pe Nahor iwiri pihin hamou ngalan Milkah, nali Yiskah; tama
hilu ara hamou o, Haran.
30 Sarai ara kinkun hamou mbunnah pwi masih.
31 Pwen Terah iwiri norun kamai Apram, pe tumbun Lot, mepo noru
Haran, pe mbuyu norun Sarai, nambuyu Apram, huyasura yiy, pe huyau.
Terah iyasura hu masih, hutine pe hutali kol hakol ngalan Ur ita nondriya
kol namandran Kaltiya, pe huyau hu pakaya kol namandran Kenaan.
Hapeko huyau huya huye kol Haran pe hu mipwan aliy namu.
32 Huya huyen aliy, pe Terah hayou tan iho lungat pe yimah (205) pwen
iyamat iro Haran.

12

Ngindrai iyoh Apram

1 YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Atine pe atali kolom pe yowem hu pe
pwane tamam, pe aya kol hakol nakupwainganiy kisa kili wou.
2 Yo andre kumbusiy, pe ndrayem hu andre karayah soyon iya,
pe andre kutoholi wou
pe andre kumbusi ngalam kiya namandran,
pe wou andre arayah lomwes kiya kili hu ndramat.
3 Yo andre kutoholi hiyeh kapa kitoholi wou,
pe andre kuten ana hiyeh kapa kiten anam.
Pe hu ndraye ndramat masih para kol pwan ara
yo andre kutoholi hu kiyau hiyan atam.”
4 Apram ara hayou tan manandrtingui pe yimah (75) pe itali Haran pe
iyau iya kol tehe YAPAN kinpwai kinna tan mamu. Pe Lot irikai iyasura yiy.

5 Pwen Apram iwiri nambuyun Sarai pe noru nalin Lot iyasura meltahu
masih pe hu ndramat masih para mbulyan mepo iwiri hu iro Haran pe
huyau huya kol namandran Kenaan.
6 Pwen huyarayah huyaliy pe Apram irotokai iya manne kei hakou
namandran ngalan Moreh ita kol Sekem. Tandrohonga tokuyai tan iya
nondriya kol namandran Kenaan ara hu ndramira Kenaan ara huro ndron
aliy.
7 YAPAN isarayah iya kili Apram pe ipwai iyatan ipa, “Yo andre kuhingini
ndrayem hu kiya pwan iye kamulan.” Pwen pe Apram isoye pere tuntun
para yukyuk pe itohun iya kili YAPAN mepo isarayah isa kili yiy.
8 Iyamulan Apram iyau iyapwen te kup, pe iyarayah iya pahayi sih
namandran ita pakeh kol hakol ngalan Petel. Pwen pe iyen aliy pe ipwili
wum tan iho ndrokolo kol malkol, Petel pe Ai. Petel ara ita sahin iyapwen
te rai. Ai ara ita sahin iyapwen te kup. Pwen iyen aliy pe isoye pere tuntun
para yukyuk paiwe pe itohun iya ngala YAPAN.
9 Iyamulan Apram irakuhuye pe irikai iro hakol iya hakol ipoo iyarayah
iya kol hakol namandran hape ngalan Nekep.

Apram iya iro Yisip

10 Apram isa iro kol namandran Kenaan pe mundruwai namandran
isarayah, pe itali Kenaan pe iya pwen masih iya Yisip para kimpwan aliy
hape na.
11 Apram irotokai nakiya pakeh Yisip pe ipwai iyata nambuyun ipa, “Yo
upahasaniy tehe wou ara pihin hamou lahayam iya.
12 Mahapo kapa takayarayah kaya Yisip, andre hu ndramat para Yisip
kanime wou, pe hu kapa, ‘Pihin hira nambuyu Apram.’ Pwen pe andre hu
karayi yo kumat pe wou ayen.
13 Kapa hu kasok wou, apwai kiyatahu tehe wou pisu. Pwen andre hu
kambusi hiyan sato pe hu kantayi yo pwi, paratesah, andre hu kanime wou
pihin mwayih, pe hu kanamili wou.”
14 Apram isarayah isa Yisip pe hu ndramat para Yisip hu nime Sarai ara
pihin hamou lahayan iya.
15 Hu ndramat namandran para poho mbulen ta king tahu Yisip* hu nime
Sarai ara lahayan iya pe huya pwai iyata king, pe hu wiri yiy iya nondriya
seu ta king.
16 King inime Sarai ara lahayan iya, pe iwiri yiy iya nambuyun
pe ipomene Apram iya hiyan; ihang Apram hu sipsip, hu meme, hu
mbulmwakau, hu tongkiy kamai pe pihin, pe hu kamel, pe hu ndramat para
mbulyan–kamai pe pihin.
17 Hapeko YAPAN ndrinan ilokuh, pe irakultuwani hu ndramat masih
para wum ta king, paratesah king iwiri Sarai, nambuyu Apram, iya
nambuyun.
18 Pwen king iyoh Apram isa kili yiy pe ipwai iyatan ipa, “Paratesah pe
wou apwasike yo apa Sarai ara pisum? Mbuwalim apwai sato ngawan tehe
yiy ara nambuyum?
19 Paratapeh pe wou apwasoyou apa Sarai ara pisum, pwen uwiri Sarai
iya nambuyu? Kiya, iye; awiri nambuyum pe walu kayau.”
20 Pwen pe king ipwandrisa hu ndramiran pe huya pwai iyata Apram
para kiwiri nambuyun pe meltan masih pe hu kaya mawen Yisip.

* **12:15:** Hu ndramat para kol Yisip ngara hu kayoh “*king*” tahu toro: “*Paraoh*”; Eng: *Pharaoh*

13

Lot itali Apram

1 Pwen Apram iwiri nambuyun, noru nalin Lot, iyasura meltan masih, pe
itine Yisip pe iyau iya kol ndrohoyin ngalan Nekep.
2 Apram ara yiy ndramat hamou menmenan soyon iya; pe hu kan atan
ara soyon, iyasura silwa pe kolt.
3 Pwen irakuhuye pe itali Nekep pe iyeses ta hape ta hape ipoo iyarayah
iya kol hakol ngalan Petel. Pe impwan kol mamu iyen aliy ndrokolo kol
malkol Petel pe Ai,
4 kol mepo isoye pere tuntun para yukyuk iro aliy. Pwen pe itohun paiwe
iya kili YAPAN.
5 Lot ara irikai iyapolo Apram, pe meltan pe kannen pe hu ndramiran
para poya mbulyan ara soyon iya i.
6 Hapeko pwan mepo hilu yen aliy ara mbusukau o. Kinlahi hilu malmou
kene pwi, paratesah, hilu malmou kene melta hilu ara soyon iya.
7 Yihu ye wule pe takokowai irayah ndrokolo hu ndramat para mbulya
Lot pe hu ndramat para mbulya Apram. Tandrohongan ara, ara yihu
ndramira Kenaan pe yihu ndramira Peris ara huro pwan ara pe huro
namnam iya aliy.
8 Huyen pe Apram ipwai iyata Lot ipa, “Talu hapat o; mbuna talu
karakokowai mwalinga talu pe yihu ndramat para mbulya talu.
9 Anime pwan namandran ita ko mwaihei? Talu nakasopat ara. Wou aya
pwen te nimam mot pe yo kuya pwen te nimo kamou; pe kapa mbuwalim
para aya pwen te nimam mot, kiya, aya pwen te nimam kamou pe yo kuya
pwen te nimo mot.”
10 Lang ara Lot itine pe maran isalti pwan hambut namandran ita pakeh
ngilse Ndran Yortan. Pwan ara, ara ndrunun soyon iya, iya mane kol hakol
ngalan Sowar ita pakeh Yisip, pe ndran para aliy ara tehe piyang ta YAPAN
ngalan Yiten. (Lang ara, YAPAN kintakultuwani kol ngawan malkol Sotom
pe Komorrah mapwi.)
11 Pwen Lot inamili pwan namandran ariya, pe irakuhuye pe iyau
iyapwen te kup. Pwen tehen tora ko pe Apram hilu Lot hilu sopat.
12 Apram impwan Kenaan pe Lot iya impwan ndrokolo hu kol naman-
dran huro ngilse ndran, pe ipwili yumwan iho pakeh kol ngwawan Sotom.
13 Hu ndramat para kol Sotom ara kultuwayihu mwomwan namandran
masih iya mbulmara YAPAN.

Apram iya Hepron

14 Iyamulan para Lot kintali Apram, YAPAN isarayah iya kili Apram pe
ipwai iyatan ipa, “Orotine ndrohonokum pe maram kiyapwen te kup, hai,
tolau, pe rai.
15 Pwan masih mepo maram ita nimei ara andre kuikiy kisatam pe
ndrayem hu kamulan, hasap kiyau hasap.
16 Yo andre kumbusiy pe ndrayem hu andre kasarayah soyon iya; tehe
kohu pwan, pe kapa hamou ndramat kilahi kindromwa kohu pwan masih
ita kol pwan, pwen andre kilahi kindromwa ndrayem hu yi.
17 Atine pe arikai nondriya kol ara haroh kiya haroh pe sahin kiya sahin,
paratesah, yo nakuiki pwan masih ara kisatam.”
18 Pwen Apram irakuhuye yiy pe iyeses ipoo iya Hepron pe ipwili
yumwan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Iyamulan iyen aliy
pe isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN.

14

Pahun namandran irayah kili hu king

1 Lang ara Amrapel king tahu para kol hakol ngalan Sinar, Ariyok king
tahu Ellasar, Ketorlawomer king tahu Elam, pe Tital king tahu Koyim,
2 hu king mahaamou ara huyapo pahun iyasura hu king mayimou iye:
Pera king tahu Sotom, Pirsa king tahu Komorrah, Sinap king tahu Atmah,
Semeper king tahu Sepoyim, pe king tahu Pela (mahapo hu pohowe ngala
kol ara Sowar).
3 Hu king mayimou aro ara huya rawure hu ndramat tahu para pahun
huya pwenten hambut ngalan Sittim ita ngilse ndras namandran. (Mahapo
hu tora pohowe ngalan ara “Ndras meren”.*)
4 Yihu king mayimou aro, ara ngara hu koro pahandra King Ketorla-
womer hayou songui pe luwoh, pe hayou tahu pakiya songui pe royoh
ndrinahu ilokuh ta King Ketorlawomer pe hu kanhilingi nongnan pwi.
5-6 Iro hayou songui pe haahiu pwen Ketorlawomer iyoh hu king matimou
husa kili yiy–Amrapel king tahu Sinar, Ariyok king tahu Ellasar, pe Tital
king tahu Koyim. Husa huyasura hu ndramat tahu para pahun, pe hupo
pahun huyasura hu Repa huro kol Asterot-Karnayim, pe huramwaitini hu.
Pwen hungas kol Ham pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Sus;
pe hungas yangiy para kol Kiriyatayim pe hupopahun pe huramwaitini hu
ndramira Em. Pwen pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Hor
huye pahayi namandran para Seyir, pe husani hu pe huwop iyapwen te
kol Elparan, pakeh kili kol mepo ndramat konohoyen aliy pwi.
7 Iyamulan Ketorlawomer pe hu ndramat para pahun tan hu peiwani
hu pe humui huya kol Kates, ngalan handra mamu ngara hu kapohowei
Enmispat. Hupopahun pe huramwaitini hu ndramat para pwan masih tahu
Amalek pe huramwaitini hu Amor i, huro kol Hasason Tamar.
8 Pwen hu king mayimou tahu Sotom, Komorrah, Atmah, Sepoyim, pe
Pela iyapolo hu ndramat tahu para pahun huya rawure hu huya pwenten
hambut ngalan Sittim.
9 Pwen huya huyen aliy pe huya popahun iyapolo hu king mahaamou,
Ketorlawomer king tahu Elam, Tital king tahu Koyim, Amrapel king tahu
Sinar, pe Ariyok king tahu Ellasar. Hu king mahamou iye ara hupo pahun
iyapolo hu king mayimou.
10 Hupo pahun huya, pe king tahu para Sotom pe king tahu Komorrah hilu
wop iyasura hu ndramat ta hilu hayah para pahun. Hapeko hu hayah huya
yos iya ngat hayah mburan iro pwenten para Sittim, pe hu masih huwop
huya ngondron.
11 Ketorlawomer iyasura hu king matimou aro ara yihu wiri meltahu
ndramat para Sotom pe Komorrah iyasura anandrinahu pe huyau.
12 Pwen pe hu wiri noru nali Apram, Lot, pe meltan masih, paratesah,
irosura hu.
13 Hapeko ndramat hamou iwop pe iyarayah iya kili Apram pe iya nese
ndrainga Apram. Ndramat mepo iwop ara, ara yiy hamou Hipuruw. Apram
iye pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Mamre ara, yiy hamou
ndramira Amor. Yiy pe nalin hilu, Eskol pe Aner, yihu matimou kene ara,
ara yihu kowase Apram.
14 Apram ihilingi nongan iro kili ndramat aro ipwai iyatan tehe pahun
namandran irayah iro Sotom pe hu kanwiri noru nalin Lot pe meltan masih
pe hu kanyau. Pwen pe Apram ndrinan ilokuh pe iyoh hu ndramiran tingat
songui pe androlmou (318), hu ndramat para pahun para wum tan. Pwen

* **14:3:** Eng: *Dead Sea*; TP: *Det Si*

huya po pahun iyapolo hu king mahamou mepo hu wiri Lot iyasura hu pe husani hu iya matne kol hakol ngalan Tan.
15 Kol iping pe Apram iwong iyatahu ndramat para pahun, pe ipwai iyatahu para hu hayah hu kayau hasai pe hu hayah hu kayau hasai, pe huyau huya popahun. Husani King Ketorlawomer iyasura yowen hu pe huwop iyapwen te kol hakol ngalan Hopah. Hopah ara kol hakol iyapwen te hai ndruwa kol namandran Tamaskus.
16 Pwen pe iwiri melit masih mepo hu pahanowei iyasura noru nalin Lot pe meltan masih iyapolo hu pihin pe ndramiran hu.

Melkisetek itoholi Apram

17 Iyamulan para Apram isani King Ketorlawomer iyasura hu king matimou hu kanyau, yiy imui isa, pe king tahu Sotom iya pohonani yiy iro pwenten sih ngalan Sapeh ngara hu kapohowei “Pwenten ta King.”
18 Pwen Melkisetek, yiy king ta hu Salem pe yiy ndramat hamou para mbuluya Ngindrai iyera Paingan Masih[†], ara isap ana Apram ndrinanohun pe ndrunukei ngahan[‡] isa ngawan kili yiy.
19 Pwen pe itoholi Apram ipa,
“Ngindrai iyera Paingan Masih,
mepo imbusi kol pwan pe yang andre kitoholi wou.
20 Pe tukahari ngala Ngindrai kiya paingan masih,
paratesah, yiy irosura wou pe apo pahun iyapolo hu ndram para pahun
pe arayi hu pe asani hu huyau topwei.”
Pwen Apram itaingani memelit masih mepo iro kili yiy iya pwelekei masongui pe iyki pwelekei sih ara iyata Melkisetek.
21 Iyamulan king tahu Sotom ipwai iyata Apram ipa, “Aiki hu ndramiro kamui, pe melit masih ara atam.”
22 Hapeko Apram ipwai iyata king tahu Sotom ipa, “Uhuri nimo iya paingan pe upwai ngawan iya mbulmara YAPAN, Ngindrai iyera Paingan Masih mepo imbusi kol pwan pe paingan yang, pe urandrangan
23 tehe, yo andre kunpo handra meltam pwi masih. Matisan kamulan apa, ‘Yo ko umbusi Apram pe iya ndramat hamou namandran pe meltan soyon!’
24 Yo andre kunpo handra melit pwi masih. Yo andre kuwiri memelit mepo hu ndramat to kanyaniy, pe iyasura memelit hayah tahu ndramat matimou ngalahu ara iye: Aner, Eskol, pe Mamre. Yihu matimou ara ko andre hu kapo memelit.”

15

Ngindrai irapaniu iyapolo Apram

1 Iyamulan YAPAN iwong iya kili Apram iya taltal, pe ipwai iyatan ipa, “Apram, mbuna anoh. Andre kupenani wou iya sehe mwomwan kisarayah kili wou, pe andre kuiki memelit soyon iya kiya kasawem.”
2 Hapeko Apram ihilingiy pe ipa, “O, YAPAN NGINDRAI, wou naiki tesah ndrokonan kisa to? Konan. Yo noru pwi pe melto masih kene iripo andre sehe ndramat maran kiro aliy? Yo ndramiro hamou o ara Eliyeser para kol Tamaskus.
3 Pe anhang yo hamou mbunah pwi. Pwen andre ndramat para poya mbuluyo ara andre maran kiro melto masih.”

---

† **14:18:** Eng: *priest of God Most High*; TP: *pris bilong God Antap Tru* ‡ **14:18:** Eng: *bread and wine*; TP: *bret na wain*

4 Pwen pe Apram ihilingi YAPAN iwong iya kili yiy paiwe ipa, “Ndramat
para poya mbulyam ara andre kinwiri meltam masih kene pwi yoh.
Norum, ndreyem imwonen andre kiwiri nokum pe kinimnim kiya meltam
masih.”
5 Pwen YAPAN iwiri yiy iya ngawan pe ipwai iyatan ipa, “Maram kiya
paingan pe anime piriy masih hora yang. Alahi andromwa hu? Pwi yoh!
Tehen tora ko ndrayem hu andre karayah tehen aliy.”
6 Apram ihilingiy pe ilohongani tisingi nongna YAPAN ara ndrokonan
masih. Pwen pe YAPAN ipohowe Apram ara ndramat hamou imwonen
masih.
7 Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, “Yo YAPAN mepo uwiri wou asa mawen
kol Ur, ita nondriya kol namandran Kaltiya, para kuiki pwan iye kisatam
pe kiya pwanem.”
8 Hapeko Apram ipwai iyatan ipa, “YAPAN NGINDRAI, yo andre kupa-
hasaniy tehe tapeh mepo pwan aro nakiya mbukenan yo?”
9 Pwen YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Aya wiri mbulmwakau hamou
pihin, meme hamou, pe sipsip hamou kamai, hu kan masih, ara hayou tahu
maroyoh, pe kiyasura pai malmou.”
10 Apram iya wiri hu kan masih tehe YAPAN ipwai iyatan, pe iwiri hu
husa kili yiy. Pwen iralle hu iya maltoh pe iyki hu haroh iya sahin pe haroh
iya sahin, haroh iye ngilse haroh, pe hilu pai o ara kintalle hilu pwi.
11 Pwen hu mannah tiken huwoh husa pwan pakasa sap ana hu, hapeko
Apram imbultahahu pe huwoh.
12 Lang ara paramwandrai pakeh nakiyalai, pe matiliu irayi Apram, pe
iye pwan pe imatin turut. Pwen inime melit handra mburuhan-mburuhan
isarayah isa kili yiy tehe nihinih pe inoh turuwe yiy.
13 Pwen YAPAN iwong iya kili yiy ipa, “Wou apahasaniy tehe ndrayem
hu andre kampwan kol hakol mepo kolohu pwi, pe andre kapo mbulen
kaya pahandra hu ndramat para kol ara. Pe andre hu karayah hu ndramat
para poya mbulen o mwaihei tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu
karandrondroyani ndrayem hu kipoo hayou mahaangat.
14 Kiyamulan andre kurakultuwani hu ndramat masih para kol naman-
dran ara kiya mwomwan masih. Pe kamulan para aliy andre ndrayem hu
kasa mawen kol namandran ara kiyasura meltahu soyon iya.
15 Pe wou ara andraya parangoloh masih, pe kimat tam ara andre
kisarayah waison o. Pe norum hu andre hu karoni wou oho ndruwa tamam
pe tumbum hu.
16 Pwen kiyamulan masih ndrayehu mahaasap andre hu kamui kasa kol
aripo. Hapeko mahapo ara, takultuw mwomwan tahu Amor ara hiramwak
ndron.”
17 Paramwandrai kinna lai pe kol kinlokuh, pwen Apram inime ko-
sumwan irotinam kohoyonga mwan, pe mwan iro yat paisui. Melit
malndra ara hilu ro yau mwalinga hu kan mepo kintalle hu pwen huro
pwan.
18 Iro mwonen lang ara YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Mahapo talu
nakaramwaniye kiya hiyan–tehe yo andre kuiki pwan kiro matne Ndran
Yisip kiya matne Ndran Namandran Yuprates kiyata ndrayem hu.
19 Pwan ara mahapo yihu ndramira Ken, Kenis, Katmon,
20 Hit, Peris, Repa,
21 Amor, Kenaan, Kirkas pe Yepus hu yerampwan aliy.”

16

Hakar irayah nambuyu Apram

1 Sarai ara nambuyu Apram hilyesou ndrangan niwen iya, hapeko Sarai
kinkun hamou noru Apram ara pwi. Pwen Sarai ma pihin tan hamou pihi
Yisip para poya mbulyan, ngalan ara Hakar.
2 Iyamulan Sarai ipwai iyata Apram ipa, “YAPAN mbuwalin para yo
kukun hamou mbunah. Pwen pe lohongai to ipa ndre hiyan para amatin
kiyapolo Hakar pe yiy andre kikun mbunah kiya soiwim.” Apram ihilingiy
pe ipa hiyan iya lohonga Sarai.
3 Pwen Sarai iyki Hakar pihi Yisip iya kili Apram tehe nambuyun para
hilkapo mbunah. Hayou masongui ihipwen para Apram iye Kenaan, pwen
lohonge aro irayah.
4 Pwen Apram iwiri Hakar pe imatin sura yiy. Pe Hakar ipahasaniy
tehe yiy ara mapundriyan, pwen iya pe iho timwak pe iho tingani ndriyan
mbulmara Sarai. Pwen pe Sarai ndrinan ilokuh.
5 Pwen Sarai ipwai iyata Apram ipa, “Wou ambusiy pe Hakar hira
rapwespwes mbulumoro pe imbusi yo tehe hamou pihin mwaihei. YAPAN
o andre kiramwaniye mwalinga talu.”
6 Apram ipwai iyata Sarai ipa, “Hiyan. Hakar, pihin para poya mbulyam
ara, ita pahandram o. Ita lohongai tam o apambusi tapeh kiyatan.” Pwen
Sarai ihilingi nongna Apram, pe irasisingat ana Hakar pe Hakar iwop.
7 Hakar iyau iya iye kol mwaihei pakeh sohomwiying handrang ngilse sai
iya kol Sur. Pe angelou ta YAPAN hamou iyarayah iya kili yiy
8 pe ipa, “Hakar, wou ara pihin para poya mbulya Sarai. Pe wou ayau
aleheh pe naya aleheh?” Hakar ipwai iyata angelou ipa, “Yo uwop ta Sarai,
paratesah, yiy irasisingat ano.”
9 Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyata Hakar ipa, “Amui aya kili Sarai;
ahalingi yiy pe aro pahandran para poya mbulyan.”
10 Pe ipwai iyatan paiwe ipa, “Yo andre kumbusiy pe ndrayem hu andre
karayah soyon iya pe kinlahi hamou kindromwa hu pwi.”
11 Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyatan paiwe ipa, “Wou mapundriyam,
pe wou andre amwalahiy kiyata mbunah hamou kamai, pe andre apohowe
ngalan ara Yismayel,* paratesah, YAPAN kinhilingi ndringem para koisirai.
12 Hapeko norum andre kiyen pe mipwan tan andre kimbus tehe hamou
puyap para yangiy.† Yiy andre kihimwomwan kiyatahu ndramat masih
pe hu ndramat masih andre hu kahamwomwan kiya kili yiy. Yiy andre
kinikuw sura nalin hu hiyan pwi.”
13 Angelou iwong ihipwen pe kinyau, pe Hakar iyen, iro lolohonge. Pwen
ipohowe ngala YAPAN mepo iwong isa kili yiy ara, “Ngindrai mamaran pe
inime yo;” paratesah, ipa, “Yo unime hiyeh ngara kinime yo.”
14 Pwen pe mahapo hu ndramat hu pohowe ngala ndrikou ara “Peer-
Lahai-Roi,”‡ ita tehen tora ko ita ndrokolo kol malkol, Kates pe Peret.
15 Pwen Hakar imwalahiy iyata noru Apram kamai, pe Apram ipohowe
ngalan ara Yismayel.

---

* **16:11:** *“Yismayel”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“Ngindrai ihilong”*; Eng: *“Ishmael”* means *“God hears”*; TP: *“God i harim”* † **16:12:** Eng: *wild donkey;* TP: *wel donki* ‡ **16:14:** *“Peer-Lahai-Roi”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“Ndrikou ta Ngindrai mepo yiy mwalen pe ngara kinime yo”*; Eng: *“Well of the Living One who sees me”*; TP: *“Hul wara bilong God igat laip na i lukim mi”*

16 Pwen pe Apram hayou tan iho androlngui pe anoh (86) pwen Hakar
imwalahiy iyata norun kamai, Yismayel.

17

Ngala Apram irayah howen

1 Apram hayou tan andrsongui pe androsih pe YAPAN iyarayah iya kili
yiy pe ipwai iyatan ipa, “Yo ara Ngindrai Pwokeyan Masih. Ahalingi yo pe
oho ndruwa nongno pe ambusi melit masih hiyan.
2 Pwen andre kumbusi tapaniu mwalinga talu pe andre kumbusi
ndrayem hu kasarayah soyon iya.”
3 Apram itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe Ngindrai ipwai iyatan
ipa,
4 “Mahapo talu nakarapaniu, pe upwai ndrokonan tehe wou andre
arayah tumbu hu ndraye ndramat soyon andre hu koro kene kol pwan.
5 Kiro matinen mahapo kiya andre hu kanpohowe ngalam Apram pwi;
andre hu kapohowe ngalam ara kiya “Apraham,”* paratesah, yo andre
kumbusiy pe wou ara andre arayah tumbuhu ndraye ndramat soyon iya.
6 Pe yo andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon, pe hayah tahu
andre hu kasarayah hu king.
7 Yo nakurapaniu mwalinga talu kiya nongan to, andre kiro kili wou kiya
lang kamulan pe nongan to andre kinhipwen pwi. Yo ara Ngindrai tam pe
Ngindraye ndrayem hu mepo nakasarayah kamulan.
8 Yo andre kuiki pwan masih para Kenaan satam. Mahapo atampwan aliy
tehe hamou ndramat mawen. Hapeko andre kuikiy kisatam pe ndrayem hu
kamulan, hasap kiyau hasap, pe kiya kolohu. Pe hu keyen aliy lang masih,
pe yo andre kurayah Ngindrai tahu.”

Ngindrai ipwai iyatahu ndraye Apraham kamai para kasondriti kapilo hu

9 Pwen Ngindrai iwong iya kili yiy ipa, “Wou pe ndrayem hu kamulan,
wawu masih kahilingi tapaniu to pe kapotisingiy kiya hiyan.
10 Wou pe ndrayem hu kamulan, wawu masih nongna wawu pe lohonga
wawu masih kiya handra ko para kasondriti kapilo wawu kamai masih.†
11 Pe wou ara andre hamou kisondriti kapilom, pe andre kipwainganiy
tehe nongna talu pe lohonge tatalu ara handra ko tehe talu tapaniu.
12 Pe hu mbunah kamai masih mepo tinahu kinmwalahiy tahu, pe lang
tahu iro mandrolwoh ara, andre kasondriti kapilohu masih–hu mbunah
noruhu ndramat para wum tam, pe noruhu ndramat para poya mbulyam,
pe kiyasura hu mbunah tahu ndramat mepo asou hu, huro kol hayah
mawen mepo ndrayem imwonen pwi.
13 Hu mbunah kamai masih tinahu humwalahiy iyatahu huro wum tam,
pe hu kamai masih atasou hu huro kol mwanan ara hu masih kahilingiy pe
kasondriti kapilo hu. Pwen andre nongan to uikiy ara andre kisarayah kiro
sangi wawu pe andre kipwaingani tapaniu to, pe andre kinihipwen pwi.
14 Kapa hamou kinhilingi nongan ato pwi pe hu kansondriti kapilon pwi,
ara andre kiya mawen kili ndramiro hu mepo hu kansondriti kapilohu
pwen. Pe andre kintayah yowe pwi, paratesah, yiy kintanuhuyani tapaniu
to pwi.”

---

* **17:5:** *“Apraham”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*Tumbuhu soyon iya*” Eng: “*Father of many (nations)*”; TP: “*Papa bilong planti lain manmeri*” † **17:10:** Eng: *circumcised, circumcision*

15 Pwen Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, “Mahapo mbuna apohowe
ngala nambuyum Sarai, kiro mahapo kiya apohowe ngalan kiya Sarah.‡
16 Yo andre kutoholi yiy, pe yiy andre kimwalahiy kiyata norum hamou
kamai. Pe andre kutoholi Sarah, pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya,
pe hu king hayah andre karayah kili ndrayen hu.”
17 Apraham itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe ilohonganiy pe
ihai, pe ipa, “Sehe ndramat ndrokonan mepo hayou tan kinna masangat
pwen pe andre kipo mbunah? Sarah, hayou tan andrsongui, ita ilahi para
kimwalahiy kiyata hamou mbunah?”
18 Yiy ipwai iyata Ngindrai ipa, “Konan. Hiyan para maram kiro ta
Yismayel pe atoholi yiy?”
19 Hapeko Ngindrai ipwai iyatan ipa, “Pwi yoh! Nambuyum Sarah ara
andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai, pe andre apohowe ngalan
ara kiya Yisak. Pwen andre kurapaniu kiyasura yiy, pe tapaniu to andre
kinto-kinto kili ndrayen hu kamulan pe andre kinihipwen pwi.
20 Pe yo kunhilingi nongnam mamu asike yo iyata Yismayel. Pwen yo
andre kutoholi yiy pe andre kuhingini yiy hu mbunah soyon pe ndrayen hu
andre kasarayah soyon iya. Pe yiy andre kiya tamahu ndramat namandran
songui pe lumou pe andre kumbusi yowen hu karayah pwokeyahu iya.
21 Hapeko yo andre kuiki nongan to para tapaniu ara kiya kili norum
Yisak. Pe walah songui pe luwoh kihipwen, noru Sarah ara kinsarayah.”
22 Iyamulan para Ngindrai iwong iyata Apraham ihipwen, Apraham iyen
pe yiy iyau.
23 Iro lang ara ko, Apraham ihilingi nongna Ngindrai pe isondriti kapilo
norun Yismayel iyapolo hu kamai masih para wum kili yiy, iyasura hu
kamai para poya mbulyan mepo kinsowani hu.
24 Apraham ara hayou tan iro andrsongui pe androsih pe hu sondriti
kapilon,
25 pe norun Yismayel ara hayou tan iro songui pe royoh.
26 Hilu malmou kene hu sondriti kapilo hilu iro nondriya lang sih o,
27 iyasura hu kamai masih para wum tan, pe hu kamai masih para poya
mbulyan.

18

Yapan ipa Sarah andre kipo mbunah hamou kamai

1 Lang sih ndrokolo lang pe paramwandrai ara ngandrahan iya, pwen
YAPAN iyarayah iya kili Apraham. Apraham iyempwan pohomara kamai
tan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre.
2 Apraham iyempwan pe payan pakitandras pwi, inime hu ndramat
matimou huro tine. Pwen ihimbuh iya pe iyarapohonani hu, pe itukuruhu
pe payan iya iho ndrita pwan.
3 Pwen pe ipwai ipa, “Yapane, kapa apwes sato, hiyan para kusopwat
wawu.
4 Wawu keyen iye pe yo kuyapwai kiyata hamou para kipo hape ndran
kisa. Pe wawu kasungani ndrika wawu kihipwen, pwen wawu kayangoh
kaya pahandra kei iye.

‡ **17:15:** “*Sarai*” ndre “*Sarah*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*Noru king pihin*”; Eng: “*Sarah*” and “*Sarai*” mean “*Princess*”; TP: *Pikinini meri bilong king*

5 Akamin; pe yo kuyapo hape anandrinai kisa pe wawu kainiy pe andre
kipwokeyani wawu para wawu kayau. Wawu sa kol to pe yo upwes para
kusopwat wawu."
Pwen hupwai iyatan hupa, "Hiyan, apo. Yowu rawuloh iya lohongai
tam."
6 Apraham ileheleh iya kamai tan, pe ipwai iyata Sarah ipa, "Kileh, aya
wiri palawa* sahat namandran mepo anrahiy pe kinna wawan masih, ara
awiriy kisa, asulyaniy, pe atun hayah ndrinanohun."
7 Pe yiy ingap iya kili hu mbulmwakau tan pe ipirani noru mbulmwakau
hamou mepo sangin imuh. Pe iwiriy iya kili ndramat hamou para poya
mbulyan pe imbusiy leheleh pe iya mwan. Imayis ihipwen, pwen iwiriy pe
iyaikiy iya kili Apraham.
8 Pwen Apraham iwiri sis,† pe susu mbulmwakau pe noru mbulmwakau
ariya pe yiy mbukenan iykiy iya kili hu matimou pe huyan. Huro namam
pe yiy ara iro tine pahandra kei hakou ngilse hu.
9 Pwen hu sike yiy hupa, "Nambuyum Sarah aleheh?"
Apraham ipwai iyatahu ipa, "Yiy iyera kamai."
10 Hamou tahu ipwai iyatan ipa, "Walah songui pe luwoh kihipwen,
pe kumui kusa, pwen andre noru Sarah hamou kamai kiro." Sarah iro
pohomara kamai ndruwa ndramat mepo iro wong ara, pe ihilingi nongan
masih ndramat ara iropwai.
11 Apraham pe Sarah ara hilu kanna parangoloh pwen pe hilu kanlahiy
para kapo mbunah pwi, pe Sarah ara kinhipwen sapiya walah tan.
12 Pwen Sarah ihaisani yiy mbukenan pe ipa, "Mahapo kunna pihi
parangoloh masih, pe nomwule pwen. Pe namandran ato kinna
parangoloh pwen i. Pe andre kumatin kuyapolo kamai to pe youlu kapwes
pe kapo mbunah tapeh?"
13 Pwen YAPAN isike Apraham ipa, "Paratapeh Sarah ihai pe ipa, 'Yo
andre kupo mbunah tapeh, mepo yo kunna pihi parangoloh pwen?'
14 Sehe melit pwokeyan mepo kinlahiy para YAPAN kimbusiy pwi yeh?
Tehe kunpwai, walah songui pe luwoh kihipwen, pe pakusa, pwen andre
noru Sarah hamou kamai kinsarayah pwen kiro."
15 Sarah ihilingi nongna YAPAN pe inoh. Pwen pe ipwasoyou ipa, "Pwi
yoh, yo kunhai pwi!" Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, "Pwi; wou ahai
ndrokonan."

Yapan nakipwalngani kol Sotom

16 Pwen hu ndramat matimou huyau huya ngondron pe marahu iya kol
ngawan Sotom, pe Apraham irikai iya surahu pe iyaiki hu huya sai.
17 Pwen YAPAN iwong iya lohongan ipa, "Yo andre kunkohoni handra
lohongai kili Apraham pwi, para sehe lohongai nakumbusiy.
18 Ndraye Apraham hu andre karayah soyon pe pwokeyahu ya, pe andre
kutoholi kol pwan masih kiyau kili Apraham.
19 Yo kunpohowe yiy para kiwong pwokeyan kiya kili norun hu masih
pe ndrayen hu, para hu kahilingi yo pe kambusi melit masih hiyan pe
kimwonen. Kapa hu kambusi lohongai masih tehe kunpwai, yo andre
kumbusi memelit masih tehe kunpwatisingiy kinna tan."
20 Pwen YAPAN ipwai iya kili Apraham ipa, "Yo kunhilong nongan soyon
tehe kol Sotom pe Komorrah ara kultuw tahu mwomwan pe namandran
masih.

* **18:6:** Eng: *flour*; TP: *plaua* † **18:8:** Eng: *cheesecurds*

21 Yo andre kuyapwan pe andre kuya nime kultuwayihu tehe kunhilong
ara ndrokonan ndre pwi, pe andre kupahasaniy."
22 Pwen hilu ndramat malmou hilyau hilya pwen te Sotom, pe Yapan o
irondron sura Apraham.
23 Pwen Apraham iya pakeh kili YAPAN pe isike yiy ipa, "Apwai ndroko-
nan–andre apwasili hu ndramat hiyan kiyapolo hu ndramat mwomwan?
24 Pe kapa hu ndramat hiyan tora kol ara hu mayimingui, andre
apwasili hu topwei, ndre konan, hu koro?–paratesah, hu ndramat hiyan
ara mayimingui hu toraliy.
25 Ndrokonan upahasaniy tehe wou anlahiy para arayi hu ndramat hiyan
kiyasura hu ndramat mwomwan pwi. Ara tehen tapeh! Wou anlahiy para
ambusi kultuw tora kiyawule kili hu ndramat hiyan pe mwomwan kene
pwi. Andre kintayah tehen tora pwi. Ndramat namandran para tamwaniye
para kol pwan masih ara andre kimbusi lohongai masih kimwonen pe
kihisoule, ndre?"
26 Pwen YAPAN ipwai iyata Apraham ipa, "Kapa kunime hu ndramat
hiyan tora kol Sotom koho mayimingui andre kunmbusi hapesah kinna
tahu masih kene pwi."
27 Pwen Apraham ipwai paiwe iya kili yiy ipa, "O Yapan, ndrinam mbuna
kilokuh kiya nongan masih kunwong kinna aliy, koyum kisikirani yo. Yo
ndramat mwaihei o tehe kohu pwan pe palam, pe kunlahiy para kuwong
kiya handra lohongai pwi.
28 Kapa hu ndramat hiyan mayimingui pukene pe hu koho haangui
pe yimou, andre apwalngani kol masih ara topwei kiyasura hu ndramat
mwomwan?"
Pwen yiy isomwiy ipa, "Andre yo kunpwalngani kol Sotom pwi, kapa
kunime hu haangui pe yimou o."
29 Apraham iwong paiwe ipa, "Kapa anime yihu mahaangui o?"
Pwen ipwai ipa, "Andre kunmbusi hapesah pwi kapa yihu mahaangui
o."
30 Pwen Apraham iwong paiwe ipa, "Yapan, ndrinam mbuna kilokuh to.
Yo nakuwong paiwe kisa kili wou. Andre ambusi tapeh kapa yihu matingui
o?"
Pwen ipwai ipa, "Andre kunmbusiy pwi kapa kunime hu matingui hu
toraliy."
31 Apraham iwong imui paiwe iya kili Yapan ipa, "Ndrinam mbuna
kilokuh to para uwong soyon. Kapa anime yihu malungui o?"
Pwen ipwai ipa, "Iya hiyan atahu malungui, andre kunpwalngani topwe
hu pwi."
32 Iyamulan ipa, "O Yapan ndrinam mbuna kilokuh to. Yo nakuwong
porosih iye ko pe nongno nakihipwen. Kapa anime hu masongui o, andre
ambusi tapeh?"
Pwen ipwai ipa, "Andre kunpwalngani topwe hu pwi iya hiyan atahu
masongui o."
33 YAPAN iwong iya kili Apraham ihipwen, iyamulan iyau pe Apraham
imui iya kamai tan.

19

Hu Sotom hu rakultuw mwomwan

1 Kol ipiyah, pe Lot iyempwan pohomara papai namandran para kol
namandran Sotom, pe inime hilu angelou malmou hilu rotokai nakasa kol
Sotom. Pwen itine pe irikai iya kili hilu, pe itukruhu pe payan iya pwan,
2 pe iwong iya kili hilu ipa, “Walu yapan to, walu kasa seu to pe kasungani
ndrika walu pe kaye seu to mepo kiping. Moh makohun o, walu katine pe
walu karikai.” Pe hilpa, “Pwi yoh, youlu andre koro matin ndrokolo kol
aripo ndrohonoku mbultere.”
3 Hapeko Lot nongnan ipwoke pe hilyapolo yiy pe huya seu tan. Pwen
Lot ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan para hu kattun hayah
ndrinanohun, yis* aliy pwi. Pwen hu mbusi anandrina hilu pe hilyan.
4 Iyamulan para namnam, hilu angelou malmou pakaya matin, pe hu
kamai masih para kol namandran Sotom husa seu ta Lot. Yihu parangoloh
pe wihou masih, ara hu hupwen husa pe hu rakayani seu.
5 Pe huyoh iya kili Lot pe husike yiy hupa, “Hilu ndramat malmou kansa
tora kili wou mahapo yoping ara hilu aleheh? Awiri hilu kasa ngawan kili
yowu para yowu kapopilah kiyasura hilu.”
6 Lot iya ngawan kili hu, pe iwari papai iro ndruwan.
7 Pe ipwai iya kili hu ndramat para Sotom ipa, “Wawu kowase, wawu
mbuna kambusi melit mwomwan tora.
8 Akanimei; noru malmou pihin ara hilu kanmatin kinnapolo hu kamai
mapu. Kuya wiri hilu kasa ngawan kili wawu pe wawu kambusi sehe
lohongai ta wawu kiya kili hilu. Hapeko wawu mbuna akambusi handra
melit mwomwan kiya kili hilu kamai malmou iye. Hilu ara topo seu to pe
yo andre kuponokulani hilu.”
9 Hapeko yihu ndramat ara hamou ipwai iya kili hamou hupa, “Ndramat
ita, kolon iye pwi. Ipa ndre yiy hiyeh, mepo ita wong pe ipa tukahilingi
yiy?” Pwen hu pwai iyatan hupa, “Lot, aya mawen! Kapa anna mawen
pwi, andre yowu kambusi mwomwan kiya kili hilu malmou ara, pe yowu
karakultuwani wou kiya mwomwan masih.” Pwen hu tinihi Lot pe yihu
pakaya tumbuwe papai para seu.
10 Hapeko hilu malmou ara hilu hileh o, pe hilu luwi Lot iro ngawan isa
nondriya seu pe hilwari papai.
11 Pwen pe hilu yohi marahu ndramat huro ngawan ara iyoh masih, pe
yihu kanlahi kanime papai para seu pwi yoh.

Lot itali Sotom

12 Pwen hilu angelou malmou hilu pwai iya kili Lot hilpa, “Kapa wou
manorum hu kamai ndre pihin, ndre noru sowam hu, ndre hamou para
wum tam iripo kol namandran iye, awiri hu pe wawu masih kaya mawen.
13 YAPAN ipwandrisa youlu para youlu kapwalngani kol namandran iye
kiya mwomwan masih; paratesah, YAPAN kinihilong tehe kultuwayihu ara
mwomwan masih.”
14 Pwen Lot irikai iya kili hilu ndramat malmou hilu pakayesou kiya
kili norun malmou pihin, pe ipwai iya kili hilu ipa, “Walu kaleheleh pe
kaya mawen kol iye. YAPAN andre kipwalngani kol Sotom kiya mwomwan
masih.” Hapeko hilu ndramat ara hilu hilingi Lot iwong, pe hilupa ndre Lot
ara ipwasesemit iya kili hilu.
15 Makohu ping o, hilu angelou malumou hilu pwai iyata Lot para
kileheleh pe hilpa, “Kileh! Awiri nambuyum pe norum malmou pihin pe
wawu kaya mawen kol iye. Matisan YAPAN kipwasili kol namamdran iye
pe wawu kakuni nopwaran.”

* **19:3:** Eng: *yeast*

16 Lot ihindrundru pe kinihileh pwi, hapeko Yapan koyun isikirani yiy.
Pwen pe hilu angelou malmou hilu mbultuwe nima Lot, nambuyun, pe
norun hilu malmou pihin pe hilu luwi hu huya ngawan kol Sotom.
17 Pwen hamou ta hilu angelou malmou ara ipwai iyata Lot pe norun hu
ipa, “Wawu kawop kileh kaya mwanan; matisan wawu kamat. Mara wawu
mbuna kimui kiyamulan, pe wawu mbuna akayangoh kaya kol pwenten.
Wawu kawop kaya paingan ngondron pe andre wawu kanmat pwi.”
18 Hapeko Lot ipwai iyata hilu malmou ipa, “Pwi yoh, walu Yapane; kaha
nokule hape satowu.
19 Walu kanmbusi hiyan sato pe kunmat pwi, hapeko kol ngondron ara
mwanan iya. Andre kunnarayah naliy mapwi pe mwomwan kisa kirayi yo
pe kumat.”
20 Pwen ipwai iyata angelou paiwe ipa, “Anime kol hakol mendreheh
hira? Ara hira pakeh masih; animei? Hiyan para kuya kohon kuyaliy?
Pwen pe andre kunmat pwi.”
21 Pe angelou ipwai iyatan ipa, “Hiyan, yo upwes iya lohongam. Yo andre
kunmbusi mwomwan kinna kol mendreheh ara pwi.
22 Kiya, aleheleh! Angap! Andre kunmbusi hapesah pwi kipoo ayarayah
aya kol ara.” Lot inime kol pe ipa kol ara mbusikau o. Pwen hupohowe
ngala kol ara Sowar.†

Yapan ipwalngani kol malkol Sotom pe Komorrah

23 Paramwandrai iro ngas nakisa paingan pe Lot iyarayah iya Sowar.
24 YAPAN imbusi mwan iro yat sombule pat pe ilon iro paingan yang pe
isa pwan, ara tehe mbulou indrut, pe itimwi kol malkol Sotom pe Komorrah.
25 Tehen tora ko pe YAPAN ipwalngani kol malkol ara iyasura hu ndramat
masih huro aliy pe mbuwakei masih kene iro ndrita pwan ara husongut
topwei.
26 Nambuyu Lot maran imui iyamulan pe YAPAN irapaiwani yiy pe irayah
tehe pat sou pe iro tine tehe sih ndruw.
27 Mandroulang sih i, Apraham itine pe iya kol mepo mamu iro tine aliy
pe iwong iyasura YAPAN.
28 Iya iro tine kol ara pe maran pakiya kol pwenten masih para pwan
Sotom pe Komorrah pwi, kosumwan irotinam aliy, ara tehe iro yau sih
ndrohomwan namandran.
29 Ngindrai ilohongani nongna Apraham pe neren iyata Lot. Pwen pe
Lot iwop iya Sowar pe iya kohon tandrohonga Ngindrai itimwi Sotom pe
Komorrah isongut iya mwomwan.

Hu para Mowap pe Amon husarayah

30 Lot inoh para kiye Sowar, pe ipwai iyata norun malmou pihin, pe
huwop huya ngondron pe huya kohon huya nondriya ngat sih.
31 Lang sih norun pihi namandran ipwai iyata pihi mendreheh ipa,
“Tama talu kinna parangoloh. Mahapo nondriya kol pwan masih hamou
kamai kinto aliy pwi para kiwiri talu, pe talu kakun mbunah tehe hu
ndramat para koluw ngara kambusiy.
32 Kiya, takahang tama talu ndran ngandrahan ngahan‡ pe kiyin para
kimbusi yiy pe lohongan kiya pwi, pe talu kamatin kiyasura yiy pe takakun
mbunah.”

† **19:22:** *“Sowar”* iya nongna kol tahu Hipuruw, pohoweyan ara pakipakeh kili nongan handra ipa *“mendreheh”*; Eng: *Small*; TP: *Liklik* ‡ **19:32:** Eng: *wine*

33 Huyen kol iping, pe hilu hang tama hilu ndran ngandrahan ngahan, pe
iyin pe lohongan iya pwi masih. Pe yiy pihi namandran iyamatin iyapolo
yiy. Tama hilu ara iyin ndran ngandrahan pe iyki lohonga pwi iyatan pe
tanan hapesah pwi. Yiy kinpahasaniy tehe norun pihin kinmatin sura yiy
pe kinsa mawen ara pwi.
34 Mandroulang, pihi namandran ipwai iyata nalin pihi mendreheh ipa,
“Pinge ping yo umatin iyasura yiy, pe mepo kiping takahang yiy ndran
ngandrahan paiwe pe wou aya matin ayasura yiy. Pwen talu malmou kene
andre kakun mbunah kili tama talu.”
35 Pwen ping ara hilu hang yiy ndran ngandrahan paiwe para lohongan
kiya pwi, pe iyin pe lohongan iya pwi masih, pe tannan hapesah pwi, pe
norun pihi mendreheh iya pe imatin iyasura yiy. Pe yiy kinpahasaniy
porosih i tehe norun kinmatin sura yiy pe kinsa mawen ara pwi.
36 Pwen hilu malmou kene hilu mwalahiy iyata noru tama hilu.
37 Yiy pihi namandran imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe
ngalan ara Mowap.§ Mbunah aro ara isarayah tumbuhu ndramira Mowap
mahapo hutora.
38 Yiy pihi mendrehe imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe
ngalan ara Pen-Ammi.** Yiy ara isarayah tumbuhu ndramira Amon
mahapo hutora.

20

Apraham pe Apimelek

1 Iyamulan Apraham irakuhuye pe itine iyau iya kol namandran Nekep,
pe ipwili yumwan iro ndrokolo kol malkol, Kates pe Sur. Lang sih Apraham
iya kol hakol ngalan Kerar,
2 pe ipwai iyatahu ndramat para kol ara tehe Sarah ara pisun. Pwen pe
King Apimelek para kol Kerar ipwai iyatahu ndramiran pe huya wiri Sarah
isa kili yiy.
3 Pe Ngindrai iyarayah iya kili Apimelek iya nihinih pe ipwai iyatan
ipa, “Wou andre amat, paratesah, pihin mepo anwiri yiy ita kili wou ara
kinyesou.”
4 Hapeko Apimelek ara kinmatin kinna sura Sarah ara mapu. Apimelek
iyen pe ilolohonge pe ipwai iyata Ngindrai ipa, “Yapan to, kunmbusi handra
melit mwomwan pwi yoh! Wou narayi yo pe hu ndramat to ko mwaihei?
5 Apraham mbukenan ipa Sarah ara pisun, pe Sarah ipwai isa kili yo tehe
Apraham ipwai. Sarah ipa Apraham ara wayin. Pwen pe umbusi lohonge
iye ara iyau sai hiyan, pe hingorowa mwoiwo ara ileu. Yo kunmbusi handra
lohongai mwomwan pwi.”
6 Pwen Ngindrai ipwai iyatan iho nondriya nihinih ipa, “Upahasaniy tehe
wou ambusi lohongai iye ara iyau sai imwonen pe hingorowa mwoiwam
ara ileu. Pwen pe upahasaniy pe kunna hiyan satam para ambultuwe yiy
pwi, pe antakultuwani yiy pwi.
7 Hapeko mahapo ko ayaiki pihin ara kimui kiya kili nambuyun. Nam-
buyun ara yiy hamou pohon para mbulyo.* Pwen ndramat ara andre
kitoholi wou pe andre anmat pwi. Pe kapa anaiki yiy kimui pwi, upwai

§ **19:37:** *“Mowap”* iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringen ara pakipakeh kili nongan handra ipa *“Irayah kili tomo”*; Eng: *from Father*; TP: *Em I kam long papa bilong mi* ** **19:38:** *“Pen-Ammi”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, *“Noru ndreye hu”*; Eng: *Son of my people*; TP: *Pikinini wanblut bilong mi* * **20:7:** Eng: *prophet*; TP: *profet bilong mi*

satam imwonen, wou pe hu ndramat tam masih ara andre wawu kamat topwei."
8 Makohuping o, Apimelek iyoh hu ndramat namandran para poho
mbulen tan husa pe itiyani melit masih tehe kinhilingi Ngindrai kinpwai
kinnatan iya nihinih pe hunoh mimiri hu.
9 Pwen Apimelek iyoh Apraham iya kili yiy, pe isike yiy ipa, "Wou
apambusi tesah kisa kili yowu yeh? Yo umbusi tesah mwomwan isa kili
wou pe apambusi kultuw ara kisa kili yo pe melto masih? Lohongai ara
anlahiy para ambusiy pwi."
10 Pwen Apimelek isike Apraham ipa, "Paratapeh pe wou ambusi lohon-
gai tehen tora?"
11 Apraham ipwai iyatan ipa, "Yo upa ndre hu ndramat para kol iye ara
konhonoh ta Ngindrai pwi. Pe andre karayi yo pe kawiri nambuyu.
12 Pe Sarah ara pisu ndrokonan. Youlu malmou kene tama youlu ara
hamou o, hapeko tina youlu ara malmou, pe uwiri yiy iya nambuyu.
13 Tandrohonga Ngindrai iyoh yo pe utali wum ta tomo pe hu yowe, ara
upwai iyata Sarah upa, 'Kapa talu kaya kol hakol-hakol, ara ayoh yo wayim.
Pwen lohongai ara andre kiyinganiy tehe wou ara anamili yo namandran
iya.' "
14 Pwen Apimelek iyki Sarah imui iya kili Apraham, pe lang ara ko iyki
hu mbulmwakau pe sipsip hayah, iyasura hu ndramat hayah para poya
mbulyan iya kili Apraham.
15 Pe Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, "Pwan namandran iye ara ato
ko. Wou ayampwan hape aleheh kapa anamiliy."
16 Pwen ipwai iyata Sarah ipa, "Yo mahapo ko nakuiki sombule pat
silwa† masopou (1,000) nakiyata wayim, pe hu yowem masih andre hu
kapahasaniy tehe wou anmbusi handra kultuw mwomwan ara pwi."
17-18 Apimelek pakiwiri Sarah pakiya nambuyun, pe YAPAN irakultuwani
hu pihin masih para wum tan para hu andre kankun mbunah pwi. Hapeko
iyamulan Apraham koyun isikirani Apimelek pe itohun iya kili Ngindrai, pe
Ngindrai imbusi Apimelek iya hiyan. Pwen pe nambuyu Apimelek iyasura
hu pihin masih para poya mbulyan ara, hu lahiy para hu kakun mbunah
paiwe.

21

Sarah imwalahiy iyata Yisak

1 Pwen YAPAN imbusi hiyan iyata Sarah tehe kinpwai; pe imbusiy tehe
kinpwatisingiy kinna tan.
2 Apraham ara kinna parangoloh masih, hapeko Sarah ara mapundriyan
pe imwalahiy iyata mbunah kamai. Pe imwalahiy iyatan ara imwonen lang
tehe Ngindrai kinpwai para kimwalahiy.*
3 Pe Apraham ipohowe ngala norun, mepo Sarah imwalahiy iyatan, ara
Yisak.†
4 Pwen pe lang mandrolwoh ta Yisak ihipwen, Apraham isondriti kapilo
Yisak tehe Ngindrai kinpwatisingiy kinna tan.‡
5 Apraham hayou tan ara iro masangat, pwen Sarah imwalahiy iyata
Yisak.

† **20:16:** sombule pat silwa ara tehe 11.5 kilo; Eng: *a thousand shekels of silver*; TP: *1,000 mani silva*
* **21:2:** Anime sapta 17:21 † **21:3:** Ngalan "Yisak" iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa "ihai"; Eng: "*Isaac*" means "*he laughs*" ‡ **21:4:** Anime sapta 17:12

6 Sarah ipa, “Ngindrai iyki pwesai pe haisai iripo kili yo. Pwen kapa hiyeh
kihilingiy, andre kipwes kisasura yo.”
7 Pwen Sarah ipwai porosih i ipa, “Koluw hiyeh ilahiy para kipwai kiyata
Apraham toro: ‘Pihin tam Sarah ara andre kimwalahiy kiyata mbunah
hamou, pe kiyuk sus kiyatan?’ Apraham kinna parangoloh pwen, hapeko
yo umwalahiy iyata norun hamou kamai.”
8 Pe mbunah kinmandra, pwen Apraham imbusi yon iro mwonen lang
Yisak ihipwen sus.

Apraham irasse Hakar hilu Yismayel

9 Hakar, pihi Yisip, imwalahiy iyata noru Apraham kamai, Yismayel. Pe
lang sih Sarah inime Ismayel iro nonoyou.
10 Pwen Sarah ipwai iya kili Apraham ipa, “Arasse pihin para pwandren-
dres ara, pe hilu norun kene hilkayau. Mbunah ara andre kinpo handra
meltam kamulan ara pwi. Yisak o andre kiro nimnim kiya meltam masih.”
11 Yismayel ara noru Apraham i, pwen pe nongna Sarah, ara imbusi
Apraham iporu.
12 Hapeko Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, “Mbuna alohonge soyon
kiyata mbunah kamai pe pihin para poya mbulyam. Ambusiy tehe Sarah
kinpwai satam, paratesah, ndrayem hu masih nakasarayah kamulan, ara
andre hu kayau kili Yisak o.
13 Hapeko yo andre kumbusi ndraye noru Hakar hu kasarayah soyo-
soyon iya, paratesah, yiy ara norum i.”
14 Makohuping sih, Apraham iwiri pwendran ipep iya ndran iyasura
anandrinai pe iykiy iya pwese Hakar. Pe Apraham iyki wihou iya kili Hakar
pe irasse hilu pe hilyau. Hakar hilu norun hilya hiltorokai kol pwosowen
Peersepa mepo ndramat aliy pwi.
15 Pwen ndran ihipwen masih pe Hakar iyki norun wihou iya pe imi
pahandra kei hakou mendreheh.
16 Pwen Hakar iyau iya mawen hape pe impwan aliy, pe ilolohonge soyon
toro: “Yo mbuwali para kunime noru kimat.” Pe Hakar impwan pe iro rang
memesun.
17 Pe wihou ara irang pe Ngindrai ihilingiy. Pwen angelou hamou ta
Ngindrai iho paingan yang pe iyoh Hakar ipa, “Hakar, ariya tehen tapeh?
Mbuna anoh; wihou iyera pwan pe ita rang yoro, ara Ngindrai kinhilingi
ndringen pwen.
18 Atine pe aya soli yiy kitine pe kisa kili wou. Yo andre kumbusi yiy pe
ndrayen hu andre kasarayah soyon iya.”
19 Pwen Ngindrai imbusi mara Hakar ileu pe inime ndrikou sih. Pe Hakar
iwiri pwisindran iya, imwaniy, isa pe norun iyin.
20 Pe Ngindrai irosura yiy pe iro mandra. Iye kol pwosowen mwaihei o
mepo ndramat aliy pwi, pe irayah ndramat para piyeya tapuiwe.§
21 Yiy iya irondron kol mwaihei para Paran mepo ndramat aliy pwi, pe
tinan iwiri pihi Yisip hamou pe isokomburani yiy iya nambuyu norun.

Apraham irapaniu iyapolo Apimelek

22 Iya lang ara King Apimelek iyasura Pikol, namandran hamou ngara
kimu para singora pahun, hilu hilya kili Apraham. Pe king ipwai iyata
Apraham ipa, “Ngindrai ita sura wou iya melit masih ambusiy.

§ **21:20:** Eng: *archer*; TP: *saveman tru bilong sut long banara*

23 Mahapo apwatisingiy kiya mbulmara Ngindrai, pe apwai ngawan tehe
wou andre anmbusi kultuw pwasoyou kisa kili yo, ndre noru hu, ndre
ndraye hu pwi; paratesah, yo kunmbusi hiyan kinsa kili wou pwen. Tehen
tora ko ambusi kultuw hiyan kisa kili yo pe kol namandran mepo asa aripo
aliy."
24 Pe Apraham ipwai iyatan ipa, "Yo upwatisingi nongno toro: andre
kumbusiy tehe anpwai."
25 Pwen Apraham iya pohowe lohongai tan iya kili Apimelek iya ndran
ndrikou mepo hu ndramat para poya mbulya Apimelek hu kanwiriy pwen.
26 Pe Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, "Yo tono pwi. Anpwai sato pwi
yoh; mepo ko uhulong."
27 Pwen Apraham iyki sipsip pe mbulmwakau hayah iya kili Apimelek
para hilu karapaniu pe hilu koro hiyan.
28 Pe Apraham iwiri noru sipsip pihin manandrtimou mepo iro nondriya
hu sipsip tan, pe iykiy iya iro mawen hape.
29 Pe Apimelek isike Apraham ipa, "Paratapeh ambusiy tehen tora?"
30 Pe Apraham ipwai ipa, "Wou awiri noru sipsip manandrtimou iye. Iya
lohonge tehen tora ko andre apwai ngawan tehe yoko usoye ndran ndrikou
ara."
31 Pe hilu tapaniu iro kol ara para hilu koro hiyan. Pwen pe hu pohowe
ngala kol ara Peersepa.**
32 Hilu tapaniu iro kol Peersepa ihipwen, pwen pe Apimelek iyasura Pikol,
namandran tan, hilmui hilya pwan tahu Pilistiya.
33 Pe Apraham iyki kei hakou mendreheh iro Peersepa, pe yiy iro totohun
iya kili YAPAN, yiy Ngindrai andre kinto-kinto.
34 Pe Apraham iye manau kol tahu Pilistiya, ara ndrangan niwen iya.

22

Ngindrai ipwai iyata Apraham para kiyki Yisak tehe yukyuk

1 Hayou masahayeh ihipwen, Ngindrai pakihinonou lohonga Apraham.
Pwen pe Ngindrai iyoh iya kili yiy ipa, "Apraham." Pe Apraham isomwi yiy
ipa, "Apwai. Yo urupo."
2 Pwen Ngindrai ipa, "Awiri norum hamou opu, ngalan Yisak, mepo
ndriyam imbuluhi yiy pwokeyan iya, pe alkaya kol namandran hape
Moriyah. Andre kuyingani ngondron sih ita aliy. Pwen atingundrun kiro
ara, pe aiki yiy kisa kili yo tehe yukyuk para mwan andre kitimwiy masih."
3 Pwen makohuping para lang sih i, Apraham iya pe ihara kihiy lumwat
para tuntun, pe imwaniyani tongkiy tan. Pwen iwiri Yisak, pe hilu ndramat
para poya mbulyan malmou, pe huyau para hukaya kol mepo Ngindrai
kinpwai kinna tan.
4 Hu yerokai, yerokai, ipoo iro mwonen lang maroyoh, pwen Apraham
maran itandras pe inime kol ara iho ndron mwanan hape.
5 Pwen Apraham ipwai iyata hilu ndramiran malmou para poya mbulyan
ipa, "Walu keye ndron iye kapolo tongkiy. Youlu wihou iye, andre youlu
kaya totohun kaya yoro. Kihipwen, andre youlu kamui kasa kili walu."

** **21:31:** Ngala kol "*Peersepa*", iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*ndrikou para androtoyoh*" ndre "*ndrikou para tapaniu*"; Eng: The word "*Beersheba*" can mean "*well of seven*" or "*well of the oath*"; TP: Long tok Hibru nem "*Berseba*" i klostu wankain olsem dispela tok "*Hul wara bilong kontrak*"

6 Pe Apraham iwiri kihiya yukyuk para mwan andre kitimwiy masih, pe
ihiriy iya pwese norun Yisak, pe yiy mbukenan ara irokun semen pe mwan.
Pwen tandrohonga hilu yerokai hilyau,
7 Yisak ipwai iya kili taman, Apraham ipa, “Tomo?”
Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tesah, noru? Apwai.”
Pe Yisak ipa, “Mwan pe kihiy iripo, hapeko noru sipsip nakirayah yukyuk
para mwan andre kitimwiy masih ara, aleheh?”
8 Apraham isomwi yiy ipa, “Noru, Ngindrai mbukenan andre kihang noru
sipsip nakirayah yukyuk para mwan andre kitimwiy masih.” Pwen pe hilu
yerokai iyawule hilyau.
9 Pwen hilyarayah hilya kol mepo Ngindrai kinpwai pwen kinnata
Apraham ara, pe Apraham isoye pere tuntun iro ariya, pe imwaniyani kihiy
iya ndritan. Pwen iwasi tiriyi norun kamai Yisak pe iyki yiy iya ndrita kihiy
iro pere tuntun.
10 Pwen niman iya pe iwiri semen para pakitingundru norun .
11 Hapeko angelou ta YAPAN hamou iho paingan yang, iyoh isa kili yiy
ipa, “Apraham! Apraham!”
Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tesah? Yo urupo.”
12 Pe angelou ipwai ipa, “Mbuna atingundrun! Pe mbuna ambusi
hapesah kiya ta wihou ara. Paratesah, mahapo upahasaniy tehe wou
ara ngara aro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe norum mepo ndriyam
imbuluhi yiy imwonen ara, ara nerem kinna tan pwi.”
13 Apraham maran itandras pe inime sipsip kamai hamou, ndrosuwan
ara indrap iho ndrungak mwalinga hu ndrandra kei hayah mendreheh.
Pwen iya pe iwiri sipsip ara, pe iyki yiy tehe yukyuk para mwan andre
kitimwiy masih iya soiwi norun.
14 Pwen pe Apraham ipohowe ngala kol ara, “YAPAN andre kihang.” Iro
mwonen lang ara isa matne mahapo, hu ndramat ngara hu kapa, “YAPAN
andre kihang kiya ngondron atan.”
15 Pwen angelou ta YAPAN iyoh iya kili Apraham iyau paingan yang
porosih i, ipa,
16 “YAPAN ipwai ipa, ‘Yo mbukeno urandrangan iya ngolo, toro: wou
nerem kinnata norum pwi, pe apaiki yiy masih kisa kili yo;
17 pwen pe andre kutoholi wou, pe andre kumbusi ndrayem hu kasarayah
soyo-soyon iya, tehe hu piriy hora yang, pe hu kalayeng para pwakileng. Pe
ndrayem hu ara andre hu kapo pahun kiya kili hu ndram tahu, pe andre
hu kawiri kolo hu ndram ara, karayah kolohu.
18 Pe yihu ndraye ndramat masih para kol pwan andre kutoholi hu kiyau
kili ndrayem hu, paratesah, wou ahalingi yo.’ ”
19 Pwen Apraham hilu, hilmui hilya kili hilu ndramat malmou para poya
mbulyan. Pe humui huya kol Peersepa, pe Apraham ikuw iyen aliy.

Ngala noru Nahor hu iye

20 Iyamulan hape, Apraham ihilong tehe Milkah, nambuyu nalin Nahor,
ara imwalahiy iyata norun hu hayah kamai.
21 Pe ndrihou tahu ara ngalan Us, mundruwa ndrohan ara ngalan Pus, pe
isa parahara ndrohan, ara ngalan Kemuwel (mepo tama Aram).
22 Pe husarayah mulan, ara ngalahu iye kene: Keset, Haso, Piltas, Yitlap
pe Petuwel.
23 Petuwel ara iyamulan irayah tama Repekah. Nali Apraham Nahor ara,
iwiri Milkah, pe Milkah imwalahiy iyata norun kamai mandrolmou ara.

24 Pe hayah husa suran ara noru Nahor nondriya Reumah, pihin para
poya mbulyan. Pe ngalahu ara iye kene: Tepah, Kaham, Tahas pe Maakah.

23

Sarah imat pe Apraham isowani pwan para kironi yiy

1 Sarah iyen pe hayou tan iho sangat pe lungui pe andrtoyoh (127).
2 Pwen iyamat iro kol namandran Kiriyat Arpa (ngalan handra ara
Hepron), ita nondriya pwan Kenaan. Pe Apraham koyun isikirani yiy pe
irangsi yiy.
3 Pwen iyki nombuwe Sarah irondron kei, pe Apraham itine pe iya wong
iya kili hu ndramira Hit ipa,
4 "Yo ara ndramat para kol mawen, hapeko usa pe umpwan mwalinga
wawu. Pe pihin to ara kinmat, pe nakuarapaya pwan hambut kili wawu
para kuroni yiy kiyen aliy."
5 Pwen hu ndramira Hit hu pwai iyatan hupa,
6 "Yapan, ahalingi yowu; yowu nimei tehe wou ara yapanewu hamou
hiyan iya. Hiyan, aroni nambuyum kiya sehe ngat sou mepo animei hiyan
masih para aya pe aroni yiy kiya aliy. Hamou towu andre kinpa tehen tapeh
kinna ngat sou atan para aroni nambuyum kiya aliy ara pwi."
7 Apraham itine pe itukuruhu iyatahu ndramat para kol Hit.
8 Pe ipwai iyatahu ipa, "Kapa wawu kanpa hiyan para kuroni nambuyu
kiya ngat sou sih iripo aripo, pwen wawu kaya pe kasike Epron, noru Sohar
9 kapa kipa hiyan para kurapaya ngat sou atan ita mbusongo pwan
hambut ngalan Makpela kisa kili yo. Kapa kiya hiyan katan, pwen asike
yiy para kiyki kennen kimwonen para kusowaniy kili yiy. Tehen tora ko
pwan andre kisa mbukenan yo para tona yowu."
10 Epron irompwan mwalinga hu ndramira Hit hu tora kol para
tawuwure, pakeh pohomara papai para kol namandran ara. Pwen Epron
isomwi Apraham pe ipwai ipa,
11 "Yapan, ahalingi yo. Mbuna alohonge soyon para arapaya pwan;
konan. Andre kuiki pwan ara kisatam o mwaihei kiyasura ngat ita
aliy. Andre kuikiy kisatam kiya mbulmarahu to, hu topo, pe wou aroni
nambuyum kiya aliy."
12 Pwen Apraham itukuruhu iya kili hu ndramira kol ara porosih i.
13 Pe yiy ipwai iyata Epron iya mbulmarahu ndramat masih ipa, "Kiya.
Epron, ahalingi yo namu. Yo nakurapaya pwan tam ara. Pwen awiri
sombule pat ato pe andre kuroni nambuyu kiyen aliy."
14 Epron ara isomwi nongna Apraham ipa,
15 "Yapan, ahalingi yo. Pwan ara, kennen ara sombu silwa mahaangat.*
Hapeko mwalinga talu ara namandran pe pwan ara mwaihei o. Konan!
Awiri pwan pe aroni nambuyum kaliy."
16 Apraham ipa hiyan iya nongna Epron. Pwen irapaya pwan ara iya
kennen tehe Epron ipwai iya mbulmarahu ndramira Hit. Nopwaran para
silwa ara hu ranonoye tehe hu ndramat ngara hu karanonoye melit, pe
irayah mahaangat.†
17 Melit masih kene ata Epron ita Makpela ita paheh kol Mamre ara kinna
ta Apraham. Pwan pe ngat sou, iyasura hu kei pe melit masih ita ndrita
pwan ara kinna tan.

---

* **23:15:** TP: "*50 kilo silva*"; singayai ara, ara kennen namandra-namandran iya † **23:16:** Anime 23:15

18 Pwen hu ndramira Hit masih hu tora kol para tawuwure ara, ara hu
pahasaniy tehe pwan kintan kinna kili Apraham.
19 Iyamulan, Apraham ironi nambuyun Sarah, iya ngat sou ita pwan
ngalan Makpela, pakeh kili kol Mamre ita nondriya kol namandran Kenaan.
(Ngala kol Mamre handra ara hu pohowe Hepron.)
20 Pwan pe ngat sou tahu Hit ara, hu kantaliy kinnata Apraham pe kinna
mbukenan yiy, para tona hu ndramiran hu.

24

Apraham isokomburani nambuyu Yisak

1 Apraham ara kinna parangoloh pwen. Pe YAPAN kintoholi yiy kinna
melit masih kene kinmbusiy.
2 Pwen Apraham ipwai iya kili ndramat iya pohon tahu ndramat masih
para poya mbulyan mepo ngara kinimnim kiya melit masih atan, ara ipa,
“Aiki nimam kiya pahandra mbupo, pe apwatisingiy ndrokonan kisa kili
yo.
3 Yo unamili wou para awong ndrokonan kiya mbulmara YAPAN,
Ngindrai para paingan yang pe kol pwan, tehe wou andre anna seyeh
hamou nambuyu noru mwalinga hu pihindrahin hutopo kol Kenaan aripo
ara pwi masih.
4 Amui aya kolo mamu pe aseyeh hamou pihindrahin mwalinga hu
ndraye imwonen pe kiya nambuyu noru Yisak.”
5 Pwen pe ndramat para poya mbulyan ipwai ipa, “Kapa pihindrahin ara
mbuwalin para kitali kolon pe kisa kol iye sura yo, pwen andre tehen tapeh?
Hiyan para kuwiri norum kiya pe kiyayesou kaliy?”
6 Hapeko Apraham ipa, “Pwi yoh! Mbuna awiri noru kimui kiya kol ara.
7 YAPAN, Ngindrai para paingan yang, ara kinwiri yo kunsa mawen pwan
kili yowe tomo hu. Pe kinpwatisingiy pe kintandrangan kinsa kili yo, para
yiy andre kiyki pwan iye kiyata tumbuhu. Ngindrai andre kipwandrisa
angelou tan kimu pe wou andre aro ndruwan para aya pe awiri nambuyu
noru.
8 Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kisa suram, pwen nongan nap-
watisingiy mahapo ara andre kiya mwaihei opu. Hapeko wou mbuna awiri
noru kiya kol ara.”
9 Pwen pe ndramat para poya mbulyan iyki niman iya pahandra mbupa
namandran tan, Apraham. Pe ipwatisingi nongan pwokeyan tehe Apraham
kinpwai.
10 Pwen ndramat para poya mbulyan iwiri kamel masongui ata Apraham,
iyapolo hu melit ata namandran tan handra-handra, hiyan masih pe soyon
iya. Pe iyau iya kol ta Nahor ita nondriya kol Mesopotemiya.*
11 Pwen iyarayah, pe iyki hu kamel huye pwan ngilse ndrikou pakehekeh
kol. Pe kol ipiyah pe hu pihindrahin nakasa mwe ndran.
12 Pe yiy itohun ipa, “O YAPAN, Ngindrai ta namandran to Apraham. Wou
koyum kisikirani namandran to, pe lang mepo ambusi mbulen to kiyarayah
hiyan.
13 Animei! Yo uropo tine ngilse ndrikou iye, pe hu pihindrahin para kol
iye hu nakasa mwe ndran.
14 Pwen pe yo andre kupwai kiyata hamou pihindrahin kupa, ‘Hiyan
para awiri pwendran tam kisa pe kuyin?’ Pe kapa kipa, ‘Hiyan, ayin, pe

* **24:10:** Tok Hipuruw/Hebrew & English: *“Aram Naharaim”*

andre kuhang ndran kiyatahu kamel tam i.' pwen andre kupahasaniy tehe pihindrahin ara ko anpwaingni yiy para kiyata yau tam, Yisak. Iya lohongai ara ko, ayinganiy tehe koyum ara isikirani namandran to, Apraham."
15 Pwen pe iro totohun manau, pe Repekah isarayah iyasura pwendran tan iro pwesen. Repekah ara noru Petuwel, pe Petuwel ara noru Milkah nambuyu Nahor, pe Nahor ara nali Apraham.
16 Repekah ara yiy hamou pihindrahin lahayan iya pe yiy ara kinmatin kinna sura hamou kamai mapu. Pe ilai iya ndrikou pe imwani ndran tan ihipwen pe imui iya paingan.
17 Pwen ndramat para mbulen ihileh iya pohonani yiy pe ipa, "Hiyan para hape ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?"
18 Pe Repekah ipa toro: "Yapan to, ayin." Pwen ihileh pe isoli pwendran isa pwan iro niman, pe iykiy iya kili yiy pe iyin.
19 Iyin ihipwen, pwen Repekah ipa, "Andre kumwe ndran kiyatahu kamel tam i, kipoo hu kahamosu hu."
20 Pwen ihimbuh pe itilingi ndran iho ndrohonoku kuimwahu, pe ihileh imui iya ndrikou pe iwiri pwendran tan pe iromwaniy para kiyatahu kamel masih.
21 Pe ndramat ara kinwong sahin nongan pwi. Hapeko maran irotis para kinimei tehe YAPAN andre kimbusi lohonge aro andre kisarayah mannan ndre pwi.
22 Pwen pe hu kamel huyin ndran ihipwen, pe ndramat ara iwiri soyou sih hu mbusiy iyau kolt† pe iykiy iya ndrohongu Repekah. Pwen iwiri mbunahai maluwoh hu mbusiy iyau kolt pe iykiy iya mbunahan. Pwen nopwaran para soyou ara mayimah pe nopwaran para mbunahai maluwoh ara masangat.‡
23 Pwen ndramat ara isike yiy ipa, "Wou noru hiyeh? Hape yokyok ita seu ta tamam ndre pwi, para yo pe ndramiro hu kasa pe koro matin aliy mepo kiping?"
24 Pe Repekah ipwai ipa, "Tomo ara Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah."
25 Pe ipwai paiwe iya kili yiy ipa, "Kalsiu kili yowu ara ndromwindriu pe anandrinahu kan ara soyon iya ita aliy para hu kamel tam hu kayan. Pe seu towu sahin ara hiyan para wawu kasa pe koro matin aliy mepo kiping."
26 Pwen ndramat ara itukuruhu iya pwan pe yiy itotohun iya kili YAPAN.
27 Ipa, "Urawuloh ata YAPAN, Ngindrai ta namandran to, Apraham. Yiy koyun isikrani namandran to pe imbusi hiyan iyatan; tehe yo, ara YAPAN imu iya tokuyo, pe iwiri yo usa mwonen usa wum kili yowehu namandran to."
28 Pwen pihindrahin ara ingap imwonen iya seu kili tinan, pe inese ndraingahu iya melit masih mepo irayah iya kili yiy.
29-30 Repekah ara wayin hamou ngalan Lapan. Yiy inime soyou pe mbunahai iro mbunaha pisun, pe ihilingi Repekah inese nongna ndramat ara ipwai iyatan. Pwen Lapan ingap iya ngawan pe iya kili ndramat para poya mbulya Apraham ara iro tine sura hu kamel tan ngilse ndrikou.
31 Pe Lapan ipa, "Asa. YAPAN kintoholi wou pwen. Paratapeh aripo tine ngawan iye? Yo kunmwaniyani nokum pe noku kamel tam hu yi."
32 Pwen pe ndramat para poya mbuluya Apraham ara iya seu. Pe Lapan ipwai iyatahu ndramat para mbulyan pe hu lokihi menmenahu masih iro ndrita kamel isa pwan, pe yihu yuk ndromwindriu pe anandrinahu kamel para hu kayan. Yiy ipwai iyatahu para hu kapo ndran kisa kili ndramat

† **24:22:** Eng: *gold*; TP: *gol* ‡ **24:22:** Eng: *5 grams ... 100 grams*

para poya mbulya Apraham pe yowen hu para hu kasungani polondrika hu kaliy.

33 Pwen hu wiri anandrinan isa, hapeko ndramat para poya mbulya Apraham ara ipwai ipa, “Yo andre kunnamnam kileh pwi, kipoo kuwong kiya sehe nongan iripo kili yo. Yo nakuwong hape na.”

Pe Lapan ipa, “Hiyan, awong namu.”

34 Pe ndramat ara ipa toro:

“Yo ara ndramat hamou para poya mbulya Apraham.
35 YAPAN itoholi namandran to pe iyki meltan ara soyon iya. Ihingini yiy iya hu sipsip pe hu mbulmwakau, pe silwa pe kolt, hu ndramat para poya mbulyan kamai pe pihin, iyasura hu kamel pe tongkiy.
36 Pihin ta namanadran to, Sarah, ara imwalahiy iyata mbunah hamou kamai iro mwonen yiy kinna pihiparangoloh pwen. Pe namandran to andre kiyki hu meltan masih kiya kili norun pe andre kinimnim kaliy.
37 Pwen yapane iyki nongan pwokeyan sato toro: ipa, ‘Mahapo uropo kol Kenaan, hapeko mbuna akah hamou pihi Kenaan kiya nambuyu noru, pwi yoh!
38 Hapeko wou aya kili ndraye tomo hu, pe aya seyeh hamou nambuyun.’ Yapane ipwai sato tehen toro, pe upwatisingiy iyatan tehe yo andre kumbusiy tehe kinpwai.

39 Pwen pe upwai iya kili yapane upa, ‘Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kisapolo yo, pwen andre tehen tapeh?’

40 Pe yiy isomwiy ipa ‘Yo ara ndramira YAPAN pe ngara kuhilingi nongnan. Pwen pe yiy andre kipwandrisa angelou tan kiyapolo wou para kimbusi mbulyam kirayah hiyan. Pe wou andre awiri nambuyu noru kamai kiro kili yowe tomo hu.

41 Aya kili hu pe ayapa nongno. Kapa yihu kasomwiy, ara hiyan. Pe kapa yihu kansomwiy pwi, ara amui mwaihei opu. Pwen andre nongan pwokeyan apwatisingiy ara, andre kiniyki nopwaran kinsa kili wou pwi.’

42 Pwen lang nepo usarayah usa ndrikou yoro, pe utohun upa, ‘YAPAN, Ngindrai ta yapane Apraham, wou ambusi mbulen to kirayah hiyan.

43 Uro tine ngilse ndrikou, pe upa toro: Kapa hamou pihindrahin kisa mwe ndran, pe yo kupwai katan kupa, “Hiyan para kuyin hape ndran ita pwendran tam?”

44 pe kapa yiy kipwai sato kipa, “Hiyan, ayin, pe andre kuhang ndran kiyatahu kamel tam i,” pwen pihindrahin ara, ara pihin mepo YAPAN kinpiraniy tehe yiy andre kirayah nambuyu noru yapane.’

45 Pe yo uro totohun manau, pe Repekah isarayah. Yiy ikuni pwisindran iro pwesen pe isapwen iyamwe ndran iya ndrikou. Pe yo upwai iyatan upa, ‘Hiyan para hape ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?’

46 Pwen pe yiy ileheleh para kisoli pwendran iro pwesen isa pwan pe ipa, ‘Ayin, pe yo andre kumwe ndran kiyatahu kamel tam i.’ Pwen uyin pe yiy iyuk iyatahu kamel ato yi.

47 Pe yo usike yiy, ‘Wou noru hiyeh?’

Pwen pe yiy ipwai ipa, ‘Tomo ara Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.’ Pwen pe yo uiki soyou iya ndrohongun pe mbunahai iya mbunahan.

48 Pwen pe yo utukuruhu iya pwan pe utohun iya kili YAPAN. Pe yo urawuloh iya kili YAPAN, Ngindrai ta yapane Apraham, paratesah, yiy iwiri yo usamwonen usa suwe nali Apraham. Pwen pe usa para kuwiri norum pihindrahin para kiya nambuyu noru yapane.

49 Kapa wawu kalohonganiy hiyan, pe kambusiy kimwonen kiya kili
yapane, pwen wawu kawong kimwonen sato. Kapa pukene, wawu kapwai
ngawan kisato yi. Pwen yo andre kulohongani sehe melit para kumbusiy."
50 Pwen lohonga ndramat ara itiyaniy masih ihipwen topwei, pwen pe
Lapan pe Petuwel hilu pwai imui iyatan hilpa, "Sehe melit mepo isarayah
isa kili wou ara YAPAN imbusiy. Pwen youlu kanlahiy para kapa handra
nongan hiyan ndre mwomwan pwi.
51 Hiyan, Repekah impo. Pwen awiri yiy kiya nambuyu noru yapanem,
Apraham, tehe YAPAN kinpwainganiy pwen."
52 Pwen ndramat para poya mbuluya Apraham ihilingi sehe nongan
hupwai, pe yiy itukuruhu iya pwan pe itotohun iya kili YAPAN.
53 Pwen ndramat para poya mbulen ara iwiri hu memelit hayah tehe kolt,
silwa pe hu koyau hayah pe iyki hu iya kili Repekah. Pe yiy iyki melit hayah
kennen namandran iya, iya kili wayin pe tinan.
54 Pwen yiy iyapolo hu ndramat hurosura yiy, yihu namnam pe huyin
ndran ihipwen, pwen huye matin.
Iya mandroulang para lang sih, yihu satine pe ndramat para poya mbulya
Apraham ipwai iyatahu ipa toro: "Yo andre kumui kuya kili yapane."
55 Hapeko wayi Repekah pe tinan hilpwai iyatan hilpa, "Pihindrahin ara
andre kimindron sura yowu na. Kiromatine lang masongui kamulan, pwen
awiri yiy pe wawu kayau."
56 Hapeko yiy ipwai iyatahu ipa, "Mbuna akakaituwe yo. Mahapoko
YAPAN kinmwanyani soyo masih kinsamwonen pwen kinsa kili yo. Pwen
nakumui kuya kili yapane."
57 Pwen yihu pwai toro: "Tukayoh pihindrahin ara kisa pe tukasike yiy."
58 Pwen huyoh Repekah isa pe husok yiy hupa, "Hiyan para nayasura
ndramat iye?" Pwen ipa, "Ehe, andre kuya."
59 Pwen yihu pwandrisa Repekah iyasura pihin para kipwokarani yiy pe
hilyau hilyasura ndramat para poya mbulya Apraham pe yowen hu.
60 Pwen hutoholi Repekah pe hupwai toro iyatan:

"Pisu, wou ara andre asarayah tinahu ndramat
pusangat kiyau pusangat,
pe ndrayem hu andre kasarayah ndramat para pahun kiyatahu ndram para
pahun,
pe andre hu kawiri hu kol namandran tahu ndram kiya mbukenan hu."

61 Pwen Repekah iyapolo hu pihin para poya mbulyan hu mipwan ndrita
kamel pe huro ndruwa ndramat para poya mbulya Apraham. Pwen
ndramat para poya mbulya Apraham iwiri Repekah pe huyau.
62 Tandrohongan ara ko, Yisak kintali ndran ndrikou ngalan Peer-Lahai-
Roi, pe yiy iya iro kol pwosowen ngalan Nekep.
63 Piyahon sih yiy ihorokai kol ngawan pe maran pakiya paingan pwi,
inime hu kamel huropo husa.
64 Pwen Repekah inime Yisak pe itali kamel tan, pe ilai isa pwan.
65 Pe yiy isike ndramat para poya mbulya Apraham ipa, "Yohou sehe
ndramat hiratokai kol ngawan yoro pe nakisa pohonani rou?"
Pe isomwi yiy ipa, "Yiy ara yapane." Pwen Repekah iwiri koyau tan pe
ikulani mbulmaran iya aliy.
66 Pwen ndramat para poya mbulen ara ipwai iya kili Yisak iya melit
masih kinmbusiy pwen.

67 Yisak iwiri Repekah iya kamai ta tinan, Sarah. Pwen hilu yesou. Yisak
inamili Repekah pwokeyan iya, pwen pwesai imui iya kili yiy yamulan para
kimat ta tinan, Sarah.

25

Ngala hu tumbu Apraham hayah kamai ara iye i

1 Pwen Apraham ara iyesou paiwe yi, pe iwiri pihin hamou ngalan
Keturah.
2 Keturah imwalahiy iyata norun hu, ngalahu ara iye kene: Simran,
Yoksan, Metan, Mitiyan, Yispak pe Suwah.
3 Yoksan ara tama Sepa pe Tetan. Pe Tetan ara ndrayehu Assur, hu Letus
pe yihu Leyum.
4 Mitiyen ara norun hu iye kene: Epah, Eper, Hanok, Apita pe Elitaah.
Ariyo ara ndraye Keturah hu masih.
5 Pe Apraham ara iyki meltan masih iya kili norun Yisak.
6 Hapeko Apraham ara kinmat mapu, pe iyki yukyuk hayah iya kili norun
hu kamai para nondriya pihi mulan. Pwen pe ipwandrisa hu huyau huya
pwen te Kup huya mawen kili Yisak.

Apraham imat pe huroni yiy

7 Apraham iyen pe hayou tan masih iya harong ara sangat andrtingui pe
yimah (175).
8 Pe Apraham ara iya parangoloh masih, pe hayou tan ara hiyan pe soyon
iya. Pwen pe imat iho ndruwa tumbun hu.
9 Norun malmou Yisak pe Yismayel ara hilya hiltoni yiy iro ngat sou
para Makpelah pakeh Mamre, mepo pwan ta Epron koluw, yiy noru Sohar
ndramira Hit.
10 Pwen pwan hambut tahu Hit nepo Apraham isowaniy, ara Yisak
iyasura Yismayel ara hiltoni Apraham iya ngat sou mepo Apraham ironi
Sarah iro aliy mamu.
11 Hiltoni Apraham ihipwen, pwen Ngindrai itoholi Yisak. Yisak ara
impwan ngilse ndran ndrikou iro kol Nekep, ngalan Peer-Lahai-Roi.

Hu Ndraye Yismayel

12 Iye ara titiye ta Yismayel hu, noru Apraham nondriya Hakar pihi Yisip,
pihin para poya mbulya Sarah.
13 Iye ara ngala noru Yismayel hu kamai: yiy ndrihou ara ngalan Nepayot,
mundruwa Nepayot ara Ketar, Atpeel, Mipsam,
14 Misma, Tuma, Masa,
15 Hatat, Tema, Yetur, Napis pe Ketemah.
16 Ariyo ara ngala ndraye noru Yismayel hu kamai songui pe lumou. Pe
ngalahu ara kinrayah ngalahu kol mendre-mendreheh mepo humimpwan
aliy.
17 Yismayel iyen pe hayou tan iho sangat tingui pe andrtoyoh (137) pwen
pe imat pe iho ndruwa tumbun hu.
18 Pe ndraye Yismayel hu huya pe huye kol namandran ndrokolo Hawilah
pe Sur. Pe Sur ara ita pakeh Yisip ngilse sai iyapwen te Asiriya. Hapeko yihu
ara hu konohompwan hiyan pwi.

Repekah imwalahiy iyata Esau hilu Yakop

19 Iye ara titiye ta noru Apraham, Yisak. Apraham ara tama Yisak.

20 Pwen Yisak ara hayou tan iro mahaangui pe iwiri Repekah, mepo noru
Petuwel pihin. Pe Petuwel ara ndramira Aram hamou, mepo para kol
Mesopotemiya,* pe Repekah ara pisu Lapan.
21 Repekah ara kinlahiy para kikun mbunah pwi. Pwen Yisak itohun iya
kili YAPAN iyata Repekah, pe YAPAN ihilingi totohun tan, pe Repekah ara
mapundriyan.
22 Yiy ara norun mwan,† pe mapu kinmwalahiy ta hilu, hilu sopaiwe iro
nondriya tina hilu, pe yiy ipa, "Weh, aripo tapeh? Sehe melit iriporayah isa
kili yo? Pwen yiy iya sike YAPAN para kiyki lohongai para aliy."
23 Pe YAPAN ipwai iyatan ipa, "Hilu ndramat malpat hiltora ndriyam.
Pe hilu malpat ara, ara andre hilu konto wule pwi. Andre hu hapat
kaya pwokeyahu katahu hapat. Pe yiy mepo nakisarayah mu andre kiya
pwandrendres ta yiy para mulan."
24 Pwen pe iro mwonen lang nakimwalahiy kiyata norun kamai malmou
mwan,‡
25 imwalahiy tan imu ara sangin laman pe yomun soyon iramburuhi yiy,
tehe hasai koyau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Esau.§
26 Pwen Repekah imwalahiy iyata nalin hamou paiwe, pe yiy imbultuwe
tisingi mbutika Esau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Yakop.** Yisak hayou
tan iro manongui (60), pwen norun mwan malmou hilsarayah.

Esau itali nokun tehe yiy ndrohan

27 Hilu mbunah malmou kanna wihou pwen, pe Esau irayah ndramat
hamou para kahaya yohou iya kene yangiy masih. Yakop ara mbunah
hamou waison pe ngara kiye wum o.
28 Yisak ara ngara kinamili Esau, paratesah yiy ndramat para kahaya
yohou para namnam, hapeko Repekah ara ngara kinamili Yakop.
29 Lang sih aro Yakop ara iro tuwe suw hayah, pe Esau iro yangiy pe
isarayah isa wum mamundruwan.
30 Pe Esau ipwai iyata Yakop ipa, "Kileh, kunmundrui turuwe yo. Aiki
suw hayah mahapo anruwaniy ita, ara kisa." Ndroiyin ara ko pe hupohowe
ngala Esau handra i ara "Etom."††
31 Pe Yakop ipwai iya kili yiy ipa, "Aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara
kisa kili yo pe andre kuiki suw kisa kili wou."
32 Pe Esau ipwai ipa, "Animei! Yo ara pakeh nakumat. Kapa kumat, tesah
ndrokonan andre kiwiri soiwi noku tehe ndrohan?"
33 Pwen Yakop ipa, "Apwatisingiy ndrokonan, pwen aiki ndrohonokum
tehe ndrohan ara kisa kili yo." Pwen Esau ipwatisingiy ndrokonan, pe iyki
ndrohonokun tehe ndrohan ara iya kili Yakop.
34 Pwen Yakop iyki ndrinanohun hayah iyasura suw mepo kinmbusiy
iyau mbuwa malikei handra para kaniyai,‡‡ pe iykiy iya kili Esau. Pe Esau
inamnam pe iyin ndran, pwen itine pe iyau. Tehen tora ko, Esau inime
ndrohonokun tehe ndrohan ara kinna mwaihei o.

---

* **25:20:** Eng: *Paddan Aram*; TP: *Mesopotemia* † **25:22:** Eng: *twins*; TP: *tupela pikinini man*
‡ **25:24:** Eng: *twins* (tehe 25:22) § **25:25:** *"Esau"* iya nongna kol tahu Hipuruw ara pohoweyan
pakipakeh kili nongan handra ipa "*yomun soyon*"; Eng: *hairy*; TP: *planti gras* ** **25:26:** *"Yakop"*
iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*imbultuwe mbutikan*"; Eng: *"he grasps the heel"*; TP: "*lek*"
†† **25:30:** *"Etom"* Iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ndringen pakimbus tehe nongan sahin
"*laman*"; Eng: "*red*"; TP: "*retpela*" ‡‡ **25:34:** Eng: *lentil (a kind of bean)*; TP: *wanpela kain bin*

26

Yisak iro kol malkol Kerar pe Peersepa

1 Pe mundruwai namandra-namandran isarayah iro kol Kenaan paiwe,
pe irayah tehe koluw mamu kintayah pwen, iro tandrohonga Apraham.
Pwen pe Yisak iya kili King Apimelek para kol Kerar ita nondriya kol
namandran Pilistiya.
2 Pe YAPAN isarayah isa kili Yisak pe ipa, “Wou mbuna alai aya pwan
Yisip. Aye sehe kol mepo nakupwai kisatam para ayen aliy.
3 Ayen ndron kol iye na, pe andre kuro sura wou pe andre kutoholi wou.
Yo andre kuiki pwan iye kisa kili wou pe ndrayem hu mepo nakasarayah
kamulan. Pe andre kuramwaniyani tapaniu to mepo kunpwai kinna ta
tamam Apraham.
4 Andre kumbusi ndromweya ndrayem hu kasarayah soyo-soyon iya,
tehe hu piriy hora yang; pe pwan masih iye ara andre kuikiy kiyatahu. Pe
hu ndramat para kol masih topo kol pwan ara andre kutoholi hu kiyau kili
ndrayem hu ko;
5 paratesah, Apraham ihilingi nongno pe ipwotisingi pwahanou to
masih.”
6 Pwen Yisak iyen ndron Kerar.
7 Pwen hu ndramat hayah para kol ara husike Yisak iyata Repekah, pe
Yisak ipa, “Yiy ara pisu.” Yisak ara inoh para kipohowe Repekah ara
nambuyun, paratesah, lohonge tan ara ipa, “Matisan hu ndramat para kol
ara hu katingundru, paratesah, Repekah ara pihin lahayan iya.”
8 Yisak iro kol ara ndrangan niwen iya, pe King Apimelek para kol Pilistiya
ara, maran iyau marasip pe inime Yisak iro tokonani nambuyun Repekah.
9 Pe Apimelek iyoh Yisak isa pe ipa, “Mahapo upahasaniy tehe pihin ara,
ara pisum pwi; yiy ara nambuyum. Paratesah pe apohowe yiy ara pisum?”
Pe Yisak ipa, “Ulolohonge pe upa, kapa kupa yiy ara nambuyu andre hu
katingundru.”
10 Pwen Apimelek ipa, “Wou apambusi tesah kisa kili yowu? Kapa hamou
ndramiro kirandroyani nambuyum, pwen apaiki nopwaran ara kisa kili
yowu ko mwaihei, hapeko ndrokonan para aliy ara wou mbukenam.”
11 Pwen pe Apimelek ipwatisingiy iya kili hu ndramat masih pe ipa, “Kapa
hamou ndramat kirandroyani Yisak ndre nambuyun, ara andre yiy kimat.”
12 Pe Yisak ara ihisi piyang hambut pe iro mwonen hayou ara, anandrinai
soyo-soyon iya isarayah iro pwan ara, paratesah, YAPAN itoholi yiy.
13 Pe yiy ara irayah ndramat hamou namandran iya, pe meltan iro tayah
iya soyon iya.
14 Pe hu sipsip pe hu mbulmwakau tan, iyapolo hu ndramiran para poya
mbulyan ara hu soyon iya. Pwen pe hu Pilistiya ara hu ndrangis iyatan.
15 Pwen hutalon pwan pe huratulungi hu ndran ndrikou masih mepo hu
ndramira Apraham husoyei koluw.
16 Pe Apimelek ipwai iyata Yisak ipa, “Wawu karakuhuye pe kaya mawen
kili yowu, paratesah, pwoke ta wawu kinsarayah pwokeyan iya isa kili
yowu.”
17 Pwen Yisak irakuhuye pe iyau iya pwenten para Kerar pe ipwili
yumwan pe iyen aliy.
18 Koluw Apraham isoye hu ndran ndrikou iro aliy ara, pe yiy kinmat pe
hu Pilistiya huya pe huratulungi hu ndran ndrikou ara. Pwen Yisak iya pe
ikaihi hu ndran ndrikou ara paiwe pe ipohowe ngala hu ndrikou ara tehe
taman kinpohowe hu mamu kinna.

19 Pe hu ndramat para poya mbulya Yisak ara, huro talon pwan iro
Pwenten Kerar pe ndran isuw mbulu pwan isa paingan pe ihou aliy.
20 Hapeko hu ndramat mepo huro nimnim iyatahu mbulmwakau tahu
Kerar ara, hurakokowai iyasura hu ndramat ngara hu kanimnim kiyata
hu mbulmwakau ta Yisak ara hupa, “Ndran ndrikou ara, ara atowu!”
Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara “Takokowai,”* paratesah, hu
ndramat hurakokowai iya kili yiy.
21 Pwen pe hu ndramira Yisak husoye ndran ndrikou sih paiwe, pe
hurakokowai yi. Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara, “Songot.”†
22 Pwen pe Yisak itali hape ara pe iya soye ndran ndrikou sih paiwe;
iro tandrohongan ara, ara hu kanrakokowai pwi. Pe Yisak ipohowe ngala
ndran ndrikou ara, “Ndrohonoku para pwanpwan hiyan.”‡ Paratesah, ipa
toro: “Mahapo YAPAN kiniyki pwan hape iye kinsa torou. Pe menmenarou
ara, andre kisarayah hiyan iya kiro aliy.”
23 Pwen Yisak itali kol ara pe iyau iya kol Peersepa.
24 Ping ara ko Ngindrai iyarayah iya kili yiy pe ipa, “Yo ara Ngindrai
ta tamam Apraham. Mbuna anoh. Yo uropo sura wou; pe yo andre
kutoholi wou pe ndromweya ndrayem hu andre kasarayah soyo-soyon iya,
paratesah, unamili ndramiro, Apraham.”
25 Yisak isoye pere tuntun sih para totohun, pe itotohun iya ngala YAPAN.
Pwen ipuli seu hawum pe hu yau tan husoye ndran ndrikou sih.

Yisak hilu Apimelek hiltapaniu

26 Iyamulan Apimelek itali kol Kerar pe iwiri Ahussat, ndramat para
pwahanou yiy, iyapolo Pikol, ndramat ngara kiya mu para singora pahun,
pe huya nime Yisak.
27 Yisak isok hu ipa, “Koluw wawu kanpwayi yo pe kanrasse yo kunnau,
pe paratapeh wawu mui wawu sa kili yo paiwe?”
28 Pe yihu somwi yiy hupa, “Yowu nimei tehe YAPAN ara itasura wou,
pwen yowu pa tukarapaniu mwalinga rou. Yowu andre karapaniu kiyasura
wou,
29 pe wou mbuna ambusi mwomwan kisa kili wou, paratesah, yowu
kantandroyani wou pwi. Yowu kanmbusi hiyan o kinsa tam, pe yowu
pwandrisa wou ayau ayapolo koisirai. Pe mahapo YAPAN itatoholi wou.”
30 Pwen Yisak ipo yon namandran iyatahu, pwen huya pe hunamnam pe
huyin ndran iyawule.
31 Pe hutine makohu ping o para lang sih, pe hupwatisingi nongan para
tapaniu iro mwele hu. Pe Yisak ipwandrisa hu huyau, pe huyau huyapolo
koisirai.
32 Lang ara ko hu ndramat para poya mbulya Yisak huya kili yiy pe hupa,
“Yowu soye ndran ndrikou pe ndran ara kinisuw kinsa hiraliy.”
33 Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara “Sipah.” Iro tandro-
honga lang ara isa matne mahapo, hutora pohowe ngala kol ara “Peersepa.”

Nambuyu Esau malmou

34 Tandrohongan ara, Esau iyen pe hayou tan mahaangui; pe yiy iwiri
Yutit SuPeeri iya nambuyun, iyapolo Pasemat SuElon. Peeri hilu Elon ara
hilu ndramira Hit.

---

* **26:20:** Tok Hipuruw/Hebrew: “*Esek*”; Eng: “*Dispute*”; TP: “*Tok pait*” † **26:21:** Tok Hipuruw/Hebrew: “*Sitnah*”; Eng: “*Opposition*”; TP: “*Pasin birua*” ‡ **26:22:** Tok Hipuruw/Hebrew: “*Rehoboth*”; Eng: “*Room*”; TP: “*Ples bilong sindaun gut*”

35 Kultuwayi mbuyungundra Yisak hilu Repekah ara ngara kimbusi
ndrina hilu kimwa.

27

Yakop ipwasike taman pe iwiri lomwes ta Esau

1 Yisak ara, kinna parangoloh pwen, pe maran ara kinyoh pe kinlahiy
para kinnime handra melit pwi. Pwen pe iyoh Esau, norun ndrihou kamai,
pe ipwai iyatan ipa, “Noru!”

Pe Esau isomwiy ipa, “Tesah? Yo urupo.”

2 Pe Yisak ipa toro: “Yo kunna parangoloh pwen, pe ukowu sehe lang
andre kumat kaliy.

3 Wou awiri kei tapuiwe kiyasura nah tam, pe aya yangiy pe ayakah ano
hamou yohou.

4 Pwen awiri yohou ara pe aruwaniy kiyasura anandrinai kapan iya
mepo ngara kunamiliy, pwen awiriy kisa kili yo. Pe anandrino kuiniy
kihipwen, pwen andre kuiki lomwes to kisa kili wou; kiyamulan andre
kumat.”

5 Yisak iro wong iyata Esau manau, pe Repekah ara iro hilingiy. Pwen
Esau kinyau kinna yangiy para kiyakah yohou kisa,

6 pe Repekah ipwai iyata Yakop ipa, “Nahapoko yo uhilingiy tamam ipwai
iyata Esau ipa,

7 ‘Awiri hamou yohou pe aruwaniy kiyapolo hayah anandrinai pe awiriy
kisa kili yo. Andre yo kuiniy kihipwen, pwen andre yo kuiki lomwes to kisa
kili wou kiya mara YAPAN; kiyamulan andre kumat.” ’

8 Pwen Repekah ipa, “Kiya, noru, wou ahalingi nokulani sehe melit
nakupwai kisa tam para nambusiy mahapo.

9 Aya kou pe apirani noru meme malmou mepo nombuwe hilu imuh, pe
awiriy kisa kili yo. Pe andre yo kuruwaniy kiyasura anandrinai kapan iya,
mepo tamam ngara kinamiliy.

10 Pe wou awiriy kiya kili tamam, pe andre kiyniy. Pwen andre kiyki
lomwes tan kisa kili wou; kamulan andre kimat.”

11 Hapeko Yakop irapaiwani poho tinan pe ipwai iyatan ipa, “Wou
apahsaniy tehe Esau ara yomyomun soyon, hapeko yo ara pwi-yo mondro
saiyon o.

12 Matisan tomo andre kihingoruwe yo pe kipa yo ara upwasike yiy; pwen
yo mbukeno andre kumbusiy tehen tora pe andre kiten ano-pwen andre
kunwiri lomwes tan pwi.”

13 Hapeko tinan ipwai iyatan ipa, “Noru, wou mbuna alohonge. Yo andre
kukuni nopwaran ara. Ambusi sehe melit kunpwai; aya kou pe ayawiri
meme malmou kisa kili yo.”

14 Pwen Yakop iya pe iyawiri meme malmou pe iyaikiy iya kili tinan. Pe
Repekah iruwani anandrinai kapan iya mepo tama Yakop ngara kinamiliy.

15 Pwen Repekah iyawiri koyau hamou lahayan ata Esau iro seu, pe
isuluyani Yakop iya aliy.

16 Pe yiy ikulani nima Yakop pe koyun saiyon iya kapilo meme.

17 Pe Repekah iwiri anandrinai mepo kapan, iyasura ndrinanohun mepo
kinruwaniy ara, pe iyaikiy iya kili Yakop.

18 Pwen Yakop iya kili taman pe iyoh ipa, “Tomo!”

Pe Yisak isomwiy ipa, “Apwai, noru. Wou hiyeh?”

19 Yakop ipwai iyata taman ipa, “Yo Esau, norum ndrihou kamai. Yo
kunmbusi melit masih tehe anpwai kinsa kili yo. Kiya, atine, ampwan, pe
aini anam yohou. Kihipwen, aiki lomwes atam kisa kili yo.”
20 Hapeko Yisak isok norun ipa, “Noru, indrou sah, awiri yohou ara isa?”
Pe Yakop ipwai iyatan ipa, “YAPAN, Ngindrai atam ara, ihingini yo yohou
kileh.”
21 Pwen Yisak ipa toro iyata Yakop: “Asa pakeh pe kusehe mandram
pe kuhungorwe wou na. Wou noru ndrihou kamai Esau ndrokonan ndre
pwi?”
22 Pe Yakop iya pakeh kili taman, pe taman ihingorwe sangin pe ipa toro:
“Wou ngasa mbulukoyum ara tehe Yakop. Hapeko yo uhungorwe nimam
ara tehe nima Esau.”
23 Yisak kinyorowe Yakop pwi, paratesah, yomu meme ara ikulani nima
Yakop, pe imbusi niman ara yomyomun soyon iya tehe ata Esau. Pwen pe
itoholi yiy.
24 Hapeko isok yiy paiwe ipa, “Wou ara noru Esau ndrokonan ndre pwi?”
Pe Yakop isomwiy ipa, “Ehe, yo kopu.”
25 Pwen Yisak ipa, “Arai ano hape yohou kisa. Yo kuiniy kihipwen, pwen
andre kuiki lomwes to kisa kili wou.” Yakop iwiriy iya kili yiy, pe iyniy; pe
isap hayah ndrunu wain iyapairin pe iyin.
26 Iyamulan taman ipwai iyatan ipa, “Noru, asa pakeh pe arahunghung
kisa kili yo.”
27 Pe Yakop iya pakeh pe irahunghung iya kili yiy, pe Yisak ihingi koyau
ta Esau iro sangi Yakop. Pwen pe Yisak iyki lomwes iyatan pe ipa toro:
“Ngonoho melit hiyan ata noru,
ara tehe ngonoho piyang YAPAN kintoholi pwen.
28 Andre Ngindrai kimbusi nayak para ping kiyau yang kisa
pe kimbusi anandrinai soyon kirayah kiro piyang tam masih.
Pe andre yiy kihingini wou wit pe wain kisahapuh ara soyon iya.
29 Andre hu ndramat para kol pwan masih andre hu karayah pwandrendres
tam,
pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.
Pe andre nalim hu pe ndraye tinam hu masih ara andre hu koro pahandram
o.
pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.
Kapa hiyeh kitten anam, andre Ngindrai kitten anan.
Pe kapa hiyeh kitoholi wou ara andre Ngindrai kitoholi hu yi.”
30 Yisak iyki lomwes iyata Yakop ihipwen, pe Yakop itali yiy nakiyau,
pwen nalin Esau iro yangiy ara isarayah.
31 Yiy iruwani anandrinai hayah kapan, pe iyaikiy iya kili taman. Pwen
ipwai iyata taman ipa, “Tomo, atine pe aini anam yohou iripo kili yo ye,
pwen pe aiki lomwes tam kisa kili yo.”
32 Pe taman Yisak isok yiy ipa, “Wou hiyeh?”
Pe isomwiy ipa, “Yo yeh, yo norum ndrihou kamai, Esau.”
33 Yisak ara, sangin ilelen namandran iya, pe ipa, “Ara hiyeh ndrokonan
mepo iwiri yohou pe isaikiy isa kili yo mamu? Yo uniy iroho pwen o, pe
wou asarayah. Yo kuniyki lomwes to kinna kili yiy pwen, pe lomwes ara,
ara atan masih.”
34 Esau ihilingi nongna taman, pe yiy ara irang turut pe ipa, “Tomo, wou
aiki lomwes tam kisa kili yo yi.”

35 Hapeko yiy ipa, “Nalim isa pe ipwaske yo pe kinwiri topwe lomwes
tam.”
36 Pwen Esau ipa, “Ngalan ‘Yakop’ ara ilahi yiy imwonen*, paratesah,
kinpwasike yo maporoluwoh pwen ara. Yiy kinwiri noku tehe yiy ara
ndrohan, pe nahapo kiniwiri lomwes to yi.” Pwen yiy isok ipa, “Lomwes
tiken ita ndron ndre pwi?”
37 Yisak ipwai iyatan ipa, “Yo kunbmusi yiy kintayah pohon ta walu kene.
Pe yo kunbmusi yowem hu andre karayah pwandrendres tan, pe kuniyki
wit pe wain soyon kinna tan. Nahapo apa ndre sehe melit ndrokonan iripo
ndron para kuikiy kisa kili wou, Noru?”
38 Esau ipwai iyata taman ipa, “Tehen tapeh Tomo, lomwes ariya ko ndre
ita ndron? Kapa kiro ndron, Tomo, aiki lomwes kisa kili yo yi!” Pwen Esau
irang turut paiwe.
39 Pwen Yisak ipa toro iyatan, “Andre kolom ara kiro mawen pwan
hiyan, pe nayak para ping kiyau paingan yang ara kinlahiy para kisa ndrita
pingem pwi.
40 Wou andre apopahun kiya semela pahun niwen opu para apo anan-
drinam pe mipwan hiyan; pe wou andre aro pahandra nalim. Hapeko
kamulan wou andre anto pahandra pwokere ta nalim pwi, pe kapa kiwong,
andre anhilingi yiy pwi yi.”
41 Esau ara ndrinan ilokuh ta Yakop, paratesah, taman iyki lomwes masih
kinna tan. Lohongan ilohonganiy pe ipa, “Pakeh tomo nakimat. Pe koisirai
tan kihipwen, andre kutingundru Yakop.”
42 Hapeko Repekah ara kinhilingi lohonga Esau pwen, pe iyoh Yakop pe
ipa, “Ahilingiy! Nalim Esau ara ndriyan ita kiskis para kitingundrum.
43 Noru, ambusiy sehe melit nakupwai satam: Atine kileh pe awop aya
kili wayi Lapan ita kol Haran.
44 Aya pe aro sura yiy kipoo ndrina lokuh ta nalim kihipwen.
45 Kapa ndrina lokuh ta nalim ara kihipwen, pe koyun kirut sehe melit
ambusiy iyatan, pwen andre yo kupwanos wou pe amui asa yi. Tehen
tapeh, andre kupiyani walu noru malmou kene porosih o?”

Yisak ipwandrisa Yakop iya kili Lapan

46 Pwen Repekah ipwai iyata Yisak ipa, “Yo ara wele kinimai kinata hilu
pihi Hit ara. Kapa Yakop kiyesou kiyatahu pihi Hit i, ara hiyan para kumat.”

28

1 Yisak iyoh Yakop pe iyki lomwes iya kili yiy, pe ipwatisingiy iyatan ipa,
“Wou mbuna ayesou kiya kili hamou pihi Kenaan; konan!
2 Mahapoko aya Pattan Aram, aya wum ta tama tinam, Petuwel. Aro kili
salim, Lapan, pe awiri norun hamou pihin kiya nambuyum.
3 Ngindrai Pwokeyan Masih andre kitoholi yesou tam, pe norum hu ara
andre kasarayah soyon iya, pe wou andre asarayah tumbu hu yau soyon.
4 Ngindrai andre kihingini lomwes ta Apraham kisa kili wou pe ndrayem
hu kamulan. Pe pwan mamu mepo Ngindrai kiniykiy kinna ta Apraham,
mahapo asa amiraliy, ara andre awiriy kiya pwanem.”

---

* **27:36:** Ngalan “*Yakop*” iya nongna kol tahu ara ipa “*ndramat para pwandrandraman*”; Eng: “*Jacob*” means “*he grasps the heel*” (figuratively, “*he deceives*”); TP: “*kisim ples*”

5 Pwen Yisak ipwandrisa Yakop iyau iya Pattan Aram, iya kili Lapan noru
Petuwel, yiy ndramira Aram. Pe Lapan ara wayi Repekah, tina Yakop pe
Esau.

Esau iwiri pihin hamou paiwe yi

6 Napwai Esau kinpahasaniy pwen tehe Yisak kiniyki lomwes kinna
ta Yakop, pe kinpwandrisa yiy kinna Pattan Aram para kiya yesou. Iro
tandrohonga iyki lomwes iya kili yiy, ipwatisingiy iyatan ipa, “Mbuna
ayesou kiya kili hu pihi Kenaan.”
7 Pe Yakop ihilingi nongna taman pe tinan, pe kinyau kinna kol Pattan
Aram.
8 Napwai Esau kinpahsaniy pwen tehe taman Yisak ara kinoho namili hu
pihi Kenaan ara pwi yoh;
9 pwen Esau iya kili hu yowe Yismayel NdraApraham pe iya wiri Mahalat
SuYismayel, pisu Nepayot, iya nambuyun. Pe iwiri yiy iya paiwa hilu pihi
mu tora kili yiy.

Yakop inihinih

10 Yakop itali kol Peersepa pe iyau para kiya kol Haran.
11 Yiy irotokai ipoo iyarayah iya kol hakol, pe yiy iro aliy para kimatin,
paratesah, paramwandrai ara kinpiyah pwen. Pwen pe iwiri pat sih pe
iykiy iye pwan iya waingan pe iye matin aliy.
12 Yiy imatin pe inihiyani kannen sih, sahin iro pwan, pe sahin ara
iya paingan yang, pe hu angelou ta Ngindrai ara soyon iya huro ngas ya
paingan, pe hurolai sapwan.
13 Pwen yiy inime YAPAN iho tine pakeh pe ipa, “Yo ara YAPAN, Ngindrai
ta tumbum Apraham pe Ngindrai ta tamam Yisak. Pwan mepo ayera matin
aliy, ara andre yo kuikiy kisa tam pe ndrayem hu.
14 Ndrayem hu ara andre kasarayah soyon iya tehe kohu pwan, pe andre
yihu kamasumbuwe kaya rai, kup, hai, pe tolau. Hu ndramat para kol pwan
masih andre hu kawiri lomwes ara kiyau kili wou pe ndrayem hu.
15 Hape aleheh naya aliy ara uta sura wou, pe uta pwokarani wou, pe
andre yo kuwiri wou amui asa pwan iye yi. Pe andre kuntali wou pwi kipoo
kumbusi melit masih tehe upwai satam.”
16 Yakop isapoyoi pe ipa, “Ndrokonan tehe YAPAN ara iripo kol iye, pe yo
ara ukowu!”
17 Yiy inoh pe ipa, “Kol iye tehen tapeh ndrokonan; andre ndrohonoku
yumwa Ngindrai! Ndrokonan! Hape aro ara andre ndrohonoku karam
para yang.”
18 Yakop itine mandroulang pe iwiri pat iye waingan ara, pe isondri-
tiyaniy iro tine para kiho rokai pe lohongan kiro aliy. Pwen pe itilingi
ndraikei para holip iya ndritan para kipwaingani pat ara tehe ata Ngindrai.
19 Koluw hupohowe kol ara “Lus,” pe lang ara Yakop ipaiwani ngala kol
ara iya “Petel.”*
20 Pe Yakop irapaniu iya kili Ngindrai toro: “Kapa Ngindrai kiro sura yo,
pe kipwokarani yo para tokuyo uropo mbusiy, pe kapa kihang yo anandrino
pe koiwe,
21 pe kapa yo kuro hiyan o pe kumui kuyarayah kuya kol ta tomo, pwen
andre YAPAN kisarayah Ngindrai to.

---

* **28:19:** *“Petel”* iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ipa “*yumwa Ngindrai to*” (anime 28:17); Eng: “*The house of my God*”; TP: “*haus bilong God*”

22 Kol mepo usondritiyani pat ita tine aliy ara para kulohonganiy tehe aro
ara yumwa Ngindrai. Pe melit masih nahang yo ara andre kuiki sih kiyau
mwele melit masongui ara kimui kisa kili wou."

29

Yakop iyarayah iya kol ta Lapan

1 Yakop iro rokai manau iropo iya, pe iyarayah iya kili hu ndramat para
kup.
2 Pe maran pakiya pwi, inime ndran ndrikou iro kol ngawan. Pe yihu
sipsip hurawure hu huya mandrairoyoh pe huye matin ndrahasa ndran
ndrikou, paratesah, ngara hu kayin ndran ara. Hapeko pat namandran ara
iye ndrita pohomara ndrikou.
3 Pwen kapa hu sipsip masih kasa harong, hu ndramira sipsip ngara
hu kasa pe katiriyani pat kiya mawen pohomara ndrikou, pe hu sipsip
kayin ndran. Kihipwen, hu ndramira sipsip ngara katiriyani pat kimui kiya
nokun paiwe.
4 Yakop isok hu ndramira sipsip ipa, "Wawu nali, wawu paraleheh?" Pe
yihu somwiy hupa, "Yowu para kol Haran."
5 Pwen Yakop isok hu ipa, "Wawu pahasani tumbu Nahor kamai ngalan
Lapan, ndre pwi?" Yihu somwiy hupa, "Ehe, yowu pahasani yiy."
6 Pe ipwai iyatahu ipa, "Yiy hiyan o, ndre?"
Yihu pa, "Ehe, yiy ara hiyan o. Animei! Norun pihin Rahel isayau yohou
iyasura hu sipsip ta taman."
7 Yakop ipwai iyatahu ipa, "Akanimei, paramwandrai iripondron
paingan pe paramwandrai para hu sipsip karawurehu ara mapu. Akahang
hu ndran pe akawiri hu kamui kaya yan ndromwindriu."
8 Yihu pa, "Yowu kanlahiy para kambusiy pwi, kipoo yihu sipsip masih
kasa harong. Pwen andre yowu kawiri pat kiya mawen pe yihu sipsip kayin
ndran."
9 Yakop iro wong iyasura hu manau, pe Rahel isarayah iyasura hu sipsip
ta taman, paratesah, ngara kipwokerani hu.
10 Yakop inime noru salin pihin iyasura hu sipsip tan, pwen iya ndrikou
pe itiriyani pat iya mawen, pe iyuk ndran iyatahu sipsip ta salin Lapan.
11 Pwen pe Yakop irahunghung iyata Rahel pe irang namandran.
12 Yiy ipwai iyata Rahel ipa, "Yo pe tamam ara youlu hapat o. Yo ara noru
Repekah." Pwen pe Rahel ingap iya pe inese ndrainga taman.
13 Lapan ihilingiy tehe noru pisun, Yakop, isa, pe ileheleh iya pe iya
pohonani yiy iho sai. Lapan indrohosi yiy, pe irahunghung iyatan, pe iwiri
yiy iya seu. Pwen Yakop itiyani melit masih irayah kili yiy.
14 Lapan ipa, "Ndrokonan! Talu ara ndriya sih opu." Pwen pe Yakop iye
manau sura yiy walah sih imwonen.

Yakop ipo mbulya Lapan

15 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, "Mahisan apa ndre wou ara ndraiye
pe apo mbulyo ko mwaihei, ara pwi yoh. Apwai sato, kennem ara
masahayeh?"
16 Pe Lapan ara manorun malmou pihin–pihi namandran ngalan Leyah,
pe pihi mendreheh ngalan Rahel.

17 Leyah ara maran lahin,* hapeko Rahel, ara yiy lahayan masih, pe
iramwaitini Leyah.
18 Yakop ara inamili Rahel pwokeyan iya, pe ipa, “Andre kupo mbulyam
nondriya hayou manandrtoyoh. Kihipwen, pwen kuwiri Rahel, norum
kopwan pihin.”
19 Pwen Lapan ipa, “Hiyan! Andre kuniyki yiy kinna tahu hayah pwi.
Hiyan para kuiki yiy kisa tam. Pwen andre aro sura yo.”
20 Yakop ipo mbulen iya mane hayou andrtoyoh para kiwiri Rahel.
Hapeko, hayou manandrtoyoh ara tehe lang masahayeh o, paratesah
ndriyan imbuluhi Rahel namandran pe pwokeyan iya.
21 Pwen Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, “Hayou manandrtoyoh pwen;
awiri Rahel kisa pe youlu nakayesou ara.”
22 Pwen pe Lapan ipo kowase hilu pe imbultani hu ndramat masih para
kol ara husawule pe hunamnam.
23 Ping ara kiniwiri Rahel pwi, hapeko iwiri Leyah isa kili Yakop, pe Yakop
imatin iyasura yiy.
24 Lapan iyki pihin hamou para poya mbulyan, ngalan Silpah, ara iya kili
Leyah para kipo mbulyan.
25 Ndroulang para ping ara, Yakop inimei tehe yiy ara Leyah! Pwen
Yakop iya kili Lapan pe ipa, “Paratesah pe ambusi tora isa kili yo? Yo upo
mbulyam para kuwiri Rahel. Paratesah apwasike yo?”
26 Lapan ipa, “Kowase yowu, ara konohoiki noru yowu pihi mendreheh
kiyesou kimu kiya kili pihi namandran ara pwi yoh.
27 Alonge na kipoo kowase yesou para sandre sih kisayau na. Pwen
andre kuiki Rahel kisa tam kapa ambuluyani mbulen nondriya hayou
manandrtoyoh paiwe yi.”
28 Yakop ipwes. Iya sandre para kowase hilu Leyah ilon, pwen Lapan iyki
norun pihin Rahel iya kili Yakop iya nambuyun.
29 Lapan iyki pihin hamou para poya mbulyan, ngalan Pilhah, iya kili
Rahel para kipo mbulyan.
30 Yakop imatin iyasura Rahel, pe inamili Rahel namandran iya iyata
Leyah. Pwen pe ipo mbulen ta Lapan hayou manandrtoyoh paiwe yi.

Ngala noru Yakop hu

31 YAPAN inimei tehe Yakop welen imai ta Leyah. Tehen tora ko pe YAPAN
isopwat Leyah para kipo mbunah. Hapeko Rahel ara norun pwi.
32 Leyah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata norun kamai hamou, pe
yiy ipa, “YAPAN inime nopwaran ato, pe mahapo ara nambuyu andre
kinamili yo.” Pe ipohowe ngala mbunah ara Rupen.†
33 Yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy iyata mbunah kamai hamou, pe
ipa, “YAPAN iyki noru kamai yi. YAPAN ihilingiy tehe Yakop kinnamili yo
pwi.” Pwen pe yiy ipohowe ngala mbunah ara “Simeyon.”‡
34 Pwen Leyah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata norun kamai hamou
paiwe yi. Pe yiy ipa, “Matisan nambuyu mahapo welen kiso to, paratesah,
yo kunmwalahiy pwen kinna tahu mbunah matimou.” Pe ipohowe ngala
mbunah ara “Lepi.”§

---

* **29:17:** Hu ndramat para peiwani nongan tiken hu pa “*lahin pwi*” † **29:32:** “*Rupen*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Anime, noru kamai*”; Eng: “*See, a son*”; TP: “*lukim*” ‡ **29:33:** “*Simeyon*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ihilingiy*”; Eng: “*one who hears*”; TP: “*harim*” § **29:34:** “*Lepi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*welen iso to*”; Eng: “*attached*”; TP: “*stap gut wantaim*”

35 Pwen iyamulan, yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy iyata norun
kamai hamou i. Leyah ipa, “Mahapo andre kuhuri ngala YAPAN.” Pe
ipohowe ngala mbunah ara “Yutah.”** Pwen pe Leyah ingoh para kipo
mbunah hape, pe ihou.

30

1 Pwen Rahel ara inimei tehe kinkun hamou noru Yakop pwi. Pe Rahel
ara ingongowani nalin Leyah, pe ipwai iyata Yakop ipa, “Ahang yo hamou
mbunah! Kapa pwi, andre kumat.”
2 Yakop ndrinan ilokuh ta Rahel pe ipa, “Apa ndre yo Ngindrai? Ngindrai
mbukenan iparuwe wou pe ankun mbunah pwi.”
3 Pe Rahel ipa, “Iye ara Pilhah, pihin para poya mbuluyo. Amatin kiyasura
yiy pe alkapo mbunah kanoru pe yo andre kurayah tina hu mbunah ara.”
4 Pwen pe Rahel iwiri Pilhah, pihin para poya mbuluyan, pe iyki yiy iya
kili Yakop, pe Yakop imatin iyasura yiy.
5 Pe Pilhah mapundriyan pe imwalahiy iyata norun hamou kamai.
6 Pwen Rahel ipa, “Ngindrai kinnime yo pwen, pe yiy kinpahasani kultuw
ato. Yiy kinhilingi totohun to pe iyki mbunah kamai iye isa kili yo.” Pwen
pe Rahel ipohowe ngalan ara “Tan.”*
7 Pe Pilhah mapundriyan paiwe, pe imwalahiy iyata noru Yakop hamou
kamai yi.
8 Rahel ipa, “Ndriyo itayi nali pe kuntamwaitini yiy.” Pwen pe ipohowe
ngalan ara “Naptali.”†
9 Lang ara Leyah inimei tehe yiy kinihipwen mbunah i. Pe yiy iyki Silpah,
pihin para poya mbulyan, iya kili Yakop tehe nambuyun.
10 Iyamulan, Silpah imwalahiy iyata mbunah kamai hamou noru Yakop.
11 Pwen pe Leyah ipa, “Mwakan kuntamwaitini yiy.” Pwen pe ipohowe
ngalan ara “Kat.”‡
12 Pihin para poya mbulya Leyah, Silpah, ara imwalahiy iyata noru Yakop
hamou kamai paiwe yi.
13 Pe Leyah ipwai ipa, “Yo upwes, pe andre yihu pihin masih hu kapa yo
ara pihin para pwesai.” Pwen pe ipohowe ngalan ara “Aser.”§
14 Imwonen lang para poya wit pe Rupen iya piyang pe inime mbuwa
nonou hayah, irihiy, pe iwiriy pe isaikiy isa kili tinan Leyah. Pe Rahel ipwai
iyata Leyah ipa, “Yo unamili nonou ta norum kamai ara; ahang yo hayah.”
15 Leyah ipa, “Wou anwiri nambuyu pwen, pe ara kinlahi wou pwi? Pe
mahapo apawiri nonou ta noru kapolon i?” Rahel ipa, “Hiyan, nepo kiping
amatin sura Yakop pe apo soiwi nonou ta norum.”
16 Kol ipiyah, Yakop itali piyang pe isarayah. Leyah iya pohonani yiy pe
ipa, “Wou andre amatin kiyasura yo nepo kiping, paratesah, kunsowani
wou kinna nonou ta noru kamai pwen.” Pwen pe ping ara Yakop imatin
iyasura yiy.

** **29:35:** *“Yutah”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*kahari ngalam*”; Eng: “*praise*”; TP: “*Litimapim nem*” * **30:6:** *“Tan”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*iya hiyan sato*”; Eng: “*he has vindicated / judged*”; TP: “*Em i orait long mi*” † **30:8:** *“Naptali”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ndriyo itayi yiy*”; Eng: “*struggle*”; TP: “*pait strong*” ‡ **30:11:** *“Kat”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*kuntamwaitini yiy*”; Eng: “*good fortune*”; TP: “*win tru*” § **30:13:** *“Aser”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*pwesai*”; Eng: “*happy*”; TP: “*hamamas*”

17 Ngindrai ihilingi totohun ta Leyah, pe imwalahiy iyata noru Yakop
kamai paiwe iyasura hu mahaamou i.
18 Pwen Leyah ipa, “Ngindrai iyki ndraimo isa kili yo, paratesah, yo uiki
pihin para mbuluyo iya kili kamai to.” Pwen ipohowe ngala norun ara
Yissakar.**
19 Leyah imwalahiy paiwe iyata noru Yakop hamou kamai.
Ndromweyahu masih iya harong nahapo ara hu mannomou.
20 Pe Leyah ipa, “Yukyuk ta Ngindrai ara ihingini yo melit handra hiyan
iya. Nepo aro nambuyu andre kinamili yo, paratesah, yo kunmwalahiy
kinnata norun hu mannomou kamai.” Pwen pe ipohowe ngalan ara
Sepulun.††
21 Iyamulan imwalahiy iyata norun hamou pihin, pe ipohowe ngalan ara
Tainah.
22 Pwen pe Ngindrai ilohongani Rahel, pe ihilingi totohun tan pe ipaiwani
mundropwa ndriyan para kipo mbunah.
23 Yiy mapundriyan pe imwalahiy iyata norun hamou kamai. Pe ipa,
“Ngindrai kinrapiyani masirai to kinnau pe ihingini noru hamou kamai.
24 Andre YAPAN kiyki noru kamai hamou i.” Pwen ipohowe ngalan ara
Yosep.‡‡

Yakop hilu Lapan hilu tamwaniye nongna hilu para mbulen

25 Iyamulan para Rahel imwalahiy ta Yosep, Yakop ipwai iyata Lapan ipa,
“Hiyan para apwai pe kumui kuya kolo pe pwane imwonen.
26 Wou anpahasaniy tehe yo uropo po mbulyam isa matne mahapo. Pe
mbulyam masih apwai ara umbulyaniy topwei. Pwen mahapo apa hiyan
para kuwiri nambuyu hu pe noru hu pe yowu kayau ndre pwi?”
27 Hapeko Lapan ipwai iya kili yiy ipa, “Andre kupa handra lohongo kisa
kili wou na; yo urakowem pe unimei tehe YAPAN imbusi hiyan isa kili yo,
paratesah, wou aropo kili yo.
28 Nahapo apohowe kennem masehayeh, pwen pe andre kusowani wou.”
29 Yakop ipwai iyatan ipa, “Wou anpahasaniy tehe sipsip tam masih huya
soyon ara iya pahandra mbulen pe pwokere to ko.
30 Koluw hu sipsip tam ara kanhon tehe mahapo pwi yoh. YAPAN
ara itoholi wou iya mbulen urupo mbusiy pe hu sipsip tam kansarayah
soyon iya. Hapeko nahapo yo mbukeno ara unamiliy para kupo mbuluyo
imwonen.”
31 Lapan isok yiy ipa, “Andre kusowani wou kiya tesah?”
Yakop ipa, “Yo mbuwali para asowani yo, hapeko andre kupokarani hu
sipsip porosih i kapa apwes kiya lohongai to nakupwai mahapo iye;
32 Nahapo andre kuya nime hu sipsip pe meme tam hutora kowahu pe
kuwiri hu noru sipsip lokuran, kiyasura hu noru sipsip pe meme soluhuyai;
yihu masih andre kuwiri hu kaya sowo.
33 Pe kamulan kapa asa pe anime hu sipsip pe meme para sowo, andre
apahasaniy tehe nongan upwai satam mahapo ara ndrokonan ndre pwi.
Kapa asanime hu sipsip ndre meme to mepo lokuran pwi ndre soluhuyai
pwi, pwen ara ipwaingani tehe kunpahanowe hu.”
34 Lapan ipa, “Yo upwes; talu kambusi tehe apwai.”

** **30:18:** *“Yissakar”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ndraimo*”; Eng: “*reward*”; TP: “*gutpela pe*” †† **30:20:** *“Sepulun”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*yukyuk*”; Eng: “*honour*”; TP: “*presen*” ‡‡ **30:24:** *“Yosep”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*kiykiy porosih*”; Eng: “*may he add*”; TP: “*pinisim*” o “*givim narapela*”

35 Hapeko iro mwonen lang ara ko, Lapan ihirani hu meme iyapolo hu
sipsip lokuran, pe ipwai iyata norun hu kamai para hu kaluwi hu sipsip pe
hu meme ara kaya hape mwanan pe marahu koro tahu.
36 Pwen pe Lapan iyasura norun hu hutali kol ara pe huyau pe huye rokai
lang maroyoh huya mawen kili Yakop. Pe Yakop ara maran iro tahu sipsip
pe meme hayah ta Lapan.
37 Iyamulan Yakop iwiri hu sino ndraikei mwandran tiken para hu kei
matikou, pwen irapelei pe irakaiyani kapilohu–hape iyau, hape iro, hape
iyau, hape iro–pe ndrinan pallen ara isarayah.
38 Yakop iyki hu ndrandra kei ara iro mu iyatahu sipsip pe meme; iyki
hu ara iro ndrohonoku pwelekei mepo ngara hu kayin ndran kiro aliy. Iyki
hu iro ara, paratesah, yihu sipsip pe meme kapa hu kasa para kayin ndran
kiro mwonen walahehu, pwen andre hu hamou kiya kili hamou.
39 Pwen iyamulan pe hu meme huya kili hamou-hamou iro mu para
ndrandra kei ara, pwen pe hu meme hurosus noruhu ara soluhuyai o.
40 Yakop ara ipirani noru hu sipsip pe meme mendreheh pe soluhuyai,
ara iya mawen kili hu namandran. Pe irapaiwani hu sipsip pe meme
namandran ara marahu iya ndrandra kei mepo hu kan lokuran ta Lapan
iro aliy. Tehen tora ko Yakop iyki hu sipsip pe meme tan iro mawen iyata
Lapan.
41 Walehe hu sipsip namandran isarayah para hamou kiya kili hamou,
Yakop ngara kiyki ndrandra kei kiro mu kiya pakeh kili pwelekei tahu para
ndran. Pwen andre hu hamou kiya kili hamou.
42 Hapeko Yakop ara kinohoiki ndrandra kei kinto mwalinga hu sipsip pe
meme mepo humbuyei para hamou kiya kili hamou, ara pwi yoh. Iyamulan
yihu sipsip pe meme ta Lapan ara hu masih kanmbuyei topwei, hapeko ta
Yakop ara mandrahu saiyon pe pwokeyan.
43 Tehen tora ko Yakop ara irayah ndramat hamou namandran pe
mangalan. Yiy imbusiy pe hu sipsip pe meme pe ndramiran para poya
mbulyan, pe hu kamel iyapolo hu tongkiy tan ara husarayah huya soyon
iya.

31

Yakop iwop iya mawen kili Lapan

1 Yakop ihilingiy tehe noru Lapan hu kamai ara huro pwahaltani yiy
hupa, “Yakop kinpo topwe memelit masih ta tama yowu. Yiy irayah
ndramat namandran pe melit tan iya soyon, ara iro kili tama yowu ko.”
2 Pe Yakop inime pakut ta Lapan ara imeu pe kinmbus tehe koluw pwi.
3 Pwen YAPAN ipwai iyata Yakop ipa, “Amui aya kolo tamam hu pe
yowem hu, pe andre kuro sura wou.”
4 Pwen Yakop ipwanos nongan iya kili Rahel pe Leyah para hilu kasa nime
yiy kasa kol mepo hu sipsip pe meme tan iro aliy.
5 Ipwai iyata hilu ipa, “Ngindrai ta tomo hu ara iripo sura yo, pe yo
unumei tehe tama walu ara kinnamili yo tehe koluw kinna pwi yoh.
6 Walu pahasaniy tehe umbulyani mbulya tama walu iyasura pwoke to
masih.
7 Pe tama walu ara ipwasike yo pe kenne ara irapaiwaniy maporosongui.
Hapeko Ngindrai ara ikaituwe yiy pe kinmbusi handra melit mwomwan
kinsa kili yo pwi.
8 Mamu Lapan ipa hiyan para hu meme mepo soluhuyai ara ato para
sowo. Hapeko iyamulan hu meme hurosus pe noruhu ara hurayah

soluhuyai opu. Pwen ipa hiyan para hu meme mepo kinima soluhuyai iro mandrahu niwen, ara kiya para sowo. Pwen iyamulan yihu meme ara hurosus pe noruhu husarayah pe kinima soluhuyai iho mandrahu ara niwen opu.
9 Pwen tehen tora ko pe Ngindrai iwiri hu sipsip pe meme ta tama walu
isa mawen kili yiy pe iyki hu sato.
10 Porosih aro, imwonen walehe hu meme kamai ngara hu kaya kili hu
meme pihin isarayah, pe yo unihinih pe unime hu meme kamai mepo
yomuhu soluhuyai opu ara huya kili hu meme pihin.
11 Pe yo unihiyani angelou hamou ta Ngindrai isa pe iyoh isa kili yo ipa,
‘Yakop!’ Pe yo upa, ‘Tesah; yo ye.’
12 Pe yiy ipa, ‘Animei! Yihu meme kamai mepo hu torapo iya kili hu meme
pihin yomuhu ara soluhuyai opu. Yo umbusiy pe isarayah tehen tora ko,
paratesah, unimei tehe Lapan ngara kirakultuwani wou.
13 Yo ara Ngindrai mepo usarayah usa kili wou aro Petel, pe arapaniu
isa kili yo pe atilingi ndraikei para holip iya ndrita pat sih para lolohonge.
Nahapo amui aya kolom mepo amwalahiy aro aliy.’ ”
14 Pwen Rahel pe Leyah hilu somwi Yakop hilpa, “Pe youlu ara kanlahiy
para kapo hayah melta tama youlu pwi.
15 Yiy imbusi youlu ara tehe hu pihi mawen. Yiy kinwiri kenne youlu
pwen, hapeko yiy kinirasumbuwaniy topwei.
16 Hiyan, melit masih mepo Ngindrai iwiriy iro kili tama youlu ara kinna
torou pe noru worou hu. Wou ambusi sehe melit mepo Ngindrai kinpwai
kinsatam.”
17 Pwen Yakop iyki hu pihin tan pe norun hu ara huya ndrita hu kamel
hayah,
18 pe irakuhuyani hu para hu nakayau kaya kolo taman Yisak ita kol
Kenaan. Pe imbultaha hu kan tan masih ara huro mu kili yiy, iyasura melit
masih mepo iwiriy iro Pattan Aram.
19 Iro mwonen lang ara, Lapan kinyau kinna san yomuhu sipsip tan, pe
Rahel iya pe ipahanowe hu kerewek ata taman mepo ngara kiykiy kiro
memerani suwen.
20 Yakop kinnese ndrainga Lapan ndramira Aram tehe yiy nakiyau ara
pwi yoh.
21 Yiy iwiri menmenan masih pe iwop kokohe ko, pe isingondriti ndran
namandran Yuprates. Pwen pe irikai iyapwen te ngondron para pahayi
Kileyat.

Lapan iro ndruwa Yakop

22 Lang malwoh ihipwen, pe iya lang maroyoh hutiye ndrainga Lapan
tehe Yakop ara kinwop.
23 Pwen Lapan iwiri hu ndriya sih o, pe huro ndruwa Yakop. Lang man-
andrtoyoh ihipwen, huyarayah huya kili Yakop iro kol pahayi ngondron
para Kileyat.
24 Ping ara Ngindrai iyarayah iya kili Lapan iya nihinih pe ipa, “Maram
kiro tam; mbuna apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop.”
25 Pwen Yakop hu, hu kanpwili yopeyehu pwen iro kol pahayi ngondron
para Kileyat. Pe Lapan hu husako, hunime Yakop, pe hupwili yopeyehu iho
ngilse hu tehen aliy yi.
26 Pwen Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Tehen tapeh ndrokonan
apakarawani yo pe apahanowe noru malmou pihin pe wawu yau, tehe hu
ndramat para pahun ngara kambusiy?

27 Paratapeh ansike yo pwi pe wawu wop kokohon opu? Kapa anese hape,
pwen kupwai kiyatahu yau to pe yowu kapwesani wawu kiya ndramiy,
kuwah, pe waliy pe wawu kayau.
28 Wou anpa hiyan kinsato para kuhunghung kiyata tumbu hu pe noru
hilu pihin ara pwi. Ambusi kultuw ara tehe ndramat lohonga pwi.
29 Yo uhungoruwe pwoke to ara ilahiy para kumbusi mwomwan kisa kili
wou. Hapeko pinge ping Ngindrai ta tamam ipwai isa kili yo ipa, 'Mbuna
apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop.'
30 Nahapo anamiliy para amui aya kili tamam pe yowem hu. Ara hiyan.
Hapeko, paratapeh apahanowe hu kerewek to?"
31 Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, "Unohowaniy matisan aratuwe norum
hilu.
32 Kiya, kapa akahi hiyeh iwiri hu kerewek tam, ara andre katingundrun
kimat. Hu yowe tolu topo, pe kapa anime handra melit tam iripo kili
yo, pwen awiriy." Hapeko Yakop ara ikowu tehe Rahel kinpahanowe hu
kerewek ta taman.
33 Pwen Lapan isong imu iya kamai ta Yakop, pwen iya kamai ta Leyah.
Pwen iyamulan isong iya nondriya kamai ata hilu pihin para poya mbulya
hilu malmou. Hapeko iya kinkahi hu kerewek tan pwi. Iyamulan isa
ngawan pe isong iya kamai ta Rahel.
34 Rahel ara iwiri hu kerewek ta taman pe ikohoni hu iro pahandra melit
para hatina mbulu ndramat mepo ngara hu kaiki kiro ndrita kamel. Pe
Rahel irompwan ndritan. Lapan ara ipokekelah nondriya kamai masih
hapeko kininimei pwi yoh.
35 Pe Rahel ipwai iya kili taman ipa, "Ndrinam mbuna kilokuh to, tomo,
yo kunlahiy para kutine kiro mbulmaram pwi, paratesah, mwamwa towu
pihin ara iwiri yo." Pwen pe taman ara ikah, ikah, ikah ndrit.
36 Pwen Yakop irandrokomat iyata Lapan ipa, "O nono, umbusi sehe
kultuw mwomwaneh, pe aro ndruwo?
37 Wou anmbuingiri nondriya suwe yowu pwen, pe antele hu kerewek
tam? Kapa antelei, kiya, awiriy kisa ngawan pe hu yowe talu hu kanimei
pe karamwaniyani talu.
38 Yo uro sura wou hayou malungui, pe yihu sipsip pe meme tam ara
hurosus hiyan o. Pe yo ara kunyan hamou sipsip tam kamai pwi.
39 Kapa hu kan mwomwan para yangiy hu karayi hamou sipsip ndre
meme ara yo kunohosap kisa kili wou pwi. Yo ngara kuwiriy ato mbukeno
pe ngara kupo soiwin. Pe wou akekeyani yo para kusowani sehe melit hu
pahanowei, lang ndre ping.
40 Lang sih tehe sih ngara mwandrai kitimwi yo, pe ngara kuwulen kiping,
pe kunho matin hiyan pwi.
41 Yo uro sura wou hayou malungui. Pe upo mbulyam hayou songui pe
haahiu ara para kuwiri norum hilu pihin malmou. Pe hayou manonoh
iyapolon ara para kuwiri hu meme pe sipsip tam hayah. Hapeko wou lang
masih ngara arapaiwani kenne.
42 Kapa Ngindrai ta tumbu Apraham mepo tomo Yisak ngara kitohun
kiyatan ara kintosura yo pwi, ara andre kunyau o mwaihei, pe andre
kunkun hapesah pwi. Hapeko Ngindrai inime sehe mbulen ngandrahan
umbusiy iya nimo. Pwen pinge ping isaiki nongan pwokeyan isa kili wou."

Yakop pe Lapan hiltapaniu

43 Lapan iwong imui iya kili Yakop ipa, "Hilu pihin malmou ara noru, pe
hu mbunah ara tumbu; pe hu sipsip pe meme ara ato yi. Melit masih ata

nimei ara ato. Hapeko mahapo andre kumbusi tesah para kukaituwe noru
hilu malmou pihin kiyapolo noru hilu hu?
44 Asa talu kasoye pat para kipwaingani tapaniu mwele rou."
45 Pwen Yakop itine pe iwiri pat sih niwen pe isoyei para kipwaingani
tapaniu.
46 Pe ipwai iya kili yowen hu pe humbultani pat hayah. Huwiri hu pat
hayah ara pe humbultani hu huya ndrohos sih. Pwen hu masih huya
mbultere hu pe hunamnam huro pakeh kili ndrohos ara.
47 Lapan ipohowe ngala hape ara, ara "Yekar Sahatuta." Pe Yakop
ipohowei ngalan, ara "Kaleet."*
48 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, "Ndrohos iye ara andre kinima tapaniu
ta talu." Tehen tora ko hupohowe ngala kol ara "Kaleet."
49 Pe Lapan ipa tehen toro yi, "Mara YAPAN andre kiro kili talu tan-
drohonga talu koro mawen kili hamou-hamou." Pwen hupohowe ngala
ndrohos ara "Mispah" i.†
50 Pe Lapan iwong ipa, "Kapa ambusi mwomwan kiya kili noru malmou,
ndre ayesou kiya kili hu pihin hayah i; alohonganiy tehe Ngindrai ara
maran iripo kili talu."
51 Pe Lapan iwong paiwe iya kili Yakop ipa, "Animei, pat niwen kunsoyei,
iyapolo ndrohos iye.
52 Pat niwen ara, pe ndrohos iye, ara kinima tapaniu talu mbusiy
mwalinga talu. Yo andre kuntamwaitini kinima tapaniu ta talu para kusa
popahun kisa kili wou, ara pwi. Pe wou tehen aliy yi; mbuna aramwaitini
kinima tapaniu ta talu pe asa popahun kisa kili yo, ara pwi yoh.
53 Ngindrai ta Apraham pe Ngindrai ta Nahor ara andre kiramwaniye
mwalinga talu."
Pwen Yakop irandrangan iya ngala Ngindrai mepo Yisak ngara kitotohun
kiya tan.
54 Yiy itingundru kan hamou pe iykiy tehe yukyuk iro pahayi ara, pe
ipwanos hu ndramiran husa namnam iyasura yiy.
55 Makohuping para lang sih, Lapan irahunghung iyata tumbun hu pe
norun hilu pihin malmou. Pwen itali hu pe imui iya kolon.

32

Yakop iponokule yiy para kiya nime Esau

1 Pe Yakop hu, huro tokai huya pe hu angelou hayah ta Ngindrai husa
rapohonani hu huro sai.
2 Inime hu, pe ipa, "Iye ara kolo Ngindrai." Pwen pe ipohowe ngala kol
ara "Mahanayim."*
3 Yakop nakipwandrisa hu ndramiran hayah para huro mu tahu pe huya
kili nalin Esau iro kol Seyir, ita nondriya kol Etom.

---

* **31:47:** *Yekar Sahatuta"* iya nongna kol ta Lapan (nongna hu Aram) pe "*Kaleet*" iya nongna kol ta Yakop (nongna hu Hipuruw) ara pwaya hilu handra ko, ipa "*ndrohos para kiniman.*" Eng: "*witness heap*" TP: "*hip ston i stap olsem mak*" † **31:49:** *Mispah*" iya nongna kol tahu ara ipa "*ndrohonoku nimnim*"; Eng: "*watchtower* "; TP: "*ples bilong stap na lukluk*" * **32:2:** Iya nongna kol tahu Hipuruw, "*Mahanayim*" ara ipa, "*Ndrohonoku mbultere malwoh*"; Eng: "*Mahanaim*" means "*two camps*"; TP: "*Mahaniyim*" long tok Hibru i klostu wankain olsem tok "*Kem*"

4 Pwen ipwai iya kili hu ipa, “Iye ara nongno para akaya pwai kiyata
yapane Esau. Akapa toro: ‘Yo Yakop, pwandrendres tam. Uro sura Lapan
ipoo iya matne mahapo, pe nakumui kusa ara.
5 Yo mamenmeno masih kene: tehe hu mbulmwakau, tongkiy, sipsip, pe
meme iyapolo hu ndramat kamai pe pihin. Yapane, nongno isa kili wou, pe
mahapo nakusok wou: koyum ara andre kisikirani yo ndre pwi?’ ”
6 Pwen hu ndramat mepo Yakop ipwandrisa hu ara, humui huya kili yiy
pe hupa, “Yowu ya kili nalim Esau, pe yiy mahapo ara itapo isa para kisa
pohonani wou, iyasura hu ndramat mahaangat (400).”
7 Pe Yakop ilolohonge soyon pe inoh. Pe irahihiri hu ndramiran ara iya
malpat, iyasura hu kan para hanghang, pe hu kamel tehen aliy yi.
8 Yiy iro lohonge ipa, “Kapa Esau kisa pe kitingundru hu hapat, pwen
andre hu hapat, ara hu kawop.”
9 Pwen Yakop itohun pe ipa, “O Ngindrai ta tumbu Apraham pe tomo
Yisak, wou YAPAN mepo apwai sato apa, ‘Amui aya kolom pe yowem hu pe
andre kumbusi hiyan satam;’
10 yo ndramat para poya mbulyam; kultuwayi ara hiyan pwi, hapeko
hiyan tam pe koisirai tam isa kili yo ara pwokeyan iya. Koluw usingondriti
ndran Yortan, ara urukai iyasura nes sih opu. Pakumui kusa ko, yo kunna
malpat ara.
11 Utohun tehe wou apwokarani yowu, paratesah, unoh ta nali Esau,
matisan kipo pahun kisa kili yowu pe kitingundru yowu masih kiyasura
hu pihin pe hu mbunah.
12 Wou alohongani tapaniu tam hiyan mepo anpwai pwen kinsa kili yo:
‘Pe ndrayem hu kamulan ara andre kasarayah soyon iya, tehe kalayeng ita
poholeng.’ ”
13 Pwen Yakop imatin iya masan ndroulang; pwen ipirani hu melit atan
para kaikiy kiya kili nalin Esau tehe yukyuk:
14 ipirani hu meme pihin malungat (200) pe hu kamai malungui (20), pe
hu sipsip pihin malungat (200) pe hu kamai malungui (20),
15 pe hu kamel pihin matingui (30) iyasura noru hu, pe hu mbulmwakau
pihin mahaangui (40) pe hu kamai masongui (10), pe hu tongkiy pihin
malungui (20) iyasura hu kamai masongui (10).
16 Pwen irahihiri hu kan ara hayoi iro wule hape pe hayoi iro wule hape,
pe ipwai iyatahu ndramiran para poya mbulyan para marahu korotahu.
Pe ipwai iyatahu ipa, “Akeyemu kili yo pe akaiki mwele hu kan ara hayoi-
hayoi.”
17 Pe Yakop ipwandrandrahaniy iya kili ndramat para poya mbulyan iye
mu ipa, “Kapa nali Esau kipohonani wou pe kipa, ‘Wou ara ndramat para
pwandrendres ta hiyeh? Pe wou nayaleheh? Yihu kan masih huyera mu
ara ata hiyeh?’–
18 pwen, kapa kisike wou, apwai kiya kili yiy toro, apa, ‘Yihu kan masih
kene ara ata pwandrendres tam Yakop. Yiy ita mulan, pe iyki hu satam tehe
yukyuk.’ ”
19 Pe yiy ipwandrandrahani ndrainga hu ndramat hamou-hamou huro
mu iyata hu hayoi-hayoi, ara toro: “Kapa wawu kanna pohonani Esau,
wawu masih ara andre kayapa nongan handra ko.
20 Pe wawu andre kapwai kapa, ‘Ehe, ndramat para pwandrendres tam,
Yakop, ara ita mulan.’ ” Yakop ipa tehen toro, paratesah, iro lohonge pe ipa,

“Lohongai para yukyuk to nakimu, ara para kurambumbuni nali kaliy, pe
kamulan kunime yiy, ara matisan koyun kisikirani yo.”
21 Pe yiy iyki yukyuk tan iro mu pe yiy ara iro matin ndrohonoku
ngohongoh.

Yakop iposisiwe iyasura Ngindrai iro kol Peniyel

22 Pwen ping ara ko, Yakop itine pe irakuhuyani nambuyun malmou
iyasura pihin malmou para poya mbulya hilu pe norun hu kamai songui
pe hamou pe husingondriti ndran Yappok.
23 Iyaiki hu huya matne ndramwiying kanna haroh ihipwen, pe ipwai
iyata hu ndramat para poya mbulyan pe hukuni melit tan masih iya haroh
i.
24 Hapeko yiy opu iyendron haroh, pe ndramat hamou isa pe iposisiwe
iyasura yiy, ipoo lang ileu.
25 Ndramat ara iposisiwe iya pe inimei tehe yiy andre kinlahiy pwi, pwen
pe iti ndruwi yipwoke Yakop pe imatihise.
26 Ndramat ara ipwai ipa, “Atali yo pe nakuyau; lang kinileu ara.”
Hapeko Yakop ipa, “Andre kuntali wou pwi kipoo atoholi yo.”
27 Ndramat ara isok yiy ipa, “Wou ngalam hiyeh?”
Pe ipa, “Yo ngolo Yakop.”
28 Pwen pe ndramat ara ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko mahapo
ara ngalam howen ara nakiya ‘Yisrayel’.† Paratesah, wou anposisiwe
iyasura ndramat pe Ngindrai yi, pe anpwoke pwen.”
29 Pwen Yakop ipa, “Mahapo apohowe ngalam kisa kili yo.”
Hapeko yiy ipa, “Paratapeh pe wou apa pahasani ngolo?” Pwen iro
mwonen ara ndramat ara itoholi yiy.
30 Yakop ipa, “Yo unime Ngindrai iya moro, hapeko kunmat pwi yoh.”
Pwen yiy ipohowe ngala kol ara “Peniyel.”‡
31 Paramwandrai kiningas pe Yakop pakitali kol Peniyel, pwen irakoltip,
paratesah, ndruwi pwoken ara iro matihise manau.
32 Yihu ndraye Yisrayel mahapo ara hu konohoyan sangi ndruwi yipwoke
kan ara pwi. Paratesah, ndramat ara irayi Yakop iya sangi yipwoken.

33

Yakop iya pohonani Esau

1 Pwen Yakop maran itandras pe inime Esau iyasura ndramiran hu
mahaangat ara huropo husa. Pwen itaingani norun hu masih para hu kaya
pe koro tine sura tina hu; ata Leyah ara huya kili yiy, ata Rahel ara yiy iya
kili yiy, pe ata hilu pihin para poya mbulyan malmou ara huya kili hilu yi.
2 Pe iyki hilu pihin para poya mbulyan pe noru hilu ara huro mu, pe Leyah
pe norun hu ara huro ndrokolon; pe Rahel iyasura norun Yosep ara hilye
ndruwa hu masih.
3 Pe yiy iye mu iya pe itukuruhu pe payan iya pwan ara maporoandr-
toyoh, ipoo iya pakeh mbulmara nalin.
4 Hapeko Esau ingap iya pe indrohosi nalin Yakop, pe irahunghung
iyatan. Pwen hilu malmou kene hilrang.

† **32:28:** *“Yisrayel”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*iposisiwe sura Ngindrai*”; Eng: “*Israel*” means “*he struggles with God*”; TP: nem “*Israel*” i wankain olsem dispela tok, “*Em i pait long God*”
‡ **32:30:** *“Peniyel”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*mbulmara Ngindrai*”; Eng: “*Peniel*” means “*face of God*”; TP: “*Peniel*” i klostu wankain dispela tok, “*pes bilong God*”

5 Pwen Esau maran iya pe inime hu pihin pe hu mbunah; pe isok ipa,
“Hutora sura wou ara hiyeh hu ko yeh?”
Yakop ipa, “Yapane, yihu iye ara noru hu, Ngindrai itoholi yo pe ihingini
yo yaliy. Pe yo ara pwandrendres tam.”
6 Pwen hilu pihin para poya mbulyan hilsa iyasura noru hilu, pe hu masih
hutukuruhu iro mbulmara Esau.
7 Iyamulan Leyah pe norun hu husa pe hutukuruhu yi. Pwen Rahel pe
norun Yosep ara tehen aliy yi, hilsa pe hilu tukuruhu.
8 Esau isok ipa, “Tehen tapeh uhis pe urapohonani hu ndramat yapolo hu
kan huro mu? Ara ndroiyin tesah ndrokonan?” Pwen Yakop ipa, “Ara para
kusopwi wou para ndriyam kimbuluhi yo.”
9 Hapeko Esau ipa, “Nali, melto ara soyon iya; hiyan para awiri meltam
masih hu kamui.”
10 Pwen Yakop ipa, “Pwi, Nali, wou ndriyam kimbuluhi yo, pe hiyan para
awiri yukyuk to iye. Yo unume mbulmaram ara tehe mbulmara Ngindrai,
paratesah, anamili yo.
11 Ngindrai ara imbusi hiyan sato pe ihingini yo melit masih. Pe yo upa
hiyan para awiri yukyuk to masih mepo nakuikiy kisa kili wou.” Yakop iro
kekei ipoo Esau isomwiy.
12 Pwen Esau ipa, “Kiya, tukayau; pe yo andre kuyapolo wawu.”
13 Hapeko Yakop ipa, “Wou apahasaniy tehe noruhu masih ara hu
payamulai o. Pe ulohongani hu sipsip iyasura hu kan masih pe noruhu
mepo hutora yin sus manau, ara matisan hu karikai nomun nondriya lang
sih sesek pe hu masih kamat.
14 Yapane, wou aye mu kili talu pe yo andre kuro tokai nokule-nokule
kuyendruwam, kiyasura hu kan masih pe noruhu, kipoo kusarayah kusa
kili wou kusa Etom.”
15 Pe Esau ipa, “Kiya, kapa tehen tora pwen hu ndramiro hayah hu koro
ndron sura wou.” Hapeko Yakop ipa, “Paratesah apambusiy tehen tora?
Konan. Yapane, hiyan para ndriyam imbuluhi yo.”
16 Pe iro mwonen lang ara, Esau irikai iyemu ipoo iyarayah iya Etom.
17 Hapeko Yakop iya Sukkot pe ipun suwen iyapolo youpeye hu kan tan
masih. Tehen tora ko ngala kol ara irayah Sukkot.*
18 Pwen tehen tora ko, Yakop kintali kol Pattan Aram, pe iyarayah iya kol
namandran Kenaan. Pe iya yih kalsuwan iro pakehekeh ngilse kol Sekem
ita nondriya kol namandran Kenaan.
19 Yiy isowani pwan hambut ara iro kili Hamor tama Sekem, iya sombule
pat silwa masangat (100).†
20 Pwen isoye pere tuntun para yukyuk iro ara, pe ipohowe ngala pere
tuntun ara “El Elohe Yisrayel.” Ipa toro: “Ngindrai para Yisrayel.”‡

34

Sekem irakultuw mwomwan iya kili Tainah

1 Pwen lang sih aro, noru Yakop hilu Leyah pihin, ngalan Tainah ara, iya
saisai iyapolo hu pihi Kenaan.

---

* **33:17:** “*Sukkot*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*wum mendreheh*” ndre “*yopai*”; Eng: “*Sukkoth*” means “*shelter*”; TP: “*Sakot*” em i tok “*liklik haus*” † **33:19:** TP: *12.5 kilo silva* ‡ **33:20:** “*El Elohe Yisrayel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Ngindrai para Yisrayel*”; Eng: “*God of Israel*”; TP: “*God bilong Israel*”

2 Hamor ara pohon tahu Hipi, pe norun kamai hamou ngalan Sekem, ara
inime Tainah, pe iya luwi yiy pe imbusi kultuw mwomwan iyatan.
3 Pwen Sekem inime Tainah ara pihin lahayan iya pe inamili yiy. Pe iro
hinonou para kiwiri lohonga Tainah para kimbuluhi yiy.
4 Pwen ipwai iya kili taman ipa, “Yo unamiliy para awiri pihin aro kiya
nambuyu.”
5 Pe Yakop ihilingiy tehe Sekem imbusi kultuw mwomwan iyata norun
pihin, hapeko norun hu kamai masih ara huro ndron ndrohonoku mbulen,
iyasura hu kan para hanghang tahu. Pwen Yakop ara kinpo hapesah pwi
ipoo norun hu masih husarayah.
6 Pwen Hamor, tama Sekem, iya pe iwong iyasura Yakop.
7 Hilu ro wong ndron, pe noru Yakop hu kamai husarayah. Hu ara
kanhilong pwen tehe Sekem imbusi kultuw mwomwan iyata pisuhu. Pwen
pe husa nun o huro, pe ndrinahu ara ilokuh pe hundrangis, paratesah,
kultuw ara iya lohonga hu Yisrayel, ara nonombun masih.
8 Hamor ipwai iyatahu toro, “Noru ara inamili norum pihin, pwen usok
lohonga wawu; hiyan para hilu kayesou ndre pwi?
9 Worou tukapa hiyan kiya handra lohongai, pe noru tou hu pihin ara hu
kayesou kaya kasa.
10 Pwen andre wawu korosura yowu pe akambusi sehe melit kiro pwan
iye ara kiya lohonga wawu ko. Pe akamangse ndroho peheya wawu, pe
andre kiya mbukenan wawu.”
11 Pwen Sekem ipwai iya kili tama Tainah pe wayin hu ipa, “Kapa wawu
kasomwi soksok to iye, pwen andre kuiki sehe melit mepo wawu namiliy.
12 Kapa wawu kaya hiyan sato para kuwiri Tainah; pwen akapwai kisato
sehe melit wawu namiliy. Wawu kapohowe kenne Tainah kiya masahayeh
kiya lohonga wawu, hapeko andre kuiki sehe melit wawu kasok kiya aliy.
Hapeko akaiki pihin ara ko kisato tehe nambuyu.”
13 Sekem ara kinmbusi kultuw mwomwan kinnata pisuhu pwen, pe yihu
noru Yakop kamai ara hupwandrandraman para hu kapwasike Sekem pe
taman Hamor.
14 Pwen hupwai iyatan hupa, “Kinlahiy para yowu kaiki pisu yowu
kiyesou kiya kili hu ndramat mepo hu kansodriti kapilohu pwi, ara pwi
yoh. Andre kiyki masirai kisa mwalinga yowu.
15 Yowu andre kapa hiyan kiya soksok tam, kapa wawu kasomwi yowu
kiya lohongai handra iye: hu kamai tawawu masih, ara andre kasodriti
kipilohu pe hu karayah tehe yowu.
16 Tehen tora ko, andre yowu kapa hiyan para noru tou hu pihin andre
kayesou kaya kasa. Pe yowu andre kampwan sura wawu pe tukasarayah
hapat o.
17 Hapeko kapa wawu kansomwi lohongai para sosondrih iye pwi, pwen
ara andre yowu kawiri pisu yowu pe yowu kayau.”
18 Pe Hamor, iyapolo norun Sekem, ara hilpa hiyan iya lohongai ara.
19 Pwen Sekem ara kinlonge ndrangan niwen pwi, paratesah, inamili
noru Yakop pihin ara namandran iya. Yiy ara ndramat hamou ngara hu
kasikiye yiy nondriya wum tan.
20 Hamor pe norun Sekem hilya ndrohonoku mbultere pakeh kili po-
homara karam para kol ngawan ara, pe hilu wong iya kili hu kamai masih
para kolohu.
21 Pe hilu pa, “Yihu ndramat ara yihu hiyan iya; hiyan para hu keyem-
pwan sura tou pe hu kambusi melit kiya lohongahu ko. Pwanerou ara
namandran pe ilahi hu yi. Andre tukayesou kaya kasa.

22 Hapeko hu ndramat ara hupwes iya lohongai sahin o para hu korosura
tou. Tehen tora ko, andre tukasondriti kapilo sangi hu kamai torou masih
tehe yihu kansondriti kapilohu pwen.
23 Pwen andre hu sipsip pe hu mbulmwakau tahu masih andre kasa
torou. Kapa tukasomwi nongna hu, pwen andre hu koro sura tou."
24 Yihu ndramat masih para kol ngawan ara, hupa hiyan iya sehe nongan
Hamor hilu norun Sekem hilwong iya aliy. Pwen yihu masih huro nondriya
kol namandran ara, ara hu sondriti kapilohu topwei.
25 Iro mwonen nondriya lang maroyoh, pe hu ndramat, neken tahu
ara iro lek ndron, pwen wayi Tainah malmou kamai, Simeyon hilu Lepi,
hilu wiri semela pahun niwen pe hilya nondriya kol namandran ara. Pe
mwoiwahu masih ara ihin, pe hamou ndramat kinlahiy para kinmbultuwe
hilu pwi. Pwen hilu tingundru hu kamai masih para kol namandran ara,
26 iyasura Hamor pe norun Sekem iya semela pahun niwen. Pwen hilu
wiri Tainah iro wum ta Sekem pe huyau.
27 Pwen iyamulan para hu kamai masih kanmat topwei, noru Yakop hu
kamai masih, huya nondriya kol ara para kaya pahana melit iya konoha
kultuw mwomwan humbusi iyata pisuhu.
28 Hu wiri hu meme, hu sipsip, hu mbulmwakau pe hu tongkiy iyasura
melit masih iro nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu melit masih iro
ngawan i.
29 Huya pe hulokuhuyani topwe melit masih mepo kennehu namandran
pe lahayan, iyapolo hu pihin pe hu mbunah pe melit masih iro nondriya
hu seu.
30 Yakop ipwai iyata Simeyon hilu Lepi ipa, "Walu kaniyki nopwaran
kinsa kili yo ara. Mahapo yihu para Kenaan, pe hu Peris, iyasura hu masih
hutopo kol iye ara andre hu karasisingat ano. Yo ara ndramiro soyon pwi,
pe kapa hu masih kaya wule pe hu kasa popahun kasa kili yo, andre hu
katingundru yowu masih."
31 Hapeko hilu pwai hilpa, "Tehen tapeh; hiyan para hu koro raminmini
pisu yowu tehe hamou pihin para sai, ndre?"

35

Yakop iro Petel pe Ngindrai iyki lomwes iya kili yiy

1 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Yakop toro: "Atine pe aya kol Petel pe
ampwan aliy, pe asoye pere tuntun sih ato kiro aliy. Yo ara Ngindrai mamu
urosura wou tandrohonga awop ta nalim Esau."
2 Pwen Yakop ipwai iya kili norun hu pe hu ndramat huro sura yiy ipa,
"Wawu kapiyani hu paira* wawu masih kene ita kili wawu kayau, pe
akasuluye wawu kiya koyau howen pe koro ndruwa kultuw hiyan.
3 Kiya, wawu kasa, pe tukatali kol iye pe tukaya kol Petel. Pwen andre
kusoye pere tuntun sih kiya kili Ngindrai. Tehe Ngindrai kinsopwat yo
kinna nopwaran kinsarayah kili yo. Pe iro sura yo iya hape aleheh uya
aliy."
4 Pwen huiki pairahu masih iya kili Yakop, iyapolo kowa kahandraingahu
pe ironi hu iya pahandra kei hakou nonombun ngalan hok†, ita pakeh kol
Sekem.
5 Pwen Yakop iyapolo yowen hu huro tokai nakayau. Pe Ngindrai
imbusi nohowai namandran isarayah isa kili hu ndramat masih para kol

* **35:2:** Eng: *foreign gods*; TP: *giaman god* † **35:4:** Eng: *oak (a type of tree)*; TP: *diwai tambu*

mendreheh pakeh kili kol Sekem. Pwen pe yihu ara kanngaplani yowe
Yakop hu pwi.
6 Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara huyarayah huya kol Lus, ara ita
nondriya kol namandran Kenaan. Kol Petel, ara mamu hupohowe ngalan
Lus.
7 Pwen Yakop isoye pere tuntun sih pe ipohowe ngala kol ara, “Ngindrai
para Petel,”‡ paratesah, Ngindrai isarayah isa kili yiy mamu iro kol ara
tandrohonga iwop ta nalin.
8 Pwen iyamulan hape, Teporah, pihin para poya mbulya Repekah, imat
iro hape ariya. Pe huroni yiy iro pahandra kei namandran hakou ngalan
hok iyapwen te kup para kol Petel. Ndroiyin ara ko pe hupohowe ngala kei
ara, “Kei para ndriyang.”§
9 Tandrohonga Yakop kintali Pattan Aram pe kinmui kinsa Kenaan, pe
Ngindrai isarayah isa kili yiy porosih i pe itoholi yiy tehe mamu.
10 Pwen Ngindrai ipwai iya kili yiy ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko
mahapo kunrapaiwani ngalam kinna Yisrayel pe andre kanpohowe ngalam
Yakop pwi.” Tehen tora ko Ngindrai ipohowe ngalan ara Yisrayel.
11 Pe Ngindrai ipwai ipa, “Yo ara Ngindrai Pwokeyan Iya. Pe wou andre
aiki ndrayem hu kasarayah soyon pe ndromweyahu, ara andre kiya soyo-
soyon iya. Pe andre hu kahon kaya mara kol hakol-hakol, pe tumbum hu
andre hu karayah king pe pohon para kol.
12 Pe pwan koluw mepo kuniykiy kinna kili Apraham hilu Yisak; mahapo
andre kuikiy satam, kiyasura ndrayem hu kamulan i.”
13 Pwen Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara ihipwen, pe itali yiy pe
imui iya paingan.
14 Pwen Yakop isondritiyani pat sih niwen pe itilingi ndrunu wain pe
ndraikei para holip iya ndritan tehe yukyuk.
15 Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara, pwen pe Yakop ipohowe ngala
kol ara Petel.**
16 Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara hutali Petel pe huyau huya kol Eprat.
Huro tokai ndron pe Rahel ihingotou iyata mbunah para nakimwalahiy
kiyatan, pe ihingoruwe ngandran ara namandran iya.
17 Pe tandrohonga irohingorowe ngandran, pe pihi yondrop tan ipwai iya
kili yiy ipa, “Mbuna anoh; norum iye ara kamai yi.”
18 Pwen Rahel pakeh nakimat pe ngohan hape irondron pe ipohowe ngala
mbunah ara, ara Penoni††. Hapeko iyamulan taman ipohowe ngalan ara
Penyamin.‡‡
19 Pwen Rahel imat pe huroni yiy iro pakeh sai iyapwen te Eprat; (ngalan
handra yi, ara Petlehem).
20 Tandrohongan ara Yakop isondritiyani pat sih iro ariya; pat ara
irakinima ngare Rahel. Pe ita ipoo isa matnen mahapo.

---

‡ **35:7:** Tok Hipuruw/Hebrew & Eng: *El Bethel*; TP: *God bilong Betel* § **35:8:** Hebrew: *Allon Bacuth*; Eng: *Oak of weeping*; TP: *Diwai bilong krai* ** **35:15:** *“Petel”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“seu ta Ngindrai”*; Eng: *“Bethel”* means *“house of God”*; TP: *“Haus bilong God”* †† **35:18:** *“Penoni”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“noru ukuni ngandran iya tan”*; Eng: *“Ben-Oni”* means *“son of my trouble”*; TP: *“Benoni”* em i klostu wankain olsem dispela tok, *“pikinini mi karim wantaim planti pen”* ‡‡ **35:18:** *“Penyamin”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“noru para nimo sangin”*; Eng: *“Benjamin”* means *“son of my right hand”*; TP: *“pikinini bai i gat biknem”*

21 Pwen hurukai huya ngilse seu niwen para Eter§§, pe huya ngoh hape
pe hupwili yumwahu iro aliy.
22 Pwen Yisrayel irondron ara, pe Rupen imatin iyapolo Pilhah, paiwa
nambuyu taman hamou. Pwen pe taman Yisrayel ara ihilingi kultuw
mwomwan Rupen imbusiy.

Ngala noru Yakop hu

Pe Yakop ara norun hu kamai songui pe lumou.
23 Iye ara ngala noru Leyah hu: Rupen ara ndrihou ta Yakop; pe
mundruwan hu ara Simeyon, Lepi, Yutah, Issakar, pe Sepulun.
24 Pe Rahel ara norun malmou kamai, ngala hilu ara Yosep pe Penyamin.
25 Pilhah, pihin para poya mbulya Rahel, ara norun malmou, ngala hilu
ara Tan pe Naptali.
26 Pe Silpah, pihin para poya mbulya Leyah, ara norun malmou, ngala
hilu ara Kat pe Aser. Yakop ara iro Pattan Aram pe iyki hu mbunah songui
pe lumou.

Yisak imat

27 Pwen Yakop imui isa kili taman Yisak iro kol Mamre. Mamre ara kolo
Apraham pe Yisak hilyen aliy mamu, pe ita pakeh kol Kiriyat Arpa. Hepron,
ara koluw hupohowe ngalan ara Kiriyat Arpa.
28 Pwen hayou ta Yisak ara iro sangat pe androlngui (180).
29 Pe iya parangoloh masih pe imat. Pe norun hilu malmou, Esau hilu
Yakop, ara hiltoni yiy.

36

Ngala ndraye Esau hu

1 Pe iye ara titiye ta Esau. Pe ngalan handra ara hupohowei Etom.*
2 Esau ara iyesou iya Kenaan, pe iwiri pihin hamou ngalan Atah SuElon.
Elon ara yiy hamou ndramira Hit. Pwen iyesou paiwe pe iwiri Oholipamah
SuAnah, pe Anah ara noru Sipeyon, yiy ara hamou ndramira Hipi.
3 Pwen iyesou paiwe yi, pe iwiri Pasemat SuYismayel, pe wayin hamou
ara ngalan Nepayot.
4 Pe Atah ara imwalahiy iyata noru Esau kamai hamou ngalan Elipas. Pe
Pasemat ara imwalahiy iyata norun hamou kamai ngalan Ruwel.
5 Pe Oholipamah ara imwalahiy iyata norun hu kamai iye kene: Yewus,
Yalam, pe Korah. Yihu ara noru Esau kamai, husarayah huro kol Kenaan.
6 Pwen Esau itine pe iwiri nambuyun hu, norun hu kamai pe pihin
pe hu ndramat masih huro sura yiy, pe iyasura hu kan tan masih pe
iyapolo memelit masih kene mepo iro nimnim iyatahu iro pwan Kenaan,
ara irakuhuyani hu masih pe huyau huya pwan hambut mwanan hape kili
nalin Yakop.
7 Esau iya mawen kili nalin Yakop, paratesah, menmena hilu iyasura hu
kan ta hilu ara soyon iya. Pe pwan hape ara, ara kinlahi hilu pwi.
8 Pwen Esau (ngalan handra ara Etom) iyau iya pe iyempwan kol hakol
ngondron ita pahayi para Seyir.
9 Pe iye ara titiye ta Esau, tama hu Etom masih ita kol ngondron para
pahayi Seyir.
10 Pe iye ara ndraye noru Esau hilu kamai malmou, ngala hilu ara Elipas
noru Atah pe Ruwel noru Pasemat.

§§ **35:21:** Eng: "*Migdal Eder*" or "*tower of Eder*" or "*tower of the flock*" * **36:1:** Anime 25:25&30

11 Pe Elipas, ara norun hu kamai mayimou ngalahu ara iye: Teman, Omar,
Sepo, Katam, pe Kenas.
12 Pe Timna ara pihin hamou iya paiwa Elipas. Pe Timna ara imwalahiy
iyata Amalek. Yihu ara tumbu Esau husarayah iro kili Atah.
13 Pe noru Ruwel hu kamai mahaamou ngalahu ara iye: Nahat, Serah,
Samah, pe Missah. Yihu ara husarayah iro kili Pasemat, nambuyu Esau.
14 Oholipamah ara nambuyu Esau hamou i, pe norun hu ara matimou,
ngalahu ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Oholipamah ara noru Anah,
pe Anah ara noru Sipeyon.
15 Pe iye ara ngala ndraye noru Esau hu, mepo husarayah pohon tahu.
Pe hu noru Elipas, mepo ndrihou ta Esau, ara husarayah pohon para
paiyumwa wum hawum-hawum tahu; ngalahu ara iye: Teman, Omar,
Sepo, Kenas,
16 Korah, Katam pe Amalek. Yihu masih husarayah pohon, pe hu masih
ara ndraye Elipas opu, hunimnim iya kol namandran Etom. Pe yihu ara
mangmbu Atah, nambuyu Esau.
17 Pe noru Ruwel hu, ngalahu ara iye: Nahat, Serah, Sammah, pe Missah.
Yihu sarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum pe hunimnim iya
kili yowehu tora Etom. Yihu ara mangmbu Pasemat nambuyu Esau.
18 Pe hu noru Oholipamah SuAnah, nambuyu Esau hamou i, ngalahu
ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara husarayah pohon para
payumwa wum tahu hawum-hawum.
19 Pe yihu ndramat masih ara, ara hu ndraye noru Esau (ngalan handra
Etom). Yihu ara husarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum
tahu.

Ngala ndraye Seyir hu

20 Pe iye ara ndromweya ngala hu mbunah kamai noru Seyir. Yihu noru
Seyir ara husarayah pohon para payumwa wum tahu Hor ita kol Etom. Pe
ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal, Sipeyon, Anah,
21 Tison, Eser, pe Tisan. Yihu ara hu noru Seyir kamai, pe husarayah
pohon para payumwa wum tahu Hor ita nondriya kol namandran Etom.
22 Pe noru Lotan hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Hori pe Hemam.
Pe pisu Lotan hamou ara ngalan Timna.
23 Pe noru Sopal hu kamai, ngalahu ara iye: Alpan, Manahat, Epal, Sepo,
pe Onam.
24 Pe noru Sipeyon hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Aiyah pe
Anah. Anah ara ngara kiro nimnim kiyatahu tongkiy ta taman Sipeyon, pe
ngara kiro kol ndrohoyin. Pwen inime hu ndran ndrikou hayah ara ndran
ngandrahan iro aliy.
25 Pe noru Anah hilu malmou, ngala hilu ara iye: Tison pe Oholipamah.
Oholipamah, ara noru Anah pihin.
26 Pe noru Tison hu kamai, ngalahu ara iye: Hemtan, Espan, Yitran pe
Keran.
27 Pe noru Eser hu kamai, ngalahu ara iye: Pilhan, Saapan, pe Akan.
28 Pe noru Tisan hilu kamai, ngala hilu ara iye: Us pe Aran.
29 Pe hu ndramat mepo hurayah pohon para payumwa wum tahu Hor,
ita nondriya kol namandran Etom, ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal,
Sipeyon, Anah,
30 Tison, Eser, pe Tisan.

Ngala hu king tahu Etom

31 Tandrohongan ara, hamou kintayah king tahu Yisrayel mapu, pe yihu
ndramat iye ara husarayah king para kol namandran Etom.
32 Pela NdraPeyor; yiy ara isarayah king tahu Etom. Pe hupohowe ngala
kolon ara Tinhapah.
33 Pwen Pela imat pe Yopap NdraSera para kol Posrah ara iwiri nokun
tehe king.
34 Pwen Yopap imat pe Husam para kol Teman ara iwiri nokun tehe king.
35 Pe Husam imat pe Hatat NdraPetat isarayah king. Hatat ara iya kol
Mowap para kiya popahun kiyasura hu para Mitiyan, pe irahu topwei. Pe
kolon ara Apit.
36 Pwen Hatat ara imat pe Samlah para kol Masrekah isarayah king.
37 Pwen Samlah imat pe Sol para kol Rehopot, ngilse ndran Yupretis, ara
isarayah king.
38 Pwen Sol imat pe Paal-hanan NdraAkpor isarayah king.
39 Pwen Paal-hanan NdraAkpor ara imat pe Hatar iwiri nokun pe
isarayah tehe king iro kolon Pau. Pe nambuyu Hatar ara ngalan Mehetapel,
yiy ara noru Materet pihin nondriya Mesahap.
40 Pe hu ndramat iye kene ara husarayah pohon para payumwa wum
hawum-hawum ta Esau: Timna, Alpah, Yetet,
41 Oholipamah, Elah, Pinon,
42 Kenas, Teman, Mipsar,
43 Maktiyel, pe Iram. Yihu sarayah pohon para kol Etom. Pe Esau ara
tumbuhu Etom masih. Pe aro ara ndraye Etom hu masih husarayah pohon
para payumwa wum hawum-hamwum pe kolohu hakol-hakol.

37

Nali Yosep hu ndrinahu ilokuh tan

1 Yakop ara iro pwan Kenaan, kolo taman Yisak mepo koluw impwan aliy.
2 Iye ara titiye ta Yakop pe norun hu.
Yosep ara manoru wihou o, pe hayou tan ara iro songui pe andrtoyoh. Yiy
iro nimnim iyata hu sipsip pe meme iyasura nalin hu, yihu noru Pilhah hilu
Silpah, hilu pihin malmou ta taman. Pe Yosep ara ngara kiya nese ndrainga
taman kiya kultuw mwomwan ata nalin hu.
3 Yakop, ngalan handra Yisrayel, yiy ngara ndriyan kimbuluhi Yosep
namandran iya, iyata norun hu masih; paratesah, tandrohonga tinan
imwalahiy iyatan ara Yisrayel kinna parangoloh pwen. Pwen pe isoruwe
koyau hamou lahayan iya, iro matne koyun, iya niman, pe iya hapwen iya
ndrikan; pe inowi norun Yosep iya aliy.
4 Nalin hu hunimei tehe tamahu ara ndriyan imbuluhi Yosep pwokeyan
iya, iyata hu masih. Pwen pe ndrinahu ara ilokuh namandran iyatan, pe
yihu konohowong hiyan kinna tan pwi.
5 Lang sih Yosep inihinih pe yiy itiyaniy iyata nalin hu, pe ndrinahu ara
ilokuh namandran iya, iyatan.
6 Yosep ipwai iyatahu ipa, “Wawu kahilingi nihinih to namu.
7 Worou masih tora piyang hambut, tu tora was wit. Pwen wit to hapus
ara itatine imwonen pe atawawu ara irahakowa wit to pe pelehu iwayiu
isa kili wit to.”
8 Pe nalin hu ara huhilingi yiy, pe hupwai iyata Yosep hupa, “Wou
ata lohonganiy para narayah king, pe animnim kisa towu pe yowu kaya
pwandrendres tam, ndreh?” Pwen ndrinahu ara ilokuh iyatan, paratesah,
iwong iyatahu iya nihinih tan ara.

9 Pwen iyamulan Yosep inihinih paiwe pe yiy itiyaniy iyata nalin hu ipa,
“Yo unihinih pe unime paramwandrai, walah, pe hu piriy songui pe sih, ara
hutukuruhu isa kili yo.”
10 Yosep itiyani nihinih tan iya kili taman pe nalin hu. Pwen pe taman
ipwayi yiy ipa, “Ara sehe nihinih ndrokonan? Apa ndre yo, pe tinam, pe
nalim hu masih katukuruhu kisa kili wou, ndreh?”
11 Pwen nalin hu, ara hundrangis iyatan. Hapeko taman ara ilohongani
hu nihinih tan iro manau payan.

Yihu Yismayel huwiri Yosep iya kol namandran masih Yisip

12 Porosih aro, nali Yosep hu huya kol Sekem para kaya hang hu sipsip ta
tamahu.
13 Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Nalim hu kanna hang hu sipsip
kanna sahin iyapwen te kol Sekem. Kiya, nakupwandrisa wou para aya
nime hu.” Pe Yosep ipa, “Hiyan, Tomo; andre kuya.”
14 Pe taman ipwai iyatan ipa, “Wou aya nime nalim hu, pe hu sipsip torou;
ara hu tora hiyan ndre pwi? Wou aya nime hu, pe amui asa nese ndraingo.”
Pwen Yisrayel ipwandrisa Yosep, pe itali Pwenten Hepron pe iyerokai ipoo
iyarayah iya kol Sekem.
15 Pe yiy iho makaiye sahin ara, pe ndramat hamou inime yiy pe isike yiy
ipa, “Wou ata ten tesah ndrokonan?”
16 Pe Yosep isomwi yiy ipa, “Yo uropo ten nali hu. Ilahi para apwai kisato
hape aleheh ndrokonan hu tora hang hu sipsip tahu yaliy?”
17 Pe ndramat ara ipwai iyatan ipa, “Yihu kantali kol aripo. Uhilingi huro
wong hupa, ‘Tukaya kol Totan.’ ” Pwen Yosep iho ndruwa nalin hu pe iya
nime hu huro kol Totan.
18 Yiy iho ndron mwanan pe nalin hu, ara hunime yiy iropo isa. Pwen pe
nalin hu, humburi lohongahu para karayi yiy kimat.
19 Pwen yihu ro wong mwalinga hu ko, hupa, “Kanimei, ndramat para
nihinih kinsa.
20 Kiya tukarayi yiy kimat, pe tukapiyani yiy kiya ngat sih ita. Kamulan
tukapa kan hamou mwomwan kinitingundrun pe kinyani yiy. Pe worou
kanime tesah andre kirayah kiya nihinih tan.”
21 Rupen ihilingi nongnahu pe koyun isikirani Yosep pe pakisopwat yiy.
Pwen pe ipwai ipa, “Worou mbuna karayi yiy kimat. Konan, kimwa.
22 Worou mbuna katingundrun. Hapeko tukapiyani yiy kiya ngat sih aro
ita kol ndrohoyin. Hapeko mbuna tukambusi mwomwan kiyatan.” Rupen
ilolohonge para kiwiri Yosep kimui kiya kili taman.
23 Pwen pe Yosep iyarayah iya kili nalin hu, pe nalin hu ara humbultuwe
yiy pe yihu tali koiwen iyau–koiwen mwayih mepo taman isuluye yiy iya
aliy ara.
24 Pwen yihu wiri yiy pe huya piyani yiy iya ngat sih, mepo ndran kinho
aliy pwi.
25 Pwen yihu pakampwan para hu nakanamnam pe yihu nime hu ndraye
Yismayel huropo husa, iyasura hu kamel tahu. Yihu ndramat ara huyau
sahin para kol namandran hape Kileyat, pe huropo nakaya kol namandran
masih Yisip. Hu nakaya Yisip para hu kaya sou kennahu tiken tehe muluw,
koiyo, pe ndraikei mangonohon layin.
26 Pe Yutah ipwai iya kili nalin hu ipa, “Kapa worou karayi nalirou
kimat pe tukakulani mwomwan torou, pwen andre tukawiri tesah hiyan
ndrokonan kiyau aliy?

27 Kiya, worou kaiki yiy kiya kili hu Yismayel pe yihu kasowani yiy, pe
kirayah tehe ndramat hamou para pwandrendres tahu. Pe worou mbuna
kambusi mwomwan kiyatan, paratesah, yiy ara nalirou ndrokonan pe
ndreyerou." Pwen pe nalin hu, ara hupa hiyan iya nongan tehe ipwai.
28 Pwen nalin hu huro wong ndron, pe yihu ndraye Yismayel para kol
Mitiyan husarayah. Pwen pe nalin hu huluwi yiy iro ngat isa paingan, pe
huiki yiy iya kili hu Yismayel. Yihu Yismayel husowani yiy iro kili nalin hu
iya sombule pat silwa malungui (20)*, pe yihu wiri Yosep huyau huya Yisip.
29 Pwen Rupen imui isa ngat ndrikou ara, hapeko kinnime Yosep kinto
aliy pwi. Pwen pe koyun isikirani nalin pe niman iya koiwen pe indro-
homwiriy.
30 Pe imui iya kili nalin hu pe ipa, "Yosep kinto ngat ndrikou pwi yoh!
Mahapo andre kumbusi tapeh ndrokonan?"
31 Pwen hutingundru meme hamou, pe huwiri koyau niwen pe lahayan
ata Yosep ara, pe hutumwiy iya ndreyen.
32 Pwen yihu wiri koyau mepo ndrai iro aliy ara imui iya kili tamahu pe
hupa, "Yowu noni koyau hamou iye, pe animei na; ata norum ndre pwi?"
33 Yiy ituluwaniy pe ipa, "Ara koyau ata noru kamai! Andre hamou puyap
kintingundrun pe kintamumuruwe yiy!"
34 Pwen Yakop indrohomwiri koyau tan pe isuluye yiy iya koyau para
koisirai. Pe lang sih tehe sih koyun ngara kitti norun.
35 Pwen hu norun kamai pe pihin husa kili yiy para karambunmbuni
tamahu. Hapeko yiy mbuwalin masih pe ipa, "Pwi yoh! Koisirai to ara
andre kiro kipoo kumat kasura noru." Pwen taman irangsi yiy.
36 Yihu Mitiyan ara huwiri Yosep huya Yisip pe Potipar isowani yiy iro
kili hu. Pe Potipar ara namandran tahu makundrayin mepo ngara hu koro
nimnim kiya nondriya seu namandran ta King tahu Yisip.

38

Tamar ipwasike Yutah

1 Porosih aro Yutah itali nalin hu pe iyau iya iye sura Hirah, ndramat
hamou para kol Atullam.
2 Pwen Yutah ara inime pihi Kenaan hamou pe iwiri yiy iya nambuyun pe
iro sura yiy. Pihin ara, ara noru ndramat hamou ngalan Suwa, yiy ndramira
Kenaan.
3 Pe SuSuwa ara mapundriyan, pe imwalahiy iyata norun hamou kamai
pe ipohowe ngalan ara Er.
4 Pe imwalahiy iyata norun kamai hamou paiwe, pe ipohowe ngalan ara
Onan.
5 Pwen SuSuwa ara mapundriyan porosih i pe imwalahiy iyata norun
kamai hamou, pe ipohowe ngalan ara Selah. Pe Yutah iro ndron kol Kesip
pe nambuyun ara imwalahiy ta Selah.
6 Iyamulan Yutah iwiri pihin hamou ngalan Tamar iya nambuyu norun
ndrihou ngalan Er.
7 Hapeko Er, ara kultuwayin pwassin masih iya mbulmara YAPAN, pwen
pe YAPAN irayi yiy pe imat.
8 Pwen pe Yutah ipwai iyata Onan ipa, "Wou aya matin kiyasura
nambuyu nalim, paratesah, pwayan ipwai tehen aliy. Pwen pe kipo hamou
mbunah kiya soiwi nalim."

* **37:28:** Eng: *twenty shekels of silver (about 0.2 kilogram = 200 grams of silver)*; TP: *20 mani silva*

9 Hapeko Onan ara welen imai para kipo mbunah mepo norun imwonen
pwi. Pwen pe yiy imatin iyasura nambuyu nalin, hapeko ndran tan ara
imuw o mwaihei iya pwan, paratesah, mbuwalin para kipo soiwi noru
nalin.
10 Pwen pe YAPAN inime kultuw mepo Onan imbusiy ara, ara mwomwan
masih iya mbulmaran. Pwen pe YAPAN ara irayi yiy imat i.

11 Pwen pe Yutah ipwai iyata mbuyu norun ipa, “Wou anna pihinau, pe
amui aya kili yowem hu, pe alonge noru Selah kimandra na.” Yutah ipa
toro, paratesah, inohowani norun Selah, matisan kimat i. Pwen pe Tamar
ara imui iya iye suwe taman.

12 Pe iya ndrangan niwen hape ihipwen, pe nambuyu Yutah, SuSuwa, ara
imat. Pwen merei pe koisirai ta Yutah ihipwen, pwen Yutah iya kol Timnah
para kiya nime hu ndramat huro sondrih yomu hu sipsip tan. Pe irikai
iyapolo kowasen Hirah, ndramira Atullam.
13 Pwen pe ndramat hamou inese ndrainga Tamar ipwai ipa, “Tama
nambuyum ara ita rokai nakiya Timnah para nakiya sondrih yomuhu
sipsip tan.”
14 Pwen Tamar ara kinpahasaniy tehe Selah ara kinmandra kinna wihou,
hapeko hu kanramwaniye para kisawiri yiy ara pwi. Pwen pe Tamar itali
koiwe pihinau tan, pe indrutuhi mbulmaran iya koyau hasai, pe iya imi
parasanga sai, iyapwen te Enayim. Enayim ara kol hakol ita sai iyapwen te
Timnah.
15 Yutah iro tokai iropo iya, pe inime pihin ara, pe ipa ndre yiy pihin
hamou para payangosai. Pe pihin ara indrutuhi mbulmaran iya koyau
hasai mendreheh.
16 Pe Yutah ara, tanan tehe yiy mbuyu ngundran, ara pwi yoh. Pwen
pe Yutah iya kili yiy ngilse sai pe ipwai iyatan ipa, “Asa na, nakumatin
kuyasura wou.” Pwen pe pihin ara ipa, “Wou naiki tesah kiya ndraimo?”
17 Pwen Yutah ipa, “Yo andre kuiki noru meme to hamou kiyau kowa
meme to kisatam.” Pe pihin ara ipa, “Kiya, arandranga hapesah kisa kili yo
tehe kinimam. Pe kapa wou asaiki noru meme kisa to tehe anpwai, pwen
yo andre kuiki melit ara kimui kisa kili wou.”

18 Yutah ipa, “Yo po, andre kuiki tesah kisatam tehe kinimo?” Pe pihin
ara ipa, “Aiki ndraimam kiyasura malkeyen kiyapolo nesem, ara kisa kili
yo tehe kinimam mahapo.” Pwen Yutah iyki melit matindra ara iya kili yiy
pe imatin iyasura yiy. Pe iyamulan pihin ara mapundriyan.
19 Pwen Yutah iya kili yiy ihipwen, pe pihin ara itine pe iyau, pe itali koyau
hasai mepo iwasiy iya ndrutuha maran ara iya mawen. Pe isohongani
koiwe pihinau tan imui.

20 Pe Yutah irapiyani noru meme hamou iya nima Hirah para kiyaikiy pe
kiwiri menmenan kimui. Hapeko Hirah ara kinnime pihin ara pwi.
21 Pwen yiy isok hu ndramira Enayim ipa, “Wawu nime pihine wum para
totohun mepo ngara kimpwan ngilse sai ita Enayim, ndre pwi?” Pwen
husomwiy hupa, “Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.”
22 Pwen Hirah imui iya kili Yutah pe ipa, “Yo ara kunnime yiy pwi. Pe
usok hu ndramira Enayim pe hupa, ‘Hamou pihin tehen tora kinto aripo
pwi.’ ”
23 Pe Yutah ipa, “Hiyan, konan. Melto masih ara kiro ndron kili yiy.
Matisan hu ndramat kahilingiy pe hu kapwasimiri youlu. Pe yo ara
pakurapiyani noru meme aro kiya kili yiy, hapeko aya pe yiy kinto pwi.”

24 Pe iya walah maroyoh ihipwen, pwen hu ndramat hayah huya nese
ndrainga Yutah hupa, “Animei, mbuyungundram, Tamar, ara ipo pilah pe
mapundriyan yoro.” Pwen pe Yutah iyki nongan pwokeyan ipa, “Akawiri
yiy pe akatimwi yiy kiya mwan pe kimat.”
25 Pwen lang ara yihu pakawiri yiy, pe yiy ipwanos iya kili tama
nambuyun ipa, “Yo mapundriyo ara iyata ndramat mepo melit tan iye kene.
Anime nes, pe ndraiman iyapolo malkeyen iye. Melit matindra iye ara ata
hiyeh ndrokonan?”
26 Pwen Yutah ara iyirowe melit matindra ara, pe ipahasaniy tehe ara
hu meltan mbukenan. Pe ipa, “Melit ara, ara ato kopu. Kultuwayin ara
imwonen–pe ato ara mwomwan. Paratesah, yo kunsokomburani noru
Selah, ara kinna tan pwi.” Pwen yiy kinmatin kinna sura yiy paiwe pwi.
27 Pwen irahihini lang para nakimwalahiy, huyirowei tehe norun ara
mwan.
28 Imwonen nakimwalahiy, nima norun hamou ara isa ngawan. Pwen
pihiyondrop ara imbultuwe nima mbunah pe iwasi komu malikei laman
iho ngondro niman. Pe yiy ipa, “Mbunah iye imu.”
29 Hapeko iluwi niman imui, pe nalin isa pwan imu. Pwen pe pihiyondrop
ipa, “Aripo tapeh ndrokonan pe aramwaitini nalim pe asa pwan imu!”
Pwen ipohowe ngalan ara Peres.*
30 Pwen iyamulan, nalin mepo komu malikei laman iho ngondro niman
ara isa pwan. Pwen pe hupohowe ngalan ara Serah.†

39

Yosep iro seu ta Potipar

1 Pe yihu Yismayel para kol Mitiyan ara huwiri Yosep pe huluwi yiy iya kol
namandran masih Yisip. Pwen Potipar isowani yiy iro kili hu para kirayah
ndramat para poya mbulyan o mwaihei. Potipar ara makundrayin hamou
ngara kiyamu tahu makundrayin masih mepo ngara hu koro nimnim kiya
seu ta king.
2 Hapeko YAPAN ara irosura Yosep, pe melit masih Yosep iro mbusiy iya
suwe Potipar, ara irayah hiyan o.
3 Pe Potipar ara inimei tehe YAPAN irosura Yosep, pe melit masih iro
mbusiy ara ngara kisarayah hiyan o.
4 Pwen pe Potipar ara, welen iso iyata Yosep. Pwen pe yiy iyki Yosep iro
mu iya pohombulen, para maran kiro suwen pe kiro meltan masih.
5 Iro tandrohonga Yosep irayah pohon para wum ta Potipar pe iro nimnim
iya meltan masih, pwen YAPAN itoholi Potipar, paratesah, Yosep irosura hu.
Pe YAPAN itoholi melit masih para seu, piyang, pe menmena Potipar masih.
6 Pwen tehen tora ko Potipar iyki melit tan masih kene iro pahandra
pwokere ta Yosep para maran kiro aliy. Pe Potipar ara kinho lohongani
melit masih iro nondriya seu pwi, paratesah, melit masih ita nima Yosep,
pe Potipar ara ngara kilohongani anandrinan o.
Yosep ara sangin lalahayan pe kaipisan ara mwayih iya.
7 Pe iyamulan hape nambuyu Potipar maran ilimiri Yosep pe inamili yiy,
pwen ipwai iyatan ipa, “Asa matin kasura yo.”

---

* **38:29:** Ngalan “*Peres*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*ramwaitini nalin*”; Eng: “*Perez*” means “*breaking out*”; TP: Long tok Hibru dispela nem “*Peres*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Brukim lain*” † **38:30:** Ngalan “*Serah*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*laman*”; Eng: “*Zerah*” can mean “*scarlet*” or “*brightness*”

8 Hapeko Yosep ipa pwi iya nongna nambuyu Potipar, pe ipa, “Animei;
yapane ara iyki melit masih para seu iye, ara iripo pahandra pwokere to
ko. Pe yiy ara ngara kinho lohongani meltan masih ara pwi.
9 Yo ko ara mangolo tehe yiy o, urupo seu iye. Pe yiy ipa hiyan sato para
moro kiro melit masih kene iripo seu, hapeko wou opu, kinpa hiyan sato
para kumatin kisa suram pwi. Tehen tapeh ndrokonan pe andre kumbusi
kultuw ara? Ara kinna mwonen kinna mbulmara Ngindrai pwi.”
10 Pe lang sih tehe sih pihin ara ngara kisike Yosep para kimatin kiyasura
yiy. Pe ngara kipwahihiri yiy, hapeko Yosep ara kinho hilingi yiy pwi, pe
kinmatin kinna sura yiy pwi. Pe kinohopo kinna pakeh kili yiy pwi masih.
11 Pwen lang sih Yosep iya nondriya seu para kiyapo mbulen, pe lang ara
hamou ndramat para poya mbulen ara kinto seu pwi.
12 Pwen pe nambuyu Potipar isa pe imbultuwe koyau ta Yosep, pe ipwai
ipa, “Asa matin kapolo yo.” HapekoYosep iwop iya ngawan, pe itali
ndrohan ara iro ndron nima nambuyu Potipar.
13 Nambuyu Potipar inimei tehe Yosep ara itali ndrohan pe iwop iya
ngawan.
14 Pwen pe yiy iyoh iya kili hu ndramira mbulen para seu ipa, “Akanime
iye na! Ndramira Hipuruw mepo nambuyu iwiri yiy isa iripo seu ara
imbusi mwomwan isa torou. Yiy isa kili yo nondriya seu pe ipa yo kumatin
kiyasura yiy. Hapeko uwayeh pwokeyan iya.
15 Pwen ihilingi uwayeh pe iwop iya ngawan pe iyki ndrohan o, ara iro
ndron ndrahaso.”
16 Pwen nambuyu Potipar iwiri ndroha Yosep ara iro ndrahasan ipoo
namandran tan isarayah isa seu.
17 Pwen yiy itiyani titiye masih ipa, “Ndramira Hipuruw para mbuliyam
mepo awiri yiy isa pe iropo po mbulen, ara isong isa seu pe isike yo.
18 Hapeko yo uwayeh pe yiy iwop iya ngawan, pe iyki ndrohan o, ara iro
ndron ndrahaso.”
19 Potipar ihilingi nongan masih mepo nambuyun itiyaniy iyatan, pwen
pe ndrinan ara ilokuh.
20 Pwen namandran ta Yosep ara iwasi yiy, pe iwiri yiy iya kou ta king
mepo hu ndramat para tandroindroi huro aliy.
21 Hapeko YAPAN ara irosura Yosep i, pe itoholi yiy. Pwen pe namandran
tahu makundrayin para nondriya kou ta king, ara welen iso iyata Yosep.
22 Pwen pe iyki Yosep ara iromu iyata hu ndramat para tandroindroi
mepo huro nondriya kou, pe iro nimnim iya melit masih mepo ngara
kirayah kiro nondriya kou.
23 YAPAN ara irosura Yosep pe isopwat yiy, pe melit masih Yosep iro
mbusiy, ara irayah hiyan opu. Pwen pe namandran tahu makundrayin
mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya kou, ara kinoho lolohonge kiya
hapesah pwi, paratesah, Yosep ngara kiro mbusi melit masih ara irayah
hiyan o.

40

Yosep ipohowe nondriya nihinih

1 Iya ndrangan niwen hape, pe ndramat ngara kiro nimnim kiya ndrunu
wain* ta king tahu Yisip, pe ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya
ndrinanohun ta king, ara hilu mbusi melit handra mwomwan, pe king ara
welen imai ta hilu.

* **40:1:** Eng: *wine*

2 Pe yiy ara ndrinan ilokuh ta hilu ndramat namandran ara–hamou ngara
kiro mu para yukiya wain ta king, pe hamou ngara kiro mu para mbusiya
ndrinanohun ta king.†
3 Pwen pe huiki hilu iya nondriya kou. Kou ara, ara ita nondriya seu ta
pohon tahu makundrayin mepo ngara hu koro nimnim kiya seu ta king.
Kou ara ko, ara Yosep iro aliy yi.
4 Pe namandran tahu makundrayin ipwai iyata Yosep para maran kiro ta
hilu ndramat ara. Pe yihu ro nondriya kou ara ndrangan niwen hape.
5 Iro nondriya ping sih, hilu ndramat mepo hilro nimnim iya wain pe
ndrinanohun ara hilu malmou kene hilu nihinih. Pe nihinih ta hamou ara
handra pe ta hamou ara handra.
6 Pwen Yosep isa kili hilu mandroulang pe inime saiyani hilu tehe hilu
lomwa.
7 Pe isike hilu ipa, “Walu hisah, mara walu isuwas yesah?”
8 Pe hilu somwi hilpa, “Ehe, youlu malmou kene ara youlu nihinih, pe
kinlahi hamou ndramat iripo iye kitiyani ndroiyi nihinih toulu pwi.”
Pwen Yosep ipwai iyata hilu ipa, “Ngindrai opu ngara kipwaingani
ndroiyi nihinih. Kiya, walu katiyani nihinih ta walu kisa kili yo.”
9 Pwen pe ndramat ngara kiro nimnim kiya wain ta king ara itiyani ni-
hinih tan ipa, “Yo ara unihinih pe unime mwisi wain hamou mandrandran
iyapolo yowin isa iho mbulumoro.
10 Pe mwisi wain ara pelen maroyoh, pe kaimbuwen husarayah, pe
indrou pwi iyki nonowen pe hupwai pe sangin ipep iho aliy.
11 Pwen umbultuwe pweniu ta king; pe uwiri mbuwa wain pe upisa
ndrunun iya aliy pe uikiy iya kili yiy.”
12 Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara ipa toro: pelen maroyoh ara
iranonoyani lang maroyoh.
13 Andre kiho nondriya lang maroyoh, king ara andre kiwiri wou aya
mawen nondriya kou pe kiyki wou amui aya mbulyam koluw aro aliy. Pe
wou andre aroyuk pweniu para wain kiya nima king tehe koluw ngara aro
mbusiy.
14 Hapeko alohongani yo, kapa melit masih kisarayah hiyan kisa kili wou;
pe koyum kisikirani yo, pwen apwai kiyata king para kisa wiri yo kuya
mawen nondriya kou aro.
15 Mamu kinna hu ndramat huluwi tarahani yo uro pwan tahu Hipuruw
pe usa uropo kol iye; pe yo kunmbusi handra kultuw mwomwan pwi,
hapeko huiki yo ko mwaihei usa nondriya kou aro.”
16 Pwen ndramat imu tahu para timwa ndrinanohun ihilingi ndroiyi
nihinih ta ndramat para mbulya wain ara mwayih iya. Pwen pe ipa, “Yo
unihinih i. Pe yo ara unimei tehe ukuni keyeh matihat iro poyo, pe hu keyeh
ara, ara hupep iya ndrinanohun.
17 Keyeh sahat iro ndritan masih ara ipep iya ndrinanohun handra-
handra mepo king ngara kinamiliy. Hapeko hu norukan husa pe huroiniy.”
18 Pwen Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara ipa toro: Keyeh matihat ariya
iranonoyani lang maroyoh.
19 Kiho nondriya lang maroyoh king andre kiwiri wou asa mawen, pe
yihu andre kandrusuwam! Pwen yihu andre kandruyani nombuwem kiho
ndrungak mandra pahut, pe hu norukan andre kasa pe kainiy.”

† **40:2:** Eng: *the chief cupbearer and the chief baker of the king of Egypt*; TP: *man i save lukautim wain bilong king wantaim man i bosim haus bret bilong king*

20 Pwen lang maroyoh ara, isarahaihai lang para King tahu Yisip nakip-
wesani lengen mepo tinan imwalahiy iyatan. Pwen pe imbusi kowase yon
namandran iyatahu ndramat para poya mbulyan. Pe ndramat para mbulya
ndrinanohun, pe ndramat para mbulya wain, ara huwiri hilu sa ngawan iro
mbulmara hu ndramat namandran masih para poya mbulya king.
21 Pe king iwiri ndramat para mbulya wain tan ara imui iya mbulen tan
mamu iro aliy.
22 Hapeko iwiri ndramat para timwa ndrinanohun ara, pe huwasi yiy
iho ndrungak mandra pahut. Pwen tehen tora ko, ndroiyi nihinih ta hilu
kansarayah mannan tehe Yosep kintiyaniy kinnata hilu.
23 Hapeko ndramat para mbulya wain ara kinlohongani Yosep pwi, pe
koyun ara irut tan masih.

41

Yosep itiyani ndroiyi nihinih ta King tahu Yisip

1 Hayou malwoh kinhipwen, pe iyamulan King tahu Yisip inihinih tehe
iro tine ngilse Ndran Nayil.
2 Pe inime hu mbulmwakau manandrtimou, ara huro ndran pe husa
paingan pwaki ndran, pe huroyan ndromwindriu. Yihu mbulmwakau ara,
ara husai iya, pe nombuwehu, ara imuh.
3 Pwen hu mbulmwakau manandrtimou i, ara husarayah mulan pe huro
ndran husa paingan, pe yihu ara ndruwi-ndruwihu ko, pe sangihu ara
imwiling. Yihu sa pe huro tine iyasura hu mbulmwakau para mamu, pe
huro ngilse Ndran Nayil.
4 Pwen hu mbulmwakau mepo humwiling ara, ara huini topwe hu
mbulmwakau mepo nombuwehu imuh pe isai ara. King inime nihinih ara
ihipwen pe itine.
5 Pwen pe imatin porosih i pe inihinih paiwe. Pe inime pele mbuwa
youyou manandrtikou ara hu masih huro wule pweye pele hakou o. Pe
mbuwa youyou ara hupwai hiyan, pe hurayah namandran pe mwayih.
6 Pwen iyamulan hape yi, pe pele mbuwa youyou manandrtikou
husarayah i; pe nimnim tahu pele mbuwa youyou ara, ara tehe ngandraha
nohai iro kol pwosowen kintimwi hu masih kene. Pe huiki mbuwahu ara
hurayah mendreheh o.
7 Pe pele mbuwa youyou mepo mendreheh masih ara, huro pe hundrimi
hu mbuwa youyou mepo mbuwahu namandran. Pwen king ara itine pe
ipahasaniy tehe inihinih.
8 Pwen mandroulang ara iro pe ilolohonge soyon iya. Pwen iyoh hu
ndramat para lohonge hiyan para kol Yisip–yihu ndramat mepo ngara hu
karakau. Pwen itiyani nihinih tan iya kili hu para yihu katiyaniy, hapeko
hamou tahu kinlahiy para kitiyani ndroiyi nihinih tan pwi.
9 Pwen pe ndramat iro mu para yukiya wain ta king ipa, “Yo mepo andre
kupohopoh kiya sehe melit ukose iya aliy.
10 Wou koluw ara ndrinam ilokuh to pe ta ndramat mepo para timwa
ndrinanohun. Pwen pe aiki youlu ya pe youlu ro nondriya kou kili pohon
tahu makundrayin mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya seu tam.
11 Pwen ping sih yo pe yiy youlu nihinih, pe nihinih to ara handra pe atan
ara handra.
12 Pe wihou hamou para Hipuruw ara irosura yowu. Yiy ara ndramat
hamou ngara kiropo mbulen nondriya seu ata pohon tahu makundrayin
. Pe youlu tiyani nihinih toulu, pe yiy itiyani ndroiyi nihinih isato pe ata
ndramat para timwiya ndrinanohun ara.

13 Melit masih kinsarayah mannan tehe kintiyaniy kinsa kili youlu–tehe
yo ara umui usa mbulyo, pe yiy ara hundruyani yiy."
14 Pwen king ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan, pe huya wiri
Yosep iro nondriya kou isa ngawan. Pwen Yosep irasingi yiy pe isuluye
koiwen, pwen isa mbulmara king.
15 Pe king ipwai iya kili yiy ipa, "Yo ara unihinih pe kinlahi hamou para
kitiyani meresaya nihinih to ara pwi. Yo ara uhulong tehe ngara wou
ahalingi nihinih pe alahiy para aratiyani ndroiyin."
16 Pwen Yosep ipa, "Yo ara kunlahiy para kumbusi hapesah pwi, hapeko
Ngindrai opu ara andre kipwaingani topwe nihinih tam masih mepo ata
lohonganiy."
17 Pwen king ipa, "Yo unihinih pe unime utatine ngilse Ndran Nayil.
18 Pwen pe unime hu mbulmwakau manandrtimou, huro ndran pe husa
paingan pwaki ndran pe huro yan ndromwindriu. Yihu mbulmwakau ara
husai pe lalahayahu iya pe nombuwehu ara imuh.
19 Pwen hu mbulmwakau manandrtimou i husa paingan, ara ndruwi-
ndruwihu ko pe sangihu ara imwiling. Yo ara kunoho nime hu
mbulmwakau tehen tora koro Yisip pwi.
20 Pe hu mbulmwakau mepo ndruwi-ndruwihu ko ara huini hu
mbulmwakau mepo nombuwehu imuh ara.
21 Hapeko iyamulan para huini hu topwei, kinlahi hamou para kiyirowei
pwi; nimnim tahu ara iro manau nokuhu ko tehe mamu. Pwen usa tine.
22 Pe yo unihinih porosih i, pe unime pele mbuwa youyou manandrtikou
ara hu masih huro wule pweye hakou o. Pe mbuwa youyou ara hupwai
soyon, pe hurayah namandran pe mwayih.
23 Pwen iyamulan hape yi, pe pele mbuwa youyou manandrtikou is-
arayah i, pe nimnim tahu pele mbuwa youyou ara, ara tehe ngandraha
nohai iro kol pwosowen kintimwi hu masih kene.
24 Pwen pe pele mbuwa youyou mepo mendreheh masih ara hundrimi
hu mbuwa youyou mepo mbuwahu namandran.
Yo utiyani nihinih to aro iya kili hu ndramat para takau, hapeko hamou
tahu kinlahiy para kitiyani ndroiyi nihinih to pwi."
25 Pwen Yosep ipwai iyata king ipa, "Nihinih malndra kene ndroiyi
hilu ara handra kopu. Ngindrai ara ipwainganiy isatam sehe melit yiy
nakimbusiy.
26 Pe hu mbulmwakau manandrtimou hiyan ara iranonoyani hayou
manandrtoyoh; pe hu pele mbuwa youyou manandrtikou hiyan ara tehen
aliy opu. Nondriya nihinih malndra kene ara ipwaingani melit handra ko.
27 Pe hu mbulmwakau manandrtimou pe iyasura pele mbuwa youyou
manandrtikou iro ngawan o, pe ngandraha nohai itimwiy hu, ara ira-
nonoyani hayou manandrtoyoh andre mundruwai namandra-namandran
kisarayah.
28 Kiya, tehe upwai satam–Ngindrai ara ipwainganiy isatam sehe melit
yiy nakimbusiy.
29 Nondriya hayou manandrtoyoh ara, andre anandrinai kisarayah soyon
iya kiro kol Yisip masih.
30 Hapeko kiyamulan, andre mundruwai namandra-namandran
kisarayah nondriya hayou manandrtoyoh i; pe hu hayou isarayah hiyan
mamu ara, andre koyumowu kimayit aliy. Mundruwai namandran ara
andre kipwalngani kol pwan masih.
31 Yihu ndramat masih andre koyuhu kirut hu hayou hiyan kanna mepo
anandrinai soyon iya isarayah iro aliy, paratesah, mundruwai namandran

nakisarayah kamulan, ara nakirayah namandra-namandran iya pe andre kipwalngani kol masih.
32 Pe nihinih tam kinsarayah malndra ara, paratesah Ngindrai kinlo-
honganiy pwen tehe nakimbusiy, pe yiy andre kimbusiy ndrokonan. Pe
iyinganiy tehe kindrou pwi melit ara andre kisarayah.
33 Pe mahapo ara, hiyan para wou aten hamou ndramat mepo lohongan
hiyan, para kiro nimnim kiya kol namandran masih Yisip.
34 Pe wou arakinima hu ndramat hayah hukasarayah pohon para kol
hakol-hakol para nondriya kol namandran masih iye. Pe nondriya hayou
manandrtoyoh mepo anandrinai nakisarayah soyon kiro aliy, pwen andre
yihu ndramat huro mu iya pohombulen ara andre hu kawiri piyang hasai
kiro nondriya piyang mayimisai tahu ndramat masih.
35 Yihu ndramat hu kaya mu para pohombulen ara, hu kambultani
anandrinai masih kiyawule nondriya hu yumwa anandrinai ta king. Pe
hu koropo mbulen kiya pahandram pe hu karawurani mbuwa youyou
handra-handra, pe hu kaikiy kiya wum namandran kiro kol hakol-hakol
para anandrinai.
36 Pe anandrinai ara, ara andre yihu kaikiy kiro. Pe kiro mwonen hayou
manandrtoyoh para mundruwai namandran nakisarayah kiro Yisip, pwen
andre hu ndramat masih andre kanmat kinna mundruwai pwi."

King iyki Yosep iro nimnim iya kol namandran masih Yisip

37 Pwen King para Yisip iyasura hu ndramat namandran huya mu para
pohombulen, yihu hilingi nongna Yosep pe hupwes iya aliy.
38 Pe king isok yihu ipa, "Worou andre tukaten hiyeh hira ndron?
Mwoiwa Ngindrai ita kili ndramat iye ko."
39 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, "Ngindrai ara kinpwaingani melit
masih kinsa kili wou; pwen hamou ndramat waison pe lohongan hiyan
para kiratiyani melit kiwayis tehe wou ara kinto iye pwi.
40 Yo andre kuiki wou aya mu para kol namandran masih iye, pe andre
hu ndramiro masih hu koro hilingi wou o. Melit masih ita pahandram, pe
ngolo kopu, ara iyerahin kili wou."
41 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, "Yo mahapo uiki wou aro yapane kol
namandran masih Yisip."
42 Pwen king ite pwenah iro ndrakopweniman, pe iykiy iya ndrakopwen-
ima Yosep. Pwenah ara, ara kinima king iyeraliy. Pe king inowi Yosep iya
koyau lahayan iya, pe iyki sowiy hasou humbusiy iyau kolt* pe inosi Yosep
iya aliy.
43 Pwen king iwiri karis hakou isa, karis mepo iho mulan iya karis atan,
pe iykiy iya kili Yosep pe iho saisai iya aliy.† Pe hu ndramat huro mu kili
yiy ara huyoh hupa, "Akaya mawen sai!" Iya lohonge aro ko king iyinganiy
tehe Yosep kinsarayah yapane kol Yisip.
44 Pe king ipwai iyatan ipa, "Yo kopu ara king; hapeko kinlahi hamou
ndramat iripo Yisip kimbusi handra melit kiya lohonge tan o mwaihei ara
pwi. Kapa hiyeh nakimbusi sehe melit ara andre kisok wou kimu."
45 Pe king ipohowe ngala Yosep handra ara Sapenat-Paneyah, pe iyki
Asenat SuPotipera iya nambuyun. Potipera ara, yiy hamou pris para
nondriya kol namandran Heliyopolis.

---

* **41:42:** Eng: *gold chain*; TP: *wanpela sen gol* † **41:43:** Eng: *He had him ride in a chariot as his second-in-command*; TP: *Em i larim Josep i raun long namba 2 karis bilong king*

46 Pwen King tahu Yisip iyki mbulen iya kili Yosep, ara ndrohonga hayou
ta Yosep iro matingui. Pwen king iro pe Yosep irikai iya kene nondriya kol
masih para Yisip.
47 Iro manne hayou manandrtoyoh, hu anandrinai husahapuh pe huhon
huya soyon iya.
48 Pe iro mwonen hayou ara, Yosep imbultani hu anandrinai soyon
iya huro pinge hamou-hamou pe irawuraniy pe iykiy hu huro yumwa
anandrinai huro nondriya kol namandran hakol-hakol.
49 Pe anandrinai ara iya soyo-soyon iya tehe kalayeng ita poholeng. Pwen
pe Yosep koyun iyarut ndromwoyahu.
50 Pwen hayou para mundruwai namandran kinsarayah mapu, pe
nambuyu Yosep, Asenat SuPotipera, imwalahiy iyata noru Yosep kamai
malmou.
51 Yiy ipa, “Ngindrai imbusiy, pe koyu ara irut iya nopwaran to iyapolo
tomo pe nali hu.” Pwen pe ipohowe ngala norun ndrihou kamai ara
Manasseh‡
52 Iyamulan para norun kopwan isarayah pe Yosep ipa, “Ngindrai iyki
noru hilu malmou, iro nondriya kol para nopwaran ato.” Pwen pe ipohowe
ngala norun kopwan ara Eprayim.§
53 Pe hayou manandrtoyoh para anandrinai soyon ara kinhipwen non-
driya kol Yisip,
54 pe isarahaihai hayou manadrtoyoh para mundruwai namandra-
namandran isarayah, tehe Yosep kinpwai. Mundruwai namandran ara iro
kol hakol-hakol, hapeko anandrinai ara iro nondriya kol Yisip masih.
55 Tandrohongan ara yihu Yisip ara humundrui. Pwen yihu rang iya kili
king para kihang hu anandrinai. Pe yiy ipwai iyatahu ipa, “Akaya kili Yosep,
pe akambusi sehe melit nakipwai kisa kili wawu.”
56 Mundruwai ara, ara isilihi kol masih. Pwen pe Yosep itipe yumwa
anandrinai, pe hu ndramat masih para Yisip husa sou anahu anandrinai.
57 Pe hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol pwan masih ara
husa Yisip para hu kasou anandrinai iro kili Yosep, paratesah, mundruwai
namandran ara isilihiy pe ipwalngani topwe kol pwan masih.

42

Nali Yosep hu ara huya Yisip para hukaya sou mbuwa youyou

1 Pwen tandrohongan ara, Yakop ihilong tehe mbuwa youyou ara iro
Yisip. Pe ipwai iya kili norun hu ipa, “Paratapeh pe wawu mirampwan
o mwaihei pe wawuiki koisari?
2 Uhulong tehe mbuwa youyou ara ita Yisip. Akayaliy pe akaya sou antou
hayah. Mahin tukamat kiya mundruwai.”
3 Pwen nali Yosep hu masongui ara huya Yisip para kaya sou mbuwa
youyou.
4 Hapeko Yakop kinpwandrisa Penyamin kinna surahu pwi yoh. Yiy ara
nali Yosep imwonen. Pe Yakop ara inoh, ipa ndre matisan Penyamin kiya
pohonani mwomwan kiho mwalinga sai.

‡ **41:51:** Ngalan “*Manasseh*” ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa “*koyu irut*”; Eng: “*Manasseh*” sounds like the Hebrew word for “*forget*”; TP: Long tok Hipuruw, nem “*Manase*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Lusim tingting*” § **41:52:** Ngalan “*Eprayim*” ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa “*iyki maporoluwoh*”; Eng: “*Ephraim*” sounds like the Hebrew for “*twice fruitful*”; TP: Long tok Hipuruw “*Efraim*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Givim pikinini*”

5 Pwen noru Yakop hu ara, huya sura hu ndramat hayah mepo hu pakaya
sou mbuwa youyou, paratesah, mundruwai namandran ara kintayah iro
kol Kenaan i.
6 Yosep ara kintayah pohon para kol Yisip, pe iropo peheya mbuwa
youyou iya kili hu ndramat masih mepo ngara hu kaya sou. Pwen pe nali
Yosep hu ara husa pe hutukuruhu pe payahu iya pwan.
7 Pe Yosep inime nalin hu pe iyirowei tehe ara yihu ko, hapeko imbusi
yiy tehe tanan tahu pwi. Pwen yiy isike hu pwokeyan iya ipa, “Wawu yau
aleheh?”
Pe yihu pa, “Yowu pwen te Kenaan para kasa sou anandrinai.”
8 Pe Yosep ipahasaniy tehe yihu ara nalin, hapeko yihu ara kanyirowei
tehe yiy Yosep pwi yoh.
9 Pwen yiy ara ilohongani nihinih tan mepo inime nalin hu husa pe
hutukuruhu iya kili yiy. Pe yiy ara ipa, “Wawu ara ndramat para
tandrihindrih! Wawu pakasa tuluwani nondriya kolo yowu–tehe ipwoke
ndre pwi.”
10 Pe yihu pa, “Pwi yoh, yapane yowu! Yowu sa pahandram para kasa
sou anandrinai opu.
11 Yowu ara noru ndramat hamou o. Yowu ara ndramat para nongan
ndrokonan opu–hapeko yowu ndramat para tandrihindrih pwi.”
12 Yosep ipwai iyatahu ipa, “Pwi yoh! Wawu ara pakasa tuluwani
nondriya kolo yowu, mepo pwokeyan ndre pwi.”
13 Pe yihu pa, “Yapane yowu, tama yowu ara hamou o, yapane kol
Kenaan. Pe yowu norun kamai ara songui pe lumou. Nali yowu hamou
ara kinto pwi, pe nali yowu kopwan ara mawihou o pe kinyera ndron sura
tama yowu.”
14 Pwen Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, “Nongno tehe kunpwai mamu
ara; wawu ara ndramat para tandrihindrih!
15 Mahapo upahasani sai para kupakarawani wawu. Yo upwai ndroko-
nan, iya ngala King towu Yisip, tehe andre wawu kaniyau pwi kipoo nali
wawu kopwan ara kisa iye.
16 Hamou ta wawu kiya pe kiwiri nali wawu kopwan kisa. Pe wawu
masih ara akaya pe koyoro nondriya kou, pe yowu andre kakahiy tehe
nongan ara ndrokonan ndre pwi. Kapa yowu kakahi nongan ara pwasoyou,
pwen upwai ndrokonan iya ngala King towu Yisip, wawu ara ndramat para
tandrihindrih.”
17 Tehen tora ko, yiy iyki hu huro nondriya kou ipoo lang maroyoh.
18 Pwen pe lang maroyoh ihipwen, pe Yosep ipwai iyatahu ipa, “Kapa
akayau ndruwa nongno, andre wawu koro hiyan, paratesah, yo ara
ndramat hamou ngara kunoh ta Ngindrai.
19 Kapa nongna wawu ara ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre
kiro ndron nondriya kou. Pe wawu masih akakuni mbuwa youyou ta wawu
pe akayaikiy kiya kili hu kontora wum mepo hu tora mundrui.
20 Akaya pe akawiri kopwan ta wawu kisa kili yo. Pwen andre kupa-
hasaniy tehe wawu wong ndrokonan, pe andre kunmbusi wawu kanmat
pwi.”
Pe yihu ara hupwes iya nongnan.
21 Pe hamou iro pwai iyata hamou hupa, “Animei, koluw tumbusi
mwomwan iya kili nali tou. Pe worou tunime yiy irang pe iyoh worou
para tukasopwat yiy, hapeko tukanhilingi yiy pwi. Kapa sehe mwomwan
kisarayah kiltou, ara iposoiwi mwomwan torou opu.”

22 Pe Rupen ipwai ipa, “Yo kunpwai kinsa ta wawu tehe wawu ara mbuna
akambusi mwomwan kiyata wihou ara; hapeko wawu kanhilingi yo pwi
yoh. Pwen pe worou mahapo turopo wiri nopwaran ara iyau kimat tan.”
23 Yosep ara iro hilingi nongna nalin hu, hapeko yihu tanahu tehe Yosep
iro hilingi hu ara pwi yoh, paratesah, Yosep ngara kiwong kiya nongna kol
tahu Yisip, pe ndramat hamou para tapaiwe iro tapaiwani nongnan imui
iya kili nalin hu.
24 Pwen pe Yosep ara itali hu iya mawen pe iya rang. Irang ihipwen, pwen
imui iya kili hu pe iwong iya kili hu ndramat para mbulyan, pe humbultuwe
Simeyon pe huwasi yiy iro mbulmara nalin hu.

Nali Yosep hu humui huya Kenaan

25 Pwen Yosep ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan para hu kanihi
mbuwa youyou kiya ndropwa nalin hu masih. Pe ipwai iyatahu para hu
kaiki singayai ta hamou-hamou ara kimui kiya ndropwahu imwonen, pe
para hukayuk anandrinai para sohoya hu yi. Pwen hu ndramat para poya
mbulya Yosep humbusi melit masih tehe ipwai.
26 Pwen nalin hu huiki mbuwa youyou mepo husou ara iya ndrita hu
tongkiy tahu pe huyau.
27 Huro tokai huro tokai huya, ipoo kol iya ping tahu. Pwen hungoh huro
aliy para hu kamatin. Pwen hamou tahu ara inik ndropwan pe pakiyuk
namnam kiyata tongkiy tan, pe inime singayai tan ara iro mara ndrop.
28 Pwen iyoh iya kili nalin hu ipa, “Singayai to ara imui isa kili yo yi.
Akanimei, iripo mara ndropwo.” Pwen yihu ara hunimei pe nerehu imama
pe hunoh turut. Pe hamou iro pwai iyata hamou ipa, “Aripo sehe melit
Ngindrai imbusi isa kili tou eh?”
29 Pwen huyarayah huya kili tamahu iro Kenaan, pe hunese ndraingan
iya melit masih kintayah kili hu.
30 Hupa, “Tomo, ndramat imu iya pohon tahu Yisip ara, iwong pwokeyan
iya isa kili yowu ipa, ‘Wawu ndra pakasa tandrihindrih kasa kolo yowu?’
31 Pe yowu pa, ‘Yowu ara ndramat para tandrihindrih pwi yoh, yowu ara
ndramat para nongan ndrokonan o.
32 Tama yowu ara hamou o. Pe yowu norun kamai ara yowu songui pe
lumou. Nali yowu hamou ara kinto pwi, pe nali yowu hamou ara kopwan
kinyera ndron Kenaan kili tama yowu.’
33 Pwen pe ndramat namandran ara ipwai ipa, ‘Kiya, kapa wawu tora
pwai ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro. Pe wawu masih
ara akakun mbuwa youyou pe wawu kayau kaya kili hu ta wawu mepo hu
kontora mundrui.
34 Akaya pe akawiri nali wawu kopwan kisa kili yo. Pwen pe andre
kupahasaniy tehe wawu ara ndramat para tandrihindrih pwi, wawu ara
ndramat para nongan ndrokonan. Pwen andre kuiki nali wawu kimui kisa
kili wawu, pe wawu andre koro tokai kol iye kiya lohonga wawu ko.’ ”
35 Pwen hu masih ara pakarayuwani ndropwahu namandran pwi, hu-
nime ndropwa singayai mendreheh ta hamou-hamou tahu iro pohomara
ndropwahu sahat-sahat. Pwen yihu yapolo tamahu ara hunimei pe hunoh.
36 Pwen tamahu ipwai iyatahu ipa, “Wawu mbusi tehen tora pe kunpiyani
noru hilu. Yosep kinto pwi; Simeyon kinto pwi; pwen nahapo nakawiri
Penyamin kiya yi. Melit masih ara iraporuwi yo!”
37 Pwen Rupen ipwai iya kili taman ipa, “Kapa yo kunsaiki Penyamin
kinmui kinsa kili wou pwi, pwen wou atingundru noru hilu kamai malmou

ara kaya soiwin. Aiki yiy kisa kili yo pe andre kiro pahandra pwokere to;
pwen andre yo kusaiki yiy kimui."
38 Hapeko Yakop ipa, "Noru ara andre kinna sura wou pwi. Nalin hamou
kinmat pe yiy hamou o ara iripo ndron. Yo ara kunna parangoloh pwen,
pe matisan hapesah kirayah kili yiy kiho mwalinga sai, pwen andre kiyki
ndriyang kisa kili yo pe andre kumat."

43

Nali Yosep hu ara humui huya Yisip huyasura Penyamin

1 Pwen mundruwai namandran iro Kenaan ara irorayah namandran iya,
2 pe Yakop iyasura norun hu ara huini topwe mbuwa youyou mepo hukun
mamu iro Yisip isa. Pwen tamahu ipwai iya kili norun hu ipa, "Akamui kaya
pe akayasou antou hayah mbuwa youyou paiwe."
3 Pwen pe Yutah ipwai ipa, "Yapene Yisip ara ipwatisingiy isa kili yowu,
tehe yowu ara kanlahiy para kayarayah kaya mbulmaran o mwaihei pwi,
kipoo yowu kawiri nali yowu kopwan kiyasura yowu.
4 Kapa apa hiyan para nali yowu kirikai sura yowu, pwen andre yowu
kaya sou anandrinai tam.
5 Hapeko kapa aniyki yiy kinsa sura yowu pwi, ara andre yowu kanna
pwi, paratesah, ndramat ara ipwai isa kili yowu ipa, 'Kapa nali wawu kinsa
sura wawu pwi, pwen andre kunnime wawu pwi.' "
6 Pwen Yakop, ngalan handra Yisrayel ara, isike hu ipa, "Paratesah pe
wawu pwai iyata yapane kol ara tehe nali wawu hamou iripo ndron? Wawu
mbusi tora pe nopwaran namandran iripo rayah kili yo!"
7 Yihu pwai iya kili yiy hupa, "Pe ndramat ara isok yowu soyon iya, ipa
'Kiya, tama wawu imirandron? Pe nali wawu hamou ita ndron?' Yiy isok
yowu toro pe yowu somwi yiy o. Yowu ara, kanpahasani pwi tehe yiy andre
kipa, 'Wawu kawiri nali wawu kisa.' "
8 Pwen Yutah ipwai iya kili taman Yisrayel ipa, "Aiki wihou ara kisa sura
yo pe yowu masih kaya kileh. Pwen yowu pe wou pe noru worou hu andre
kanmat pwi.
9 Awiri yiy kisa pe moro kiro tan. Kapa yo kunwiri yiy kimui kisa kili wou
pwi, pwen andre kukuni nopwaran para aliy lang masih.
10 Kapa ankaituwe yowu pwi, ara yowu kanna pe kansa maporoluwoh
pwen."
11 Pwen tamahu, Yisrayel, ipwai iyatahu ipa, "Kapa sai hasai pwi, kiya,
wawu kambusi toro: kapo hayah melit mwayih para kolorou, pe akanihiy
kiya ndropwa wawu pe akayaikiy kiya kili ndramat ara tehe yukyuk.
Akawiri melit masih mwayih tehe: kunan, pe ndrunu kei handra-handra
para katumwiy kiya mandra ndramat, pe ndraikei mangonohon layin, pe
mbuwakei tehe nengei pe nangiyou.*
12 Akawiri ndromwoya singayai mandrayiluwoh kiro kili wawu; singayai
mamu wawu wiriy imui isa, ara kiyapolo singayai para mahapo yi; matisan
hu potiriyis pe hunihiy iya ndropwa wawu.
13 Akawiri nali wawu pe kamui kileh kaya kili ndramat ara.
14 Pe Ngindrai Pwokeyan Masih kiyki koisirai kiya ndriya ndramat ara,
para kitali nali wawu† kiyapolo Penyamin hilu kamui kasa sura wawu. Pe
kapa noruhu masih katali yo, hiyan, hu katali yo."

* **43:11:** Eng: *pistachio nuts and almonds*; TP: *ol dispela kain galip ol i kolim pistasio na amon*
† **43:14:** Simeyon; anime 42:24

15 Pe yihu huwiri topwe yukyuk tahu ara, iyapolo singayai mandrayiluwoh, pe huwiri Penyamin iya polon i. Pwen hu leheleh o huya Yisip, pe huya yingani hu iya kili Yosep.
16 Pwen Yosep inime Penyamin iro surahu, pe ipwai iyata ndramat imu iya pohombulen para nondriya suwen, ipa, “Ayawiri hu ndramat tora kaya suwe, pe atingundru hamou kan pe akaruwaniy para namnam; yihu andre kanamnam kiyasura yo ndrokololang.”
17 Pe ndramat ara imbusiy tehe Yosep ipwai iyatan, pe iwiri hu iya seu ta Yosep.
18 Pe nali Yosep hu ara huropo huya nondriya seu pe hunoh pe huro pa, “Worou tusa seu iye, ara andre iya konoha singayai para mamu imui isa nondriya ndropwarou? Yiy matisan pakipanohowani worou, pe tukarayah ndramat para poya mbulyan o mwaihei, pe kiwiri hu tongkiy torou i.”
19 Pwen yihu ya seu ta Yosep, pe hupwai iyata ndramat imu iya pohombulen para yumwan, mepo irotine pohokaram ara, hupa,
20 “O yapane, koluw kinna ara yowu sa iye para kasa sou anandrinai.
21 Yowu ya pe kol iyaping pwen yowu ngoh. Yowu ro ara, pe yowu nikiri ndrop; pwen hamou-hamou towu inime singayai towu iro pohomara ndrop. Ndromwoya singayai ara iro mwonen nokun o, pwen yowu wiriy imui yi.
22 Mahapo ara yowu po singayai hayah iya suran i, para pakasa sou anandrinai. Hapeko yowu kanpahasaniy pwi, sehe ndramat ndrokonan inihi singayai imui iya ndropwa yowu.”
23 Ndramat ara ihilingi nongnahu pe ipa, “Ara hiyan; wawu mbuna akanoh. Ngindrai ta wawu pe Ngindrai ta tama wawu ara iyki singayai iya ndropwa wawu. Singayai ta wawu para mamu ara kunwiriy.” Pwen iya wiri Simeyon pe iyki yiy imui iya kili hu.
24 Pe ndramira mbulen ara iwiri hu pe huya nondriya seu ta Yosep. Pe iyki ndran para sungeya ndrikahu, pe iya yuk anandrinai iyata hu tongkiy tahu yi.
25 Pe yihu hulong tehe Yosep ara andre kisa namnam kisapolo hu ndrokololang, pwen yihu ara huramwaniye yukyuk tahu ko pe humin.
26 Pwen Yosep isa wum, pe yihuiki hu yukyuk mepo huwiriy isa seu, ara iya kili yiy. Pe yihu tukuruhu iya kili yiy pe payahu ara iya pwan.
27 Pwen Yosep ipa ndrokololang iyatahu, pe isok hu ipa, “Tama wawu koluw mepo wawu nese ndraingo iyatan, ara iyerandron?”
28 Pe hupwai iya kili yiy hupa, “Yapanewu, tama yowu ara ita hiyan.” Pwen hutukuruhu pe payahu ara iya pwan paiwe yi.
29 Pwen Yosep inime nalin ndrokonan, Penyamin, mepo tina hilu hamou o, pe isike hu ipa, “Nali wawu kopwan, mepo koluw wawu sa pe wawu nese ndraingo iyatan ara, aripo, ndre?” Pwen yiy ipa, “Noru, koisirai ata Ngindrai ara ita sura wou.”
30 Pe Yosep ara koyun isikirani nalin pwokeyan iya, pe ileheleh o iya kah hape nokun iro nondriya suwen para kiya aliy pe kirang. Pwen iya rang iya ndrohonoku matiliu tan.
31 Irang ihipwen, ihitih, pe isungani mbulmaran. Pwen mandran ipwoke pe isa ngawan. Pe ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan ipa, “Akawiri anandrinai kisa ngawan.”
32 Pwen hurai anan ara iya keyau sih, pe ana nalin hu ara iya keyau sih i. Pe anahu Yisip huro sura yiy ara iya keyau sih i, paratesah, yihu Yisip

ara hu konoho namnam kinna sura hu Hipuruw pwi yoh. Pakut ara, ara kinmwonen mbulmara hu Yisip pwi.

33 Yosep kinpwai kinna tahu ndramat para poya mbulyan pe huiki nalin hu, ara hu humpwan iyau ndruwa mamandra tahu–iro kili ndrohan pe iyahapwen iya kili kopwan. Pwen pe nalin hu hunimei tehe humipwan tehen tora pe hamou ituluwani hamou pe mwoiwahu ihin.

34 Hu ndramat para mbulya Yosep huwiri anandrinai iro keyau ta Yosep pe hurai iya pwelekeya nalin hu ara weneyan o. Hapeko ata Penyamin ara hurai ihohin iya, iya tahu masih; isahapwas masih tehe ilahi hu ndramat mayimou hu kainiy. Pwen huro namnam pe huro yin ndran pe huro pwes iyasura Yosep.

44

Pweniu ta Yosep kinto pwi

1 Pwen pe Yosep ara iyki nongan iya kili ndramat imu para poho mbulen iro nondriya suwen ipa, “Anihi anandrinai kiya ndropwahu hamou-hamou ara kiya weneyan o, ilahiy para hu kakuniy. Pe aiki singayai tahu hamou-hamou ara kimui kiya mara ndropwahu masih kene.

2 Pwen awiri pweniu silwa to* pe aikiy kiya ndropwa kopwan tahu, kiyasura singayai mepo pakisasou mbuwa youyou kiya aliy.” Pwen pe yiy imbusiy tehe Yosep ipwai.

3 Pe makoluhun o hupwandrisa nali Yosep hu iyasura hu tongkiy tahu huyau.

4 Pwen nalin hu ara hutali kol namandran pe hu kanna mwanan mapwi, pe Yosep ipwai iyata ndramat imu para pohombulen ipa, “Atine pe ahaleh aro ndruwa hu ndramat ara. Ayarayah aya kili hu, pe asike hu toro: ‘Yowu kanmbusi hiyan kinsa kili wawu, pe paratesah wawu mbusi kultuw ara isa kili yowu?

5 Pweniu nepo wawu kanwiriy, ara pweniu ta yapane yowu mepo ngara kiyinyin kiya aliy. Pe yiy ara ngara kiwiri lohongai hiyan para tayakau kiyau pweniu silwa ara ko. Wawu mbusi kultuw ara, ara mwomwan masih.’ ”

6 Pwen ndramira Yosep ara, ihilleh pe iyambultuwe nali Yosep hu huhondron sai sahin. Pe iyapwai topwe nongan masih mepo Yosep kinpwai kinnatan.

7 Pe hupwai iya kili yiy hupa: “Paratapeh pe apwai tehen tora isa kili yowu? Yowu ara kanlahiy para kambusi kultuw ara pwi yoh.

8 Wou tanam tehe singayai mepo yowu wiriy iro mara ndrop towu iro kol Kenaan, ara yowu kansaikiy kinimui iho nondriya tokuyai maporolusap. Tehen tapeh, apa ndre yowu pahanowe silwa ndre kolt iro nondriya seu ta yapanem?

9 Namandran, kapa anime hiyeh towu ndramat para pwandrendres tam, ara iwiri pweniu pe inihiy iya ndropwan, pwen akarayi ndramat ara kimat, pe yowu masih andre karayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”

10 Pe ndramat para pohombulen ta Yosep ara ipa, “Nongna wawu imwonen. Hapeko kapa kunime hiyeh ta wawu iwiri pweniu ara, yiy opu andre kisa pe kirayah ndramat para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu masih mepo kantandroindroi pwi, ara wawu masih kayau.”

11 Pwen o, yihu hamou-hamou ara huiki ndropwahu iya pwan pe hutipei.

* **44:2:** Eng: *my silver cup*; TP: *kap silva bilong mi*

12 Pwen ndramat imu iya poho mbulen ta Yosep inime nondriya ndrop-
wahu masih–iro kili ndrohan ipoo iya matne kopwan. Pe inime pweniu ara
iro nondriya ndrop ta kopwan tahu, Penyamin.
13 Pwen nalin hu ara hunime pweniu iro kili yiy, pe hu ndrohomwiri
koiwe hu, paratesah, ndriyahu ara irangsi yiy. Pwen huiki ndrop tahu imui
iya ndrita hu tongkiy tahu pe humui huya kol namandran ara paiwe.
14 Pwen Yutah pe nalin hu, humui huya seu ta Yosep pe hunime yiy ara
iye ndron aliy. Pe hunoh turut pe hulah huya pwan mbulmaran.
15 Pe Yosep ipwai iya kili hu ipa, “Wawu mbusi kultuw ara paratesah
ndrokonan! Wawu kanpahasaniy tehe ndramat hamou tehe yo, ara ulahiy
para kurakau pe kupahasani hu melit kokohon ndre pwi?”
16 Pe Yutah ipa toro: “Yapane, yowu andre kapa tesah kiya nongnam?
Yowu ara kanlahiy para kanpa hapesah pwi. Ngindrai ara kinpwaingani
mwomwan towu pwen. Yapane, andre yowu, pe yiy mepo iwiri pweniu
tam, ara yowu masih karayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”
17 Hapeko Yosep ipa, “Pwi yoh, andre kunmbusi tehen tora kisa kili wawu
pwi! Andre ndramat o, mepo iwiri pweniu to, ara andre kirayah ndramat
para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu masih ara ndriya wawu kiwayis
pe akamui kaya kili tama wawu.”

Yutah ara pakiwiri noku Penyamin

18 Pwen Yutah iya ndrahasa Yosep pe ipa, “Yapane, ahalingi yo na;
ndrinam mbuna kilokuh to, yo nakuwong hape na. Wou ara pohon para
Yisip, imwonen tehe King o.
19 Yapane, koluw wou asike yowu tehe toro: ‘Wawu ma tama wawu pe
ma nali wawu ndre pwi?’
20 Pe yowu pa, ‘Ehe, tama yowu ara kinna parangoloh. Pe yiy kinna
parangoloh pwen pe iyki nali yowu hamou kopwan. Yiy kopwan ara iyera,
pe nalin hamou ara kinmat; tina hilu ara hamou o. Pe taman ara inamili
yiy namandran iya.’
21 Yapane, wou mbukenam apwai pe yowu wiri nali yowu kinsa para
anime yiy.
22 Pe yowu pwai isa kili wou, tehe taman ara kinoho piyani yiy pwi. Kapa
kitali taman, andre taman kimat.
23 Hapeko wou apwai isa kili yowu apa, ‘Kapa nali wawu kinsa sura wawu
pwi, pwen andre wawu kanlahiy para kasa mbulmoro iye pwi.’
24 Pwen yowu mui yowu ya kili tama yowu, ndramat para pwandrendres
tam, pe yowu nese ndraingan iya sehe melit apwai.
25 Pe tama yowu ara ipwandrisa yowu para kamui pe kasasou anandrinai
tiken yi.
26 Pe yowu pwai yatan yowu pa, ‘Kapa nali yowu kopwan ara kinto sura
yowu pwi, pwen yowu kanlahiy para kanna pwi. Kinlahiy para yowu
kayarayah kaya mbulmara ndramat namandran ara pwi, kipoo yowu kaya
kapolo nali yowu kopwan.’
27 Pe tama yowu, ndramat para pwandrendres tam, ara ipwai isa kili
yowu ipa, ‘Wawu pahasani tehe nambuyu imwalahiy iyata noru kamai
malmou opu.
28 Hamou ara kinna mawen kili yo, pe upa ndre hamou kan kintayiy
kinmat, pe kinyani yiy topwei.
29 Pe kapa wawu kawiri hamou iye kiya mawen kili yo yi, andre wawu
kaiki koisirai kisa kili yo, pe andre yo kumat kileh.’

30 Kapa yowu kanwiri mbunah ara kinmui kinna sura yowu pwi, tama
yowu ara andre kimat, paratesah, kopwan tan ara tehe neren imwonen.
31 Kapa tama yowu kinnime mbunah kamai kinto sura yowu pwi, yiy
andre kikoi. Pwen tehen tora ko pe yowu andre kaiki nopwaran kiya kili
tama yowu, pe yiy andre kiyki koisariy pe kimat kileh!
32 Yo ara upwatisingiy iya kili tomo tehe andre kuro pwokarani kopwan
pe kuwiri yiy kimui kiya kili yiy. Pe yo upa, 'Kapa yo kunwiri yiy kimui pwi,
pwen andre mwomwan ara kiro ndrito lang masih.'
33 Pwen pe yo usike wou, Yapane, para kuwiri noku kopwan towu, pe yo
ara kurayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei. Pe hiyan para wou
aiki yiy kimui kiyasura nalin hu.
34 Kapa kopwan ara kinna sura yo pwi, tehen tapeh pe andre kumui
kuya kili tomo? Pwi yoh! Mbuwali para kunime nopwaran ara kirayah
kili tomo."

45

Yosep ipwaingani yiy iya kili nalin hu

1 Yosep ara koyun isikirani nalin hu pe ihingorowei tehe pakirang. Pwen
pe iyoh iya kili hu yau tan ipa, "Wawu masih kaya ngawan namu." Pe yiy
hamou o iro sura nalin hu, pe ipwaingani yiy iya kili hu.
2 Yosep irang namandran iya pe hu para Yisip huhilingiy. Pwen yihu ya
seu ta king pe huya nese ndraingan.
3 Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, "Yo ara Yosep; tomo iyera?" Hapeko
nalin hu, nongnan ara ilohori hu, pe yihu kanlahiy para kasomwi yiy pwi.
4 Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, "Akasa pakeh kili yo." Pwen huya pakeh
kili yiy pe ipa, "Yo ara nali wawu, Yosep. Koluw wawuiki yo tehe kenna
wawu pe husowani yo pe husaiki yo usa Yisip.
5 Pe mahapo mbuna akoro lohonge soyon pe ndrina wawu mbuna
kilokuh ta wawu mbukena wawu iya kultuw mepo wawu mbusiy isa kili
yo mamu; paratesah, Ngindrai ara ipwandrisa yo umu ta wawu para
kusopwat hu ndramat pe andre hu kanmat pwi.
6 Mundruwai ara kinngas kol pwan nondriya hayou malwoh pwen;
pe hayou mayimah itandron, ara andre hu ndramat kanlahiy para kapo
anandrinai kiro piyang pwi.
7 Ngindrai ara imbusi melit namandran pe iya handra masih isa kili
wawu, paratesah, ipwandrisa yo umu usa urupo iye ara para kusopwat
wawu, pe andre wawu kanmat pwi.
8 Pwen pe wawu kanpwandrisa yo kunsa kol iye pwi, Ngindrai mbukenan
ara ipwandrisa yo usa. Pe yiy o imbusi yo usarayah tehe tama King tahu
Yisip. Yo urupo nimnim iyatahu ndramat masih para nondriya suwen, pe
yo uya namandran tahu kol masih iripo nondriya kol namandran masih
Yisip.
9 Mahapo akahalleh kaya kili tomo pe akapwai katan toro: 'Yo, norum
Yosep, uiki nongan iye isa kili wou: Ngindrai imbusi yo urayah yapane kol
namandran Yisip. Pe mbuna alonge, wou ahaleh asa kili yo.
10 Andre wou ampwan kol Kosen, pakeh kili yo–wou pe norum hu, pe
tumbum hu masih, wawu andre kampwan kol ara, kiyasura hu meme pe
hu mbulmwakau pe kiyasura meltam masih.
11 Asa pe wawu kampwan kol Kosen pe andre yo kuro nimnim kisatam;
paratesah, hayou mayimah para mundruwai namandran ara mapu kinsa,
pe yo mbuwali para wawu norum pe hu kan masih ara hu kamundrui.' "

12 Pe Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, “Wawu lahi kayirowe yo, pe
Penyamin ara tehen aliy yi, tehe yo ara Yosep ndrokonan uropo wong isa
kili wawu.
13 Wawu kayapwai kata tomo, tehe yo ara mangolo urupo nondriya kol
namandran masih Yisip. Pe akapwai katan kiya melit masih mepo wawu
kannimei topwei. Wawu kaya pe kawiri yiy kisa kileh.”
14 Yosep iwong ihipwen pe indrohosi nalin Penyamin, pe Penyamin ara
imbusiy tehen aliy yi; pe hilu rangsi hilu.
15 Pe Yosep irakunani nalin hu pe irahunghung iyatahu pe irang. Pwen
nalin hu ara hungoruwe hiyan para hu kawong kawule.
16 Pwen King para Yisip ihilong tehe nali Yosep hu ara hu kansa, pe king
iyasura hu ndramiran namandran ara hu masih hupwes.
17 Pe king ipwai iyata Yosep ipa, “Aya pe apwai kiyata nalim hu toro:
‘Wawu kamwaniyani wawu kapolo hu tongkiy, pe akamui kaya kol Kenaan.
18 Pe wawu kayawiri tama wawu pe noru wawu hu masih, pe wawu
masih kamui kasa kili yo. Pe andre yo kupwainge hape pwan hiyan masih
iripo nondriya Yisip kiyata wawu. Pe pwan ara anandrinai andre kirayah
kiro aliy soyon iya, pe andre hu koroyan lang masih.’ ”
19 Pe king ipwai paiwe iya kili Yosep ipa, “Wou apwai kiyatahu toro:
Wawu kawiri hu karis hayah para Yisip kiyapolo wawu, pe wawu kayawiri
hu nambuyu wawu hu pe noru wawu hu kiyasura tama wawu pe akasa.
20 Wawu mbuna akalohonge kiya melit masih para kol Kenaan, parate-
sah, melit hitun iripo nondriya kol Yisip ara andre kuikiy kisata wawu.”
21 Pwen noru Yisrayel hu ara, ara yihu mbusiy tehe king kinpwai. Pe
Yosep ihilingi nongna king pe yiy iyki hu karis hayah iya kili hu, iyapolo
anandrinai tiken para sohoya sai.
22 Pe iyuk koyau hamou-hamou iyatahu, hapeko ata Penyamin o ara iyki
koyau mayimou, iyasura sombule pat silwa matingat.*
23 Pe Yosep iwiri melit soyon mwayih para Yisip pe iykiy iya ndrita hu
tongkiy kamai masongui pe yiy irapiyaniy iya kili taman. Pe yiy iwiri
ndrinanohun pe melit tehe mbuwa youyou handra-handra, pe ikiy iya
ndrita hu tongkiy pihin masongui, pe irapiyaniy para kisopwat taman kiho
sai.
24 Pwen Yosep ipwandrisa nalin hu huyau, pe ipwai iya tahu ipa, “Wawu
kayau pe mbuna akahangas mwalinga wawu koho sai.”
25 Pwen nalin hu ara hutali kol Yisip pe huyau humui huya kili tamahu,
Yakop, iro kol Kenaan.
26 Pwen yihu pwai iyata tamahu hupa, “Yosep ara kinimat pwi yoh! Yiy
ara iyera ndron, pe ita nimnim iya kol Yisip masih!” Yakop ihilingi nongan
aro pe lohongan indrap. Pe kiniyki ndriyan kinna nongnahu pwi.
27 Pe yihu tiyani melit masih kene iya kili tamahu tehe Yosep kinpwai
kinnatahu. Pwen Yakop inime hu karis mepo Yosep ipwandrisa hu husa
para kiwiri yiy kiya Yisip, pe lohongan ara imui.
28 Pwen Yisrayel ipa, “Ndrokonan! Mahapo upahasaniy tehe noru, Yosep,
ara iyera ndron. Ma uye po ndron, pwen andre kuya nime yiy.”

46

Yakop iyasura norun hu masih ara huya kol Yisip

* **45:22:** moni silwa ara nopwaran para aliy tehe kilokram royoh pe sahin (*3.5 kilograms*)

1 Pe Yakop irakuhuyani hu meltan masih iyasura norun hu, pe huropo
hu nakaya kol Yisip. Pwen huyarayah huya kol Peersepa pe Yakop ara
itingundru hu kan hayah pe iyki hu iya kili Ngindrai ta taman Yisak tehe
yukyuk.
2 Pwen ping ara Ngindrai iwong iya kili Yakop iya taltan, pe ipa, “Yakop!
Yakop!”
Pe Yakop isomwi Ngindrai ipa, “Tesah? Yo urupo.”
3 Pe yiy ipa, “Yo ara Ngindrai–Ngindrai ta tamam. Wou mbuna anoh para
aya kol Yisip. Yo ara andre kumbusi wawu karayah soyon iya, koro ariya.
4 Yo andre kuya Yisip sura wou, pe andre kuwiri wou amui asa mawen
paiwe. Pwen kapa amat, andre Yosep mbukenan kironi wou.”
5 Pwen Yakop itali Peersepa, pe noru Yisrayel hu kamai ara huwiri
tamahu, Yakop, iyasura nambuyuhu pe noruhu masih pe huhis huya hu
karis mepo King tahu Yisip kinpwandrisa hu para kasuni hu kaliy.
6 Pe yihu ara hulokuhuyani hu mbulmwakau iyasura melit masih tahu
mepo iro kol Kenaan. Pe Yakop iyasura tumbun hu masih ara huya Yisip.
7 Yiy iwiri norun hu kamai pe pihin, iyapolo tumbun hu kamai pe pihin
masih kene pe hu masih huyau.
8 Iye ara ngala noru Yisrayel hu masih kene mepo huya sura yiy pe huya
Yisip (Yakop iyasura norun hu):
Ndrihou ta Yakop ara Rupen.
9 Pe noru Rupen hu kamai, ngalahu ara iye:
Hanok, Pallu, Hesron pe Karmi.
10 Pe noru Simeyon hu kamai, ngalahu ara iye:
Yemuwel, Yamin, Ohat, Yakin, Sohar, pe Sol–yiy ara noru pihi Kenaan
hamou.
11 Pe noru Lepi hu kamai, ngalahu ara iye:
Kerson, Kohat, pe Merari.
12 Pe noru Yutah hu kamai, ngalahu ara iye:
Er, Onan, Selah, Peres pe Serah, (hapeko Er pe Onan ara hilu kanmat
pwen iro ndron kol Kenaan).
Pe ngala noru Peres hilu kamai, ngala hilu ara iye:
Hesron pe Hamul.
13 Pe noru Yissakar hu kamai, ngalahu ara iye:
Tola, Puwah, Yasup, pe Simron.
14 Pe noru Sepulun hu kamai, ngalahu ara iye:
Seret, Elon pe Yahleel.
15 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu mwaniye husarayah iro kili
Leyah mepo imwalahiy iyatahu irondron kol Pattan Aram. Pe Leyah ara
imwalahiy iyata mbunah hamou pihin i, ngalan Tainah. Pwen pe noru
Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah kili Leyah ara, ndromwoyahu
masih kene iyawule ara tingui pe timou (33).
16 Pe noru Kat hu kamai ngalahu ara iye:
Sepon, Hakki, Suni, Espon, Eri, Aroti pe Areli.
17 Pe noru Aser hu kamai, ngalahu ara iye:
Yimnah, Yispah, Yispi pe Periyah,
pe pisuhu ara Serah.
Pe noru Periyah hilu kamai, ngala hilu ara iye:
Heper pe Malkiyel.
18 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah
iro kili Silpah mepo Lepan iykiy iya kili norun Leyah. Ndromwoyahu masih
iyawule ara songui pe anomou (16).

19 Pe noru Yakop hilu hilsarayah iro kili nambuyun Rahel ngala hilu ara iye:
Yosep pe Penyamin.
20 Yosep ara iro Yisip pe iwiri Asenat SuPotipera pe iyki Manasseh hilu Eprayim. (Potipera ara yiy pris hamou para kol Heliyopolis.)
21 Pe noru Peniyamin hu kamai, ngalahu ara iye:
Pela, Peker, Aspel, Kera, Naaman, Ehi, Ros, Muppim, Huppim, pe Art.
22 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara songui pe haamou (14).
23 Pe noru Tan kamai, ngalan ara iye:
Husim.
24 Pe noru Naptali hu kamai, ngalahu ara iye:
Yahsiyel, Kuni, Yeser, pe Sillem.
25 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Pilhah mepo Lepan iykiy iya kili norun Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara manandrtimou (7).
26 Ariya kene ara noru Yakop hu pe tumbun hu imwonen mepo huya Yisip. Pe ndromwoyahu masih kene iyawule ara anongui pe anomou (66). Hapeko hu mbuyu ngundra Yakop ara ndromwoyahu kinto nondriya ndromndrom iye pwi.
27 Pe iyapolo hilu mbunah kamai ta Yosep mepo tina hilu imwalahiy ta hilu iro Yisip, pwen ndromwoya tumbu Yakop hu masih huro Yisip ara manandrtingui (70) imwonen.
28 Pwen Yakop ara ipwandrisa Yutah para kiyamu kiyatan para kiya sike Yosep iya meresai iyapwen te Kosen. Pwen huyarayah huya Kosen,
29 pe Yosep imwaniyani karis tan pe iya pohonani taman, Yisrayel, iya kol Kosen. Pwen Yosep iyarayah iya kili taman o, indrohosi yiy pe irang mali yiy.
30 Pwen Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Mahapo andre kuyen o pe kuye longe kimat o; paratesah, kunsa nime wou pwen, pe upahasaniy tehe ayepondron.”
31 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu pe hu para wum ta taman masih ipa, “Mahapoko andre kuya pe kupwai kiyata King tahu Yisip kupa, ‘Tomo pe nali hu ara hu kantali Kenaan pe hu masih kansarayah kansa kili yo topwei.
32 Yihu ara hu ndramat para pwokereya hu sipsip. Pe yihu lokuhuyani hu sipsip pe hu mbulmwakau yasura meltahu masih pe hu kansa.’
33 Yo nakupwai kiyata king tehen toro, pe kapa king kiyoh wawu pe kisike wawu kiya sehe mbulen wawu pahasaniy para kambusiy,
34 pwen wawu kapwai kapa, ‘Yapane yowu, yowu ara ndramat para kapwokerani hu sipsip pe hu mbulmwakau. Yowu ngara kambusi mbulen tehen toro mambunah towu ipoo isa mannen mahapo; paratesah, tama yowuhu koluw ngara hu kambusiy tehen aliy.’ Kapa wawu kapwai kiyata king toro, pwen andre kiyki wawu kampwan kol mendreheh Kosen, paratesah, hu ndramat para Yisip ara mbuwalihu para hu kanime hu ndramat para pwokereya hu sipsip.”

47

1 Pwen Yosep ara iya pe iya pwai iyata King tahu Yisip ipa, “Tomo pe nalihu ara hu kantali kol Kenaan pe hu kansa. Husa yasura hu sipsip, hu mbulmwakau, pe iyapolo meltahu masih, pe mahapo hu tora kol Kosen.”
2 Pwen Yosep irakinima nalin hu mayimou pe iwiri hu pe iya pwaingani hu iya mbulmara king.

3 Pe King tahu Yisip ara isike hu ipa, “Mbulya wawu ara tesah ndrokonan?”
Pe yihu pwai iya kili king hupa, “Yapane yowu, yowu ara ndramat para pwokereya hu sipsip, tehe tama yowu hu ngara hu kambusiy koluw.”
4 Pwen yihu pwai iyatan hupa, “Yowu nakoro kol iye hape na, paratesah, mundruwai namandran ara ipwalngani kol Kenaan. Pe ndromwindriu, mepo anandrina hu sipsip towu, ara kinihipwen topwei. Yapane yowu, kapa welem kiso towu, yowu namiliy para yowu kampwan kol Kosen.”
5 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, “Tamam pe nalim hu, ara hu kansa pwen, pe andre hu koro sura wou.
6 Pe wou alohongani hambut pwan hiyan masih hira hapeleheh iripo nondriya pwan Yisip, pe wou apwai kiyatahu para hu kampwan aliy. Kapa anamiliy, hiyan; aiki hu kampwan kol Kosen. Pe kapa hiyeh tahu lohongahu iman para hangna hu mbulmwakau, apwai katahu kasa pe kapwokere to yi.”
7 Pwen Yosep iwiri taman iya kili king, pe yiy itoholi king.
8 Pe king isike yiy ipa, “Hayou tam masahayeh?”
9 Pe Yakop ipwai iyatan ipa, “Hayou to urupo kol pwan ara sangat pe tingui(130) opu. Hayou to ara mullai o, pe ngandrahan hape kopu. Hapeko, hayou ata tumbu hu ara soyon iya iramwaitini hayou to.”
10 Pwen Yakop itoholi king ihipwen, itali yiy pe iyau.
11 Iyamulan, Yosep imbusiy tehe king ipwai iyatan; pe iwiri taman pe nalin hu pe huya huye kol namandran masih Yisip. Pe iyki pwan iya kili hu iro nondriya kol namadran hape Rameses.* Pe pwan ara, ara hiyan iya, pe iramwaitini pwan masih hira nondriya kol Yisip.
12 Pwen Yosep ara ngara kinimnim kiyata ndrayen hu kiya anandrinai. Pe yiy ngara kiyuk anandrinai kiya kili taman, nalin hu, nambuyu nalin hu, pe noru nalin hu ara iwene hu ko.

Mundruwai namandran ipwalngani kol Yisip

13 Mundruwai namandran irorayah manau pe anandrinai masih para kol ara ihipwen. Tandrohongan ara ipwalngani kol namandran Yisip pe Kenaan kene.
14 Pe hu ndramat masih para kol Yisip pe Kenaan, singayai tahu masih kene ara hupiye topwei iya sowa mbuwa youyou iro hu wum namandran mepo Yosep iro nimnim iya aliy. Pe Yosep iwiri topwe singayai tahu ara, pe iyaikiy iro seu ta king.
15 Pwen singayai tahu ndramat para kol Yisip pe Kenaan ara ihipwen masih, pe hu ndramat para Yisip huya kili Yosep. Pe hupwai iyatan hupa, “Wou ahang yowu anandrinai; kapa pwi, andre mundruwai namandra-namandran iye kipwalngani yowu, pe andre yowu kayos pe kamat koro mbulmaram! Asopwat yowu, paratesah, singayai towu masih ara kinihipwen topwei.”
16 Pwen Yosep ipwai ipa, “Kapa singayai tawawu kinihipwen, kiya, akawiri hu kan ta wawu kisa pe akasulye kaliy pe akapo anandrinai.”
17 Pwen yihu ya yuk hu hos, hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, pe hu tongkiy tahu ara iya kili Yosep. Pwen hayou ara, ara huro mbusi tehen tora ko, pe huro po anandrinai.
18 Pwen pe hayou ara isayau pe humui huya kili Yosep pe hupwai iyatan hupa, “Yapane yowu, yowu ara kanlahiy para kakulani hapesah

* **47:11:** Eng: *the district of Rameses*; TP: *long distrik bilong taun Rameses*

mbulmaram pwi. Wou anwiri topwe singayai towu pe hu kan towu masih. Hapesah kinto pwi; melit malndra iripo ndron ara yowu ndramat pe pwane yowu ko.

19 Wou mbunandronge yowu ndramat kamat koro mbulmaram, pe yowu kasura pwane yowu kaya mwomwan masih. Kiya, asowani yowu pe pwane yowu para kasulye anandrinai kaliy. Hiyan para king kiwiri yowu pe pwane yowu kaya pahandran. Akahang yowu mbuwa youyou pe andre yowu kanmat pwi, pe pwane yowu andre kinna mwomwan pwi."

20 Pwen iro tandrohongan ara, Yosep isowani topwe pwan masih tahu Yisip. Yihu ndramat masih kene para Yisip ara huiki topwe pwanehu masih ara iya pwane king; paratesah, mundruwai namandran ara irayah namandran iya.

21 Pe Yosep ara imbusi hu ndramira Yisip masih ara husarayah ndramat para poya mbulya king, iro mbusungo kol sahin iya matne sahin para Yisip.†

22 Hapeko pwan tahu pris opu ara Yosep kinsowaniy pwi; paratesah, king ngara kiyuk singayai kiya kili hu pris, pe yihu sowani anandrinahu iya aliy. Tehen tora ko pe hu pris kaniyki pwanehu kinna kili king pwi.

23 Pwen Yosep ipwai iya kili hu ndramat ipa, "Mahapo yo kunsowani pwan tawawu masih. Pe wawu ara kansarayah ndramat para poya mbulya king o mwaihei. Iye ara mbuwa youyou tawawu; akawiriy kaya pe akayahasiy kiya pinge wawu.

24 Pe kapa anandrinai kiro piyang kiman, pwen wawu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai pe akaikiy kiya kili king. Pe piyang mahaasai iro ndron ara ata wawu para akahas paiwe yi, pe para sohoya wawu pe noru wawu hu."

25 Pwen hu ndramat hupwai hupa, "Yapane yowu, wou ara asopwat yowu hiyan iya, pe mahapo yowu masih topo hiyan o. Kapa welem kiso towu, pwen hiyan para yowu karayah ndramat para poya mbulya king."

26 Pwen Yosep iyki pwandrendrehe handra pwokeyan, iya kili hu ndramat para Yisip pe pwandrendrehe ara, ara ita ipoo isa mannen mahapo.‡ Pwandrendrehe ara ipwai tehe hu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai pe hu kaikiy kiya kili king. Hapeko pwanehu pris opu ara king kinwiriy pwi.

Yosep ipwatisingiy tehe andre kiyaroni Yakop kiya Kenaan

27 Pe noru Yisrayel hu ara humpwan Yisip iro nondriya kol Kosen, pe huwiri pwan iho ariya. Pe hupo noruhu ara soyo-soyon iya pe ndromwoyahu ara iya hitun iya.

28 Pe Yakop impwan Yisip hayou songui pe andrtoyoh (17), pe hayou tan masih iyawule ara irayah sangat haangui pe andrtoyoh (147).

29 Yiy ihingorowei tehe pakeh nakimat, pwen pe iyoh Yosep isa kili yiy. Pe ipwai iyatan ipa, "Kapa welem kiso to ndrokonan, kiya, aiki nimam kiya

† **47:21:** Ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hu ratuluwi nongan ara tehe toro: "Pe Yosep ara imbusi hu ndramat masih para kol Yisip pe hutali pwan tahu pe husa huro nondriya hu kol namandran." Eng: Some translators think this verse means "he moved the people into the cities" TP: "Na Josep i mekim olgeta manmeri long olgeta hap bilong Yisip i lusim graun bilong ol na i go i stap long ol taun." ‡ **47:26:** Nongan ara ipa "pwandrendrehe ara ita ipoo isa mannen mahapo" ara kiniwong kinna lang torou mahapo pwi. Iwong iya lang mepo sehe ndramat iratuluwi nongan aro. Eng: *The reference to the fact that this law of Joseph's is "still in force today" does not refer to our modern time, but to the time when the writer wrote this book.* TP: *Dispela tok "i kam inap nau" i no tok long taim bilong yumi. Nogat. Em i tok long taim bilong man i raitim dispela buk.*

pahandra mbupo pe apwatisingiy ndrokonan kisa kili yo tehe andre ambusi hiyan iya kisa kili yo. Mbuna aroni yo kuro Yisip.
30 Pe kapa kumat kasura tomo hu kanmat, pwen awiri nombuwe kiya
mawen kol Yisip pe aroni yo kiyapolo tumbu hu." Pe Yosep isomwi yiy ipa,
"Andre kumbusiy tehe anpwai."
31 Pe Yakop ipwai paiwe ipa, "Wou arandranga paingan tehe andre
ambusiy ndrokonan tehe kunpwai." Pwen Yosep irandranga paingan, pe
Yakop itukuruhu pe payan iya pwan ndrita yokyok.

48

Yakop iyki lomwes iya kili Eprayim hilu Manasseh

1 Iyamulan hape hu nese ndrainga Yosep hupa, "Tamam ara imwa."
Pwen Yosep iwiri norun hilu malmou kamai ara, Manasseh hilu Eprayim,
hilya sura yiy pe huya nime Yakop.
2 Hu ndramat hupwai iyata Yakop hupa, "Norum Yosep ara kinsa pwen
para kisanime wou." Pe Yakop ipwoke kopu, itine, pe impwan yokyok para
kinime Yosep.
3 Yakop ipwai iyata Yosep ipa, "Ngindrai Pwokeyan Masih ara isarayah
isa kili yo iro kol Lus ita nondriya kol namandran Kenaan. Pe yiy itoholi yo
4 pe ipwai sato ipa, 'Yo andre kuiki norum hu karayah soyon, pe
ndromweya ndraye norum hu ara andre kisahon soyo-soyon iya. Pe andre
kuiki pwan iye kiya kili ndrayem hu pe andre kiro pwanehu lang masih.'
5 Mahapo norum malmou mepo hilsarayah iro Yisip makunsa mapu, ara
andre hilu karayah tehe noru imwonen; Eprayim pe Manasseh ara hilu
karayah tehe noru imwonen, mwensen tehe noru hilu Rupen pe Simeyon.
6 Hapeko hu sehe mbunah nakasarayah kamulan kiro kili Eprayim hilu
Manasseh ara norum hu imwonen. Kiya lang para nakaramburungi
pwan kiya kili hu hapat-hapat, pwen andre hu mbunah hunakasarayah
mulan ara, andre hu koro pahandra Eprayim hilu Manasseh, hilu nalihilu
imwonen.
7 Yo upowong iye, paratesah, koyu isikirani tinam, Rahel. Yowu tali kol
Pattan Aram pe yowu mui nakasa Kenaan, pe yowu ho ndron sai pe yiy
imat iho mwanan hape ko kili kol Eprat. Pwen pe uroni yiy iro ngilse sai
nakiya Eprat." (Eprat ara ngala Petlehem mamu.)
8 Pwen Yisrayel inime noru Yosep malmou, pe yiy isikei ipa, "Hilu wihou
ara noru hiyeh?"
9 Pe Yosep ipwai iyata taman ipa, "Ariya ara noru malmou mepo usa
uropo Yisip, pe YAPAN ihingini yo iya aliy."
Pwen Yisrayel ipa, "Awiri hilu kasa kili yo para kutoholi hilu."
10 Yisrayel ara kinna parangoloh pwen, pe maran tehe pakeh nakiyoh, pe
kinlahiy para kinimnim hiyan pwi. Pwen pe Yosep iluwi norun hilu, hilsa
pakeh kili taman pe Yakop indrohosi hilu pe irahunghung iya ta hilu.
11 Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, "Koluw yo upa ndre kunlahiy para
kunime wou paiwe pwi. Hapeko mwakan Ngindrai imbusiy pe mahapo yo
unime wou pe iyapolo norum hilu yi."
12 Pwen Yosep iluwi hilu mbunah malmou hilsa mawen ngondroka
Yisrayel, pe yiy iyki payan itukuruhu iya pwan.
13 Pe Yosep iwiri hilu malmou kene hilya kili taman. Pe iwiri norun
ndrihou, Manasseh, iro niman kamou pe iyki yiy iyapwen te nima taman
mot. Pe iwiri norun mulan, Eprayim, iro niman mot pe iyki yiy iyapwen te
nima taman kamou.

14 Hapeko Yisrayel irapaiwani niman mot pe iykiy iya paya Eprayim, pe
iyki niman kamou iya paya nalin namandran Manasseh.
15 Pwen iyki lomwes iya kili Yosep pe ipa,
“O Ngindrai, tumbu Apraham pe tomo Yisak
ara hilu ho pahandram o,
pe yo uro pahandra pwokere tam
tandrohonga nano imwalahiy sato ipoo isa mannen mahapo.
16 Pe wou asarayah asa kili yo tehe hamou angelou, pe apwokarani yo iya
sehe melit mwomwan mepo pakisarayah kili yo.
Mahapo aiki lomwes tam kiya kili noru hilu aro,
pe ambusi yowe noru hilu karayah soyon kiro kol pwan.
Pe andre koyu hu ndramat andre kinmayit ngolo pe ngala Yisak pe
Apraham pwi.”
17 Pe Yosep inime nima taman mot ara iro paya Eprayim pe kinpwes pwi;
pwen pe imbultuwe nima taman mot iro paya Eprayim pe pakiykiy kiya
paya Manasseh.
18 Pe Yosep ipwai iyatan ipa, “O Tomo, mbuna ambusi tehen tora. Iye ara
yiy ndrihou, aiki nimam mot kiya payan.”
19 Hapeko taman mbuwalin, pe ipwai iyata Yosep ipa, “Pukene, Noru. Yo
upahasani sehe melit uropo mbusiy. Upahasaniy. Pe yihu ndraye Manasseh
ara, andre yihu ndramiran karayah soyon iya. Hapeko nalin mendreheh,
Eprayim, ara andre kiramwaitini yiy, pe ndrayen hu andre kasarayah soyo-
soyon iya pe andre hu kahon koro kol hakol-hakol.”
20 Iyki lomwes iya kili hilu lang ara, pe ipa,
“Yo Yisrayel andre kupwai mahapo, pe kiyamulan kapa hiyeh nakiyki
lomwes kiyata hamou andre kipwai tehen toro:
‘Ngindrai andre kimbusi wou asarayah tehe Eprayim hilu Manasseh.’ ”
Iya lohonge tehen tora pe Yakop iyki Eprayim ara isa mu iya kili Manasseh.
21 Pwen Yakop ipwai iya kili Yosep ipa, “Yo pakeh andre kumat ara.
Hapeko Ngindrai andre kiro sura wawu pe andre kiwiri wawu kamui kaya
pwane tumbu wawu imwonen.
22 Pe yo andre kuiki kol hakol para ngondron Sekem kisa tam, paratesah,
wou ara ata mu iyata nalim hu. Pwan ara, ara kunpopahun kinna aliy
iyasura semela pahun niwen to pe keye tapuiwe, pe uwiriy iyau kili hu
Amor.”

49

Yakop iyki lomwes iya kili norun hu

1 Pwen Yakop iyoh norun hu husa kili yiy, pe ipwai iyatahu ipa, “Akasa
pakeh kili yo, pe nakutitiye ndrainga wawu kiya sehe melit andre kisarayah
kili wawu kiyamulan.
2 Wawu kasa pakeh pe wawu kahilingiy; noru Yakop hu kamai;
Akahilingi tama wawu, Yisrayel.
3 Rupen wou ara noru ndrohan,
Uiki wou ara tandrohonga manoru wihou to; pe arakinima pwoke ato.
Ngalam ara pwokeyan iya pe iyera hin iya.
4 Pakut tam ara tehe non irah pwokeyan iya, pe kinlahi hamou para
kisingoriy pwi, hapeko wou andre anto yokum tehe ndrohan pwi
yoh.
Paratesah, amatin iyasura nambuyu tamam, pe aiki masirai isa kili yo.
Kultuw anmbusi ara mwomwan masih.
5 Simeyon pe Lepi ara hilu nali hilu.

Semela hilu ara semela pahun, hilu wiriy pe hilu pongengei iyataya hu
ndramat.
6 Yo kunpwes para hilu mburi lohonga hilu pwi,
pe kunlahiy para kuya sura hilu para hilu tawulani lohonga hilu
iyawule pwi;
Paratesah, ndrina hilu ngara kilokuh, pe ngara hilu katingundru hu
ndramat.
Pe ngara hilu katumbuwe ndrika hu mbulmwakau kiya lohongai ta
hilu ko.
7 Ndrina lokuh ta hilu ara andre kipwalngani hilu.
Pe takokowai ta hilu ara andre kiyki ndriyang o kimui kiya kili hilu.
Andre kurasumbuwani ndraye hilu kaya nondriya Yakop,
pe andre hu kamasumbuwe kaya nondriya Yisrayel.
8 Yutah, nalim hu ara andre hu kasomwani wou,
pe andre nimam kindrek koyu hu ndramat mepo humwisnani wou,
Noru tamam hu kamai, ara andre hu katukuruhu kisatam.
9 Yutah ara kaipisam tehe hamou noru layon,*
Ngara kira hu yohou, pe kiyan, pe ngara kimui kisa, pe sangin kipwoke;
Ngara kiwayis pe ngara kimemere,
pe hamou ndramat kinoho tandroindroi kiya mbulmaram pwi.
10 Nes mepo irakinima pwoke ta king ara, ara kinlahi para kiya mawen kili
Yutah pwi,
pe yiy andre kiro king lang masih.
Pe andre kiro kipoo kiya manne mbukena nes ara kisa.
Pe hu ndramat para kol masih andre koro hilingi yiy opu.
11 Hu para mwisi wain tan ara soyon iya.
Pwen pe pakiwasi tongkiy tan, ara ngara kiwasiy kiya mwisi ndrandra
wain mepo hiyan masih.
Pe yiy andre kirihi hu mbuwa wain tan, pe kipisai,
pe andre kisungani koyau tan kiya aliy.
12 Peke maran malwoh ara ilam tehe pekemara mbusiy, pe iramwaitini
wain.
Pe yahan ara pallen iya, iramwaitini sus.
13 Pe Sepulun ara andre kiye pakeh poho leng,
pe pohomara ndras kayou tan, ara andre hu ndroi namandran hu kasa
pe hu kohoraipit aliy.
Pe ndringa pwanen ara andre kiyapwen te kol Siton.
14 Yissakar ara yiy pwokeyan iya tehe hamou tongkiy,
ngara kiye matin mwalinga ndrop malhat.
15 Pe inime ndrohonoku ngohongoh tan ara hiyan iya,
pe pwanen ara mwayih masih,
pwen andre kiwayani yiy kiya mbulen namandran pe nopwaran.
Pe kamulan andre kirayah ndramat para kipo mbulen o mwaihei
pwokeyan pe ngandrahan.
16 Tan ara ndramat para tamwaniye kiro mwalinga ndramiran hu,
tehe wum para tamwaniye tahu Yisrayel.
17 Pe Tan ara tehe hamou mwat para ngilse sai,
tehe hamou yawiy para pwaki sai mendreheh.
Ngara kitani ngondro ndrika hu hos.
Pe andre ndramira hos ara andre kipwang te ndruwan.
18 YAPAN, yo urupo longe para wou asopwat yo.
19 Kat ara andre hu ndramat para pahana hu karayiy,

* **49:9:** Eng: *lion*; TP: *laion*

hapeko andre kipopahun kimui kiya kili hu paiwe, pe andre hu kawop
kili yiy.
20 Aser ara anandrinai tam andre kirayah mwayih iya,
Pe andre apo anandrinai handra-handra hiyan tehe ana hu king.
21 Naptali kaipisan ara tehe hamou meme puyap pihin pe andre kiro
rakohoyou kiya lohongai tan o.
Pe ngara kikun norun hu ara lahayahu iya.
22 Yosep ara irayah hiyan iya tehe hakou kei hira ndran ndrikou sih.
Mbuwan ara ngara kirayah soyon iya.
Pe ndrandran ara husinot iya naiwen,
iyah, pe iroh iramburuhi kou.
23 Pe hu ndramat para pahun iya tapuiwe ara hupopahun iya kili yiy,
pe humbusi mwomwan iya kili yiy.
24 Hapeko kei tapuiwe ta Yosep ara niman kinhitan aliy pwi,
pe ipwotisingiy iro nokun o,
paratesah, pwoke namandran ta Ngindrai ta Yakop ara iro pe iyki pwoke
iyatan.
Ngindrai ara tehe Ndramat para pwokere yiy, pe tehe Pat sih para
lohowan.
25 Paratesah, Ngindrai ata tamam ara yiy pwokeyan iya
pe ngara kisopwat wou.
Pe yiy opu ngara kitoholi wou pe kiyki lomwes para paingan,
pe lomwes para mbulu pwan,
pe lomwes para hu kapo hu mbunah kaya soyon iya.
26 Lomwes ta tamam ara mambuniyan iya, tehe pahayi,
pe iramwaitini lomwes para piyang pe yangiy para koluw.
Yosep, melit masih aro andre hu karayah koro kili wou,
pe wou ara ansarayah yapane nalim hu masih.
27 Pe Penyamin ara kaipisan tehe mwiy hamou puyap mundruwan soyon
para yangiy.
Ndroulang masih ngara kiyan hu yohou mepo ngara kitingundrun,
Pe ipiyah ngara kitaingani hu yohou mepo iyapo.”
28 Aro ara hu poho payumwa wum hawum-hawum tahu Yisrayel songui
pe luwum. Pe aro ara nongan mepo tamahu itoholi hu iya aliy, pe iyki
lomwes tahu iwene kaipisa norun hu hamou-hamou imwonen.

Yakop imat pe huroni yiy

29 Pwen Yakop itoholi norun hu ihipwen pe ipwai iyatahu ipa, “Yo ara
pakeh nakumat kuyasura tumbu hu. Pe akaroni yo kuya ngat mepo
kansowaniy pwen ita pwan ta Epron mamu, yiy ndramira Hit.
30 Ngat ara, iro pwan hape mepo Apraham kinsowaniy pwen iyapolo ngat
para tonton iro kili Epron. Pe pwan ariya ara ngalan Makpelah, ita ngilse
Mamre nondriya kol Kenaan.
31 Ngat ara hu kantoni Apraham pe nambuyun Sarah ita aliy, iyasura
Yisak hilu Repekah. Pe Leyah ara uroni yiy ita aliy yi.
32 Pwan mepo ngat ita aliy ara kansowaniy pwen iro kili hamou ndramira
Hit.”
33 Pwen Yakop itiyani ndrainga norun hu ihipwen, pe isoli ndrikan iya
nokun, pe imat iyasura tumbun hu.

50

1 Pwen Yosep inime taman imat, pe iyah iya ndritan, irang, pe
irahunghung iya kili yiy.

2 Iyamulan, Yosep iyapwai iyatahu ndramiran para tamwaniye nombuwe
ndramat* para hu kaiki marasin† kiya nombuwe taman, Yisrayel. Marasin
ara, ara para kimbusi nombuwe taman andre kinpwala pwi. Pe hu ndramat
ara humangsaniy tehe Yosep ipwai.
3 Pe huroiki marasin ara ipoo iya lang mahaangui (40), paratesah, mbulen
para yukuya marasin ara ngara kiwiri lang mahaangui imwonen. Pe hu
ndramat para Yisip ara huro rangsi tama Yosep ipoo lang manandrtingui
(70).
4 Pwen lenge koisirai ara isayau, pe Yosep iyapwai iyatahu ndramat huro
mu iya pohombulen ta king ipa, "Yo unamiliy para wawu kayapwai kiya
kili king toro:
5 'Tomo kinmat mapu, pe ipwatisingi nongnan pwokeyan isato ipa, "Kapa
kumat andre kakuni nombuwe pe kaya roni yo kuya ngare imwonen, mepo
kunmbusiy pwen ita pwan para Kenaan." Pwen pe kapa welem kiso to,
nakuya roni tomo; kihipwen, kamulan andre kumui.' "
6 Pwen king isomwi nongna Yosep pe ipwai iyatan ipa, "Ahalingi nongna
tamam tehe kinpwatisingiy kinsatam; akuni nombuwen pe akaya roniy
kiya ngat ita kol Kenaan tehe kinpwai."
7 Pwen hu ndramat huya mu iya poho mbulen ta king, pe hu ndramat
namandran para poya mbulya king, iyapolo hu poh para kol Yisip, ara hu
masih hurikai yasura Yosep para kayaroni taman.
8 Pe nalin hu pe yowe taman hu masih ara huyasura yiy. Hapeko
hu mbunah mbusikau iyapolo hu sipsip, meme pe mbulmwakau ara
hurondron kol Kosen.
9 Hu ndramat ngara hukoro karis pe hu ndramat ngara hu kampwan
ndrita hos ara huya yi. Hu ndramat soyo-soyon iya ara huya.
10 Pwen huyarayah iya kol Atat, haroh iyapwen te kup para Ndran
Yortan. Hape ariya ara ndrohonoku yihiya pwisi mbuwa youyou. Pwen
hu ndramat ara huye rang namandran pe huye rang turut. Pe Yosep
ilohongani ping manandrtoyoh iro ariya para koisirai ta taman.
11 Pwen pe hu ndramira Kenaan ara hunime hu Yisip huro rang ndro-
honoku mangseya wit ita kol Atat, pe hupa toro: "Hu Yisip ara hutora
mbultere pe huyera tang turut iya." Pwen ndroiyin ara pe hupohowe ngala
kol hape ara iya Apel-Misrayim.‡
12 Pwen noru Yakop hu ara huhilingi nongna tamahu pe humbusiy tehe
kinpwai kinnatahu.
13 Pe hukuni nombuwen iya Kenaan, pe huroni yiy iya ngat ita Makpelah
pakeh Mamre. Pwan ara, ara ndrohonoku tonton mepo Apraham kin-
sowaniy pwen kili ndramira Hit hamou ngalan Epron.
14 Pwen merei ta taman ihipwen, pe Yosep imui iya Yisip iyasura nalin
hu pe hu ndramat masih mepo huya sura yiy huya tonton ta taman.

Yosep itali kultuw mwomwan ta nalin hu

15 Pe nali Yosep hu ara hunimei tehe tamahu kinmat pe hupwai hupa,
"Tehen tapeh; matisan Yosep kipo soiwi mwomwan mepo tumbusiy iya kili
yiy ara kimui kisa kili tou."

---

* **50:2:** Eng: *the physicians in his service*; TP: *ol dokta bilong en* † **50:2:** Eng: *to embalm*; TP: *putim olkain marasin long bodi* ‡ **50:11:** *"Apel-Misrayim"* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*ndringe hu Yisip*"; Eng: "*Abel Mizraim*" means "*mourning of the Egyptians*"; TP: Long tok Hibru name "*Abel Misraim*" i klostu wankain olsem dispela tok, "*Ol Yisip i krai*"

16 Pwen hupwannos nongan iya kili Yosep hupa, “Koluw tomorou kinmat
mapu pe iyki nongan sahin isa kili yowu.
17 Pe yiy ipwai isatowu para kaiki nongan iye kisa kili wou: ‘Yosep, upwai
satam para atali hu pakut pe kultuw mwomwan namandran mepo yihu
mbusiy isa kili wou.’ Mahapo yowu ndramira Ngindrai ta tama worou, ara
yowu sikei para atali hu pakut mwomwan mepo yowu kanmbusiy kinsa
kili wou.” Pe Yosep ihilingi nongna nalin hu pe iyerang o.
18 Pwen iyamulan nalin hu imwonen huya, pe hulah ya pwan mbul-
maran. Pe hupwai iyatan hupa, “Yowu ara hu ndramat para poya mbulyam
o mwaihei.”
19 Hapeko Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, “Wawu mbuna akanoh. Yo ara
kunwiri noku Ngindrai pwi yoh.
20 Wawu mburi lohongai mamu para pakarawani yo. Hapeko Ngindrai
isulyani lohongai mwomwan ara isarayah hiyan para kisopwat hu ndramat
masih. Wawu kannimei pwen sehe mbulen kinmbusiy.
21 Pwen wawu mbuna akanoh. Yo andre kuponokulani wawu kiyasura
noru wawu hu.” Pwen Yosep iyki nongan para koisirai ara iya kili nalin hu,
pe imbusi ndriyahu ara iwayis.

Yosep imat

22 Pwen Yosep irosura yowe taman hu huro Yisip, pe hayou tan masih
iyaharong ara isarayah sangat pe songui (110).
23 Pwen Yosep inime salsalin hu–yihu tumbu Eprayim. Pe hu noru Makir
ara, ara huwiri hu mamalaman o, pe huiki humimpwan mbupan. Makir
ara noru Manasseh kamai.
24 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, “Pakeh nakumat, hapeko YAPAN
andre kiponokulani wawu kamulan pe andre kiwiri wawu kaya mawen
kol iye. Pe andre kiwiri wawu kaya pwan mepo koluw kinpwatisingiy
pwokeyan kinna kili Apraham, Yisak, pe Yakop.”
25 Pwen Yosep ipwai iya kili hu noru Yisrayel para hu karandranga
paingan, ipa, “Yo upahasaniy ndrokonan-ndrokonan tehe Ngindrai ara
andre kisopwat wawu kamulan; pwen akawiri ndruwi kiyasura wawu pe
wawu kaya mawen kol iye.” Yosep ipwai pe nalin hu ara hurandranga
paingan iya nongan tehe ipwai.
26 Yosep imat, pe iro tandrohongan ara hayou tan ara sangat pe songui
(110). Pwen huiki marasin iya nombuwen, para nombuwen andre kin-
pwala pwi. Pe huiki nombuwen iyera kokou§ pe iro Yisip.

§ **50:26:** Eng: *coffin*; TP: *bokis*

Mattiu
Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy
English: Matthew
Tok Pisin: Matyu
Nongan Imu

Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy ara puk sih iho mu iyata hu puk mahaahiu (Mattiu, Mak, Luk, pe Yohanes), mepo huratiyani hu melit mepo irayah iya kili Yesu tandrohongan iro kol pwan. Puk iye ara itiyani hu melit hurayah iro mwonen Mariya imwalahiy iyata Yesu, pe titiye ara iro manau ipoo hutingundru Yesu imat. Pwen itiyaniy tehe Yesu isatine paiwe, pe itali ndramiran hu pe iyau iya kol paingan yang.

Melit sih namandran Mattiu nakipwainganiy, ara tehe toro: Yesu ara iho ndruwa melit masih mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe yihu kantatuluwiy ita hu puk hutora Tapaniu Saken.* Ngindrai irandrangan tehe andre kipwandrisa ndramat hamou para kisa, pe kisopwat hu Yisrayel kamui kasa kili yiy, pe puk iye, ara nakipwainganiy tehe Yesu, ara yiy ndramat ara ko. Titiye soyon ita nondriya puk Mattiu iratuluwiy, ara hupwainganiy tehe nongna hu poropet mepo hu kanpohowei koluw kinna, ara irayah mannan iro mwonen lenge Yesu. Animei ita 1:22-23 pe 2:4-6 pe 2:14-15 pe 2:23 pe 4:13-16 pe 8:16-17 pe 12:15-21 pe 13:34-35 pe 21:2-5 pe 21:16 pe 26:24 pe 26:31 pe 26:54 pe 27:6-10.

Pe melit handra namandran puk Mattiu iwong iya aliy yi, ara kolo king Ngindrai, ndre kolo king para kol paingan yang. Nondriya mbulya Yesu, Ngindrai pakirayah king ndrokonan ata hu ndramat masih, pe inamiliy para hu ndramat masih hu koro ndruwa namiliwan.

Nongan mayimindra niwen, mepo Yesu ipohowei, ara iripo nondriya puk iye. Nongan handra niwen imu, ara ita sapta 5-7, pe itiyani nongan Yesu ipohowei iro ndrita ngondron sih. Nongan aro, ara ipwaingani kultuwayi hu ndramat, mepo huho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe nongan niwen lundra, ara ita sapta 10. Pe nondriya nongan aro, ara Yesu iyki nongan iya kili ndramiran hu, iya hu melit para hu kambusiy, kiro mwonen nondriya hu lang mepo hu nakaya pohowe nongna Yesu, kiya kili hu ndramat.

Pe nongan niwen tindra, ara ita sapta 13. Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye para kipwaingani kultuwayi kolo king Ngindrai kiya kili hu ndramat. Pe nongan niwen haandra, ara ita sapta 18. Yesu ipohowe nongan iya kultuwayi hu ndramat, para hu koro tehe ndramiran imwonen. Pe nongan niwen yimindra, ara ita sapta 24-25. Yesu iwong iya hu melit mepo andre karayah kiro mwonen Lang Nakiyahapwen.

Puk iye ara kintiyani ngala hiyeh ndrokonan iratuluwiy pwi. Hapeko ngala puk iye, ara ipa, ***"Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy."*** Pwen nimnim para aliy, ara tehe Mattiu iratuluwiy, ndramat mepo para poya takis (sapta 9:9-13).

Ngala tumbu Yesu hu

1 Aro, ara ndromwoya ndraye Yesu Mesayah. Yiy, ara iyau ndraye Tepit,
pe Tepit, ara iyau ndraye Apraham.
2 Apraham, ara tama Yisak,
pe Yisak, ara tama Yakop,

* :: Eng: Old Testament; TP: Olpela Kontrak o Olpela Testamen

pe Yakop, ara tama Yutah, pe nalin hu.
3 Pe Yutah, ara tama Peres hilu Serah,
pe tina hilu, ara Tamar. Pe Peres, ara tama Hesron,
pe Hesron ara tama Ram.
4 Pe Ram, ara tama Amminatap,
pe Amminatap, ara tama Nahson,
pe Nahson, ara tama Salmon,
5 pe Salmon, ara tama Powas, mepo tinan, ara Rahap.
Pe Powas, ara tama Opet, mepo tinan ara Rut.
Pe Opet, ara tama Yessi,
6 pe Yessi, ara tama King Tepit.
Pe Tepit, ara tama Solomon, pe tina Solomon, ara yiy mepo nambuyu Uriyah mamu.
7 Solomon, ara tama Rehopowam,
pe Rehopowam, ara tama Apiyah,
pe Apiyah, ara tama Asa.
8 Pe Asa, ara tama Yehosapat,
pe Yehosapat, ara tama Yehoram,
pe Yehoram, ara tama Ussayah,
9 pe Ussayah, ara tama Yotam,
pe Yotam, ara tama Ahas, pe Ahas ara tama Hesekayah,
10 pe Hesekayah, ara tama Manasseh,
pe Manasseh, ara tama Amon,
pe Amon, ara tama Yosayah.
11 Pe Yosayah, ara tama Yekoniyah iyapolo nalin hu. Pe tandrohongan ara, yihu para Papilon, ara huwiri hu Yisrayel huya mawen kolo hu pe huya huro pahandra hu Papilon.
12 Pe iyamulan para huya huro pahandra hu para Papilon:
Yekoniyah, ara tama Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel, ara tama Seruppapel,
13 pe Seruppapel, ara tama Apiyut,
pe Apiyut, ara tama Eliyakim,
pe Eliyakim, ara tama Asor,
14 pe Asor, ara tama Satok,
pe Satok, ara tama Akim,
pe Akim, ara tama Eliyut,
15 pe Eliyut, ara tama Eleyasar,
pe Eleyasar, ara tama Mattan,
pe Mattan, ara tama Yakop,
16 pe Yakop, ara tama Yosep. Pe Yosep, ara nambuyu Mariya mepo imwalahiy ta Yesu, mepo hupohowe yiy Mesayah.
17 Pwen pe ndromwoya ndraye Apraham hu iya matne King Tepit, ara songui pe haamou. Pe ndromwoya ndraye Tepit hu iro kili yiy pe iya matne yihu Yisrayel huya huro pahandra hu para Papilon, ara songui pe haamou. Pe ndromwoya ndraye hu mepo huya huro pahandra hu para Papilon isa matne Mesayah, ara songui pe haamou i.

Mariya imwalahiy ta Yesu Mesayah.

18 Iye ara titiye ta Mariya imwalahiy ta Yesu Mesayah. Pe irayah toro: tina Yesu, Mariya, ara hu kansokomburani yiy pwen para kiwiri Yosep. Hapeko hilu kanna wule mapu, pe hu ndramat husa yirowei tehe Mariya mapundriyan pwen imin. Pe Mariya mapundriyan, ara iyau pwoke ta Mwoiwan Haiyan.

19 Pe Yosep, ara ndramat hamou imwonen, pe mbuwalin para kipwaingani nambuyun, pe Mariya kiwiri masirai kiya aliy kiro mbulmara hu ndramat. Pwen ilohonganiy para kitali Mariya nokule ko.
20 Pwen Yosep iro lohonge ndron iya aliy, pe angelou hamou ata Yapan isarayah isa kili yiy iho nondriya nihinih, pe ipa, “Yosep, noru Tepit, wou mbuna ahandrundru para awiri Mariya kiya wum tehe nambuyum. Ahilingiy, mbunah ita ndriyan, ara Mwoiwan Haiyan iykiy.
21 Pe yiy andre kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe andre apohowe ngalan kiya Yesu,† paratesah, yiy andre kisopwat ndramiran hu para hu kasa mawen hu pakut mwomwan tahu.”
22 Melit masih aro irayah mannan tehe Yapan kinpwai pwen iyau kili poropet toro:
23 “Ahilingiy, pihindrahin hamou mepo kinna sura kamai mapu, ara andre kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe andre kapohowe ngalan kiya Immanuwel.”‡ Ndroiyi ngalan Immanuwel, ara ipa toro: “Ngindrai ara iripo sura tou.”
24 Pwen Yosep isapoyoi, pe imbusi tesah mepo angelou ta Yapan kinpwandrandrahaniy kinna kili yiy. Pe iwiri Mariya iya seu iya nambuyun.
25 Hapeko Yosep, ara kinmatin kinna sura yiy pwi, ipoo imwalahiy ta norun kamai. Pe Yosep ipohowe ngalan, ara Yesu.

2

Hu ndramat lohongai waison iro kili hu, ara husa nime Yesu

1 Pe Mariya imwalahiy ta Yesu iro kol ngawan Petlehem, ita nondriya kol namandran hape Yutiya. Pe iro mwonen Herot iro king,* hu ndramat hayah lohongai waison iro kili hu, ara huyau te kup, pe husa Yerusalem.
2 Pwen husok, hupa, “King tahu Yutah mepo tinan kinmwalahiy kinnatan ara, ita aleheh? Yowu nime piriy tan iho kup,† pe yowu sa, ara para kayatohun kiya kili yiy.”
3 Pe iro mwonen king Herot ihilong nongan aro, pwen lohongan ara ikairut, iyapolo yihu para Yerusalem masih i.
4 Pwen iyoh hu pris huhohin ta hu pris masih, iyapolo hu namandran para hinuwani nongan para pwahanou, ara husa harong. Pe isok hu para hape aleheh tina Mesayah andre kimwalahiy tan.
5 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy ita Petlehem nondriya kol namandran hape Yutiya. Poropet kintatuluwiy pwen kinna, ara ipa toro:
6 ‘Wawu ndramira Petlehem, tora pwan para Yutah,
wawu, mbuna akapa ndre ngala wawu pwi ita mwalinga hu kol para Yutah,
paratesah, andre pohon hamou kiyau kili wawu,
pe yiy andre kipwokarani ndramiro hu para Yisrayel.’ ”

---

† **1:21:** Iya nongna kol Hipuruw, ngalan Yesu, ara pakihisoule tehe nongan iye, Yapan ara ndramat para kisopwat hu ndramat. Pe ngalan Yesu, ara iyau nongna kol Krik. Pe iya nongna kol Hipuruw, ara ngara hu kapohowe ngalan Yosuwa. TP: Long tok Hibru nem Jisas em i klostu wankain olsem dispela tok, “Bikpela em i man bilong kisim bek ol manmeri.” Nem Jisas yet em i kam long tok Grik. Long tok Hibru ol i kolim olsem, Josua. ‡ **1:23:** Anime Yisayah (Isaiah) 7:14. * **2:1:** King Herot ara iro nimnim iya kol Yutiya. Herot iro tehe king, hapeko yiy ara iro pahandra king para Rom. Ara ara, ara hupohowe yiy “Sisar”. TP: Dispela King Herot em i bosim Judia wantaim ol arapela distrik i stap klostu long Judia. Herot em i stap king, tasol em i stap aninit long bikpela king bilong ol Rom, em dispela king ol i kolim Sisar. † **2:2:** piriy mepo ingas; Eng: star when it rose

7 Pwen Herot iyoh hu ndramat lohongahu waison para kup ara, kokohon
opu, para pakipahas kiya piriy ara isarayah sehe lang ndrokonan.
8 Pwen ipwandrisa hu huya Petlehem pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya
pe akayatele nokulani mbunah ara. Pe kapa akankahi yiy pwen, pwen
akasanese ndraingo. Pwen pe yo, ara andre kuya tohun kiya kili yiy i.”
9 Yihu hilingi nongna king ihipwen, pwen huyau. Pe piriy mepo hu
kannimei ingas te kup, ara iye mu tahu ipoo iya kuw iho hape aleheh mepo
mbunah ara, iro aliy.
10 Pe iro mwonen hunime piriy, ara hupwes namandran iya.
11 Pwen husarayah husa seu, pe hunime mbunah iyapolo tinan Mariya,
pe hutukuruhu iya pwan, pe hutohun iya kili yiy. Pe hurehe hu ndropwahu
pe huiki hu yukyuk tehe kolt, pe paura para kambusi kosumwan ngonohon
layin kaliy, pe ndraikei mangonohon layin.
12 Pwen Ngindrai ipwandrandrahani hu iho nondriya nihinih, para
mbuna hu kamui kaya kili Herot. Pwen pe humui huyayau sai hasai yi,
pe huya kolo hu.

Yosep hu huwop huya Yisip

13 Hu ndramat lohongai waison iro kili hu ara hu kannau, pwen angelou
hamou ta Yapan iyarayah iya kili Yosep iho nondriya nihinih, pe ipa, “Atine,
awiri mbunah kiyapolo tinan pe akawop kaya Yisip. Ayen ara, kipoo
kuwong kisa kili wou, paratesah, Herot, ara andre kiten mbunah ara, para
kitingundrun.”
14 Pwen pe iho makohuping opu, Yosep ihilak o, iwiri mbunah iyasura
tinan, pe huyau huya Yisip.
15 Pe iya iro manau aliy ipoo Herot imat. Melit aro, irayah mannan
tehe Yapan kinpwai pwen iyau kili poropet toro: “Yo uyoh noru kamai isa
mawen Yisip.”‡
16 Pwen Herot isayirowei tehe yihu ndramat lohongahu waison ara, ara
hu kanpakarawani yiy. Pwen ndrinan ilokuh, pe ipwandrandrahani hu
ndramat para katingundru hu mbunah kamai para nondriya kol ngawan
Petlehem, mepo hayou tahu iho pahandra hayou maluwoh. Ndroiyi
lohongai para Herot isok hu ndramat lohongahu waison iya sehe lang
ndrokonan hunime piriy, ara para pakitingundru hu mbunah mepo tinahu
imwalahiy tahu iho nondriya lang ara.
17 Pwen sehe melit mepo Ngindrai kinpwai pwen kinna kili poropet
Yeremayah, ara kintayah mannan toro:
18 “Ngasa ndriyang irayah, iyasura payandriyang namandran iya ita
nondriya kol ngawan Ramah.
Rahel itarang turut iyata norun hu,
pe mbuwalin para karambumbuni yiy,
paratesah, norun hu konto pwi.”§

Yosep hu humui husa Nasaret

19 Pe Herot imat ihipwen, angelou ta Yapan iyarayah iya kili Yosep iho
nondriya nihinih iro Yisip.
20 Pe ipwai, ipa, “Atine, awiri mbunah kiyapolo tinan, pe akamui akaya
pwene hu Yisrayel. Paratesah, hu mepo hu pakatingundru mbunah ara,
ara hu kanmat.”
21 Pwen pe itine, iwiri mbunah iyapolo tinan pe humui huya kol
namandran iya Yisrayel.

---

‡ **2:15:** TP: Animei ita Hoseya (Hosea) 11:1 § **2:18:** TP: Animei ita Yeremayah (Jer.) 31:15

22 Hapeko Yosep, ara kinhilong tehe Arkelawus, ara iwiri ndrohonoku
taman Herot pe iro king iro kol Yutiya.** Pwen pe inoh para kiya aliy.
Hapeko angelou ipwandrandrahani yiy iho nondriya nihinih, pe iya kol
namandran hape Kaliliyy.
23 Pe iya pe ikuw iye kol ngawan Nasaret. Pwen pe sehe melit mepo
hu poropet kanpwai, ara kintayah mannan toro: "Andre hu kapohowe yiy
ndramira Nasaret."

3

Yohanes Ndramat Para Paptais imwaniyani saya Yesu

1 Pe iho nondriya hu lang ara, Yohanes Ndramat Para Paptais isarayah,
pe iro pohowe nongan iya kili hu ndramat iro nondriya kol ndrohoyin para
kol namandran hape Yutiya.
2 Pe yiy iro pwai, iro pa, "Akarapaiwani ndriya wawu, paratesah, kolo
king para kol paingan yang ara kinsa pakeh."
3 Yohanes, ara yiy ndramat mepo poropet Yisayah kinwong pwen kinna
tan toro:
"Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol ndrohoyin, ita pa,
'Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.' "
4 Pe koyau ta Yohanes, ara husoruwei iyau yomu kamel, pe kondrei
irakayani kundrayin, ara humangsaniy iyau kapilo mbulmwakau. Pe
anandrinan ara hu kaspou pe kunan para yangiy.
5 Pe hu ndramat huya kili yiy ara huyau Yerusalem pe Yutiya masih, pe
hu kol masih mendreheh para pakeh ndran Yortan.
6 Pe huya pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu iya ngawan, pwen
isumuluwani hu iya Ndran Yortan.
7 Hapeko iro mwonen inime hu ndramira Parisiy pe hu Satyusiy soyon
husa hape aleheh mepo iro sumuluwani hu ndramat iro aliy, pwen ipwai
iya kili hu, ipa, "Wawu ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh kinpomwanye
kinsa kili wawu, pe apakawop kaya mawen ndrinalokuh ta Yapan mepo
itapo isa?
8 Pe kapa akantapaiwani ndriya wawu ndrokonan, pwen kultuwayi
wawu kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i.
9 Pe wawu mbuna akahaterena wawu pe akapa, 'Apraham ara tumbu
yowu.' Yo upwai isa kili wawu tehe, iyau kili hu pat aripo, Ngindrai ilahiy
para kimbusi hu karayah hu tumbu Apraham.
10 Pe semen kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyi kei, pe hu kei masih
mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu kaya pwan pe kapiyani
hu kaya nondriya mwan.
11 Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran, ara ipwainganiy tehe wawu
kantapaiwani ndriya wawu. Hapeko ndramat hiyeh nakisa kamulan, ara
pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo. Pe hatna pwelekan, ara kunlahiy
para kutaliy pwi. Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan pe
kiya mwan.

** **2:22:** Iro mwonen Herot imat, yihu Rom hutaingani hu kol namandran masih atan mwalinga norun hu kamai. Pe Arkelawus ara irayah king para kol malkol namandran hape Samariya pe Yutiya, pe yiy iro tehe king ara hayou masongui. TP: Taim King Herot i dai, ol Rom i tilim kantri bilong en namel long ol pikinini man bilong en. Arkelaus em i kamap king bilong distrik Samariya na distrik Judia, na em i stap king inap 10-pela yia.

12 Pe yiy iya ndrohona ponokuleya wit, pe imbultuwe suweleya pwan tan
ita niman, para kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe andre kimbultani sangi
wit tan, kiya nondriya kaisowan. Hapeko pwisi wit, ara andre kitimwiy
kiya mwan mepo kinoho mat pwi masih."

Yohanes isumuluwani Yesu

13 Iro mwonen lang ara, Yesu iyau Kaliliyy pe iyarayah iya Ndran Yortan,
para Yohanes kisumuluwani yiy.
14 Hapeko Yohanes, ara pakipa pwi kiyatan, pe ipa, "Hiyan para wou
asumuluwani yo, paratapeh pe wou apasa kili yo?"
15 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa; "Konan; mahapo ambusi tesah kunpwai
kinsa kili wou. Talu kambusi kultuw imwonen aro, para kirayah mannan
tehe Ngindrai inamiliy." Pwen Yohanes iho ndruwa nongna Yesu.
16 Pe kinsumuluwani Yesu kinna ndran, pwen isa paingan, pe hape
pwi ko, kol paingan yang, ara ite, pe inime Mwoiwa Ngindrai isa pwan
mwensen tehe nombuwe pai hamou, pe iya ndrita Yesu.
17 Pe ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, ipa, "Aro, ara
Noru mepo ndriyo imbuluhi yiy. Yo upwesani yiy namandran iya."

4

Sinai inohonou Yesu

1 Pwen iro mwonen ara, Mwoiwan Haiyan iluwani Yesu iya kol ndro-
hoyin, para Sinai kinohonou yiy.
2 Pe Yesu, ara iyuh anandrinai iho nondriya lang mahaangui pe ping
mahaangui, pwen iyamulan imundrui.
3 Pe ndramat para nohonou yiy ara isa kili yiy, pe ipa, "Kapa wou Noru
Ngindrai Kamai ndrokonan, apwandrandrahani hu pat aro, pe kapaiwani
hu para karayah ndrinanohun."
4 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa, "Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa
toro: 'Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi, hapeko ngara
kawiri taleh kiya hu nongna Ngindrai masih mepo ngara kiyau pohon.' "
5 Pwen Sinai iwiri Yesu iya kol namandran haiyan, pe iyki yiy iya iro
tine payandroha yumwa totohun namandran mepo paingan masih. 6 Pwen
ipwai iya kili yiy, ipa, "Kapa wou Noru Ngindrai Kamai ndrokonan, pwen
apiyani wou aya pwan. Paratesah, pwayan kinpwai pwen toro:
'Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou tan,
pe andre hu kasopwari wou kiho nima hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam kinna pat sih pwi yoh.'*"
7 Yesu isomwi yiy, ipa, "Pwayan handra yi, ara ipa toro: 'Wou mbuna
anohonou Yapan, Ngindrai atam.'†"
8 Pwen porosih i, Sinai iwiri yiy iya ngondron sih mepo paingan masih,
pe ipwaingani hu kol namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan
masih iyapolo nonowahu.
9 Pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Kapa atukuruhu kiya pwan, pe atohun kisa
kili yo, pwen hu melit masih kene aro, ara andre kuiki hu kasatam."

---

* **4:6:** TP: Anime ita Puk Waliy (Psalm) 91:1 pe 12 † **4:7:** TP: Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16

10 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Sinai! Aya mawen kili yo! Paratesah
pwayan, ara kinpwai pwen toro: ‘Atohun kiya kili Yapan Ngindrai atam, pe
aro pahandra yiy hamou opu.’‡”
11 Pwen Sinai itali Yesu, pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu irandroiyi mbulyan para pohoweya nongan

12 Pe iro mwonen Yesu ihilong tehe yihu kaniyki Yohanes kinna nondriya
kou, pwen yiy imui iya kol namandran hape Kaliliyy.
13 Pwen itali Nasaret, pe iya pe ikuw iro kol ngawan Kapernawum, ita
ngilse Ndran Makaiye Kaliliyy. Kapernawum, ara ita pwene hu Sepulun pe
Naptali.
14 Pwen pe nongan mepo Ngindrai iwong iyau poho poropet Yisayah, ara
irayah mannan, ipa toro:
15 “Yihu ndramat para pwan Sepulun pe pwan Naptali,
pe sai iya yau te ndras ngilse ndrokomatne Ndran Yortan,
yihu ndramat ara, para kol namandran hape Kaliliyy, mepo pwenehu
Ndramira Lah,§—
16 yihu ndramat ara, mepo hutora lokuhan,
ara hu kannime nganan namandran.
Pe yihu hiyeh hutora lokuhan mepo hukowu ta Ngindrai,
ara nganan kinlengani hu.”**
17 Iro mwonen lang ara iya, Yesu ara iro pohowe nongan iya kili hu
ndramat, ipa toro: “Akarapaiwani ndriya wawu, paratesah, kolo king para
kol paingan yang, ara kinsa pakeh.”

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

18 Pwen porosih aro, Yesu iro tokai pwaki Ndran Makaiye Kaliliyy, pe
inime hilu ndramat malmou hilnali hilu; hamou, ara Simon, ngalan handra
yi, ara Pita, pe nalin Antruw. Hilro piye kahu iya ndran makaiye, paratesah,
hilu ara ndramat para poya ni.
19 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kasa koho ndruwo, pe andre
kuhunuwani walu para alkarayah ndramat para poya ndramat.”
20 Pwen indrou pwi ko, hilu tali kahu ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.
21 Pe Yesu iropo iya, pe inime hilu ndramat malmou hilnali hilu yi. Hilu
ara NdraSepetiy malmou, Yamis pe nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi
hakou iyapolo tama hilu Sepetiy, pe huro soro hu kahu tahu. Pwen Yesu
iyoh hilu,
22 pe hape pwi ko, hilu tali tama hilu pe ndroi, pe hilu ho ndruwa Yesu.

Yesu Isopwoyani Hu Ndramat Mepo Humwa

23 Yesu iya yau nondriya kol namandran hape Kaliliyy, pe iro hinuwani hu
ndramat iro hu yumwa mbultere tahu Yuta, pe iro pohowe nongan hiyan
para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu ndramat masih humwa iya hu
mwamwa handra-handra, pe hu masih hiyeh humbuyei.
24 Pwen nola Yesu, ara ingau iya kol Siriya masih, pe hu ndramat huwiri
hu mepo humwa iya mwamwa handra-handra, pe hu mepo huro nondriya
ngandran, pe hu mepo payit isilihihu masih, pe hu mepo melit ngara
kilowayani hu, pe hu mepo mandrahu imat, ara hu masih kene husa kili
Yesu pe isopwoyani hu.

---

‡ **4:10:** TP: Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13 § **4:15:** Eng: Gentiles ** **4:16:** TP: Animei Yisayah (Isaiah) 9:1-2

25 Pe hu ndramat soyo-soyon iya para Kaliliyy, pe para kol namandran
hape Tekapolis, pe para Yerusalem, pe Yutiya, pe hu kol hora haroh para
Ndran Yortan, ara huho ndruwa Yesu.

5

Nongan iwong iya Lomwes

1 Pwen iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyo-soyon iya husa mbultere
hu, pwen iya paingan ngondron sih, pe impwan aliy. Pe ndramiran hu husa
kili yiy.
2 Pe ihinuwani hu, ipa toro:
3 “Lomwes ita kili hu mepo tanahu tehe menmenahu pwi iya melit para
mwoiwahu, paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara atahu.
4 Lomwes ita kili hu mepo hutora tang iya payandriyang, paratesah,
Ngindrai andre kirambumbuni hu.
5 Lomwes ita kili hu mepo huiki hu huya pwan,
paratesah, andre hu kawiri kol pwan masih kiya mbukenan hu.
6 Lomwes ita kili hu mepo hu mundrui pe koyu hu isapak iya kultuw
imwonen,
paratesah, andre Ngindrai kimbusiy pe hu kahamosuhu.
7 Lomwes ita kili hu mepo koyuhu ngara kisikirani hu ndramat,
paratesah, Ngindrai andre koyun kisikirani hu.
8 Lomwes ita kili hu hiyeh ndriyahu howen,
paratesah, andre yihu kanime Ngindrai.
9 Lomwes ita kili hu mepo hu ngara karamwanye mwalinga hu ndramat
para ndriya wayis kirayah,
paratesah, Ngindrai andre kiyoh hu norunhu.
10 Lomwes ita kili hu mepo humbusi kultuw imwonen pe hu ndramat ngara
karandroyani hu kiya aliy,
paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara atahu.
11 Lomwes ita kili wawu hiyeh wawu topo kili yo, pe, tunan ara ko,
pwen hu ndramat ngara kapwasimiri wawu, pe karandroyani wawu, pe
karasusut hu nongan pwasoyou handra-handra pwassin kisa kili wawu.
12 Akapwes, pe pwesai ara kiro manau, paratesah, kenne wawu naman-
dran iya, ara ita kol paingan yang. Paratesah, yihu kantandroyani hu
poropet huho mu kili wawu tehen aliy i.

Ndras pe ngana wawu

13 Wawu, ara tehe ndras para kanyai iripo kol pwan. Hapeko kapa ndras
kankanan kiya pwi, pwen tehen tapeh pe andre kanan kimui paiwe? Ndras
tehen tora, ara mbulyan pwi, andre hu ndramat karahaliy kiya ngawan, pe
andre hu kangastoro kiya ndritan.
14 Wawu, ara tehe ngana kol pwan. Akalohonganiy, wawu, ara tehe kol
hakol namandran ita ndrita ngondron sih, mepo kinlahiy para kikohon
pwi.
15 Pe hu ndramat konho tolmwani paisui pe kaikiy kiro pahandra
pwelekei, ara pwi, andre hu kaikiy kiro tine kakan, pe paisui ara, nganan
andre kilengani hu ndramat masih tora nondriya seu.
16 Pwen tehen tora kopu, akapwaingani ngana wawu kilenganiy kiro
mbulmara hu ndramat, pe andre hu kanime kultuw hiyan tawawu, pe hu
kahari Tama wawu iyera kol paingan yang.

Yesu isa, ara para kimbusi nongan para pwahanou kirayah mannan

17 Pe wawu mbuna akapa ndre yo usa, ara para kurapiyani nongan
para pwahanou, pe nongan atahu poropet. Yo kunsa, ara para kurapiyani
nongan para pwahanou pwi yoh, hapeko usa, ara para kumbusiy kirayah
mannan.
18 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, konan kapa kol paingan yang pe
kol pwan kimun, hapeko hape nongan sahin para nongan para pwahanou,
ara andre kinimun pwi. Pe hape ngana nongan hu kantatuluwiy, ara andre
kinna yohun pwi, kipoo hu melit masih karayah mannan.
19 Pe kapa ndramat hamou kindrihisani nongan hape mendreheh para
nongan para pwahanou aro, pe kihinuwani hu ndramat hayah pe hu
kambusiy ihisoule ko tehe imbusiy, pwen ndramat ara, ngalan andre kiya
mendreheh masih kiro nondriya kolo king para kol paingan yang. Hapeko
kapa hiyeh kiro tokuyani hu nongan para pwahanou pe kiro hinuwani hu
ndramat kiya aliy, andre ngalan kiyahin kiya namandran masih kiro kolo
king para kol paingan yang.
20 Pwen tehen tora ko upwai isa kili wawu, kapa kultuwayi wawu
imwonen kintamwaitini kultuwayi hu ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou pe hu Parisiy pwi, ara andre wawu kanlahiy para akaya
nondriya kolo king para kol paingan yang pwi.

Lohongai para mbuna atingundru ndramat

21 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna
kili hu tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro: ‘Mbuna atingundru ndramat
kimat, pe kapa hiyeh kitingundru ndramat hamou kimat, ara andre kiro
tine nongan.’
22 Hapeko upwai isa kili wawu: kapa ndramat hamou ndrinan kilokuh
kiyata nalin, yiy andre kiro tine nongan. Pe ndramat hiyeh kipwati
nalin, pe kipwai, kipa, ‘Lohongam pwi!’, ara andre kiro tine mbulmara hu
Sanhetrin.* Pe ndramat hiyeh kipwai kiya kili ndramat hamou, kipa, ‘Wou
tehe ngou!’ ara pakeh nakiya nondriya kol mwomwan mepo mwan ita yat
aliy.
23 Tehen tora ko, kapa wou nayaiki yukyuk tam kiya pere tuntun, pe
alohonganiy tehe mwalinga walu nalim ita,
24 pwen atali yukyuk tam kiye ndron ngilse pere tuntun, pe amui aya kili
nalim pe alkaramwanye walu kimu na. Pwen amui aya pe ayaiki yukyuk
tam.
25 Kapa ndramat hamou kirakokowai kiyapolo wou pe pakiyki wou kiya
nongan, ara mawalu koho ndron sai, pwen ahaleh pe aramwanye kiyasura
yiy. Matisan ndramat ara, kiyki wou kiya nima ndramat para tamwanye, pe
ndramat para tamwanye kiyki wou kiya kili makundrayin, pe makundrayin
kipiyani wou aya nondriya kou.
26 Upwai ndrokonan isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya
kou pwi, kipoo aiki sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou
para aikiy.

Lohongai para pilah

27 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna,
ipa toro: ‘Mbuna apo pilah.’†

---

* **5:22:** Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwanye, pe nongan para pwahanou. † **5:27:** Rakuhuye (Exodus) 20:14

28 Hapeko yo upwai isa kili wawu toro: Kapa kamai hamou kinime pihin
hamou, pe lohongan inamiliy para kipo memeng kiyapolo yiy, ara kamai
ara kinpo pilah pwen kinna lohongan.
29 Pwen pe kapa maram mot kimbusi wou pe ayos aya pakut mwomwan,
ara hiyan para atangihiy, pe apiyaniy kiyau. Kapa sangim hape kitali
nombuwem, ara mwomwan, hapeko kapa nombuwem masih hu kapiyaniy
kiya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwomwan masih.
30 Pe kapa nimam mot kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, ara hiyan
para asondritiy pe apiyaniy kiyau. Kapa sangim hape kitali nombuwem,
ara mwomwan, hapeko kapa nombuwem masih hu kapiyaniy kiya non-
driya ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwomwan masih.

Lohongai para yesou imut

31 Nongan para pwahanou, kinpa toro: ‘Kapa sehe ndramat pakitali
nambuyun kiyau, hiyan para kiratuluwi nongan para yesou kimut, pe
kiykiy kiya kili nambuyun.’‡
32 Hapeko upwai isa kili wawu: sehe ndramat mepo kitali nambuyun, pe
pihin tan kinpo pilah pwi, pwen ndramat ara, ara indrihisani nongan para
pwahanou para yesou. Paratesah, kapa pihin tan kiya wiri kamai hamou,
pwen pihin ara, ara ipo pilah. Pe kamai hiyeh kiyesou kiya kili pihin hamou
i, mepo nambuyun kintali yiy, ara indrihisani nongan para pwahanou para
yesou, pe ipo pilah i.

Lohongai para tandrangan

33 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna
kili hu tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro yi: ‘Mbuna akarandrangan
kiya paingan, pe kiyamulan akanto ndruwa nongna wawu pwi; hapeko
akaro ndruwa tesah mepo akantandrangan pwen kinna kili Yapan.’
34 Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akarandrangan; mbuna
akarandrangan kiya kol paingan yang para kipwokeyani nongna wawu,
paratesah, kol paingan yang, ara ndrohonoku pwanpwan ta King Ngindrai.
35 Pe wawu mbuna akarandrangan kiya kol pwan para kipwokeyani
nongna wawu, paratesah, kol pwan, ara ndrohonoku ndrika Ngindrai. Pe
wawu mbuna akarandrangan kiya Yerusalem para kipwokeyani nongna
wawu, paratesah, Yerusalem, ara kol namandran ata King Namandran
Masih.
36 Pe wawu mbuna akarandrangan kiya paya wawu para kipwokeyani
nongna wawu, paratesah, wawu kanlahiy para kambusi kompaya wawu
kirayah kolou ndre lokuran, ara pwi.
37 Pe kapa akasomwiy ndrokonan, pwen akasomwiy, pe akapa pwi, ara
pwi. Pe tesah wawu pakapo suran kiramwaitini nongan aro, ara iyau kili
Sinai.

Lohongai para mbuna akapo soiwi mwomwan ta hamou

38 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna,
ipa toro: ‘Kapa hamou kirapwasingi mara hamou, ara wawu karapwasingi
maran i, pe kapa hamou kiranonoke yaha hamou, ara wawu karanonoke
yahan i.’
39 Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akapo soiwi mwomwan ta
hu ndramat mepo humwisnani wawu. Pe kapa hiyeh kihisuli kaipam mot,
pwen apaiwani haroh i kiya kili yiy.

‡ **5:31:** Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 24:1

40 Pe kapa ndramat hamou pakiwiri wou oro tine nongan para kiwiri
koiwem, ara atali ndroham kiya suran i.
41 Pe kapa ndramat hamou kirakekeyani wou para arakai sura yiy
ndrohonga kilomita§ sih, ara arakai aya sura yiy kiropo kiya manau kiya
ndrohonga kilomita maluwoh.
42 Pe kapa hiyeh kisok wou kiya melit handra, ara aikiy. Pe hiyeh pakisa
popo kili wou, ara mbuna apa pwi kiyatan.

Lohongai para ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani wawu

43 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna,
ipa toro: 'Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou,** pe amwisnani
yoyou atam mepo imwisnani wou.'
44 Hapeko upwai isa kili wawu: ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo
humwisnani†† wawu, pe akatohun kiya kili Ngindrai, para Ngindrai kitoholi
hu hiyeh mepo hu tandroyani wawu.
45 Pwen andre wawu karayah noru Tama wawu iyera kol paingan
yang. Paratesah, yiy imbusi mwandrai tan ingas pe nganan ilengani hu
ndramat hurakultuw mwomwan, pe hu ndramat hurakultuw hiyan kene;
pe imbusiy pe mbulou indrut iya kili hu ndramat imwonen, pe hu ndramat
kanmwonen pwi.
46 Pe kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi wawu,
pwen andre akawiri kenne wawu tapeh? Hu ndramat para poya takis, ara
hu ngara kambusi kultuw tehen tora yi.
47 Pe kapa wawu karawulohani nali wawu hu kopu, pwen tesah wawu
tora mbusiy, ara andre kiramwaitini hu hayah tapeh? Hu ndramat tanahu
ta Yapan pwi, ara ngara hu kambusiy tehen aliy i, ndre?
48 Pwen pe wawu koro mwonen masih tehe Tama wawu iyera kol paingan
yang, ara yiy imwonen masih.

6

Lohongai para yukyuk iya kili hu hiyeh mepo hundroisiy

1 Mara wawu kiro, wawu mbuna akapwaingani hu kultuwayi wawu
imwonen kiya mbulmara hu ndramat para hu kanimei. Kapa wawu
kambusiy tehen tora, pwen andre wawu kanwiri kenne wawu ita kili Tama
wawu iyera kol paingan yang, ara pwi.
2 Pwen pe kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy,
ara mbuna apwandrisa hamou kirandrah kimu, para kipwaingani tesah
nambusiy, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara hu kambusiy
kiro nondriya hu yumwa mbultere, pe hu sai para hu ndramat kasikiye
hu. Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu,
hu kanwiriy topwei.
3 Hapeko kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy,
ara nimam kamou mbuna kipahasani tesah nimam mot ita mbusiy.
4 Pe tesah naikiy, ara aikiy kokohe ko. Pwen Tamam andre kinime tesah
aikiy kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Lohongai para totohun

5 Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu mbuna akambusiy tehe
hu ndramat para pwandrandraman ngara kambusiy. Paratesah, yihu

§ **5:41:** Eng: one mile ** **5:43:** Mbulya Hu Pris (Leviticus) 19:18 †† **5:44:** Hu hiyeh huratuluwi nongan isa mulan, ara hupa, 'Atoholi hiyeh mepo iten anam, pe ambusi hiyan kiya kili hiyeh imwisnani wou.'

namiliy para hu koro tine nondriya hu yumwa mbuletere, ndre koro tine ngilse hu payango sai, pe katohun, para hu ndramat kanime hu pe kasikiye hu. Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu hu kanwiriy topwei.
6 Hapeko kiro mwonen wou natohun, ara asong aya nondriya suwem
sahin, pe awari papai, pe atohun kiya kili Tamam kokohe ko. Pwen Tamam
kinime tesah ambusiy kokohe, pe andre kiyki kennem.
7 Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu mbuna akapwasosohou
o mwaihei, tehe hu ndramat tanahu ta Yapan pwi, paratesah, hupa ndre
kapa hu kawong soyon, pwen andre Ngindrai kihilingi hu.
8 Pwen pe wawu mbuna akarayah tehe yihu, paratesah, mapu akansok
Tama wawu, ara kinpahasani tesah wawu ndroisiy.
9 Pwen pe akatohun toro:
Tama yowu ayera kol paingan yang,
Ngalam ara haiyan.
10 Yowu tohun tehe kultuwayi kolo king tam kisa yelan,
pe namiliwam pwokeyan kirayah mannan kiro kol pwan,
kihisoule ko tehe ita kol paingan yang.
11 Lang nepo ahang yowu anandrinai, anowu para lang sih tehe sih.
12 Pe atali hu pakut mwomwan towu,
tehe yowu ngara katali hu pakut mwomwan
tahu ndramat mepo
hu ngara kambusi pakut mwomwan kisa kili yowu.
13 Pe mbuna aluwani yowu kaya nondriya nohonou,
hapeko asopwat yowu kasa mawen kili Sinai.*
Paratesah, kolo king, pe pwoke namandran, iyapolo nonowa nganam,
ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokonan.
14 Akahilingiy, kapa wawu katali pakut mwomwan tahu hiyeh mepo
humbusi pakut mwomwan isa kili wawu, pwen andre Tama wawu iyera
kol paingan yang, ara andre kitali hu pakut mwomwan tawawu yi.
15 Hapeko kapa wawu kantali hu pakut mwomwan tahu ndramat pwi,
pwen Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kintali hu pakut
mwomwan ta wawu pwi yi.

Lohongai para kayuh anandrinai

16 Kiro mwonen wawu pakayuh anandrinai, ara mbulmara wawu
mbuna kilomwa, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara kambusiy.
Yihu ngara kambusi mbulmarahu kilomwa, para kiyinganiy kiya kili hu
ndramat, para hu kanimei tehe yihu, ara huro yuh anandrinai. Upwai
ndrokonan isa kili wawu, kennehu, ara hu kanwiriy topwei.
17 Hapeko kiro mwonen wou apayuh anandrinai, ara atumwi ndraikei
kiya payam, pe asingani mbulmaram.
18 Pwen tehen tora ko, andre anpwainganiy kinna kili hu ndramat tehe
wou oro yuh anandrinai, ara pwi. Hapeko Tamam mepo anho nime yiy
pwi, ara yiy hamou opu andre kipahasaniy. Pe Tamam, ara ita nime tesah
ata mbusi kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Wawu karawurani hu melit lahayan kennen namandran para kol paingan yang

* **6:13:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan sahin iye *'Paratesah, kolo king, pe pwoke, iyapolo nonowa nganam, ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokonan.', ara Mattiu kintatuluwiy pwi. Hapeko iyamulan, hamou isa ratuluwi sura nongan aro.*

19 Pe wawu mbuna akarawurani hu melit lahayan kennen namandran
para kol pwan, mepo yih andre kiyni hu, pe andre hu kamwiyih kaya
mwomwan masih, pe hu ndramat para pahana, ara andre hu katumbuwe
papai, pe hu kaya pe hu kapahanowei.
20 Hapeko wawu karawurani hu melit lahayan kennen namandran para
kol paingan yang, mepo selei kinwenei para kiseleyaniy pwi, pe ngara
hu konho muyih pwi, pe hu ndramat para pahana hu kanwenei para
katumbuwe papai, pe kaya pahanowe hu pwi.
21 Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu mwayih ita aliy, ara
ndriya wawu andre kiro aliy yi.
22 Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat. Kapa maram
kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan.
23 Hapeko kapa maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih
kilokuh topwei. Pe kapa nganan ita nondriyam kilokuh, pwen lokuhan ara,
ara namandran iya, ita kili wou!
24 Ndramat hamou kinlahiy kiro pwandrendres ta hilu namandran
malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe kinamili hamou,
ndre andre welen kiso kiyata hamou, pe welen kimai kiyata hamou. Wawu
kanlahiy para karayah pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandrendres para
menmena kol pwan kene, ara pwi.

Mbuna akalohonge soyon

25 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, lohonga wawu mbuna kimwa
kiya mipwan tawawu; kiya tesah wawu andre kayan, ndre kiya tesah wawu
andre kayin; ndre nombuwe wawu, kiya tesah wawu nakasuluye wawu
kiya aliy. Mwoiwa wawu, ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu,
ara iramwaitini koyau, ndre?
26 Akayirowe hu norukan hu hora woh yang, yihu konhohas, pe hu
konhopo anandrinai pwi, pe hu konho mbultere anandrinai kinna kaisowa
hu pwi yi, hapeko Tama wawu iyera kol paingan yang, ngara kihang hu
anandrinai. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iya, iyata hu norukan,
ndre?
27 Hiyeh tawawu kapa lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura lenge
mwoiwan kiya niwen hape?
28 Pe paratapeh lohonga wawu imwa iya koyau? Akayirowe hu nonou
hu tora lek piyang tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe hu konho mangse
koiwehu pwi.
29 Hapeko upwai isa kili wawu, tehe nowiya nosa Solomon masih lahayan
iya, ara kintamwatini lahaya hu nonou iye pwi yoh.
30 Pwen kapa Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para piyang tehen
tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani hu kaya
nondriya mwan, pwen wawu pahasaniy ndrokonan tehe Ngindrai andre
kinowi wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu tana wawu
tehe ara ndrokonan, konan kapa wawu tora pwotisingi lohonga wawu hape
kopu.
31 Pe lohonga wawu mbuna kimwa, pe akapa, ‘Andre yowu kaini tesah?’
ndre ‘Andre yowu kaimwi tesah?’ ndre ‘Andre yowu kasuluye yowu kiya
tesah?’
32 Yihu ndramat mepo hukowu ta Ngindrai, ara yihu ngara kanimanga
hu melit masih tehen tora. Hapeko melit masih wawu ndroisiy, ara Tama
wawu para kol paingan yang kinpahasaniy pwen.
33 Hapeko wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pe kiyasura kultuwayin
imwonen, pwen hu melit masih kene aro, ara andre kihang wawu yi.

34 Pwen tehen tora ko, lohonga wawu mbuna kimwa kiya tesah para
moh, paratesah, lohongai para moh, ara ita lang moh. Lang sih-sih, ara
ma nopwaran para aliy.

7

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

1 Wawu mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat, pwen pe andre
Ngindrai kintasusut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi.
2 Paratesah, Ngindrai andre kirasusut nongan kisa kili wawu, ara andre
kihisoule ko, tehe wawu ngara karasusut nongan kiya kili hu ndramat. Pe
sehe nongan pwahanou ngara apiyaniy kiya kili hu ndramat, ara andre
Ngindrai kipiyani nongan ara ko, kimui kisa kili wawu yi.
3 Paratesah, pe ngara aro nime konu kei hape ita mara nalim hamou, pe
akowu tehe kei hamwat ita maram?
4 Tehen tapeh apa pwai kiya kili nalim, apa, ‘Nakute konu kei ita maram,’
hapeko akowu tehe kei hamwat ita maram mbukenam?
5 Wou ndramat para pwandrandraman! Wou ate kei hamwat ita maram
kiyau kimu na, kihipwen, pwen andre alahiy para atuluwani nokulani
konu kei ata nalim, pe atei.
6 Pe wawu mbuna akaiki hu memelit haiyan kiya kili hu mwiy. Pe
wawu mbuna akapiyani hu sowiy lahayan* tawawu, kiya kili hu puw.
Kapa akambusiy tehen tora, matisan hu kangastoro ndrita hu melit ara,
pe karahatuwe hu, pe andre hu kapaiwani hu, pe kawisi wawu pe
karamumuruwe wawu.

Akasok pe akaten pe akaralikiriy

7 Akasok pe andre kaikiy kisata wawu, akaten pe andre akaya kahiy,
akaralikiri papai pe andre papai kite kisa kili wawu.
8 Paratesah, hiyeh kisok, ara andre kiwiriy, pe hiyeh kiten, ara andre kiya
kahiy, pe hiyeh kiralikiri papai, ara andre papai kite kiya kili yiy.
9 Hiyeh tawawu, kapa norun kisok ndrinanohun, andre kihang yiy pat
sih? Pwi yoh.
10 Pe kapa kisok ni hamou, andre kihang yiy mwat hamou? Pwi yoh!
11 Pe kapa wawu tana wawu topwei para wawu kaiki hu yukyuk mwayih
kiya kili noru wawu hu, konan wawu ndramat ngara kambusi kultuw
mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama wawu ita kol paingan yang, ara
andre kihang hu yukyuk hiyan kiramwaitini hu melit hiyan ta wawu, kiya
kili hu mepo hu ngara kasok yiy!
12 Pwen pe sehe kultuw wawu namiliy para hu ndramat kambusiy kisa
kili wawu, hu kultuw tehen tora ko, ara wawu kambusiy kiya kili hu. Pe
iye ara ndroiyi nongan para pwahanou, pe ndroiyi nongna hu poropet.

Karam indrupep pe karam maihan

13 Akasong akaya karam indrupep. Paratesah, karam para sai iyapwen te
kol mepo hu ndramat andre kawiri ngandran kinto-kinto, ara maihan, pe
sayan, ara waison; pe hu ndramat soyon, ara ngara hu kayasong aliy.
14 Hapeko karam para sai iyapwen te kol para taleh, ara indrupep, pe
sayan ara ngandrahan; pe hu ndramat noye kopu, ngara hu kayasong aliy.

Kei pe mbuwan

* **7:6:** Eng: pearls

15 Pe mara wawu kiro ta hu poropet pwasoyou. Yihu andre karapihiye hu
tehe hu sipsip, pe kasa kili wawu; hapeko ndrokonan para aliy, nondriyahu,
ara tehe hu mwiy puyap.
16 Wawu andre kayirowe hu, ara kiya kultuwayihu. Yihu ndramat
konoho rih mbuwa ndrinai kiho porokulun, ndre konoho rih sakei kiho
poropalan, ara pwi.
17 Pwen tehen tora ko, kei masih hiyan, ara huppwai pe sangihu hiyan.
Pe kei masih mwomwan, ara huppwai pe sangihu mwomwan.
18 Kei hiyan kinohoppwai pe sangin mwomwan, ara pwi. Pe kei
mwomwan kinohoppwai pe sangin hiyan, ara pwi.
19 Pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu
pe kapiyani hu kaya nondriya mwan.
20 Pwen tehen tora ko, andre akayirowe hu poropet pwasoyou, ara kiyau
kultuwayihu ko.

21 Wawu mbuna akapa ndre hu mepo hu ngara kayoh yo: ‘Yapan, Yapan,’
ara andre hu kasong kaya kolo king para kol paingan yang. Pwi yoh!
Hapeko hu ndramat mepo ngara hu koro ndruwa namiliwa Tomo ita kol
paingan yang, ara yihu kopu andre kasong kaya aliy.
22 Pwen kiro mwonen lenge tamwanye, hu ndramat soyon, ara andre
hu kapwai, kapa toro: ‘Yapan, Yapan, iyau ngalam, yowu wong tehe hu
poropet; pe iyau ngalam, yowu rapiyani hu payit; pe iyau ngalam, yowu
mbusi hu ndraikiya pwoke soyon.’
23 Pwen andre kupwai ngawan kiya kili hu, kupa toro: ‘Yo ukowu ta
wawu. Wawu ndramat para takultuw mwomwan, akaya mawen kili yo!’

Ndramat lohongan waison para puliya seu, pe ndramat lohongan waison pwi para puliya seu

24 Pwen tehen tora ko, hiyeh ihilingi nongno pe itokuyaniy, ara tehe
ndramat mepo lohongan waison pe ipuli suwen iro ndrita pat.
25 Pe mbulou indrut, pe ndran irah, pe nohai imum pwokeyan pe
iyahawan iya seu, hapeko seu kiniwuh pwi, paratesah, isoye ngara ndruw
para seu tan iya mbulun iya, pe iro ndrita pat.
26 Hapeko hiyeh mepo ihilingi nongno, pe kintokuyaniy pwi, ara yiy tehe
ndramat mepo lohongan waison pwi, pe ipuli suwen iro ndrita kolkolai.
27 Pe mbulou indrut, pe ndran irah, pe nohai imum iya pwokeyan pe
iyahawan iya seu, pe seu iwuh pe imaloiwe masih.”

28 Pe iro mwonen Yesu iwong hu nongan aro ihipwen, hu ndramat soyon
mepo huro hilingi yiy, ara hulohonge ndrit iya hinonou tan.
29 Paratesah, kinwong tehe ndramat hamou para hinuwani nongan
para pwahanou tahu pwi, hapeko iro wong tehe ndramat mepo nongnan
nopwaran.

8

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

1 Pwen iro mwonen Yesu itali ngondron, pe ilai isa pwan, ara hu ndramat
soyo-soyon iya huho ndruwan.*

* **8:1:** Anime nongan ita Mattiu 5:1; TP: Lukim tok i stap long Mattiu 5:1

2 Pe ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy, ara isa pe itukuruhu
iro mbulmaran, pe ipa, “Yapan, kapa welem kiso, alahiy para ambusi yo
kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”†
3 Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah
howen!” Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara, ara
itali yiy.‡
4 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga hamou,
hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose
kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe
andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”§

Lohongai ndrisiyon ata namandran tahu ndram

5 Pe iro mwonen Yesu iya nondriya kol ngawan Kapernawum, ndram
hamou mepo ihohin tahu ndram masangat,** ara isa kili yiy pe isok Yesu
para kisopwat yiy.
6 Pe ipa, “Yapan, ndramat para poya mbulyo ara mandran kinmat, pe
iyera seu, pe ita nondriya ngandran namandran.”
7 Pe Yesu ipwai iya kili ndramat ihohin iyata hu ndram masangat ara, ipa,
“Andre kuya pe kusopwoyani yiy.”††
8 Pe ndramat ihohin tahu ndram, ara isomwiy, ipa, “O Yapan, toimwam.
Mbuna ambusi wou angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya
suwe pwi. Hapeko hiyan para apwatisingi nongan opu, pe ndramat para
poya mbulyo, andre kirayah hiyan.
9 Upwai tehen toro, paratesah, yo ara ndramat hamou uta pahandra
namandran hamou ihohin isato, pe hu ndram hayah topo pahandro yi.
Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, ‘Aya,’ pwen andre kiya; pe kapa
kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, ‘Asa,’ pwen andre kisa. Pe kapa kupwai
kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa, ‘Ambusiy iye,’ pwen andre
kimbusiy.”

---

† **8:2:** Yihu para Yutah, nongan pwahanou tahu ipa, kapa ndramat hamou mwamwa kawa, ndre hu neken handra-handra kiro kili yiy, ara kinto hiyan kinna mbulmara Ngindrai pwi. Pe kapa mwamwa tan ara kihipwen, pwen andre kiya nime pris hamou. Pe kapa pris kinimei tehe yiy kinna hiyan, ara andre yiy kipa, ndramat iye, ara kintayah howen kinna mbulmara Ngindrai. Animei ita Mbulya Hu Pris (Leviticus) 13:14; TP: Ol Juda i gat lo i tok, sapos wanpela man o meri i gat sik lepra o kain sik olsem, em i kamap doti long ai bilong God. Na taim em i ting dispela sik bilong en i pinis, orait em i mas i go lukim ol pris. Na sapos ol pris i lukim em i orait pinis, bai ol i tok, dispela man o meri i kamap klin pinis long ai bilong God. Lukim Wok Pris 13:14. ‡ **8:3:** Nongan para pwahanou tahu Yutah ara ipa toro, kapa aiki nimam kiya kili ndramat mepo mwamwa kawa iro kili yiy, ara wou i, andre arayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Hapeko iro mwonen Yesu iyki niman iyahatek iya kili ndramat ara, ara yiy mbukenan kintayah mwomwan pwi. Yiy isopwoyani mwamwa ata ndramat ara ihipwen, pe ndramat ara irayah howen; TP: Wanpela lo bilong ol Juda i tok olsem, sapos yu putim han long man i gat sik lepra, bai yu tu yu kamap doti long ai bilong God. Tasol taim Jisas i putim han long dispela man em yet i no kamap doti. Nogat. Em i mekim sik bilong dispela man i pinis, na man i kamap klin. § **8:4:** Eng: priest ** **8:5:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia †† **8:7:** Yihu ndramira Yutah, ara yihu konhopo kanna suwe hu Ndramira Lah pwi, paratesah, hupa matisan hu kaya pe hu karayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Anime Aposel 10:28. Hapeko Yesu ara lohongan kinimwa kinna lohongai ara pwi. Yiy ara ipa andre kiya nondriya seu ata ndramira Rom ara; TP: Ol Juda i no save go long haus bilong ol man bilong ol arapela lain, long wanem, ol i ting dispela bai i mekim ol i kamap doti long ai bilong God. Lukim Aposel 10:28. Tasol Jisas i no wari long dispela. Nogat. Em i tok olsem em bai i go long haus bilong dispela man bilong Rom.

10 Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, ilohonge soyon, pe ipwai
iya kili hu ndramat mepo huho ndruwan, ara ipa toro: “Upwai ndrokonan
isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel mepo kinpwotisingi
lohongan ndrisiyon tehe ndramat aro, ara pwi.
11 Pe upwai isa kili wawu, tehe hu ndramat soyon iya andre hu kayau te
kup pe rai‡‡ kasa, pe andre hu kampwan ndrohonokuhu koro yon kasura
Apraham, Yisak, pe Yakop koro nondriya kolo king para kol paingan yang.
12 Hapeko hu ndramira kolo king ara, ara andre kipiyani hu kayau kaya
kol mawen lokuhan, mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi
koltahu.”
13 Pwen Yesu ipwai iya kili ndram ihohin iyata hu ndram masangat ara,
ipa, “Ayau! Anpwotisingi lohongam pwen, pwen pe andre kirayah tehen
aliy.” Pwen iro mwonen paramwandrai ara, ndramat para poya mbulyan
ara, ingoh.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

14 Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta Pita, pwen inime nossu
Pita iye matin yokyok pe mandran ara ingandrah.
15 Pwen Yesu iyki niman iyahatek iya niman opu, pe mandran mepo iro
ngandrah, ara ingoh. Pwen itine pe ipo mbulyan.
16 Pwen kol iro piyah pe huwiri hu ndramat soyon mepo hu payit huro
ndritahu, ara husa kili Yesu. Pe irasses hu payit huyau iya nongan handra
kopu, pe isopwoyani hu ndramat masih mepo humwa.
17 Tehen tora ko, nongan mepo poropet Yisayah kinpwai, ara kintayah
mannan:
“Yiy isoli hu mwamwa torou, pe
ikuni hu nopwaran torou.”

Yesu iwong iya lohongai para koho ndruwan

18 Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya husa rakayani yiy,
pwen ipwatisingiy iya kili ndramiran hu para hu kasingondriti ndran
makaiye kaya haroh.
19 Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou, ara isa
kili yiy, pe ipa, “Ndramat para hinonou, hape aleheh naya aliy, ara andre
kuho ndruwam.”
20 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yihu mwiy puyap, ara mangarehu, pe
hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat,
ndrohonokun para matiliu, ara pwi.”
21 Pe ndramiran hamou i, ara ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, atali yo kuya
roni tomo kimu na.”
22 Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho ndruwo, hu ndramat para
kimat, ara hu koro roni ndramirahu mbukenahu mepo humat.”

Nohai namandran imaito iya nongna Yesu

23 Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou pe ndramiran hu huho
ndruwan.
24 Pwen indrou pwi ko, pe nohai namandran imum iya ndrita ndran
makaiye, pwen pe nowei iro talon iya nondriya ndroi. Hapeko Yesu, ara
iye matin.
25 Pe ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, “Yapan!
Asopwat tou! Worou nakayuh ara!”

---

‡‡ **8:11:** Eng: east and west

26 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ndrisiyon, ara hape kopu.
Paratapeh pe wawu tora noh turuwe wawu?” Pwen itine, pe ipomate nohai
pe nowei, pe hilmaito.
27 Pwen ndramiran hu, ara lohongahu indrap pe husok, hupa, “Aripo
sehe ndramat ndrokonan? Pwen pe nohai pe nowei hilu hilingi nongnan
i!”

Yesu irasses hu payit huro ndrita ndramat malmou

28 Pwen Yesu iyarayah iya haroh para ndran makaiye, pakeh pwene
hu Katara. Pe hilu ndramat malmou mepo payit iro ndrita hilu, ara
hilyau hu ngare hu ndramat kanmat pe hilsa pohonani yiy. Pe hilu ngara
karambumbungas, pe hamou kinhopo kinna yau sai ara, ara pwi.
29 Pwen hilpalngai, hilpa, “Noru Ngindrai Kamai, wou apapo tesah kisa
kili yowu yeh? Paratapeh pe asa iye? Asa para naiki ngandran kisa kili
yowu, ma lang kintayah mapu, ndre?”
30 Pe lang ara, hu puw hayoi soyon iya ara huro mwanan hape kili hu, pe
huro namnam.
31 Pe hu payit hurakamam iya kili Yesu, hupa, “Kapa narasses yowu
kayau, ara apwandrisa yowu kaya ndrita hu puw.”
32 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya!” Pwen o, hu payit ara, ara hutali
hilu pe husa mawen pe huya ndritahu puw. Pwen hu puw hayoi mwanye
ara, ara huwop turut hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya nondriya
ndran makaiye pe huya mat.
33 Pwen hu ndramat para hangna puw ara, ara huwop huya nondriya kol
ngawan, pe huya tiyani melit masih kintayah, pe tesah kintayah kili hilu
ndramat malmou mepo payit iro ndrita hilu ara.
34 Pe hu ndramat masih para kol ngawan ara, ara husa pohonani Yesu,
pe iro mwonen hunime yiy, hurakekeyani yiy para kitali kolohu.

9

Yesu isopwoyani ndramat hamou mepo mandran imat

1 Pe iyamulan Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou, pe isingondriti ndran
makaiye iya haroh, pe isa kolon imwonen.*
2 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iye matin ndrita pasup,
mandran, ara imat. Pe iro mwonen inime lohongahu ndrisiyon, pwen
ipwai iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, “Noru, ndriyam
kipwoke; kuntali hu pakut mwomwan atam.”
3 Pwen hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou,
ara huro wong mwalingahu mbukenahu, hupa, “Ndramat iye ara ita
pwasisiman ana Ngindrai.”
4 Pe Yesu, ara tanan lohongahu pwen; pe isok hu, ipa, “Paratapeh pe
wawu tora lohongani hu lohongai mwomwan tora, ita ndriya wawu?”
5 Tesah waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre
kupa, ‘Atine pe arakai’?
6 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat,
ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu pakut
mwomwan. Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, “Atine,
awiri nokum, pe ayau aya suwem.”

---

* **9:1:** Kolo Yesu tandrohongan ara, ara Kapernawum, Animei ita Mattiu 4:13; TP: Ples bilong Jisas long dispela taim em Kaperneam. Lukim Mattiu 4:13

7 Pwen ndramat ara, itine pe iyau iya suwen.
8 Pe iro mwonen hu ndramat soyon, ara hunime melit aro kintayah, pwen
lohongahu ikairut; pe huhuri ngala Ngindrai, hiyeh iyki pwoke nopwaran
tora iya kili hu ndramat.

Yesu iyoh Mattiu

9 Pe Yesu iyau iropo iya, pwen inime ndramat hamou ngalan Mattiu
iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho
ndruwo!” Pwen Mattiu itine, pe iho ndruwan.
10 Pe iyamulan Yesu iya namnam iya suwe Mattiu, pe hu ndramat soyon
para poya takis pe hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara husa pe huro
namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu.
11 Pe iro mwonen hu Parisiy hunimei tora, pwen husok hu ndramira
Yesu, hupa, “Paratapeh pe ndramat para hinuwani wawu, ara iripo
namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu
mwomwan?”
12 Pe iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipa, “Yihu ndramat
mepo mwamwa kili hu pwi, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi,
hapeko hu mepo humwa, hu ara kopu andre hu kaya nime ndrokta.
13 Pwen akaya pe akakahi ndroiyi nongan iye: ‘Unamili koisirai; ara
ihohin iya kultuw para yukyuk.’ Paratesah, yo kunsa para kuyoh hu
ndramat kultuwayi hu imwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu
ndramat mepo pakut tahu mwomwan.”

Yihu sok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

14 Pwen hu ndramira Yohanes ara husa pe husok Yesu, hupa, “Yowu pe
yihu Parisiy, ara ngara kayuh anandrinai, hapeko paratapeh pe ndramiram
hu, ara hu konho yuh anandrinai pwi?”
15 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou,
pwen tehen tapeh, andre ndriya yowen hu koro poru, ma iro ndron kili hu?
Hapeko lang itapo isa, kapa hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiyau,
pwen andre hu kayuh anandrinai.
16 Pe ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, kiyasura ndri-
hiyap hasai saken, ara pwi. Paratesah, koyau howen, ara andre kindro-
homwiri koyau saken ara, pe andre kindrohomwiriy, pe kiramurumwut
masih.
17 Pe hu ndramat konho songorani wain howen kiya pwisi wain saken,
ara pwi. Kapa hu kambusiy, pwen wain andre kitaluwe pwisi wain saken
ara, pe wain andre kimuw, pe pwisi wain andre kiya mwaihei opu. Pwen
iya lohongai ara ko, hu ndramat ngara kasongorani wain howen ara kiya
nondriya pwisi wain howen, pe andre melit malndra kene koro hiyan.”†

Mbunah pihin hamou imat, pe pihin hamou imwa

† **9:17:** Hu Yutah ngara katingundru meme, pe kasorowe kapilon, pe kapilo meme ara, ara andre kirayah tehe pwisi wain, para kasongorani wain kiya aliy. Pe kiro mwonen hu kasongorani wain kiya kapilo meme ara, ara hu ngara kaikiy kiro ndrangan niwen hape, para kanan kiya ngahan. Pwen kiro mwonen ara, ara wain ngara kirapwalani kapilo meme kipet. Pwen kapa wain howen kiya pwisi wain saken pe wain kirapwalaniy, ara andre kapilo meme ara, kirahis. TP: Ol Juda i save kilim meme, na kisim skin bilong en na samapim, bai dispela skin i kamap olsem bikpela jak bilong pulimapim wain long en. Taim ol i putim nupela wain long ol dispela skin, ol i save larim i stap longtaim liklik, bai em i kamap gutpela wain i gat pait. Na long dispela taim wain i save solap na em inap long brukim ol olpela skin i drai pinis.

18 Pe Yesu iro wong manau, pe pohon hamou isa tukuruhu isa mbulmaran, pe ipa, “Noru pihin mahapo ko kinmat. Hapeko asa pe aiki nimam kiya ndritan, pwen andre kisa mwalen.”
19 Pwen Yesu itine pe iho ndruwan iya, pe ndramiran hu tehen aliy i.
20 Pwen iro mwonen ara, pihin hamou mepo mwamwa ndrai iro kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, ara isa pakeh ndruwa Yesu, pe iyki niman iyahatek iya payango koiwen.
21 Paratesah, ipwai iya kili yiy mbukenan, ipa, “Kapa nimo kiyahatek kiya payango koiwen opu, andre kungoh.”
22 Pwen Yesu ipaiwani yiy pe inime pihin ara, pe ipa, “Noru, lohongam ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan.” Pe iro mwonen paramwandrai ara ko, pihin ara, iya hiyan.
23 Pwen iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta pohon ara, inime hu ndramat soyon iya, ara hurora kuwah, pe huro lossou.
24 Pwen ipa, “Akaya mawen, mbunah pihin ara, ara kinmat pwi, hapeko ita matin.” Hapeko huhaisani yiy.
25 Pe hupwandrisa hu ndramat hu kanna ngawan, pwen Yesu iya nondriya seu pe niman iya mbultuwe nima mbunah pihin ara, pe isa tine.
26 Pe nola tesah mepo Yesu imbusiy ara, ara ingau kol namandran hape ara topwei.

Yesu isopwoyani ndramat malmou mara hilu iyoh, pe ndramat hamou pohon imum

27 Pwen Yesu iro tokai iropo iya, pe hilu ndramat malmou mara hilu iyoh, ara hilho ndruwan, pe hilu yoh, hilpa, “Noru Tepit, koyum kisikirani youlu.”‡
28 Pe Yesu kinna nondriya seu, pwen hilu ndramat malmou mepo mara hilu iyoh ara, ara hilsa kili yiy. Pe isok hilu, ipa, “Walu pwotisingi lohonga walu tehe ulahiy para kumbusi melit iye, ndre pwi?” Pe hilu somwi yiy, hilpa, “Ehe, Yapan.”
29 Pwen niman iyahatek iya mara hilu, pe ipa, “Iyau lohongai ndrisiyon ta walu ko, andre kirayah tehen aliy kisa kili walu.”
30 Pwen mara hilu ileu, pe Yesu ipwandrandrahani hilu pwokeyan, ipa toro: “Hamou mbuna kipahasani tesah kintayah aro.”
31 Hapeko hilyau pe hilya tiyani titiye ta Yesu, pe ingau kol namandran hape masih ara.
32 Pe iro mwonen hilu ndramat malmou ara, hilropo hilya, ndramat hamou mepo payit iro ndritan pe pohon imum, ara huwiri yiy isa kili Yesu.
33 Pe iro mwonen Yesu kinrasses payit kinna mawen, pwen ndramat mepo pohon imum ara, ara iwong. Pe hu ndramat, ara huro lohonge soyon, pe hupa, “Melit tehen toro, ara konho nimei kirayah kiro Yisrayel pwi.”
34 Hapeko hu Parisiy, hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih.”

---

‡ **9:27:** Yihu Yutah hu pahasaniy tehe ndramat mepo Ngindrai kintakiniman para kisopwat hu ndramat tan, ara andre kiyau ndraye Tepit. Pwen hilu ndramat mepo mara hilu kinyoh ara, ara hilpwotisingi lohonga hilu tehe Yesu ara ndramat mepo yihu Yisrayel huro longe. Pwen hilu yoh Yesu, hilpa, “Noru Tepit.” TP: Ol Juda i save olsem, dispela man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en, em bai i kam long lain bilong King Devit. Tupela aipas i bilip olsem Jisas em dispela man tasol ol Israel i bin wetim, na tupela i kolim Jisas olsem, “Pikinini Bilong Devit.”

Yihu ndramat para poya mbulen ara noye ko

35 Pe Yesu, ara iya yau hu kol ngawan pe hu kol mendreheh masih, pe iro
hinuwani hu ndramat iro nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta, pe iro
pohowe nongan hiyan para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu neken
handra-handra pe hu mwamwa handra-handra.
36 Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya, pwen koyun isikirani
hu, paratesah, lohongahu imwakaikai, pe huiki koisariy, tehe hu sipsip
mepo ndramat para pwokereyahu, ara pwi.
37 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Anandrinai soyon iya, ara hu
kaniman pwen hutora piyang, hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara
noye ko.
38 Pwen pe akatohun kiya kili Yapan, mepo mbukena piyang, para
kipwandrisa hu ndramat para poya mbulen, para hu kayapo mbulen kaya
nondriya pingen."

10

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

1 Pwen Yesu iyoh ndramiran hu songui pe lumou huya kili yiy pe
iyki pwoke nopwaran iya kili hu para hu karasses hu payit, pe para hu
kasopwoyani hu ndramat masih mepo humwa, pe hu neken handra-handra
iro kili hu.
2 Pe iye, ara ngala hu aposel songui pe lumou: Imu, ara Simon, mepo
ngalan handra yi ara Pita, pe nalin Antruw, Yamis noru Sepetiy pe nalin
Yohanes,
3 Pilip pe Partolomeu, Tomas pe Mattiu mepo ndramat para poya takis,
Yamis NdraAlpeyus pe Tatteyus,
4 Simon mepo ndramat hamou para kili hu Selot,* pe Yutas Yiskariyot
mepo iyamulan iratuni Yesu.
5 Yihu songui pe lumou aro, ara Yesu ipwandrisa hu para hu kaya, pe
ipomwanye iya kili hu, ipa: "Wawu mbuna akaya kili hu Ndramira Lah, pe
mbuna akaya nondriya kol hakol para Samariya.†
6 Hapeko wawu kaya kili hu ndraye Yisrayel, mepo hu kansongsin tehe
hu sipsip.
7 Akaya, pe akoro pohowe nongan aro: 'Kolo king para kol paingan yang,
ara kinsa pakeh.'
8 Pe akasopwoyani hu ndramat humwa, pe akahangini hu ndramat
kanmat kasa tine, pe akasopwoyani hu mepo mwamwa kawa ita kili hu,
para hu karayah howen. Pe akaresses hu payit kaya mawen kili hu
ndramat. Pwoke mepo akanwiriy, ara kennen pwi; pwen pe apakasopwat
hu ndramat, ara kennen pwi yi.
9 Wawu mbuna akapo sombule kolt, ndre sombule silwa, ndre sombule
kopa‡ kiro ndropwa sombule pat tawawu pe akaya.

---

* **10:4:** Eng: Simon the Zealot;*Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou † **10:5:** Pe iye ara nongan luhin para nondriya hu nongan mayimihin niwen, mepo Yesu ipohowei iripo puk para Mattiu. Nongan iye, ara ita 10:5-42, pe iwong iya hu melit andre karayah kili ndramiran hu kiro mwonen hu kapohowe nongna Ngindrai kiya kili hu ndramat; TP: Dispela em i namba 2 bilong ol 5-pela longpela toktok Jisas i autim long buk Mattiu. Dispela toktok i stap long 10:5-42, na em i tok long ol samting bai i kamap long ol disaipel taim ol i laik autim tok bilong God long ol manmeri. ‡ **10:9:** Eng: gold, silver, copper coins

10 Pe wawu mbuna akasap ndropwa kunkun, pe mbuna akapo susura koiwe wawu, ndre susura hatna pweleka wawu, ndre kapo nes sih kiyapolo wawu. Paratesah, ndramat ngara kipo mbulen, ara andre kiwiri hiyan kiyau aliy.

11 Pwen sehe kol ngawan ndre sehe kol mendreheh wawu nakaya nondriyan, ara akaten ndramat hamou pahalan kiro ara, pe akoro suwen kipoo akatali kol ara.

12 Pe kiro mwonen wawu nakasong kaya nondriya seu, ara akarawulohani hu ndramira seu ara.

13 Pe kapa hu para seu ara, hu karawulohani wawu, akapwai para lomwes para ndriya wayis kiro sura hu. Pe kapa hu kantawulohani wawu pwi, pwen akawiri lomwes para ndriya wayis tawawu kimui.

14 Pe kapa hamou kintawulohani wawu pwi, ndre kinhilingi nongna wawu pwi, pwen akaratolohani kohu pweleka wawu kiro mwonen wawu nakatali seu ara ndre kol ngawan ara.

15 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kora nopwaran para kol ara, ara andre kiramwaitini nopwaran para Sotom pe Komorrah, kiro mwonen lang para tamwanye.

16 Yo nakupwandrisa wawu tehe hu sipsip para akaya mwalinga hu mwiy puyap. Pwen pe lohonga wawu kipahas tehe hu mwat, pe akoro mwonen tehe hu pai.

17 Pe wawu koro hinehes kiyata hu ndramat, andre hu karatuni wawu pe kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol, pe andre hu kamwiri wawu koro hu yumwa mbultere tahu Yuta.

18 Tunan yo kopu, andre hu kaluwi tarahani wawu kaya mbulmara hu yapane hu kol namandran iya, pe kaya mbulmara hu king. Pwen tehen tora ko, andre wawu katiyani tiyeyo kiya kili hu, pe kiya kili hu Ndramira Lah.

19 Hapeko kiro mwonen yihu kambultuwe tahatini wawu, para wawu koro tine nongan, ara lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai, ndre wawu nakawong tapeh. Kiro mwonen paramwandrai ara, Ngindrai andre kiyki nongan para wawu kapwai.

20 Paratesah, andre wawu kanwong pwi, hapeko Mwoiwa Tama wawu, ara andre kiwong kiyau poho wawu.

21 Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah hamou, ara andre kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasisingat ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat.

22 Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. Hapeko sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang nakiyahapwen, ara andre Ngindrai kisopwat yiy.

23 Pe kiro mwonen hu pakarandroyani wawu koro kol hakol, akawop kaya hakol. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe wawu andre kanlahiy para kasalti topwe hu kol masih kene para Yisrayel mapu, kipoo andre Noru Ndramat kisa.

24 Ndramat mepo ngara kiwiri hinonou, ara kinhohin kili ndramat mepo iro hinuwani yiy pwi. Pe ndramat para poya mbulen, ara kinhohin ta namandran tan pwi.

25 Hiyan para ndramat iro wiri hinonou, ara kirayah tehe ndramat iro hinuwani yiy. Pe hiyan para ndramat para poya mbulen kirayah tehe

namandran tan. Pe kapa hu kapohowe tama seu ara, Peelsepul,§ pwen andre ngala yowen hu masih kene ara, ara andre kiya pwalngengei o mwaihei!
26 Pwen pe wawu, ara mbuna akanoh tahu ndramat ara. Paratesah, sehe melit mepo kantamburuhiy, ara andre karehei. Pe sehe melit mepo ita kohon, ara andre kisa yelan ngawan.
27 Pe tesah upwai isa kili wawu kiro lokuhan, ara akapohowei kiro ngana lang. Pe tesah mepo ndrainga wawu ihilingiy iro mwalinga wawu ko, ara akapwaharai kiho payandroha hu seu.
28 Wawu mbuna akanoh ta hu mepo hulahiy para katingundru nombuwe wawu, hapeko kanlahiy para katingundru mwoiwa wawu pwi. Hapeko akanoh ta Ngindrai opu, yiy mepo ilahiy para kipwalngani mwoiwa wawu pe nombuwe wawu kene, kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy.
29 Wawu pahasaniy tehe norupep malmou, ara andre hu ndramat kapo pehei kiyata hilu kiya sombule pat hambut, ndre? Hapeko kinlahi hamou ta hilu norupep ara, kimat pe Tama wawu kikowu, ara pwi.
30 Pe tehen aliy opu, hu kompai hutora paya wawu, ara Tama wawu kindromwahu topwei.
31 Pwen pe wawu mbuna akanoh, wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.
32 Pe hiyeh ngara kiwong ngawan kiro mbulmara hu ndramat tehe yiy ndramiro, ara andre kuwong ngawan kiro mbulmara Tomo kiro kol paingan yang tehe yiy ndramiro yi.
33 Pe hiyeh ngara kipwai tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat, ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro mbulmara Tomo kiro kol paingan yang i.
34 Wawu mbuna akapa ndre usa kol pwan, ara para kuiki ndriya wayis kiya mwalinga hu ndramat. Pwi yoh! Kunsa para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa, ara para kusaiki tahatai.
35 Paratesah, usa, ara para kumbusiy, pe
‘mbunah kamai andre kihingas ana taman,
pe andre mbunah pihin kihingas ana tinan,
pe andre mbuyunorun kihingas ana mbuyungundran.
36 Pe hu ndraisih ta ndramat hamou, ara andre hu karayah hu ndramat para kamwisnani yiy.’**
37 Pe hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi taman ndre tinan iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. Pe hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi norun kamai ndre norun pihin iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.
38 Pe hiyeh kinwiri kei tondrih tan pe kinho ndruwo pwi, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.
39 Pe hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan.
40 Pe yiy hiyeh irawulohani wawu, ara irawulohani yo. Pe yiy mepo irawulohani yo, ara irawulohani yiy mepo ipwandrisa yo.
41 Pe Ngindrai andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere poropet hamou. Pe andre kiyki kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe kenne poropet hamou.

§ **10:25:** Greek: *Beelzebul* or *Beelzeboul*; Peelsepul, ara ngala Sinai handra. Animei ita Mattiu 12:22-28. TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan. Lukim Mattiu 12:22-28.
** **10:36:** Mikah (Micah) 7:6

Pe Ngindrai andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere ndramat hamou imwonen. Pe andre kiyki kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe kenne ndramat hamou imwonen.
42 Pe kapa hiyeh kimbusi melit mendreheh, tehe kiyki ndran wawen hape kiya kili hamou tahu mbunah mendreheh aripo, paratesah, mbunah aro, ara ndramiro hamou, pwen upwai ndrokonan isa kili wawu, Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi."

11

Yesu pe Yohanes Ndramat para Paptais

1 Yesu ipomwanye iya kili ndramiran hu songui pe lumou ihipwen, pwen itali kol ara, para kiya hinuwani hu ndramat pe kiya pohowe nongan kiya nondriya hu kol ngawan para Kaliliyy.
2 Yohanes, ara iro nondriya kou, pe iro mwonen ihilong hu melit Mesayah iro mbusiy, pwen ipwandrisa ndramiran hu
3 para hu kaya pe kaya sok yiy, hu kapa, "Wou ndramat mepo Ngindrai kintandrangan para kisa ara, ndre yowu koro sohoni hamou hira ndron i?"
4 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Akamui pe akaya nese ndrainga Yohanes kiya sehe melit wawu hilingiy pe wawu nimei.
5 Yihu mepo marahu iyoh, ara hunimnim. Pe yihu mepo ndrikahu mwomwan, ara hu topo rokai. Pe yihu mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya howen. Pe yihu mepo ndraingahu iyui, ara ndraingahu ileu. Pe yihu mepo humat, ara hutine paiwe. Pe yihu mepo hundroisiy, ara huhilingi nongan hiyan.
6 Pe ndramat mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo pe lohongan kinhindrundru pwi, ara lomwes kiro kili yiy."
7 Pe hu ndramira Yohanes huropo huyau, pwen Yesu iwong iya kili hu ndramat soyon iya, iyata Yohanes, pe ipa toro: "Wawu yau iya kol ndrohoyin para kaya nime tesah? Parah hakou mepo nohai ita mbuiwaniy?
8 Kapa pwi, pwen wawu ya para kaya nime tesah? Ndramat hamou mepo isuluye yiy iya koyau lahayan? Pwi! Yihu mepo husuluye hu iya koyau lahayan, ara hutora nondriya suwe hu king.
9 Pwen wawu ya ndra para kaya nime tesah? Para kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe mbulyan ara ihou i.
10 Yohanes ara yiy ndramat ara, mepo pwayan kinpwai pwen, ipa toro:
'Yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongno, kiho mu kili wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.'
11 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin hu kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinhohin kili Yohanes Ndramat para Paptais, ara pwi. Hapeko sehe ndramat mepo ngalan pwi, kiro kolo king para kol paingan yang, ara yiy ihohin iyata Yohanes.
12 Iro lenge Yohanes Ndramat para Paptais isarayah, isa matnen mahapo, kolo king para kol paingan yang, ara iropo isa iyapolo pwoke pwokeyan, pe hu ndramat para pwoke pwokeyan, ara hu hinonou para kambultuwei.*
13 Paratesah, yihu poropet masih pe nongan para pwahanou i, ara huro pohowe nongna poropet, ipoo isa matne lenge Yohanes isarayah.
14 Pe kapa lohonga wawu kilahiy para kipwotisingiy, Yohanes, ara yiy poropet Eliyah, mepo pwayan kinpwai para andre kisa ara.

* **11:12:** Nongan aro, ara kinileu hiyan pwi; TP: Tok Grik i no klia tumas long dispela lain.

15 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.
16 Yo andre kuranonoye hu ndramat hasap para mahapo tehen tapeh?
Yihu ara tehe hiyeh hu yi? Yihu, ara tehe hu mbunah ngara kampwan koro
nondriya hu ndroho pehei, pe ngara kayoh kiya kili hu hayah, hu kapa toro:
17 'Yowu, yowu ra ndramiya wawu,†
hapeko mbuwali wawu ndraniyai;
yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para akarang mali wawu.'
18 Paratesah, Yohanes isa, pe kinho namnam soyon pwi, pe kinho yin wain
pwi. Hapeko hupa, 'Payit ita ndritan.'
19 Hapeko Noru Ndramat isa pe iro namnam, pe iro yin wain, pe hupa,
'Akanime yiy! Yiy ara komkom, pe ndramat para kuimwa wain.‡ Yiy ara
kowase hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.'
Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwainganiy
tehe lohongan, ara ndrokonan masih."

Toimwahu para hu kol mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi

20 Pwen Yesu ipomate hu ndramat para kol hayah, mepo imbusi hu
ndraikiya pwoke tan hitun iro aliy, paratesah, yihu kantapaiwani ndriyahu
pwi. Pe ipa,
21 "O wawu ndramira kol Korasin! O wawu ndramira kol Petsaita!
Toimwa wawu. Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat
hamou kinna kol malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke
kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu kantapaiwani
ndriyahu pwen ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye hu pwen kinna
koyau para koisirai, pe andre hu kantumwi hu pwen kinna palam i, para
kipwainganiy tehe hu kantapaiwani ndriyahu.
22 Hapeko upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwanye, koran
nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran tahu
para Tayar pe Siton.
23 Pe wawu para Kapernawum, wawu pakasikiye wawu kaya paingan
yang, ndre? Pwi yoh. Wawu andre kaya pwan masih ndrohonoku hu
ndramat kanmat. Kapa ndramat hamou kinna kol Sotom, pe kinmbusi hu
ndraikiya pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, pwen kol
ara, ara andre kinto, kipoo kisa matnen lang nepo.
24 Hapeko upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwanye, kora
nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran para
kol Sotom."

Wawu masih kasa kili yo, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu

25 Pe iro mwonen lang ara, Yesu ipa, "Tomo, urawuloh isatam, Yapane
kol paingan yang pe kol pwan, paratesah, wou ankulani hu melit aro kene,
kinna kili hu mepo lohongahu waison, pe hu mepo huwiri hinonou soyon.
Pe wou, ara anpwaingani hu melit ara, kinna kili hu mbunah mendreheh.
26 Ehe, Tomo, iye ara tesah hiyan mepo anamiliy para kirayah.
27 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei kansa kili yo. Hamou kinpahasani
Norun pwi, Taman opu ipahasani yiy; pe hamou kinpahasani Taman pwi,
Norun opu ipahasani yiy. Pe hu mepo Norun inamiliy para kiyingani
Taman kiya yelan kiya kili hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy.

† **11:17:** Eng: We played the flute for you; TP: Mipela i winim mambu bilong yupela ... ‡ **11:19:** komkom—ndramat para namnam soyon; Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

28 Akasa kili yo, wawu ndramat mepo mandra wawu ipalat, pe kona
wawu nopwaran, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu.
29 Pe talu kakuni pulukuwo,§ pe awiri hinonou kiyau kili yo. Paratesah,
kultuwayi ara waison, pe ngara kuiki yo kusa pwan. Pe andre mwoiwam
kiwiri ngohongoh.
30 Paratesah, pulukuwo, ara waison, pe kono, ara mwakin opu."

12

Yesu ara Yapane lang Sapat

1 Iro mwonen lang Sapat sih, Yesu iyasura ndramiran hu huyayau
ndraipinge wit hambut. Pe ndramiran hu, ara humundrui pe huro rih hu
mbuwa wit pe huro yan.
2 Pe iro mwonen hu Parisiy hunimei, pwen hupwai iya kili Yesu, hupa,
"Animei! Ndramiram hu, ara humbusi melit mepo nonombun para
kambusiy kiho nondriya lang Sapat."
3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kannime titiye ta Tepit iyapolo
ndramiran hu mepo humundrui ara, ndre pwi?
4 Tepit, ara isong iya nondriya yumwa Ngindrai, pe iwiri ndrinanohun
mepo kanmbusiy kintayah haiyan; pwen yiy pe ndramiran hu, ara huiniy.
Ndrinanohun ara, ara nonombun para hu kayan; hapeko hu pris opu andre
hu kayan.
5 Pe wawu kannime titiye ara pwi, ndre? Pe wawu kannimei pwi yi, ita
nongan para pwahanou, ara ipa hu pris hu koropo mbulen kiro nondriya
yumwa totohun namandran kiho nondriya lang Sapat, ndre? Hapeko
mbulen mepo hu ngara kambusiy, ara imwonen, pe nonombun pwi.
6 Pwen pe upwai isa kili wawu, tehe yiy mepo ihohin iya, iya yumwa
totohun namandran, ara iripo.
7 Kapa wawu kapahasani ndroiyi nongan iye, 'Unamili koisirai; ara
ihohin iya kultuw para yukyuk,' pwen wawu ara kanlahiy para karasusut
nongan kiya kili hu ndramat mepo kanmbusi hapesah mwomwan pwi.
8 Paratesah, Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat."
9 Yesu itali kol ara, pe iyau iya nondriya yumwa mbultere tahu Yuta,
10 pe ndramat hamou iro aliy, ara niman imat. Hu ndramat hayah
huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan, pwen pe husok yiy, hupa,
"Nonombun para kasopwoyani ndramat kiro nondriya lang Sapat, ndre
pwi?"
11 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa hamou tawawu ma sipsip tan hamou,
pe kiyos kiya ngat kiho nondriya lang Sapat, ara andre kiluwi yiy kisa
ngawan, ndre pwi?
12 Pwen ndramat hamou, ara iho hin iya, iyata sipsip hamou, ndre? Tehen
tora ko, hiyan para kambusi kultuw hiyan kiho nondriya lang Sapat, pe
nonombun pwi."
13 Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa, "Amwaniyani nimam." Pwen
imwaniyani niman, pe niman irayah hiyan tehe niman hakai yi.
14 Hapeko hu Parisiy, ara huya ngawan pe humburi nongan para
katingundru Yesu.

Ndramat para poya mbulen mepo Ngindrai kintakiniman pwen

§ **11:29:** Eng: my yoke; TP: plang ol i save putim long nek bilong ol bulmakau

15 Yesu isapahas iya tesah hu Parisiy hu pakambusiy kiya kili yiy, pwen
itali kol ara, pe iyau. Pe hu ndramat soyon iya huho ndruwan, pe
isopwoyani hu ndramat masih, mepo mwamwa iro kili hu pe hungoh.
16 Pe ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyani yiy.
17 Pe hu melit aro hurayah, ara para kimbusi nongna Poropet Yisayah
kirayah mannan, ipa toro:
18 “Iye ara ndramat para poya mbulyo mepo kuntakiniman.
Yiy hiyeh ndriyo imbuluhi yiy pe upwes iyatan;
pe andre kuiki Mwoiwo kiya ndritan,
pe andre kipohowe nongan para tamwanye kultuw imwonen, kiya kili
hu ndraye ndramat masih.
19 Pe andre kintakokowai pe kinpalngai pwi,
pe hamou andre kinhilingi mbulukoyun kiho hu payango sai, ara pwi.
20 Pe parah hakou mepo ipuyui, ara andre kintumbuwei pwi,
pe mwan mepo nakimonon, ara andre kinsumatei pwi,
kipoo kimbusi kultuw imwonen kiramwaitini kultuw masih kene.
21 Pe iya ngalan opu, hu ndraye ndramat masih, andre hu kapwotisingi
lohongahu kaya kili yiy, pe koro longe sopwat tan itapo isa.”*

Yesu pe Peelsepul

22 Pwen huwiri ndramat hamou payit iro ndritan, mepo pohon imum
pe maran iyoh. Pe Yesu isopwoyani ndramat ara iya hiyan, pe ilahiy para
kiwong pe kinimnim.
23 Pe hu ndramat masih, ara lohongahu indrap, pe hupa, “Ndramat aro,
ara yiy noru Tepit, mepo andre kisopwat hu ndramat kamui ara, ndre?”
24 Hapeko iro mwonen hu Parisiy huhilingi nongan aro, pwen hupa,
“Ndramat iye ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul opu, payit
mepo yapane hu payit masih.”
25 Yesu kinpahasani lohongahu, pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu
ndramira king para kol hakol hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas
mwalinga hu mbukenahu, pwen kolo king ara, andre kiya mwaihei o. Pe
kapa hu ndramat para kol hakol, ndre hu ndraisih, hu kamasilpat kaya
malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen hu ndramira kol
ara, ndre hu ndraisih ara, ara andre hu kanlahiy para koro tine pwokeyan
pwi.
26 Pwen kapa Sinai kirasses Sinai, ara yiy mbukenan kinmasilpat. Pe
andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh?
27 Pe kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu
hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe
wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara,
ara kinmwonen pwi.
28 Hapeko kapa kurasses hu payit, kiyau pwoke ta Mwoiwa Ngindrai,
pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.
29 Hiyeh ilahiy para kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou
pwokeyan, pe kiya kuni hu menmenan? Hamou kinlahiy pwi! Hapeko kapa
kiwasi tiriyi ndramat pwokeyan ara namu, pwen andre kilahiy para kiya
pe kilokihi topwe menmena ndramat ara.
30 Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasisingat ano. Pe hiyeh
mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu.
31 Pwen pe upwai isa kili wawu tehe hu pakut mwomwan masih, pe hu
nongan masih para pwasisiman, ara Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut

* **12:21:** Yisayah (Isaiah) 42:1-4

mwomwan ara. Hapeko hiyeh kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali pakut mwomwan tan ara, ara pwi.
32 Pe hiyeh kipa nongan sahin para kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara Ngindrai ilahiy para kitali pakut mwomwan tan ara. Hapeko hiyeh kipa nongan sahin kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, andre Ngindrai kinlahiy para kitali pakut mwomwan tan ara, ara pwi, kiro nondriya lang mahapo, ndre kiho nondriya lang itapo isa.
33 Kapa kei hakou ara hiyan, pwen sangin ara hiyan; pe kapa kei hakou ara mwomwan, pwen sangin ara mwomwan. Paratesah, ngara kayirowe kei hakou hiyan ndre mwomwan, ara kiyau sangin.
34 Wawu noru mwat mapairan, wawu ndramat mwomwan, andre kawong nongan hiyan tapeh? Tesah ipep ita ndriya ndramat, ara poho ndramat ngara kipohowei.
35 Ndramat hiyan, ara andre kiyingani kultuw hiyan mepo kiyau mbulkura ndriyan. Pe ndramat mwomwan, ara andre kiyingani kultuw mwomwan mepo kiyau mbulkura ndriyan.
36 Hapeko upwai isa kili wawu, tehe hu ndramat masih andre koro tine nongan, kiho nondriya lang para tamwanye, kiya hu nongan masih mwomwan mepo hu kanpwai o mwaihei.
37 Paratesah, kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kipohowe wou ndramat imwonen, pe kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kiyki konam kisa ndritam."

Kaipisa titiye ta poropet Yonah

38 Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hupwai iya kili yiy, hupa, "Ndramat para Hinonou, yowu nakanime kaipisa ndraikiya pwoke handra kiyau kili wou."
39 Pe isomwi hu, ipa, "Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin pe hu kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa ndraikiya pwoke. Hapeko yihu andre kannime kaipisa hapesah pwi; kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei.
40 Paratesah, Yonah ara iro nondriya ndriya ni hamou namandran, lang maroyoh pe ping maroyoh. Pwen tehen tora ko, Noru Ndramat andre lang maroyoh pe ping maroyoh kiro mbulu pwan.
41 Pe kirahihini lang para tamwanye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwanye, pe katiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani ndriyahu; hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah.
42 Pe kiro lang para tamwanye, Kwin para Tolau andre kisa, pe andre kitiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon.
43 Pe kiro mwonen mwoiwa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya hu kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko andre kiten ndrit.
44 Pwen andre kipa, 'Yo andre kumui kuya seu mepo kuntaliy mamu ara.' Pe kiro mwonen kiyarayah, ara andre kinimei tehe seu ara, ara iro ko mwaihei, pe yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro mwoimwoi.
45 Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i huya sura yiy; hu payit ara, ara kultuwayihu pwassin masih iramwaitini yiy. Pe husong huya nondriya seu ara, pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para

mamu. Yihu hasap pwassin para mahapo aro, ara andre kirayah tehen tora ko kiya kili hu yi.”

Tina Yesu pe nalin hu

46 Pwen pe Yesu iro wong ndron iya kili hu ndramat soyon ara, pwen tinan pe nalin hu, ara husa pe huro tine ngawan para hu nakawong kiya kili yiy.
47 Pwen hamou inese ndrainga Yesu, ipa, “Tinam pe nalim hu, ara hutora tine ngawan pe hu nakawong kisa kili wou.”
48 Hapeko Yesu isomwi ndramat mepo inese ndraingan ara, ara ipa, “Hiyeh ara tino, pe hiyeh hu ara nali hu?”
49 Pwen isuwe ndramiran hu, pe ipa, “Tino pe nali hu, ara yihu aripo.
50 Paratesah, sehe ndramat ngara kimbusi namiliwa Tomo ita kol paingan yang, ara yiy nali, pe yiy pisu, pe yiy tino.”

13

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

1 Iro mwonen lang ara ko, Yesu itali seu iya ngawan pe iya pe impwan ngilse ndran makaiye.
2 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure pe hurahakowan. Pwen iya pe ihis iya nondriya ndroi hakou pe impwan aliy, pe hu ndramat masih, ara huro tine pwaki leng.
3 Pwen itiyani hu titiye soyon, iya kili hu iya nongan pwandritiye. Pe ipa, “Ndramat hamou para mbulya piyang iya piye hu peke wit tan.
4 Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro sai. Pe hu norukan husa pe huiniy topwei.
5 Pe hu tiken i, ara hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto aliy pwi. Pe indrou pwi ko, husahambunet, paratesah, pwan kinna hangoh mbulun pwi.
6 Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi hu wit hulek ara, pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin hiyan pwi, pe humang.
7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon, pwen hu malkei maporon, ara hulek iyasura hu peke wit ara, pe huraimwani hu pe humang.
8 Pe hu peke wit tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangihu ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat ndre manongui ndre matingui.
9 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”
10 Pe ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, “Paratapeh atawong iya kili hu ndramat iya hu nongan pwandritiye?”
11 Pe isomwi hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo king para kol paingan yang, ara Ngindrai kiniykiy kinsa leu kinsa kili wawu, hapeko yihu, ara pwi.
12 Paratesah, sehe ndramat mamenmenan, ara andre kipo suran. Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy.
13 Pwen tehen tora ko, urupo wong hu nongan pwandritiye iya kili hu:
‘Ngara hu koro nimei, hapeko tehe hu kannimei pwi;
pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe hu kanhilingiy pwi, pe lohongahu kanileu pwi.’

14 Pe nongan sahin ta poropet Yisayah, ara irayah mannan isa kili hu
ndramat aripo, ara ipa toro:
‘Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre
kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nimei, hapeko tehe
wawu kanyirowei pwi.
15 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kanpwoke, pe ndraingahu,
ara pakeh kayui, pe marahu, ara kanpwasi. Matisan marahu
kanimei, pe ndraingahu kahilingiy, pe lohongahu kaleu, pe hu
karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo, pe andre kusopwoyani
hu.’*
16 Hapeko lomwes, ara ita mara wawu, paratesah, mara wawu ita nimei.
Pe lomwes, ara ita ndrainga wawu, paratesah, ndrainga wawu ita hilingiy.
17 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu poropet soyon pe hu
ndramat soyon hu mwonen, ara hunamiliy tisingiy para hu kanime tesah
mepo wawu topo nimei, hapeko hu kannimei pwi. Pe ndraingahu inamiliy
tisingiy para hu kahilingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko yihu
kanhilingiy pwi.
18 Pwen pe akahilingi mbulndroiyi nongan pwandritiye ta ndramat para
piyeya wit.
19 Hiyeh mepo ihilingi nongan hiyan para kolo King Ngindrai, pe lohon-
gan kinileu kinna aliy pwi, ara Sinai isa pe ilohi nongan iro ndriyan iya
mawen kili yiy. Lohongai para peke wit mepo ilon iro sai, ara ndroiyin aro
ko.
20 Hu peke wit mepo hulon huro pwan sosolou, ara tehe ndramat mepo
ihilingi nongan, pe hape pwi ko ipwes iya aliy.
21 Hapeko ngondron, ara kinsin hiyan pwi, pe kinto ndrangan niwen pwi.
Pe tunan nongna Ngindrai, hu ndramat huiki nopwaran iya ndritan pe hu
karandroyani yiy, pwen pe indrou pwi ko, lohongan ndrisiyon, ara itali yiy.
22 Pe hu peke wit mepo hulon huro mwalinga hu malkei maporon, ara
tehe ndramat mepo ihilingi nongna Ngindrai, hapeko ilohongani mipwan
hiyan para lang nepo, pe melit soyon para kol pwan ara ipakarawani yiy,
pwen pe iraimwani nongna Ngindrai, pe kinippwai pwi.
23 Pe hu peke wit mepo hulon huro pwan hiyan, ara tehe ndramat mepo
ihilingi nongna Ngindrai, pe lohongan ileu iya aliy. Pe wit ara ippwai, pe
iyki peken iya masangat ndre manongui ndre matingui.”

Nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan

24 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro:
“Kolo king para kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou ipiye peke wit
hiyan iya pingen.
25 Hapeko iro mwonen hu ndramat masih huro matin, yoyou tan isa pe
ipiye peke ndromwindriu mwomwan iya mwalinga hu wit tan pe kinnau.
26 Pe iro mwonen hu peke wit husahambunet pe hu pakappwai, hu
ndromwindriu mwomwan, ara husarayah huro surahu yi.
27 Pwen hu ndramat para poya mbulya mbukena piyang, ara huya kili
yiy, pe hupa, ‘Namandran, wou apiye hu peke wit hiyan opu iya pingem,
ndre? Pwen paratapeh pe hu ndromwindriu aripo, ara hu topo lek iye?’
28 Pe isomwi hu, ipa, ‘Yoyou hamou ara imbusi aro.’ Pe hu ndramat para
poya mbulyan husok yiy, hupa, ‘Wou anamiliy para yowu kaya pe kaloli
hu?’

* **13:15:** Yisayah (Isaiah) 6:9-10

29 Pe isomwiy, ipa, ‘Pwi! Paratesah, matisan akorolo hu ndromwindriu
mwomwan, pe andre akaloli hu wit kayapolon i.
30 Konan, maldra kene koro lek kiyawule, kipoo kiya rahihini lang
para poya wit. Kiro mwonen lang ara, yo andre kupwai kiya kili hu
ndramat para poya wit toro: Andre akaloli hu ndromwindriu kimu, pe
akawasi hapus-hapus kayawule para katimwiy, kihipwen akambultani wit
pe akawiriy kisa nondriya kaisowa anandrinai to.’ ”

Nongan pwandritiye malhin para mbuwa mastet, pe para Yis

31 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro:
“Kolo king para kol paingan yang, ara tehe peke mbuwa mastet sih mepo
ndramat hamou iwiriy pe iya hasiy iya pingen.
32 Konan peke mbuwa mastet ara mbuskau masih, iya peke mbuwa hu
kei masih, hapeko kiro mwonen kilek, ara andre kirayah namandran pe
kiramwaitini anandrinai masih para piyang pe kirayah kei hakou. Pwen
pe hu norukan ngara hu kasa pe kapun yumwahu koho ndrandran.”
33 Pe Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro:
“Kolo king para kol paingan yang ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy
iya palawa soyon iya,† kipoo yis ara kisilihi palawa masih.”
34 Yesu ipohowe nongan masih aro iya kili hu ndramat soyon ara, ara iya
nongan pwandritiye ko. Iro pohowe nongan masih iya kili hu, ara kintali
nongan pwandritiye pwi.
35 Pwen pe nongan mepo poropet Yisayah kinpwai, ara irayah mannan
toro:
“Andre kuwong kiya nongan pwandritiye ko.
Andre kutiyani hu melit mepo hutora kohon ndrukoluw kinna, tandro-
honga kol pwan irayah.”

Yesu itiyani ndroiyi nongan pwandritiye para ndromwindriu mwomwan

36 Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ara, pe isong iya nondriya seu.
Pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, “Apwaingani ndroiyi nongan
pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan ita piyang kisa leu kisa kili
yowu.”
37 Pe isomwi hu, ipa, “Yiy mepo ipiye peke wit hiyan, ara yiy Noru
Ndramat.
38 Pe piyang, ara kol pwan, pe hu peke wit hiyan, ara hu ndramira kolo
King Ngindrai. Pe peke ndromwindriu mwomwan, ara hu ndramira Sinai.
39 Pe yoyou mepo ipiye hu peke ndromwindriu mwomwan, ara Sinai. Pe
lang para poya anandrinai, ara lang nakiyahapwen. Pe yihu mepo nakapo
anandrinai, ara hu angelou.
40 Pwen andre hu kaloli hu ndromwindriu mwomwan, pe andre hu
katimwi hu kaya mwan. Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen
lang para kol pwan nakiyahapwen.
41 Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan kaya, pe kawiri
hu hiyeh tora kolo King Ngindrai, mepo hu ngara kambusi hu pakut
mwomwan karayah, pe hu masih mepo ngara kandrihisani nongnan.
42 Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan
ngandrahan iya. Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro
yandrisingi koltahu.

† **13:33:** Tehe 27 kilo

43 Pwen pe kiro mwonen lang ara, andre hu ndramat imwonen, ara
andre nganahu karayah tehe ngana mwandrai koro nondriya kolo king ta
Tamahu. Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.

Nongan pwandritiye para melit mepo kennen namandran

44 Pe kolo king para kol paingan yang, ara tehe melit mepo kennen
namandran ikohon ita pwan hambut. Pe iro mwonen ndramat hamou iya
nimei, pwen ikulaniy paiwe. Pwen iyau iyapolo pwesai, pe ipopehei iya
menmenan masih, pe iwiri singayai para aliy, pe isowani pwan ara.
45 Pwen nakupwai porosih i, kolo king para kol paingan yang, ara tehe
ndramat hamou para poya pehei mepo ita ten hu sowiy lahayan kennen
namandran.‡
46 Pe iro mwonen iya kahi sih, mepo kennen ihohin iya, ara iya pe iyapo
pehei iya menmenan masih, pe iwiri singayai para aliy, pe isowani sowiy
lahayan kennen namandran ara.

Nongan pwandritiye para kahu hamou

47 Pwen nakupwai porosih i, kolo king para kol paingan yang, ara tehe
kahu hamou mepo hupiyaniy iya ndran makaiye, pe ilokihi hu ni handra-
handra.
48 Pe iro mwonen kahu ara ipep, hu ndramat para poya ni, ara huluwiy
iya paingan leng. Pwen humpwan pe hulokihi hu ni hiyan, huya nondriya
hu ndrop, pe hupiyani hu ni mwomwan huyau.
49 Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen lang para kol pwan
nakiyahapwen. Hu angelou andre hu kasa pe hu kahirani hu ndramat
pwassin kaya mawen kili hu ndramat imwonen.
50 Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan
ngandrahan iya. Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro
yandrisingi koltahu.”
51 Pe Yesu isike hu, ipa, “Lohonga wawu ileu iya hu melit masih kene iye,
ndre pwi?” Pe husomwi yiy, hupa, “Ehe.”
52 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Tehen tora ko, sehe ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, mepo kinwiri nongan pomwanye para
kolo king para kol paingan yang, ara tehe mbukena seu hamou, mepo iwiri
hu memelit kennen namandran huro mbulkura suwen husa ngawan, hu
melit howen pe saken kene.”

Poropet hamou hu kanhaiyani yiy pwi

53 Pwen iro mwonen Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye aro ihipwen,
itali kol ara pe iyau.
54 Pwen imui iyarayah iya ndrohokolon imwonen, pe iro hinuwani hu
ndramat iro nondriya yumwa mbultere tahu Yuta, pe huro lohonge ndrit.
Pe husok, hupa, “Ndramat aripo iwiri lohongai waison pe pwoke para
kimbusi hu ndraikiya pwoke aro, ara iyau aleheh?
55 Yiy noru ndramat para puliya seu, ndre? Pe ngala tinan, ara Mariya,
pe nalin hu, ara Yamis, Yosep, Simon, pe Yutas, ndre?
56 Pe pisun hu masih, ara huro surarou, ndre? Ndramat iye iwiri hu melit
masih aro, ara iyau aleheh?”
57 Pwen hu ndramat ara welehu imai tan. Hapeko Yesu ipwai iya kili hu,
ipa, “Poropet hamou kapa kiro ndrohokolon ndre kiro sura yowen hu, ara
andre hu kantanuhuyani yiy pwi.”

‡ **13:45:** Eng: fine pearls

58 Pe yiy kinmbusi hu ndraikiya pwoke soyon kinto kol ara pwi, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu pwi.

14

Herot itingundru Yohanes Ndramat para Paptais

1 Nondriya hu lang ara, Herot, pohon para kol Kaliliyy, ara ihilong titiye ta Yesu.
2 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Aro ara Yohanes Ndramat para Paptais! Yiy kinsa tine paiwe! Pwen ndroiyin ara ko, hu ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy.”
3 Mamu kinna, Herot ara kinpwandrisa hu ndramat, pe hu kanmbultuwe tahatini Yohanes pe kanwasi yiy, pe kaniyki yiy kinna nondriya kou, paratesah, Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan Herotiyas, iya nambuyun.
4 Pe Yohanes, ara ngara kipomate Herot, kipa, “Wou anwiri pihin ara, hapeko nongan para pwahanou, ara ipwai tehe nonombun para awiri yiy.”
5 Pe Herot, ara pakitingundru Yohanes, hapeko inoh tahu ndramat, paratesah, hupa ndre Yohanes ara poropet hamou.
6 Iro lang para hu kalohongani lang mepo tina Herot imwalahiy tan, noru Herotiyas pihin isa pe iho ndran mbulmarahu. Pe Herot ara ipwes iya ndraniyan namandran iya.
7 Pwen irandrangan pe ipwatisingiy iya kili yiy tehe andre kiyki tesah mepo inamiliy pe isok yiy iya aliy.
8 Pwen Herotiyas iyki lohongai iya kili norun pihin, pe pihin ara, ipwai, ipa, “Aiki paya Yohanes Ndramat Para Paptais, kiya pwelekei sih pe kisa kili yo.”
9 Pwen king ihilingi nongan aro, pe ndriyan ipworu. Hapeko kintandrangan pwen iro mbulmara hu ndramat mepo kinpwanos hu husa namnam iyapolo yiy. Pwen pe ipwatisingiy tehe tesah mepo pihin ara isok yiy iya aliy, ara hu kaikiy opu kiya kili yiy.
10 Pwen ipwai iya kili ndramat hamou para kipwai kiya kili hu ndram para hu kaya sondriti koyu Yohanes iro nondriya kou.
11 Pe huhuri payan, iro ndrita pwelekei sih, pe huikiy iya kili pihin ara. Pwen ikuniy iya kili tinan.
12 Pe hu ndramira Yohanes husa pe huhuri nombuwen pe huyaroniy. Pwen pe huya nese ndrainga Yesu.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mayipou (5,000)

13 Pe iro mwonen Yesu ihilong tesah kintayah kili Yohanes, pwen itali kol ara, pe ihis ndroi nokule ko, pe iyau iya kol hape lohowayin. Pe hu ndramat soyon iya huhulong, pe hutali hu kol ngawan pe hurukai huho ndruwan.
14 Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya, hu kansa mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu pe isopwoyani hu tahu mepo humwa.
15 Pe kol iro piyah pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, “Kol aripo ara ndramat aliy pwi, pe mwandrai nakiya lai ara. Apwandrisa hu ndramat hu kayau, pwen pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kaya sou hayah anandrinahu.”
16 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Kinlahiy para hu kayau pwi. Akahang hu hapesah para hu kayan.”

17 Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah pe ni malmou opu
iripo kili yowu.”
18 Pe Yesu ipwai, ipa, “Akawiriy kisa kili yo aripo.”
19 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat para hu kampwan ndrita
ndromwindriu. Pe yiy iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara,
pe maran itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy, pwen iramburingi
ndrinanohun ara. Pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe hutainganiy iya kili
hu ndramat.
20 Pe hu ndramat masih kene, ara huyan pe isihi hu. Pwen ndritikehu
mepo iro ndron, ara hunihiy iya hu ndrop mandropwa songui pe luhat.
21 Pe ndromwoya hu kamai mepo hunamnam ara, ara iho tehe mayipou
(5,000). Hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi.

Yesu irikai ndrita ndran

22 Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya
nondriya ndroi pe hu koro mu kili yiy kaya haroh. Pe yiy iro ndron, pe
ipwai iya kili hu ndramat para hu kalon.
23 Pe hu ndramat ara, ara hu kannau, pwen yiy hamou opu ingas iya
ngondron sih pe iya tohun. Pe iro mwonen kol iro piyah, yiy hamou opu
iro ariya.
24 Pe ndroi, ara kintali leng pwen, pe kinna mwanan hape ndrokolo ndran
makaiye. Pe nowei, ara iro mbuiwani ndroi, paratesah, nohai imum te
ngondroi isa.
25 Pe lang iro mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndrita ndran
makaiye iropo iya kili hu.
26 Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye,
pwen hunoh turuwehu. Pe huwayeh iyapolo nohowai, hupa, “Mwom-
woyou hamou yohou.”
27 Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh! Aripo
yo kopu; ndriya wawu kipwoke.”
28 Pita isomwi yiy, ipa, “Yapane, kapa ara wou, pwen apwai kisa kili yo
para kurukai ndrita ndran kusa kili wou.”
29 Pe Yesu ipwai, ipa, “Asa.” Pwen Pita itali ndroi iya pwan ndrita ndran,
pe irikai iropo iya kili Yesu.
30 Hapeko Pita inime nohai, pwen pe inoh pe iro somun. Pwen iyoh
pwokeyan iya kili Yesu, ipa, “Yapan, asopwat yo!”
31 Hape pwi ko, nima Yesu iyah iya, pe isoli Pita, pe ipwai iya kili yiy, ipa,
“Wou lohongam ndrisiyon hape kopu. Paratapeh pe ahindrundru?”
32 Pwen iro mwonen hilu his hilya nondriya ndroi, nohai ara imaito.
33 Pwen hu ndramat huro nondriya ndroi, ara huhuri ngalan, pe hupa,
“Ndrokonan masih, wou ara Noru Ngindrai Kamai.”
34 Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa
kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret.
35 Pe hu ndramat para kol ara, ara huyirowe Yesu, pwen hu pwanos
nongan iya kene hu kol mepo huro pakeh. Pe huwiri ndramirahu masih
kene mepo humwa, husa kili Yesu.
36 Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa,
ara nimahu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo
nimahu iyahatek iya kili yiy, ara hungoh topwei.

15

Yesu iwong iya tesah ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai

1 Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, ara huyau Yerusalem, pe husa kili Yesu pe husok yiy, hupa,
2 “Paratesah, pe ndramiram hu, ara hundrihisani kultuwayi tumburou
hu? Kiro mwonen yihu nakanamnam, ara yihu konho sungani nimahu
pwi!”
3 Hapeko Yesu isomwi hu, ipa, “Pe paratesah pe wawu ho ndruwa
kultuwayi wawu mbukena wawu, pe wawu ndrihisani nongan para
pwahanou ta Ngindrai?
4 Paratesah, Ngindrai kinpa, ‘Wou ahaiyani tamam hilu tinam,’* pe ‘hiyeh
kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.’†
5 Hapeko wawu, ngara wawu kapa, ‘Kapa ndramat hamou kiwong kiya
kili taman ndre tinan, kipa, “Tesah yo pakusopwat walu kaliy, ara yukyuk
mepo kunhaiyaniy para kuikiy kiya kili Ngindrai,”
6 pwen ndramat ara mbuna kihaiyani taman hilu tinan kiya aliy.’ Pwen
tehen tora ko, wawu ngara karanuhuyani kultuwayi tumbu wawu hu, pe
wawu mbusi nongna Ngindrai, ara irayah tehe nongan mwaihei o.
7 Wawu ndramat para pwandrandraman!
Yisayah ipwai imwonen pe ipwaingani kultuwayi wawu toro:
8 ‘Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko,
hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.
9 Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;
paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga
ndramat opu.’‡”
10 Pwen Yesu iyoh hu ndramat soyon ara husa kili yiy, pe ipa, “Akahilingiy,
pe lohonga wawu kileu.
11 Sehe melit isong iya poho ndramat, ara kinlahiy para kimbusi yiy
kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi, hapeko sehe melit mepo iyau
pohon isa ngawan, ara kopu ilahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya
mbulmara Ngindrai.”
12 Pwen ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, “Wou akowu, tehe
hu Parisiy huhulong nongan aro, pe imbusi welehu imai, ndre?”
13 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Sehe kei mepo Tomo ita kol paingan yang
kinhasiy pwi, ara andre kaloliy mangondron.
14 Akatali hu. Yihu ara ndramat para luwani hu ndramat, hapeko marahu
iyoh. Kapa ndramat hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran
iyoh i, ara hilu malmou kene andre hilkayos kaya nondriya ngat.”
15 Pe Pita ipwai, ipa, “Apwaingani ndroiyi nongan pwandritiye ara, kisa
leu kisa kili yowu.”
16 Pe Yesu isok hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun manau, ndre?
17 Pe lohonga wawu kinileu pwi, ndre? Sehe melit isong poho ndramat,
ara iya pura ndramat, pwen kamulan andre kisa ngawan nombuwen.
18 Hapeko sehe melit mepo isayau poho ndramat, ara iyau ndriya
ndramat. Hu melit ara kopu ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya
mbulmara Ngindrai.

---

* **15:4:** Rakuhuye (Exodus) 20:12 † **15:4:** Rakuhuye (Exodus) 21:17 ‡ **15:9:** Yisayah (Isaiah) 29:13

19 Hu lohongai pwassin mepo iro ndriya ndramat pe isa ngawan, ara
tehen iye: lohongai para katingundru ndramat, lohongai para kapo pilah,
lohongai para kapahana, nongan pwasoyou para tamwanye, pe kultuw
para karasusut nongan pwasoyou kiya kili ndramat.
20 Hu melit tehen aro, ara ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya
mbulmara Ngindrai. Hapeko kapa ansungani nimam pwi pe anamnam, ara
kinlahiy para kimbusi wou arayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi."

Pihi Kenaan hamou mepo lohongan ndrisiyon

21 Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape mepo irakayani kol
malkol Tayar pe Siton.
22 Pe pihi Kenaan hamou para kol ara, ara isa kili yiy pe iwayeh, ipa,
"Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani yo! Noru pihin, ara payit ikohis ita
ndritan pe ngara kipwalngani yiy."
23 Pe Yesu kinsomwi nongan handra pwi. Pwen pe ndramiran hu husa
kili yiy pe hurakokowani yiy, hupa toro: "Apwandrisa yiy kiya mawen;
paratesah yiy ara ita waiyani yoholai ndruwarou."
24 Hapeko Yesu isomwiy, ipa, "Ngindrai ipwandrisa yo usa, ara para kuya
kili hu sipsip para Yisrayel opu, mepo hu kansongsin."
25 Hapeko pihin ara, ara isa pe itukuruhu iya pwan mbulmara Yesu, pe
ipa, "Yapan, asopwat yo!"
26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Kinna hiyan para kawiri anandrinahu
mbunah pe kapiyaniy kiya anahu mwiy, ara pwi."
27 Pe pihin ara, ipa, "Yapan, ara ndrokonan; hapeko hu mwiy, ara ngara
hu kayan konkonu anandrinai mepo ngara kilon keyau ata namandran
tahu yi."
28 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Nam, lohongam ndrisiyon ara namandran
iya! Tesah mepo ansok, ara anwiriy pwen." Pe norun pihin, ara ingoh iro
mwonen paramwandrai ara.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mahaapou (4,000)

29 Pwen Yesu itali kol ara, pe iyerokai ngilse Ndran Makaiye Kaliliyy.
Pwen iya paingan ngondron sih pe impwan aliy.
30 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa kili yiy. Huwiri hu ndramat
mepo ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat mepo marahu iyoh, pe hu
ndramat mepo ndruwihu ikou, pe hu ndramat mepo pohohu imum, pe hu
ndramat mepo mwamwa handra-handra yi iro kili hu, pe husaiki hu huro
pakeh ngondroka Yesu. Pe isopwoyani hu huya hiyan.
31 Pe hu ndramat ara, huro lohonge ndrit iro mwonen hunime hu
ndramat pohomum ara huro wong, pe ndruwihu ikou, ara hurayah
imwonen, pe ndrikahu mwomwan, ara huro tokai, pe marahu iyoh, ara
hunimnim. Pwen huhuri ngala Ngindrai para Yisrayel.
32 Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe ipa, "Koyu isikirani hu
ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para
hu kayan, ara pwi. Yo mbuwali para kupwandrisa hu kayau o mwaihei
mamundruwahu, matisan marahu kayapalau pe hu kayayos kaya sai. "
33 Pe ndramiran hu hupwai iya kili yiy, hupa, "Kol aripo ndroisan, pe
andre tukapo anandrinai kiro hape aleheh para kaikiy kiya ana hu ndramat
soyo-soyon aripo?"
34 Pe Yesu isok hu, ipa, "Ndrinanohun ita kili wawu, ara masahayeh?"
Pe husomwi yiy, hupa, "Ndrinanohun manandrtoyoh, pe noru ni lumou
opu iripo."

35 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyo-soyon iya ara, para hu
kampwan ndrita pwan.
36 Pwen iwiri ndrinanohun manandrtoyoh pe hu ni ara, pe irawuloh ihip-
wen, pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu. Pe hutainganiy iya
kili hu ndramat.
37 Pe yihu masih ara hunamnam pe isihi hu. Iyamulan ndramiran hu
hulokihi ndritikehu iya hu ndrop mandropwa andrtihat.
38 Pe ndromwoyahu kamai mepo hunamnam, ara mahaapou (4,000). Pe
hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi.
39 Pe Yesu ipwandrisa hu ndramat soyon ara, huyau ihipwen, pwen ihis
iya nondriya ndroi, pe iyau iyapwen te kol Makatan.

16

Hupwai para Yesu kimbusi kaipisa pwoke

1 Hu Parisiy pe hu Satyusiy husa kili Yesu, para hu pakanohonou yiy, pe
husok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang
kiya kili hu.
2 Pe Yesu isomwi hu, ipa. “Iro mwonen kol iro piyah, wawu ngara kapa,
‘Lang andre kiya hiyan, paratesah, yang ara ilam.’
3 Pe kiya mandroulang ara wawu ngara kapa toro: ‘Lang nepo, ara
andre mbulou manohayen, paratesah, yang ara ilam pe mara kol ilokuh.’
Pwen wawu pahasaniy para karanonoye nimnim para mara kol, hapeko
akanlahiy para karanonoye hu kaipisa hu lang para mahapo pwi.
4 Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin, pe hu kantali Ngindrai, ara yihu
ngara kasok kaipisa pwoke. Hapeko yihu andre kannime hapesah pwi,
kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei.” Pwen Yesu itali hu pe iyau.

Yis tahu Parisiy pe Satyusiy

5 Pwen huyarayah huya haroh para ndran makaiye, pe ndramira Yesu
hu, ara koyuhu imayit para kapo ndrinanohun.
6 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro. Akoro rapapahan kiya
yis tahu Parisiy pe Satyusiy.”
7 Pwen huro panguluwaniy mwalingahu, pe hupa, “Matisan ita wong
tehen toro, paratesah, worou kanpo ndrinanohun pwi.”
8 Pe Yesu ara ipahas iya tesah huro wong iya aliy, pe ipa, “Wawu ndramat
para lohongai ndrisiyon hape kopu, paratapeh pe wawu tora panguluwaniy
mwalinga wawu tehe ndrinanohun pwi?
9 Lohonga wawu kinileu mapu ko? Wawu lohongani ndrinanohun
mayimbut iya anahu ndramat mayipou, pe iyasura hu ndrop masahayeh
wawu nihi ndritiken, ndre pwi?
10 Ndre wawu lohongani hu ndrinanohun manandrtipai iya anahu
ndramat mahaapou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi ndritiken,
ndre pwi?
11 Pwen paratapeh pe lohonga wawu kinileu mapu ko yeh. Yo ara uwong
isa kili wawu, ara kinna ndrinanohun pwi, hapeko para akoro rapapahan
kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.”
12 Pwen lohongahu isa leu tehe Yesu iro wong iya kili hu, ara para hu
kapenani hu kiya yis mepo ngara kaikiy kiya ndrinanohun, ara pwi, hapeko
iwong, ara para hu kapenani hu kiya hinonou tahu Parisiy pe tahu Satyusiy.

Pita ipwai tehe Yesu ara Mesayah

13 Pwen Yesu isa kol namandran hape Sisariya Pilipai, pe isok ndramiran
hu, ipa, “Hu ndramat, hupa ndre Noru Ndramat, ara hiyeh?”
14 Pe husomwi yiy, hupa, “Yihu hayah, ara hupa Yohanes Ndramat para
Paptais, pe hu hayah, ara hupa Eliyah, pe hu hayah tahu yi, ara hupa
Yeremayah ndre hamou tahu poropet para koluw.”
15 Pe Yesu isok hu, ipa, “Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?”
16 Pwen Simon Pita, ara ipa, “Wou, ara Mesayah—ndramat mepo Ngindrai
kintakiniman para kisopwat hu ndramat—wou ara Noru Ngindrai Kamai
mepo yiy mwalen.”
17 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Lomwes, ara ita kili wou, Simon NdraYonah.
Ndramat hamou kinpwainganiy kinsa kili wou pwi, hapeko Tomo ita kol
paingan yang, ara yiy opu kinpwainganiy.
18 Pe yo upwai isa kili wou tehe wou, ara Pita,* pe kiro ndrita pat iye, yo
andre kupuli sios† ato, pe poho karam para kolo kimat, ara andre kinlahiy
para kiramwaitini sios ta Ngindrai pwi.
19 Yo andre kuiki hu kiy‡ para kolo king para kol paingan yang kisa kili
wou. Pwen tesah awasiy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kinwasiy. Pe
kapa tesah ataliy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kintaliy.”
20 Pe Yesu ipwandrandrahaniy iya kili ndramiran hu, para hu mbuna
kaya tiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara Mesayah.

Yesu iranonoye iya kimat tan

21 Pe iro mwonen lang ara iya, Yesu iro ranonoye iya kili ndramiran
hu tehe andre kiya Yerusalem, pe kiya nondriya hu nopwaran soyon kiro
nima hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu katingundrun pe kiro
mwonen lang maroyoh, andre kitine paiwe.
22 Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro pomate yiy, iro pa, “Yapan, ara
pwi! Melit ara, andre kintayah kili wou pwi yoh!”
23 Pe Yesu ipaiwani yiy iya kili Pita, pe ipa, “Sinai, asaya ndruwo! Wou
ndramat para apasingori yo. Wou anto ndruwa lohonga Ngindrai pwi,
hapeko ata ndruwa lohonga ndramat opu.”
24 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Kapa sehe ndramat
pakiho ndruwo, ara andre kipa pwi kiya tan mbukenan, pe kisap kei
tondrih tan, pe kisa kiho ndruwo.
25 Paratesah, hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan
kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan, pwen
andre kisopwat mwoiwan mbukenan.
26 Kapa ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya
mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre melit
masih kene ara, andre kisopwat yiy tapeh? Sehe melit ndrokonan ndramat
hamou ilahiy para kiykiy, para kisuliyani mwoiwan kimui?
27 Pe Noru ndramat andre kisa kiyasura nonowa ngana Taman, pe
kiyasura hu angelou tan i. Pwen andre kiyki kenne ndramat hamou-hamou
kiho ndruwa sehe melit mepo yiy kinmbusiy.
28 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara
andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime Noru Ndramat
kisa tehe King.”

---

* **16:18:** Ndroiyi nongan para ngalan Pita, ara ipa “pat” † **16:18:** Eng: church; “sios” ara hu ndramat masih mepo hu pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai ‡ **16:19:** Eng: keys

17

Nombuwe Yesu ipiy

1 Pwen lang manonoh ihipwen, pe Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes nali
Yamis, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan, pe yihu kopu, huya huro
aliy.
2 Pe huya huro ara, pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu. Pe
kombuyen, ara nganngnanan iya tehe mwandrai, pe koiwen ara nganan
pallen tehe ngana lang.
3 Pwen iro mwonen ara, Mose pe Eliyah hilsarayah hilsa mbulmarahu,
pe hilro wong iyasura Yesu.
4 Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Yapan, hiyan para yowu koro iye. Kapa
welem kiso, andre kupuli yopai matiwum—hawum atam, hawum ata Mose,
pe hawum ata Eliyah.”
5 Pe iro wong manau pe kokom hasai nganan iya, ara isa pe iramburuhi
hu. Pe yoholai sahin iyau kokom, ipa, “Iye ara Noru mepo ndriyo imbuluhi
yiy; pe yo upwes iyatan namandran iya. Akahilingi yiy!”
6 Pe iro mwonen ndramiran hu huhilingi nongan aro, ara hunoh
turuwehu pe huyos te mbulmarahu iya pwan.
7 Hapeko Yesu isa, pe niman iyahatek iya kili hu, pe ipa, “Akatine; wawu
mbuna akanoh.”
8 Pwen mara hu itandras, pe yihu kannime hamou pwi; Yesu ko iro.
9 Pe hurolai ngondron huropo husa pwan, pe Yesu ipwatisingiy iya kili
hu, ipa, “Wawu mbuna akatiyani sehe melit mepo wawu kannimei kiya
kili hamou, kipoo Noru Ndramat kitine kimat.”
10 Pe ndramiran hu husok yiy, hupa, “Paratapeh pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai, tehe Eliyah andre kisa
kimu?”
11 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Ndrokonan para aliy, ara Eliyah kisa pe andre
kiramwaniyani hu melit masih kene.
12 Hapeko upwai isa kili wawu tehe, Eliyah, ara kinsa pwen, hapeko yihu
kanyirowe yiy pwi. Pe humbusi melit masih mepo hulohonganiy para
kambusiy kiya kili yiy. Pwen tehen tora ko, andre hu kaiki Noru Ndramat
kiya nondriya ngandran.”
13 Pwen ndramiran hu, ara lohongahu isa leu tehe yiy iro wong iya kili
hu, ara iyata Yohanes Ndramat para Paptais.

Yesu isopwoyani wihou hamou payit iro ndritan

14 Pwen iro mwonen yihu sarayah husa kili hu ndramat soyon, pe
ndramat hamou isa pe itukuruhu iro mbulmara Yesu.
15 Pe ipa, “Yapan, koyum kisikirani noru kamai. Yiy ngara kilohori yiy, pe
ngara kiya nondriya ngandran namandran iya. Pe lang hitun ngara kiyos
kiya nondriya mwan ndre kiya nondriya ndran.
16 Pe uwiri yiy iya kili ndramiram hu, hapeko yihu kanlahiy para
kasopwoyani yiy pwi.”
17 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “O wawu hasap para mahapo, ara wawu
kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalai-
heh pe andre kuro sura wawu ko? Pe maporosahayeh andre kuro kuni
nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa kili yo
iye.”
18 Pe Yesu ipomate payit ara, pe payit itali mbunah ara; pe iro mwonen
payit itali yiy o, ingoh.

19 Pwen pe hu ndramira Yesu husa kili yiy nokule ko, pe husok yiy, hupa,
“Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara, kiyau pwi?”
20-21 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah, wawu pwotisingi lohonga wawu,
ara hape ko. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa lohongai ndrisiyon
tawawu ara mendreheh tehe peke mbuwa mastet sih, pwen wawu lahiy
para akapwai kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Atali iye pe aya yoro’ pwen
andre kises. Pe melit masih, ara andre wawu kawenei para akambusiy.”*
22 Pwen Yesu iyasura ndramiran hu husa wule husa kol namandran hape
Kaliliyy. Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre hu karatuni Noru Ndramat, pe hu
kaiki yiy kiya nima hu ndramat.
23 Pe andre hu katingundrun kimat, pe kiro mwonen lang toyoh andre
kitine paiwe.” Pe ndramiran hu huhilingiy pe ndriyahu iporu.

Takis para yumwa totohun namandran

24 Pe iyamulan Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol Kaper-
nawum, pe hu ndramat para poya takis mepo ngara hu kapo takis para
kisopwat yumwa totohun namandran, ara husa kili Pita pe husok, hupa,
“Ndramat para hinonou ta wawu, ngara kiyki takis para yumwa totohun
namandran, ndre pwi?”
25 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Ehe, ngara kimbusiy.”
Pe iro mwonen Pita isong isa nondriya seu, Yesu iwong imu, ipa, “Simon,
wou alohonganiy tapeh? Yihu king para kol pwan, ara yihu ngara kapo
takis kiyau kili hu noruhu mbukenahu, ndre kiyau kili hu ndramat hayah
i?”
26 Pe Pita isomwi Yesu, ipa, “Andre hu kapo takis kiyau kili hu ndramat
hayah.”
Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Pwen, hu noruhu, ara andre hu kanyuk
takis pwi.
27 Hapeko matisan tukambusi hu, pe welehu kaya mai; pwen pe aya
ndran makaiye pe aya piye kou. Pwen ni mepo akowiy imu ara, awiriy
pe atipe pohon, pe andre anime sombule pat para takis, ilahiy ndramat
malmou. Awiriy pe ayaikiy kiya kili hu ndramat para poya takis, para sowa
takis atatalu.”

18

Hiyeh ara ihohin iya, ita nondriya kolo king para kol paingan yang

1 Pe iro mwonen paramwandrai ara, hu ndramira Yesu, ara husa pe husok
yiy, hupa, “Hiyeh ndrokonan, ara ihohin iya, ita kolo king para kol paingan
yang?”
2 Pwen iyoh mbunah hamou mendreheh isa, pe iyki yiy iro tine mwalin-
gahu.
3 Pe Yesu ipwai, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa akantapi-
hiye wawu pe akantayah tehe hu mbunah mendreheh pwi, pwen andre
akanlahiy para akasong kaya kolo king para kol paingan yang, ara pwi.
4 Pwen tehen tora ko, kapa hiyeh kiyki yiy kiya pwan tehe mbunah iye,
ara ihohin iya, ita kolo king para kol paingan yang.

---

* **17:20-21:** Hu ndramat hayah mepo hupahas iya nongna Ngindrai, ara hupa ndre nongan sahin i, iripo sura nongan iye yi. Pe nongan ara ipa: v. 21 “Kultuw para katohun pe kayuh anandrinai opu ara ilahiy para karasses payit tehen tora. Sai hasai hira ndron, ara pwi.”

5 Pe hiyeh kirawulohani mbunah hamou mendreheh tehen iye kiya
ngolo, ara irawulohani yo.
6 Hapeko kapa hiyeh kimbusi hamou tahu mbunah mendreheh iye, mepo
ipwotisingi lohongan isa kili yo, para kiyos kiya pakut mwomwan, ara iya
hiyan para hu kandruyani pat sih namandran kiho koyun, pe kapiyani yiy
para kimut pe kiyuh kiya mbulu mwekeu.
7 Toimwa hu ndramat para kol pwan, nopwaran ita kili hu, iyau hu melit
mepo ngara kambusi hu ndramat kayos kaya pakut mwomwan! Hu melit
tehen tora, ara andre hu kasa. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo imbusiy,
pe hu melit tehen tora hurayah!
8 Kapa nimam ndre ndrikam kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwomwan,
pwen asondritiy pe apiyaniy kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh kinto-
kinto, kiyapolo nombuwem mwomwan ndre ndrikam mwomwan. Matisan
nimam malkai pe ndrikam malkai kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya
mwan mepo kinoho mat pwi.
9 Pe kapa maram sih kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwomwan, ara
hiyan para atangihiy pe apiyaniy kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh
kinto-kinto, kiyapolo maram sih o. Matisan maram malwoh kiro hiyan,
hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy.

Nongan pwandritiye para sipsip isongsin.

10-11 Ndriya wawu mbuna kitayi hu mbunah mendreheh* iye. Paratesah,
yo upwai isa kili wawu tehe hu angelou tahu, ara lang masih ngara hu koro
mbulmara Tomo ita kol paingan yang.†
12 Wawu lohonganiy tapeh? Kapa ndramat hamou masipsip tan masan-
gat, pe hamou tahu kiyasongsin, pwen tehen tapeh? Andre kitali hu
androsongui pe androsomou hu koro ngondron, pe kiyaten hamou mepo
iyasongsin, ndre? 13 Pe kapa kiya kahiy, yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe hu androsongui pe androsomou, ara ipwesani hu ihomwak o, hapeko
kapa sipsip mepo iyasongsin ara kimui, ara andre kipwes namandran iya.
14 Tehen tora ko, Tama wawu iyera kol paingan yang, ara mbuwalin para
hamou tahu mendreheh iye, kiyasongsin pe kitali yiy.

Nalim kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou

15 Kapa nalim hamou kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou,‡ ara aya,
pe apwaingani mwomwan atan, kiho mwalinga walu kopu. Pwen kapa
kihilingi wou, ara hiyan; anwiri nalim kinimui.
16 Hapeko kapa mbuwalin para kihilingi wou, pwen awiri ndramat
hamou ndre malmou i, hilkaya suram; pwen ‘titiye para tamwanye masih
ara, ara ndramat malmou ndre matimou, ara andre hu karayah ndramat
para kapwokeyani nongan.’§

---

* **18:10-11:** Iya nongna kol Krik, nongan ara ipa, “hu mbunah mendreheh iye” (iripo nongan aro pe ita v. 6 pe v. 14 iye ara iyawule tehe nongan ita Mattiu 10:42, “hu ndramat o mwaihei tora, ara hutora surahu ndramiro yi.” Yesu kinwong kinna kili hu mbunah o, ara pwi. Yiy iwong iya kili hu ndramiran hayah i. TP: Long tok Grik, dispela tok “ol dispela liklik pikinini” (long dispela lain na long lain 6 na lain 14 tu), em i wankain olsem tok i stap long Matyu 10.42, “ol dispela manmeri nating i stap long lain disaipel bilong mi.” I luk olsem Jisas i no tok long ol pikinini tasol. Em i tok long ol arapela disaipel bilong en tu. † **18:10-11:** Iya hu puk hayah para koluw, nongan sahin i ita, pe ipa toro: v. 11 Noru Ndramat isa para kisopwat hiyeh isongsin. Eng: Some manuscripts 11 *The Son of Man came to save what was lost.* ‡ **18:15:** Hu puk hayah para koluw, ara hupa “kultuw mwomwan” opu, pe hu kanpa “isa kili wou”, ara pwi. § **18:16:** Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 19:15

17 Pe kapa kihimbuwalin para kihilingi hu, apwai kiya kili hu ndramat
para sios. Pe kapa kinhilingi nongnahu pwi yi, pwen aro nime yiy, ara tehe
ngara aro nime ndramat hamou mepo tanan ta Yapan pwi, pe tehe hamou
ndramat para poya takis.
18 Pwen upwai ndrokonan isa kili wawu, tesah akawasiy kiro kol pwan,
ara kol paingan yang kinwasiy. Pe tesah wawu kataliy kiro kol pwan, ara
kol paingan yang kintaliy.
19 Pe nakupo sura nongno yi, tehe kapa walu malmou koro kol pwan,
lohonga walu kiro handra ko pe alkasok hapesah, ara andre Tomo ita kol
paingan yang kimbusiy tehen aliy opu kisa kili walu.
20 Pe kapa hilu malmou ndre hu matimou hu kasa rawurehu kiya ngolo,
ara utasura hu."

Nongan pwandritiye ta ndramat para poya mbulen mepo koyun kinsikirani hu ndramat pwi

21 Pwen Pita isa kili Yesu pe isok, ipa, "Yapan, maporosahayeh imwonen
andre kutali hu pakut mwomwan ta nali mepo imbusiy isa kili yo? Matisan
kiya maporoandrtisap?"
22 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Upwai isa kili wou, tehe maporoandrtisap
pwi; hapeko maporoandrtingui pe andrtisap.
23 Pwen kolo king para kol paingan yang, ara tehe king hamou nakiramwanye nahanah tan kiya polo hu ndramat para poya mbulyan.
24 Pe iro mwanye nahanah tan, pe huwiri ndramat hamou nahanah tan
iramwaitini mapwesi** isa kili yiy.
25 Pe ndramat ara kinlahiy para kipo soiwi nahanah tan pwi. Pwen
namandran tan ipwatisingiy tehe yiy, nambuyun, norun, pe menmenan
masih kene, ara andre kapo pehei kaliy para kipo soiwi nahanah tan.
26 Pwen ndramat para poya mbulen ara, ara itukuruhu iya mbulmaran,
pe irakamam iya kili yiy ipa, 'Alonge hape na, pwen andre kupo soiwi melit
masih kimui.'
27 Pwen namandran tan, ara koyun isikirani ndramiran para poya
mbulyan ara. Pwen itali nahanah tan iyau o mwaihei, pe itali ndramiran
ara iyau.
28 Hapeko iro mwonen ndramat para poya mbulen ara iya ngawan, pwen
iya kahi ndramat hamou para poya mbulen iyawule, mepo nahanah tan iro
kili yiy ara masangat.†† Pe imbultuwe tahatini yiy pe niman indrek koyun
pe irakekeyani yiy, ipa, 'Apo soiwi nahanah tam iripo kili yo!'
29 Pwen ndramat para poya mbulen ara, ara itukuruhu iya kili yiy pe
irakamam, ipa, 'Alonge hape na, pwen andre kupo soiwin kimui.'
30 Hapeko yiy ara mbuwalin. Pwen pe iwiri ndramat para poya mbulen
hamou ara, pe iyaiki yiy iya nondriya kou para kiro ara, kipoo kiyki
nahanah tan.
31 Pwen pe hu ndramat para poya mbulen hayah i, ara hunime tesah
kintayah, pe ndriyahu isin namandran iya. Pwen huya kili namandran
tahu pe huya tiyani melit masih mepo kintayah ara.
32 Pwen namandran ara iyoh ndramat para poya mbulyan ara, isa
nondriyan. Pe ipa, 'Wou pwassi ndramat para poya mbulen! Yo kuntali
nahanah tam masih, paratesah, arakamam isa kili yo.'

** **18:24:** Ndromwoya nahanah ara, ara namandra-namandran iya, tehe K10,000,000 (Greek: ten thousand talents; Eng: millions of dollars, or perhaps more than ten million kina). †† **18:28:** Ndromwoya nahanah ara, ara mendreheh o.

33 Koyu isikirani wou, pwen tehen aliy opu, paratesah, pe koyum
kinsikirani ndramat mepo walu ropo mbulen iyawule, ara pwi?
34 Pe namandran tan ndrinan ilokuh, pe iyki yiy iya nima hu ndramat
para memerani kou, para hu kaiki nopwaran kiya kili yiy, kipoo, kiyki
nahanah tan topwei.
35 Pwen pe kapa ngara atali hu pakut mwomwan ata nalim, kiyau
ndriyam imwonen, pwen tehen tora ko, Tomo ita kol paingan yang andre
kimbusiy tehen aliy opu, kisa kili wawu hamou-hamou."

19

Lohongai para yesou imut

1 Pwen Yesu ipohowe nongnan aro ihipwen, pe itali kol namandran hape
Kaliliyy, pe iya kol namandran hape Yutiya, ita haroh para Ndran Yortan.
2 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara huho ndruwan, pe isopwoyani hu
iro hape ariya.
3 Pwen hu Parisiy hayah husa kili yiy para kanohonou yiy. Pwen husok,
hupa, "Nongan para pwahanou ta Ngindrai, ara ipa hiyan para ndramat
hamou kitali nambuyun kiya sehe lohongan?"
4 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kannime Nongna Ngindrai mepo kin-
pwai pwen, kinpa, 'Koluw-koluw kinna, Ngindrai imangsani hu ndramat
malpat—kamai pe pihin,' ndre pwi?
5 Pwen Ngindrai ipwai, ipa, 'Pwen tunan ara ko, andre kamai kitali taman
hilu tinan, pe hilu pihin tan andre karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah
hamou o,' ndre?
6 Pwen pe tehen tora ko, hilu konto tehe malmou pwi; nombuwe hilu
kintayah hamou o. Pwen tesah mepo Ngindrai kiniykiy kinna wule, ara
ndramat mbuna kimbusi mwalinga hilu kimut."
7 Pe hu Parisiy husok, hupa, "Pwen paratapeh pe Mose ipwandrandra-
haniy, tehe ndramat hamou andre kiratuluwi nongan para yesou kimut,
pe kiykiy kiya kili pihin tan, pe kirasse pihin tan kiyau?"
8 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Mose ipa hiyan para akatali pihin ta wawu
hu, paratesah, ndriya wawu ara ipwoke. Hapeko koluw-koluw kinna, ara
tehen tora pwi.
9 Yo upwai isa kili wawu, kapa sehe kamai kitali pihin tan, pe kiya yesou
kiya kili pihin hamou, ara imbusi kultuw para pilah. Hapeko, kapa pihin
tan kinpo pilah kimu, pwen tunan ara ko, ilahiy para kitali pihin tan, pe
mwomwan, ara kinto kili yiy pwi."
10 Pwen hu ndramira Yesu, ara hupwai iya kili yiy, hupa, "Kapa ara
ndroiyi lohongai para kamai pe pihin kayesou, pwen hiyan masih para
kona yesou."
11 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Yihu ndramat masih andre hu kanlahiy para
hu kapa hiyan kiya nongan iye pwi. Hapeko iya hiyan, iya kili hu ndramat
opu mepo Ngindrai kiniyki nongan ara.
12 Pe hu ndramat hayah, ara tinahu imwalahiy tahu, pe namiliwa pihin,
ara kinto kili hu pwi. Pe hu hayah tahu, ara hu ndramat hurasangi hu,
pe namiliwa pihin, ara kinto kili hu pwi yi.* Pe hu hayah i, ara mbuwalihu
para kayesou, paratesah, hunamiliy para hu koro ko para poya mbulya king
para kol paingan yang. Pe hiyeh ilahiy para kipa hiyan kiya nongan iye, ara
kipa hiyan."

* **19:12:** Eng: eunuch

Hu mbunah mendreheh pe Yesu

13 Pwen huwiri hu mbunah mendreheh huya kili Yesu para niman kiya
ndrita hu, pe kitoholi hu. Hapeko ndramiran hu, ara hupomate hu mepo
huwiri hu mbunah huya kili yiy.
14 Pe Yesu ipwai, ipa, “Wawu katali hu mbunah kasa kili yo, pe wawu
mbuna akakaituwe hu. Paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara
atahu ndramat tehe hu mbunah aro.”
15 Pe iyki niman iya ndritahu, pe itoholi hu ihipwen, pwen itali hape ara,
pe iyau.

Ndramat hamou menmenan soyon

16 Pwen ndramat hamou isa kili Yesu pe isok yiy, ipa, “Ndramat para
hinonou, yo andre kumbusi sehe kultuw hiyan, pwen pe andre kuwiri taleh
mepo andre kinto-kinto?”
17 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Paratesah, pe wou asok yo iya melit hiyan?
Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. Kapa nawiri taleh kinto-kinto, pwen
oho ndruwa hu nongan para pwahanou ata Ngindrai.”
18 Pe ndramat ara, ipwai, ipa, “Hu sehe nongan para pwahanou eh?”
Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “ ‘Mbuna atingundru ndramat kimat, pe mbuna
apo pilah, pe mbuna apahana, pe mbuna apwandrandraman,
19 pe aranuhuyani tamam hilu tinam, pe ndriyam kimbuluhi hiyeh para
pakeh kili wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ ”
20 Pe ndramat ara ipwai, ipa, “Yo ngara kuho ndruwa hu nongan para
pwahanou masih ara; pe tesah hira ndron para andre kumbusiy i?”
21 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Kapa wou anamiliy para narayah imwonen
masih tehe Ngindrai inamiliy, ara ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe
awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy,
pe andre awiri hu melit mwayih kennen namandran, ita kol paingan yang.
Kihipwen, asa oho ndruwo.”
22 Pe iro mwonen ndramat aro ihilingiy, iyau iyapolo ndriya pworu,
paratesah, menmenan, ara hitun iya.
23 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa
kili wawu, tehe ingandrah para ndramat hamou menmenan soyon kisong
kiya nondriya kolo king para kol paingan yang.
24 Pe upwai isa kili wawu paiwe, tehe ingandrah para kamel hamou
kisong kiya ngara kannih sih, hapeko ingandrah masih, para ndramat
hamou menmenan soyon, kisong kiya nondriya kolo King Ngindrai.”
25 Pe iro mwonen ndramiran hu huhilingi nongan aro, ara lohongahu
indrap namandran iya, pe husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre
hiyeh ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
26 Pe Yesu maran itis tahu, pe ipa, “Hu ndramat, ara kanwenei pwi,
hapeko Ngindrai, ara iwenei para kimbusi melit masih kene.”
27 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Yowu kantali hu melit masih para yowu koho
ndruwam! Andre yowu kawiri tesah hiyan kiyau aliy yeh?”
28 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe kiro lang para melit masih hu nakarayah howen, kiro mwonen Noru
Ndramat kirompwan ndrohonoku mipwan ta king tan, mepo nonowan iya,
ara wawu mepo ngara akoho ndruwo, ara andre wawu kampwan sura yo,
koro ndrohonoku pwanpwan ta king songui pe luwoh, pwen andre wawu
karayah ndramat para tamwanye, pe akaramwanye nongan tahu ndraye
hu Yisrayel songui pe lupat.

29 Pe tunan yo ko, sehe ndramat mepo kitali suwen, ndre nalin, ndre
pisun, ndre taman, ndre tinan, ndre norun, ndre pingen, ara andre
kiposura melit tan maporosangat, pe andre kiwiri taleh kinto-kinto.
30 Hapeko hu ndramat soyon hutora mu, ara andre hu kaya mulan; pe hu
ndramat soyon hutora mulan, ara andre hu kaya mu.

20

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen iya pinge wain

1 Kolo king para kol paingan yang, ara tehe mbukena pwan hamou mepo
iyau iya ngawan makohuping, para kiyapo hu ndramat para hu kayapo
mbulen kaya pinge wain tan.
2 Yiy ipa hiyan para kisowani hu, kiya kenne ndramat hamou-hamou
para lang sih sesek. Pwen ipwandrisa hu huya nondriya pingen.
3 Pe paramwandrai ara iho tehe mandrosih, pe iya ngawan pe inime hu
ndramat hayah, ara huro tine ndrohopah pe hu kanmbusi hapesah pwi.
4 Pe ipwai iya kili hu, ipa, ‘Wawu yi, ara akayapo mbulen kaya pinge wain
to, pe andre kusowani wawu, ara kiwene mbulya wawu ko.’
5 Pwen pe huyau huya.
Pe paramwandrai iho ndrokolo lang, pe namandran ara iyau iya, pe
paramwandrai iya iho tehe maroyoh, pe iyau iya paiwe yi, pe imbusiy tehen
aliy opu, tehe mamu kinmbusiy.
6 Pe iya piyahon, paramwandrai iho tehe mayimah, pwen iya ngawan,
pe inimei tehe hu hayah i, ara huro tine ko mwaihei. Pe isok hu, ipa,
‘Paratapeh pe lang sih sesek wawu topo tine ko mwaihei?’
7 Pe husomwi yiy, hupa, ‘Paratesah, hamou kinsa sok yowu para kayapo
mbulen pwi.’ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, ‘Kiya, wawu yi, akayapo mbulen
kaya pinge wain to.’
8 Pwen kol ipiyah pe mbukena pinge wain, ara ipwai iya kili ndramat
mepo imu iya pohomara mbulyan ara, ipa, ‘Ayoh hu ndramat para poya
mbulen hu kasa, pe aiki kenne hu kiya kili hu. Aiki kenne hu mepo husa
mulan kimu na, pwen aiki kenne hu mepo husa mu.’
9 Pwen hu ndramat para poya mbulen mepo husapo mbulen piyahon,
paramwandrai iho tehe mayimah, ara hamou-hamou tahu iwiri kennen,
ara tehe kenne ndramat para lang sih sesek.
10 Pwen pe yihu mepo namandran iwiri hu husapo mbulen imu, ara husa
pe koyu hu isosoyo, pe hupa ndre sowahu andre kihohin. Hapeko hamou-
hamou tahu, ara iwiri kennen tehe ata ndramat hamou ngara kipo mbulen
para lang sih sesek.
11 Pe iro mwonen huwiri kenne hu, ara hurakokowai ana mbukena pwan
ara.
12 Pwen hupa, ‘Hu ndramat mepo husapo mbulen mulan, ara hupo
mbulen iho nondriya paramwandrai sih opu. Hapeko aniyki kennehu, ara
ihisoule ko tehe kenne yowu, mepo yowu po mbulen ngandrahan iya, pe
mwandrai isingi yowu.’
13 Pe isomwi hamou tahu, ipa, ‘Kowase, yo kunpakarawani wawu pwi.
Talu pa hiyan para apo mbulen, pe kusowani wou kiya kenne ndramat para
lang sih sesek, ndre?
14 Kiya, awiri kennem pe ayau. Unamiliy para kuiki kenne ndramat mepo
isa mulan, ara kihisoule ko tehe kunuikiy pwen kinsatam.
15 Yo ara mbukena singayai, pe tesah unamiliy para kumbusiy kaliy, ara
andre kumbusiy opu. Yo pahalo ko, pwen pe wou amaimai ano, ndre?’

16 Pwen pe hu hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu, pe hu hiyeh
hutora mu, ara andre hu kaya mulan."

Yesu iranonoye paiwe tehe andre kimat

17 Pwen Yesu iropo iya paingan Yerusalem, pe iwiri ndramiran hu songui
pe lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya kili hu, ipa,
18 "Akahilingiy! Worou nakaya paingan Yerusalem, pe andre hu karatuni
Noru ndramat kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu kaiki yiy kiya nongan,
pe kamburi nongan para katingundrun kimat,
19 pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu Ndramira Lah, para hu kapwasimiri
yiy pe kamwiri yiy, pe karapaingi yiy kiya kei tondrih. Pe kiro mwonen
lang toyoh, ara andre kisa tine paiwe."

Tina ndramat malmou iwong iya kili Yesu

20 Pwen tina noru Sepetiy kamai malmou, ara isa kili Yesu iyapolo norun
hilu, pe itukuruhu iya pwan mbulmaran pe isok melit kili yiy.
21 Pe Yesu isok yiy, ipa, "Wou anamili sehe melit?"
Pe tina hilu ipa, "Apa hiyan para hamou ta noru hilu kamai malmou
iye, ara hamou kimpwan kiyapwen te nimam mot pe hamou kiyapwen te
nimam kamou kiro kolo king tam."
22 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu kowu tesah wawu tora sok iya aliy
ara. Walu lahiy para kayin kiya pweniu mepo pakeh nakuyin kiya aliy?"
Pe hilsomwiy, hilpa, "Youlu lahiy."
23 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, "Ndrokonan tehe walu andre
kayin kiya pweniu mepo nakuyin kiya aliy. Hapeko para walu kampwan
kapwen te nimo mot ndre kamou, ara yo kunlahiy para kusomwi walu pwi.
Hu ndrohonoku pwanpwan ara, ara atahu mepo Tomo kinmwaniyaniy
pwen."
24 Pe iro mwonen ndramiran hu songui ara, huhilingi nongan aro, ara
ndrinahu ilokuh ta hilu malmou mepo hilnali hilu ara.
25 Pwen Yesu iyoh hu masih husa wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa,
"Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu Ndramira Lah, ara ngara hu karan-
drokomat ana ndramirahu, pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani
hu, iyapolo pwoke nopwaran, para hu koho ndruwa nongnahu.
26 Hapeko mbuna kirayah tehen aliy mwalinga wawu. Hiyeh tawawu
pakirayah namandran, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya
wawu.
27 Pe hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara andre kirayah ndramat
para pwandrendres tawawu ko mwaihei,
28 iro mwonen tehe Noru Ndramat kinsa, ara para hu ndramat kasopwat
yiy pwi; hapeko yiy isa, ara para kisopwat hu ndramat, pe para kiyki
mwoiwan para kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui."

Yesu isopwoyani mara hilu ndramat malmou iyoh iya hiyan

29 Pe iro mwonen Yesu iyapolo ndramiran hu, ara hu nakatali Yeriko, hu
ndramat soyon iya huho ndruwan.
30 Pe hilu ndramat malmou mara hilu iyoh, ara hilrompwan ngilse sai, pe
iro mwonen hilu hilingi Yesu iropo isayau, pwen hilu yoh, hilpa, "Yapan,
Noru Tepit, koyum kisikirani youlu!"

31 Pe yihu ndramat ara, ara huhilingi hilyoh, pe hupomate hilu para hilu
kamun opu. Hapeko hilu wayeh iya namandran iya, hilpa, “Yapan, Noru
Tepit, koyum kisikirani youlu!”
32 Pwen Yesu iro tine, pe iyoh hilu pe isok, ipa, “Walu namiliy para
kumbusi tesah kisa kili walu?”
33 Pe hilu somwiy, hilpa, “Yapan, youlu namiliy para mara youlu kileu.”
34 Pwen Yesu koyun isikirani hilu, pe iyki niman iyahatek iya mara hilu.
Pe hape pwi ko, mara hilu ileu, pe hilu ho ndruwan.

21

Yesu iya nondriya Yerusalem

1 Pe Yesu iyapolo ndramiran hu, huropo husa pakeh Yerusalem, pe
husarayah husa kol Petpake iro Ngondron para hu Holip. Pwen Yesu
ipwandrisa ndramiran malmou,
2 pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kaya kol mendreheh yoho mu kili walu,
pe hape pwi ko, andre walu kanime tongkiy hamou hu kanwasiy pwen ita,
iyapolo norun ita ndrahasan. Alkalombuli hilu pe alkaluwi hilu kasa kili
yo.
3 Pe kapa ndramat hamou kipa hapesah kisa kili walu, alkapwai kiya kili
yiy tehe, Yapan inamiliy, pe hape pwi ko, andre kipwandrisa hilu kasa.”
4 Melit aro irayah para nongan mepo poropet kinpwai, andre kirayah
mannan, ipa toro:
5 “Akapwai kiya kili hu ndramat para kol namandran Sayon, akapa,
‘Akanimei, King tawawu itapo isa, nakisa kili wawu.
Kultuwayin waison, pe itampwan ndrita tongkiy hamou,
ita ngaplani noru tongkiy hamou.’ ”*
6 Pwen ndramiran malmou, ara hilyau, pe hilya mbusi tesah mepo Yesu
kinpomwanye pwen kinna kili hilu.
7 Pe ndramiran hilu, hilu luwi tongkiy iyapolo norun hilsa, pe hilpwalani
hu koyau ta hilu iya ndrita tongkiy malmou ara, pe Yesu iya impwan ndrita
hilu.
8 Pe hu ndramat soyon iya, ara hupwalani hu koyau tahu huye ndrita sai.
Pe hu hayah tahu yi, ara husondriti hu ndrandra hu kei, pe humwaniyani
hu huye ndrita sai.
9 Pe hu ndramat soyon mepo huho mu kili yiy, pe hu hiyeh huho ndruwan,
ara huwayeh, hupa,
“Hosanna, kahari ngala Noru Tepit!”
“Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan!”†
“Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!”
10 Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya Yerusalem, yihu ndramat
masih kene para kol namandran ara, ara pwesai namandran iya iwiri hu,
pe huro sok, hupa, “Aripo hiyeh?”
11 Pe hu ndramat soyon ara, ara husomwi hu, hupa, “Aripo, ara Yesu, yiy
ara poropet para kol ngawan Nasaret ita nondriya kol Kaliliyy.”

Yesu iro yumwa totohun namandran

12 Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe
irasses hu ndramat huropo pehei, pe huro sousou nondriyan. Pe itipiyani

* **21:5:** Sekarayah (Zechariah) 9:9 † **21:9:** Puk Waliy (Psalm) 118:26

hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani hu pwapwai tahu mepo huropo pehei iya hu pai.
13 Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pwayan kinpwai tehe, ‘Suwe, ara hu ngara kapohowei Seu para katohun.‡’ Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana.§”
14 Pe Yesu iro yumwa totohun namandran, pe hu ndramat mara hu iyoh, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, ara husa kili yiy pe isopwoyani hu huya hiyan.
15 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hunime hu kinima pwoke mepo imbusiy. Pe hunime hu mbunah, ara huro wayeh iro nondriya kowa yumwa totohun namandran, huro pa, “Hosanna, kahari ngala Noru Tepit,” pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hundrangis.
16 Pe husok Yesu, hupa, “Wou ahalingi sehe melit hu mbunah iye hutora pwai, ndre pwi?”

Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye pwi, ndre?
‘Iyau poho hu mbunah mendreheh pe hu mbunah malaman,
ara Ngindrai kintakinimahu para hu kahari ngalan.’**”
17 Pe Yesu itali kol namandran Yerusalem, pe iyau iya kol ngawan Petaniy, pe iya marisih iro aliy.

Kei pik imang

18 Pe makohuping opu, Yesu iropo imui nakiya kol namandran, pe imundrui.
19 Pe inime kei pik†† hakou iro ngilse sai, pe iya pakeh aliy, hapeko kinnime mbuwan pwi, yowin opu iro aliy. Pwen Yesu ipwai iya kili kei ara, ipa, “Wou andre anippwai paiwe pwi!” Pe hape pwi ko, kei ara imang.
20 Pwen iro mwonen ndramiran hu hunimei, ara huro lohonge ndrit. Pwen pe husok, hupa, “Tehen tapeh pe kei pik ara, hape pwi ko imang?”
21 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa akapwotisingi lohonga wawu, pe akanhindrundru pwi, pwen sehe melit mepo kintayah mahapo, ara andre kintayah kinna kili kei pik o, ara pwi, hapeko ilahiy para akapwai kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Aya pe ayapiyani wou aya nondriya ndras,’ pwen andre kirayah tehe wawu pwai.
22 Pe kapa akapwotisingi lohonga wawu pe akatohun, pwen andre akawiri sehe melit mepo wawu sok iya aliy.”

Husok Yesu iya pwoke nopwaran iro kili yiy

23 Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro hinuwani hu ndramat. Pe iro hinuwani hu ndron, pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara husa kili yiy. Pe husok yiy, hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou?”
24 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksok sahin. Pe kapa akasomwi yo, pwen andre kupwai kisa kili wawu, hape aleheh uwiri pwoke nopwaran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu melit aro.

---

‡ **21:13:** Yisayah 56:7 § **21:13:** Yeremayah 7:11 ** **21:16:** Puk Waliy (Psalm) 8:2 †† **21:19:** Eng: fig; TP: fik

25 Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw
para paptais ta Yohanes ara, ara iyau aleheh? Iyau kol paingan yang, ndre
iyau kili ndramat opu?"
Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, "Kapa, tukapa, 'Iyau
kol paingan yang,' pwen andre kisok, kipa, 'Pwen tehen tapeh pe lohonga
wawu kinpwotisingi nongnan pwi?'
26 Hapeko kapa tukapa, 'Iyau kili hu ndramat,' pwen andre tukanoh
tahu ndramat, paratesah, hu masih ara hupa ndre Yohanes ara yiy poropet
hamou."
27 Pwen pe husomwi Yesu, hupa, "Yowu tana yowu pwi."
Pwen isomwi hu, ipa, "Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi
yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro."

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou manorun malmou

28 "Wawu lohongani tapeh? Ndramat hamou iyen, pe manorun kamai
malmou. Pwen iya kili hamou na, pe ipwai iya kili yiy, ipa, 'Noru, lang
nepo, ayapo mbulen aya pinge wain.'
29 Pe norun isomwiy, ipa, 'Pwi; andre kunna pwi,' hapeko iyamulan
ipaiwani lohongan pe iya.
30 Pwen ndramat ara, iya kili norun hamou i, pe ipwai tehen aliy opu iya
kili yiy. Pe norun isomwiy, ipa, 'Ehe, Tomo, andre kuya,' hapeko kinna pwi.
31 Pwen hiyeh ta hilu malmou ara, ara imbusi namiliwa taman?"
Pe hupa, "Yiy imu ara."
Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu
ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hu tora song
imu kili wawu tora po iya kolo King Ngindrai.
32 Paratesah, Yohanes isa kili wawu, ara para kipwaingani sai para
kultuw imwonen kisa kili wawu, pe wawu kanpwotisingi lohonga wawu
kinna nongnan pwi. Hapeko hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para
payango sai, ara hupwotisingi lohongahu. Pe wawu kannime hu melit ara
pwen, hapeko wawu kanpaiwani lohonga wawu pe kanpwotisingi lohonga
wawu kinna nongnan pwi."

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen

33 "Akahilingi nongan pwandritiye handra aro yi: Mbukena pwan hamou
iyen, pe ihisi pinge wain hambut. Pe irahakowa piyang ara, pe ipaltani
kupwiy sih para haliya mbuwa wain. Pe ipuli seu hawum sohun niwen
para hu ndramat keyen aliy, para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang
aro iro kili hu ndramat hayah para poya mbulya piyang, para hu koro
nimnim, pe kapo mbulen kiya aliy. Pe yiy ara iyau iya, pe kinhora tokai
tan. 34 Pwen pakeh lang para rihiya wain irayah. Pe mbukena pwan ara
ipwandrisa ndramiran hu, huya kili hu mepo huropo mbulen iya piyang,
para hu kaya wiri mbuwa wain, ita piyang hasui tan, kisa kili yiy.
35 Pwen hu mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara humbultuwe
tahatini hu ndramat mepo ipwandrisa hu. Pe hamou, ara hurayi yiy iya
mwomwan, pe hamou hutingundrun, pe hamou i, ara husolpwa yiy iya
pat.
36 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, mepo
ndromwoyahu ihohin iyata hu para mamu. Pe humbusiy ihisoule ko, iya
kili hu.
37 Pe iyamulan masih, ipwandrisa norun kamai iya kili hu. Pe ipa, 'Andre
hu karanuhuyani noru.'

38 Hapeko iro mwonen hu ndramat huropo mbulen iya piyang, ara
hunime norun, pwen hamou ipwai iya kili hamou, hupa, ‘Iye ara norun,
soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun,
pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.’
39 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutin-
gundrun imat.
40 Pwen pe kapa mbukena piyang ara kisa, ara andre kimbusiy tapeh kiya
kili hu ndramat para poya mbulen ara?”
41 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy andre kipwalngani hu, pe kirutngundru
hu ndramat mwomwan ara, hu kamat topwei. Pe andre kiyki piyang ara,
kiya kili hu ndramat para poya mbulya piyang hayah i, mepo kiro mwonen
lang para rihiya wain, ara andre hu kaiki hasui kiya tan.”
42 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye mepo ita
Nongna Ngindrai pwi, ndre?
‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.‡‡
Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’
43 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, tehe kolo King Ngindrai,
ara andre Ngindrai kiwiriy kiya mawen kili wawu, pe kiykiy kiya kili hu
ndramat, mepo andre yihu kambusiy kihisangin.
44 Ndramat hiyeh kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe
kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy.”
45 Pwen iro mwonen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy, ara
huhilingi hu nongan pwandritiye ta Yesu, pwen husa yirowei tehe yiy iro
wong tora, ara itiyani hu.
46 Pwen huro ten sai para hu kambultuwe tahatini yiy, hapeko hunoh
tahu ndramat soyon ara, paratesah, hu ndramat hupa ndre yiy ara poropet
hamou.

22

Nongan pwandritiye para kowase yon para yesou

1 Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye paiwe yi, ipa toro:
2 “Kolo king para kol paingan yang, ara tehe king hamou ihikule yiy iya
kowase yon ta norun kamai nakiyesou.
3 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan, para hu kaya pwai
kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu para hu kasa kowase yon, hapeko
yihu ndrihisaniy para hu kasa.
4 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, ara ipa,
‘Akayapwai kiya kili hu mepo kunpwanos hu para hu kasa ara, tehe yo
kunponokulani anandrina kowase yon to pwen. Hu mbulmwakau pe hu
kan ato mepo sangihu imuh, ara kanitingundruhu, pe hu melit masih, ara
kinmwoimwoi o iripo. Wawu kasa kowase yon para yesou.’
5 Hapeko hu kaniyki lohongahu kinna nongna hu ndramat para poya
mbulyan pwi, pe huyau—hamou para kiyapo mbulya piyang, pe hamou,
ara para kiyapo mbulyan para kipo singayai.
6 Pe hu masih humbultuwe tahatini hu ndramat para poya mbulya king,
pe hurandroyani hu pe hutingundruhu.

‡‡ **21:42:** Puk Waliy (Psalm) 118:22-23

7 Pwen king ndrinan ilokuh, pe ipwandrisa hu ndram huya, pe hupwal-
ngani topwe hu ndramat para tingundru hu ndramat ara, pe hutimwi kol
namandran tahu.
8 Pe ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, ‘Yon para kowase
yesou ara kinmwoimwoi iripo, hapeko yihu mepo upwanos hu, ara hu
kantewihiy para hu kasa pwi.
9 Pe akaya hu payango sai, pe akapwanos hu mepo akanime hu, para hu
kasa kowase yon.’
10 Pwen hu ndramat para poya mbulyan, ara huya hu payango sai, pe
hurawure hu ndramat masih mepo hulahiy para hu kakahi hu, hu hiyan
pe hu mwomwan kene. Pe yumwa yesou, ara ipep iyata hu ndramat ara.
11 Hapeko iro mwonen king isa nondriyan para kinime hu ndramat mepo
hupwanos hu ara, ara iyirowei tehe ndramat hamou iro ariya, kinsuluye
yiy kinna koiwe yesou pwi.
12 Pwen isok, ipa, ‘Kowase, paratapeh asa nondriyan iye, pe ansuluye wou
kinna koiwe yesou pwi?’ Pe ndramat ara inun o iro.
13 Pwen king ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, ‘Akawasi
tiriyi niman pe ndrikan, pe akasoyau kiya tan kiya ngawan kiya nondriya
kol lokuhan, mepo ngara hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.’
14 Akahilingiy, Ngindrai kinpwanos hu ndramat soyon, hapeko irakinima
hu hayah opu.”

Kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

15 Pwen hu Parisiy huya ngawan pe humburi nongan para hu karatuni
Yesu kiya nongnan.
16 Pe hupwandrisa hu ndramira Parisiy hayah huyapolo hu ndramat
hayah para kili Herot, pe huya kili Yesu, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou,
yowu pahasaniy tehe wou, ara ndramat para nongan ndrokonan opu,
pe ngara ahanuwani hu ndramat kiya meresaya Ngindrai kiho ndruwa
nongan ndrokonan. Pe wou anhoyos kinna nima hamou pwi, paratesah,
wou anoho hire hu ndramat pwi.
17 Pwen apwai kisa kili yowu na; lohongam tapeh? Hiyan para yowu
kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?”
18 Hapeko Yesu ara kinyirowe lohongai para pwakekeriu mwomwan
tahu, pe ipa, “Wawu ndramat para pwandrandraman, paratapeh pe wawu
pakanohonou para karatuni yo?
19 Akapwaingani sombule pat mepo ngara kayuk takis kiya aliy kisa kili
yo.” Pwen huwiri sombule pat hambut iya kili yiy.
20 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Aripo sumwoiwa hiyeh, pe ngala hiyeh
iripo aliy?”
21 Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”
Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen pe akaiki tesah ta Sisar kiya kili
Sisar, pe tesah ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”
22 Pe iro mwonen huhilingi nongan aro, pe lohongahu indrap. Pwen
hutali Yesu pe huyau.

Yesou iro lang para hu ndramat hu katine kimat

23 Iho nondriya lang ara ko, hu Satyusiy, mepo hupa ndre hu ndramat
kanmat pwen, ara andre hu kantine paiwe pwi, ara husa kili Yesu iyapolo
soksok sahin.
24 Pwen hupa, “Ndramat para hinonou, Mose kinpwai kinsa kili yowu,
tehe kapa ndramat hamou kiyesou, hapeko kinpo norun hamou pwi, pe

kimat, andre nalin kisoli paranawe nalin, pe kipo hamou mbunah kiya soiwi nalin.
25 Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huye mwalinga yowu. Yiy
ndrohan ara iyesou pe imat, pe kinpo norun pwi. Pe nambuyun ihou pe
nalin iwiri yiy.
26 Pe irayah tehen aliy opu iya kili mundruwa ndrohan, pe parahara
mundruwa ndrohan, pe hu manandrtimou kene. Hu masih ara huwiri
pihin ara, pe noruhu pwi ko, pe humat topwei.
27 Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i.
28 Pwen pe kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pwen
pihin ara, ara andre kirayah nambuyu hiyeh ndrokonan, paratesah, hu
manandrtimou kene ara, ara hamou-hamou tahu iwiri pihin ara tehe
nambuyun?"
29 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kanpwotisi nongan, paratesah,
wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi.
30 Kiro mwonen hu ndramat hu kasa tine paiwe, ara yihu andre kanyesou
pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi. Yihu andre hu koro ko tehe
hu angelou tora kol paingan yang.
31 Hapeko iya lohongai para hu ndramat kanmat pe kasa tine paiwe—
wawu kannime tesah mepo Ngindrai kinpwai kinsa kili wawu pwi, ndre?
32 Ipwai, ipa, 'Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak,
pe urupo Ngindrai ta Yakop.'* Akanimei! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat
mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo
mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop."
33 Pe iro mwonen yihu ndramat soyon ara, huhilingi nongan aro,
lohongahu, ara indrap iya hinonou tan.

Sehe nongan para pwahanou ihohin?

34 Pe iro mwonen yihu Parisiy huhilingiy tehe Yesu iyki tamum iyata hu
Satyusiy, pwen yihu Parisiy hurawurehu.
35 Pwen hamou tahu mepo lohongan iman iya nongan para pwahanou,
ara inohonou Yesu iya soksok sahin, ipa toro:
36 "Ndramat para hinonou, sehe nongan para pwahanou, ara ihohin iya,
ita nondriya hu nongan para pwahanou masih?"
37 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, " 'Ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai tam
kiya ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya lohongam
masih kene.'
38 Nongan para pwahanou sahin aro, ara iya mu pe ihohin iya, ita
nondriya hu nongan para pwahanou masih.
39 Pe nongan para pwahanou luhin para aliy i, ara ipa toro: 'Ndriyam
kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou
mbukenam.'
40 Nongan para pwahanou malhin aro, ara ihohin iya, pe nongan ara, ara
ndroiyi Nongan para Pwahanou pe Nongna hu Poropet masih."

Mesayah ara yiy noru hiyeh?

41 Pwen iro mwonen hu Parisiy hurawure hu huro harong, Yesu isok hu,
ipa,
42 "Wawu lohongani tapeh iyata Mesayah? Yiy ara noru hiyeh?"
Pe husomwi yiy, hupa, "Noru Tepit."

---

* **22:32:** Rakuhuye (Exodus) 3:6

43 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Tehen tapeh ndrokonan pe Mwoiwan
Haiyan iwong iyau poho Tepit, pe Tepit ipohowe Mesayah, ara ‘Yapan’?
Akanimei, Tepit, ara ipa toro:
44 ‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
“Asampwan kapwen te nimo mot,
kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam.” ’†
45 Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehen tapeh pe ilahiy para
kirayah norun?”
46 Pe kinlahi hamou tahu kisomwi nongna Yesu aro, ara pwi. Pe iro matne
lang ara iya, yihu hindrundru para hu kasok Yesu kiya nongan sahin paiwe
pwi.

23

Nongan manandrtihin para toimwa hu ndramat

1 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon pe ndramiran hu, ipa
toro:
2 “Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe hu Parisiy,
ara ngara hu kahanuwani wawu iya tesah mepo Mose kintatuluwiy.
3 Pwen tehen tora ko, wawu kahilingi nongnahu, pe akoho ndruwa
hu melit masih mepo hupwai para akambusiy. Hapeko wawu mbuna
akambusi sehe melit yihu ngara kambusiy. Paratesah, yihu ngara konho
ndruwa tesah mepo ngara hu kapohowei, ara pwi.
4 Yihu ngara kawasi hu tasusu nopwaran, pe ngara hu kaikiy kiro ndrita
pwese hu ndramat. Hapeko yihu mbukenahu, ara yihu mbuwalihu para
kaiki ndrakopwenimahu hakip para kasopwat hu, ara pwi.
5 Melit masih hu ngara kambusiy, ara para hu ndramat kanimei. Yihu
ngara kasokomburani pwenah para totohun kiya namandran, pe ngara hu
kambusi komu koiwehu para totohun, kiya niwen pe kiho liuliu.
6 Pe ngara hu kanamiliy para korompwan ndrohonoku pwanpwan hiyan
koro hu yon, pe kampwan hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu
kahaiyaniy i, tora nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta .
7 Hu ndramat aro, ara hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro
hu ndroho pehei, pe hu ndramat kapohowe hu ‘Ndramat para Hinonou.’
8 Hapeko hu ndramat mbuna kapohowe wawu ‘Ndramat para Hinonou,’*
paratesah, Namandran tawawu ara hamou opu, pe wawu masih, ara wawu
nali wawu.
9 Pe wawu mbuna akapohowe hamou iripo kol pwan ‘tama yowu,’
paratesah, Tama wawu, ara hamou opu, pe iyera kol paingan yang.
10 Pe mbuna akapohowe hamou tawawu ‘Ndramat para hinonou,’†
paratesah, Mesayah, yiy hamou opu, ara Ndramat para Hinonou tawawu.
11 Pe yiy mepo ihohin masih kili wawu, ara andre kirayah ndramat para
poya mbulya wawu.
12 Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe
hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.
13-14 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
wari papai para kolo king para kol paingan yang iro mbulmara hu ndramat.
Pe wawu mbukena wawu, ara konhosong kanna nondriyan pwi. Pe yihu

† **22:44:** Puk Waliy (Psalm) 110:1 * **23:8:** Eng: Rabbi † **23:10:** Eng: Teacher

mepo hunohonou para kasong kaya nondriyan, ara wawu ngara kapenani hu, para hu mbuna kasong kaya nondriyan.‡

15 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara karakayani ndras pe kol pwan masih, para katele ndramat hamou opu para kirayah ndramira wawu. Pe kiro mwonen kiyki ndriyan para kiho ndruwa wawu, ara wawu ngara kambusi yiy, pe kultuwayin kiramwaitini kultuw mwomwan tawawu maporolusap, pe kirayah ndramat hamou para kiya mwonen kiya ngat mepo mwan itayat aliy.

16 Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh, toimwa wawu! Wawu ngara kapwai, kapa, 'Kapa hamou kirandrangan kiya yumwa totohun namandran, ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko kapa hiyeh kirandrangan kiya kolt para yumwa totohun namandran, ara tesah irandrangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.'
17 Wawu tehe ngou pe mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh?—kolt ara, ndre yumwa totohun namandran mepo imbusi kolt ara irayah haiyan?
18 Wawu ngara kapwai, kapa, 'Kapa hamou kirandrangan kiya pere tuntun, ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko kapa hiyeh kirandrangan kiya yukyuk kiro pere tuntun, ara tesah irandrangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.'
19 Wawu ndramat mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh?—yukyuk, ndre pere tuntun mepo imbusi yukyuk irayah haiyan?
20 Pwen tehen tora ko, hiyeh kirandrangan kiya pere tuntun, ara irandrangan iya aliy, pe iya melit masih iro ndritan i.
21 Pe yiy hiyeh kirandrangan kiya yumwa totohun namandran, ara irandrangan iya aliy, pe iya ngala Ngindrai mepo ngara kiyen aliy yi.
22 Pe yiy hiyeh kirandrangan kiya kol paingan yang, ara irandrangan iya ndrohonoku pwanpwan ta Ngindrai, pe iya kili Yiy mepo iyerampwan aliy.
23 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kataingani melit sih nondriya ndrokoyirayi masongui para melit mendreheh tehe parahiy, koyo, pe hu melit kankanahu layin handra-handra.§ Hapeko wawu kanndrihisani hu melit namandran para nongan para pwahanou mepo huhohin masih—tehe lohongai para tamwanye hiyan, pe lohongai para koisirai, pe kultuw para weleso. Hiyan para wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan namandran tehen tora, pe koyu wawu mbuna kirut hu melit mendre-mendreheh ara yi.
24 Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh! Wawu ngara karahi mwalsing hamou kiho suw, hapeko wawu konho nime kamel hamou kiho suw pwi. Pwen o, ngara wawu kandrimiy.

---

‡ **23:13-14:** Yihu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan sahin i, ara ipa toro: 14 *Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kapokoiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya. Eng: Woe to you, teachers of the law and Pharisees, you hypocrites! You devour widows' houses and for a show make lengthy prayers. Therefore you will be punished more severely. TP: Yupela saveman bilong lo na yupela Farisi, yupela lukaut. Yupela i man bilong tupela maus. Yupela i save trikim ol meri, man bilong ol i dai pinis, na stilim haus bilong ol. Na yupela i save giaman long mekim ol longpela prea. Long taim bilong kot, yupela bai i kisim bikpela hevi moa. Lukim Mak 12:40.*

§ **23:23:** Eng: mint, dill and cummin; TP: liklik sayor samting bilong gaden

25 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
ngara kasungani ngawan para pweniu pe pwelekei, hapeko nondriyan, ara
ipep iya mwolou pe kultuw para akapwesani wawu mbukena wawu.
26 Wawu Parisiy para marayoh! Akasungani nondriya pweniu pe
pwelekei kimu na, kihipwen, pwen andre ngawan para aliy yi, ara andre
kiya howen.

27 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu, ara
tehe hu pohomara ngat mepo hutumwi kohoh pallen iya aliy. Nimiyan para
ngawan, ara lahayan iya, hapeko nondriyan, ara ndruwi hu ndramat pe
melit masih pwalan ipep ita aliy.
28 Pwen tehen aliy opu, ngawan tawawu, ara wawu ya yingani wawu
iya kili hu ndramat tehe imwonen. Hapeko nondriya wawu, ara ipep iya
pwandrandraman pe kultuw pwassin.

29 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
ngara kara hu ngat para tona hu poropet, pe wawu ngara kanowi hu ngat
tahu ndramat imwonen.
30 Pe wawu ngara kapa, ‘Kapa yowu koro nondriya hu lang ta tumbu
yowu hu, ara andre yowu kansopwat yihu para katingundru hu poropet
pwi.’
31 Pwen wawu kanpwaingani wawu tehe wawu, ara tumbu yihu ndramat
mepo hu tingundru hu poropet.
32 Kiya, hiyan, akapo sura pakut mwomwan ta tumbu wawu hu, kipoo
kiya hapwen topwei!

33 Wawu mwat! Wawu mwat hayoi mapaira wawu! Wawu andre kawop
kasa mawen kora kultuw mwomwan tapeh? Kora mwomwan tawawu, ara
andre kiyki wawu kaya ngat mepo mwan itayat aliy.
34 Pwen pe tunan ara ko, yo andre kupwandrisa hu poropet, pe hu
ndramat lohongahu waison, pe hu ndramat para hinuwani wawu, ara
hu kasa kili wawu. Yihu hayah tahu, andre wawu katingundruhu, pe
karapaingi hu kaya kei tondrih. Pe yihu hayah i, ara andre akamwiriyani
hu koro nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta , pe akoho san hu, pe
andre hu koho wop kol hakol kaya hakol.
35 Pwen hu ndramat masih mepo hu kanitingundru hu ndramat kul-
tuwayihu imwonen, pe ndreyehu kinimuw iripo kol pwan, ara koran
andre kiro ndrita wawu—iro ndreye Apel, yiy ndramat imwonen, pe isa
matne ndreye Sekarayah NdraPerekayah, yiy mepo wawu tingundrun iro
mwalinga yumwa totohun namandran pe pere tuntun, ara andre wawu
kakuni korahu topwei.
36 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe kora melit masih kene mwom-
wan aro, ara andre kisa kona wawu hasap para mahapo.

37 O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu
poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu,
ara ngara akasolpwa hu kiya pat: Lang hitun ara ndriyo inamiliy para
kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara
kipwokarani norun hu koro pahandra kapenen. Hapeko wawu ngara
kahambuwali wawu.
38 Akahilingiy, kolo wawu, ara kinna mwomwan pe kinna marakah.

39 Paratesah, yo upwai isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi,
kipoo akapa, ‘Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.’**”

24

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

1 Pwen Yesu itali yumwa totohun namandran, pe iro tokai nakiyau.
Pe ndramiran hu husa kili yiy pe huwiri lohongan iya yumwa totohun
namandran, pe hu wum mepo huro kene aliy.
2 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu tora nime hu melit masih kene aro,
ndre? Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pat sih andre kinye ndron
ndrita sih pwi. Hu pat masih kene aro, andre hu katipiyani hu topwei kaya
pwan.”
3 Pwen Yesu impwan Ngondron para hu Holip, pe ndramiran hu husa kili
yiy nokule ko, pe hupa, “Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre
hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit
andre kipwaingani lengem para nasa, pe para kol pwan nakiyahapwen?”
4 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou
kipakarawani wawu.
5 Paratesah, yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu
kapa, ‘Yo ara Mesayah,’ pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon.
6 Pe andre wawu kahilingi nola hu pahun, pe hu nguluwa hu pahun,
hapeko nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah,
hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu.
7 Pe hu ndraye ndramat hayah, andre hu kapo pahun kiya kili hu ndraye
ndramat hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah, ara andre
kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu
song pe hu nunuw namandran iya, ara andre hu karayah koro hu kol hakol-
hakol.
8 Hu melit masih aro kene, ara andre karayah kimu na, tehe pihin hamou
ihingotou para nakimwalahiy.
9 Pwen andre hu kambultuwe tahatini wawu para karandroyani wawu,
pe katingundru wawu kamat. Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat
para kol pwan masih kene, ara andre hu kahangasi wawu.
10 Pe kiro mwonen lang ara, yihu ndramat soyon, andre hu katali
lohongai ndrisiyon sato. Pe andre hamou kiratuni hamou, pe hamou
kihingasi hamou.
11 Pe hu poropet pwasoyou andre hu karayah, pe kapakarawani hu
ndramat soyon iya.
12 Pe kultuw para kanamili hamou-hamou mwalinga hu ndramat hitun,
ara andre kissau, paratesah, kultuw pwassin iripo po iya namandran iya.
13 Hapeko sehe ndramat mepo kiro tine pwokeyan, kipoo kiya matne lang
kiyahapwen, ara andre Ngindrai kisopwat yiy.
14 Pe nongan hiyan para kolo King Ngindrai iye, ara andre kapohowei
kisalti kol pwan masih, tehe titiye to kiya kili hu ndraye ndramat masih
kene, pwen lang para kol pwan nakiyahapwen andre kisa.
15 Pwen pe kiro mwonen wawu kanime melit mwomwan, mepo poropet
Taniyel kinpohowei koluw kinna, ara kiro tine nondriya Seu Sahin Haiyan
ita nondriya yumwa totohun namandran ta Ngindrai—‘melit pwalan masih

** **23:39:** Puk Waily (Psalm) 118:26

mepo andre kipwalngani yumwa totohun namandran*'—hiyeh kinime
nongan ara, ara lohongan kileu—
16 pwen yihu mepo hutora kol namandran hape Yutiya, ara hu kawop
kaya hu ngondron.
17 Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha suwen lang ara, ara mbuna
kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen para kiyapo handra melit tan kisa
ngawan.
18 Pe sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kimui para
kiyapo koiwen.
19 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu mepo hutora hisuwe
noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriya hu lang ara.
20 Akatohun tehe wowop tawawu, ara mbuna kisarayah kiro mwonen
lenge nowou ndre kiho lang Sapat.
21 Paratesah, lang ara, andre nopwaran namandran iya kirayah. Pe
nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe nopwaran masih mepo kintayah
pwen, ara pwi—iro mwonen kol pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo.
Pe kiyamulan, nopwaran tehen tora, ara andre kintayah paiwe kihisoule
tehen aliy, ara pwi.
22 Pe kapa Ngindrai kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna
mulai pwi, ara andre hamou kinto mwalen pwi. Hapeko ilohongani hu
mepo kinpirani hu pe kintakinimahu pwen, pwen pe isan nowen, ara iya
mulai.
23 Pe kiro mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kisa pe kipwai kisa
kili wawu, kipa, 'Akahilingiy! Mesayah iripo iye!' ndre kipa, 'Mesayah ita
yoro!' pwen lohonga wawu mbuna kipwotisingi nongnan.
24 Paratesah, hu kristus pwasoyou, pe hu poropet pwasoyou, ara andre
hu kasarayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa pwoke namandran, pe hu
kinima pwoke yi, para hu kapakarawani hu mepo Ngindrai kintakinimahu
pwen—kapa ilahiy para hu kambusiy tehen aliy.
25 Akanimei, lang mapu kinsa, pe yo kunpwai mamu kinsa kili wawu.
26 Pwen pe kapa hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, 'Akanimei! Yiy iyoro
kol ndrohoyin,' wawu mbuna akaya; ndre kapa kipa, 'Yiy ita nondriya seu
sahin ita nondriya seu aro,' pwen mbuna akapwotisingi lohonga wawu kiya
aliy.
27 Paratesah, kiro mwonen ngara akanime kamit kikamiriy kiyau kup,
pe nganngganan kilenganiy kiya toton kiya rai, pwen pe lang para Noru
Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu.
28 Hape aleheh mepo paramuw kirahis kiro aliy, ara andre hu mondrtoi
kahalun kaya aliy.†
29 Kiya ndruwa lenge hu nopwaran ara kahapwen, pwen hape pwi ko,
'mwandrai andre kilokuh,
pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,
pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.'‡
30 Pe kiho nondriya lang ara, ara kaipisa Noru Ndramat andre kisarayah
kiho paingan yang. Pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih, ara andre
hu karang malihu. Pe andre hu kanime Noru Ndramat kisa kiho ndrita hu
kokom para yang, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran.

---

* **24:15:** Teniyel 9:27; 11:31; 12:11 † **24:28:** Hape aleheh mepo nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy. Eng: Wherever there is a carcass (remains of a dead body), there the vultures will gather. ‡ **24:29:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

31 Pe ndrah andre kiro tang namandran iya, pe Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan, pe andre hu karawurani hu mepo kintakinimahu pwen atan, hu kayau hu mbusungo kol pwan mahaasai, pe kiro yang haroh kiyandrek kiya haroh.

32 Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwonen ndrandran kituhuruh pe kiyki kaimbuwen, ara akapahasaniy, tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh.

33 Tehen tora ko, kapa akanime hu melit masih kene aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam.

34 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye ndramat hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei.

35 Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno, ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai pwi

36 Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang, ndre sehe paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu i. Taman hamou opu, ara ipahasaniy.

37 Pe sehe kultuw mepo ngara hu koro mbusiy kiro lenge Nowah, ara andre kirayah kihisoule ko, kiro mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa.

38 Paratesah, tandrohonga hu lang mepo non kintah mapu, ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran, pe huro yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya nondriya ndroi.

39 Pe hu kanyirowe sehe melit mepo pakeh nakirayah, ara pwi, ipoo non irah pe isurahi hu masih huya mawen. Pwen lang para Noru Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu.

40 Hilu ndramat malmou andre hilu koro piyang; Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron.

41 Hilu pihin malmou andre hilu koro puluw palawa para ndrinanohun; Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron.

42 Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro, paratesah, sehe lang Yapan nakisa kiya aliy, ara wawu kowu.

43 Hapeko lohonga wawu kileu kiya nongan aro: kapa mbukena seu kinpahasaniy pwen kimu, iya sehe paramwandrai ndramat para pahana nakisa, ara andre mbukena seu ara kiro poyoi; pwen suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe kiya nondriyan pwi.

44 Pwen ndroiyin ara ko, wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah, Noru Ndramat nakisa, ara andre kiho nondriya paramwandrai mepo wawu kowu para nakisa kiya aliy.

45 Pwen, sehe ndramat para poya mbulen mepo maran pahalan pe lohongai waison iripo kili yiy, ara andre namandran tan kiyki mbulen kiya kili yiy? Namandran tan andre kiyki ndramat tehen tora, para kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya mbulen kiro nondriya suwen, pe para kiro hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya anandrinai.

46 Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara namandran tan kimui kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan.

47 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim kiya hu menmenan masih kene.

48 Hapeko kapa ndramat para poya mbulen, ara kultuwayin pwassin, pe
kipanguluwaniy kiyatan mbukenan, kipa, ‘Namandran to, ara ita mawen
ndrangan niwen iya pe kinsa mapu,’
49 pe iya pe iro tandroyani susuran hu para poya mbulen, pe iya iro
namnam pe iro yin ndran iyapolo hu ndramat para kuimwa ndran,
50 pwen namandran ta ndramat para poya mbulen ara, ara andre kisa
kiho nondriya lang mepo ikowu iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai
mepo kinpahas kinna aliy pwi.
51 Pe andre namandran tan kiringi yiy kiya mendre-mendreheh, pe
kiyaiki yiy kiya polo hu ndramat para pwandrandraman, kiya kol mepo
andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.

25

Nongan pwandritiye tahu pihindrahin masongui

1 Kiro lang ara, kolo king para kol paingan yang, ara tehe hu pihindrahin
masongui mepo huwiri hu paisui makakan tahu, pe huyau huya para kaya
pohonani ndramat para nakiyesou.
2 Pe hu mayimou tahu, ara lohongahu waison pwi; pe hu mayimou tahu,
ara lohongahu waison.
3 Pe yihu mepo lohongahu waison pwi, ara huwiri hu paisui makakan
tahu, hapeko hu kanwiri ndraikei para aliy kinnasurahu pwi.
4 Pe yihu mepo lohongahu waison, ara huwiri ndraikei iro hu pwisi
ndraikei iyasura hu paisui makakan tahu.
5 Pe ndramat para nakiyesou ara, ara kinsa kileh pwi. Pwen marahu
pihindrahin ara, inun pe humatin.
6 Pwen iho ndrokolo put, ndramat hamou iyoh, ipa, ‘Ndramat para
nakiyesou, ara itapo isa! Akasa ngawan para kaya pohonani yiy!’
7 Pwen hu pihindrahin masih ara husa poyoi, pe hu mwaniyani hu paisui
makakan tahu.
8 Pwen yihu mepo lohongahu waison pwi, ara hupwai iya kili hu mepo
lohongahu waison, ara hupa, ‘Akahang yowu hape ndraikei tawawu na;
paisui towu, ara hu nakamat.’
9 Pe hu pihindrahin lohongahu waison ara, ara husomwiy, hupa, ‘Pwi
yoh! Andre kinlahi wawu pe yowu kene, ara pwi. Akaya kili hu mepo hu
tora po pehei iya ndraikei pe akasou hayah tawawu mbukena wawu.’
10 Hapeko iro mwonen huropo huya, para hu nakaya sou ndraikei,
ndramat para nakiyesou, ara kinsarayah pwen iro. Pe hu pihindrahin
mepo hu kanmwaniyani hu pwen huro, ara husong huyapolo yiy huya
nondriya suwe yon para yesou. Pe hu para seu ara, huwari papai.
11 Iyamulan hu pihindrahin lohongahu waison pwi ara, ara husa, pe
hupa, ‘Namandran! Namandran! Atipe papai kili yowu!’
12 Hapeko isomwi hu, ipa, ‘Upwai ndrokonan isa kili wawu tehe ukowu
tawawu.’
13 Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro, paratesah, wawu kowu sehe lang
ndre sehe paramwandrai Yapan tawawu nakisa.

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen huwiri singayai

14 Pwen nakupwai paiwe yi, kolo King Ngindrai ita kol paingan yang,
ara tehe ndramat hamou iyen, pe iyau iya kinhora tokai tan. Pe iyoh hu
ndramat para poya mbulyan husa pe iyki menmenan iya nima hu.

15 Pwen iyki singayai mapuyimingui pe ndromwan iya kili hamou, pe
iyki singayai mapulungui pe ndromwan iya kili hamou, pe iyki mapusongui
pe ndromwan iya kili hamou.* Pe iyki singayai ara, ara ilahi pwoke para
mbulyahu hamou-hamou. Pwen iyau iya tokuyan.
16 Pwen yiy hamou mepo kinwiri singayai tehe mapuyimingui ara, ara
hape pwi ko, iyapo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapuyimingui yi.
17 Pwen yiy mepo iwiri singayai tehe mapulungui ara, ara tehen aliy opu,
ipo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapulungui yi.
18 Hapeko yiy mepo iwiri singayai tehe mapusongui ara, ara iya pe ira
ngat iya mbulu pwan, pe ikulani singayai ta namandran tan iro aliy.
19 Pe namandran tahu ndramat para poya mbulen, ara iya iro ndrangan
niwen iya, pwen imui isa pe imwanye lohongai para singayai mepo iykiy
iya nimahu ara.
20 Pwen ndramat mepo kinwiri singayai mapuyimingui ara, ara isaikiy
iyapolo mapuyimingui mepo ipo suran ara, pe ipa, 'Namandran, animei na!
Wou aiki mapuyimingui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran
irayah mapuyimingui yi.'
21 Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, 'Wou ndramat hiyan pe ndramat
para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen
andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!'
22 Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapulungui ara isa yi, pe ipa toro:
'Namandran, animei na! Wou aiki mapulungui isa nimo, pe uyapo mbulen
iya aliy, pe uposuran irayah mapulungui yi.'
23 Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, 'Wou ndramat hiyan pe ndramat
para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen
andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!'
24 Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapusongui ara, ara isa, pe ipa,
'Namandran, upahasaniy tehe wou ara ndramat hamou ngandrahan, mepo
ngara ayapo anandrinai mepo anhohas pwi. Pe wou ngara ayambultani
peke anandrinai mepo anhopiye pwi.
25 Pwen unoh pe uya kulani singayai ara iro mbulu pwan, Animei na,
singayai tam iye.'
26 Hapeko namandran tan isomwi yiy, ipa, 'Wou ndramat para welemai
pe kultuwayim pwassin! Pwen pe wou anpahasaniy tehe yo ngara kupo
anandrinai mepo ndramat hamou ihisiy, pe ngara kumbultani anandrinai
mepo ndramat hamou ipiye peken.
27 Pwen hiyan para aiki singayai to kiya nondriya yumwa singayai, pwen
lang mepo nakumui kusa, ara andre kuwiri suran kiyapolon i.'
28 Pwen pe namandran tan ipwai, ipa, 'Akawiri singayai kiya mawen kili
yiy, pe akaikiy kiya kili yiy mepo atan mapusangat.
29 Paratesah, hiyeh mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura men-
menan, pe atan, ara andre kihon kiya soyon iya. Hapeko yiy mepo
menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya
mawen kili yiy.
30 Pe akasoyau kiyata ndramat para poya mbulen mepo ndrinameren
soyon ara, ara kiya ngawan, pe kiya nondriya kol lokuhan, mepo andre
hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.'

Sopat para hu sipsip pe hu meme

* **25:15:** K5,000 (50,000 moni) ... K2,000 (20,000 moni) ... K1,000 (10,000 moni)

31 Pwen kiro mwonen Noru Ndramat nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe
hu angelou masih kene hu kasapolo yiy, ara andre kimpwan ndrohonoku
mipwan tan, kiyapolo nonowa ngana kol paingan yang.
32 Pe hu ndraye ndramat para kol masih kene, ara andre hu kasa
rawurehu koro mbulmaran, pe andre kisopat hu ndramat kaya malpat,
tehe ndramat hamou para pwokereya hu sipsip, ngara kisopat hu sipsip
kaya mawen kili hu meme.
33 Pe andre kiyki hu sipsip kaya pwen te niman mot, pe hu meme kaya
pwen te niman kamou.
34 Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman
mot, kipa, ‘Wawu mepo Tomo iripo toholi wawu, ara akasa pe akasawiri
kolo king, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy pwen ata wawu, tandrohonga
imangsani kol pwan irayah.
35 Paratesah, yo umundrui pe wawu hang yo hapesah para kuyan. Pe
koyu isapak pe wawu hang yo hapesah para kuyin. Pe yo ara tehe lah
hamou, pe wawu wiri yo uya nondriya suwe wawu.
36 Pe yo koiwe pwi, pe wawu hang yo koyau; pe yo umwa pe wawu sa pe
wawu pwokarani yo. Yo uro nondriya kou, pe wawu sa koyum yo.’
37 Pwen hu ndramat hu mwonen, ara andre hu kasomwi yiy, hu
kapa, ‘Yapan, yowu nime wou amundrui, pe yowu hang wou anandrinai,
kahaleh? Ndre koyum isapak, pe yowu hang wou hapesah para ayin,
kahaleh?
38 Pe yowu nime wou tehe lah hamou, pe yowu wiri wou asa nondriya
suwe yowu, kahaleh? Ndre wou androisi koyau, pe yowu hang wou koyau,
kahaleh?
39 Pe yowu nime wou amwa, ndre aro nondriya kou, pe yowu sa koyum
wou, kahaleh?’
40 Pe King andre kisomwiy, kipa, ‘Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, sehe
melit wawu mbusiy iya kili nali hu aro, mepo ngalahu pwi masih, ara wawu
mbusiy isa kili yo.’
41 Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman kamou,
kipa, ‘Akaya mawen kili yo; Ngindrai kiniten ana wawu. Wawu kaya
nondriya mwan mepo andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy
pwen ata Sinai pe hu angelou tan.
42 Paratesah, yo umundrui pe wawu kanhang yo hapesah para kuyan pwi.
Pe koyu isapak, pe akanhang yo hapesah para kuyin pwi.
43 Yo tehe lah hamou, pe wawu mbuwali wawu para kusa nondriya suwe
wawu. Yo undroisi koyau, pe wawu kanhang yo koyau pwi. Yo umwa, pe
uro nondriya kou, pe wawu kansa pwokarani yo pwi.’
44 Pe andre hu kasomwi yiy, hu kapa, ‘Yapan, yowu nime wou amundrui,
ndre koyum isapak, ndre wou lah hamou, ndre androisi koyau, ndre amwa,
ndre aro nondriya kou, pe yowu kansopwat wou pwi, kahaleh?’
45 Pe andre kisomwiy, kipa, ‘Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, sehe
melit akanmbusiy kinna kili hu mepo ngalahu pwi masih aro pwi, ara
akanmbusiy kinsa kili yo pwi yi.’
46 Pwen hu ndramat aro, ara andre hu kaya mawen pe kawiri kora
nopwaran mepo andre kinto-kinto. Hapeko yihu ndramat imwonen, ara
andre hu kawiri taleh mepo andre kinto-kinto.”

26

Humburi nongan para katingundru Yesu

1 Pe iro mwonen Yesu iwong iya hu melit masih kene aro ihipwen, pwen
ipwai iya kili ndramiran hu, ipa,
2 “Wawu pahasaniy, tehe lenge Pasopa, ara lang maluwoh o hira ndron—
pe Noru Ndramat, ara andre hu kaiki yiy kiya nimahu ndramat para hu
karapaingi yiy kiya kei tondrih.”
3 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara husa
rawurehu husa nondriya suwe pris ihohin ta hu pris masih kene, ngalan
Kayapas.
4 Pe huro mburi nongan pe huro ten lohongai kokohe para kambultuwe
tahatini Yesu pe katingundrun.
5 Pe hupa, “Hapeko mbuna tukambusiy kiro nondriya Yon, matisan hu
ndramat karambumbuwat pe karahatai.”

Pihin hamou itilingi ndraikei iya paya Yesu iro kol Petaniy

6 Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo
ngara hu kapohowe yiy, Simon ndramat para Mwamwa Kawa.
7 Pe pihin hamou isa kili yiy iyapolo pwisi ndraikei sih mepo ndraikei
mangonohon layin iro aliy, pe kenne ndraikei ara, ara namandran iya. Pe
Yesu iyeroh ngilse keyau, pe pihin ara, ara itilingi ndraikei ara iya payan.
8 Pwen iro mwonen ndramiran hu, hunimei, ndrinahu, ara ilokuh. Pe
husok, hupa, “Paratesah pe itilingi ndraikei mangonohon layin ara, ara iya
mwaihei opu?
9 Ndraikei mangonohon layin aro, ara ilahiy para kapopehei kiya aliy kiya
singayai namandran, pe kaiki singayai para aliy kiya kili hu ndramat mepo
hundroisiy.”
10 Pe Yesu iyirowe tesah mepo huro wong iya aliy, pe ipwai iya kili hu,
ipa, “Paratapeh pe wawu tora wong ana pihin aro? Yiy, ara imbusi kultuw
hiyan iya isa kili yo.
11 Yihu ndramat mepo hundroisiy, ara andre hu koro polo wawu lang
masih, hapeko yo, ara andre kunto polo wawu waiye pwi.
12 Pihin aro itilingi ndraikei mangonohon layin aro isa mondro, ara
imbusiy para kimwaniyani yo para toniyo.
13 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape aleheh nondriya kol pwan
masih mepo hu kaya, pe hu kapohowe nongan hiyan aro kiya aliy, pwen
tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohongani
yiy.”

Yutas ipa hiyan para hu katingundru Yesu

14 Pwen hamou tahu Songui Pe Lumou—mepo hupohowe ngalan Yutas
Yiskariyot—ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih,
15 pe isok, ipa, “Wou andre aiki tesah kisato kapa kuratuni Yesu, pe kuiki
yiy kisa nima wawu?” Pwen pe husomwi yiy, pe husowani yiy iya sombule
silwa matingui.
16 Pe iro lang ara iya, Yutas iro ten sehe sai hiyan para kiyki Yesu kiya
nimahu.

Pasopa ta Yapan

17 Iro nondriya lang imu para Yon para Lang Para Ndrinanohun Mepo Yis
Aliy Pwi, hu ndramira Yesu husa kili yiy pe husok, hupa, “Wou anamiliy
para yowu karamwaniyani anandrinai tam para ayan kiro lenge Pasopa,
kiro hape aleheh?”

18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya nondriya kol namandran, pe akaya kili
ndramat aro, pe akapwai kiya kili yiy, akapa, ‘Ndramat para Hinonou ipa
toro: Pakeh nakisa rahihini lenge ara. Pe yo nakulohongani lenge Pasopa
kiyapolo ndramiro hu koro suwem.’ ”
19 Pwen pe ndramiran hu humbusiy tehe Yesu kinpomwanye kinna kili
hu, pe humwaniyani hu melit para Pasopa.
20 Pwen kol ipiyah, pe Yesu iyeroh ngilse keyau, iyapolo hu Songui pe
Lumou.
21 Pe huro namnam manau pe ipwai, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili
wawu, tehe hamou tawawu andre kiratuni yo.”
22 Pe ndriyahu ara ipworu namandran iya, pe hamou iro pwassohi
nongna hamou iya kili Yesu, huro pa, “Yapan, andre yo, ndre?”
23 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yiy mepo kintaimani niman kinna nondriya
pwelekei sura yo, ara andre kiratuni yo.
24 Noru Ndramat, ara andre kiyau ndruwa nongan tehe pwayan kin-
pwai, pe kintiyani tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre
kiratuni Noru Ndramat! Iya hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan
kinmwalahiy kinna tan pwi.”
25 Pwen Yutas, ndramat mepo nakiratuni Yesu ara, ara ipa, “Ndramat
para Hinonou, andre yo, ndre?”
Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
26 Pe iro mwonen huro namnam, Yesu iwiri ndrinanohun pe itoholiy, pe
iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe ipa, “Akawiriy pe akainiy;
iye ara nombuwe.”
27 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawuloh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya
kili hu, pe ipa, “Wawu masih kene, akayin kiyau aliy.
28 Iye ara ndreye para tapaniu,* mepo utilingiy para kisopwat hu
ndramat soyon, para kitali hu pakut mwomwan tahu.
29 Yo upwai isa kili wawu, kiro mahapo kiya, andre kunyin kiyau ndrunu
mbuwa wain iye paiwe pwi, kipoo kuyin kiyasura wawu kiya nimnim
howen kiro nondriya kolo king ta Tomo.”
30 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen huyau huya Ngondron para hu
Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kipa tehe ikowu tan

31 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
“Nepo kiping, tunan yo ko, andre wawu masih kene kahandrundru pe
akatali yo. Paratesah, pwayan kinpwai pwen, kinpa toro:
‘Andre kutingundru ndramat para pwokereya hu sipsip, pe andre hu
sipsip kamasumbuwe.’†
32 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro mu kili wawu kuya Kaliliyy.”
33 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Konan kapa tunan wou, pe yihu masih kene
aro hu kahandrundru, hapeko yo, andre kunhindrundru satam pwi.”
34 Pe Yesu ipwai iya kili Pita, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wou, tehe
nepo kiping, pe tutut kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu
to.”
35 Pe Pita ipwai, ipa, “Konan kapa kumat kiyasura wou, hapeko andre
kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi yoh.” Pe ndramiran hu masih, ara
hupwai iyawule tehen aliy yi.

---

* **26:28:** Hu puk tiken hupa “tapaniu howen” † **26:31:** Sekarayah. (Zechariah) 13:7

Yesu itohun iro Ketsemani

36 Pwen Yesu iyau iyapolo ndramiran hu huya pinge holip hape, mepo
hupohowei Ketsemani. Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akorompwan iye, pe yo
kuya yoro kuya tohun.”
37 Pe iwiri Pita iyapolo NdraSepetiy malmou huyapolo yiy. Pe iro
hingorowe ngandran, pe ndriyan ara iroporu.
38 Pwen pe yiy ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo, ara iporu namandran iya,
pe pakeh tehe pakumat. Akoro iye kiyapolo yo, pe mara wawu kiro.”
39 Pe iya hangoh hape mendreheh, pe iyos te kombuyen iya pwan pe
itohun, ipa, “O Tomo, kapa ilahiy, pwen awiri pweniu iripo kili yo aro
kiya mawen. Hapeko mbuna kiho ndruwa namiliwo, konan; oho ndruwa
namiliwam.”
40 Pwen imui iya kili ndramiran hu matimou, pe inime hu huro matin.
Pwen pe ipwai iya kili Pita, ipa, “Wawu kanlahiy para mara wawu kiro, pe
akoro memere kiyapolo yo kiho paramwandrai sih o, ndre?
41 Mara wawu kiro pe akatohun, pwen pe andre wawu kanyos kanna
nondriya nohonou pwi. Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko nombuwe
wawu, ara imbuyei.”
42 Pwen iya mawen poroluwoh i, pe itohun, ipa toro: “O Tomo, kapa
kinlahiy para awiri pweniu iripo kili yo aro kinna mawen pwi, andre kipoo
kuimwiy, hiyan, oho ndruwa namiliwam pwokeyan.”
43 Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin paiwe yi, paratesah, marahu
inun.
44 Pwen itali hu huro, pe iyau iya mawen porosih i, pe iya tohun
porotoyoh i, pe iho ndruwa totohun tan para mamu ko.
45 Pwen imui iya kili ndramiran hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
tora matin pe tora ngoh manau, ndre? Akanimei, lang kinsa pakeh pe
Noru Ndramat, ara yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndramat pakut tahu
mwomwan.
46 Akatine, tukayau! Akanimei! Ndramat nakiratuni yo, ara kinsa!”

Humbultuwe tahatini Yesu

47 Pwen Yesu iro wong manau, pe Yutas, hamou tahu Songui pe Lumou,
ara isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon iya husa iyasura hu semela
pahun niwen pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
yapane hu ndramat, ara hupwandrisa hu husa.
48 Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara kinpomwanye kinna kili hu kinna
kaipisa melit handra, pe ipa toro: “Ndramat mepo nakurahunghung kiya
kili yiy, ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy.”
49 Pe Yutas iya mwonen iya kili Yesu pe irawulohani yiy, ipa, “Yoping,
Ndramat para Hinonou!” Pwen irahunghung iya kili yiy.
50 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Kowase, ambusi tesah mepo asa iya aliy.”
Pwen hu ndramat ara, huhulun husa kili Yesu, pe hupwahatini yiy, pe
humbultuwe tahatini yiy.
51 Pwen o, susuya Yesu hamou, ara niman iya semela pahun tan, pe
iluwiy isa ngawan, pe isondriti ndrainga ndramat para pwandrendres ta
pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.
52 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Aiki semelam kimui kiya nokun.
Paratesah, hu mepo hupo pahun iya semen, ara andre hu kamat kiya
semen.

53 Wou akowu tehe ulahiy para kuyoh kiya kili Tomo, pe kihilingi yo,
pe porosih o, andre kipwandrisa hu angelou soyon mepo ndromwoyahu
iramwaitini mapuandrtingui pe lupou (72,000),‡ ndre?
54 Hapeko kapa kumbusiy tehen tora, pwen Nongan Haiyan ta Ngindrai
mepo kinpwai tehe andre kirayah tehen toro, ara andre kirayah mannan
tapeh?"
55 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon iya, ipa, "Yo ngara kuya
mu kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu
semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre? Lang
masih ngara kurompwan nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe
ngara kuro hinuwani hu ndramat, pe wawu kansa mbultuwe tahatini yo
pwi.
56 Hapeko hu melit masih aro, ara irayah para hu nongna hu poropet
mepo kantatuluwiy, ara karayah mannan." Pwen hu ndramira Yesu ara
hutali yiy pe huwop topwei.

Yesu iro tine mbulmara hu Sanhetrin

57 Pwen yihu mepo humbultuwe tahatini Yesu, ara huwiri yiy iya
suwe Kayapas, yiy pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hu kansa
rawurehu pwen huro aliy.
58 Pe Pita, ara iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe iya
tusuye iya kowa yumwa pris ihohin. Pwen isong iya nondriyan, pe impwan
iyapolo hu makundrayin, para kinime tesah nakirayah.
59 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu
Yutah, ara huro ten lohongai pwasoyou iya tesah Yesu kinmbusiy; pwen pe
tunan ara ko, andre hu kalahiy para katingundrun kimat.
60 Pe konan hu ndramat soyon para tasusut nongan pwasoyou iya kili
Yesu, ara husa, hapeko yihu Sanhetrin, ara huten lohongai ndrit.
Pwen iyamulan hilu ndramat malmou hilsa,
61 pe hilpa, "Ndramat aro ipa, 'Yo ulahiy para kuloiwani yumwa totohun
namandran ta Ngindrai, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre kupuliy
paiwe.' "
62 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara itine pe ipwai iya kili Yesu,
ipa, "Wou andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat
aro topo ratuni wou iya aliy?"
63 Hapeko Yesu ihun o iro.
Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipwai iya kili yiy, ipa, "Yo
upwatisingiy isa kili wou, para arandrangan kiya ngala Ngindrai mwalen—
kiya, apwai ndrokonan kisa kili yowu, wou ara Mesayah, Noru Ngindrai
Kamai, ndre pwi?"
64 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Tehe anpwai ara. Hapeko upwai isa kili
wawu masih kene toro: Lang itapo isa kamulan, wawu andre kanime Noru
Ndramat kirompwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan
Masih, pe andre kisa kiho ndrita hu kokom para yang."
65 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ile koiwen pe, ipa,
"Yiy kinpwasisiman ana Ngindrai! Paratesah andre tukaten hu ndramat
para kapwokeyani nongan i? Akanimei! Wawu kanhilingiy mahapo tehe
kinpwasisiman ana Ngindrai.
66 Wawu lohonganiy tapeh?"
Pe husomwiy, hupa, "Yiy ilahiy para kimat kiya nongnan ara."

‡ **26:53:** Eng: twelve legions

67 Pwen husokombunuhi mbulmaran, pe hu hukuwani mbutimahu pe
hurayi yiy iya aliy. Pe hayah tahu, ara huhusili yiy.
68 Pe hupa, “Mesayah, kapa wou poropet hamou, pwen apwai: hiyeh iripo
rayi wou eh?”

Pita ipa ikowu ta Yesu

69 Pwen Pita iyempwan ngawan, nondriya kowa suwe pris ihohin, pe
pihin hamou para poya mbulen isa kili yiy, pe ipa, “Wou aro sura Yesu para
Kaliliyy yi.”
70 Hapeko Pita ipwasarahaniy iro mbulmarahu masih, ipa, “Ukowu sehe
nongan atapwai.”
71 Pwen pe iyau iya poho mara karam para kowa seu ara, pe pihin hamou
i inime yiy pe ipwai iya kili hu ndramat huro ara, ipa, “Ndramat aro ara iro
sura Yesu para Nasaret.”
72 Pe Pita irandrangan pe ipwasarahaniy paiwe, ipa, “Yo ukowu ta
ndramat ara.”
73 Iyamulan hape yi, yihu mepo huro tine ara, ara huya kili Pita, pe hupa,
“Pe wou ara hamou tahu yi, paratesah, mbulukoyum, ara iyingani wou.”
74 Pwen iten anan pe irandrangan iya kili hu, ipa, “Yo ukowu ta ndramat
ara!” Pe hape pwi ko, tutut irang.
75 Pwen Pita ilohongani nongna Yesu mepo kinpwai, kinpa, “Tutut
kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.” Pwen iyau iya
ngawan pe iya rang turuwe yiy.

27

Yutas mbukenan indrusuwan

1 Pwen makohuping o, hu pris masih mepo huhohin ta hu pris masih,
pe hu yapane hu ndramat, ara humburi lohongai para katingundru Yesu
kimat.
2 Pwen huwasi yiy pe huluwani yiy iya mawen, pe huyaiki yiy iya kili
Pailat, yiy mepo pohon para kol namandran iya ara.
3 Pe iro mwonen Yutas, mepo kintatuni Yesu, ara inimei tehe hu
kanmburi lohongai para kaiki koran kiya ndrita Yesu, pwen hingorowan
iramari yiy iya namandran iya, pe iyaiki sombule silwa matingui ara, imui
iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol.
4 Pe ipa, “Yo kunmbusi pakut mwomwan, paratesah, yo kuntatuni
ndramat mepo kinmbusi handra mwomwan pwi.”
Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Ara handra lohonga yowu pwi; kinna
konam ara.”
5 Pwen pe Yutas ihindrikirani singayai ara, ara iya nondriya yumwa
totohun namandran, pe iyau. Pwen iyau iya mawen, pe iya ndrusuwan.
6 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara hulokihi hu sombule silwa
ara, pe hupa, “Nongan para pwahanou ipwai tehe singayai aro, ara kenne
ndreye ndramat mepo kanitingundrun ara. Pe nonombun para kaikiy kiya
ndrohonoku singayai para yumwa totohun.”
7 Pwen humburi lohongai para kawiri singayai ara, pe karapaya pwan
ta ndramat para peneya kohoi, para kirayah ndrohonoku tona hu ndramat
para mawen.
8 Pwen tehen tora ko, pwan hape ara, hu ngara kapohowe ngalan ara
Ndroho Ndrondroi, iro tandrohongan ara, ipoo isa matnen mahapo.

9 Pwen nongan mepo poropet Yeremayah kinpwai kinna, ara kintayah
mannan, ipa toro: “Huwiri hu sombule silwa matingui, kennen mepo yihu
ndramira Yisrayel kaniykiy para sowa ndramat ara,
10 pe huwiri singayai ara, pe hurapaya pwene ndramat para peneya
kohoi, tehe Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili yo.”

Yesu iro tine mbulmara Pailat

11 Pe Yesu iro tine mbulmara Pailat, pe Pailat isok yiy, ipa, “Wou king tahu
Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
12 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara hu
tasusut nongan iya kili Yesu, hapeko kinsomwi hu pwi.
13 Pwen Pailat isok yiy, ipa, “Wou anhilingi titiye soyon mepo hutora
tasusut isa kili wou pwi, ndre?”
14 Hapeko Yesu kinsomwi handra nongan mepo huro tasusut iya kili yiy,
ara pwi masih—pe imbusi Pailat irapayan ndrit.
15 Kiro mwonen Yon Para Pasopa nondriya hayou sih tehe sih, Pailat
ngara kitali ndramat hamou kiro nondriya kou kisa ngawan. Hu ndramat
masih ngara hu karakinima sehe ndramat mepo hunamiliy para kisa
ngawan, pwen Pailat andre kitali ndramat ara.
16 Iro lang ara, ndramat hamou iro kou, ngalan Parappas,* kultuwayin
ara mwomwan masih, pe hu ndramat hupahas iyatan.
17 Pwen pe iro mwonen hu ndramat soyon hu kansa rawurehu, Pailat
isok hu, ipa, “Wawu namiliy para kutali hiyeh ta hilu malmou aro kisa kili
wawu, Parappas ndre Yesu mepo hupohowe yiy Mesayah?”
18 Pailat ipahasaniy tehe huiki Yesu iya niman, paratesah, humaimai
anan.
19 Pailat, ara irompwan manau ndrita pwapwai ndrohonoku tamwanye,
pe nambuyun ipwanos nongan iya kili yiy, ipa toro: “Wou mbuna ambusi
hapesah kiya kili ndramat mepo kinmbusi handra mwomwan pwi ara,
paratesah, yo unihiyani yiy lang nepo ko, pe imbusi yo uhungoruwe
ngandran namandran iya.”
20 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara
hurakekeyani hu ndramat soyon para hu kasok Pailat para kitali Parappas,
pe kipwai para hu katingundru Yesu.
21 Pwen Pailat isok hu, ipa, “Hiyeh ata hilu malmou aro wawu namili para
kutali yiy kisa kili wawu?”
Pwen husomwiy, hupa, “Parappas.”
22 Pe Pailat isok, ipa, “Pwen, yo andre kumbusi tapeh kiya kili Yesu, mepo
hupohowe yiy Mesayah?”
Pe hu masih husomwiy, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
23 Pe Pailat isok, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe kultuw mwomwan?”
Hapeko hupalngai namandran iya, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei
tondrih.”
24 Pe Pailat, ara ipahasaniy tehe andre yihu kanhilingi yiy pwi. Hapeko
huro tambumbuwat pe hu pakarahatai. Pwen iwiri ndran pe isungani
niman iro mbulmarahu, pe ipa, “Ndreyen andre kinto nimo pwi! Kinna
kona wawu ara!”

* **27:16:** Ngalan handra yi ara Yesus Parappas; Eng: Jesus Barabbas; TP: Jisas Barabas

25 Pe hu ndramat masih husomwiy, hupa, “Ndreyen, ara kinna kona yowu
pe ndraye yowu hu.”
26 Pwen itali Parappas iya kili hu Yutah. Hapeko ipwai para hu ndram
kamwiriyani Yesu, pe iyki yiy iya nimahu para hu karapaingi yiy kiya kei
tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

27 Pwen hu ndram ata kapman, ara huwiri Yesu iya nondriya suwe
kapman, pe hu ndram para pahun masih husa rahakowan.
28 Pe huhutasak iya koiwen, pe husuluye yiy iya koyau laman hamou.
29 Pe huwiri malkei hamou maporon, pe hurakayaniy tehe kasapai
ta king, pwen huikiy iya payan. Pe huiki nes sih iya niman mot, pe
hutukuruhu huro mbulmaran, pe hupwasimiri yiy, hupa, “O yapane yowu,
wou king tahu Yutah!”
30 Pe husokombunuhi yiy pe huwiri nes ara, pwen huti payan ken iho
ken.
31 Hupwasimiri yiy ihipwen, pwen hutali koyau laman ara isa mawen
kili yiy, pe husuluye yiy iya koiwen mbukenan. Pwen huluwani yiy iyau
iya mawen, para hu kaya rapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

32 Pwen huropo huya ngawan pe hupohonani ndramat hamou para kol
namandran Sairini, ngalan Simon. Pe hurakekeyani yiy para kikuni kei
tondrih ta Yesu.
33 Pe husa hape aleheh mepo hopohowei Kolkota, (mbulndroiyi nongan
ara, ara ipa, Ndroho Ndruwi Paya Ndramat).
34 Pe huhang Yesu wain, mepo kansulyaniy kinnapolo ndran ngahan,
para kiyin, hapeko ihingoruwe kanan, pe mbuwalin para kiyin.
35 Pe hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih ihipwen, pwen hunonoyou
satu para karahihiri koiwen.†
36 Pe hurompwan ara, pe huro memerani yiy.
37 Pe huratuluwi nongan para koran, pe huikiy iho ndrita payan, ara ipa
toro: “ARO, ARA YESU, KING TAHU YUTAH.”
38 Pe hilu ndramat malmou para pahana, ara hurapaingi hilu hilho polo
yiy, hamou iyapwen te niman mot, pe hamou iyapwen te niman kamou.
39 Pe hu ndramat huropo husayau, ara hupwasimiri yiy, pe hupatumbuye
payahu iyatan,
40 pe huro pa, “O, wou mepo apa andre aloiwani yumwa totohun
namandran, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre apuliy paiwe, kiya,
asopwat wou mbukenam! Kapa wou Noru Ngindrai Kamai, pwen asapwan
kei tondrih!”
41 Pwen tehen aliy opu, hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hupwasimiri
yiy.
42 Pe hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yiy
mbukenan pwi! Yiy, ara King tahu Yisrayel! Mahapo ko, kisapwan kei
tondrih, pwen andre tukapwotisingi lohonga rou kiya kili yiy.
43 Lohongan ipwotisingi Ngindrai, pwen mahapo Ngindrai kisopwat yiy,
kapa kinamili yiy. Paratesah, kinpwai, kinpa, ‘Yo Noru Ngindrai Kamai.’ ”
44 Pwen tehen aliy opu, hilu ndramat para pahana mepo hurapaingi hilu
iya kei tondrih hilho polo yiy, ara hiluro hindringndring anan.

† **27:35:** Puk Waliy (Psalm) 22:18

Yesu imat

45 Pe paramwandrai iho ndrokololang, pwen kol ilokuh ipoo iya piyahon,
pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh.
46 Pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh, pe Yesu iwayeh pwokeyan iya,
pe ipa, “Eli, Eli, lama sapaktani?”—Nongan aro, iya nongna kolon, ara ipa
toro: “Ngindrai to, Ngindrai to, paratesah antali yo?”
47 Pe iro mwonen yihu hayah huro tine pakeh ara huhilingiy, pwen hupa,
“Yiy ita yoh Eliyah.”
48 Hape pwi ko, hamou tahu ingap iya, pe iwiri nanmam. Pe itaimaniy
iya wain susuwen, pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya kili Yesu para kiyin.
49 Pe hu masih tahu, ara hupa, “Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei
na, matisan Eliyah kisa pe kisopwat yiy.”
50 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe, pe itali mwoiwan iyau pe imat.
51 Iro mwonen paramwandrai ara ko, ndrihiyap namandran iho ndrun-
gak nondriya yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. Ilen iho
paingan, pe isandrek isa pwan. Pe kol pwan inunuw, pe hu pat ara
humbuterenging.
52 Pe hu ngat sou para tona ndramat, ara hute, pe nombuwe hu ndramat
haiyan soyon mepo hu kanmat, ara husa tine paiwe.
53 Pe husa ngawan ngarehu, pe iyamulan para Yesu isa tine paiwe, yihu
ndramat ara, ara huya nondriya kol namandran haiyan Yerusalem, pe
huyarayah huya kili hu ndramat soyon.
54 Pe iro mwonen ndram mepo ihohin tahu ndram masangat, pe hu mepo
huro memerani Yesu, ara hunime nunuw, pe hu melit masih kantayah,
pwen hunoh turuwehu, pe hupa, “Ndrokonan masih, yiy Noru Ngindrai
Kamai!”
55 Pe hu pihin soyon huro ariya, pe huro ndron mwanan hape pe huro
nimnim. Hu pihin ara, huho ndruwa Yesu huro Kaliliyy pe husa, para hu
kapwokere yiy.
56 Pe iro mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para Maktala, pe Mariya tina
Yamis hilu Yosep, pe tina NdraSepetiy malmou.

Huiki nombuwe Yesu iya ngat

57 Pwen kol iro piyah, pe ndramat hamou menmenan soyon para kol
Arimateya, ngalan Yosep, ara isa. Pe yiy kintayah ndramira Yesu hamou.
58 Pe iya kili Pailat, pe isok para kiwiri nombuwe Yesu, pwen Pailat
ipwandrandrahaniy iya kili hu ndram para hu kaiki nombuwe Yesu kiya
kili Yosep.
59 Pe Yosep iwiri nombuwe Yesu, pe isumwai iya koyau hamou howen,
60 pe iyaikiy iya nondriya ngat sou howen atan mbukenan mepo kinsoyei
pwen iro. Pe itiriyani pat sih namandran iya, pe iwari pohomara ngat ara,
iya aliy, pwen iyau.
61 Pe Mariya para Maktala iyasura Mariya hamou i, ara hilrompwan
iyapwen haroh para ngat ara.

Hu ndram huro memerani ngat

62 Pwen Lang Para Ponokule Sapat ihipwen, pe iya lang sih i, hu pris
huhohin ta hu pris masih kene pe hu Parisiy, ara huya kili Pailat.
63 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Namandran, yowu lohonganiy tehe
ndramat para pwakeriu ara, ara mapu kinmat, yiy ipa, ‘Lang maroyoh
kihipwen, andre kusatine paiwe.’

64 Pwen pe apwatisingiy para koro memerani ngat, kipoo kiya lang maroyoh. Matisan ndramiran hu, ara hu kasa, pe kapahanowe nombuwen, pe hu kapwai kiya kili hu ndramat tehe yiy kintine paiwe. Pwandrandraman aro, ara andre kiramwaitini pwandrandraman para mamu."
65 Pe Pailat isomwi hu, ipa, "Akawiri hu ndram pe akaya mbusi sehe melit mepo wawu lahiy para kambusiy, para akoro memerani ngat kiya hiyan."
66 Pwen pe huya singori ngat para tona ndramat ara, pe hurapairani kinima songot iro pat, pe huiki hu ndram para hu koro memeraniy.

28

Yesu itine paiwe

1 Iyamulan para lang Sapat, pe lang iro mbungahiy, para lang iho mu para sandre sih, pwen Mariya para Maktala pe Mariya hamou i, ara hilya para kaya nime ngat.
2 Pe indrou pwi ko, nunuw namandran iya irayah, paratesah, angelou hamou ta Yapan iyau kol paingan yang isa pwan, pe iya ngat pe itiriyani pat iya mawen, pe impwan ndritan. 3 Pe kaipisan tehe kamit, pe koiwen ara pallen iya tehe koh.
4 Pe hu ndramat para memere, ara hunoh turuwehu iyatan, pe hulelen pe mwensehu, ara hurayah tehe hu ndramat kanmat.
5 Pe angelou ipwai iya kili hilu pihin malmou ara, ipa, "Walu mbuna alkanoh, paratesah, tono tehe walu tora ten Yesu mepo hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih.
6 Yiy kinto iye pwi, yiy kintine, imwonen tehe kinpwai. Walu kasa nime nokun mepo iyen aliy.
7 Kiya, walu kaleheleh pe kaya pwai kaya kili ndramiran hu toro: 'Yiy kintali kimat pe kintine paiwe, pe andre kiro mu kili wawu kiya Kaliliyy. Pe wawu andre kaya nime yiy kaya aliy.' Kiya, yo kunese ndrainga walu ara."
8 Pwen pe hilu pihin malmou ara, ara hilu himbuh o, hilyau hilya mawen ngat. Pe hilu noh, hapeko pwesai namandran iwiri hilu, pe hilu ngap para hilkaya tiyaniy kiya kili ndramira Yesu hu.
9 Pe indrou pwi ko, Yesu ipohonani hilu, pe ipa, "Mandroulang!" Pwen hilya kili yiy pe hilu mbultuwe ngondrokan, pe hilhiri ngalan.
10 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu mbuna alkanoh. Walu kaya pwai kaya kili nali hu para hu kaya Kaliliyy, pe andre hu kaya nime yo kaya aliy."

Tiyeya hu ndram para memerani ngat

11 Hilu pihin malmou, ara hilro tokai manau hilya, pe hu ndram hayah para memere, ara huya nondriya kol namandran, pe huya tiyaniy iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, iya hu melit masih mepo hu kantayah.
12 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huya rawure huyapolo hu yapane kol, pe humburi lohongai, pe huiki singayai namandran iya, iyata hu ndram.
13 Pe hupwai iya kili hu, hupa, "Wawu katiyaniy, akapa toro: 'Ndramiran hu, ara husa pinge ping pe hupahanowe yiy kinnau, iro mwonen yowu ro matin.'
14 Pe kapa titiye iye kiyarayah kiya ndrainga pohon para kapman, pwen andre yowu karamwanye lohongan, pe wawu andre kanwiri nopwaran pwi."

15 Pwen pe hu ndram huwiri singayai ara, pe humbusi tesah mepo hu
pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy, hu kanpomwanye kinnata hu
kinna aliy. Pe titiye aro, kinsilihi hu Yutah masih, ita ipoo isa matnen lang
mahapo yi.

Yesu iwong iya mbulen namandran masih para kambusiy

16 Pwen hu ndramiran songui pe hamou, ara huya Kaliliyy, pe huya
ngondron mepo Yesu kinpwai para hu kaya aliy.
17 Pe iro mwonen hunime yiy, ara huhuri ngalan, hapeko hu hayah tahu,
ara huhindrundru.
18 Pwen Yesu isa kili hu, pe ipa, “Pwoke nopwaran masih ita kol paingan
yang pe iripo kol pwan, ara Ngindrai kiniykiy topwei kinsa kili yo.
19 Pwen ndroiyin aro ko, akaya pe akahanuwani hu ndraye ndramat
masih kene para hu karayah ndramiro. Pe akasumuluwani hu kiya ngala
Tomo, pe Norun, pe Mwoiwan Haiyan.
20 Pe akahanuwani hu para hu koho ndruwa nongan masih kene, mepo
kunpwandrandrahaniy kinsa kili wawu. Pe ndrokonan masih, yo, ara
urupo sura wawu lang masih, kipoo kiya matne lang kiyahapwen.”

Mak
Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy
English: Mark
Tok Pisin: Mak

Nongan Imu

Nongan imu para puk iye—***Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy***—ara ipa toro, “Iye ara nongan hiyan ta Yesu Kristus, Noru Ngindrai Kamai.” (1:1) Iripo nondriya puk iye, ara Mak iratuluwiy tehe Yesu ara ndramat hamou mepo pwoke tan namandran iya, pe ilahiy para kimbusi mbulen masih handra-handra. Itiyaniy tehe Yesu ihinuwani hu ndramat iya nongnan pwokeyan pe tahakulan, pe irasses hu payit huyau iya pwoke tan, pe ngara kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Yesu ara ipohowe ngalan mbukenan tehe toro: “Noru Ndramat”. Pe yiy ipwai tehe isa kol pwan, ara para kiyki mwoiwan para kikonuh hu ndramat soyon iya (10:45).

Mak itiyani nongan soyon, iya mbulya Yesu, hapeko kinwong soyon pwi, kinna hu nongan Yesu iwong iya aliy para kihinuwani hu ndramat, ara pwi. Mamu, Mak itiyani titiye para mbulya Yohanes Ndramat para Paptais, pe titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye ta Sinai pakipakarawani Yesu. Iyamulan itiyaniy tehe Yesu koyun isikirani hu ndramat mepo huro kuni nopwaran handra-handra, pe isopwat hu, pe itiyani nongnan iya kili hu. Mamu, hu ndramira Yesu, ara hukowu iya ndroiyi hu melit Yesu iro mbusiy. Hapeko huro po lohongai kili yiy tahape-tahape.

Pe Mak itiyani titiye tehe hu ndramat hayah ara huhungasi Yesu, pe huiki nopwaran namandran iya, iya kili yiy. Pe iya hapwen para puk ***Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy***, ara itiyani titiye ta Yesu imat pe itine paiwe.

Yohanes Ndramat para Paptais,[*] ara iramwaniyani saya Yesu

1 Aro ara ndroiyi nongan hiyan ta Yesu Kristus, noru Ngindrai.
2 Poropet Yisayah kinratuluwiy pwen, ipa toro:
“Animei, yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongno kiho mu kili wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.
3 Ngasa mbulukoyu hamou itayoh iyau kol ndrohoyin, ipa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.’ ”
4 Pwen pe Yohanes Ndramat para Paptais, isa pe iro sumuluwani hu ndramat iyapwen te kol ndrohoyin, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu, pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu.
5 Hu ndramat masih para Yerusalem iyasura hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol namandran hape Yutiya ara huya kili Yohanes. Pe huya pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu iya ngawan, pwen isumuluwani hu iya Ndran Yortan.

---

[*] **1::** “paptais” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “sumuluwani.” Pwen ngala ndramat aro, “Yohanes Ndramat para Paptais”, ara iyinganiy tehe yiy ndramat hamou ngara kisumuluwani hu ndramat kiya ndran.

6 Yohanes, ara koiwen husoruwei iyau yomu kamel, pe kondrei irakayani
kundrayin, ara humangsaniy iyau kapilo mbulmwakau. Pe ngara kiyan hu
kaspou pe kunan para yangiy.
7 Pe iye, ara nongnan: “Ndramat hamou mepo nakisa kamulan, ara pwoke
tan pwokeyan pe iho hin kili yo. Yo kunlahiy para kutukuruhu, pe
kulombuli malkeye hatna pwelekan pwi.
8 Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran, hapeko yiy, ara andre kisumu-
luwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan.”

Yohanes isumuluwani Yesu pe Sinai pakipakarawani Yesu

9 Lang sih aro, Yesu ipwen te Nasaret, kol hakol ita nondriya kol
namandran hape Kaliliyy, pe isa kili Yohanes. Pwen Yohanes isumuluwani
Yesu iya Ndran Yortan.
10 Yesu itine iro ndran iropo isa paingan, pe hape pwi ko, inime yang ite,
pe Mwoiwa Ngindrai isa pwan kili yiy tehe nombuwe pai hamou.
11 Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, pe ipa, “Wou
ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran iya.”
12 Indrou pwi, Mwoiwa Ngindrai ipwandrisa Yesu iya kol ndrohoyin.
13 Iya iyen aliy iya matne lang mahaangui, pe nondriya lang mahaangui
ara, Sinai isa pe pakipakarawani yiy. Yesu iro aliy iyasura hu kan puyap,
pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

14 Iyamulan para Yohanes iya nondriya kou, Yesu iya nondriya kol
namandran hape Kaliliyy pe ipohowe nongan hiyan ta Ngindrai.
15 Ipwai, ipa, “Lang kintayah pwen, pe lenge king ta wawu, Ngindrai,
ara kinsa pakeh. Wawu karapaiwani kultuwayi wawu, pe lohonga wawu
kipwotisingi nongan hiyan.”
16 Pwen porosih aro, Yesu iropo iya pwaki Ndran Makaiye Kaliliyy, pe
inime Simon iyapolo nalin Antruw. Hilro piye kahu iya nondriya ndran
makaiye Kaliliyy, paratesah, hilu, ara ndramat para poya ni.
17 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kasa koho ndruwo, pe andre
kuhunuwani walu para alkarayah ndramat para poya ndramat.”
18 Indrou pwi ko, hilu tali kahu ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.
19 Yesu iropo iya hangoh hape, pe inime NdraSepetiy malmou, Yamis pe
nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi hakou, pe hiluro soro hu kahu tahu.
20 Indrou pwi ko, iyoh hilu pe hilu tali tama hilu, Sepetiy. Tama hilu,
iyapolo ndramiran hu para poya mbulyan, ara huro ndron nondriya ndroi,
pe hilu ho ndruwa Yesu.

Yesu irasses payit hamou iya mawen

21 Pe huya kol hakol ngawan ngalan Kapernawum. Iro mwonen lang
Sapat† isarayah, Yesu iya nondriya yumwa mbultere tahu Yuta iro ara, pe
iro hinuwani hu ndramat.
22 Hu ndramat ariya, ara huro lohonge ndrit iya nongnan mepo iro
hinuwani hu iya aliy, paratesah, kinwong tehe hamou ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou tahu pwi, hapeko iro wong, ara tehe
ndramat mepo nongnan nopwaran.
23 Indrou pwi, ndramat hamou iro nondriya yumwa mbultere tahu Yuta,
ara payit iro ndritan, pe iwayeh ipa,

† **1:21:** Sapat ara lang andrtoyoh para ngohongoh; Eng: Sabbath; TP: Sabat

24 “Yesu para Nasaret! Wou nasahaye yowu? Wou asa para apwalngani
yowu, ndre? Yo ara upahasani wou hiyeh—wou ara Ndramat Haiyan ata
Ngindrai!”
25 Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, “Amun opu! Pe atali yiy asa ngawan!”
26 Pe payit ileleyani ndramat ara, pe iwayeh pwokeyan iya, pwen itali yiy.
27 Pwen hu ndramat masih huro lohonge ndrit, pe hamou iro pwai iya
kili hamou, huro pa, “Aripo tesah? Hinonou handra howen ara—iyapolo
pwoke nopwaran! Ndramat ara ipwandrandrahani hu payit i, pe huhilingi
nongnan.”
28 Pwen pe nola Yesu, ara ingau, pe hape pwi ko, isilihi kol masih ita
nondriya kol namandran hape Kaliliyy.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

29 Iro mwonen hutali yumwa mbultere tahu Yuta husa ngawan, hurukai
huya sura Yamis hilu Yohanes huya seu ta Simon hilu Antruw.
30 Huya pe nossu Simon imwa, pe mandran ingandrah pe iye pwan. Yesu
iya pe hutiye ndraingan.
31 Pwen Yesu iya, pe imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen pe
mandran mepo iro ngandrah, ara itali yiy. Pwen itine pe ipo mbulyan.

Yesu isopwayani hu ndramat soyon iya huya hiyan

32 Kol kinpiyah pwen, pe paramwandrai kinna lai, pwen pe huwiri
hu ndramat masih humwa, pe hu ndramat masih mepo hu payit huro
ndritahu, ara husa kili Yesu.
33 Hu ndramat masih para kol aro, husa wule huro pohomara karam.
34 Yesu isopwoyani mwamwa handra-handra tahu ndramat soyon iya, pe
irasses hu payit soyon iya, huya mawen. Hapeko Yesu isiyi poho hu payit
para hu mbuna kawong, paratesah, hupahasani yiy hiyeh.

Yesu iya tohun iya kol hape lohowayin

35 Makohuping para lang sih, pe kol imbungahiy, Yesu itine pe iyau iya
kol hape imanun mepo ndramat aliy pwi; pwen iya pe iro tohun.
36 Pwen Simon iyasura yowen hu ara huya ten yiy.
37 Pwen hukahi Yesu pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Hu ndramat masih
huropo ten wou.”
38 Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Worou tukaya hu kol hayah
mendreheh pakeh, para kuya tiyani nongan kiya kili hu yi. Ndroiyin ara
ko, usa iya aliy.”
39 Pwen iya kol namandran hape Kaliliyy masih, pe iro pohowe nongan
iya nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta, pe iro rasses hu payit huyau.

Yesu isopwayani ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

40 Pwen ndramat hamou mepo mwamwa kawa‡ iro mandrakuyun, ara
isa pe itukuruhu iya mbulmara Yesu, pe ipa, “Kapa welem kiso, alahiy para
ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”
41 Yesu ara, koyun isikirani yiy, pe niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe
ipa, “Wele iso. Arayah howen.”
42 Indrou pwi ko, mwamwa kawa itali yiy, pe mandran iya howen.
43 Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipwatisingiy pwokeyan iya kili yiy
ipa,

‡ **1:40:** Eng: leprosy; TP: sik lepra

44 “Mbuna aranenese kiya kili hamou iya tesah kinsarayah kili wou. Hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”
45 Hapeko pwi; ndramat ara itiyani titiye aro pe ingau iya ngawan iya marakol masih. Pwen tehen toro ko pe Yesu kinlahiy kinna kol ngawan mbulmara hu ndramat pwi. Yiy iro ndron kol mawen mepo ndramat aliy pwi, hapeko hu ndramat huyau kol masih kene, pe ngara hu kasa kili yiy.

2

Yesu isopwayani ndramat hamou mandran imat

1 Lang hayah iyamulan, Yesu imui iya Kapernawum, pe nongan ingau tehe Yesu kinmui kinsa wum.
2 Pwen ndramat hitun husa wule, pe nondriya seu iyapolo pohokaram kene, ara masih ipep topwei tahu ndramat. Pe Yesu iro tiyani nongnan iya kili hu.
3 Pwen hu ndramat hayah husa kili Yesu, iyapolo hu mahaamou mepo huhuri ndramat hamou mandran imat.
4 Pe wum indrap tahu ndramat, pe hu kanlahiy para kahari ndramat ara, kisa pakeh kili Yesu pwi. Pwen pe huhuri yiy iya payandroha wum, pe hurambuskehe payandroha wum hape, pe huyuwani yiy ma nokun iya pwan mbulmara Yesu.
5 Pwen Yesu inime lohongahu ndrisiyon, pe ipwai iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, “Noru, kuntali hu pakut mwomwan atam.”
6 Hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou hurompwan ara, pe huro lohonge soyon iro ndriyahu, hupa,
7 “Tehen tapeh ndramat aro iwong tehen tora? Yiy ipwasisiman ana Ngindrai, ndre? Ngindrai hamou opu ara ilahiy para kitali hu pakut mwomwan.”
8 Indrou pwi ko, Yesu ara mwoiwan kinpahasani tesah mepo huro lohonganiy iya ndriyahu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu?
9 Sehe nongan, ara waison para kupwai kiya kili ndramat sangin imat? Ara waison para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine, awiri nokum pe arakai’?
10 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan para kitali hu pakut mwomwan. ” Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa,
11 “Yo upwai isa kili wou, atine, awiri nokum, pe ayau aya suwem.”
12 Pwen itine, iwiri nokun, pe iyau iya mawen mbulmarahu masih. Pwen hu ndramat masih mwoiwahu ihin, pe huhuri ngala Ngindrai, hupa, “Yowu ara konoho nime memelit tehen toro pwi.”

Yesu iyoh Lepi

13 Porosih aro, Yesu iyau imui iya poholeng para Ndran Makaiye Kaliliyy, pe hu ndramat hitun iya husa kili yiy pe iro hinuwani hu.
14 Pwen iro tokai iya pe inime ndramat hamou ngalan Lepi NdraAlpeyus. Yiy iro mipwan ndrohonoku poya takis, pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Asa, oho ndruwo.” Pwen pe Lepi itine pe iho ndruwan.
15 Iyamulan hape, Yesu iro namnam iya suwe Lepi. Pe hu ndramat para poya takis soyon, iyapolo hu ndramat soyon pakut tahu mwomwan, ara

huro namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu. Hu ndramat soyon tehen ara, ngara hu koho ndruwan.
16 Pwen hu ndramira Parisiy hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara hunimei tehe Yesu iro namnam iyapolo hu ndramat pakut tahu mwomwan, pe hu ndramat para poya takis. Pe hupwai iya kili hu ndramira Yesu, ara hupa, “Paratesah pe Yesu ita namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”
17 Yesu ihilingi hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Hu ndramat mwanyehu hiyan, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi. Hapeko hu ndramat humwa, kopu andre hu kaya nime ndrokta. Yo kunsa para kuyoh hu ndramat hu mwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan.”

Husok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

18 Nondriya hu lang ara, hu ndramira Yohanes, pe hu ndramira hu Parisiy, ara huyuh anandrinai. Pe hu ndramat hayah husa, pe hupwai iya kili Yesu, hupa, “Paratapeh hu ndramira Yohanes, pe hu ndramira hu Parisiy, ara hutora yuh anandrinai, hapeko hu ndramiram, ara hu konho yuh anandrinai pwi.”
19 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou, tehen tapeh andre yowen hu kayuh anandrinai ma iro ndron kili hu? Pwi yoh! Yihu kanlahiy para kayuh anandrinai pwi, paratesah, iro ndron kili hu.
20 Hapeko lang itapo isa andre hu kawiri mbukena kowase yesou, ara kiya mawen kili hu, pe andre kinto kili yowen hu pwi. Pwen kiro mwonen lang ara, andre yowen hu kayuh anandrinai.
21 Ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, pe kirapairaniy kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa tehen tora, koyau hasai howen ara, andre kindrohomwiri koyau saken, pe kiya mwomwan masih.
22 Pe ndramat hamou kinho songorani wain howen kiya nondriya pwisi wain saken, ara pwi. Kapa tehen tora, pwen wain howen andre mbusi hu pwisi wain saken karahis; pe wain howen kiyapolo pwisi wain saken, ara maluwoh kene andre kaya mwaihei opu. Pwen iya lohongai ara ko, hu ndramat ngara kasongorani wain howen kiya nondriya hu pwisi wain howen opu.”

Noru Ndramat ara yiy Yapane lang Sapat

23 Lang Sapat sih, Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai nondriya piyang hambut. Pe ndramiran hu huro rih mbuwa wit* tiken.
24 Pwen pe hu Parisiy husok yiy, hupa toro: “Akahilingiy! Paratapeh pe yihu tora mbusi tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?”
25 Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime titiye ta Tepit, ndre pwi? Titiye ipa tehe Tepit iyapolo ndramiran hu, ara anandrinahu pwi pe humundrui.
26 Aro, ara irayah tandrohonga Apiyatar iro ndron tehe pris ihohin ta hu pris masih kene. Pwen Tepit isong iya nondriya yumwa Ngindrai pe iwiri ndrinanohun nonombun. Nongan para pwahanou, ara ipa tehe hu pris opu andre kayan ndrinanohun ara, hapeko Tepit iya pe iya wiri ndrinanohun ara pe iyan pe ihang ndramiran hu i. Wawu nime titiye ara, ndre pwi?”

* **2:23:** Eng: grain; wheat is one kind of grain; TP: wit

27 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lang Sapat, ara irayah para kisopwat hu
ndramat; hapeko hu ndramat hu kantayah para kasopwat lang Sapat, ara
pwi.
28 Pwen pe Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat.”

3

1 Porosih aro, Yesu iya nondriya yumwa mbultere tahu Yuta , pe ndramat
hamou iro aliy, ara niman hakip imat.
2 Hu ndramat hayah huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan.
Pwen pe huro memerani yiy, paratesah, lohongahu hupa ndre kiya pe
kirakultuwani nima ndramat ara, kiya hiyan kiho nondriya lang Sapat.
3 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Asoro tine mbulmara hu
ndramat masih iye.”
4 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Tesah ndrokonan ita nongan para pwahanou
para Sapat? Kambusi hiyan ndre kambusi mwomwan? Kasopwat ndramat
ndre katingundru ndramat kimat?” Hapeko hu ndramat masih, ara huhun
o huyen.
5 Yesu maran ihiselep iya kili hu, pe ndrinan ilokuh. Inimei tehe ndriyahu
kanpwoke, pwen pe ndriyan irang. Pwen ipwai iya kili ndramat aro, ipa,
“Amwaniyani nimam.” Pwen ndramat ara, ara imwaniyani niman, pe
niman irayah hiyan masih tehe mamu.
6 Pwen hu Parisiy huya ngawan, pe yihu iyasura hu ndramira King Herot,
humburi nongan para katingundru Yesu tapeh.

Hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwa Yesu

7 Pwen Yesu itali kol ara, iyapolo ndramiran hu, pe huyau huya Ndran
Makaiye Kaliliyy. Pe hu ndramat soyo-soyon iya para kol malkol naman-
dran hape Kaliliyy pe Yutiya, ara huho ndruwa Yesu,
8 iyapolo hu ndramat soyon mepo huyau te Yerusalem, Yitumeya, haroh
para Ndran Yortan, pe pakeh kili kol malkol Tayar pe Siton, ara husa kili
yiy, paratesah, huhulong melit masih Yesu iro mbusiy.
9 Hu ndramat hurohon huya soyon iya; pwen pe Yesu ipwai iya kili
ndramiran hu para hu kamwaniyani ndroi hakou mendreheh kiro mwoim-
woi, paratesah, kol ipep pe huro tandrapndrap iya kili yiy, pe matisan hu
katinihi yiy.
10 Paratesah, Yesu isopwoyani hu ndramat soyon iya, hu kanna hiyan,
pwen pe hu ndramat humwa iya mwamwa handra-handra, ara huro
rasisinge hu huropo huya para nimahu kahatek katan.
11 Pe hu ndramat mepo hu payit iro ndritahu, ara hunime Yesu, pe hulah
huya pwan huro mbulmaran, pe huwayeh namandran iya, hupa “Wou ara
Noru Ngindrai Kamai.”
12 Hapeko Yesu ipwandrandrahani hu payit pe isiyi poho hu para mbuna
katiyani yiy.

Yesu irakinima hu aposel songui pe lumou

13 Yesu ingas iya iro ngondron sih, pe iyoh hu ndramat mepo inamili hu
ko, para hu kasa kili yiy.
14 Pwen Yesu irakinima hu ndramat songui pe lumou para hu koro sura
yiy, pe karayah ndramat para kipwandrisa hu para pohoweya nongna
Ngindrai. Pwen pe iyoh hu, ara hu aposel.*

* **3:14:** “Aposel” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa, “ndramira pwandrendres”; Eng: apostle; Greek: apostellos = “sent one”

15 Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu karasses hu payit kaya mawen.
16 Hu ndramat ara, ara ngalahu iye kene: Simon (Yesu ipohowe ngalan handra yi, ara Pita);
17 Yamis NdraSepetiy iyapolo nalin Yohanes—Yesu, ara iyoh hilu tehe Powanerkes. Ndroiyi lohonga ngala hilu, iya nongna kol tahu, ara ipa 'hilu noru palan'—
18 Antruw, Pilip, Partolomeu, Mattiu, Tomas, Yamis NdraAlpeyus, Tatteyus, pe Simon yiy hamou ta hu Selot,†
19 pe Yutas Yiskariyot, mepo iyamulan iratuni Yesu.

Yesu pe Peelsepul

20 Pwen Yesu iyau iya nondriya wum hawum, pe hu ndramat soyon iya, ara husa mbultere hu paiwe. Pwen pe Yesu iyasura ndramiran hu, hu kanlahiy para hu kangoh hape para hu kanamnam, ara pwi.
21 Pwen hu ndraisih imwonen ta Yesu huhulong, pwen pe husa pakasa wiri yiy, paratesah, huro pa, "Lohongan kinna pwi."
22 Hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ara hupwen Yerusalem husa pwan, pe hupa, "Peelsepul‡ ita ndritan. Pwen pe ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih."
23 Pwen Yesu iyoh hu husa pakeh kili yiy, pe iwong nongan pwandritiye sahin iya kili hu, ipa, "Tehen tapeh andre sinai kirasses sinai?
24 Kapa hu ndramira king hamou hu kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat, pwen andre hu kanlahiy para hu koro tine pwokeyan pwi.
25 Pe kapa wum hawum kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat, pwen andre wum, ara kinlahiy kiro tine pwokeyan pwi.
26 Pe kapa Sinai kipo pahun kiya kili yiy mbukenan, pwen andre yiy kinlahiy kipwokeyani yiy mbukenan pwi. Andre yiy kihipwen masih.
27 Tehen tora ko, kinlahi ndramat kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya po hu meltan, ara pwi. Kapa nakimbusiy tehen tora, ara andre kiwasi tiriyi ndramat pwokeyan ara kimu na. Pwen andre kilahiy para kiya pe kilokihi topwe menmena ndramat ara.
28 Upwai ndrokonan sa kili wawu toro: Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan handra-handra masih, pe nongan handra-handra ngara hu ndramat kipwasisiman ana hu ndramat kaliy.
29 Hapeko kapa ndramat hamou kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara Ngindrai andre kintali mwomwan ariya pwi. Mwomwan aro, ara andre kinto-kinto. Pakut tan ariya, andre kiro manau ndritan. "
30 Yesu ipa toro, paratesah, huro pa, "Payit iro ndritan."

Tina Yesu pe nalin hu

31 Pwen tina Yesu iyasura nalin hu husarayah husa pe huro tine ngawan, pe hupwandrisa ndramat hamou para kiya pwai kiya kili Yesu para kisa kili hu.
32 Hu ndramat soyon iya hurompwan pe hurahakowan, pe hupwai iya kili yiy, hupa, "Tinam pe nalim hu, ara hutora ten wou ngawan."
33 Yesu isomwi hu pe isike hu, ipa, "Hiyeh ndrokonan ara tino pe nali hu?"

† **3:18:** Eng: Simon the Zealot;*Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou ‡ **3:22:** Peelsepul ara ngala Sinai handra; Eng: Beelzebul is another name for Satan; TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan

34 Pwen maran ihiselep iya kili hu hiyeh hurompwan pe hurakayani yiy,
pe ipa, “Akanimei, hu iye ara tino pe nali hu.
35 Kapa sehe ndramat kimbusi namiliwa Ngindrai, yiy ara nali, pisu, pe
tino.”

4

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou para piyeya peke wit

1 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat paiwe, ngilse ndran makaiye. Pe
hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure hu husa kili yiy. Pwen pe ihis
iya nondriya ndroi hakou iho pit, pe impwan aliy. Pe hu ndramat masih,
ara huro poholeng pwaki ndran makaiye.
2 Pe Yesu ihinuwani hu iya nongan pwandritiye soyon. Pwen ipwai iya
kili hu iya nondriya nongan para hinonou tan, ipa,
3 “Wawu kahilingiy! Ndramat hamou para mbulya piyang iya piye peke
wit.
4 Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro
sai, pe hu norukan husa pe huiniy.
5 Pe hu tiken i hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto
aliy pwi. Pe indrou pwi ko husahambunet, paratesah, pwan kinna hangoh
mbulun pwi.
6 Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi
hu peke wit, ara pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin kanna pwan
pwi, pe humang.
7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon; pe
hu malkei maporon, ara huraimwani hu pe hu kanippwai pwi.
8 Hapeko tiken tahu mepo hulon huro pwan hiyan, ara hulek pe hu
mandra pe huppwai. Hu huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui,
ndre mapeke anongui, ndre mapeke sangat.”
9 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hiyeh mandraingan, ara kihilingi
nongan iye.”
10 Iyamulan hape, Yesu opu iro mwoimwoi pe ndramiran hu huya pe
hurahakowan, iyapolo hu ndramat hayah i, pe husike yiy iya nongan
pwandritiye ara.
11 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo King Ngindrai
ara kinsa kili wawu. Hapeko hu ndramat hutora ngawan, melit masih mepo
urupo pwai, ara itapo iya kili hu iya nongan pwandritiye ko.
12 Pwen pe,
andre hu koro ten, hapeko andre hu kankahiy pwi;
pe andre hu koro hilingiy, hapeko andre hu kanpahasaniy pwi.
Kapa pwi, matisan hu karapaiwani hu pe Ngindrai kitali mwomwan tahu.”
13 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Wawu kanpahasani nongan pwandritiye
iye pwi, ndre? Pwen andre wawu kapahasani ndroiyi nongan masih ita
nongan pwandritiye tehen tapeh i?
14 Akahilingiy; ndramat para piyeya peke wit, ara ihasi nongna Ngindrai.
15 Hu peke wit mepo hulon huro sai, ara tehe ndramat hayah mepo
huhulong nongna Ngindrai, pe indrou pwi Sinai isa pe iwiri nongan mepo
Ngindrai kiniykiy kinhan iro ndriyahu, iya mawen.
16 Pe hu peke wit tiken hulon huro ndrita pwan sosolou, ara tehe ndramat
hayah mepo huhulong nongan, pe indrou pwi ko huwiriy pe hupwes.

17 Hapeko ngondrohu, ara kinsin pwi, pwen kinto ndrangan niwen pwi.
Pe tunan nongna Ngindrai opu, pwen nopwaran andre kipwalngani hu,
pwen pe indrou pwi ko, andre hu kayos.
18 Pwen hu peke wit tiken hulon huya mwalinga hu malkei maporon, ara
tehe hu ndramat hayah huhulong nongna Ngindrai,
19 hapeko hunimanga hu melit handra-handra para kol pwan, pe singayai
ipakarawani hu pe lohongahu imeu iya aliy, pe hunamili melit handra-
handra. Pwen pe melit masih tehen tora, ara iraimwani nongna Ngindrai
pe kinippwai pwi.
20 Hapeko hu peke wit hulon iya pwan hiyan ara tehe hu ndramat mepo
huhilingi nongan pe hupwotisingi nongan ara, pwen huppwai. Hayah, ara
huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui, pe hayah hurayah tehe
mapeke anongui, pe hayah, ara hurayah tehe mapeke sangat."

Paisui sih iro tine iya kakan

21 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Iya hiyan para ndramat hamou kiwiri
paisui kisa pe kikulani ngana mwan kiya pahandra pwelekei, ndre kiya
pahandra sousou? Ara pwi yoh! Hiyan para kiykiy kiro ndrita kakan.
22 Melit masih ita kohon, ara andre kamulan kirayah ngawan, pe melit
hundrutuhiy, ara andre kamulan kisa yelan ngawan.
23 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."
24 Pwen pe ipwai iya kili hu paiwe, ipa, "Mara wawu kiro melit masih
wawu topo hilingiy. Sehe ndrohongan mepo wawu nakaikiy kiya kili
hamou, ndrohongan tehen tora ko, ara andre kimui kisa kili wawu
kihisoule ko yi—pe andre kiho hin hape.
25 Hiyeh mepo mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura menmenan.
Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre
kawiriy topwei kiya mawen kili yiy."

Nongan pwandritiye para peke wit hulek

26 Pwen ipa, "Kultuwayi King Ngindrai, ara pwen tehe ndramat hamou
ipiye hu peke wit, pe hulon huya ndrita pwan.
27 Ping iro matin pe lang itine pe ipo mbulyan, hapeko hu peke wit huro
lek pe huro mandra, pe ndramat ara, ikowu tehen tapeh irayah.
28 Pwan mbukenan, ara ihingini hu peke wit pe hulek, pwen iyamulan
huppwai. Yowihu husarayah, pe huiki nonowehu, pwen iyamulan huiki
sangihu.
29 Pwen iro mwonen hu sangi wit human, indrou pwi ko, ndramat ara,
iwiri semen pe isondritiy, paratesah, lang para rihiyan kinsarayah pwen."

Nongan pwandritiye para peke mastet

30 Pwen Yesu iwong paiwe, ipa, "Yorou andre tukapa tesah kiya kultuwayi
kolo King Ngindrai? Sehe nongan pwandritiye andre tukatiyaniy para
kiyinganiy?
31 Ara tehe peke mbuwa mastet sih.* Peke mbuwa mastet ara mendreheh
masih iya kili hu peke mbuwakei masih mepo ngara kayuk.
32 Hapeko kapa tukahas peke mastet, pwen andre kimandra kiya naman-
dran kili hu kei masih para piyang. Ndrandran, ara namandran, pe ilahi
hu norukan hu kaya pe kapuli yumwahu koho aliy."
33 Yesu ngara kiwong kiya nongan pwandritiye soyon iya tehen tora ko,
mepo ilahi lohongahu.

* **4:31:** peke mbuwa mastet ara mendreheh masih tehe peke mbuwa walah; Eng: mustard seed

34 Nongan masih iro wong iya kili hu, ara iya nongan pwandritiye ko;
kinho wong ngawan pwi. Kapa yiy pe ndramiran hu ko hu koro, pwen
ngara kitiyani melit masih kileu.

Yesu ipomate nohai namandran imaito

35 Piyahon para lang ara, pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa,
“Tukayau kaya singondriti ndran makaiye pe tukaya haroh.”
36 Ndramiran hu huhis huya ndroi mepo Yesu iro aliy, pe hutali hu
ndramat soyon huro ndron pe huyau. Pe hu ndroi hayah, ara huya surahu
yi.
37 Pwen nohai namandran ingas pe nowei iro talon iya nondriya ndroi,
pe ndroi, ara pakisomun.
38 Pe Yesu iye kuwi ndroi pe iyki payan iye ndrita wayung pe kinmatin
turut. Ndramiran hu huhungini yiy, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou,
pakeh worou nakayuh ara; alohongani worou ndre pwi?”
39 Pwen itine pe ipomate nohai, pe ipwai iya kili nowei iro talon, ipa,
“Mosun! Awayis!” Iwong ihipwen pe nohai imaito pe ndras imat.
40 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Paratapeh pe wawu noh? Wawu
kanpwotisingi lohonga wawu pwi, ndre?”
41 Pwen hunoh mimiri hu, pe hamou iro sok hamou, ipa, “Aripo sehe
ndramat? Nohai pe nowei kene, ara hilu hilingi nongnan i!”

5

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

1 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hutali haroh para Ndran Makaiye
Kaliliyy, pe huya haroh iyapwen te kol namandran hape ngalan Kerasa.
2 Huyarayah o, pe Yesu iropo isa mawen nondriya ndroi, pe ndramat
hamou isa mawen hu ngare hu ndramat kanmat. Ndramat ara, ara payit
iro ndritan, pe isa pe ipohonani Yesu.
3 Pe yiy ngara kiro matin nondriya ngat sou ariya, pe kinlahi hamou para
kiwasi yiy kiya wasiu ndre malkei handra-handra pwi. Konan kapa hu
kawasi yiy kiya malkei hayen* ndrahandringon, hapeko malkei masih, ara
kinlahiy pwi ko.
4 Hu kanwasi yiy pwen lang soyon kinna iya wasiu pwokeyan iya. Huwasi
niman pe ndrikan iya kondrei hupaltaniy iyau hayen, pe malkei hayen i,†
hapeko kinlahiy pwi yi. Masih kene ara, ara indrohomwiri hu topwei, pe
hamou kinlahiy para kipwahatini yiy pwi masih.
5 Lang pe ping sih tehe sih ngara kihombui ngarasou sih kiya sih pe
ngondron sih kiya sih, pe ngara kilomei pe kisondriti yiy mbukenan kiya
pat.
6 Yiy inime Yesu iho ndron mwanan hape, pe ingap isa kili yiy pe
ihikuwani ngundrun iya ngondro ndrika Yesu . 7 Pe iwayeh namandran
iya, ipa, “Yesu, Noru Ngindrai Kamai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye
yo? Upwai tisingiy isa kili wou iya ngala Ngindrai, mbuna aiki ngandran
sato.”
8 Iwayeh toro, paratesah, Yesu kinpwai kinna kili yiy, ipa, “Wou payit
mwomwan, asa mawen kili ndramat ara.”
9 Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?”

* **5:3:** Eng: chain (iron rope); TP: sen † **5:4:** Eng: fetters/shackels and chains; TP: hankap na sen

Pe ipwai, ipa, “Ngolo, ara Hundram,‡ paratesah, yowu soyon iya.”
10 Pwen yiy iro rakekeyani Yesu ken iho ken para mbuna kirapiyani yihu
payit mwomwan kaya mawen kili kol namandran ariya.
11 Pwen hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese
parangondron haroh pakeh kili hu.
12 Pwen pe hu payit hurakekeyani Yesu, hupa, “Apa hiyan kisata yowu
para yowu kaya ndrita hu puw.”
13 Pwen Yesu ipa hiyan para hu kaya. Pwen hu payit hutali ndramat ara,
pe huya nondriya hu puw. Ndromwoya hu puw ara iho pakeh malpou
(2,000). Pe hu puw, ara huwop turut, pe hurapak mbusupahayi huya pwan,
pe huya yos huya ndran makaiye. Pwen pe huya mut topwei.
14 Hu ndramat para hangna puw hunimei pe huwop, pe huya tiyaniy iya
kol ngawan pe hu kol mendreheh pakeh kili hu. Pwen pe hu ndramat para
hu kol ara, ara husa nime sehe melit irayah.
15 Pwen husarayah husa kili Yesu, pe hunime ndramat mepo mamu hu
payit soyon iya iro ndritan, ara kinsuluyani yiy kinna koyau, pe lohongan
kinileu pe irompwan. Pwen hunime ndramat ara pe hunoh.
16 Hu ndramat mepo hunime melit masih kintayah, ara hutiyani melit
masih kene irayah iro kili ndramat mepo payit iro ndritan; pe hutiyani
titiye tahu puw i.
17 Pwen pe hurakekeyani Yesu para kitali kolohu pe kiyau kiya mawen.
18 Pwen Yesu iro his nakiya nondriya ndroi, pe ndramat mepo mamu
payit iro ndritan, ara irakekeyani Yesu para kihis kiyasura yiy.
19 Hapeko Yesu ara kinsomwi yiy pwi, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Amui aya
kili ndramiram hu, pe apwai kiya kili hu kiya melit masih Yapan kinmbusiy
pwen kinsa kili wou, pe atiyani koisirai tan mepo kinsopwat wou kinna
aliy.”
20 Pwen ndramat ara, ara iyau iya hu kol namandran Tekapolis§ pe iro
tiyani melit masih Yesu kinmbusiy kinna kili yiy. Pe hu ndramat, ara
huhilingiy pe huro lohonge ndrit.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

21 Pwen Yesu imui iya ndran makaiye haroh, pe hu ndramat soyon iya
huya rawure hu huro sura yiy. Pe huro pakeh pwaki ndran makaiye,
22 pe ndramat mepo pohon hamou para yumwa mbultere tahu Yuta tahu
Yuta isa kili yiy; yiy ara ngalan Yairus. Tandrohonga inime Yesu, ilah iya
pwan ngondrokan.
23 Pe irakekeyani yiy, ipa, “Noru pihindrahin, ara imwa kinna mwomwan
masih, pe pakeh nakimat. Asa pe aiki nimam kiya kili yiy pe asopwoyani
yiy pe andre kingoh pe kiro mwalen.”
24 Pwen Yesu irikai iyapolo yiy.
Pe hu ndramat soyon iya huho ndruwan, pe hurakayani yiy pe huro
tandrapndrap.
25 Pe pihin hamou iro mwalingahu, ara mwamwa ndrai iro kili yiy iho
nondriya hayou songui pe luwoh.
26 Iropo iya nime hu ndrokta soyon, hapeko huroiki ngandran naman-
dran iya imui iya kili yiy. Pe singayai tan masih iro kili yiy, ara iro piye

‡ **5:9:** Iya nongna kol tahu Krik, ngalan “Hundram” (Latin/Greek: *“Legion”*) iyinganiy tehe hu payit soyo-soyon iya hutora ndrita ndramat ara. Eng: Legion; a Roman legion was a large group of soldiers; sometimes there were 5,000 to 6,000 men in one legion. § **5:20:** “Tekapolis” iya nongna kol tahu Krik ara ipa ‘kol namandran makolo songui’; Eng; the Decapolis was a league of ten free cities.

topwei o mwaihei iya kili hu. Hapeko mwamwa tan, ara kinhipwen pwi yoh; iro wiri yiy iya mwomwan masih.
27 Pihin ara, ara ihilong titiye ta Yesu, pwen pe isa iho yau mwalinga hu ndramat soyon iya ara. Yiy isa pakeh ndruwa Yesu pe niman iyahatek iya payango koiwen.
28 Yiy mbukenan, ipa, “Kapa kuiki nimo ko kiyahatek kiya payango koiwen, pwen andre kurayah hiyan.”
29 Pwen iro mwonen niman iyahatek iya koiwe Yesu, indrou pwi ko, mwamwa tan ihipwen; pe ihingorowei tehe mwamwa ndrai iro mandran, pe iro nondriya ngandran, ara kiningoh.
30 Indrou pwi ko, Yesu ihingorowei tehe pwoke kintali yiy kinna mawen, pe ipaiwani yiy iho mwalinga hu ndramat, pe isok hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan niman kinsahatek kinsa koiwe?”
31 Pwen ndramiran hu husike yiy, hupa, “Paratapeh asok tora? Animei, hutopo tandrapndrap sura wou.”
32 Hapeko Yesu maran iro hiselep pe iro ten hiyeh ndrokonan imbusiy.
33 Pwen pihin ara, ara ipahasani sehe melit kintayah kili yiy, pe inoh turuweyiy. Pwen ilah iya pwan mbulmara Yesu, pe itiyani melit masih ndrokonan kintayah kili yiy iya ngawan kili Yesu.
34 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis. Pe ngandran aro nondriyan ara kintali wou.”
35 Yesu iro wong manau, pe hu ndramat hayah husarayah. Hu ndramat ara, huyau seu kili Yairus, yiy pohon para yumwa mbultere tahu Yuta. Husa pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Norum pihin kinmat pwen. Konan. Paratapeh pe atarakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”
36 Yesu iro hilingi hu, hapeko kiniyki ndraingan kinna nongnahu pwi. Pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh; apwotisingi lohongam opu.”
37 Pe ipa mbuna hu ndramat masih kene hu koho ndruwan. Hu ndramiran matimou opu—Pita, Yamis, pe iyasura nalin Yohanes—hu ara ko, ipa hiyan para hu kaya sura yiy.
38 Huyarayah huya seu ta Yairus, pe Yesu inimei tehe hu kanpiye hu kanna ndriyang; pe huro rang turut pe ngaliya hu iropo iya namandran iya.
39 Pwen Yesu iya nondriya seu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu rang, pe ngaliya wawu, ara iya namandran iya? Mbunah ara, ara kinimat pwi; yiy ara ita matin opu.”
40 Pe huhaisani yiy.

Pwen irasses hu masih huya ngawan, pe iwiri tama mbunah pe tinan, iyapolo ndramiran hu matimou, huya nondriyan hapeleheh mepo mbunah iyen aliy ara.
41 Pwen imbultuwe nima mbunah ara pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Talita, koum.” Iya nongna kol tahu, ara ipa toro: “Pihindrahin, upwai isa kili wou, atine.”
42 Pwen indrou pwi ko, pihindrahin, ara itine pe irikai. Pihindrahin aro, ara hayou tan songui pe luwoh. Pe hunimei, mwoiwahu ihin, pe hunun.
43 Pwen Yesu ipwatisingi nongnan iya kili hu para hu mbuna karanenese sehe melit irayah. Pe ipwai iya kili hu para hu kahang pihindrahin ara hape anandrinai.

6

Poropet hamou kiro kolon imwonen ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi

1 Yesu itali kol ara, pe imui iya kolon, pe ndramiran hu huho ndruwan
huyapolo yiy pe huya.
2 Lang Sapat isarayah, pe Yesu iro hinuwani nongan iya nondriya
yumwa mbultere tahu Yuta. Hu ndramat soyon iya huhilingi yiy pe huro
lohonge ndrit, pe hupa, “Ndramat ara, iwiri hu nongan ara, ipwen aleheh?
Lohongai waison hira kili yiy ara sehe lohongai? Pe ita pwaingani hu
ndraikiya pwoke iyau niman, ara tehen tapeh?
3 Yiy ara ndramat para puliya seu, ndre? Pe yiy ara noru Mariya, pe nalin
hu, ara Yamis, Yosep, Yutas, pe Simon, ndre? Pe pisun hu, hutopo sura tou
iye yi, ndre?” Pwen welehu imai tan.
4 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Poropet hamou, kapa kiro kol mawen, ara
andre hu karanuhuyani yiy. Hapeko kapa kiro ndrohokolon imwonen, pe
nondriya ndrayen hu pe yowen hu, ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi.”
5 Pwen pe kinlahiy para kimbusi hu ndraikiya pwoke namandran kiro
ariya pwi; hapeko iyki niman iya ndrita hu ndramat hayah humwa, pe
isopwoyani hu hungoh.
6 Pe ilohonge soyon tehe hu ndramat kanpwotisingi lohongahu pwi.

Yesu ipwandrisa ndramiran hu songui pe lumou

Pwen Yesu irakayani hu kol mendreheh hakol iya hakol pe iro hinuwani
nongan.
7 Pwen iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, para kipwandrisa hu
malmou-malmou. Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu payit
mwomwan hu kahilingi nongnahu.
8 Pe ipwatisingiy iya kili hu para hu kasap nes opu, hapeko hu mbuna
kasap hu melit handra-handra yi—tehe ndrinanohun, ndrop, singayai kiro
ndropwa sombule pat—melit masih tehen ara, ara konan.
9 Ipa hiyan para hu kaiki hatna pwelekahu, hapeko ipwai para hu mbuna
kapo susura suluyahu.
10 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu kayarayah kaya kol hakol ara, pe
akasong kaya nondriya seu hawum, pwen akoro seu ara ko, kipoo akatali
kol ara.
11 Hapeko kapa akaya kol hakol pe yihu kantawulohani wawu pwi, pe hu
kanhilingi nongna wawu pwi, pwen akatali kol ara; pe kiro mwonen wawu
pakataliy, akaratolohani pweleka wawu. Pwen andre kipwainganiy tehe
andre hu kawiri koran.”
12 Pwen ndramiran hu, ara huya pe hutiyani nongan iya kili hu ndramat,
hupa, “Wawu karapaiwani ndriya wawu.”
13 Pe hurasses hu payit soyon huya mawen ndrita hu ndramat, pe
hutumwi ndraikei iya kili hu ndramat soyon mepo humwa, pe husopwoy-
ani hu hungoh.

Hu sondriti koyu Yohanes Ndramat para Paptais

14 Pwen king Herot ihilong, paratesah ngala Yesu kiningau marakol.
Ndramat hayah, hupa, “Yohanes Ndramat para Paptais, ara kintine! Pwen
ndroiyin ara ko, hu ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy.”
15 Pe hu hayah hupwai, hupa, “Yiy ara Eliyah, ndre?” Pe hu hayah i,
ara hupwai, hupa, “Yiy, ara poropet hamou, tehe yihu poropet para koluw
kinna.”

16 Hapeko Herot ihilong, pe ipwai, ipa, “Yohanes, ndramat mepo kunsondriti koyun, ara mahapo kinsa tine yi!”
17 Titiye ta Herot isondriti koyu Yohanes, ara ipa toro: Koluw Herot mbukenan kinpwatisingiy, pe humbultuwe tahatini Yohanes, pe huwasi yiy pe huiki yiy iya nondriya kou. Imbusiy tora, paratesah, Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan Herotiyas, iya nambuyun.
18 Pe Yohanes ngara kipwayi Herot, kipa, “Nongan para pwahanou ipa, ara nonombun para awiri nambuyu nalim.”
19 Pwen Herotiyas lohongan imwa ta Yohanes pe pakitingundrun, hapeko kinlahiy pwi,
20 paratesah, Herot ara inoh ta Yohanes. Herot ipahasaniy tehe Yohanes, ara ndramat imwonen pe haiyan, pe ngara kipenani Herotiyas para mbuna kimbusi hapesah kiya tan. Pe imwonen Herot ngara kihilingi nongna Yohanes, yiy ngara kilohonge soyon pe ndriyan, ara iporu; hapeko yiy ara ngara kinamiliy para kihilingi nongnan i.
21 Pwen napwai, iyamulan hape, lang para Herotiyas nakimbusi lohongan, ara isarayah. Pe irahihini lang namandran sih mepo hu nakapwesani lang para hu kalohongani lang mepo tina Herot imwalahiy tan.* Pwen Herot ipo yon sih iya tahu namandran tan para mbulen, iyapolo hu ndramat huho hin tahu ndram para pahun, pe iyasura hu yapane kol Kaliliyy.
22 Pwen huro namnam pe noru Herotiyas pihin isa nondriyan, pe iho ndran iya mbulmara Herot pe yowen hu, pe iluwi lohongahu. Pwen King ipwai iya ta pihindrahin, ara ipa, “Kapa asike yo kiya sehe melit anamiliy, ara andre kuikiy.”
23 Pe irandrangan iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wou, kapa asike yo kiya hapesah andre kuikiy kisatam; pe kapa asike yo para kuiki kolo king haroh mwanye ato kisatam, ara andre kuiki haroh mwanye kisatam.”
24 Pwen noru Herotiyas, ara iya ngawan kili tinan pe isike yiy, ipa, “Sehe melit ndrokonan andre kusoyingiy?”
Pwen tinan isomwiy, ipa, “Asoyingi paya Yohanes Ndramat para Paptais.”
25 Indrou pwi ko, pihindrahin aro ihimbuh iya nondriyan kili King, pe ipa, “Yo unamili paya Yohanes Ndramat para Paptais. Aikiy kiya pwelekei sih, pe kisa kili yo mahapo ko.”
26 Pihindrahin ipa toro, pwen pe King, ara ndriyan iporu namandran iya. Hapeko ilohongani nongnan mamu kintandrangan kinna mbulmara yowen hu mepo huro namnam sura yiy, pe mbuwalin para kipa pwi kiya soksok ta pihindrahin ara.
27 Indrou pwi ko, King ipwandrisa makundrayin hamou mepo ngara kitingundru hu ndramat, pe ipwatisingiy para kiya pe kiwiri paya Yohanes kisa. Pe makundrayin, ara iya pe isondriti koyu Yohanes iro nondriya kou.
28 Pwen iyki payan iro ndrita pwelekei sih, pe ihiriy iya kili pihindrahin ara. Pwen pihindrahin ara, isap iya kili tinan.
29 Pe hu ndramira Yohanes huhulong, pwen huhuri nombuwen pe huya roniy iya ngat sou.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

30 Pwen iyamulan hu aposel humui husa mbultere hu yasura Yesu. Pe hutiyani hu mbulen humbusiy, pe hu melit masih huhinuwani hu ndramat iya aliy.

---

* **6:21:** Eng: birthday

31 Pe Yesu iyasura ndramiran hu, hu pakaya namnam, hapeko hu ndramat soyon iya huropo huya husa, pwen pe hu kanlahiy para kanamnam pwi. Pwen ipa, “Worou opu tukayau kaya hape lohowayin, pe tukaya ngoh hape.”
32 Pwen huya his ndroi hakou pe yihu ko huya kol hape lohowayin.
33 Hapeko hu ndramat soyon iya hunime hu huyau pe huyirowe hu. Pwen hu ndramat, ara huyau kol namandran masih pe hungap pe huya rayah imu iya hapeleheh mepo Yesu pe ndramiran hu nakasa aliy.
34 Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya hu kansa mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu, paratesah, yihu ara tehe hu sipsip mepo ndramat para pwokereyahu pwi. Pwen Yesu ihinuwani hu iya nongan soyon iya.
35 Pwen kol iro piyah masih, pe ndramira Yesu hu husa kili yiy pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Kinpiyah pwen ara, pe worou turopo kol mepo ndramat aliy pwi.
36 Kiya, hiyan para apwai kiya kili hu ndramat para hu kaya hu kol mendreheh pe hu kalsiu hopo pakeh, pe kaya sou anandrinahu.”
37 Pe Yesu ipa, “Wawu kahang hu hapesah para hu kayan.”
Pwen husok yiy, hupa, “Wou apa ndre hiyan para yowu kaya sowani ndrinanohun, pe yowu kayaikiy kiya anahu pe hu kainiy, ndre? Anandrinai ara, andre kennen kirayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiriy nondriya walah mandrolwoh!”†
38 Hapeko Yesu isike hu, ipa, “Ndrinanohun, ara masahayeh ita? Wawu kaya nimei.”
Pwen huya nimei ihipwen, pe husa pwai iya kili yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah, pe ni malmou.”
39 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para hu karawurani hu ndramat koro ndrokoyirayi sih-sih, pe hu kampwan ndrita ndromwindriu salau.
40 Pwen humpwan tasangat-tasangat pe yimingui-yimingui iro ndrokoyirayi sih-sih.
41 Pwen Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran iya paingan pe itoholiy. Pwen iramburingi ndrinanohun, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kata hu ndramat masih. Pwen iramburingi ni malmou pe itainganiy iya tahu masih kene yi.
42 Hu ndramat masih hunamnam pe isihi hu.
43 Pwen ndramira Yesu hu huwiri ndrop mandropwa songui pe luhat, pe hunihi ndritike ndrinanohun pe ni iya aliy.
44 Hu ndramat kamai mepo huiniy, ndromwoyahu, ara iho tehe mayipou (5,000).

Yesu irikai ndrita ndran

45 Indrou pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya nondriya ndroi, pe hu koro mu kili yiy kaya kol Petsaita, ita haroh para ndran makaiye. Pe yiy opu iro ndron para kipwandrisa hu ndramat para hukalon.
46 Iyamulan para hu kannau topwei, yiy iyau iya ngondron sih pe iya tohun.
47 Pe Yesu hamou o, ara iro ndron pwan, pwen iro mwonen nakilokuh pe ndroi iya iho ndrokolo ndran makaiye.

† **6:37:** singayai para sowani ndrinanohun ara namandran iya; Eng: “200 denarii,” or “8 months of a man’s wages”

48 Pe Yesu inime ndramiran hu huro lowayani hu iya pahau pwokeyan,
paratesah, nohai imum te ngondroi isa, pe ndramiran hu, ara huro
lowayani hu iya pahau pwokeyan iya. Lang iro mbungahiy, pe Yesu,
ara iya pe ihorokai ndran makaiye iropo iya kili hu. Iro tokai isa, pe
pakiramwaitini hu.
49 Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye,
pe hupa ndre yiy ara mwomwoyou hamou. Pwen huwayeh, Ndramiran
hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye, pe hupa ndre yiy ara
mwomwoyou hamou ...
50 paratesah, yihu masih hunime yiy pe hunoh mimiri hu.
Indrou pwi ko, iwong iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh! Aripo yo
kopu; ndriya wawu kipwoke.”
51 Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi kili hu pe nohai imaito. Ndramiran
hu ara huro lohonge ndrit masih,
52 paratesah, hu kannime sehe melit imbusiy iya ndrinanohun, hapeko
lohongahu ara kinileu pwi. Ndriyahu iro pwoke manau.
53 Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa
kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret, pe huwasi ndroi iro aliy.
54 Pwen iro mwonen huro ndroi husa pwan, ara hu ndramat huyirowe
Yesu.
55 Pwen hungap huya nondriya hu kol ara kene, pe huya wiri hu ndramat
humwa, pe husap hu iya hu pasup, pe husa hapeleheh mepo huhilingiy tehe
Yesu iro aliy.
56 Pe hu kol namandran, hu kol mendreheh, pe hu kol masih mepo Yesu
irikai aliy topwei, ara huwiri hu ndramat masih humwa huya ndroho
pehei. Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa
nima hu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo nima hu
iyahatek iya kili yiy, ara hurayah hiyan.

7

Tesah pwalan pe tesah howen

1 Hu Parisiy hayah iyapolo hu ndramat hayah para hinuwani nongan
para pwahanou, ara hupwen te Yerusalem husa rawurehu pe hurahakowa
Yesu.
2 Pe hunimei tehe hu ndramira Yesu hayah, ara huro namnam, hapeko
hu kansungani nimahu pwi,* tehe nongan para pwahanou kinpwai.
3 Hu Parisiy pe hu Yutah masih, ara ngara hu karanuhuyani kowase
tumbuhu, para sungeya nimahu, tehe kapa hu kansungani nimahu pwi,
pwen andre hu kanlahiy para kanamnam pwi.
4 Pe kapa hu koro pehei pe hu kamui kasa, pe hu kansombungi hu pwi, ara
andre hu kannamnam pwi. Pe ngara hu koro ndruwa kultuwayi tumbuhu
hayah, para koluw kinna yi, tehe ngara hu kasungani pweniu, kohoi, pe
pwelekei.
5 Pwen pe hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, ara husok Yesu, hupa, “Paratapeh, pe ndramiram hu ara
hu konoho ndruwa kultuwayi tumburou hu pwi, pe nimahu kas o pe
hunamnam?”

* **7:2:** Iya lohonga hu Parisiy ara, nima hu ndramira Yesu ara hu kas ndre hu pwalan, paratesah, melit mepo kas ndre pwalan ara nonombun mbulmara Ngindrai. Pwen pe hu Parisiy ara ngara hu kasungani nimahu kimu, pwen hu kanamnam.

6 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Poropet Yisayah ipwai imwonen pe
kinpwaingani kultuwayi wawu pwen, tehe wawu, ara ndramat para
pwandrandraman. Pwayan kinpwai, kinpa toro:
‘Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko,
hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.
7 Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;
paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga
ndramat opu.’
8 Akanimei, wawu ara kantali topwe nongan para pwandrendrehe ta
Ngindrai, pe wawu tora mbultuwe tisingi kultuwayi hu ndramat para kol
pwan opu.”
9 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pahasani pohosai hiyan para
kahandrisani nongan para pwahanou ata Ngindrai kiya mawen, pe ngara
wawu koho ndruwa kultuwayi wawu mbukena wawu.
10 Tehe Mose kinpwai, kinpa, ‘Wou ahaiyani tamam hilu tinam’ pe ‘kapa
hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.’
11 Hapeko wawu, ngara wawu kapwai, kapa, ‘Kapa ndramat hamou
masombule pat ndre melit para pakisopwat taman pe tinan kiya aliy,
hapeko kipwai kiya kili hilu, kipa, “Yukyuk iye, ara kunhaiyaniy para kiya
ta Ngindrai,” ’
12 pwen wawu kanpa hiyan para kipwokarani taman ndre tinan pwi.
13 Tehen tora ko pe wawu pwalngani nongna Ngindrai, pe wawu tora
tokuyani kultuwayi tumbu wawu hu ko, mepo hutaliy isa kili wawu. Pe
ngara wawu kambusi hu kultuw soyon iya tehen tora ko.”

Kultuw mepo iro nondriya ndramat iya ngawan, ara ngara kipwalngani hu ndramat iya mbulmara Ngindrai

14 Pwen Yesu iyoh iya kili hu ndramat soyon iya mepo huro ariya, ipa,
“Wawu masih kene, kahilingi nongno pe lohonga wawu kileu.
15 Melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi
yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi. Hapeko sehe melit
mepo iyau pohon isa ngawan, ara andre kimbusi yiy kirayah pwalan kiya
mbulmara Ngindrai.
16 Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahilingi nongan iye.”†
17 Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ariya, pe iya nondriya seu. Pe
ndramiran hu huya sike yiy iya ndroiyi lohongai para nongan pwandritiye
ara.
18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun, ndre? Wawu tana
wawu pwi tehe hu memelit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara
kinlahiy para kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai
pwi, ndre?
19 Paratesah, melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinhopo
kinna neren pwi; hapeko iya iro puran opu, pe isa mawen nombuwen.”
(Tehen tora ko, ara Yesu iyinganiy tehe anandrinai masih, ara hiyan opu
para kaniyai.)
20 Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Melit mepo iro nondriya ndramat isa
ngawan, ara ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai.
21 Yo upa, melit handra-handra iro lohonga ndramat pe isa ngawan, ara
hu melit tehe toro kene: hu lohonge mwomwan, tandroindroi, pahana, taya
ndramat imat,

† **7:16:** Nongan sahin iye, *“Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahilingi nongan iye.”, ara koluw kinto puk ta Mak pwi.*

22 kultuw para pilah, pe kultuw para kalimiriy, pe hu kultuw mwomwan
handra-handra, pe pwasoyou, mbusihisih, ndrangsai, pwaturut, sikiye, pe
ngou.
23 Hu kultuw mwomwan masih kene tora, ara iro nondriya ndramat pe
isa ngawan, pe ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara
Ngindrai."

Pihi Ponisiya hamou ipwotisingi lohongan

24 Pwen Yesu itine pe itali kol ara, pe iya pakeh kol hakol ngawan ngalan
Tayar.‡ Yiy iya pe isong iya nondriya seu hawum, pe yiy mbuwalin para
ndramat hamou kipahasaniy tehe yiy iya iro aliy; hapeko yiy, ara kinlahiy
para kikohon kili hu pwi yoh.
25 Indrou pwi ko, pihin hamou ihilingi nongan tehe Yesu iro aliy. Pihin
ara, ma norun hamou pihin mepo payit iro ndritan, pwen pe iro mwonen
ihilingiy, ihileh isa, pe itukuruhu iya ngondro ndrika Yesu.
26 Pihin iye, ara hamou pihi Krik, pe tinan imwalahiy tan iro kol
namandran hape Ponisiya, ita nondriya kol namandran iya Siriya. Pe yiy
irakekeyani Yesu para kirasses payit kiya mawen ndrita norun pihin.
27 Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Hu mbunah kanamnam kimu na;
kinna hiyan para kawiri anandrinahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu
mwiy, ara pwi."
28 Pwen pihin ara isomwi yiy, ipa, "Yapan, Ndrokonan; hapeko hu mwiy
mepo ngara hu koro pahandra keyau, ara ngara hu kaini konkonu hu
mbunah i."
29 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Wou ansomwiy hiyan; pwen pe amui
ayau. Payit, ara kintali norum."
30 Pwen imui iya wum, pe inime norun iye matin nokun, pe payit, ara
kintali yiy kinnau.

Yesu isopwoyani ndramat hamou ndraingan iyui pe pohon imum

31 Pwen Yesu itali kol mepo pakeh kol ngawan Tayar ara, pe iyapwen te
kol namandran Siton pe ilai iya Ndran Makaiye Kaliliyy. Pwen irikai iya
nondriya kol namandran hape mepo hupohowei Tekapolis.§
32 Pwen hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou isa kili Yesu; ndramat
ara, ndraingan iyui pe kinlahiy para kinwong pwi. Pe hurakekeyani Yesu
para kiyki niman kiya ndritan.
33 Pwen Yesu iwiri ndramat ara iya mawen kili hu ndramat soyon, pe
iyki ndrakopweniman iya ndrainga ndramat ara. Pwen isokombunuh iya
nimam i, pe iyki niman iyahatek iya kalame ndramat ara.
34 Pwen pe mara Yesu itandras iya kol paingan yang, pe ihiri ngohan tehe
pakirang. Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa, "Eppata!" Nongan aro iya
nongna kol tahu, ara ipa, "Kite!"
35 Indrou pwi ko, pe ndrainga ndramat ara ite, pe melit mepo iran-
drikipiri kalamen, ara itan, pe iwong ileu.
36 Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyaniy kiya ta
hamou. Yesu iro pa toro, hapeko huro pwoke para hu kaya pe kapwaharai
manau.
37 Pwen hu ndramat masih huhilingi nongan ara, pe mwoiwahu ihin
turuwehu. Pe hupa, "Hu melit masih kinmbusiy ara hiyan o. Hu ndramat

---

‡ **7:24:** Tayar pe Siton; Tok Krik/Greek & Eng: Tyre and Sidon § **7:31:** "Tekapolis" ara ipa "hu kol namandran masongui"; Eng: Ten Cities; TP: 10-pela bikpela taun. Anime 5:20.

ndraingahu iyui, ara hurahihilong. Pe hu ndramat pohohu pwi, ara hu kanwong topwei yi.”

8

Yesu itaingani anandrinai iya kili hu ndramat mahaapou (4,000)

1 Pwen iho nondriya hu lang ara, hu ndramat soyon iya yi, husa rawure hu paiwe, pe anandrinahu pwi. Pe Yesu iyoh ndramiran hu husa, pe ipwai iya kili hu, ipa,

2 “Koyu isikirani hu ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para hu kayan, ara pwi.

3 Pe kapa kupwandrisa hu kamui kaya wum mamundruwahu, pwen andre marahu kawuh pe andre hu kaya yos kaya sai, paratesah, hayah tahu, ara hupwen mwanan husa.”

4 Pwen ndramiran hu husomwi yiy, pe hupa, “Worou turopo kol mwanan, pe andre tukawiri ndrinanohun kiyau aleheh kisa, para kaikiy kiya ana hu ndramat masih kene tora kaliy?”

5 Pe Yesu isok hu, ipa, “Ndrinanohun ita kili wawu, ara masahayeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun manandrtoyoh iripo.”

6 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat masih para hu kampwan ndrita pwan. Pwen iwiri ndrinanohun manandrtoyoh ara, pe irawuloh; pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya kili hu ndramat masih. Pwen hutainganiy.

7 Pe anahu ni hayah mendreheh iro sura hu yi. Pwen Yesu iwiri hu pe irawuloh, pe ipwai iya ta ndramiran hu para hu kaya tainganiy.

8 Pe yihu masih, ara hunamnam pe isihi hu. Iyamulan ndramiran hu hurawurani ndritike anandrinai tahu iyawule, pe hunihiy iya ndrop manandrtihat.

9 Pwen ndromwoya hu ndramat masih kene huro ara, ara iho pakeh tehe mahaapou (4,000). Pwen ipwandrisa hu huyau,

10 pe indrou pwi ko, Yesu ihis iya nondriya ndroi iyasura ndramiran hu, pe huyau huya pwen te kol namandran hape Talmanuta.

11 Hu Parisiy husa pe humu iya ndroiyi takokowai iyapolo Yesu. Hu pakanohonou yiy, pwen pe husike yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang.

12 Yesu ihiri kunuwen pwokeyan iya, pe ipa, “Tehen tapeh pe hu ndramat hasap para mahapo husok para hu pakanime kaipisa pwoke? Upwai ndrokonan isa kili wawu, andre yihu kannime kaipisa hapesah pwi.”

13 Pwen Yesu itali hu pe ihis iya nondriya ndroi paiwe, pe humui huya haroh para ndran makaiye.

Yis tahu Parisiy pe ta Herot

14 Pwen ndramiran hu koyuhu imayit para kapo ndrinanohun. Ndrinanohun hapus opu iro nondriya ndroi surahu.

15 Pe Yesu ipa nongan pwandrendrehe, ipa, “Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe yis ta Herot i.”

16 Pwen pe huro panguluwaniy mwalinga hu hamou-hamou, huro pa, “Matisan ndrinanohun pwi pe ita wong tora.”

17 Hapeko Yesu kinpahasaniy pwen sehe nongan huro wong yaliy. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu tora panguluwaniy tehe ndrinanohun pwi? Wawu kannimei mapu pe lohonga wawu kinileu mapu, ndre? Pe ndriya wawu pwokeyan iya, ndre?

18 Mamara wawu, hapeko wawu konoho nimei pwi, ndre? Pe
mandrainga wawu, hapeko wawu konoho hilingiy pwi, ndre? Pe koyu
wawu kintut, ndre?
19 Tandrohonga uramburingi ndrinanohun mayimah iya kili hu ndramat
mayipou ara (5,000), pwen wawu nihi ndritiken iya ndrop masahayeh?"
Pe hupa, "Songui pe luhat."
20 "Pe tandrohonga uramburingi ndrinanohun manandrtoyoh iya kili
hu ndramat mahaapou ara, pwen wawu nihi ndritiken iya ndrop masa-
hayeh?"
Pe hupa, "Manandrtihat."
21 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Lohonga wawu kinileu mapu ko, ndre?"

Yesu isopwoyani ndramat hamou para kol Petsaita mepo maran iyoh

22 Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya kol mendreheh Petsaita.
Pe hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou maran iyoh isa kili yiy. Pe
hurakekeyani Yesu para kiyki niman kiyahatek kili ndramat ara.
23 Pwen Yesu imbultuwe nima ndramat mepo maran iyoh ara, pe iluwi
yiy pe hiltali kol mendreheh ara, hilya ngawan. Pwen Yesu isokombunuhi
maran, pe iyki niman iya ndritan. Pwen isike yiy, ipa, "Anime hapesah,
ndre pwi?"
24 Ndramat ara maran itandras, pe ipa, "Unime hu ndramat, hapeko
nimnim tahu ara tehe hu kei hutora tokai huya-husa."
25 Pwen Yesu iyki niman paiwe iya mara ndramat ara. Pe maran isa leu,
pe isarayah hiyan paiwe, pe inime memelit masih ileu.
26 Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau iya wum, pe ipa, "Mbuna amui aya
nondriya kol mendreheh ara."

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

27 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyau huya kol hayah mendreheh,
pakeh kili kol ngawan Sisariya Pilipai. Huro tokai sai huya, pe Yesu isike
hu, ipa, "Akapwai kisa kili yo, hu ndramat masih hutora pa ndre yo hiyeh?"
28 Pwen hupwai, hupa, "Hu hayah hupa wou Yohanes Ndramat para
Paptais; pe hu hayah i, hupa wou Eliyah; pe hu hayah i, ara hupa wou
hamou tahu poropet."
29 Pwen Yesu isike hu, ipa, "Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?"
Pwen Pita isomwi yiy ipa, "Wou ara Kristus."*
30 Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyaniy kiya kili
hamou tehe yiy hiyeh.

Yesu iranonoye tehe andre kimat pe kitine

31 Pwen Yesu iro hinuwani hu tehe Noru Ndramat, ara andre kiya
nondriya hu ngandran soyon, pe andre hu yapane kol, hu pris huhohin
ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou,
ara andre hu kahamwisnani yiy, pe andre hu katingundrun kimat; pe lang
maroyoh kihipwen, andre kisa tine paiwe.
32 Pe itiyani nongan ara, iya ngawan kili hu. Pwen Pita iwiri yiy iya
pwakin pe iro pomate yiy.
33 Hapeko Yesu ipaiwani maran iya kili ndramiran hu, pwen ipomate
Pita, ipa, "Sinai, asaya ndruwo! Wou anto ndruwa lohonga Ngindrai pwi,
hapeko ata ndruwa lohonga ndramat opu."

---

* **8:29:** "Kristus," iya nongna kol tahu Krik, ara ipa "Ndramat mepo Ngindrai irakiniman."

34 Pwen Yesu iyoh hu ndramat masih husa kili yiy, iyapolo ndramiran hu,
pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa sehe ndramat pakiho ndruwo, ara andre
kipa pwi katan mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe kisa kiho ndruwo.
35 Paratesah, Pe hiyeh kihimbusani mwoiwan mbukenan, andre mwoi-
wan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe kirikai kiya nongan hiyan ato,
pe kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan.
36 Sehe melit hiyan andre ndramat hamou kiwiriy kapa memelit masih
para kol pwan kiya mbukenan yiy, hapeko yiy kitali mwoiwan pe kimat?
37 Sehe melit ndrokonan ndramat hamou ilahiy para kiykiy para
kisuliyani taleh tan kimui?
38 Pe kapa ndramat hamou kimasi to, pe kimasi kiya nongno kiya non-
driya hu lang mwomwan aripo—hu lang para pilah pe pakut mwomwan
tahu hasap mahapo—ara andre Noru Ndramat kimasi ta ndramat ara yi,
kiya lang mulan—kirahihini lang para yiy nakisa, kiyapolo nonowa ngana
Taman pe kiyapolo hu angelou haiyan.”

9

1 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe
hu hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh
pwi, kipoo hu kanime kolo King Ngindrai kisarayah kisa sura pwoke tan.”

Nombuwe Yesu ipiy

2 Pe lang manonoh ihipwen, Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes huya polo
yiy, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan. Yihu kopu huya pe huro
aliy. Pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu.
3 Pe koiwen, ara isarayah pallen pe nganngananiya. Kinlahi ndramat
hamou para kol pwan kisungani koyau kisarayah pallen tehen tora, ara
pwi.
4 Pe Eliyah iyasura Mose ara hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro wong
iyasura Yesu.
5 Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat para Hinonou, hiyan para
yowu koro iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum—hawum atam, pe
hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah.”
6 Pita ipa toro, paratesah, hunoh mimiri hu, pe ikowu sehe nongan para
kiwong kiya aliy.
7 Pwen kokom isa pe iramburuhi hu, pe yoholai sahin iyau nondriya
kokom, ipa, “Iye, ara noru mepo ndriyo imbuluhi yiy. Wawu kahilingi yiy.”
8 Indrou pwi ko, pe marahu ihiselep, pe hu kannime hamou pwi; Yesu ko
iro surahu.
9 Pwen hutali ngondron pe huro tuh nakamui kasa pwan, pe Yesu
ipwatisingiy iya kili hu tehe hu mbuna kanese ndrainga hamou kiya sehe
melit hu kannimei, kipoo Noru Ndramat kimat pe kitine paiwe.
10 Humbultuwe tisingi nongan ara, pe huro panguluwaniy mwalingahu,
hupa, “Ndroiyi nongan ara, ara ipa tesah ndrokonan—‘kimat pe kitine
paiwe’?”
11 Pwen husok Yesu, hupa, “Paratapeh pe hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou ngara hu kapwai tehe Eliyah andre kisa kimu?”
12 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Nongan ara ndrokonan; Eliyah andre
kimu kisa pe kimwaniyani hu melit masih. Hapeko tehen tapeh, nongan
ita nongna Ngindrai koluw, ara kinpwai tehe Noru Ndramat andre kikuni
nopwaran pe andre hu ndramat kamwisnani yiy?”

13 Hapeko upwai isa kili wawu toro: Eliyah, ara kinsa pwen. Pe hu kan-
mbusi kultuw handra-handra kinna kili yiy tehe pwayan hu kantatuluwiy
kinnatan.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

14 Pwen Yesu iyasura hu matimou, ara humui husarayah husa kili
ndramiran hu hayah i; pe hunime hu ndramat soyon iya hurahakowahu.
Pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou hayah, ara huro
takekei iyasura hu ndramira Yesu.
15 Pe iro mwonen hu ndramat ara, huho nime Yesu ko, pe huteleh
mwomwan, pe hungap huya, pe hupohonani yiy.
16 Pe Yesu isike hu, ipa, "Wawu tora takekei iyapolohu, ara ndroiyin tesah
ndrokonan?"
17 Ndramat hamou iro mwalingahu isomwi Yesu, ipa, "Ndramat Para
Hinonou, yo uwiri noru kamai isa kili wou, paratesah, payit para pohomum
iripo ndritan.
18 Kiro mwonen lang para memelit mwomwan ngara kikohis kiya
ndritan, ara ngara kimbultuwe yiy pwokeyan pe kipiyani yiy kiya pwan.
Pe ngara mbusas kiro wet pohon, pe kiyantani koltan, pe mandran kisiyan.
Usok ndramiram hu para hu karasses payit kiya mawen, hapeko hu
kanwenei pwi."
19 Pwen Yesu iwong imui iya kili hu, ipa, "O wawu hasap para ma-
hapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu
imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosa-
hayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah
kamai ara, kisa kili yo."
20 Pwen huwiri wihou ara, iya kili Yesu. Pe payit ariya inime Yesu pe
indrou pwi ko, ilosani wihou iya mwomwan; ipiyani yiy iya pwan pe iro
tiriyani yiy, pe mbusas iro wet pohon.
21 Pwen Yesu isike taman, ipa, "Maporosahayeh kintayah kili yiy?"
Pe taman isomwiy, ipa, "Yiy mamendreheh o pe irayah.
22 Lang hitun kinna ngara kipiyani yiy kiya mwan pe ndran kene, pe
pakitingundrun kimat. Hapeko kapa alahiy para amwaniyani yiy, pwen
koyum kisikirani youlu pe asopwat youlu."
23 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Paratapeh pe apa, 'Kapa alahiy?' Melit
masih andre karayah kapa ndramat hamou kipwotisingi lohongan."
24 Indrou pwi ko, tama wihou ara, ara iwayeh, ipa, "Yo upwotisingi
lohongo; hapeko lohongo, ara mulai opu. Asopwat yo."
25 Pwen Yesu inime hu ndramat soyon huro ngap husa pakeh kili hu,
pwen ipomate payit ara, pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Wou payit para
pohomum pe ndrainga pwi, upwandrandrahaniy isa kili wou, atali yiy aya
mawen, pe mbuna amui asa ndritan paiwe."
26 Pwen payit ara, iwayeh iya namandran masih, pe wihou ara, iro
lokuwai pwokeyan iya. Pe payit isa mawen kili yiy. Pe wihou ara, imbuyei
tehe kinimat pwen. Pe hu ndramat soyon iya hunime yiy pe hupa ndre
kinimat.
27 Hapeko Yesu iyki niman iya kili yiy pe isoli yiy pe itine.
28 Iyamulan para aliy, Yesu iya nondriya seu, pe ndramiran hu husok
yiy nokule ko, hupa, "Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara,
kiyau pwi?"
29 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Melit iye ara andre kirayah kiyau
totohun opu."

30 Pwen hutali kol ara, pe husayau nondriya kol namandran hape
Kaliliyy. Pe Yesu, ara mbuwalin para ndramat hamou kipahasani sehe kol
ndrokonan huro aliy,
31 paratesah, yiy iro hinuwani ndramiran hu. Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
“Noru Ndramat, ara andre hu karatuni pe kaiki yiy kiya kili hu ndramat pe
andre hu katingundrun. Hu katingundrun kihipwen, pwen kiho nondriya
lang maroyoh andre kitine paiwe.”
32 Hapeko ndramiran hu ara hu kanpahasani ndroiyi nongan ara pwi, pe
hunoh para kasok yiy kiya aliy.

Hiyeh ara ihohin masih

33 Pe husarayah husa Kapernawum pe husoro nondriya seu. Pwen Yesu
isike hu, ipa, “Wawu ro tokai sai wawu sa, pe wawu ro takekei iya nongna
tesah?”
34 Hapeko humun opu, paratesah, huro pwen sai husa pe huro takekei
mwalingahu para hiyeh tahu iho hin.
35 Pwen Yesu impwan pe iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu nakiho hin, pwen andre kiyki yiy
kisa pwan masih, pe kirayah tehe ndramat para poya mbulya hu ndramat
masih.”
36 Pwen iwiri mbunah hamou mendreheh, pe iyki yiy iro tine mwalin-
gahu. Pe ipwokarani yiy iro niman, pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa,
37 “Kapa sehe ndramat kimbusi hiyan kiya kili mbunah mendreheh
hamou tehen iye kiya ngolo, pwen imbusi hiyan isa kili yo; pe hiyeh
kimbusi hiyan sato, ara kinmbusiy sato ko pwi, hapeko imbusiy iya kili
hiyeh mepo ipwandrisa yo usa.”

Ndramat mepo kinhingasi worou pwi, ara yiy para sura tou

38 Pwen Yohanes ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yowu nime ndra-
mat hamou iro rasses hu payit huyau iya ngalam. Pe yowu pwayi yiy para
kihitohai, paratesah, yiy hamou para sura tou pwi.”
39 Hapeko Yesu ipwai, ipa, “Wawu mbuna akasingori yiy. Kapa ndramat
hamou kimbusi ndraikiya melit kiya ngolo, pwen kinlahiy para kipwahal-
tani yo kileh pwi.
40 Hiyeh mepo kintasisingat anarou pwi, ara yiy para susura tou.
41 Pe kapa sehe ndramat kinime wawu ndramira Kristus, pe kihang wawu
ndran wawen hape kiya ngolo, pwen upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe
Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi.

Mbuna akambusi hamou kiyos kiya pakut mwomwan

42 Kapa hiyeh kimbusi hamou tahu mbunah mendreheh iye, mepo
hupwotisingi lohongahu isa kili yo, para kiyos kiya pakut mwomwan, pwen
sehe ndramat kimbusiy tehen tora, kora tandroindroi tan ara, ara toro:
hiyan para hu kandruyani pat sih namandran kiya koyun, pe kapiyani yiy
kiya nondriya ndras. Hapeko koran ndrokonan nakiwiriy, ara mwomwan
masih.
43-44 Kapa nimam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, pwen
hiyan para asondriti nimam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan kapolo
nimam hakai o. Matisan aya kapolo nimam malkai pe hu kapiyani wou
aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.*

* **9:43-44:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:44 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.”

45-46 Pe kapa ndrikam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan,
pwen hiyan para asondriti ndrikam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan
kapolo ndrikam hakai o. Matisan aya kapolo ndrikam malkai, pe kapiyani
wou aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.†
47 Tehen aliy opu, kapa maram sih kimbusi wou pe ayos aya pakut
mwomwan, pwen hiyan para atangihi maram ara, kiyau. Hiyan para wou
aya kolo King Ngindrai kiyapolo maram sih o, Matisan maram malwoh kiro
hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy.
48 Kol ara,
‘wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi.
Pe mwan ita yat aliy yi, ara andre kinto-kinto.’
49 Pe ndramat masih andre mwan kitimwi hu tehe ndras ngara kimbusi
melit kirayah haiyan.
50 Ndras para kanyai, ara hiyan, hapeko kapa ndras kankanan pwi, pwen
andre tukambusi tesah para kana ndras kimui? Pwen wawu karayah tehe
ndras, pe ndriya wayis kiro sura wawu hamou-hamou.”‡

10

Yesowai imut

1 Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape Yutiya ita haroh
para ndran Yortan. Pe hu ndramat soyon iya husa mbultere hu porosih i.
Pe ihinuwani hu iya nongna Ngindrai, paratesah, kultuwayi kowasen, ara
tehen tora ko.
2 Hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hunohonou Yesu iya nongan sahin.
Pe husike yiy, hupa, “Nongan para pwahanou ta Ngindrai ipa hiyan para
kamai hamou kitali nambuyun, ndre pwi?”
3 Yesu isomwi hu, ipa, “Mose kinpwandrandrahani tapeh ita nongan para
pwahanou kinsa kili wawu?”
4 Pe hupwai, hupa, “Mose, ara kinpa hiyan para ndramat hamou
kiratuluwi nongan para yesou kimut pe kitali nambuyun kiyau.”
5 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mose kinpahasaniy tehe ndriya
wawu, ara ipwoke, pwen pe yiy iratuluwi nongan para pwahanou ara isa
kili wawu.
6 Hapeko koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani hu ndramat
malpat—kamai pe pihin.
7 ‘Pwen tehen tora ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu
pihin tan karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o.’
8 Pwen tehen tora ko hilu konto tehe malmou pwi; hapeko nombuwe hilu
kintayah hamou o.
9 Pwen sehe melit Ngindrai kiniykiy kinna wule, ara ndramat mbuna
kimbusi mwalinga hilu kimut.”
10 Pwen humui huya nondriya seu i, pe hu ndramira Yesu husok yiy
porosih i iya lohongai ara.
11 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa kamai hamou kitali nambuyun,
pe kiyesou kiya kili pihin hamou paiwe, ara ipo pilah pe irandroyani
nambuyun.

† **9:45-46:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:46 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.” ‡ **9:50:** Ndroiyi lohongai para nongan ita 9:49-50 ara kinileu hiyan pwi. (Nongan para “ndras”; Eng: salt; TP: sol)

12 Pe tehen aliy o, kapa pihin hamou kitali nambuyun pe kiyesou kiya kili
kamai hamou paiwe, ara ipo pilah.”

Hu mbunah mendreheh huya kili Yesu

13 Hu ndramat hayah huwiri hu mbunah mendreheh husa kili Yesu
para Yesu kiyki niman kiya ndritahu. Hapeko ndramiran hu hunimei pe
hupomate hu ndramat ara.
14 Pwen Yesu inimei tora pe ndriyan kinipwes pwi, pe ipwayi ndramiran
hu, ipa, “Wawu katali hu mbunah kasa kili yo, pe mbuna akakaituwe hu,
paratesah, kolo King Ngindrai, ara atahu tehen aro kene.
15 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa ndramat hamou kinwiri
kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi, ara
kinlahiy para kiya nondriyan pwi.”
16 Pwen ipwokarani hu mbunah husa ndrahasa niman, pe iyki niman iya
ndritahu pe itoholi hu.

Ndramat hamou menmenan soyon

17 Pwen Yesu itine iro tokai iya iho sai, pe ndramat hamou ingap isa pe
itukuruhu iya mbulmaran, pe isok yiy, ipa, “Ndramat Hiyan Para Hinonou,
yo andre kumbusi tapeh para kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
18 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Paratapeh wou apohowe yo hiyan? Hamou
hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan.
19 Wou tanam hu nongan para pwahanou: mbuna atingundru ndramat
kimat, mbuna apo pilah, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndramat
hamou kiya nongan, mbuna apwokoiwe, pe ahaiyani tamam hilu tinam.”
20 Pe ndramat aro, ipa, “Ndramat Para Hinonou, mawihou to ko isa matne
mahapo, pe kunmbusi melit masih atapohowei ara.”
21 Yesu maran iya kili yiy pe ndriyan imbuluhi yiy pe ipwai iya kili yiy,
ipa, “Melit handra ko ita ndron para ambusiy. Ayau aya, pe ayapo pehei
kiya hu melit masih atam, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata
hu ndramat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu melit lahayan kennen
namandran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”
22 Ndramat aro ihilingi nongan ariyo pe mbulmaran ilomwa, pe iyau
iyapolo ndriya pworu, paratesah, menmenan ara soyon iya.
23 Pwen Yesu maran ihiselep iya kili ndramiran hu pe ipwai, ipa, “Hu
ndramat mepo menmenahu soyon, ara ingandrah pwokeyan iya para hu
kaya nondriya kolo King Ngindrai.”
24 Ipa toro, pe ndramiran hu mwoiwahu ihin iya nongnan. Hapeko Yesu
ipwai paiwe, ipa, “Wawu noru, ndramat mepo iyki ndriyan iya meltan
soyon iya, ara ingandrah para kiya nondriya kolo King Ngindrai.
25 Ingandrah para kamel hamou kisong kiya ngara kannih, hapeko
ngandrahan iya para ndramat hamou menmenan soyon iya kisong kiya
nondriya kolo King Ngindrai.”
26 Pe ndramiran hu, ara huro lohonge ndrit pe huro wong mwalingahu
ko, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokonan kilahiy para
kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
27 Pwen Yesu maran iya kili hu pe isomwi hu, ipa, “Hu ndramat, ara
kanwenei pwi, hapeko Ngindrai, ara tehe hu ndramat pwi, Ngindrai ara
iwenei para kimbusi melit masih kene.”
28 Pwen Pita iwong iya kili Yesu, ipa, “Kiya, animei; yowu kantali melit
masih para koho ndruwam.”

29 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu; kapa
sehe ndramat kilohongani yo pe nongan hiyan, pe kitali suwen, ndre nalin
hu, ndre pisun hu, ndre taman, ndre tinan, ndre norun hu, ndre pwenen,
30 pwen andre yiy kipo suluya melit soyon iya, kirayah tehe sangat,
andre kirayah kili yiy mahapo iripo kol pwan. Ngindrai andre kiyki melit
soyon iya andre kiramwaitini melit para koluw. Andre ndramat ara kiwiri
suluya seu, suluya nalin, suluya pisun, suluya tinan, suluya norun, pe
suluya pwenen soyon iya. Pe andre kiya nondriya nopwaran i, nopwaran
mepo hu ndramat andre hu karandroyani yiy kiya aliy. Pwen lang mulan
nakisarayah, andre yiy kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto.
31 Hapeko hu ndramat soyon hutora mu, ara andre hu kaya mulan; pe hu
ndramat soyon hutora mulan, ara andre hu kaya mu.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

32 Pwen huro tokai sai nakaya Yerusalem pe Yesu ara iye mu tahu. Pe
ndramiran hu ara lohongahu indrap, pe hu ndramat huro ndruwahu, ara
hunoh. Pwen iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape pe itiyaniy iya
kili hu iya sehe melit andre kirayah kili yiy.
33 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akahilingiy! Worou nakaya paingan
Yerusalem pe andre hu ndramat karatuni Noru Ndramat kiya nima hu
pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou. Pe andre hu kaiki yiy kiya nongan pe kamburi nongan para
katingundrun kimat. Pe andre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah.
34 Pe andre hu kapwasimiri yiy, pe kasokombunuhi yiy, pe andre hu
kamwiri yiy kiya malkei; pwen andre hu katingundrun kimat. Pe lang
maroyoh kihipwen, andre kisatine paiwe.”

Soksok ta Yamis hilu Yohanes

35 Pwen hilu NdraSepetiy malmou, Yamis hilu Yohanes, hilu sa kili Yesu
pe hilu pwai iya kili yiy, hilu pa, “Ndramat Para Hinonou, sehe melit youlu
nakasok wou kaliy, ara youlu namiliy para ambusiy kisa kili youlu.”
36 Pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu namiliy para kumbusi tesah kisa kili
walu?”
37 Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Kiro mwonen wou narayah king
kiyapolo nonowam, pwen youlu namiliy tehe hamou toulu kimpwan
kapwen te nimam mot, pe hamou kiyapwen te nimam kamou.”
38 Hapeko Yesu ipwai iya ta hilu, ipa, “Walu tana walu tesah walu tora sok
iya aliy pwi. Walu lahiy para kayin kiya pweniu iye mepo pakeh nakuyin
kaliy? Ndre walu lahiy para kaya nondriya paptais mepo nakuya aliy aro
yi?”
39 Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Ehe, ara youlu lahiy.” Pe Yesu ipwai iya
ta hilu, ipa, “Ndrokonan; pweniu mepo nakuyin kiya aliy, ara andre walu
kayin kaliy yi. Pe sehe paptais nakuwiriy, ara andre walu kawiriy i.
40 Hapeko para walu kampwan kapwen te nimo mot ndre kamou, ara
yo kunlahiy para kusomwi walu pwi. Ndrohonoku pwanpwan ara, ara
Ngindrai kinmwaniyaniy pwen nakiya ta hilu sehe ndramat mepo hilu
nakaya aliy.”
41 Pwen ndramiran hu masongui, ara huhilingi nongan aro, ara ndrinahu
ilokuh ta Yamis hilu Yohanes.
42 Hapeko Yesu iyoh hu masih husa wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu,
ipa, “Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu Ndramira Lah,* ara ngara hu

* **10:42:** Eng: Gentiles

kaya mu kata ndramirahu tora pahandrahu. Pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo pwoke nopwaran, para hu koho ndruwa nongnahu.
43 Hapeko wawu, ara tehe yihu pwi. Hiyeh tawawu pakirayah namandran, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu.
44 Pe hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara andre kirayah ndramat para pawandrendres o mwaihei tawawu masih.
45 Paratesah, Noru Ndramat kinsa para hu ndramat kasopwat yiy pwi, hapeko isa, ara para kisopwat hu ndramat, pe para kiyki mwoiwan para kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui."

Partimeyus maran iyoh pe Yesu isopwoyani maran ileu paiwe

46 Pwen husa kol ngawan Yeriko, pe iyamulan Yesu iyasura ndramiran hu nakatali kol ara, iyapolo hu ndramat soyon iya huro ndruwahu. Pe ndramat hamou maran iyoh, ngalan Partimeyus, yiy noru ndramat hamou ngalan Timeyus,† ara yiy impwan pwaki sai pe iro rakamam iya kili hu ndramat.
47 Yiy ihilong tehe Yesu ndramat para kol Nasaret, iropo isa. Pwen iyoh iya namandran iya, ipa, "Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!"
48 Hu ndramat soyon iya hupomate yiy para kimun opu, hapeko iwayeh namandra-namandran iya, ipa, "Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!"
49 Pwen Yesu ihilingi yiy pe iro tine pe, ipa, "Akayoh yiy kisa." Pwen huyoh ndramat maran iyoh ara isa, pe hupwai iya kili yiy, hupa, "Apwokeyani wou pe atine; yiy ita yoh wou."
50 Pwen itali tamburuhan iya mawen, ikohis, pe isa kili Yesu.
51 Yesu isomwi yiy, pe ipa, "Wou anamiliy para kumbusi tesah kisatam?"
Pwen ndramat maran iyoh ara, ipwai, ipa, "Ndramat Para Hinonou, yo unamiliy para kunimnim."
52 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Kiya, ayau; lohongam ndrisiyon, ara kinsopwat wou." Hape pwi ko, maran inimnim paiwe. Pwen iho ndruwa Yesu, pe huro tokai sai huyau.

11

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

1 Yihu ropo husa pakeh Yerusalem, pwen husa kol malkol hira Pahayi Holip, ngala kol malkol ara, Petpake pe Petaniy. Pwen Yesu ipwandrisa ndramiran hilu malmou,
2 pe ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu kaya mu kaya kol mendreheh yoho mu kili walu, pe kiro mwonen walu nakaya nondriyan, andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasi yiy ita; pe tongkiy ara, ara ndramat hamou kinmipwan ndritan mapu. Alkatali yiy pe alkaluwi yiy kisa.
3 Kapa hamou kisike walu, kipa, "Walu tora po tesah?" Pwen walu kapwai kiya kili yiy, alkapa, 'Yapan inamiliy namu, pwen andre kindrou pwi ko kimui kisa nokun.' "
4 Pwen hilya pe hilu nime noru tongkiy hamou, iro tine sai, mepo hu kanwasi yiy pwen iho pohomara seu hawum. Pwen hiluro lombuliy,
5 pe ndramat hayah huro tine pakeh, ara husike hilu, hupa, "Walu tora lombuli tongkiy ara—walu nakasahaye walu kaliy eh?"

† **10:46:** Iya nongna kol tahu, ngalan "Partimeyus", ara ipa, "Noru kamai ta ndramat hamou ngalan 'Timeyus'." Pwen worou Nali, ngara tukapohowe ngalan tora: "NdraTimeyus."

6 Hilu pwai imui iya kili hu sehe nongan Yesu kinpwai kinna kili hilu.
Pwen hupa hiyan para hilu kawiriy kiya.
7 Pwen hilu wiri tongkiy isa kili Yesu, pe hilu tali ndroha hilu pe hilu
pwalaniy iya ndrita tongkiy pe Yesu iya mipwan aliy.
8 Pe hu ndramat soyon iya hupwalaniy koyau tahu iya ndrita sai. Pe
hu hayah tahu huya piyang pe huya sondriti ndrandra nonou hayah pe
hupwalaniy iya sai yi.
9 Pe hu ndramat huro mu pe hu ndramat huro ndruwan kene ara huro
wayeh, hupa tehe toro:
"Hosanna!
Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.
10 Ngindrai kitoholi king torou mahapo nakisa; yiy ara ndraye tamarou
Tepit.
Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!"
11 Yesu iya nondriya Yerusalem pe isong iya nondriya yumwa totohun
namandran, pe maran ituluwani melit masih. Hapeko kol iro piyah, pwen
yiy imui iya Petaniy, iyasura hu Songui pe Lumou.

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

12 Mandroulang para lang sih, huro tali Petaniy huyau pe Yesu ihin-
gorowe yiy imundrui.
13 Pe inime kei pik* hakou ara iho mawen hape, pe yowin iramburuhiy.
Pwen pe iya pakeh, ipa ndre mbuwan iho pwoyen, hapeko iya pe inimei
tehe kei aro kinippwai pwi. Hitun yowin opu; paratesah, nowen para
kippwai, ara mapu.
14 Pwen Yesu ipwai iya kili kei ara, ipa, "Kiro matne mahapo kiya,
ndramat hamou andre kinyan sangim paiwe pwi." Pe ndramiran hu
huhilingi nongan ipwai ara.
15 Pwen Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya Yerusalem. Pe Yesu
isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro rasses hu
ndramat mepo huropo pehei pe huro sousou memelit iya aliy. Pe itipiyani
hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani pwapwai tahu
ndramat huro sousou pai tahu.
16 Pe ipwayi hu ipa nonombun para hu mbuna kakun melit para sousou
kohorokai kaya kasa nondriya kowa yumwa totohun namandran.
17 Pwen ipwahanou hu, pe ipa, "Nongna Ngindrai mepo hu kantatuluwiy,
ara pwayan ipa toro, ndre?
Ngindrai ipa, 'Suwe, ara andre kapohowei tehe
seu para katohun ta hu ndramat masih para kol pwan masih, para hu
katohun kisa kili yo.'
Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para
pahana."
18 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih iyasura hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou, ara huhilingi nongan ariyo pe huro ten lohongai
para katingundru Yesu kimat. Hunohowani yiy, paratesah, hunimei tehe
hu ndramat soyon huteleh mwomwan iya nongan iro tiyaniy.
19 Pwen kol ipiyah pe Yesu iyasura ndramiran hu hutali Yerusalem.

Kei pik hakou imang

* **11:13:** Eng: fig

20 Pwen iya ndroulang para aliy, huro tokai sai huya, pe hunimei tehe
kei pik mepo Yesu iten anan ara, ara kinimang pwen te wiyin iya, ipoo ita
ngondron.
21 Pe Pita ilohongani sehe melit Yesu kinmbusiy, pwen ipwai iya kili Yesu,
ipa, “Ndramat Para Hinonou, animei! Kei pik mepo aten anan ara kinimang
masih.”
22 Pwen Yesu isomwi hu, pe ipa, “Lohonge ta wawu kipwotisingi Ngindrai.
23 Upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa hamou kipwai kiya ta pahayi ita
para kiret kisa paingan pe kikohis kiya ndras, pe kapa kinhindrundru pwi,
hapeko lohongan kipwotisingiy tehe andre kirayah, pwen sehe melit ipwai,
ara andre kirayah mannan kili yiy tehe ipwai.
24 Pwen pe upwai isa kili wawu, melit masih mepo wawu sok iya totohun,
ara lohonga wawu kipwotisingiy tehe akanwiriy pwen, pe andre kirayah
mannan kisa kili wawu.
25-26 Pwen kapa wawu koro tine pe akatohun, pe akalohongani sehe
melit mwomwan mepo hiyeh kinmbusiy kinsa kili wawu, ara akatali
mwomwan tan; pwen pe tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre
kitali mwomwan ta wawu yi.”†

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

27 Pwen humui husarayah husa Yerusalem paiwe, pe Yesu iya ihorokai
nondriya kowa yumwa totohun namandran. Pe hu pris huhohin ta hu pris
masih, iyasura hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu
yapane kol, ara hu masih huya kili yiy.
28 Pe husok yiy, hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe
hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou para ambusi melit aro?”
29 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksok sahin. Pe kapa
akasomwi yo, pwen andre kupwai kisa kili wawu, hape aleheh uwiri pwoke
nopwaran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu melit aro.
30 Akapwai kisa kili yo na: Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe
wawu pa ndre kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau kol paingan
yang, ndre iyau kili ndramat opu?”
31 Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iyau
kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen tehen tapeh pe lohonga
wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’
32 Hapeko mbuna tukapa, ‘Iyau kili hu ndramat opu’—ara konan.”
(Hupwai tehen toro, paratesah, hunoh tahu ndramat masih, ara hunimei
tehe Yohanes, ara yiy poropet hamou ndrokonan.)
33 Pwen pe husomwi Yesu, hupa, “Yowu tana yowu pwi.”

Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu
pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit
aro.”

12

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

† **11:25-26:** Pe hu ndramat hayah para ratuluwi nongan para koluw kinna, hu ratuluwi nongan sahin iya sura 11:25 pe irayah tehe 11:26, pe ipa toro: “Hapeko kapa wawu kantali mwomwan ta hamou pwi, pwen tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kintali mwomwan ta wawu pwi.” (Anime Mattiu 6:14-15)

1 Pwen Yesu iwong imu iya nongan pwandritiye iya kili hu, ipa toro:
“Ndramat hamou ihisi piyang hambut para wain, pe irahakowan. Pe yiy
ipaltani kupwiy sih para haliya mbuwa wain, pe isoye keyeu sih niwen
para hu ndramat keyen aliy para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang
aro iro kili hu ndramat hayah, para hu koro nimnim pe kapo mbulen kiya
aliy. Pe yiy ara iyau iya kol hakol mwanan iya.
2 Pe irahihini lang para rihiya mbuwa mwisi wain aro, pwen ipwandrisa
ndramiran hamou para poya mbulyan. Ipwai iya kili yiy para kiya pe kipo
mbuwa wain hayah iro kili hu ndramat, mepo ipwai iya kili hu para hu
koro nimnim kaliy.
3 Hapeko hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara humbultuwe
tahatini yiy, hurayi yiy iya mwomwan, pe hupwandrisa yiy iyau o mwaihei.
4 Pwen ndramira piyang ara ipwandrisa ndramiran hamou iya paiwe,
pwen hutaluwe payan, hurandroyani yiy, pe hupwasimiri yiy.
5 Pe ipwandrisa ndramiran hamou iya paiwe yi, pe hutingundrun.
Iyamulan, ipwandrisa hu soyon iya huya paiwe yi, pe hayah tahu hurayi
hu, pe hayah tahu hutingundruhu humat.
6 Pwen hamou opu iro ndron para kipwandrisa yiy, ara norun imwonen
mepo ndriyan imbuluhi yiy. Pwen iyamulan masih ipwandrisa norun, pe
ilohonganiy, ipa, ‘Andre hu karanuhuyani noru.’
7 Hapeko hu ndramat para mbulya piyang ara huro wong mwalingahu,
hupa, ‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih.
Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan
worou.’
8 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingun-
drun imat.”
9 Pwen Pe Yesu isike hu, ipa, “Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru
hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri
pingen pe kiykiy kiyata hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy.
10 Wawu kannime nongna Ngindrai sahin ara, ndre pwi? Nongan ara, ipa
toro:
‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.
11 Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’ ”
12 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih kene, pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara huro ten sai
para hu kambultuwe tahatini yiy, paratesah, huyirowei tehe Yesu iro wong
nongan pwandritiye ara, ara iyingani hu imwonen. Hapeko hunohowani
hu iya mbulmara hu yau, pwen pe hutali Yesu pe huyau.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

13 Porosih aro hu pohon para Yutah hu pwandrisa hu Parisiy hayah pe hu
ndramat hayah para kili Herot, para hu kaya kili Yesu pe hu kapakarawani
yiy, pe hu karatuni yiy kiya nongnan.
14 Pwen huyarayah huya kili yiy, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou, yowu
pahasaniy tehe wou ndramat para nongan ndrokonan. Pe wou anhoyos
kinna nima hamou pwi, paratesah, wou anoho hire hu ndramat pwi. Pe
wou ngara ahanuwani kultuwayi Ngindrai masih ndrokonan opu. Kiya;
alohonganiy tapeh? Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?
15 Tehen tapeh, yowu kayuk ndre konan?”

Hapeko Yesu ara kinpahasaniy tehe yihu ara ndramat para pwandrandraman. Pwen isok hu, ipa, “Paratapeh wawu pakaratuni yo? Akawiri sombule pat hambut kisa pe kunimei na.”
16 Pwen huwiri sombule pat hambut iya kili Yesu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya, iye, ara sumwoiwa hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”
Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”
17 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya, akaiki sehe melit ata Sisar kiya kili Sisar, pe ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”
Pwen pe yihu hilingiy isomwi hu, pe lohongahu indrap iyatan.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

18 Pwen hu Satyusiy hayah husa kili Yesu. Yihu Satyusiy ara, ngara hu kapa tehe ndramat kanmat ara kanlahiy para hu katine paiwe pwi.
19 Pwen yihu pwai iya kili Yesu, hupa, “Ndramat Para Hinonou, Mose kintatuluwi nongan sahin kinsa kili yorou toro: kapa ndramat hamou kimat pe nambuyun kihou pe norun pwi, pwen nalin andre kiwiri pihinau tan pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin.
20 Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huyen. Yiy ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya nambuyun, pe norun pwi, pe imat.
21 Pwen parahara ndrohan iwiri pihinau ta nalin, hapeko imat pe norun pwi yi. Pe parahara hilu iho mulan tehen aliy yi.
22 Pwen tehen tora ko hu manandrtimou kene, ara huwiri pihin hamou opu, hapeko hu masih noruhu pwi pe humat topwei. Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i.
23 Pwen kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pe hu masih kasa tine, pwen pihin ara andre kirayah nambuyu hiyeh ndrokonan? Animei! Yiy nambuyu hu manandrtimou kene!”
24 Pwen Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Akanimei, wawu kanpwotisi nongan, paratesah, wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi.
25 Pe kamulan hu ndramat masih kanmat andre hu kasa tine paiwe, yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi, hapeko andre hu koro ko tehe hu angelou tora kol paingan yang.
26 Hapeko iya lohonge para kamat pe katine, wawu kannime nongan mepo Mose kinratuluwiy pwi, ndre? Akalohongani titiye para kei hakou mwan iyat aliy, ara Ngindrai ipwai iya kili Mose, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.’*
27 Akanimei! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop. Wawu kanpwotisi nongan.”

Sehe nongan para pwahanou ara ihohin masih

28 Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou isa kili hu, pe ihilingi hu Satyusiy huro takekei mwalingahu. Ihilingi Yesu isomwi hu hiyan masih, pwen pe isike Yesu, ipa, “Sehe nongan para pwahanou ihohin masih iya nongna Ngindrai masih?”
29 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Andre karanuhuyani nongnan para pwahanou iye, ‘Wawu Yisrayel, akahilingiy! Yapan Ngindrai torou, yiy hamou opu, ara Yapan.

* **12:26:** Rakuhuye (Exodus) 3:6

30 Pe ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai atam kiyau ndriyam masih,
mwoiwam masih, lohongam masih pe pwoke tam masih.'
31 Pe nongan para pwahanou luhin para aliy, ara iye, 'Ndriyam kimbuluhi
hiyeh para pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbuke-
nam.' Nongan para pwahanou sahin namandran, ara kinho ramwaitini
nongan para pwahanou malhin iye pwi."
32 Pwen ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ipwai iya kili
Yesu, ipa, "Nongnam ara imwonen masih. Ngindrai ara yiy hamou opu, pe
hamou tehe yiy pwi yi.
33 Pe tukambuluhi Ngindrai kiyau ndriyarou masih, lohongarou masih,
pe pwoke torou masih; pe ndriyarou ngara kimbuluhi hu hiyeh para pakeh
kiltou tehe ndriya worou ngara kimbuluhi worou mbukenarou—kapa
tukaranuhuyani pwahanou malhin iye, ara iramwaitini yukyuk masih
worou ngara katimwi hu, pe worou ngara katohun kiya aliy."
34 Pwen Yesu inimei tehe lohonga ndramat ara, ara waison masih. Pwen
isomwi yiy, ipa, "Wou ara anto mwanan kili kolo King Ngindrai pwi." Pwen
hu ndramat masih yihu hindrundru para kasike yiy kiya hu soksok.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

35 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat nondriya kowa yumwa totohun
namandran. Pwen yiy ipwai, ipa, "Tehen tapeh pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou hupa Kristus ara noru Tepit?
36 Mwoiwan Haiyan iyki lohongai iya kili Tepit pe yiy mbukenan ipwai,
ipa,
'Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
"Asampwan kapwen te nimo mot,
kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam." '
37 Pwen pe kapa Tepit mbukenan kiyoh yiy 'Yapan,' pwen tehen tapeh ilahiy
kiya norun?" Pe hu ndramat soyon iya huro ara, ara huhilingi yiy pe
hupwes.
Hu ndramat soyon iya huhilingi nongna Yesu pe hupwes.
38 Yesu iro hinuwani hu pe ipwai iya kili hu, ipa, "Mara wawu kiro ta
hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Yihu namiliy para hu
kohorokai kiyapolo koyau niwen kiro koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu
ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei.
39 Tehen aliy opu hu ngara kanamiliy para hu kampwan ndrohonoku
mipwan hiyan nondriya hu yumwa mbulere, pe pwapwai hiyan hu
ndramat ngara hu kahaiyaniy ita nondriya lang para yon.
40 Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara
wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu
andre kawiri koran namandran iya."

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

41 Pwen Yesu iya pe impwan nondriya yumwa totohun namandran pakeh
kokou para sombule pat, pe iro nime hu ndramat huro yuk sombule pat iya
nondriyan. Pe hu ndramat soyon menmena hu soyon iya, ara huro yuk
singayai soyon iya nondriya kokou.
42 Pwen pihinau hamou menmenan pwi masih, ara isa pe iwiri sombule
pat malmbut mbuskau, irayah tehe sombule pat hambut, pe iyaikiy iya
nondriya kokou.

43 Pwen Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, “Yo
upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi ara, ara iyki
sombule pat iya nondriya kokou ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat
masih.
44 Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon
pe husaikiy tehe yukyuk. Hapeko pihinau aro, konan menmenan pwi
masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei.”

13

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

1 Iro mwonen Yesu itali yumwa totohun namandran pe isa mawen,
ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Ndramat Para Hinonou! Animei!
Hu pat namandra-namandran iya! Pe hu wum nonowan iya!”

2 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa toro: “Anime hu seu namandran masih,
ndre? Andre hu ndramat hayah hu kasa, pe hu kataluwe hu pat namandran
ara, pe andre pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi; andre hu
katipiyaniy masih kiya pwan, pe kamasumbuwe topwei.”

3 Pwen Yesu iyampwan iya Ngondron para hu Holip, pe maran iya haroh
pe inime yumwa totohun namandran. Pwen pe Pita, Yamis, Yohanes, pe
Antruw, ara huya kili yiy nokulaniy, pe husok yiy nokule ko, hupa:
4 “Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre hu memelit masih
mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit ndrokonan andre
kisa kimu, pe kipwainganiy tehe hu melit ara, ara pakeh hu nakarayah?”

5 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro, matisan ndramat
hamou kipakarawani wawu.
6 Hu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe hu kapa ‘Yo ko ara
ndramat ara.’ Pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon.
7 Pe kapa kamulan wawu kahalong nola hu pahun, pe hu nguluwa pahun
koropo kasa, nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu
karayah, hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu.
8 Hu ndramira kol namandran masih hayah, andre kapo pahun kiya kili
hu ndramira kol namandran masih hayah i; pe hu ndramira kolo king para
hu kol hayah andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol
hayah i. Pe hu nunuw andre karayah kili hu kol hayah, pe hu mundruwai
namandran andre karayah i. Hu melit masih aro, ara andre karayah kimu,
tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.
9 Kiro nondriya lang ara, ara akoro hinehes. Andre hu karatuni wawu
pe hu kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol. Pe
andre hu kamwiriyani wawu kiro yumwa mbultere tahu Yuta , pe hu kaiki
wawu kiya mbulmara hu pohon para hu kol namandran iya, pe hu king,
paratesah, wawu pwotisingi yo. Pe tunan yo ko, pwen andre wawu katiyani
tiyeyo kiya kili hu.
10 Pe nongan hiyan ta Ngindrai, ara andre hu kapohowei pe kisilihi kol
pwan masih namu.
11 Kapa hu kambultuwe wawu pe kawiri wawu kiya nongan, lohonga
wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai. Kirahihini
lang ara imwonen, sehe nongan Ngindrai kiykiy kisa kili wawu, ara wawu
kapohowei. Paratesah, nongan wawu nakapwai, ara nongna wawu pwi,
hapeko Mwoiwan Haiyan andre kiyki nongan kisa kili wawu para akapwai.

12 Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni
hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah, ara andre
kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasisingat
ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat.
13 Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu.
Hapeko sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang kiya pwomwiriy, ara
andre Ngindrai kisopwat yiy.

Hu memelit hayah mwomwan i andre karayah

14 Pe kiro lang ara ko, melit pwalan masih mepo andre kipwalngani*
yumwa totohun namandran, ara andre kisa pe kiro tine hapeleheh mepo
nonombun para kiro aliy (hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu).†
Pwen pe wawu para kol namandran hape Yutiya ara wawu kawop kaya hu
ngondron.
15 Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha seu, ara mbuna kilai kiya
pwan pe kisong kiya nondriya seu para kiya wiri melit kiya ngawan.
16 Pe sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kimui para
kiyapo koiwen.
17 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu
malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara.
18 Akatohun tehe melit masih ara mbuna kisarayah kiro mwonen lenge
nowou.
19 Nondriya lang ara, nopwaran namandran iya andre kirayah. Pe
nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe hu nopwaran masih mepo
kantayah pwen—iro ndroiyi lang Ngindrai imangsani melit masih kene
isarayah, isa manne mahapo—ara pwi. Pe nopwaran tehen tora andre
kintayah paiwe pwi yi.
20 Kapa Yapan kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna mulai
pwi, ara andre kinlahi hamou ndramat kiyen pwi. Hapeko ilohongani hu
mepo kinpirani hu pe kintakinimahu pwen, pwen pe imbusi nowen ara iya
mulai.
21 Pe kiro mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kipwai kisa kili wawu,
kipa, ‘Akanimei! Iye ara Kristus,’ ndre ‘Akanimei! Yoro, ara Kristus,’ pwen
lohonga wawu mbuna kipwotisingi nongnan.
22 Paratesah, hu Kristus pwasoyou, pe hu poropet pwasoyou, ara andre
hu karayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa pwoke pe ndraikiya pwoke
tahu, para hu kapakarawani hu mepo Ngindrai kintakinimahu—kapa ilahiy
para hu kambusiy tehen aliy.
23 Pwen pe mara wawu koro hinehes. Yo kunpwai mamu kinsa kili wawu,
tehe melit masih ara, andre kasarayah kamulan.

Kamulan Noru Ndramat andre kimui kisa

24 Kiyamulan para nopwaran namandran ara,
‘mwandrai andre kilokuh,
25 pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,
pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.’‡
26 Pwen kiro mwonen lang ara, hu ndramat andre kanime Noru Ndramat
kituh komkom kisa kol pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan naman-
dran.

---

* **13:14:** Teniyel 9:27; 11:31; 12:11 † **13:14:** Anime Taniyel 9:27; 11:31; 12:11 ‡ **13:25:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

27 Pwen andre Ngindrai kipwandrisa hu angelou tan hu kaya, pe andre
hu karawurani hu mepo kintakinimahu atan, hu kayau hu mbusungo kol
pwan mahaasai, kiro haroh para kol pwan kiyandrek kiya haroh para kol
paingan.

Wawu kapo lohongai kiyau kei pik

28 Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwo-
nen hu ndrandran kituhuruh pe kiyki kaimbuwehu, ara akapahasaniy,
tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh.
29 Tehen tora ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy
tehe Noru Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam.
30 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye hasap para mahapo aro,
ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei.
31 Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno,
ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai melit masih nakarayah, ara pwi

32 Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe
paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe
hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu yi. Taman hamou opu,
ara ipahasaniy.
33 Mara wawu kiro, pe akoro hinehes, paratesah, wawu kowu sehe lang
hu melit aro andre karayah.
34 Lohongai iye ara pakirayah tehe ndramat hamou pakitali suwen, pe
kiyau kiya mwanan. Pe kiyki hu ndramat para poya mbulyan, ara para
mara hu koro meltan. Pe kitaingani mbulen kiya kili hu hamou-hamou
tahu, pe kipwandrandrahani hiyeh mepo kiro pohokaram para yiy kiro
hinehes.
35 Pwen tehen tora ko mara wawu kiro, paratesah, sehe lang ndrokonan
mbukena seu nakisa kaliy, ara wawu kowu. Andre kisa kipiyah, ndre
ndrokolo ping, ndre tutut kirang, ndre ndroulang—ara tana wawu pwi.
36 Matisan kisa kileh pe kinimei tehe wawu tora matin manau.
37 Sehe nongan kunpwai kinsa kili wawu iye, ara ngara kutiyaniy tehen
tora ko kiya kili hu ndramat masih: ‘Wawu koro hinehes!’ ”

14

Pihin hamou itilingi ndraikei iya paya Yesu iro Petaniy

1 Lang malwoh iho ndron para kirahihini mbultere tahu Yisrayel para
Pasopa, kiyapolo lang para hu kalohongani Yon Para Ndrinanohun Mepo
Yis Aliy Pwi. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara huramburi nongan para hu kakorip
kokohe para kambultuwe Yesu pe katingundrun kimat.
2 Hapeko hupa, “Hapeko worou mbuna kambusiy kiro nondriya Yon,
paratesah, kapa tukambusiy, matisan hu ndramat karambumbuwat.”
3 Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo
ngara hu kapohowe ngalan, Simon ndramat para Mwamwa Kawa. Pwen
huroh huye ngilse keyau, pe pihin hamou isa isap pwisi ndraikei sih,
ndraikei mangonohon layin iro nondriyan mepo kennen ara namandran
iya. Ndraikei ara, ara hupohowei *nart*.* Pwen itumbuwe mara pwisi
ndraikei ara, pe itilingi ndraikei iya paya Yesu.

* **14:3:** Eng: nard; TP: sanda i dia tumas

4 Pe hu ndramat hayah huro ara, hunimei pe ndrinahu ilokuh. Pe
huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Paratesah pe itilingi ndraikei
mangonohon layin ara mwaihei opu?
5 Kapa yiy kinpwalngani ndraikei mangonohon layin ara pwi, pwen
hiyan para tukawiriy kiya pehei, pe andre yihu kasowaniy kiya sombule
silwa matingat (300).† Pwen singayai ara, ara iya hiyan para tukatainganiy
kiyata hu ndramat mepo hundroisiy.” Pwen pe hupomate pihin ara iya
mwomwan.
6 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Akatali yiy kiro. Paratapeh pe wawu
tora wong anan? Yiy ara imbusi kultuw hiyan isa kili yo.
7 Yihu ndramat mepo hundroisiy, ara andre hu koro polo wawu lang
masih. Pe ita weleso ta wawu ko, sehe lang apakasopwat hu, akasopwat.
Hapeko yo, ara andre kunto polo wawu waiye pwi.
8 Pihin ara imbusi sehe melit ilahiy para kimbusiy. Yiy itilingi ndraikei
mangonohon ara, isa mondro para kimwaniyani yo para toniyo.
9 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape aleheh nondriya kol pwan
masih mepo hu kaya pe hu kapohowe nongan hiyan aro kiya aliy, pwen
tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohongani
yiy.”

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

10 Pwen Yutas Yiskariyot, yiy hamou tahu Songui pe Lumou ara, ara
iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iya mburi lohongai para yiy
kiratuni Yesu kiya nimahu.
11 Pe huhilingi nongna Yutas pe hupwes namandran iya; pe hurandran-
gan para hu kasowani yiy kiya singayai. Pwen yiy ara iro ten sehe sai hiyan,
para kiratuni Yesu kiya nimahu.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

12 Pwen lang sih imu iya lenge Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi,
ara irayah. Lang ara ngara hu katingundru noru sipsip para Pasopa. Pwen
hu ndramira Yesu husike yiy, hupa, “Hape aleheh welem iso para yowu
kaya karamwaniyani anandrinai para aya pe ayan Pasopa kaliy?”
13 Pwen ipwandrisa hilu ndramiran malmou, pe ipa, “Walu kaya non-
driya kol namandran pe ndramat hamou mepo ikuni kohoyonga ndran,
ara andre kipohonani walu; pwen walu koho ndruwan.
14 Pwen sehe seu ndramat ara nakisong kaliy, pwen walu kasok ndramira
seu ara, alkapa, ‘Ndramat Para Hinonou ipwai, ipa, “Ndrohonoku mbultere,
ara ita hape aleheh, mepo andre kunamnam kiyapolo ndramiro hu, kiro
mwonen Lang para Pasopa?” ’
15 Pwen yiy andre kiyingani nondriya seu sahin, hongan namandran,
hira nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani melit masih tehe keyau pe
pwapwai pwen ita mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani menmena Pasopa
kiro ariya.”
16 Pwen hilu ndramiran hilya nondriya kol namandran pe hilu nime
memelit masih ara kinmwonen tehe Yesu kinpwai. Pwen pe hilu
mwaniyani hu melit para Pasopa.
17 Pwen kol ipiyah, Yesu iyapolo hu Songui pe Lumou huya seu ara.

† **14:5:** Sombule silwa matingat (300) ara, irayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiri nondriya hayou sih mwanye. Eng: 300 pieces of silver; or about a year’s wage for one person.

18 Pwen huya pe huyeroh ngilse keyau pe humi namnam, pe Yesu ipwai
iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou tawawu,
mepo impo namnam sura yo mahapo, ara andre kiratuni yo kiya nima hu
ndramat para hingasi yo.”
19 Ndramiran hu ara huhilingi nongan aro pe ndriyahu ara ipworu. Pe
hamou-hamou tahu husok yiy, hupa, “Andre yo, ndre?”
20 Pwen pe ipa, “Yiy ara hamou tawawu Songui pe Lumou mepo iripo
taimani ndrinanohun iya nondriya pwelekei sura yo.
21 Noru Ndramat, ara andre kiyau ndruwa nongan tehe pwayan kin-
pwai pe kintiyani tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre
kiratuni Noru Ndramat! Iya hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan
kinmwalahiy kinna tan pwi.”

Yesu iyki ndrinanohun pe wain iya kili ndramiran hu

22 Iro mwonen huro namnam, pe Yesu iwiri ndrinanohun, itoholiy pe
iramburingiy. Pwen iykiy iya kili hu, pe ipwai, ipa, “Akawiriy; iye ara
nombuwe.”
23 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawuloh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya
kili hu. Pe hu masih ara huyin yaliy.
24 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Iye ara ndreye para tapaniu, mepo
utilingiy para kisopwat hu ndramat soyon.
25 Upwai ndrokonan isa kili wawu, yo andre kunyin ndrunu mbuwa
wain aro paiwe pwi, kipoo kiya lang para kuyin kiya nimnim howen kiro
mwonen yo kuya nondriya kolo King Ngindrai.”
26 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen huyau huya Ngondron para hu
Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kitiyaniy tehe ikowu ta Yesu

27 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu masih andre katali yo topwei.
Pwayan hu kantatuluwiy, ara ipa toro:
‘Andre kutingundru ndramat para pwokereya hu sipsip,
pe andre hu sipsip, ara hu kamasumbuwe topwei.’
28 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro mu kili wawu kuya Kaliliyy.”
29 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Konan, kapa hu masih kunhindrun-
dru, hapeko yo, ara pwi.”
30 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wou,
tehe nepo kiping, pe tutut kintang maporolusap mapu, andre apwai
maporotisap tehe akowu to.”
31 Hapeko Pita irakekei pwokeyan, ipa, “Konan kapa kumat kiyasura wou,
hapeko andre kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi yoh!” Pwen hu ndramira
Yesu masih, ara hupwai iyawule tehen aliy.

Yesu iya tohun iya kol Ketsemani

32 Pwen huya pinge holip hape mepo ngalan Ketsemani. Pe Yesu ipwai
iya kili ndramiran hu, ipa, “Akamin iye, pe yo nakuya tohun.”
33 Pwen iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes huya sura yiy. Pwen ihingorowe
nopwaran mwomwan namandran iya, pe ndriyan, ara iroporu.
34 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo ara iporu namandran iya
pakeh tehe pakumat. Akoro iye, pe mara wawu kiro.”
35 Pwen iya hangoh hapeko mendreheh, pe ihikuwani ngundrun pe
itukuruhu iya ndrita pwan. Iro tohun pe isikei kapa hape meresai kihou
para kihindrisani lang para nopwaran ara. 36 Pe iro tohun, ipa, “O, Tomo!

Alahiy para ambusi melit masih. Pwen pe awiri pweniu iripo kili yo aro kiya mawen. Hapeko mbuna kirayah kiya namiliwo pwokeyan; pwi yoh. Kirayah namiliwam pwokeyan."
37 Pwen imui iya kili ndramiran hu matimou pe inime hu huro matin. Pwen ipwai iya kili Pita, ipa, "Simon, wawu tora matin, ndre? Wawu lahiy para koro poyoi kiho nondriya paramwandrai sih o?
38 Mara wawu kiro pe akatohun, pwen pe andre wawu kanyos kanna nondriya nohonou pwi. Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko nombuwe wawu ara imbuyei."
39 Pwen iya mawen paiwe, pe iya tohun. Pe iro ndruwa totohun tan para mamu ko.
40 Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin paiwe yi, paratesah, marahu, ara imwanunun. Pe hu kanpahasani sehe nongan para hu kapwai kiya kili yiy pwi.
41 Pwen imui porotoyoh, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu tora matin manau, pe tora ngoh, ndre? Hiyan; pwen ara. Lengen kinsarayah. Akanimei, Noru Ndramat, ara yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndramat pakut tahu mwomwan.
42 Akatine, tukayau! Akanimei! Ndramat nakiratuni yo, ara kinsa!"

Hu mbultuwe tahatini Yesu

43 Yesu iro wong manau o, indrou pwi ko Yutas, hamou tahu Songui pe Lumou, ara isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon iya husa iyasura hu semela pahun niwen pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol ara hupwandrisa hu.
44 Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara kinpomwanye kinna kili hu kinna kaipisa melit handra toro: "Ndramat mepo nakurahunghung kiya kili yiy, ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy; mara wawu kiro tan, pe akaluwani yiy kiya."
45 Indrou pwi ko, Yutas isarayah pe iya mwonen iya kili Yesu, pe ipwai, ipa, "Ndramat Para Hinonou." Pwen irahunghung iya kili yiy.
46 Pwen hupwahatini yiy, pe humbultuwe tahatini yiy.
47 Pwen humbultuwe tahatini Yesu, pe hamou iro tine ngilsen ara iwiri semela pahun niwen, pe isondriti ndrainga ndramat hamou para pwandrendres ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.
48 Pwen Yesu isomwi hu pe ipwai iya kili hu, ipa, "Yo ngara kuya mu kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre?
49 Lang masih ngara kuro sura wawu pe ngara kuhunuwani wawu kuro nondriya kalsuwa yumwa totohun namandran, hapeko wawu kansa mbultuwe tahatini yo pwi. Hapeko pwayan kinpwai ita nongna Ngindrai, ara andre kirayah mannan."
50 Pwen o, hu ndramira Yesu masih, ara hutali yiy pe huwop topwei.

Wihou hamou iwop

51 Iro mwonen lang ara, wihou hamou iye ndruwa Yesu, ara isumwa yiy iya koyau hamou pallen. Hu makundrayin humbultuwe yiy,
52 hapeko itali koyau tan, pe iwop mwaheh o iyau.

Huiki Yesu iya mbulmara hu ndramira Sanhetrin

53 Pwen huluwani Yesu iya seu kili pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, hu yapane kol, pe hu ndramat para

hinuwani nongan para pwahanou ara hu masih kansa rawurehu pwen huro aliy.
54 Pwen pe Pita iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe
irikai ipoo iya nondriya kou para kalsuwa pris ihohin ta hu pris masih kene.
Pwen irompwan sura hu makundrayin pe iro ling mwan.
55 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu
Yutah, ara huten hu ndramat hayah para hu katiyani kultuw mwomwan ta
Yesu para kipwokeyani lohongai para hu katingundru Yesu kimat. Hapeko
hukah ndrit.
56 Pe hitun tahu, ara hurasusut nongan; hapeko titiye tahu, ara kinna
wule handra ko pwi.
57 Pe hayah tahu, ara hurasusut nongan pwasoyou para kapwasimiri yiy
kaliy. Pe hupwai, hupa toro:
58 “Yowu hilingi yiy ipwai, ipa, ‘Andre kutumbuwe yumwa totohun
namandran mepo hu ndramat hu kanpwiliy iya nimahu; pwen, nondriya
lang maroyoh o, andre kupuli hawum paiwe, hapeko andre kunpuliy kinna
nimo pwi.’ ”
59 Hapeko nondriya titiye tahu aro imasumbuwe pe kinna wule handra
ko pwi.
60 Pwen pris ihohin ara itine iro mbulmarahu pe isok Yesu, ipa, “Wou
andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat aro topo
ratuni wou iya aliy?”
61 Hapeko Yesu ihun o iro, pe kinsomwi hu kinna nongan sahin pwi.
Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene isok yiy paiwe, ipa, “Wou ara
Kristus, Noru Ngindrai Kamai Haiyan, ndre pwi?”
62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yo ara; yo kopu. Pwen kamulan andre wawu
kanime Noru Ndramat kimpwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy
Pwokeyan Masih. Pe andre akanime yiy kisa kiyapolo kokom para yang.”
63 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene ara, indrohomwiri koiwen,
pe ipwai, ipa, “Paratesah, andre tukaten hu ndramat para kapwokeyani
nongan i?
64 Wawu kanhilingiy tehe yiy kinpwasisiman ana Ngindrai. Pwen wawu
lohonganiy tapeh?”
Pwen hu masih hupwai tisingiy tehe Yesu irakultuw mwomwan, pwen
pe andre katingundrun kimat.
65 Pwen hu hayah tahu, ara husokombunuhi yiy. Pe husumwa maran iya
koyau pe huhukuwani mbutimahu, pe huro rayi yiy, pe hupwai iya kili yiy,
hupa, “Kapa wou poropet hamou, pwen apwai!” Pwen hu makundrayin
hayah ara huwiri yiy pe huhusili yiy.

Pita ipa ikowu ta Yesu

66 Pita iro ndron nondriya kou, pe pihin hamou para poya mbulen ta pris
ihohin ta hu pris masih kene, ara irikai isa
67 Pwen maran iya pe inime Pita iro ling mwan. Pe ituluwani yiy pe ipwai
iya kili yiy, ipa, “Wou ara, aro sura Yesu para Nasaret i.”
68 Hapeko Pita ipwasarahani nongnan, ipa, “Yo ukowu pe kunpahasani
sehe nongan ata wong iya aliy, ara pwi.” Pwen iyau iya poho mara karam
para kou.
69 Pwen pihin para pwandrendres ara, inime yiy paiwe, pe ipwai iya kili
hu hiyeh huro tine ngilsen, ipa, “Yiy ita, ara hamou tahu.”
70 Hapeko ipa pwi paiwe yi.

Iyamulan hape, yihu hiyeh huro tine ngilsen hupwai iya kili Pita,
hupa, “Ndrokonan, wou ara hamou tahu yi, paratesah, wou ara ndramira
Kaliliyy.”
71 Pwen Pita iten anan pe irandrangan iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan,
ndramat mepo wawu tora wong anan, ara ukowu tan. Urandrangan tehe
kapa kupwasoyou pwen Ngindrai andre kiten ano.”
72 Pwen indrou pwi pe tutut irang paiwe,‡ pe Pita ilohongani nongna Yesu
kinpwai mamu kinna tan, ipa, “Tutut kintang maporolusap mapu, andre
apwai maporotisap tehe akowu to.” Pwen Pita ilohonganiy pe irang turuwe
yiy.

15

Huiki Yesu iro tine mbulmara Pailat

1 Pwen, makohuping sahin opu, hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu
yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu
Sanhetrin masih, huya mbultere hu para hu karawurani lohongahu. Pwen
huwasi Yesu, pe huluwi yiy iya mawen pe huyaiki yiy iya nima ndramat
para tamwanye ngalan Pailat.
2 Pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
3 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih hurasusut nongan soyon iya kili
Yesu.
4 Pwen Pailat isok yiy porosih i, ipa, “Wou andre asomwi nongan sahin,
ndre pwi? Anime hurasusut nongan soyon mwomwan isa ndritam!”
5 Hapeko Yesu kinsomwi nongan sahin pwi, pe Pailat ilohonge soyon.
6 Pwen irahihini lang para Yon para Pasopa, hayou sih tehe sih, Pailat
ngara kitali ndramat hamou kiro kou kisa ngawan. Kapa hu ndramat masih
kapohowe ngala sehe ndramat hunamiliy ita nondriya kou, pwen yiy ara
ko, ara andre Pailat kitali yiy kisa ngawan.
7 Koluw hu kaniyki hu ndramat hayah kanna nondriya kou. Hu ndramat
ara hutandroindroi pe hupo pahun iyasura hu yapane kol, pe hutingundru
hu ndramat hayah humat. Pe ndramat hamou ngalan Parappas, ara yiy
hamou tahu yi.
8 Pwen hu ndramat hayah husarayah husa kili Pailat, pe husike yiy para
kimbusiy sehe lohongai ngara kimbusiy hayou sih tehe sih kiya kili hu.
9 Hapeko Pailat isomwi hu, pe ipa, “Wawu namiliy para kutali King ta
wawu Yutah kisa kili wawu?”
10 Pailat ipahasaniy tehe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huiki Yesu
iya niman, paratesah, huhingasi yiy.
11 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, ara husuhuri hu ndramat
huro wule para hu kasok Pailat tehe mbuna kitali Yesu, hapeko kitali
Parappas kisa ngawan kili hu.
12 Pailat isok hu paiwe, ipa, “Pwen pe wawu namili yo para kumbusi tesah
kata ndramat ita, mepo wawu pohowe yiy King tahu Yutah?”
13 Pe hupalngai anan, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
14 Hapeko Pailat iro pwai iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe
kultuw mwomwan?”
Hapeko hupalngai namandran iya, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei
tondrih!”

‡ **14:72:** Hu ndramat hupahas iya lohongai, ara hupa tutut irang porolusap.

15 Pwen pe Pailat irambumbuni hu para hu kapwes. Pwen itali Parappas
iya ngawan kili hu, pe ipwai para hu ndram kamwiriyani Yesu, pe iyki yiy
iya nimahu para hu karapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

16 Pwen hu ndram para pahun huluwi yiy iya ngawan, pe huwiri Yesu
iya nondriya kou para suwe kapman. Pwen huyoh hu ndram para pahun
masih husa wule.
17 Pwen huwiri koyau anandritan hasai, pe husuluye Yesu iya aliy. Pe
huwiri hu malkei maporon pe hurakayaniy tehe kasapai, pe huikiy iya
payan.
18 Pwen huro palngai anan pe hupwasimiri yiy, hupa, “O yapane yowu,
wou king tahu Yutah!”
19 Pwen huti payan iya parah ken iho ken, pe husokombunuhi yiy. Pe
hutumbuwe ngundruhu pe hutukuruhu iyatan.
20 Hupwasimiri yiy ihipwen, pwen hutali koyau anandritan ara, isa
mawen kili yiy, pe husuluye yiy iya koiwen mbukenan. Pwen husuluye
yiy paiwe iya koiwen imwonen, pe huluwani yiy iya ngawan para hu kaya
rapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

21 Huropo huya pe hupohonani ndramat hamou ngalan Simon, ndramira
Sairini. Yiy ara tama Aleksanter hilu Rupus. Yiy ipwen te kol ngawan iropo
isa nakiya kol namandran. Pwen hu ndram para pahun ara hurakekeyani
yiy para kikuni kei tondrih ta Yesu.
22 Pwen huwiri Yesu iya kol hakol ngalan Kolkota. Pe ndroiyi ngala kol
ara, ara “Ndroho Ndruwi Paya Ndramat.”
23 Pe hu pakahang Yesu wain mepo husuluyaniy iyasura marasin para
kiyin, hapeko kinimwiy pwi yoh.
24 Pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih pe hutaingani koiwen tehe toro:
hunonoyou satu para kipwaingani hiyeh tahu andre kiwiri menmenan.
25 Iho mandroulang, paramwandrai iro mandrosih, pwen hurapaingi yiy
iya kei tondrih.
26 Pe huratuluwi koran iho ndrita payan, ara ipa toro, “KING TAHU
YUTAH.”
27 Pe hurapaingi hilu ndramat malmou para pahana, ara hilya kei tondrih
sura yiy. Huiki hamou iyapwen te niman mot pe hamou iyapwen te niman
kamou.
28 Pwen nongan mepo Ngindrai kinpwai koluw kinna, kinsarayah
ndrokonan, ara ipa toro: “Hundromwa yiy iyapolo hu ndramat para
tandroindroi.”
29 Pe hu ndramat huropo husayau, ara hupwasimiri yiy pe hupatumbuye
payahu iyatan, pe huro pa “Weh! Wou mepo apa andre aloiwani yumwa
totohun namandran, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre apuliy paiwe;
30 kiya, asopwat wou mbukenam, pe asapwan kei tondrih.”
31 Pwen tehen aliy i hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara huye pwasimiri yiy mwalingahu,
hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yiy
mbukenan pwi!
32 Kiya, ndramat para kisopwat hu ndramat hira, mepo ipa yiy King tahu
Yisrayel, ara hiyan para mahapo ko kisapwan kei tondrih. Pwen andre
yowu kanime yiy pe lohonga yowu kipwotisingi yiy.” Pe hilu malmou mepo
hu rapaingi hilu iya kei tondrih hilho polo yiy, ara hiluro ndringani yiy.

Yesu imat

33 Pwen iho ndrokolo lang pe paramwandrai iro songui pe luwoh, ara kol
pwan masih ilokuh topwei, ipoo iya piyahon pe paramwandrai iya iho tehe
maroyoh.
34 Iho nondriya paramwandrai maroyoh, Yesu iwayeh pwokeyan iya, ipa
toro: “Eloyi, Eloyi, lama sapaktani?” Ndroiyi nongna kolo hu, ara ipa toro:
“Ngindrai to, Ngindrai to, paratapeh antali yo?”
35 Pe hayah tahu mepo huro tine ngilsen, ara huhilingiy pwen, hupa,
“Akahilingiy; ita yoh Eliyah, ndre?”
36 Pwen hamou iro mwalingahu ingap iya, pe itaimani nanmam iya wain
susuwen pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya kili Yesu para kiyin. Pwen pe
ipwai, ipa, “Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei na, matisan Eliyah
kisa pe kitali yiy kisa pwan.”
37 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe, pe ngohan ihipwen pe imat.
38 Iro mwonen paramwandrai ara, ndrihiyap namandran iho ndrungak
nondriya yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. Ilen iho paingan
pe isandrek isa pwan.
39 Pwen ndram mepo ihohin tahu ndram masangat mepo iro tine haroh
ngilse Yesu, ara inime kaipisa kimat ta Yesu, pe ipa, “Ndrokonan masih!
Ndramat aro, ara Noru Ngindrai Kamai.”
40 Pe hu pihin hayah ara, huro ndron mwanan hape pe huro nimnim.
Mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para Maktala, Mariya mepo tina Yamis
mbuskau pe Yoses, pe iyasura Salome.
41 Hu pihin ara, ngara hu koho ndruwa Yesu, pe ngara hu kasopwat yiy
ma iro ndron Kaliliyy. Pe hu pihin soyon i, huro aliy ara, ara hu kantokai
pwen huyapolo Yesu husa Yerusalem.

Yosep yapa Aramateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

42 Pe kol iho piyah, pe ponokule para lang Sapat nakisarayah.
43 Pwen Yosep para kol Arimateya isarayah. Yiy ara poh hamou hiyan
tahu Yutah. Pe yiy ara hamou tahu hiyeh iro sohoni lenge King Ngindrai
andre kisa. Pwen yiy ara ndriyan ipwokeyani yiy pe iya nime Pailat, pe isok
yiy para kiwiri nombuwe Yesu.
44 Pailat ara ilohonge soyon, pe ipa, “Yesu, ara kinimat, ndre?” Pwen iyoh
iya kili pohon tahu ndram para pahun, pe isike yiy para kipahasaniy tehe
Yesu kinimat ndre mapu.
45 Pwen ihilingi nongna pohon tahu ndram para pahun, pe isomwiy, pe
ipa hiyan para nombuwe Yesu kiya kili Yosep.
46 Pwen Yosep isowani koyau hamou pallen, pe itali nombuwe Yesu isa
pwan, pe isumwa nombuwen iya koyau ara. Pe iwiri nombuwen pe iyaikiy
iya ngat sih mepo hu kansoyei iro pat sou. Pwen itiriyani pat sih isingori
poho mara ngat ara.
47 Pe Mariya para Maktala pe Mariya tina Yoses, ara huro nime hapeleheh
mepo huroni Yesu iya aliy.

16

Yesu itine paiwe

1 Pwen lang para Sapat kinhipwen pe Mariya para Maktala, Mariya tina
Yamis, pe Salome, huya sowani ndraikei pe melit hayah mangonohon layin,
pe hu pakaya tumwiy kiya nombuwe Yesu.

2 Makohuping o, para lang iho mu para sandre sih, hu pihin ara, huya
ngat maparamwandrai iro sisiyaniy o.
3 Pwen huro wong mwalingahu, hupa, “Hiyeh ndrokonan andre ki-
tiriyani pat kiltou kiya mawen poho mara ngat?”
4 Pwen huyarayah pe marahu pakitandras o, hunime pat ara, ara hu
kantiriyaniy kinna mawen. Pe pat ara namandra-namandran iya.
5 Pe husong huya nondriya ngat, pe hunime wihou hamou, koiwen pallen
pe niwen, ara imimpwan iyapwen te mot. Pwen pe hunoh turuwehu.
6 Hapeko wihou ara ipwai iya kili hu, ipa, “Mbuna akanoh turuwe wawu.
Yo upahasaniy tehe wawu tora ten Yesu, ndramira Nasaret, hiyeh hu
kantapaingi yiy kinna kei tondrih. Yiy kinto iye pwi. Yiy kintine. Akanime
nokun huiki yiy iyen aliy, ara iye.
7 Pwen wawu kaya mahapo ko, pe akayapwai kaya kili ndramiran hu, pe
Pita i, tehe Yesu andre kiro mu kili wawu kiya Kaliliyy. Pe wawu andre kaya
nime yiy kaya aliy, tehe mamu kinpwai kinsa kili wawu.”
8 Pwen husong ngat husa ngawan, pe huwop huya mawen. Paratesah,
hulelen pe lohongahu indrap. Pe hu kannese ndrainga hamou pwi,
paratesah, hunoh.
9 *Yesu itine kimat makohuping o, iya lang sih imu para sandre sih. Pe
yiy iyarayah imu kinna kili Mariya para Maktala mepo koluw kintapiyani
payit manandrtimou iro ndritan iya mawen.
10 Pwen Mariya para Maktala ara, iya pe inese ndrainga hu mepo hu
ngara koro sura Yesu, iro mwonen huro nondriya yumwa merei pe huro
rang.
11 Iro mwonen ara, huhulong kili Mariya tehe Yesu kintine, pe kinnime
yiy pwen. Hapeko ndriyahu kanpwotisingi nongnan pwi.
12 Pe iyamulan hape, yiy ipiy pe iyarayah iya kili hilu ndramiran malmou
hilu ro tokai nakatali kol namandran kaya ngawan.
13 Pwen hilya pe hilnese ndrainga hu ndramira Yesu masih, hapeko
ndriyahu kanpwotisingi nongna hilu pwi yi.
14 Iyamulan para aliy, Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu songui pe
hamou hurompwan hurakayani keyau para namnam. Pwen ipomate hu,
paratesah, hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe payahu ara pwokeyan iya.
Ipwai tehen toro, paratesah, ndriyahu kanpwotisingi nongnahu pwi, mepo
hiyeh hunime yiy imu pe husa nese iya kili hu tehe kintine.
15 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya kene kol pwan masih, pe akapo-
howe nongan hiyan kiya kili hu masih kene mepo Ngindrai imangsaniy.
16 Hiyeh ndriyan kipwotisingi yo pe kiwiri paptais ara andre kiro hiyan.
Hapeko hiyeh mepo ndriyan kinpwotisingi yo pwi, ara andre kikuni kora
kultuwayin.
17 Pe hu ndraikiya pwoke to iye, ara andre kiro ndruwa hiyeh hu
kapwotisingi yo: kiya ngolo, andre hu karasses hu payit, pe andre hu
kawong kiya nongna kol hakol-hakol.
18 Pe andre hu kasap mwat para taya ndramat, pe kapa hu kayin melit
ngahan tunguyan, ara andre kinngahi hu pwi. Pe andre hu kaiki nimahu
kaya ndrita hu ndramat humwa, pe andre hu kangoh i.”
19 Pwen Yapan iwong iya kili hu ihipwen, pe Ngindrai isoli yiy iya kol
paingan yang, pe iya impwan iyapwen te nima Ngindrai mot.

* **16:9:** Nondriya hu puk Paipel hayah para koluw, Mak 9:9-20 ara kinto pwi.

20 Pwen ndramiran hu huya kol pwan masih, pe huya pohowe nongnan. Yapan iropo mbulen iyasurahu, pe iyki ndraikiya pwoke ara para kipwokeyani nongnahu.

Luk
Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy
English: Luke
Tok Pisin: Luk
Nongan Imu

Iripo nondriya puk iye—*Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy*—ara itiyani titiye tehe Yesu, ara yiy ndramat para kisopwat hu ndramira Yisrayel, pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih i. Iro mwonen Yesu pakirandroiyi mbulyan, yiy ipwai iya kili hu ndramat tehe Mwoiwan Haiyan irakelehani yiy, pe iyki pwoke iya kili yiy, para kipohowe nongan hiyan ata Ngindrai kiya kili hu ndramat hundroisiy. (Anime 4:18.) Pe ndrokonan masih, puk ata Luk aro, ara itiyani hu titiye soyon tehe Yesu koyun ngara kisikirani hu ndramat mepo huro nondriya hu nopwaran handra-handra, pe imbusi hiyan iya kili hu.

Pe hu melit mepo Yesu imbusiy, ara huiki pwesai namandran iya, iya kili yowen hu pe hupwes iyatan. Pe tandrohonga Mariya imwalahiy iyatan, ara hu ndramat masih hupwes. (Anime 1:42-48 pe 2:10.) Pe iya hapwen para puk iye, iro mwonen Yesu iya kol paingan yang, ara hupwes namandran iya. (Anime 24:52.)

Hu titiye soyon ata Yesu pe hu melit mepo imbusiy, ara Luk hamou opu itiyaniy. Titiye hayah, ara kinto puk sih pwi yi—hu topo puk aripo ko. Luk opu, ara itiyani hu melit soyon mepo irayah tandrohonga Yesu isarayah iro kol pwan. Pe Luk opu iratuluwi nongan pwandritiye mepo Yesu ipohowei iyata ndramat para Samariya, isopwat ndramat mepo hu ndramat mwomwan hurayi yiy iho sai. Pe Luk opu iratuluwi titiye ta wihou itali taman pe iho mbui opu, pe iyasura hu nongan pwandritiye ta Yesu hayah i. Luk opu itiyani hu melit irayah kili Sakiyus, ndramat para poya takis.

Pe hu melit soyon, ara Luk itiyani titiye para aliy, tehe kultuw para kapwokeyani totohun, pe mbulya Mwoiwan Haiyan, pe kultuw para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Pe Luk ara itiyani titiye soyon, iya hu melit mepo hu pihin hu kanmbusiy.

Pe nongna Luk, ara mapu kinhipwen puk aripo. Luk iratuluwi puk sih i, mepo worou ngara kapwohowei *Titiye para Mbulya Hu Aposel*. Puk ara, ara itiyani hu melit mepo hu aposel humbusiy iyamulan para Yesu kinnau kinna kol paingan yang.

Luk iratuluwi titiye aro para kiya kili Teyopilus

1 Wuloh, Teyopilus; wou ndramat hamou namandran pe mangalam.
Yihu ndramat soyon huro ratuluwi hu melit mepo hu kantayah pwen
mwalinga yowu.
2 Yihu ratuluwi titiye para melit mepo hu hiyeh kannimei mamu kinna,
kinna marahu. Yihu ara, ara hurayah ndramat para poya mbulen para
nongna Ngindrai, pe huratiyaniy isa kili yowu.
3 Pwen pe yo mbukeno ukahi nokulani titiye masih iye iro ndroiyin pe
isa, pwen unimei tehe hiyan para kuratuluwiy, pe kuramwaniyaniy kiro
mwonen o, pe kisarayah kisa kili wou, Teyopilus.
4 Pwen pe wou alahiy para apahasaniy tehe hu melit mepo hu kanhin-
uwani wou kinna aliy, ara ndrokonan.

Angelou hamou iranonoye tehe Yohanes Ndramat para Paptais andre kisarayah

5 Iro mwonen Herot iro king tahu para kol namandran iya Yutiya,
Sekarayah ara yiy pris hamou, pe yiy ara pris iyau ndrokoyirayi Apiyah.
Pe nambuyun Elisapet ara iyau ndraye Aaron i.
6 Pe kultuwayi hilu malmou kene ara imwonen o iya mbulmara Ngindrai,
pe ngara hilu koho ndruwa nongan para pwahanou ta Yapan, pe hilu
konoho mbusi kultuw handra mwomwan para kultuwayi totohun ta
Ngindrai, ara pwi.
7 Hapeko hilu kanpo noru hilu pwi, paratesah, Elisapet ara ihikamai. Pe
hayou ata hilu malmou kene, ara kintamwaitini lenge hilu para hilu kapo
mbunah.
8 Pwen irahihini lenge hu pris para ndrokoyirayi Apiyah mepo Sekarayah
ngara kiropo mbulen kiyasura hu, ara isarayah. Pwen Sekarayah ara
nakiya po mbulen kiya mbulmara Ngindrai.
9 Pe kultuwayi hu pris, ara ngara hu karakau para kiyingani sehe pris
andre kiya nondriya yumwa totohun namandran ta Yapan, para kiya timwi
yukyuk mepo ngonohon layin. Pe kau, ara ipwaingani Sekarayah.
10 Pwen irahihini paramwandrai para nakitimwi yukyuk mepo ngono-
hon layin, ara yihu ndramat soyon iya husa rawure hu huro ngawan pe
huro tohun.
11 Pwen pe angelou hamou ta Yapan isarayah isa kili Sekarayah, pe iro
tine iyapwen te mot para kamwan para tuntun para kosumwan ngonohon
layin ara.
12 Iro mwonen Sekarayah inime yiy, mwoiwan ara ihin pe inoh turuwe
yiy.
13 Hapeko angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Sekarayah, mbuna anoh;
Ngindrai ara kinhilingi totohun tam pwen. Pe nambuyum Elisapet, ara
andre kipo norum kamai hamou, pe andre apohowe ngalan Yohanes.
14 Pe mbunah ara andre kiyki pwesai kisa kili wou, pe ndriyam andre
kimbuluhi yiy. Pe kiro mwonen lang para nakisarayah, ara andre hu
ndramat soyon iya hu kapwes,
15 paratesah, yiy andre kirayah ndramat hamou mangalan kiya mbul-
mara Yapan. Pe mbuna kiyin wain* ndre ndran tunguyan. Pe mapu tinan
kinmwalahiy tan, Mwoiwan Haiyan, ara andre kipep kiro kili yiy.
16 Pe yiy andre kiwiri hu ndramira Yisrayel soyon iya hu kamui kasa pe
koho ndruwa Yapan, Ngindrai tahu.
17 Pe yiy andre kiho mu kili Yapan kiya pwoke pe mwoiwa Eliyah. Pe
yiy andre kirapaiwani ndriya tama hu mbunah para kimbuluhi noruhu.
Pe andre kirapaiwani hu ndramat para ndraingapwi, para hu kawiri
lohongai waison tehe tahu ndramat imwonen. Pe yiy andre kimwaniyani
hu ndramat para hu koro hinehes para kalonge Yapan nakisa.”
18 Pwen Sekarayah isok angelou, ipa, “Yo andre kusapahasani melit
aro tapeh? Yo kunna parangoloh pwen, pe nambuyu ara yiy kinhi pihi
parangoloh i.”
19 Pwen angelou isomwi yiy, ipa, “Yo ngolo Kapriyel. Yo ngara kuro
tine mbulmara Ngindrai, pe ipwandrisa yo para kusa nese ndraingam kiya
nongan hiyan iye.
20 Pwen pe kiro mahapo kiya, andre amun o pe anlahiy para awong
pwi, kipoo lenge melit aro kirayah. Paratesah, lohongam ara kinpwotisingi
nongno pwi, mepo nakisa rahihini lengen para kirayah mannan.”

* **1:15:** Eng: wine

21 Lang ara, ara hu ndramat masih huye ngawan huro longe Sekarayah,
pe huro lohonge soyon, hupa paratapeh pe yiy ita manau nondriya yumwa
totohun namandran ndrangan niwen iya.
22 Iro mwonen isa ngawan, ara kinlahiy para kiwong kiya kili hu pwi. Pe
yihu ara huyirowei tehe yiy ara kinnime taltan handra iro nondriya yumwa
totohun. Pe iro mbusi hu kaipisa melit masih iya kili hu, ara iya niman opu.
Hapeko imun iro tehen tora ko.
23 Pe lengen para kiropo mbulen, ara isahapwen, pwen imui iya kolon.
24 Iyamulan para aliy, nambuyun Elisapet ara mapundriyan imin, pe iho
nondriya walah mayimah ara iro kohon o.
25 Pe Elisapet ipa, “Yapan imbusi melit aro isa kili yo, nondriya hu lang
aro, para kirapiyani masiro kiya mawen mbulmara hu ndramat masih.”

Angelou iranonoye tehe Yesu andre kisarayah

26 Elisapet ara walahen iho manonoh, pe Ngindrai ipwandrisa angelou
Kapriyel iya Nasaret, kol hakol ngawan ita nondriya kol namandran hape
Kaliliyy.
27 Pe angelou ara iyarayah iya kili pihindrahin hamou mepo kinnapolo
kamai hamou mapu. Pe hu kansokomburani yiy para kiyesou kiya kili
ndramat hamou ngalan Yosep; yiy ara iyau ndraye Tepit. Pe pihindrahin
ara, ara ngalan Mariya.
28 Pwen angelou ara iya kili yiy pe irawulohani yiy, ipa, “Yapan ita sura
wou, pe koyun iti wou namandran iya.”
29 Pe Mariya ara ndriyan ipworu namandran iya, iya sehe nongan
angelou kinpwai kinna kili yiy; pe iro lohonge soyon iya sehe ndroiyi
nongan isa polohori yiy iya aliy.
30 Hapeko angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Mariya, mbuna anoh. Pahas ta
Ngindrai ita kili wou.
31 Kamulan mapundriyam, pe andre amwalahiy kiyata mbunah kamai
hamou, pe andre apohowe ngalan, ara Yesu.
32 Yiy andre kirayah ndramat hamou namandran pe mangalan, pe andre
hu kapohowe yiy Noru Yiy Hiyeh Iyera Paingan Masih. Pe Yapan Ngindrai
andre kiyki yiy kirayah King, pe andre kiwiri ndrohonoku tumbun Tepit.
33 Pe yiy andre kiro King kili hu ndraye Yakop kinto-kinto, pe ndrohonoku
pwanpwan ta King mepo andre kinhipwen pwi.”
34 Pwen Mariya isok angelou, ipa, “Melit aro andre kirayah tapeh?
Paratesah, yo kunna polo hamou kamai mapu.”
35 Pe angelou isomwi yiy, ipa, “Pwoke ta Ngindrai Iyera Paingan Masih ara
andre kiramburihi wou, pe Mwoiwan Haiyan andre kisa ndritam. Pwen pe
yiy haiyan mepo namwalahiy kiyatan ara, ara andre kapohowe yiy Noru
Ngindrai Kamai.
36 Animei, nayim Elisapet ara kinhi pihi parangoloh pwen, hapeko yiy
mapundriyan, pe andre kipo norun kamai hamou. Pe yiy mepo hupa
kinhopo norun pwi ara, ara walehen manonoh pwen imira.
37 Sehe melit pwokeyan mepo Ngindrai kinlahiy para kimbusiy pwi yeh?”
38 Pwen Mariya isomwi yiy, ipa, “Yo pihin para poya mbulya Yapan.
Nongan mepo anpwai, ara hiyan para kirayah mannan kisa kili yo.” Pwen
angelou itali yiy pe iyau.

Mariya iya saisai iya kili Elisapet

39 Iro mwonen ara, Mariya ihikule yiy, pe ileheleh iya kol hakol ngawan
ita nondriya hu ngondron para kol namandran hape Yutiya.

40 Pe iyarayah iya pe isong iya nondriya suwe Sekarayah, pe irawulohani Elisapet.
41 Iro mwonen Elisapet ihilingi yohola Mariya, pwen mbunah iro ndriyan ara ilohori yiy. Pe Elisapet ara ipep iyata Mwoiwan Haiyan.
42 Pe iwayeh namandran iya, ipa, “Ngindrai ara kintoholi wou pwen mwalinga hu pihin masih. Pe norum mepo namwalahiy kiyatan, ara kintoholi yiy.
43 Yo po hiyeh, pwen pe tina Yapan to isarayah isa kili yo?
44 Pe iro mwonen ndraingo ihilingi yoholam, pwen mbunah iro ndriyo ara ilohori yiy iyapolo pwesai.
45 Yapan kitoholi yiy mepo kinpwotisingi lohongan tehe sehe melit mepo Yapan kinpwai kinna kili yiy, ara andre kirayah mannan.”

Waliya Mariya

46 Pwen Mariya ipa,
“Lohongo ihiri ngala Yapan,
47 pe mwoiwo ipwesani Ngindrai, Yiy Ngara Kisopwat Yo.
48 Yo pihin mwaihei para poya mbulyan,
pe lohongan ngara kiti yiy mepo iyki yiy iya pwan.
Pe kiro matne mahapo kiya, hasap kiyau hasap, ara andre hu kapa tehe Yapan kiniyki lomwes kinsa kili yo.
49 Yiy Hiyeh Mepo Pwokeyan Masih ara, ara kinmbusi melit namandran iya kinsa kili yo—
pe ngalan ara haiyan.
50 Pe koisirai tan ara andre kisalti hu mepo huro pahandra nohowai tan,
hu hasap kiyau hasap.
51 Pe yiy imbusi hu mbulen pwokeyan iya,
pe irasumbuwani hu mepo ngara hu kasikiye hu koro nondriya lohongahu.
52 Pe irapiyani hu king pwokeyan iya husa pwan husa mawen ndrohonokuhu,
pe ihiri hu ndramat mepo ngalahu pwi.
53 Pe hu ndramat mepo hu mundrui, ara iyki hu melit hiyan iya kili hu, pe isihi hu.
Hapeko irasses hu ndramat mameltahu soyon iya, ara huyau o mwaihei.
54 Pe kinsopwat ndramiran hu para Yisrayel,
pe koyun kintut koisirai tan pwi,
pe andre kinto-kinto kiya kili
55 Apraham pe ndrayen hu,
tehe kinpwai pwen kinna kili tamarou hu.”
56 Pe Mariya ara iyepolo Elisapet iho pakeh tehe walah maroyoh. Pwen iyamulan imui iya kolon.

Elisapet imwalahiy iyata Yohanes Ndramat para Paptais

57 Pwen irahihini lenge Elisapet para nakimwalahiy ta mbunah, pwen imwalahiy ta norun kamai.
58 Pe yowen hu pe hu mepo huro pakeh kili Elisapet, ara huhilingiy tehe Yapan kiniyki koisirai tan namandran kinna kili yiy. Pwen yihu masih ara, ara hupwes iyasura yiy.
59 Pe iro mwonen lang mandrolwoh para yihu nakasondriti kapilo mbunah, ara yihu pakayoh ngalan kiya pihisali taman Sekarayah.

60 Hapeko tinan ipwai iya hu, ipa, “Pwi yoh! Andre kayoh ngalan
Yohanes.”
61 Pwen hupwai iya kili yiy, hupa, “Hamou kinho mwalinga yowem hu,
ara ngalan tehen tora pwi.”
62 Pwen huwong kaipisa nongan iya nima hu iya kili taman, para hu
pakayirowei tehe inamili ngala mbunah kiya hiyeh.
63 Pe ipwai iya kili hu para hu kawiri melit handra kisa para kiratuluwi
nongan kaliy, pe mwoiwahu masih ara ihin tehe iratuluwiy, ipa toro:
“Ngalan ara Yohanes.”
64 Pwen hape pwi ko, poho Sekarayah ite pe kalamen imemeyeu pe iwong
imwonen, pe ihari ngala Ngindrai.
65 Pe hu ndramat masih mepo huro pakeh kili yiy, ara nohowai iwiri
hu. Pe tiyeya hu melit masih ara, ara ingau pe isalti ngondron para kol
namandran hape Yutiya, pe hu ndramira kol ara huye pwahaltaniy.
66 Hu ndramat masih ara huhulong pe huro lohonge soyon pe huro sok,
hupa, “Mbunah aro ara andre kirayah hiyeh ndrokonan?” Huro sok tehen
tora, paratesah, pwoke ata Yapan ara iro kili yiy.

Waliya Sekarayah

67 Pe Sekarayah, tama Yohanes, ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe iwong
tehe poropet hamou, ipa toro:
68 “Kahari ngala Yapan Ngindrai para Yisrayel,
paratesah, yiy ara kinsa pwen pe kinsopwat worou ndramiran.
69 Yiy ara kiniyki pwoke kinna kili ndramat hamou para kisopwat tou
iripo nondriya kamaye Tepit, ndramat para poya mbulyan,
70 tehe kinpwai pwen kinna kili hu poropet haiyan tan para koluw kinna,
71 tehe andre kisopwat rou kasa mawen kili hu hiyeh humwisnani rou,
pe kasa mawen nima hu mepo huhingasi rou.
72 Ilohongani koisirai tan kiniykiy pwen kinna kili tumburou hu,
pe ilohongani tapaniu tan haiyan,
73 pe nongan kintandrangan kinna kili tamarou Apraham,
74 para kisa sopwat tou kasa mawen kili hu hiyeh humwisnani rou,
pe kirakelehani rou para tukambusi mbulyan, pe andre tukannoh pwi.
75 Pwen pe nondriya hu lenge rou masih, andre tukambusi mbulen kiyapolo
kultuw imwonen pe haiyan kiya mbulmaran.
76 Pe noru, wou ara andre hu kapohowe wou poropet hamou ta Ngindrai
Iyera Paingan Masih;
pe wou andre oho mu kili Yapan, pe aramwaniyani meresayan.
77 Pwen pe ndramiran hu masih andre Yapan kitali hu kultuw mwomwan
tahu kayau,
pe tehen tora ko andre hu kasa yirowe sopwat ta Yapan.
78 Nondriya koisirai para namiliwa Ngindrai,
pwen andre mwandrai kiyat kiyau kol paingan yang kisa pwan kiltou,
79 para kilengani hu mepo hutora nondriya lokuhan,
pe hu tora nondriya nohowai para kimat.
Pe andre kiponokulani tokuya rou kiro meresai para ndriya wayis.”
80 Pwen mbunah ara imandra pe ipwoke iya mwoiwan, pe iye kol
ndrohoyin ipoo lengen para kisa pwaingani yiy kisa ngawan mbulmara hu
Yisrayel.

2

Mariya imwalahiy iyata Yesu

1 Tandrohongan ara, Sisar Aukustus ipwandrandrahani nongan iya kili
hu ndramat masih huro pahandra kol namandran masih kene Rom, para
hu kaya yuk ngalahu.
2 (Aro ara irandroiyi yukuya ngala hu ndramat tandrohonga Kwiriniyus
iro pohon para kol namandran iya Siriya.)
3 Pwen pe hu ndramat masih kene, ara humui huya ndroho kolohu
hamou-hamou, para hu kaya yuk ngalahu.
4 Yosep ara iyau wum ta ndraye King Tepit, pwen pe itali kol ngawan
Nasaret ita nondriya kol namandran hape Kaliliyy, pe iya paingan iya kol
namandran hape Yutiya, pe iya kol ngawan ata Tepit ngalan Petlehem.
5 Pe Yosep iya kol ara iyapolo Mariya para hilkaya yuk ngala hilu.
Mariya ara hu kansokomburani yiy pwen para kiwiri Yosep, pe Mariya ara
mapundriyan imin.
6 Iro mwonen hilto ndron aliy, pwen lenge Mariya para nakimwalahiy ta
mbunah isarayah,
7 pe imwalahiy ta norun ndrihou kamai. Pwen isumwa yiy iya ndrihiyap,
pe iyki yiy iye matin pwelekeya mbulmwakau, paratesah, hu noku matiliu
masih para nondriya seu, ara hu kanpep topwei kinna tahu ndramat.

Angelou isarayah pe iwong iya kili hu ndramat para pwokereya hu sipsip

8 Pe iro mwonen ping ara, ara yihu ndramat hayah para pwokereya
hu sipsip, ara huro pakeh kol ngawan Petlehem, pe huro memerani hu
sipsip tahu. 9 Pe angelou hamou ta Yapan iyarayah iya kili hu, pe nonowa
nganngana Yapan isarahakowahu pe ilengani hu, pe hunoh mimiri hu.
10 Hapeko angelou ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh. Yo usaiki
nongan hiyan para pwesai namandran iya, isa kili wawu ndramat masih
kene.
11 Lang nepo ita nondriya kol ngawan ta Tepit, pihin hamou kinmwalahiy
kinna ta Ndramat Hamou Para Sopwat; yiy ara Yapan Kristus.
12 Pe wawu andre kanime kaipisan tehe toro: Wawu andre kanime
mbunah hamou hu kansumwa yiy iya hu ndrihiyap, pe iyera matin
nondriya pwelekeya mbulmwakau.”
13 Indrou pwi ko, yihu angelou para pahun soyon iya para kol paingan
yang, ara husarayah husa polo hamou para mamu, pe huhuri ngala
Ngindrai huro pa,
14 “Kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih,
pe kiro kol pwan, ndriya wayis kiro mwalinga hu ndramat mepo
namiliwai tan itapolo hu.”
15 Pwen hu angelou masih hutali hu, pe humui kannau kanna kol paingan
yang, pe hu ndramat para pwokereya hu sipsip, ara hamou iro pwai iya
kili hamou, huro pa, “Kiya, tukaya Petlehem pe tukaya nime melit mepo
kintayah aro, tehe Yapan kinnese ndraingarou pwen kinna aliy.”
16 Pwen huhumbuh huya pe huya nime Mariya hilu Yosep pe mbunah
ara iye matin nondriya pwelekeya mbulmwakau.
17 Iro mwonen huya koyum yiy ihipwen, pwen huya tiyani nongan mepo
hu kanhilingiy iyata mbunah ara.
18 Pe hu ndramat masih huhilingiy, ara huro lohonge ndrit iya sehe melit
mepo hu ndramat para pwokereya hu sipsip hu kantiyaniy kinna kili hu.
19 Hapeko Mariya iyki hu nongan masih kene ara, ara iro ndriyan pe
ngara kiro lohonge kiya aliy.

20 Pwen hu ndramat para pwokereya hu sipsip ara humui huyau, pe
huro hari ngala Ngindrai pe huro pwesani yiy iya hu melit masih mepo hu
kanhilingiy, pe hu kannimei; ara hu kantayah imwonen o tehe hu angelou
kannese ndraingahu pwen.
21 Iro mwonen lang mandrolwoh para nakasondriti kapilon, hupohowe
ngalan iya Yesu, ngalan mepo angelou kinpohowei pwen ma kintayah
ndriya tinan mapu.
22 Iro mwonen lang kinsa pwen para kambusi kultuw para karayah
howen kiya mbulmara Ngindrai, iho ndruwa Nongan para Pwahanou
ta Mose, pwen Yosep hilu Mariya hilu wiri mbunah iya Yerusalem para
kayaiki yiy kiya kili Yapan.
23 Hilu ho ndruwa Nongan para Pwahanou ata Yapan, ipa toro: “Hu
mbunah ndrihou kamai masih kene, ara kayaiki hu tehe yukyuk haiyan
kiya kili Yapan.”*
24 Pwen hilu wiri pai malmou, para hilu kambusi yukyuk tehe pwayan
kinpwai pwen ita Nongan para Pwahanou ata Yapan, ipa toro: “pai malmou
ndre noru ngai malmou.”†
25 Pwen ndramat hamou iye Yerusalem, ngalan, ara Simeyon. Yiy ara
ndramat imwonen, pe ngara kiho ndruwa nongan para pwahanou masih
ata Yapan. Yiy ara iro longe ndramat mepo Yapan kintakiniman para kisa
pe kisopwat hu Yisrayel. Pe Mwoiwan Haiyan ara iro kili yiy.
26 Mwoiwan Haiyan ara kinpwainganiy pwen kinna kili yiy, tehe yiy
andre kinmat kileh pwi, kipoo kinime Yapan Kristus.‡
27 Pwen pe Mwoiwan Haiyan iluwani Simeyon iya nondriya yumwa
totohun namandran. Pwen iro mwonen ara, Mariya hilu Yosep hilu wiri
noru hilu malaman Yesu, para koro ndruwa kowase hu, tehe nongan para
pwahanou kinpwai,
28 pwen Simeyon iwiri mbunah pe isap yiy iho niman. Pe irawuloh iya
kili Ngindrai, ipa:
29 “O Yapane, yo ndramat para poya mbulyam;
mahapo nimam kihitan to kiyapolo ndriya wayis, tehe antandrangan
pwen kinna.
30 Paratesah, moro ara kinnime sopwat tam pwen.
31 Wou antamwaniyani melit ariya pwen iro mbulmara hu ndramat
para kol pwan masih.
32 Pe nganngananan andre kilengani hu Ndramira Lah,
pe andre kihari ngala ndramiram hu para Yisrayel.”
33 Pwen pe tama mbunah pe tinan, ara hilhilingiy pe hilu lohonge soyon
iya, iya sehe melit Simeyon kinpwai pwen iyata mbunah ara.
34 Pwen Simeyon iyki lomwes iya kili hu, pe ipwai iya kili tina mbunah,
Mariya, ipa, “Ahilingiy; mbunah iye, ara Ngindrai kintakiniman pwen para
kimbusi hu soyon iya koro nondriya Yisrayel hu kayos, pe hu soyon iya
hu katine. Yiy andre kirayah tehe kaipisa melit handra mepo andre hu
karasisingat anan.
35 Pwen pe lohongai kokohon tahu ndramat soyon iya ita ndriyahu, ara
andre kisa kiro yelan ngawan. Pe andre ahangoruwei tehe semela pahun
niwen hapai kissi nerem i.”

---

* **2:23:** Anime puk Rakuhuye (Exodus) 13:2,12 † **2:24:** Mbulya Hu Pris (Leviticus) 12:8 ‡ **2:26:** Eng: Christ, Messiah; TP: dispela man Bikpela i bin promis long salim i kam bilong kisim bek ol manmeri bilong en

36 Iro mwonen lang ara, poropet hamou pihin i iro, ngalan ara Ana
SuPanuwel. Pe yiy ara iyau wum ta Aser. Pe yiy kinna pihi parangoloh
masih, pe mamu iyesou pe iro polo nambuyun ara hayou manandrtoyoh o.
37 Pwen iya pihinau pe iho tehen tora ko, ipoo hayou tan iya androlungui
pe haahiu (84). Pe kinho tali yumwa totohun namandran pwi. Ping pe lang
masih ngara kiro po mbulya Ngindrai, pe ngara kiyuh anandrinai pe kiro
tohun.
38 Pwen iro mwonen paramwandrai ara, ara yiy isa kili hu, pe irawuloh
iya kili Ngindrai. Pe inese titiye ta mbunah ara, iya kili hu ndramat mepo
huro longe hiyeh andre kisopwat hu para Yerusalem.

39 Pwen Yosep hilu Mariya hilu kanmbusi melit masih iho ndruwa
Nongan para Pwahanou ata Yapan kinhipwen, pwen hilmui hilya kolo
hilu imwonen—kol ngawan Nasaret, hira nondriya kol namandran hape
Kaliliyy.
40 Pe mbunah ara imandra pe mandran ipwoke; pe ipep iya lohongai
waison, pe koisirai ta Ngindrai, ara iro ndritan.

Wihou Yesu iro yumwa totohun namandran

41 Hayou sih iyau sih taman hilu tinan ngara hilu kaya Yerusalem, para
kaya Kowase Yon para Pasopa.§
42 Iro mwonen Yesu hayou tan iho songui pe luwoh (12), pwen huya
paingan Yerusalem, para hu kaya Kowase Yon para Pasopa, tehe ngara hu
koro mbusiy.
43 Iyamulan para kowase yon ilon, iro mwonen taman hilu tinan hilro
mui nakaya kolohu, hilu kowu tehe wihou Yesu ara kinto ndron Yerusalem.
44 Pe hilu pa ndre yiy ara iro polo hu masih mepo huyau ara. Pe yihu
ye rokai ipoo iya lang sih sesek mwanye. Pwen hiluro seyeh yiy mwalinga
yowe hilu pe kowase hilu hu.
45 Pe iro mwonen hilu seyeh yiy ndrit, pwen hilu mui paiwe, para kaya
ten yiy kaya Yerusalem.
46 Pwen lang maroyoh para hilro seyeh yiy isayau, pwen hilya kahi yiy
iro nondriya yumwa totohun namandran. Pe hilu nime yiy imimpwan
mwalinga hu ndramat para hinonou, pe iro tahilong hu pe iro sok hu iya
hu soksok hayah.
47 Pe yihu masih mepo huro hilingi yiy, ara huro lohonge ndrit, paratesah,
lohongan ileu pe ipahas iya nongan mepo iro somwi hu iya aliy.
48 Iro mwonen taman hilu tinan hilu nime yiy, ara lohonga hilu indrap.
Pe tinan ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, paratesah pe arakultuwani youlu
tamam tehen tora? Ambusiy pe youlu ngandrah para teleyam.”

49 Pe yiy ipa, “Walu tora ten yo paratesah? Walu kowu tehe usa para kuro
suwe Tomo?”
50 Hapeko hilu kanyirowe sehe nongan mepo iro pwai iya kili hilu iya
aliy, ara pwi.

51 Pwen pe Yesu iyau iyapolo hilu pe huya pwan kol Nasaret, pe iho
ndruwa nongna hilu masih. Hapeko tinan, ara iyki nongan masih ara iro
manau lohongan.
52 Pe Yesu iro mandra, pe lohongai waison pe namiliwa Ngindrai pe
namiliwa hu ndramat kene, ara huro has kili yiy.

§ **2:41:** Eng: Passover; TP: Bikpela De Bilong Tingim De God I Larim Ol Israel I Stap Gut

3

Yohanes Ndramat para Paptais, iramwaniyani meresaya Yapan

1 Iro mwonen hayou songui pe yimah ta Sisar Tiperiyus, iro king tahu
kol masih hutora pahandra kol namandran masih kene Rom, ara Pontiyus
Pailat iro pohon para kol namandran hape Yutiya, pe Herot iro pohon
para kol namandran hape Kaliliyy, pe nalin Pilip, ara iro pohon para kol
namandran hape Yituraya pe Trakonitis, pe Lisaniyas, ara iro pohon para
kol namandran hape Apilene.
2 Annas hilu Kayapas ara hilu pris hilhohin ta hu pris masih kene. Pe
tandrohongan ara, nongna Ngindrai, ara isa kili Yohanes noru Sekarayah
iro kol ndrohoyin.
3 Pe Yohanes irikai irakayani hu kol masih huro pakeh Ndran Yortan,
pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu pe kawiri
paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu.
4 Tehe pwayan kinpwai pwen ita puk ta poropet Yisayah, ipa toro:
“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol ndrohoyin, ita pa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.
5 Pe karatulungi hu pwenten masih, pe kataluwe hu ngondron pe pahayi
masih ara hu kasapwan.
Pe hu sai mepo humakaiye, ara karamwaniyani hu pe hu koro mwonen,
pe hu sai mepo humasusuwat, ara karalohori hu pe hu kameh.
6 Pe hu ndramat para kol pwan masih, andre hu kanime mbulya Ngindrai
para kisopwat worou.’ ”
7 Pwen Yohanes ipwai iya kili hu ndramat soyon mepo husa kili yiy para
kisumuluwani hu ara, ara ipa, “Wawu ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh
kinpomwanye kinsa kili wawu pe apakawop kaya mawen ndrinalokuh ta
Yapan mepo itapo isa?
8 Pe kapa wawu kantapaiwani ndriya wawu ndrokonan, pwen kultuwayi
wawu kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i. Pe wawu mbuna akahater-
ena wawu, pe akapa, ‘Apraham ara tumbu yowu.’ Yo upwai isa kili wawu
tehe, iyau kili hu pat aripo, Ngindrai ilahiy para kimbusi hu karayah hu
tumbu Apraham.
9 Pe semen kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyi kei yi, pe hu kei masih
mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu kaya pwan pe kapiyani
hu kaya nondriya mwan.”
10 Pe hu ndramat soyon huro ara, husok yiy, hupa, “Pwen pe yowu po
andre kambus tehen tapeh ara?”
11 Pwen Yohanes isomwi hu, ipa, “Yiy mepo suluyan malmou, ara kiyki
hamou kiyata hiyeh mepo suluyan pwi, pe hiyeh mepo anandrinan soyon,
ara kimbusiy tehen aliy i.”
12 Pe yihu ndramat hayah para poya takis, ara husa yi para kawiri paptais.
Pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, yowu andre kambus tehen
tapeh?”
13 Pwen Yohanes ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kambulte sombule pat kiya
weneyan o, pe mbuna kiramwaitiniy tehe wawu ngara koropo.”
14 Pwen hu ndram hayah husike yiy, hupa, “Pe yowu andre kambus tehen
tapeh?” Pe isomwi hu, ipa, “Wawu mbuna akarakekeyani hu ndramat pe
kawiri sombule pat tahu. Pe wawu mbuna akaiki hu ndramat kiya nongan
o mwaihei, para akawiri sombule pat kiyau kili hu. Akalohonganiy tehe
kenne wawu mepo wawu tora wiriy, ara ilahi wawu.”

15 Pe hu ndramat masih huro longe pe huro sohe, ara huro lohonge soyon
iro ndriyahu, pe huro pa, “Matisan Yohanes ara Kristus, ndre?”
16 Pwen Yohanes isomwi hu masih, ipa, “Yo urupo sumuluwani wawu
iya ndran. Hapeko ndramat hamou pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo,
ara andre kisa, pe yo ara kunlahiy para kulombuli malkeye hatna pwelekan
pwi. Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan pe kiya mwan.
17 Pe yiy iya ndrohonoku ponokuleya wit pe imbultuwe suweleya pwan
tan ita niman para kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe andre kimbultani
sangi wit, kiya nondriya kaisowan. Hapeko pwisi wit, ara andre kitimwiy
kiya mwan mepo kinoho mat pwi masih.”
18 Pe Yohanes ara ipohowe nongan soyon handra-handra yi, para ki-
rakelehani ndriya hu ndramat. Pe ipohowe nongan hiyan, iya kili hu yi.
19 Yohanes ara ngara kipomate Herot, pohon para kol namandran hape
Kaliliyy, kiya hu melit mwomwan ngara kimbusiy. Pwen ipomate Herot
paiwe, iya mwomwan mepo imbusi iya kili Herotiyas, paratesah, Herot
iwiri Herotiyas iya nambuyun, hapeko Herotiyas ara yiy nambuyu nalin.
20 Pwen pe Herot iposura hu mwomwan mepo kinmbusiy pwen kinna,
ara iyki Yohanes iya nondriya kou i.

Titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye tahu ndraye tumbu Yesu

21 Iro mwonen hu ndramat masih huro wiri paptais,* Yohanes isumu-
luwani Yesu yi. Pe Yesu iro tohun manau, pwen kol paingan yang ara ite,
22 pe Mwoiwan Haiyan isa pwan mwensen tehe nombuwe pai hamou, pe
iya ndrita Yesu. Pe ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, ara
ipa, “Wou ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran
iya.”
23 Pwen Yesu hayou tan ara iho tehe matingui, pe irandroiyi mbulyan. Pe
yihu pa ndre yiy ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Heli,
24 pe Heli ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,
pe Lepi ara noru Melki,
pe Melki ara noru Yannai,
pe Yannai ara noru Yosep,
25 pe Yosep ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Amos,
pe Amos ara noru Nahum,
pe Nahum ara noru Esli,
pe Esli ara noru Nangai,
26 pe Nangai ara noru Maat,
pe Maat ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Semeyin,
pe Semeyin ara noru Yosek,
pe Yosek ara noru Yota,
27 pe Yota ara noru Yowanan,
pe Yowanan ara noru Resa,
pe Resa ara noru Seruppapel,
pe Seruppapel ara noru Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel ara noru Neri,
28 pe Neri ara noru Melki,
pe Melki ara noru Atti,

* **3:21:** Titiye iye ita v. 21 iya, ara irayah ma Yohanes kinna kou mapu.

pe Atti ara noru Kosam,
pe Kosam ara noru Elmatam,
pe Elmatam ara noru Er,
29 pe Er ara noru Yosuwa,
pe Yosuwa ara noru Eliyeser,
pe Eliyeser ara noru Yorim,
pe Yorim ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,
30 pe Lepi ara noru Simeyon,
pe Simeyon ara noru Yutah,
pe Yutah ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Yonam,
pe Yonam ara noru Eliyakim,
31 pe Eliyakim ara noru Meleya,
pe Meleya ara noru Menna,
pe Menna ara noru Mattata,
pe Mattata ara noru Natan,
pe Natan ara noru Tepit,
32 pe Tepit ara noru Yessi,
pe Yessi ara noru Opet,
pe Opet ara noru Powas,
pe Powas ara noru Salmon,
pe Salmon ara noru Nahson,
33 pe Nahson ara noru Amminatap,
pe Amminatap ara noru (Atmin)†,
(pe Atmin ara noru Arni,)
pe (Arni) ara noru Hesron,
pe Hesron ara noru Peres,
pe Peres ara noru Yutah,
34 pe Yutah ara noru Yakop,
pe Yakop ara noru Yisak,
pe Yisak ara noru Apraham,
pe Apraham ara noru Terah,
pe Terah ara noru Nahor,
35 pe Nahor ara noru Seruk,
pe Seruk ara noru Reu,
pe Reu ara noru Pelek,
pe Pelek ara noru Eper,
pe Eper ara noru Selah,
36 pe Selah ara noru Kayinan,
pe Kayinan ara noru Arpaksat,
pe Arpaksat ara noru Sem,
pe Sem ara noru Nowah,
pe Nowah ara noru Lamek,
37 pe Lamek ara noru Metuselah,
pe Metuselah ara noru Enok,
pe Enok ara noru Yaret,
pe Yaret ara noru Mahalalel,
pe Mahalalel ara noru Kenan,
38 pe Kenan ara noru Enos,

† **3:33:** Hu nongan mepo hu kantatuluwiy koluw kinna ara nongan kinhisoule pwi. (Eng: Some old manuscripts have different names here, like Ram; TP: Sampela olpela pepa ol i bin raitim longpela taim igo pinis i gat toktok i no wankain olsem ol narapela.)

pe Enos ara noru Set,
pe Set ara noru Atam,
pe Atam ara noru Ngindrai.

4

Sinai pakipakarawani Yesu

1 Yesu ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe itali ndran Yortan pe imui iya. Pe
Mwoiwan Haiyan ara iluwani yiy iya kol ndrohoyin.
2 Pe iya iro kol ndrohoyin lang mahaangui, pe Sinai inohonou yiy.
Nondriya hu lang ara, ara kinyan hapesah pwi; pe hu lang ara isahapwen,
pwen imundrui.
3 Pwen pe Sinai ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou Noru Ngindrai
Kamai ndrokonan, apwandrandrahani pat ita, pe kipaiwaniy kirayah
ndrinanohun.”*
4 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa toro:
‘Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi.’ ”
5 Pwen Sinai iluwani Yesu iya paingan, pe indrou pwi ko, iyingani hu kol
namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan masih, iya kili yiy.
6 Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Andre kuiki pwoke nopwaran tahu kol
namandran masih ara, kiyasura nonowahu, kisa kili wou. Pe hu melit
masih kene ara, ara kaniykiy pwen kinsa kili yo, pe andre kuikiy kiya kili
hiyeh unamiliy para kuikiy kiyatan.
7 Pwen pe kapa atukuruhu pe atohun kisa kili yo, melit masih kene iye,
ara andre kuikiy kisatam.”
8 Pwen pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen toro: ‘Atohun
kiya kili Yapan Ngindrai atam pe aro pahandra yiy hamou opu.’ ”†
9 Pe Sinai iluwani Yesu iya Yerusalem pe iyki yiy iya iro tine payandroha
yumwa totohun namandran pe paingan masih. Pwen ipwai iya kili yiy,
ipa, “Kapa wou noru Ngindrai ndrokonan, pwen aro iye pe apiyani wou
aya pwan.
10 Paratesah, pwayan kinpwai pwen toro:
‘Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou tan, para hu kapenani wou pe
kasopwat wou;
11 pe andre hu kasopwari wou kiho nima hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam kinna pat sih pwi yoh.’ ”‡
12 Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai toro: ‘Wou mbuna anohonou
Yapan, Ngindrai atam.’ ”§
13 Pe sinai ara inohonou yiy iya hu melit masih ara kene ihipwen, pwen
itali yiy pe iyau, kipoo kiyarahihini lang sih hiyan hira ndron.

Yihu para Nasaret hurasisingat ana Yesu

14 Pe Yesu imui iya Kaliliyy iro nondriya pwoke ta Mwoiwan Haiyan, pe
nolan ara ingau pe isilihi kol namandran hape ara kene.
15 Pe iro hinuwani hu ndramat nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta,
pe hu masih ara huro hari ngalan.
16 Pe Yesu ara imui iya Nasaret, kol mepo imandra iro aliy. Pe iro mwonen
lang Sapat, yiy iya nondriya yumwa totohun, tehe ngara kiro mbusiy. Pwen

* **4:3:** Eng: bread; TP: bret † **4:8:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13 ‡ **4:11:** Puk Waliy (Psalm) 91:11,12 § **4:12:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16

itine para kipohowe nongan. 17 Pe huiki puk maiye ata poropet Yisayah iya
kili yiy. Pwen ilombuliy, pe ikahi nongan sahin mepo Yisayah kinratuluwiy
pwen ita, ara ipa toro:
18 “Mwoiwa Yapan ara iripo ndrito,
paratesah, kintakinimo pwen para kupohowe nongan hiyan kiya kili
hu mepo hundroisiy.
Yiy ipwandrisa yo usa, para kupwahara nongan kiya kili hu ndramat hu
tora nondriya kou, para hu kasa ngawan,
pe hu ndramat marahu iyoh ara hu kanimnim paiwe, pe hu hiyeh hutora
nondriya nopwaran ara hu koro mwoimwoi.
19 Pe para kupwahara nongan tehe hayou iye ara lenge Yapan para
kipwaingani pahas tan kiya kili ndramiran hu.”
20 Pwen imaiyani puk ara, pe iykiy imui iya kili ndramat para ponokule
hu puk, pe yiy impwan. Pe marahu ndramat masih huro nondriya yumwa
mbultere tahu Yuta , ara itis tan.
21 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mahapo nongan haiyan iye ara kintayah
mannan kinsa tahilong tawawu.”
22 Pwen hu masih husikiye yiy, pe huro lohonge soyon iya nongan para
koisirai mepo iyau pohon. Pe huro sok, hupa; “Aripo noru Yosep, ndre?”
23 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Matisan wawu pakatiyani paya
nongan sahin iye kisa kili yo: ‘Ndrokta, asopwoyani wou mbukenam!’
Tesah mepo anmbusiy pwen iro Kapernawum, ara ambusiy tehen aliy opu
kiro kolom imwonen iye.
24 Upwai ndrokonan isa kili wawu toro: poropet hamou kiro ndrohokolon
imwonen, ara ndramiran hu andre kanhilingi nongnan pwi.
25 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu pihinau soyon iya huro
nondriya Yisrayel, iro mwonen lenge Eliyah. Pe iro tandrohongan ara,
karam para kol paingan yang ara Yapan iwariy, pe mbulou ara kindrut
hayou royoh pe sahin pwi, pe mundruwai namandran iya, ara isilihi kol
masih.
26 Hapeko Ngindrai kinpwandrisa Eliyah kinna kili pihinau hamou para
Yisrayel pwi; ipwandrisa yiy iya kili pihinau hamou iro kol ngawan Sarepat
ita nondriya kol namandran hape Siton.
27 Pe tandrohonga Elisa ara iro poropet, hu ndramat soyon iya huro
Yisrayel, ara mwamwa kawa ilopwa hu. Hapeko iho mwalinga hu masih
ara, Naaman ndramira Siriya kopu, ara mwamwa kawa iro kili yiy ihiwin.”
28 Hu ndramat masih huro yumwa mbultere tahu Yuta ara, ara huhilingi
nongnan aro, pe ndriyahu isin.
29 Pwen hutine pe hurasses yiy iya ngawan kol ara. Pe huwiri yiy iya
mbusupahayi mepo kol ngawan iro aliy, para hu pakatinihi yiy kiya pwan.
30 Hapeko irasisinge yiy mwalingahu ko, pe iyau.

Yesu irapiyani payit hamou iya mawen

31 Pwen Yesu iyau iya kol ngawan Kapernawum ita nondriya kol naman-
dran hape Kaliliyy. Pwen lang Sapat isarayah pe yiy iya pe iro hinuwani
hu ndramat.
32 Pe yihu ara huro lohonge ndrit iya nongnan mepo iro hinuwani hu iya
aliy, paratesah, nongnan ara nopwaran.
33 Pe ndramat hamou iro yumwa mbultere tahu Yuta ariya, ara payit
mwomwan iro ndritan, pe iwayeh namandran iya ipa,

34 “Yah! Yesu para Nasaret! Wou nasahaye yowu? Wou asa para
apwalngani yowu, ndre? Yo ara upahasani wou hiyeh—wou ara Ndramat
Haiyan ata Ngindrai!”
35 Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, “Amun opu! Pe atali yiy asa ngawan!”
Pwen payit ara ipiyani ndramat ara iro pwan mbulmara hu masih, pe isa
ngawan kili yiy pe kinpotisi ndramat ara pwi.
36 Pwen hu ndramat masih huro lohonge ndrit, pe hamou iro pwai iya
kili hamou, huro pa, “Aripo sehe nongan, eh? Ipwandrandrahani hu payit
iyapolo nongan nopwaran pe pwokeyan, pwen husa mawen!”
37 Pwen pe nola Yesu ara ingau pe isilihi kol namandran hape ara.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

38 Yesu itali yumwa mbultere tahu Yuta mepo iro aliy, pe isong iya
nondriya seu ta Simon. Pe nossu Simon, ara iro nondriya ngandran pe
mandran ingandrah iya. Pwen pe husike Yesu para kisopwat yiy.
39 Pwen Yesu iya pe iro tine ngilsen, pe ipomate mandran ngandrahan
ara, pe itali yiy. Pwen pihin ara itine porosih o, pe ipo mbulyan.
40 Iro mwonen paramwandrai nakiya lai, pwen hu ndramat huwiri hu
mepo mwamwa handra-handra iro kili hu, ara husa kili Yesu. Pe iyki niman
iya ndrita hamou-hamou tahu, pe isopwoyani hu pe hungoh.
41 Pe hu payit husa mawen kili hu ndramat soyon iya, pe hu payit huro
wayeh, huro pa, “Wou ara Noru Ngindrai Kamai!” Hapeko ipomate hu,
pe isiyi pohohu para hu mbuna kawong, paratesah, tanahu tehe yiy ara
Kristus.
42 Pe lang imbungahiy o, Yesu yiy opu iyau iya pe iro kol hape imanun. Pe
hu ndramat huro ten yiy, pe iro mwonen husa hape aleheh mepo iro aliy,
pwen hu pakakaituwe yiy para mbuna kitali hu.
43 Hapeko ipwai iya kili hu, ipa, “Nongan hiyan para kolo King Ngindrai
iye, ara andre kuya pohowei kiya hu kol ngawan hayah i, paratesah,
Ngindrai ipwandrisa yo usa, ara para kumbulyani mbulen iye.”
44 Pe yiy iro pohowe nongan manau, iya nondriya hu yumwa mbultere
tahu Yuta para kol namandran hape Yutiya.

5

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

1 Lang sih aro, Yesu iya iro tine ngilse Ndran Makaiye Kennesaret. Pe
hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa huro tandrapndrap pe hurahakowan,
para hu kahilingi nongna Ngindrai.
2 Pwen inime ndroi malkou iro pwaki leng, hapeko hu ndramat para poya
ni para ndroi malkou ara, ara hu kanna mawen ndroye hu, pe huro sungani
hu kahu tahu.
3 Pwen iya pe ihis iya nondriya ndroi hakou, pe ndroi mepo ihis iya
aliy ara, ara ndroye Simon. Pe Yesu isok Simon para kisuwani ndroi kiya
mawen hape pwaki leng. Pwen yiy impwan aliy, pe iro hinuwani hu
ndramat.
4 Pe iro mwonen Yesu iwong ihipwen, ipwai iya kili Simon, ipa, “Asuwani
ndroi kiya ngawan pupura mwekeu, pe akapiyani hu kahu kaya pwan para
akapo ni.”
5 Pwen Simon isomwi yiy, ipa, “Namandran, yowu po ping sih sesek
mwanye iya pe ingandrah o, pe yowu po ndrit. Hapeko anpwai, pwen pe
andre kuho ndruwa nongnam pe kutali hu kahu kaya pwan.”

6 Pe iro mwonen humbusiy tehen aliy, pwen hupo hu ni ara soyon iya, pe
hu kahu tahu ara hu pakamut.
7 Pwen pe hurakamiri susuyahu huro ndroi hakou i, para hu kasa pe hu
kasopwat hu. Pwen husa pe hulokihi hu ni iya nondriya ndroi malkou kene
ara, pe ndroi malkou kene ara, ara ipep, pe pakayuh.
8 Pe iro mwonen Simon Pita inime sehe melit kintayah, pwen itukuruhu
iya ngondro ndrika Yesu, pe ipa, “Yapan, aya mawen kili yo. Yo ara ndramat
hamou mepo pakut to mwomwan!”
9 Paratesah, Pita iyapolo susuyan hu mepo huro ndroyen, ara lohongahu
masih kene indrap, iya hu ni mepo hu kanpo ara.
10 Pe hilu NdraSepetiy malmou para susura Pita, Yamis hilu Yohanes, ara
lohonga hilu indrap i. Pwen Yesu ipwai iya kili Simon, ipa, “Mbuna anoh;
kiro mahapo kiya, ara andre apopo hu ndramat.”
11 Pwen huluwi ndroyehu malkou iya paingan pwaki leng, pe hutali
memelit masih konto, pe huho ndruwa Yesu.

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

12 Iro mwonen Yesu iya iro kol hakol ngawan, pe ndramat hamou iro
aliy, ara mandrakuyun masih mwamwa kawa ilopwai. Iro mwonen inime
Yesu, itukuruhu iya pwan mbulmaran pe irakamam iya kili yiy, ipa, “Yapan,
kapa welem kiso, alahiy para ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara
Ngindrai.”
13 Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah
howen!” Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara, ara
itali yiy.
14 Pwen Yesu ipwatisingiy iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga
hamou, hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo
Mose kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai.
Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”
15 Hapeko titiye ta ndramat ara, ara iro ngau iropo iya. Pwen pe hu
ndramat soyon iya husa mbultere hu para kasa halong Yesu, pe para
kisopwoyani hu mwamwa tahu pe hu kaya hiyan.
16 Hapeko Yesu ngara kimandrite kili hu pe kiyau kiya hape mawen pe
kiya kitohun.

Yesu isopwoyani ndramat hamou mandran imat

17 Lang sih aro Yesu iro hinuwani hu ndramat. Pwen yihu Parisiy
pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, mepo huyau hu
kol mendreheh masih para Kaliliyy pe Yutiya pe Yerusalem, ara husa pe
hurompwan ara. Pe pwoke ta Yapan ara iro kili Yesu para kisopwoyani hu
ndramat humwa.
18 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iro pasup, ara mandran
imat. Pe hu pakanohonou para kawiri yiy kiya nondriya seu, pe kaiki yiy
kiya kiye pwan mbulmara Yesu.
19 Yihu ten sai ndrit para kambusiy tehen tora, paratesah, hu ndramat
soyon iya huro tandrapndrap. Pwen pe hungas huya payandroha seu,
pe hurambuskehei. Pwen hundruyani ndramat ara, mayokun, isong iyau
ndrindroh iya pwan mwalinga hu ndramat masih, pe iya mwonen iya
mbulmara Yesu.
20 Yesu inime lohongahu ndrisiyon, pwen pe ipa, “Kowase, hu pakut
mwomwan atam, ara kuntali hu kannau.”
21 Hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou,
ara huro lohonge pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Aro sehe

ndramat mepo ita pwasisiman ana Ngindrai aro? Kinlahi ndramat hamou
kitali hu pakut mwomwan ata ndramat hamou ara pwi; Ngindrai opu
ilahiy."
22 Yesu ara tanan tesah ita lohongahu; pe isok hu, ipa, "Paratapeh pe
wawu tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu?
23 Tesah waison eh, para kupa, 'Kuntali hu pakut mwomwan tam,' ndre
kupa, 'Atine pe arakai'?
24 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat
Kamai, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu
pakut mwomwan ..." Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa,
"Yo upwai isa kili wou: atine, awiri nokum, pe arakai aya suwem."
25 Hape pwi ko, itine iro mbulmara hu, pe iwiri nokun mepo iro matin
aliy ara, pe iro hiri ngala Ngindrai, pe iyau iya suwen.
26 Yihu ndramat masih ara lohongahu indrap, pe huhuri ngala Ngindrai.
Pe nohowai iwiri hu, pe hupa, "Lang nepo, lohonga rou ikairut, paratesah,
worou kannime hu melit handra masih."

Yesu iyoh Lepi

27 Iyamulan, Yesu irikai iya pe inime ndramat hamou para poya takis*
ngalan ara Lepi,† iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pe Yesu ipwai iya
kili yiy, ipa, "Asa, oho ndruwo."
28 Pwen Lepi itine, itali melit masih kene konto, pe iho ndruwa Yesu.
29 Pwen Lepi ipo yon namandran ana Yesu, iro suwen. Pe hu ndramat
para poya takis soyon iya, iyapolo hu ndramat hayah i, husa huro namnam
sura hilu.
30 Pwen hu Parisiy para ndrokoyirayi sih tahu, pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou mepo hu para susura hu Parisiy ara, ara
hu kokou ana hu ndramira Yesu, hupa, "Paratapeh pe wawu tora namnam
pe wawu tora yin ndran iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat
pakut tahu mwomwan?"
31 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi,
ara andre hu kanna nime ndrokta pwi, hapeko hu hiyeh humwa, hu ara
kopu andre hu kaya nime ndrokta.
32 Yo kunsa para kuyoh hu ndramat hu mwonen pwi, hapeko usa, ara
para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan, para hu karapaiwani
ndriyahu."

Husok Yesu iya kultuw para kayuh anandrinai

33 Pe yihu pwai iya kili Yesu, hupa, "Yihu ndramira Yohanes ara lang
hayah ngara hu kayuh anandrinai pe katohun, pe hu ndramira hu Parisiy,
ara tehen aliy i. Hapeko yihu ndramiram, ara hutora namnam pe hutora
yin ndran tehen tora kopu."
34 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Kapa ndramat hamou nakipo kowase
yesou atan, ara tehen tapeh? Ilahiy para wawu kapwai kiya kili yowen
hu para hu kayuh anandrinai, ma iro ndron kili hu? Pwi yoh!
35 Hapeko lang itapo isa, andre hu kawiri mbukena kowase yesou ara
kiya mawen kili yowen hu. Pwen kiho nondriya hu lang ariya, ara andre
hu kayuh anandrinai."
36 Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili hu ipa toro:
"Ndramat hamou kinohole koyau hasai howen, pe kisorowe ndrihiyap

* **5:27:** Eng: tax collector † **5:27:** Inimnim tehe Lepi, ara ngalan handra Mattiu. Anime Mattiu 9:9

hasai para aliy kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen tora, pwen koyau howen ara, ara kinilen pwen. Pe ndrihiyap hasai howen mepo isoruwei iyasura koyau saken ara, ara andre ndrihiyap hasai ara, kinhisoule tehe koyau saken pwi.

37 Pe ndramat hamou kinho songorani wain howen kiya nondriya hu pwisi wain saken ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen tora, andre wain howen kimbusi hu pwisi wain saken ara hu karahis, pe andre wain kimuw pe hu pwisi wain ara, ara andre hu kaya mwaihei opu.

38 Pwi yoh! Wain howen ara para kasongoraniy kiya nondriya hu pwisi wain howen opu.

39 Pe hiyeh mepo kinimwi wain para mamu, ara kinoho namili wain howen pwi. Andre kipa, ‘Wain para mamu ara hiyan, pe iramwaitini wain howen.’ ”

6

Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat

1 Lang sih Sapat aro, Yesu iro tokai mwalinga hu ndraipinge wit. Pe ndramiran hu, ara huro rih hu mbuwa wit, pe huro sisiyani pwisihu iya nimahu, pe huro yan pekehu.

2 Pwen yihu Parisiy hayah, hupa, “Paratapeh pe wawu tora mbusi tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?”

3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu matisan kannime titiye para sehe melit mepo Tepit kinmbusiy, ndre pwi? Yiy iyapolo susuyan hu humundrui,

4 pe yiy isong iya nondriya yumwa Ngindrai. Pwen iya wiri ndrinanohun nonombun, mepo hu pris opu hulahiy para hu kayan, pe iyniy. Pe iya hang hayah iya kili susuyan hu yi.”

5 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat.”

6 Lang Sapat sih i, Yesu iya nondriya yumwa mbultere tahu Yuta hawum, pe iro hinuwani hu ndramat. Pe ndramat hamou iro aliy, ara niman mot imat.

7 Pwen yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan. Pe huro memerani yiy tehe lang Sapat ara, ara andre kisopwoyani hu ndramat kaya hiyan, ndre pwi?

8 Hapeko Yesu ara tanan lohongahu pwen, pe ipwai iya kili ndramat mepo niman imat ara, ipa, “Atine, pe asa oro tine iye mbulmara hu ndramat masih.” Pwen iya mu pe iro tine.

9 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Nakusok wawu na, tesah nonombun iya lang Sapat: kambusi kultuw hiyan, ndre kambusi kultuw mwomwan; kasopwat mwoiwa ndramat, ndre kapwalnganiy?”

10 Pe Yesu maran isalti topwe hu ihipwen, pe ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Amwaniyani nimam.” Ndramat aro imbusiy tehen aliy, pe niman ara irayah hiyan masih.

11 Hapeko yihu ndramira Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro panguluwaniy mwalingahu sehe melit yihu nakambusiy kiya kili Yesu.

Hu aposel songui pe lumou

12 Lang sih iro mwalinga hu lang ara, Yesu iyau iya ngondron sih para kiya tohun. Pe ping sih sesek mwanye ara, ara iro tohun iya kili Ngindrai.

13 Pe isamasan ndroulang para aliy, iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe
ipirani hu songui pe lumou tahu, pe irakinimahu pe iyoh hu ara, hu aposel.
14 Pe hamou tahu ngalan Simon, mepo Yesu ipohowe ngala handra yi,
ara Pita; pe iyapolo nalin Antruw, pe Yamis,* pe Yohanes, pe Pilip, pe
Partolomeu,
15 pe Mattiu, pe Tomas, pe Yamis NdraAlpeyus, pe Simon ndramat hamou
para ndrokoyirayi hu Selot,†
16 pe Yutas NdraYamis, pe Yutas Yiskariyot, ndramat mepo iyamulan
irasaya Yesu para kiya nima hu ndram.

Nongna lomwes pe nongna nopwaran

17 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hulai huya pwan, pe iro tine pwenten
hape. Pe ndramiran hu soyon iya huro ara, iyapolo hu ndramat soyo-
soyon iya para kol namandran hape Yutiya masih, pe para kol namandran
Yerusalem, pe para poholeng para kol ngawan malkol Tayar pe Siton.
18 Pe hu ndramat masih ara husa para kahalong yiy, pe para kisopwoyani
hu mwamwa tahu handra-handra para hu kangoh. Pe hu mepo hu payit
huro ndritahu, ara huya hiyan i.
19 Pe hu ndramat pakanohonou para nimahu kahatek kiyatan, paratesah,
pwoke ara iro yau kili yiy pe iro sopwoyani hu ndramat masih huya hiyan.
20 Pe Yesu maran iya kili ndramiran hu, pe ipa,
“Wawu ndramat mepo menmena wawu pwi, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, kolo King Ngindrai ara ata wawu.
21 Pe wawu mepo wawu tora mundrui mahapo, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, wawu andre kahamosu wawu.
Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora rang, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, wawu andre kahai.
22 Pe wawu mepo wawu topo kili Noru Ndramat, ara kiho nondriya hu lang
para hu ndramat kamwisnani wawu,
pe karasses wawu, pe kapwasimiri wawu,
pe welehu kaya mai ta wawu tehe ngala wawu kiya pwalngengei, ara
lomwes ita kili wawu.
23 Pe wawu kapwes kiho nondriya lang ara, pe akakohis kiyapolo
pwesai. Paratesah, kenne wawu namandran iya, ara ita kol paingan yang.
Paratesah, tehen tora ko tumbuhu hu, koluw kinna, ara hurandroyani hu
poropet tehen aliy i.
24 Hapeko wawu mepo menmena wawu soyon iya, ara toimwa wawu;
nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, wawu kanwiri pwesai pwen.
25 Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora wiri anandrinai hiyan, ara toimwa
wawu; nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, kamulan andre wawu kamundrui.
Pe wawu hiyeh tora hai mahapo, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita
wawu,
paratesah, andre wawu karang pe ndruimara wawu kilon.
26 Pe wawu mepo hu ndramat ngara kasikiye wawu, ara toimwa wawu;
nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, tehen tora ko tumbuhu hu, koluw kinna, ara husikiye hu
poropet pwasoyou tehen aliy i.

Ndriya wawu kimbuluhi hu mepo humwisnani wawu

* **6:14:** Eng: James; TP: Jems † **6:15:** Eng: Simon the Zealot;*Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

27 Hapeko, nakupwai kisa kili wawu mepo wawu tora hilingi yo: ndriya
wawu kimbuluhi hu ndramat para mwisnani wawu; pe akambusi hiyan
kiya kili hu mepo huhungasi wawu;
28 pe akatoholi hu mepo huten ana wawu; pe akatohun kiya kili Ngindrai
para kiyki koisirai kiya kili hu mepo hurandroyani wawu.
29 Pe kapa hamou kihisuli kaipam haroh, arapaiwani haroh i kiya kili yiy;
pe kapa hamou kisa pe kilohi ndroham, ara mbuna ahambusani koiwem i.
30 Pe hiyeh kisok wou kiya melit handra, ara aikiy. Pe kapa hamou kiwiri
meltam handra, ara mbuna arakekei para kimui.
31 Pe sehe kultuw wawu namiliy para hu ndramat kambusiy kisa kili
wawu, ara wawu kambusi kultuw ara ko kiya kili hu.
32 Kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi wawu
kopu, tesah hiyan andre wawu kawiriy kiyau aliy, yeh? Yihu ndramat
pakut tahu mwomwan, ara ndriyahu ngara kimbuluhi hu mepo ndriyahu
imbuluhi hu yi.
33 Pe kapa wawu koro mbusi hiyan kiya kili hu mepo hu ngara kambusi
hiyan kisa kili wawu, tesah hiyan andre akawiriy kiyau aliy, yeh? Yihu
ndramat pakut tahu mwomwan, ara ngara hu kambusiy tehen aliy i.
34 Pe kapa hu ndramat kasa nahanah kasa kili wawu, pe wawu namiliy
para hu kapo soiwin kimui, ara andre akapo tesah hiyan kiyau aliy, yeh?
Hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara ngara hu kanahanah kaya kili hu
ndramat pakut tahu mwomwan i, paratesah, hupahasaniy tehe andre hu
kapo soiwin kimui.
35 Hapeko ndriya wawu kimbuluhi hu mepo hu mwisnani wawu, pe
akambusi hiyan o kiya kili hu. Pe wawu kapa hiyan kiya kili hu hiyeh
pakanahanah kili wawu, pe wawu mbuna akalohonganiy para wawu kapo
soiwin kimui. Pwen kenne wawu, ara andre kihin kiya namandran iya, pe
andre wawu karayah hu noru Ngindrai Iyera Paingan, paratesah, koyun
ngara kisikirani hu hiyeh hu konho rawuloh kinna kili yiy pwi, pe hu mepo
kultuwayihu pwassin.
36 Pe koyu wawu kisikirani hu ndramat tehe Tama wawu ngara koyun
kisikirani hu.

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

37 Wawu mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat, pe Ngindrai
andre kintasusut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. Pe wawu
mbuna akaiki konoha hu ndramat kiya kili hu, pe Ngindrai andre kiniyki
konoha wawu kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. Akatali pakut
mwomwan tahu ndramat, pwen andre Ngindrai kitali pakut mwomwan
ta wawu.
38 Wawu kayuk kiya kili hu ndramat, pwen andre Ngindrai kiyuk kisa
kili wawu. Pe yiy andre kiyki ndrohongan hiyan o, pe andre kindroko-
matnaniy, kilohoyaniy kiya-kisa, pe andre kisapep pe kisalon, pe andre
kirahun kisa kili wawu. Pwen sehe ndrohongan wawu kaikiy kiya, ara
andre Ngindrai kiyki ndrohongan kihisoule ko yi, kimui kisa kili wawu."
39 Pe Yesu iwong nongan pwandritiye yi, iya kili hu tehe toro: "Ilahi
ndramat hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran iyoh i? Pwi
yoh! Andre hilu malmou kene hilkaya yos kaya nondriya ngat, ndre?
40 Pe ndramat mepo iro wiri hinonou, ara kinhohin kili ndramat mepo
ita hinuwani yiy pwi. Hapeko yiy mepo kinwiri hinonou hiyan pwen, ara
andre kirayah tehe ndramat mepo iro hinuwani yiy.
41 Paratesah, pe ngara aro nime konu kei hape ita mara nalim hamou, pe
akowu tehe kei hamwat ita maram mbukenam?

42 Kapa anlahiy para anime kei hamwat hira maram mbukenam pwi,
pwen tehen tapeh pe alahiy para apwai kiya kili nalim, apa, ‘Nakute konu
kei ita maram.’ Wou ndramat para pwandrandraman! Wou ate kei hamwat
ita maram kiyau kimu na, kihipwen, pwen andre alahiy para atuluwani
nokulaniy ata nalim pe atei.

Ngara kayirowe kei hakou-hakou kiyau sangihu

43 Kei hiyan ara kinohoppwai pe sangin mwomwan pwi; pe kei mwom-
wan ara kinohoppwai pe sangin hiyan pwi.
44 Hu ndramat ngara kayirowe kei hakou-hakou pe kapahasani hu, ara
kiyau sangihu. Yihu ndramat konoho rih mbuwa pik kiho porokulun, ndre
konoho rih sakei kiho poropalan, ara pwi.‡
45 Pe ndramat hiyan, ngara kipwaingani hu melit hiyan mepo ita ndriyan,
hu kasa ngawan. Pe ndramat mwomwan, ngara kipwaingani hu melit
mwomwan mepo ita ndriyan, hu kasa ngawan. Tesah ipep ita ndriyan, ara
andre pohon kipwai.

Kultuw malndra para puliya seu

46 Paratapeh pe wawu ngara kayoh yo, ‘Yapan, Yapan,’ hapeko wawu
konho ndruwa nongno pwi?
47 Mahapo, yo nakupwaingani kaipisa hiyeh mepo isa kili yo pe ihilingi
nongno pe itokuyaniy.
48 Yiy ara tehe ndramat hamou ipun seu, pe isoye ngara ndruw tan iya
mbulun iya, pe iye ndrita pat. Pe iro mwonen non irah isa, pe iyahawan
iya seu, ara imariu o iro, paratesah, puliyan ara hiyan pe pwokeyan masih.
49 Hapeko ndramat ihilingi nongno pe kintokuyaniy pwi, ara tehe
ndramat ipun seu iro ndrita kolkolai o mwaihei. Pe iro mwonen non irah
isa, pe iyahawan iya seu, seu ara iyos pe imaloiwe iya mwomwan masih.”

7

Namandran tahu ndram masangat ipwotisingi lohongan

1 Yesu ipohowe nongnan masih aro iya tahilong tahu ndramat ihipwen,
pwen iya nondriya kol ngawan Kapernawum.
2 Pe ndram hamou mepo ihohin ta hu ndram masangat,* ara iro aliy, pe
ndramiran hamou para poya mbulyan, ara imwa pe pakeh nakimat.
3 Pe ndramat mepo ihohin ta hu ndram masangat ara ihilong nola Yesu.
Pwen ipwandrisa hu yapane kol hayah ta hu Yutah huya kili Yesu, para
kaya sok yiy para kisa pe kisopwoyani ndramiran para poya mbulyan.
4 Iro mwonen husarayah husa kili Yesu, yihu rakamsi yiy tisingiy para
kiya kili yiy, hupa, “Ndramat ihohin iya kili hu ndram ara, ara yiy hiyan
iya, pe ilahiy para aya sopwat yiy.
5 Paratesah, yiy ara inamili worou Yutah, pe ipuli yumwa mbultere tahu
Yuta towu.”
6 Pwen pe Yesu iyau iyapolo hu. Pe yiy iya pakeh suwe ndramat mepo
ihohin ta hu ndram masangat ara, pwen ndramat ara ipwandrisa kowasen
hu huya kili Yesu, pe hupa, “O Yapan, toimwam. Mbuna ambusi wou
angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya suwe pwi.

---

‡ **6:44:** Eng (NIV): People do not pick figs from thornbushes, or grapes from briers. TP (Buk Baibel): Ol man i no save go long rop i gat nil bilong kisim pikinini bilong diwai fik. Na ol i no save kisim pikinini bilong wain long liklik rabis diwai i gat nil. * **7:2:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia

7 Tehen tora ko, kolso kintewihiy para kusa nime wou pwi yi. Hapeko
hiyan para apwatisingi nongan opu, pe ndramat para poya mbulyo, andre
kirayah hiyan.
8 Upwai tehen toro, paratesah, yo, ara ndramat hamou mepo huiki yo
uta pahandra namandran hamou ihohin isato, pe hu ndram hayah topo
pahandro yi. Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, ‘Aya,’ pwen andre kiya;
pe kapa kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, “Asa,” pwen andre kisa. Pe
kapa kupwai kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa, “Ambusiy iye,”
pwen andre kimbusiy.”
9 Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pe ilohonge soyon. Pe
ipaiwani yiy iya kili hu ndramat huho ndruwan pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Upwai isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel kinpwo-
tisingi lohongan ndrisiyon tehe ndramat aro, ara pwi.”
10 Pwen yihu ndramat mepo ndramat ihohin iyata hu ndram ipwandrisa
hu ara, ara humui huya seu pe huya nimei tehe ndramat para poya mbulen
ara, ara kintayah hiyan.

Pihinau hamou mepo norun kamai imat, ara Yesu ihingini yiy isa tine

11 Pwen iyamulan hape, Yesu iyau iya kol ngawan hakol ngalan Nain. Pe
ndramiran hu iyapolo hu ndramat soyon iya ara huyapolo yiy.
12 Yesu iropo isa mwonen pohomara karam namandran para kol ngawan
ara, pwen huro sap nombuwe ndramat hamou huropo husa ngawan. Pe
ndramat imat ara, ara noru pihinau hamou, pe yiy norun kamai hamou
opu ara. Pe hu ndramira kol ara, ara soyo-soyon iya huro sura pihinau ara.
13 Iro mwonen Yapan inime pihinau ara, koyun iti yiy, pe ipwai iya kili
yiy, ipa, “Mbuna arang.”
14 Pwen Yesu irikai iya ngilse pasup, pe niman iyahatek iya aliy, pe hu
mepo huro sap, ara hunim o huro. Pe ipa, “Wihou, upwai isa kili wou,
atine!”
15 Pwen ndramat kinmat ara, isa tine pe impwan pe iwong, pe Yesu iwiri
yiy pe iyaiki yiy imui iya kili tinan.
16 Pe hu masih lohongahu ikairut, pe huro hari ngala Ngindrai, huro
pa, “Poropet hamou namandran iya ara kinsarayah iripo mwalingarou.
Ngindrai kinsa para kisopwat ndramiran hu.”
17 Pe nola Yesu ara ingau pe isilihi topwe kol namandran hape Yutiya, pe
iyasura hu kol masih hu hora pakeh aliy.

Yesu isomwi Yohanes Ndramat para Paptais

18 Pe hu melit masih kene ara, ara yihu ndramira Yohanes huya nese
ndraingan iya aliy. Pwen iyoh hilu ndramiran malmou hilsa kili yiy,
19 pe ipwandrisa hilu, hilya kili Yapan para kaya sok yiy, kapa, “Wou
ndramat mepo Ngindrai kintandrangan para kisa ara, ndre yowu koro
sohoni hamou hira ndron i?”
20 Pwen hilu ndramat ara hilsa kili Yesu, pe hilpa, “Yohanes Ndramat para
Paptais, ipwandrisa youlu para kasa kili wou para kasok wou tehe toro:
‘Wou ara ndramat mepo Ngindrai kinpwatisingiy para andre kisa ara, ndre
yowu koro sohoni hamou hira ndron i?’ ”
21 Iro mwonen lang ara, Yesu isopwoyani hu ndramat mepo neken
handra-handra ilopwa hu, pe mwamwa handra-handra iro kili hu, pe
irapiyani hu payit soyon iya huro ndritahu huya mawen. Pe isopwi hu
ndramat soyon marahu iyoh, ara hunimnim.

22 Pwen pe ipwai imui iya kili hilu ndramat para sapiya nongan ta
Yohanes malmou ara, ipa, “Walu kamui pe kaya nese ndrainga Yohanes
kiya sehe melit walu kannimei pe kanhilingiy. Yihu mepo marahu iyoh,
ara hunimnim; pe yihu mepo ndrikahu mwomwan, ara huropo tokai; pe
yihu mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya howen; pe yihu mepo
ndraingahu iyui, ara ndraingahu ileu; pe yihu mepo humat, ara hutine
paiwe; pe yihu mepo hundroisiy, ara huhilingi nongan hiyan.
23 Pe ndramat mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo pe kinhindrundru
pwi, ara lomwes kiro kili yiy.”
24 Iyamulan para hilu ndramat para sapiya nongan ta Yohanes, ara hilu
kanmui, pwen o Yesu iwong iya kili hu ndramat soyon huro ara, iya titiye ta
Yohanes toro: “Wawu yau iya kol ndrohoyin para kaya nime tesah? Parah
hakou mepo nohai ita mbuiwaniy?
25 Kapa pwi, pwen wawu ya para kaya nime tesah? Ndramat hamou
mepo isuluye yiy iya koyau lahayan? Pwi! Yihu mepo ngara hu kasuluye hu
kaya hu koyau mepo kennehu namandran, pe ngara hu kapwes kiya melit
mwayih tahu, ara ngara hu koro nondriya hu seu nonowan ata hu king.
26 Pwen wawu ya ndra para kaya nime tesah? Para kaya nime poropet
hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe
mbulyan ara ihou i.
27 Pwayan hu kantatuluwiy mepo itiyani yiy ara iye:
‘Animei, yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongan to kiho mu
kili wou, pe andre kiho mu kili wou, pe andre kiramwaniyani
meresayam.’
28 Yo upwai isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin hu
kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinhohin kili Yohanes pwi. Hapeko
sehe ndramat mepo ngalan pwi kiro kolo King Ngindrai, ara yiy ihohin iyata
Yohanes.”
29 (Hu ndramat masih, pe hu ndramat para poya takis i, ara iro mwonen
huhilingi nongna Yesu, ara husa pahasaniy tehe kultuwayi Ngindrai ara
imwonen masih, paratesah, yihu ara, Yohanes kinsumuluwani hu.
30 Hapeko yihu Parisiy pe yihu mepo hupahas iya nongan para pwa-
hanou, ara huiki ndruwahu iya sai hiyan mepo Ngindrai ipwainganiy iya
kili hu, paratesah, Yohanes kinsumuluwani hu pwi.)
31 Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Yo andre kuranonoye hu ndramat
hasap para mahapo ara kiya tesah? Mwensehu tehe hiyeh?
32 Yihu tehe hu mbunah ngara hu kampwan ndroho pehei pe hutora yoh
iya kili hu hamou-hamou toro:
‘Yowu, yowu ra ndramiya wawu,
hapeko wawu mbuwali wawu ndraniyai;
yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para karang mali wawu.’
33 Yohanes Ndramat Para Paptais, ara isarayah pe kinho yan ndrinanohun
pwi, pe kinho yin wain pwi. Pwen pe wawu pa, ‘Payit ita ndritan.’
34 Pe Noru Ndramat isa pe iro namnam pe iro yin wain, pe wawu pa, ‘Yiy ara
komkom—ndramat para namnam, pe ndramat para kuimwa wain.[†] Yiy ara
kowase hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.’
35 Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwain-
ganiy tehe lohongan, ara ndrokonan masih.”

[†] **7:34:** Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

Pihin hamou pakut tan mwomwan itumwi ndraikei iya ndrika Yesu

36 Pwen Parisiy hamou ipwanos Yesu para kisa namnam kisasura yiy
kipiyah. Pwen pe iya seu ta Parisiy ara, pe iroh iye ngilse keyau para
kinamnam.
37 Lang ara, pihin hamou para kol ngawan ara, mepo ngara kimbusi pakut
mwomwan handra-handra, ara ihilong tehe Yesu iro namnam nondriya seu
ata Parisiy aro. Pe isap ndraikei mangonohon layin isa, mepo iro pwisin
mwayih iya, pe kennen ara namandran iya.
38 Pe isa pe iro tine ndruwa Yesu, pakeh ngondrokan, pe iro rang
memesun. Pe ndruimaran ara itun iya ngondroka Yesu, pe iwiri kompayan
pe iro kuwei ndruimaran iya aliy. Pe iro rahunghung iya ndrika Yesu pe
itumwi ndraikei mangonohon layin ara iya aliy.
39 Pwen Parisiy mepo ipwanos Yesu isa kili yiy ara inimei. Pwen yiy
imipanguluwaniy, ipa, “Kapa ndramat aro ara poropet hamou, pwen andre
kipahasani kultuwayi pihin mepo niman itapo iya kili yiy ara, tehe yiy pihin
hamou mepo pakut tan ara mwomwan.”
40 Pwen pe Yesu isomwi lohongan, ipa, “Simon, nongnam handra iripo
kili yo, nakupwai kisa kili wou.”
Pe Simon ipa, “Kiya, ndramat para hinonou, apwai kisa kili yo.”
41 Pwen pe Yesu ipwai, ipa, “Ndramat malmou hilu nahi sombule pat ta
ndramat hamou. Hamou inahi mayipou, pe hamou inahi mayimingat.‡
42 Hilu malmou kene ariya, ara kanlahiy para kapo soiwi nahanah ta hilu
kimui pwi. Pwen ndramat ara itali nahanah ta hilu malmou kene. Kiya,
hiyeh tahilu andre ndriyan kimbuluhi yiy pwokeyan?”
43 Pe Simon isomwi yiy, ipa, “Yo upa ndre yiy mepo itali nahanah tan
ihohin ara.”
Pwen Yesu ipa, “Wou aharani lohongai ara, ara imwonen.”
44 Pwen pe Yesu ipaiwani yiy iya kili pihin ara, pe ipwai iya kili Simon,
ipa, “Anime pihin iye? Yo usa nondriya suwem, pe wou anpo ndran para
sungeya ndriko pwi. Hapeko pihin iye, ara isungani ndriko iya ndruimaran
pe ikuwei iya kompayan.
45 Wou antahunghung kinsa kili yo pwi. Hapeko pihin aro, iro mwonen
usa suwem, ara iripo waiyani tahunghung isa ngondroko.
46 Wou antumwi ndraikei kinsa poyo pwi, hapeko pihin aro, ara itilingi
ndraikei mangonohon isa ngondroko.
47 Pwen pe upwai sa kili wou tehe, pihin aro, ara ndriyan imbuluhi yo
namandran iya, pwen pe hu pakut mwomwan soyon atan, ara Ngindrai
kintaliy. Pe hiyeh mepo Ngindrai kintali hu pakut mwomwan tan hape ko,
ara andre ndriyan kimbuluhi yiy hape ko yi.”
48 Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa, “Kuntali hu pakut mwomwan
tam.”
49 Pwen pe yihu ndramat mepo huye roh pe huyewule ngilse keyau ara,
ara huro panguluwaniy mwalingahu, hupa, “Yiy hiyeh, mepo ita tali hu
pakut mwomwan?”
50 Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa, “Lohongam ndrisiyon kinmbusi
wou antayah hiyan kinna mbulmara Ngindrai. Ayau, ayasura ndriya
wayis.”

‡ **7:41:** Eng(NIV): One owed him five hundred denarii, and the other fifty. (A denarius was a coin worth about a day’s wages.); TP(Buk Baibel): Narapela i gat dinau long 100 kina, na narapela i gat dinau long 10 kina tasol.

8

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

1 Iyamulan hape, Yesu irikai iro hu kol ngawan pe hu kol mendreheh
hakol iya hakol, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo King Ngindrai. Pe
hu Songui pe Lumou ara, ara huro polo yiy.
2 Pe yihu pihin hayah, ara huyapolo Yesu yi. Yihu pihin ara, Yesu
kintapiyani hu payit iro ndrita hu kanna mawen, pe kinsopwoyani hu
mwamwa tahu. Hamou tahu ngalan Mariya (yiy para kol Maktala pe
hupohowe ngalan handra ara Mariya Maktalena). Yiy ara hu payit
manandrtimou huro ndritan, pe Yesu kintapiyani hu kanna mawen.
3 Pe hamou tahu yi, ara ngalan Yohana nambuyu Susa. Susa ara ndramat
hamou mepo ngara kiro nimnim kiya suwe Herot. Pe pihin hamou i ngalan
Susana, pe hu pihin hayah i huro polo hu. Yihu pihin aro kene, ara iyau
menmenahu mbukenan, ngara hu kasopwat Yesu pe ndramiran hu kaliy.

Yesu itiyani nongan pwandritiye para ndramat hamou ipiye mbuwa wit iya piyang

4 Hu ndramat soyon iya huyau kol hakol-hakol husa mbultere husa kili
Yesu, pe itiyani nongan pwandritiye iye iya kili hu, ipa toro:
5 “Ndramat hamou para mbulya piyang iya para kiya piye hu peke wit
tan. Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy ara hulon huro
sai, pe hu ndramat hurahatuwehu pe hu norukan para wohowoh huiniy.
6 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya ndrita pat perembun, pe
husahambunet o pe humang, paratesah, pwan ara ndran kinto aliy pwi.
7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon,
pwen hu malkei maporon, ara hulek iyasura hu peke wit ara, pe hu-
raimwani hu.
8 Pe hu peke wit tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek
pe huppwai, pe sangin ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken
masangat.”
Itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen iwayeh, ipa, “Hiyeh
mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”
9 Pwen ndramiran hu ara husike yiy tehe ndroiyi nongan pwandritiye
ara, ipa tesah.
10 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo King
Ngindrai, ara kisa leu kisa kili wawu. Hapeko kiya kili hu hayah, ara
kutiyaniy kiya nongan pwandritiye opu; pwen
‘ngara hu koro nimei, hapeko tehe hu kanyirowei pwi;
pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe lohongahu kanileu pwi.’*
11 Pe ndroiyi nongan pwandritiye aro, ara iye: Hu peke wit ara tehe
nongna Ngindrai.
12 Hu peke wit hulon huro sai, ara tehe hu mepo huhilingi nongna
Ngindrai, hapeko Sinai isa pe iwiri nongna Ngindrai iya mawen ndriyahu.
Pwen pe andre hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe Ngindrai andre
kinsopwat hu pwi.
13 Pe tiken hulon huro ndrita pat perembun, ara tehe hu mepo huhilingi
nongna Ngindrai pe huwiriy pe hupwesaniy. Hapeko yihu ara tehe hu peke
wit mepo ngondrohu kansin pwi. Yihu pwotisingi lohongahu hape ko, pe
kapa nohonou kisa, ara andre hu kayos.
14 Pe hu peke wit tiken mepo hulon huya mwalinga hu malkei maporon,
ara tehe yihu mepo huhilingi nongna Ngindrai, hapeko huro tokai o,

* **8:10:** Yisayah (Isaiah) 6:9

pe lohongai para mipwan hiyan, pe nonowa kol pwan, pe pwesai para menmena kol pwan, ara iraimwanihu. Pwen pe yihu kanilek hiyan pwi.
15 Hapeko hu peke wit mepo hulon iya ndrita pwan hiyan, ara tehe hu hiyeh ndriyahu hiyan pe imwonen, pe huhilingi nongna Ngindrai pe hupwotisingiy, ara ngara hu koro tine pwokeyan pe ngara hu koroppwai hiyan.

Paisui sih iro tine iya kakan

16 Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kikulaniy kiya pahandra pwelekei, ndre kiykiy kiya pahandra yokyok, ara pwi. Hiyan para kiykiy kiro tine, ndre kiye ndrita keyau, pwen pe yihu hiyeh hu kasa nondriya seu, ara andre hu kanime nganan.
17 Pe sehe melit mepo ita kohon, ara andre kisa ngawan, pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan ngawan.
18 Pwen pe akahalong nokulani nongan. Hiyeh mepo tesah iro kili yiy, ara andre kipo suran; pe hiyeh mepo hapesah kili yiy pwi, hape mendreheh ilohongani ipa ndre imira kili yiy, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy."

Tina Yesu pe nalin hu

19 Pe tina Yesu pe nalin hu ara husa para kasa nime yiy, hapeko yihu kanlahiy para kaya pakeh kili yiy pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya huro rahakowan.
20 Pwen hamou ipwai iya kili Yesu, ipa, "Tinam pe nalim hu hutora tine ngawan para hu nakasa nime wou."
21 Pwen Yesu isomwiy, ipa, "Tino pe nali hu ara hu mepo huhilingi nongna Ngindrai pe hu tokuyaniy."

Yesu ipomate nohai namandran imaito

22 Lang sih aro, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Tuka his ndroi pe kasingondriti ndran makaiye pe tukaya haroh." Pwen huhis huya nondriya ndroi hakou pe huyau.
23 Pe iro mwonen huro ngap huya, ara Yesu iye matin. Pwen nohai namandran imum iya ndrita ndran makaiye, pwen pe isumbuiwani ndroi pe ndroi pakiyuh.
24 Pwen ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, "Namandran, Namandran, worou nakayuh ara!" Pwen Yesu itine pe ipomate nohai iro mum pe nowei iro talon, pe nohai imaito pe ndras imat.
25 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Lohonga wawu ndrisiyon, ara italeheh?"
Pwen hunoh pe huro lohonge ndrit. Pe hamou isike hamou, huro pa, "Aripo sehe ndramat? Mepo ipwandrandrahani nohai pe ndras, pe hilu hilingi nongnan i."

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

26 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol namandran hape ngalan Kerasa, ita haroh para Ndran Makaiye Kaliliyy.
27 Iro mwonen Yesu ihoiki ndrikan iya ndrita leng o, ipohonani ndramat hamou para kol ngawan ara mepo hu payit huro ndritan. Ndramat ara, ara iro mwaheh opu ndrangan niwen iya, pe kinoho ye nondriya seu pwi, hapeko ngara kiye nondriya hu ngare hu ndramat kanmat.
28 Iro mwonen inime Yesu, pwen ipalngai, pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe iwayeh namandran masih, ipa, "Yesu, Noru Ngindrai Kamai Iyera

Paingan Iya, wou nasa sahaye yo yeh? Yo urakamam isa kili wou tehe mbuna aiki ngandran kisa kili yo!”

29 Paratesah, Yesu ara kinpwandrandrahani payit ara para kisa ngawan kili ndramat ara. Lang soyon iya ngara hu kawasi nima ndramat ara pe ndrikan kiya kondrei humbusiy iyau hayen, pe ngara hu koro memerani yiy; hapeko yiy ngara kindrohomwiri hu kondrei ara topwei. Pe payit ara ngara kiluwani yiy kiya hu kol ndrohoyin.

30 Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?” Pwen ipa, “Ngolo, ara Hundram,” paratesah, hu payit soyon iya ara huro ndritan.

31 Pwen yihu payit ara, ara hurakamam iya kili Yesu ken iho ken para mbuna kipwandrandrahani hu para hu kaya ngat mepo mbulun pwi.

32 Pe hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese pahayi haroh kili hu. Pwen hu payit ara hurakamam iya kili Yesu para kipa hiyan para hu kaya ndrita hu puw ara; pwen ipa hiyan para hu kaya.

33 Pe hu payit hutali ndramat ara, pe huya kili hu puw. Pe hu puw ara, ara hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya song huya nondriya ndran makaiye, pe huya mut topwei.

34 Pwen hu ndramat para hangna puw ara hunimei pe huwop huya nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu kol mendreheh i, pe huya tiyaniy.

35 Pwen yihu ndramat huyau huya para kaya nime tesah kintayah. Yihu yarayah iya kili Yesu pe hunimei tehe ndramat mepo hu payit huro ndritan mamu ara, ara hu kantali yiy. Pe impwan pakeh ngondroka Yesu, pe kinsuluye yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe kiningoh. Pwen pe hu ndramat para kol ara hunimei pe hunoh.

36 Pe yihu ndramat mepo hu kannime tesah kintayah, ara huro tiyani titiye para payit itali ndramat ara pe ingoh tapeh.

37 Pwen pe yihu ndramat masih para kol namandran hape Kerasa, ara husike Yesu para kitali hu, paratesah, hunoh turut. Pwen pe Yesu ihis iya nondriya ndroi para kiyau.

38 Pwen ndramat mepo hu payit kantali yiy ara, ara irakamam para kiho ndruwa Yesu, hapeko Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipa,

39 “Amui aya kolom, pe aya tiyani melit masih mepo Ngindrai kinmbusiy pwen kinsa kili wou.” Pwen ndramat ara iyau iya, pe iya tiyani melit masih mepo Yesu kinmbusiy, pe kinsopwat yiy kinna aliy.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

40 Pwen Yesu imui iya haroh, pe hu ndramat soyon iya ara hurawulohani yiy, paratesah, huro aliy pe huro sohoni yiy.

41 Pwen pe ndramat hamou ngalan Yairus, yiy pohon para yumwa mbultere tahu Yuta hawum, ara isa pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe irakamam para Yesu kisa suwen.

42 Paratesah, yiy manorun hamou opu, pe hayou ta pihindrahin ara, ara kiho pakeh tehe songui pe luwoh, pe pakeh nakimat. Pwen Yesu, ara iro tokai iropo iya, pe hu ndramat soyon iya ara huro tandrapndrap ngilsen.

43 Pe pihin hamou iro ara, ara mwamwa ndrai iro manau kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, pe hamou kinlahiy para kisopwoyani yiy pwi.

44 Pe iyau ndruwa Yesu isa, pe niman iyahatek iya payango koiwen, pe hape pwi ko, mwamwa ndrai ara itali yiy pe ingoh.

45 Pwen Yesu isok, ipa, “Hiyeh niman kinsahatek kinsa kili yo ye?”

Pwen hu masih hupa pwi iya aliy. Pe Pita ipa, “Namandran, hu ndramat soyon hutopo rahakowam pe hutopo tandrapndrap husa kili wou.”

46 Hapeko Yesu ipa, “Nima hamou kinsahatek kinsa kili yo. Tono tehe
pwoke ara kintan kili yo pe kinna mawen.”
47 Pwen pihin ara, ara inimei tehe yiy ara kinlahiy para kikulaniy pwi, pe
inoh turuwe yiy, pe isa pe ihikuwani ngundrun isa mbulmara Yesu. Pe iro
mbulmara hu ndramat masih, pe itiyani ndroiyin tesah iyki niman iyahatek
iya kili Yesu. Pe itiyaniy tehe indrou pwi ko, pe mwamwa tan kintali yiy pe
kiningoh.
48 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrisiyon, ara
imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis.”
49 Pwen Yesu iro wong manau, ndramat hamou iyau seu ta Yairus, pohon
para yumwa mbultere tahu Yuta , ara isa pe ipwai, ipa, “Norum pihin, ara
kinimat. Konan. Mbuna arakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa
manau.”
50 Pwen Yesu ihilingiy pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh;
apwotisingi lohongam opu, pwen yiy andre kingoh.”
51 Pe Yesu iyarayah iya seu ata Yairus, pe ipa pwi para hamou kiya
nondriya seu. Pwen iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, pe tama mbunah pe tinan
opu huyapolo yiy huya nondriyan.
52 Iro lang ara, yihu ndramat masih ara huro rang turut pe huro mangalye
iya kili mbunah pihin ara. Pe Yesu ipa, “Wawu kahatih; yiy kinimat pwi
yoh. Yiy iyera matin o.”
53 Pwen yihu ndramat ara, huhaisani Yesu, paratesah, hupahasaniy tehe
mbunah pihin ara, ara kinimat.
54 Hapeko Yesu niman iya mbultuwe nima mbunah ara, pe ipa, “Noru,
atine!”
55 Pwen mwoiwan imui iya kili yiy, pe indrou pwi ko, isa tine. Pwen Yesu
ipwai iya kili hu para hu kahang yiy hapesah para kiyan.
56 Pe taman hilu tinan, ara lohonga hilu indrap. Hapeko Yesu ipwandran-
drahani hilu para hilu mbuna kanese ndrainga hamou iya tesah kintayah.

9

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

1 Yesu iyoh hu Songui pe Lumou husa wule pe iyki pwoke pwokeyan
pe nopwaran iya kili hu para hu karasses hu payit, pe kasopwoyani hu
mwamwa handra-handra ata hu ndramat.
2 Pe ipwandrisa hu huyau para hu kaya pohowe nongan para kolo King
Ngindrai, pe kasopwoyani hu ndramat humwa.
3 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akasap melit handra kiyasura
wawu, tehe nes, ndre ndrop, ndre ndrinanohun, ndre sombule pat, ndre
susura koyau.
4 Pe sehe seu wawu nakasong kaya koro aliy, ara wawu koro aliy kipoo
akatali kol ngawan ara.
5 Pe kapa hu ndramat kantawulohani wawu pwi, pwen lang mepo wawu
nakatali kol ngawan ara, ara akaratolohani kohu pweleka wawu kiyau, pe
andre kirayah tehe tiyeya wawu para kiyingani mwomwan tahu.”
6 Pwen huyau huya hu kol mendreheh hakol iya hakol, pe huro pohowe
nongan hiyan pe huro sopwoyani mwamwa tahu ndramat huro kol masih
kene.
7 Pwen Herot, pohon para kol Kaliliyy, ara ihilong hu titiye para hu melit
masih huro tayah. Pwen lohongan imapaiwe, paratesah, hu hayah huro pa
tehe Yohanes mepo kinmat ara, ara kinsa tine paiwe.

8 Pe hu hayah ara huro pa ndre Eliyah kinsarayah, pe yihu hayah i, ara
huro pa ndre hamou poropet para koluw kinna kinsa mwalen.
9 Hapeko Herot ipa, “Yo kunsondriti koyu Yohanes pwen. Pe aripo sehe
ndramat ndrokonan, urupo hilingi hu melit iripo mbusiy aro yeh?” Pe iro
hinonou para pakinime Yesu.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

10 Pwen hu aposel humui, pe huya tiyaniy iya kili Yesu iya tesah mepo
hu kanmbusiy. Pwen iwiri hu ko huya sura yiy, pe huya kol ngawan mepo
hupohowe ngalan Petsaita.
11 Hapeko yihu ndramat soyon iya, ara husa pahasani tokuya hu; pwen
huho ndruwan. Pe irawulohani hu, pe iwong iya kili hu iya titiye para kolo
King Ngindrai, pe isopwoyani hu mepo hunamiliy para hu kangoh kiya hu
mwamwa tahu.
12 Paramwandrai kinpiyah, pwen yihu Songui pe Lumou ara, ara husa kili
Yesu, pe hupa, “Apwandrisa hu ndramat soyon aro kene hu kayau, pwen
pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kol para parangondron, para
hu kaya ten anandrinahu pe hu kayan. Paratesah, worou ara turopo kol
mwanan mepo hu ndramat konto aliy pwi.”
13 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kahang hu hapesah para hu
kayan.”
Pwen husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah pe ni malmou opu
iripo. Wou apa ndre yowu kaya sousou ana hu ndramat soyon masih
aripo?”
14 Pe hu kamai huro ara, ara ndromwoyahu iho tehe mayipou (5,000).
Hapeko ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Akaiki hu korompwan tehe
mayimingui koro ndrokoyirayi sih-sih.”
15 Pwen ndramiran hu humbusiy tehen aliy, pe hu ndramat masih ara
humpwan.
16 Pe Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran
itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy. Pwen iramburingiy pe iykiy iya
kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya ana hu ndramat.
17 Pwen hu ndramat masih kene ara hunamnam pe isihi hu. Pe
hu ndramira Yesu huwiri keyeh mandropwa songui pe luhat pe hunihi
ndritike hu iya aliy.

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

18 Lang sih aro, Yesu iya kol lohowayin pe iro tohun. Pe ndramiran hu
ara huro polo yiy, pe isok hu, ipa, “Yihu ndramat masih ara hu tora pa ndre
yo hiyeh?”
19 Pe husomwi yiy, hupa, “Hayah tahu ara hupa ndre wou Yohanes
Ndramat para Paptais. Pe hayah tahu ara hupa ndre wou Eliyah. Pe hu
hayah i, ara hupa matisan wou ara hamou tahu poropet para koluw kinna,
mepo kinsa tine paiwe.”
20 Pe isok hu, ipa, “Kiya, pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?” Pe Pita
isomwiy, ipa, “Wou ara Kristus ata Ngindrai.”
21 Pe Yesu ipa mwanye tisingi iya kili hu para hu mbuna katiyaniy kiya
kili hamou tehe yiy ara hiyeh.
22 Pe ipwai, ipa, “Noru Ndramat andre kiya nondriya hu nopwaran soyon
iya, pe andre hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu
ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara andre hu kamwisnani

yiy. Pe andre katingundrun kimat, pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kisatine paiwe.”

23 Pwen ipwai iya kili hu ndramat masih, ipa, “Kapa hiyeh pakiho ndruwo, ara kipa pwi kiya namiliwan mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe kiho ndruwo lang sih tehe sih.

24 Pe hiyeh pakihimbusani mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan.

25 Kapa ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre memelit masih kene ara, andre kisopwat yiy tehen tapeh?

26 Pe kapa hiyeh kimasi to pe kimasi kiya nongno, pwen Noru Ndramat andre kimasi tan, kiro mwonen lang mepo nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe nonowa ngana Taman, pe nonowa ngana hu angelou haiyan.

27 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime kolo King Ngindrai.”

Nombuwe Yesu ipiy

28 Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen tehe lang mandrolwoh iyamulan para aliy, Yesu iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, hu matimou ara huyapolo yiy pe huya paingan ngondron sih para hu kaya tohun.

29 Pe Yesu iro tohun, pe kombuyen ipiy iya handra masih, pe koyau tan, ara irayah palpalen pe nganngananan iya.

30-31 Pwen ndramat malmou, Mose pe Eliyah, ara hilsarayah iyasura nonowa ngana hilu, pe hilro wong iyasura Yesu. Pe hilro wong iya sehe melit mepo andre kimbusiy kirayah mannan kiro Yerusalem, pe hilro wong i, iya lengen para kitali kol pwan pe kiyau.

32 Pe Pita iyapolo susuyan hilu ara marahu inun pe humatin turut. Hapeko iro mwonen husa poyoi, hunime nonowa nganngana Yesu pe hilu ndramat malmou hilro tine sura yiy.

33 Pwen iro mwonen hilu pakatali Yesu, Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Namandran, hiyan para yowu koro iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum: hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah.” Pita ara iwong, hapeko ikowu iya sehe nongan iro pwai.

34 Pita iro wong manau, pwen o kokom hasai isa pe iramburuhi hu, pe huro nondriya kokom ara, pe hunoh.

35 Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kokom isa, pe ipa, “Iye ara Noru, yiy mepo kuntakiniman para kipo mbulyo. Akahilingi yiy.”

36 Pe ngasa mbulukoyun ara ihipwen, pwen husa yirowei tehe Yesu hamou opu iro. Pe ndramiran hu, ara hukaituwe sehe melit hu kannimei, pe hu kantiyaniy pwi.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

37 Pwen iya lang sih i, huro ngondron pe hulai huya pwan, pe hu ndramat soyon iya huya pohonani Yesu.

38 Pe ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara, ara iwayeh pwokeyan, ipa, “Ndramat Para Hinonou, urakamam para asanime noru kamai. Paratesah, noru ara hamou opu.

39 Pe payit hamou ngara kikohis kiya ndritan, pe indrou pwi ko, ngara kilomei. Pe ngara kipiyani yiy kiya pwan pe kileleyani yiy, pe mbusas

ngara kirowet pohon. Pe ngara kipokasiyani yiy, pe mbuwalin para kitali yiy kileh.
40 Yo urakamam iya kili ndramiram hu para hu karasses payit ara kiya mawen, hapeko hu kanlahiy pwi."
41 Pwen Yesu isomwiy, ipa, "O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa aripo."
42 Pe iro mwonen mbunah ara, iro tokai manau iya kili Yesu, payit ara, ipiyani yiy iya ndrita pwan, pe ileleyani yiy. Hapeko Yesu ipomate payit ara, pe isopwoyani wihou ara, pe iyki yiy imui iya kili taman.
43 Pe yihu ndramat masih hu nime pwoke namandran ta Ngindrai, pwen lohongahu indrap.
Pwen hu ndramat masih ara huro lohonge manau iya hu melit mepo Yesu kinmbusiy, pe ipwai iya kili ndramiran hu ipa,
44 "Akahilingiy nokulani sehe melit nakupwai kisa kili wawu: Noru Ndramat, ara andre hu karatuni yiy pe kaiki yiy kiya nima hu ndramat."
45 Hapeko lohongahu, ara kinileu kinna ndroiyi nongan aro pwi. Ndroiyi nongan ara, ara ikohon kili hu, para hu kanlahiy para kapwotisingiy pwi. Pe hunoh para hu kasok yiy kiya nongan ara.

Hiyeh ara ihohin masih

46 Porosih aro, takokowai irayah iro mwalinga ndramiran hu, tehe hiyeh tahu ndrokonan, ara iho hin.
47 Pe Yesu kinyirowe lohongahu pwen, pe iwiri mbunah hamou mendreheh isa pe iyki yiy iro tine ngilsen.
48 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Sehe ndramat kirawulohani mbunah iye kiya ngolo, ara irawulohani yo. Pe hiyeh irawulohani yo, ara irawulohani hiyeh mepo ipwandrisa yo usa. Paratesah, yiy hiyeh ita mamwore mwalinga wawu, ara yiy iho hin."
49 Pwen Yohanes, ipa, "Namandran, yowu nime ndramat hamou iro rasses hu payit huyau, iya ngalam; pe yowu pwayi yiy para kihitohai, paratesah, yiy ara para sura tou pwi."
50 Pe Yesu ipa, "Wawu mbuna akasingori yiy. Hiyeh mepo kintasisingat ana wawu pwi, ara yiy para susura wawu."

Hu para Samariya hurasisingat ana Yesu

51 Pwen lenge Yesu iropo isa pakeh para nakiya kol paingan yang, pwen lohongan itiy pwokeyan para kiya Yerusalem.
52 Pwen ipwandrisa hu ndramat para sapiya nongan huro mu kili yiy, pe huya nondriya kol hakol mendreheh ita nondriya kol Samariya, para hu kaya ramwaniyani hu melit koro mwoimwoi para yiy kiya aliy.
53 Hapeko yihu ndramat huro kol ara, ara hu kantawulohani yiy pwi, paratesah, yiy ara nakiya mwonen kiya Yerusalem.
54 Iro mwonen ndramiran hilu, Yamis pe Yohanes hilnime kultuwayi hu Samariya, pwen hilsok yiy, hilpa, "Yapan, wou anamiliy para yowu kayoh mwan kiyau kol paingan yang kisa pwan, pe kitimwi hu, ndre?"
55 Hapeko Yesu ipaiwani yiy iya kili hilu, pe ipomate hilu.
56 Pwen huyau huya kol hakol mendreheh i.

Tesah nakirayah kapa ndramat hamou pakiho ndruwa Yesu

57 Iro mwonen huro tokai sai huropo huya, ndramat hamou ipwai iya kili
yiy, ipa, “Hape aleheh naya aliy, ara andre kuho ndruwam.”
58 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Yihu mwiy puyap, ara mangarehu,
pe hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat,
ndrohonokun para matiliu, ara pwi.”
59 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat hamou i, ipa, “Asa pe oho ndruwo.”
Hapeko ndramat ara isomwi yiy, ipa, “Yapan, atali yo kuya roni tomo na.”
60 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu ndramat para kimat, ara hu koro roni
ndramirahu mbukenahu mepo humat. Hapeko wou aya, pe aya pohowe
nongna kolo King Ngindrai.”
61 Pe hamou i ipwai, ipa, “Yapan, yo andre kuho ndruwam, hapeko kumui
pe kuya pomwanye kiya kili hu ndraisih ato na.”
62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Ndramat mepo imbultuwe nes para taluweya
pwan, pe inimnim imui iya ndruwan, ara kinlahiy para kipo mbulen kiro
nondriya kolo King Ngindrai, ara pwi yoh.”

10

Yesu ipwandrisa hu ndramat manandrtingui pe lumou

1 Iyamulan Yapan irakinima hu ndramat andrtingui pe lumou i, pe
ipwandrisa hu malmou-malmou huho mu kili yiy huya kene hu kol ngawan
pe hu kol hakol-hakol mepo andre kamulan kiya aliy.
2 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Anandrinai soyon iya, ara hu kaniman pwen
hutora piyang, hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara noye ko. Pwen
pe akatohun kiya kili Yapan mepo mbukena piyang, para kipwandrisa hu
ndramat para poya mbulen para hu kayapo mbulen kaya nondriya pingen.
3 Akaya! Yo nakupwandrisa wawu tehe hu noru sipsip, para akaya
mwalinga hu mwiy puyap.
4 Pe wawu mbuna akasap ndropwa sombule pat, ndre ndrop, ndre hu
hatna pwelekai. Pe wawu mbuna akarawulohani hamou kiho sai.
5 Pe kapa wawu kasong kaya nondriya seu hawum, pwen wawu kapwai
kimu, akapa, ‘Ndriya wayis, ara kiro polo wawu topo seu iye.’
6 Pe kapa ndramat para ndriya wayis kiro seu ara, ara andre ndriya wayis
kiro polo yiy, pe kapa pwi, andre nongna wawu kimui kisa kili wawu.
7 Akoro ndron seu ara ko, pe akayan sehe anandrinai, ndre akayin sehe
ndran mepo hu nakahang wawu, paratesah, ndramat ngara kipo mbulen,
ara andre kiwiri kennen. Pe wawu mbuna akangas seu hawum kiya
hawum.
8 Pe kapa wawu kaya nondriya kol hakol ngawan, pe hu karawulohani
wawu, pwen sehe anandrinai hu kasaikiy kisa kili wawu, ara akayan opu.
9 Pe akasopwoyani mwamwa tahu ndramat humwa hutora ara, pe
akapwai kiya kili hu, akapa, ‘Kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh kili
wawu.’
10 Hapeko kapa wawu kaya kol hakol ngawan pe hu kantawulohani
wawu pwi, ara akaya kene payango sai tahu pe akapa,
11 ‘Kohu pwan para kolo wawu mepo ipai iripo polndrika yowu, ara yowu
topo tolohaniy pe wawu andre kawiri koran. Hapeko akalohonganiy kiya
hiyan: kolo King Ngindrai ara kinsa pakeh kili wawu.’
12 Yo upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwanye, kora kol
ara, ara andre kiramwaitini koran nopwaran para kol Sotom.

Hu ndramat mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi, ara huiki koisariy

13 O wawu para Korasin! O wawu para Petsaita! Toimwa wawu.
Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat hamou kinna kol
malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy, tehe
kintayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu kantapaiwani ndriyahu pwen
ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye hu kanna koyau para koisirai, pe
andre hu kantumwi hu kanna palam i.
14 Hapeko kiro mwonen lang para tamwanye, koran nopwaran wawu
nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran tahu para Tayar pe
Siton.
15 Pe wawu para Kapernawum, wawu pakasikiye wawu kaya paingan
yang, ndre? Pwi yoh! Wawu andre kaya pwan masih ndrohonoku hu
ndramat kanmat.
16 Sehe ndramat kihilingi wawu ara ihilingi yo yi, pe sehe ndramat
mbuwalin ta wawu, ara mbuwalin to yi; pe hiyeh mbuwalin to, ara
mbuwalin ta hiyeh ipwandrisa yo usa iyapolo pwoke nopwaran."

Yihu ndramat andrtingui pe lumou humui husa

17 Yihu ndramat andrtingui pe lumou ara humui huyapolo pwesai, pe
hupa, "Yapan, yowu pohowe ngalam, pe hu payit ara huhilingiy pe huho
ndruwa nongna yowu."
18 Pwen pe Yesu isomwi hu, ipa, "Yo unime Sinai iyos iro kol paingan yang
isa pwan tehe kamit.
19 Yo ara kunuiki pwoke nopwaran iya, kinsa kili wawu pwen, para wawu
andre kangastoro pe karahatuwe hu mwat pe hu supwalngai, pe andre
wawu karamwaitini pwoke masih ata Sinai; pe andre hapesah mwomwan
kintayah kili wawu pwi yoh.
20 Pwen wawu mbuna akapwes kata hu payit huhilingi wawu, hapeko
wawu kapwes tehe ngala wawu, ara Ngindrai kinratuluwiy pwen ita kol
paingan yang."
21 Iro mwonen lang ara Mwoiwan Haiyan iyki pwesai namandran ipep
ndriya Yesu, pe Yesu ipa, "Tomo, Yapane kol pwan pe kol paingan yang,
yo uhuri ngalam, paratesah, wou ankulani hu melit aro kinna kili hu
ndramat mepo lohongahu iman pe hupahas iya lohongai, hapeko aniyki hu
melit kansa yelan ngawan kinna kili hu mbunah mendreheh. Ehe, Tomo,
anmbusiy tehen tora, ara iho ndruwa namiliwam opu.
22 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei kansa kili yo. Pe hamou tanan
ta Norun pwi, Taman opu tanan ta norun. Pe hamou tanan ta Taman pwi,
Norun opu tanan ta Taman. Pe hu mepo Norun inamiliy para kiyingani
Taman kiya yelan kili hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy."
23 Pwen Yesu ipaiwani yiy iya kili ndramiran hu, pe iwong nokule ko, ipa,
"Yihu mepo hunime tesah wawu topo nimei, ara lomwes ita kili hu.
24 Yo upwai isa kili wawu tehe hu poropet soyon pe hu king para koluw,
ara hunamiliy para hu kanime tesah mepo wawu topo nimei, hapeko hu
kannimei pwi. Pe yihu pakahilingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko
yihu kanhilingiy pwi."

Nongan pwandritiye ta yapa Samariya hamou hiyan

25 Porosih aro, ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou ara
itine para pakinohonou lohonga Yesu, pe isok yiy, ipa, "Ndramat para
hinonou, yo andre kumbusi tesah para kuwiri taleh mepo andre kinto-
kinto?"
26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Pwayan kinpwai pwen ita nongan para
pwahanou, ara ipa tesah? Pe wou animei tehen tapeh?"

27 Pe ndramat ara isomwi yiy, ipa, “ ‘Ambuluhi Yapan Ngindrai atam
kiyau ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya pwoke
tam masih kene, pe kiya lohongam masih kene’; pe ‘ndriyam kimbuluhi
hiyeh para pakeh kili wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’
”

28 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ansomwiy imwonen masih. Pwen,
ambusiy tehen tora, pe andre awiri taleh.”

29 Hapeko ndramat ara, ara pakimbusi yiy mbukenan tehe kultuwayin
imwonen, pwen pe isok Yesu, ipa, “Pe ndramat para pakeh kili yo, ara hiyeh
imwonen?”

30 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Lang sih aro, ndramat hamou itali Yerusalem
para pakilai kiya kol ngawan Yeriko. Pe yihu ndramat para pahana hu
kohon huho sai pe hurayi yiy, pe huwiri topwe meltan masih iyapolo
koiwen. Pwen hutali yiy kinto pwan tehe pakeh nakimat, pe hu kantan.

31 Pe pris hamou ara ilai sai ara ko isa pwan, pe inime ndramat ara. Pwen
pe iyayau te sai haroh, pe kinnau.

32 Pwen hamou tahu Lepi yi, ara isa mwonen isa ara, pe inime yiy. Pwen
pe indrihisani yiy iyapwen te sai haroh i, pe kinnau.

33 Hapeko ndramat hamou para Samariya iro tokai sai, pe isarayah isa
mwonen isa hape aleheh mepo ndramat ara iro aliy. Pe inime yiy, pe koyun
isikirani yiy.

34 Pwen iya ngilsen, pe itilingi ndraikei pe wain iya hu neken tan pe iwasi
hu. Pwen iyki ndramat ara iya ndrita tongkiy tan mbukenan, pe iwiri yiy
iya seu para pwokereya hu ndramat, pe iponokulani yiy.

35 Pe iya lang sih i, iwiri sombule silwa malmbut, pe iykiy iya kili ndramat
iro nimnim iya seu para pwokereya hu ndramat ara. Pe ipwai iya kili
yiy, ipa, ‘Apwokarani yiy kipoo kumui kusa, pwen andre kupo sura soiwi
sombule pat tam mepo anpiyaniy pwen para asopwat yiy.’ ”

36 Pwen Yesu isok ndramat ara, ipa, “Kiya, alohonganiy na; hiyeh tahu
matimou ara, ara irayah tehe ndramat para pakeh kili ndramat aro, mepo
iyos iya nima hu ndramat para pahana pe hurayi yiy?”

37 Pwen ndramat ipahas iya nongan para pwahanou ara isomwi Yesu, ipa,
“Ndramat mepo koyun iti yiy pe isopwat yiy ara.”

Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Ayau aya, pe ambusiy tehen aliy yi.”

Yesu iro seu ta Marta hilu Mariya

38 Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai huya, pe husa kol hakol
mendreheh mepo pihin hamou ngalan Marta iro aliy. Pe pihin ara iwiri
Yesu iya suwen.

39 Pe Marta ma nalin hamou ngalan Mariya, pe Mariya iya pe irompwan
pakeh ngondroka Yesu, pe iro hilingi sehe nongan Yesu iro wong iya aliy.

40 Hapeko Marta ara lohongan kinikuw pwi, iya sehe melit mepo iro
mwanye hu ara—tehe pwokeikei pe melit handra-handra yi. Pwen pe isa
kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Yapan, alohonganiy tapeh? Nali ara itali yo, pe yo
kopu urupo pet iya mbulen iye. Apwai kiya kili yiy para kisa sopwat yo!”

41 Pe Yapan isomwi yiy, ipa, “Marta, Marta; wou ara ata lohonge soyon,
pe ndriyam ipworu iya hu melit soyon iya.

42 Hapeko melit handra kopu, ara ihohin para aro lohonganiy. Pe Mariya
ara inamiliy para kiwiri melit handra hiyan masih aro. Pe kinlahi hamou
kiwiriy kiya mawen kili yiy, ara pwi.”

11

Yesu ihinuwani ndramiran hu iya totohun

1 Lang sih aro, Yesu iya kol hape pe iro tohun. Itohun ihipwen, iyamulan
ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, ahanuwani yowu kiya
totohun tehe Yohanes kinhinuwani ndramiran hu kinna aliy.”
2 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu nakatohun, ara wawu kapa:
‘Tomo,
ngalam ara haiyan.
Kultuwayi kolo king tam kisa.
3 Ahang yowu anandrinai para lang sih tehe sih.
4 Pe atali hu pakut mwomwan towu,
tehe yowu ngara katali hu pakut mwomwan tahu ndramat masih,
mepo hu ngara kambusi pakut mwomwan kisa kili yowu.
Pe mbuna aluwani yowu kiya nondriya nohonou.’ ”
5 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu ara makowasen, pe
kiho ndrokolo put kiya kili hamou, pe kipa, ‘Kowase, aiki ndrinanohun
matipai kisa kili yo;
6 paratesah, kowase hamou iyeyau sai o, pe isarayah isa kili yo, pe
hapesah para kuhang yiy pwi.’
7 Pwen ndramat mepo iro nondriya seu ara isomwi yiy, ipa, ‘Mbuna
asa tandroyani yo. Papaye yowu, ara kanwariy, pe yowu noru ara yowu
kanmatin pwen topo yokyok towu. Pe kunlahiy para kutine pe kuhang wou
hapesah pwi.’ Pwen tehen tapeh?
8 Upwai isa kili wawu, welen imai para kitine pe kiyki ndrinanohun
kiyatan, konan yiy ara kowasen, hapeko iya pwoke ata ndramat mepo
iro rakekeyaniy manau ara, pwen andre kitine pe kiyki weneyan o tehe
inamiliy.
9 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu: Akasok pe andre kaikiy kisata
wawu, akaten pe andre akaya kahiy, akaralikiri papai pe andre papai kite
kisa kili wawu.
10 Paratesah, hiyeh mepo kisok, ara andre kiwiriy, pe hiyeh mepo kiten
ara andre kiya kahiy, pe hiyeh mepo kiralikiri papai, ara andre papai kite
kiya kili yiy.
11 Kapa noru wawu hamou kisok taman kiya ni hamou, pwen andre
kihang yiy mwat hamou? Pwi yoh!
12 Pe kapa kisok kiya nairu norukan sih, pwen andre taman kihang
supwalngai hamou kiya anan? Pwi yi! 13 Pe kapa wawu tana wawu topwei
para wawu kaiki hu yukyuk mwayih kiya kili noru wawu hu, konan wawu
ndramat ngara kambusi kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama
wawu iyera kol paingan yang, ara andre kiyki Mwoiwan Haiyan kiya kili
hu mepo hu ngara kasok yiy!”

Yesu pe Peelsepul

14 Yesu iro rapiyani payit hamou para pohomum iyau iya mawen kili
ndramat hamou, pe payit ara itali yiy kinnau. Pwen o, ndramat mepo
pohon imum ara, ara iwong, pe hu ndramat masih, ara huro lohonge soyon.
15 Hapeko hu hayah tahu hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta
Peelsepul, payit mepo yapane hu payit masih.”
16 Pe hayah tahu ara hu pakanohonou yiy, pe huro sok yiy para
kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang.

17 Yesu kinpahasani lohongahu pwen, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu
ndramira king para kol hakol, hu kamasilpat kaya malpat pe hu kahangas
mwalingahu, pwen andre kolo king ara kiya pwalngengei o mwaihei. Pe
kapa yihu ndraisih hu kahangas anahu mbukenahu, hu ndraisih ara, ara
andre hu kalon.
18 Pe kapa yihu yowe Sinai hu kamasilpat kaya malpat, pwen andre kolo
king tan kiro tine pwokeyan tapeh? Yo upwai tehen toro, paratesah, wawu
pa ndre yo urasses hu payit huyau, ara iyau pwoke ta Peelsepul.
19 Hapeko kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe
wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe
wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara
kinmwonen pwi.
20 Hapeko kapa Ngindrai kiniyki pwoke nopwaran tan kinsa kili yo,
pe ngara kurasses hu payit hu kayau kaliy, pwen pwoke para kolo King
Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.
21 Pe kapa ndramat hamou pwokeyan kimbultuwe memelit para pahun
kiro kili yiy, pe kiro penani suwen mbukenan, pwen memelit tan masih
andre kiro hiyan.
22 Hapeko kapa ndramat hamou pwokeyan iya pe ihohin iyatan kisa, pe
kipo pahun kiyasura yiy pe kiramwaitini yiy, pwen ndramat pwokeyan ara,
andre kiwiri hu melit para pahun ata ndramira seu ara, mepo lohongan
ipa ndre hu koro penani yiy. Pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiya pe
kirahihiri melit masih para seu ara.
23 Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasisingat ano. Pe hiyeh
mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu.
24 Kapa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya kol
ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko kapa kinlahiy kikahi
noku ngohongoh pwi, pwen andre kipa, ‘Andre kumui kuya seu kuntaliy
mamu ara.’
25 Pwen iyarayah iya, pe iya nimei tehe seu ara, ara yihu kanpwasiliy
kinna hiyan pe iro mwoimwoi.
26 Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i, mepo kultuwayihu
pwassin masih pe iramwaitini yiy, pe husong huya nondriyan pe huyen
aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy
pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para mamu.”
27 Pwen Yesu iro tiyani hu melit aro ndron, pe pihin hamou iro mwalinga
hu ndramat soyon ara, iwayeh, ipa, “Pihin mepo imwalahiy tam pe
ipwokere wou, ara lomwes ita kili yiy.”
28 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa “Hiyan para tukapwai toro: yihu mepo
huhilingi nongna Ngindrai pe huho ndruwan, ara lomwes ita kili hu.”

Kaipisa poropet Yonah

29 Pe yihu ndramat ara hurohon huropo huya soyon, pe Yesu ipa, “Yihu
ndramat hasap para mahapo, kultuwayihu ara pwassin. Yihu sok kaipisa
pwoke handra, hapeko andre hu kannimei pwi; kaipisa poropet Yonah
kopu andre hu kanimei.
30 Paratesah, Yonah ara kintayah tehe kaipisa melit iya kili hu ndramira
Ninipe; pwen pe Noru Ndramat andre kirayah tehen aliy opu, kiya kili hu
ndramat hasap para mahapo.
31 Pe kiro lang para tamwanye, Kwin para Tolau andre kisa pe andre
kitiyani titiye mwomwan ta hu ndramat hasap para mahapo, paratesah, yiy
iyau mbusungo kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon.
Hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon.

32 Pe kirahihini lang para tamwanye, yihu ndramira kol Ninipe andre
hu kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwanye, pe katiyani titiye
mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya
kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani
ndriyahu, hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah.

Maram ara tehe paisui para nombuwem

33 Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kikulaniy kiro hape, ndre
kiykiy kiye pahandra pwelekei sih, ara pwi. Andre kiykiy kiro tine ndrita
keyau, pwen hu ndramat masih hu kasa nondriyan, andre hu kanime
nganan.
34 Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat. Kapa maram
kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan. Hapeko kapa
maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih kilokuh topwei.
35 Maram kiro tam kiya hiyan, matisan ngana maram ita nondriyam ara
kilokuh.
36 Pwen tehen tora ko, kapa nombuwem masih kipep kiya nganan, pe
hape para aliy kinilokuh pwi, pwen nombuwem masih andre ngannganan
kiyat topwei, tehe ngana paisui kiho yat ndritam."

Nongan nopwaran mannohin

37 Yesu iwong ihipwen, pwen Parisiy hamou ipwanos yiy para kiya
namnam kiyapolo yiy. Pwen Yesu iya nondriya suwen, pe iyeroh ngilse
keyau.
38 Hapeko Parisiy ara, ara inimei tehe Yesu kinsungani niman kimu pwi,
pe inamnam; pwen ilohonge soyon.
39 Pwen pe Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, "Wawu Parisiy ara ngara wawu
kasungani ngawan para pweniu pe para pirou, hapeko nondriya wawu ara
ipep iya mwolou pe hu kultuw pwassin masih.
40 Lohonga wawu pwi! Yiy mepo imangsani ngawan para hu melit, ara
imangsani nondriya hu melit tehen aliy yi, ndre?
41 Hapeko aiki sehe melit mepo ita nondriya pwelekei kiya kili hu mepo
hundroisiy, pwen pe meltam masih andre kiro howen.
42 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, parate-
sah, wawu taingani melit tehe koyo pe parahiy pe hu kaimbuwe kei para
piyang handra-handra mendreheh tehen tora* kiya masongui, pe ngara
akaiki hape para aliy kiya kili Ngindrai tehe yukyuk tawawu. Hapeko
wawu ngara katali kultuw imwonen, pe kultuw para kambuluhi Ngindrai.
Hiyan para wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan namandran tehen tora, pe
koyu wawu mbuna kirut hu melit mendre-mendreheh ara yi.
43 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, parate-
sah, wawu namiliy para korompwan pwapwai hiyan hu ndramat ngara
hu kahaiyaniy nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta , pe wawu namiliy
para hu ndramat karawulohani wawu koro hu ndroho pehei.
44 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu. Wawu ara tehe hu
ndrohonoku tona ndramat mepo yihu ndramat kanyirowe ndraikiya hu
pwi, pe ngara hu karakai ndritahu."
45 Pwen ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou isomwi Yesu,
ipa, "Ndramat para Hinonou, nongan masih mepo atapwai iya kili hu
Parisiy, ara ipwasimiri yowu yi."

---

* **11:42:** Eng: your mint, rue and all other kinds of garden herbs; TP: olgeta liklik sayor na kumu samting bilong gaden

46 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya
nongan para pwahanou, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, ngara wawu kaiki nopwaran kiya ndrita hu ndramat pe ipworu
hu, pe hu tora ngandrah para kuniyan. Pe wawu mbukena wawu, ara
wele wawu kinho so para wawu kaiki ndrakopwenima wawu hakip para
kasopwat hu, ara pwi.
47 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu sondri-
tiyani ngarehu hu poropet, pe tumbu wawu hu, ara hu kanitingundruhu.
48 Pwen wawu yinganiy tehe kultuwayi tumbu wawu hu mepo hu
kanmbusiy, ara wawu pa ndre hiyan, tehe hutingundru hu poropet, pe
wawu tora sondritiyani ngarehu.
49 Pwen tehen tora ko, nondriya lohongai waison ta Ngindrai, yiy kinpwai
toro: ‘Yo andre kupwandrisa yihu poropet pe yihu aposel para hu kaya
kili hu, pe hayah tahu andre hu katingundruhu, pe hayah tahu andre hu
karandroyani hu.’
50 Pwen pe yihu ndramira hasap para mahapo, ara andre hu kakuni kora
ndreye hu poropet masih kene mepo hu kanitingundruhu, iro tandrohonga
kol pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo.
51 Pe iro kili ndreye Apel imuw, ipoo isa matne ndreye Sekarayah imuw,
mepo hu kanitingundrun iho mwalinga pere tuntun pe yumwa totohun
ara—yo upwai isa kili wawu tehe hu ndramira hasap para mahapo, andre
hu kakuni kora melit masih kene ara.
52 Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya nongan para pwahanou, ara
toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu kanwiri kiy[†]
para papai para kaya nondriya lohongai hiyan, ara kinna mawen. Wawu
mbukena wawu, ara mbuwali wawu para akaya nondriyan, hapeko yihu
mepo hunamiliy para hu kasong kaya nondriyan, ara wawu tora singori hu
yi.”
53 Pwen Yesu itali seu ara, pe yihu Parisiy pe yihu ndramat hupahas iya
nongan para pwahanou, ara hurasisingat anan pwokeyan iya, pe huro sok
yiy iya hu soksok handra-handra iyapolo ndrangsai,
54 para hu pakaratuni yiy para kipa hapesah, pwen pe hu kalahiy para
hu kaiki yiy kiya nongan.

12

Akoro rapapahan pe kapwokeyani lohonga wawu

1 Pwen iro lang ara ko, hu ndramat sopou-sopou husa tawurehu pe huro
tandrapndrap, pe huro rahatuwe pwelekahu hamou-hamou. Pwen Yesu
iwong imu iya kili ndramiran hu, ipa, “Akoro rapapahan kiya yis[*] tahu
Parisiy. Yis ara, ara iyingani pwandrandraman tahu.
2 Pe sehe melit mepo hu ndramat kantamburuhiy ita, ara andre Ngindrai
kirehei. Pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan
ngawan.
3 Pwen pe sehe nongan wawu kapwai kiro lokuhan, ara akapohowei kiro
ngana lang. Pe sehe nongan wawu kanpahulhun kinna aliy, kinna ndrainga
hamou kiro mbulkura hu seu, ara andre kapwaharai kiho payandroha hu
seu.
4 Wawu kowase, upwai isa kili wawu, tehe wawu mbuna akanoh tahu
mepo hulahiy para katingundru nombuwe wawu, pe kiyamulan, andre
yihu kanlahiy para hu kapo suran pwi yi.

[†] **11:52:** Eng: key; TP: ki bilong dua [*] **12:1:** Eng: yeast; TP: yis

5 Hapeko nakupwainganiy kisa kili wawu sehe ndramat para akoro
nohowani yiy. Kapa hu katingundru nombuwe wawu, ara konan. Hapeko
akanohowani Ngindrai, yiy mepo kamulan para kimat ta wawu, ara pwoke
nopwaran hira kili yiy para kipiyani wawu kaya nondriya ngat mepo mwan
itayat aliy. Ndrokonan, upwai isa kili wawu tehe akoro nohowani yiy ara
ko.
6 Wawu pahasaniy tehe hu norupep mayimou, ara andre hu ndramat
kapo pehei kiya tahu, kiya sombule pat malmbut, ndre? Hapeko Ngindrai
ara koyun kinoho mayit kinnata hamou tahu pwi.
7 Pe tehen aliy i, hu kompai hutora paya wawu, ara Ngindrai kin-
dromwahu topwei. Pwen wawu mbuna akanoh, wawu ho hin iya, iyata
hu norupep soyon.

Worou mbuna akamasi para kapwohowei tehe worou ara yowe Yesu

8 Yo upwai isa kili wawu tehe, sehe ndramat ngara kiwong ngawan kiro
mbulmara hu ndramat tehe yiy ndramiro, ara andre Noru Ndramat kiwong
ngawan kiro mbulmara hu angelou ta Ngindrai, tehe yiy ara ndramiran.
9 Pe kapa hiyeh ngara kipwai tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat,
ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai.
10 Pe kapa hiyeh kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara andre Ngindrai
kitali pakut mwomwan atan; hapeko kapa hiyeh kipwasisiman ana Mwoi-
wan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali mwomwan tan pwi.
11 Pe kapa hu nakaiki wawu kaya nongan koro nondriya hu yumwa
multere, pe kaya mbulmara hu pohon para kol pe hu yapane kol, ara mbuna
akalohonge soyon kiya sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy,
12 paratesah, kiro mwonen paramwandrai ara, Mwoiwan Haiyan andre
kihinuwani wawu, kiya sehe nongan imwonen para wawu nakapwai.”

Nongan pwandritiye ta ndramat menmenan soyon payan imbui

13 Pwen ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara ipwai iya
kili Yesu, ipa, “Ndramat para Hinonou, apwai kiya kili nali para kirahihiri
hu memelit ta tama youlu kiho mwalinga youlu.”
14 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehen tapeh? Sehe ndramat irakinimo
para kurayah ndramat para tanonoye ndre ndramat para tamwanye
ndrokolo walu?”
15 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro! Pe akoro hinehes.
Matisan wou ahamwolou kiya hu melit soyon handra-handra. Ndramat
hamou mepo menmenan soyon, ara kinlahiy para kiwiri taleh kiyau kili
hu meltan, ara pwi.”
16 Pwen itiyani nongan pwandritiye iya kili hu, ipa toro: “Pinge ndramat
hamou menmenan soyon, ara hu anandrinai para aliy ara hurayah soyon
iya.
17 Pwen yiy mbukenan iro lohonge, ipa, ‘Andre kumbusi tapeh? Hape
kaisowa anandrinai to para kuratto hu koro aliy, ara pwi.’
18 Pwen ipa, ‘Yo andre kumbusiy tehe toro: andre kuloiwani hu kaisowa
anandrinai ato, pe kupulihu kaya namandran, pwen andre kuratto hu
mbuwa wit to pe hu memelit to hiyan hu koro aliy.
19 Pe andre kupwai kisato mbukeno, kupa, “Menmeno ara hu kanna
soyon iya hutopo, pe ilahiy para kiwiri yo hayou hitun iya hu tora po husa.
Pwen andre kuro mwoimwoi o, pe kuro namnam pe kuro yin ndran pe
kuro pwes.” ’

20 Hapeko Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Payam kinmbui! Kiro mahapo
kiping o, andre mwoiwam kitali wou. Pwen hiyeh ndrokonan andre kiwiri
memelit masih kene atam, mepo anmwaniyani hu pwen tora.’
21 Aro ara iyingani tesah nakirayah kiya kili hiyeh iratto memelit
soyon atan mbukenan, hapeko iya mbulmara Ngindrai, ara yiy ndramat
menmenan soyon pwi.”

Lohonga wawu mbuna kimwa

22 Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Upwai isa kili wawu, lohonga
wawu mbuna kimwa kiya mipwan tawawu, kiya tesah wawu andre kayan,
ndre kiya tesah wawu nakasuluye wawu kiya aliy.
23 Mwoiwa wawu ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu ara
iramwaitini koyau.
24 Akayirowe hu pihinan:† yihu konhohas, pe hu konhopo anandrinai
pwi. Pe kaisowa anandrinahu ara pwi yi. Hapeko Ngindrai ngara kihang hu
anandrinai manau. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iyata hu norukan.
25 Hiyeh tawawu, kapa lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura lenge
mwoiwan kiya niwen hape?
26 Pe kapa wawu kanlahiy para kambusi melit mbuskau aro pwi, pwen
tehen tapeh pe lohonga wawu imwa iya hu memelit masih ara.
27 Akayirowe hu nonou hu tora lek tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe
hu konho mangse koiwehu pwi. Hapeko upwai isa kili wawu tehe nowiya
nosa Solomon masih lahayan iya, ara kintamwatini lahaya hu nonou iye
pwi yoh.
28 Akanimei; Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para piyang tehen
tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani hu kaya
nondriya mwan. Pwen wawu pahasaniy ndrokonan tehe Ngindrai andre
kinowi wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu tana wawu
tehe ara ndrokonan, konan kapa lohonga wawu ndrisiyon, ara mulai opu.
29 Pe lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe anandrinai para wawu
nakayan, ndre sehe ndran para wawu nakayin; ara wawu mbuna akani-
manga hu melit ara.
30 Yihu ndramat para kol pwan masih, ara yihu ngara hu kanimanga hu
melit tora. Hapeko namiliwa wawu iya hu melit tehe ndran pe anandrinai,
ara Tama wawu kinpahasaniy pwen.
31 Hapeko wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pwen hu melit aro, ara
andre kihang wawu yi.
32 Wawu ndrokoyirayi sipsip hapat mendreheh, wawu mbuna akanoh.
Tama wawu, ara kinlohonganiy pwen tehe andre kipwes para kiyki kolo
King Ngindrai kisata wawu.
33 Akapo pehei kiya hu menmena wawu, pe akaiki sombule pat para aliy,
ara kiyata hu ndramat mepo hundroisiy. Pe akapo hu ndropwa sombule
pat para kol paingan yang, mepo andre kinimut pwi. Pe akaratto hu melit
lahayan para kol paingan yang, mepo andre kinwenei para kihipwen pwi,
pe hu ndramat para pahana kanwenei para kapahanowei pwi, pe hu selei
kanwenei para kaseleyani hu pwi.
34 Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu lahayan ita aliy, ara
ndriya wawu andre kiro aliy yi.

Akoro hinehes

35 Akasuluye wawu pe kawasi tisingi kundrayi wawu, pe hu suya wawu
ara hu koro yat, pe akoro hinehes para mbulen.

† **12:24:** Eng: raven; TP: kotkot

36 Pe akoro tehe hu ndramat hutora longe namandran tahu ita kowase
yon para yesou sih, pe andre kimui kisa. Pwen kapa kimui pe kiralikiri
papai, kindrou pwi ko, andre hu katipe papai kiya kili yiy.
37 Pe kapa namandran tahu kimui kisa pe kinimei tehe hu ndramat
para poya mbulyan hu koro hinehes, ara andre hu koro hiyan. Yo upwai
ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran mbukenan andre kisuluye yiy
pe andre kipwai kiya kili hu para hu karoh keye ngilse keyau, pe andre kisa
pe kihang hu anandrinai.
38 Pe hu ndramat para poya mbulen mepo namandran tahu isa pe
iyirowei tehe huro hinehes, konan kisa kiho ndrokolo put ndre pakeh lang,
ara andre hu koro hiyan.
39 Hapeko lohonga wawu kileu kiya nongan aro: Kapa mbukena seu
kinpahasaniy pwen kimu iya sehe paramwandrai ndramat para pahana
nakisa, pwen suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe kiya
nondriyan pwi.
40 Pwen wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah, Noru Ndramat nakisa,
ara andre kiho nondriya paramwandrai mepo wawu kowu para nakisa
kaliy."
41 Pwen Pita isok Yesu, ipa, "Yapan, nongan pwandritiye atatiyaniy ara,
ara isa kili yowu ko, ndre iya kili yihu ndramat masih i?"
42 Pwen Yapan isomwiy, ipa, "Hiyeh ara pohon para mbulen, mepo
maran pahalan pe lohongan waison? Namandran ata ndramat tehen tora,
andre kiyki yiy para kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya mbulen, pe
para kiro hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya
anandrinai.
43 Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara namandran tan
kimui kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan.
44 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy
kiro nimnim kiya hu menmenan masih kene.
45 Hapeko, kapa ndramat para poho mbulen ara kipanguluwaniy kiyatan
mbukenan, kipa, 'Namandran to, ara ita mawen ndrangan niwen iya pe
kinsa mapu,' pe kapa kirandroyani hu kamai pe hu pihin para poya mbulen,
pe kiro namnam pe kiro yin ndran tunguyan pe maran kimbui,
46 pwen namandran ta ndramat para poya mbulen ara, ara andre kisa
kiho nondriya lang mepo ikowu iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai
mepo kinpahas kinna aliy pwi. Pe andre namandran tan kiringi yiy kiya
mendre-mendreheh, pe kiyaiki yiy kiya polo hu mepo hu kanpwotisingi
lohongahu pwi.
47 Ndramat para poya mbulen mepo kinpahasani namiliwa namandran
tan, hapeko kinto hinehes pe kinmbusi namiliwa namandran tan pwi, ara
andre namandran tan kimwahi tisingi yiy.
48 Hapeko ndramat mepo kinpahasani namiliwa namandran tan pwi, pe
imbusi melit mepo ilahiy kiwiri koran kaliy, pwen namandran tan, ara
andre kimwahi yiy kiho mwak o. Pe kapa ndramat kiwiri melit soyon, ara
andre kiyuk melit soyon tehen aliy yi. Pe kapa hu ndramat kaiki melit soyon
kiya nima hamou, pwen soiwin hu nakasok para kimui, ara andre kiho hin
pe kiramwaitiniy.

Usa para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa para kumbusi hu ndramat kamasilpat

49 Yo usa, ara para kusa piyani mwan kisa kol pwan; pe kapa mwan
kinsayat pwen, ara hiyan.

50 Pe yo andre kuya nondriya paptais sih, mepo mapu kunna nondriyan,
hapeko nopwaran para aliy, ara iripo poruwi yo, kipoo kuya pwosomwiliy.
51 Upwai isa kili wawu, wawu pa ndre yo usarayah usa kol pwan, ara para
kusaiki ndriya wayis, ndre? Pwi! Usa, ara para kumbusi wawu kamasilpat.
52 Kiro mahapo kiya, andre hu mayimou para nondriya ndraisih andre
hu kamasilpat kaya malpat. Hu matimou andre kahangas ana hilu malmou,
pe hilu malmou andre kahangas ana hu matimou.
53 Andre hu kamasilpat; taman andre kihingas ana norun kamai, pe
norun kamai andre kihingas ana taman. Pe tinan andre kihingas ana
norun pihin, pe norun pihin andre kihingas ana tinan. Pe mbuyungundran
andre kihingas ana mbuyunorun. Pe mbuyunorun andre kihingas ana
mbuyungundran."

Hu ndramat hukowu tanonoye para hu lang

54 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon, ipa, "Kapa wawu kanime
mburah kingas te rai kisa, hape pwi ko, wawu pa, 'Andre mbulou kindrut.'
Pwen o ngara kindrut.
55 Pe kapa nohai kimum kiyau te tolau kisa, wawu ngara kapa, 'Andre
mwandrai kising.' Pwen o ngara kising.
56 Wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ya hiyan para kara-
nonoye kaipisa melit para kol pwan pe para yang. Pe paratapeh pe
wawu kanpahasaniy para karanonoye ndroiyi hu melit, hutopo rayah lang
mahapo pwi?

Aramwanye wou kiyapolo hiyeh mepo nakiyki wou kiya nongan

57 Paratapeh pe wawu mbukena wawu kanpahasaniy para kaharani
kultuw hiyan pwi?
58 Kapa wou pe ndramat mepo irakokowai isapolo wou, ara walu nakaya
kili ndramat para tamwanye, ara walu koho ndron sai pe ahanonou
pwokeyan para aramwanye kiyapolo yiy. Kapa pwi, andre kiluwi tarahani
wou kiya mbulmara ndramat para tamwanye, pe ndramat para tamwanye
ara andre kiyki wou aya nima makundrayin, pe makundrayin kipiyani wou
aya nondriya kou.
59 Upwai isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya kou pwi,
kipoo aiki sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou para aikiy."

13

Akarapaiwani ndriya wawu; kapa pwi, andre wawu kamat

1 Yesu ipohowe nongan ihipwen, pwen yihu ndramat hayah huro ara,
ara hunese ndraingan iya kili hu ndramat hayah para Kaliliyy mepo
Pailat kinitingundruhu. Pailat kinpwai kinna kili hu ndram tan para hu
katingundru hu ndramat ara, iro mwonen huro mbusi yukyuk iya kili
Ngindrai. Pwen ndreyehu, ara imuw iya ndrita ndreye hu kan para yukyuk.
2 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu, wawu pa ndre hu ndramira Kaliliyy
mepo hukuni nopwaran ara, pakut tahu mwomwan iramwaitiniy tahu
para Kaliliyy masih, pwen tunan ara ko, pe hukuni koran, ndre?
3 Yo upwai isa kili wawu: pwi yoh! Pe kapa akantapaiwani ndriya wawu
pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o.
4 Pe yihu ndramat songui pe androlmou ara, mepo huro seu sohokan
niwen iro Silowam, pe iput pe irahatuwe hu pe humat, ara wawu pa ndre
kultuw mwomwan tahu ara iramwaitini kultuw mwomwan tahu masih
hiyeh hutora Yerusalem?

5 Pwi yoh! Upwai isa kili wawu tehe kapa akantapaiwani ndriya wawu
pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o."
6 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin i, ipa, "Ndramat hamou
ihisi kei pik hakou iro pingen, pe iyamulan iya aliy para kiyaten mbuwan,
hapeko iya pe kinnime mbuwan sih pwi.
7 Pwen pe ipwai iya kili ndramat mepo iro pwokere pingen ara, ipa, 'Yo
kunsa hayou maroyoh pwen, pe usa nimei tehe pik iye, ara kinippwai pwi
ko. Katihiy kiyau! Paratesah ita pe ita wiri pwoke para pwan?'
8 Pwen ndramat ara isomwi yiy, ipa, 'Namandran, aikiy kihou hayou sih
na, pe andre kuro talon pwan kurakayani ndroiyin, pe kurorahun ndre
tutut kiya aliy.
9 Pwen kapa kippwai hayou mulan, konan, kihou! Pe kapa pwi, pwen
atihiy kiya pwan.' "

Yesu isopwoyani pihin hamou iya hiyan, iho nondriya lang Sapat

10 Iho nondriya lang Sapat sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro
nondriya yumwa multere hawum.
11 Pe pihin hamou iro ara, ara payit iro ndritan hayou songui pe
androlwoh, pe payit ara ihikuwani ndruwin pe kinlahiy para kintandras
pwi masih.
12 Pwen Yesu inime yiy, pe iyoh pihin ara isa kili yiy, pe ipa, "Nam,
nopwaran tam kinnau, pe aningoh."
13 Pwen Yesu iyki niman iya ndritan, pe hape pwi ko, pihin ara itandras
pe itine imwonen pe ihiri ngala Ngindrai.
14 Pwen pohon para yumwa mbultere tahu Yuta, ara ndrinan ilokuh,
paratesah, Yesu isopwoyani pihin ara iro mwonen lang Sapat. Pwen
ipwai iya kili hu ndramat, ipa, "Lang manonoh ara lenge mbulen, pwen
wawu kasa pe kisopwoyani wawu kiho nondriya hu lang ara, hapeko kiro
mwonen lang Sapat, ara pwi."
15 Pe Yapan isomwi yiy, ipa, "Wawu ndramat para pwandrandraman!
Wawu ngara katali hu mbulmwakau ndre hu tongkiy tawawu kiho non-
driya lang Sapat, pe kasa mawen yumwahu, pe kaluwani hu kaya para
kahang hu ndran, ndre pwi?
16 Pe tapeh, pihin aro ara yiy noru Apraham hamou. Pe Sinai, ara iro
ndritan hayou songui pe androlwoh. Pwen, ilahiy para kutali melit mepo
iwasi yiy, kiyau kiya mawen kili yiy kiho nondriya lang Sapat, ndre pwi?"
17 Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen hu ndramat mepo hurasisingat
anan, ara humasi turuwehu. Hapeko hu ndramat masih, ara hupwes iya
hu melit hiyan masih iro mbusiy.

Nongan pwandritiye para peke mbuwa mastet, pe para yis

18 Pwen Yesu isok, ipa "Kultuwayi kolo King Ngindrai ara tehen tapeh?
Pe andre kuranonoye kaliy kiya tesah?
19 Ara tehe peke mbuwa mastet sih, mepo ndramat hamou iwiriy pe
ipiyaniy iya pingen. Pwen ilek pe irayah kei hakou namandran, pe hu
norukan para wohowoh hupun yumwahu huho ndrandran."
20 Pwen Yesu isok paiwe, ipa, "Sehe melit ndrokonan andre kuranonoye
kaliy kiya kultuwayi kolo King Ngindrai?
21 Ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy iya palawa soyon iya, kipoo
yis ara kisilihi palawa masih."

Karam indrupep

22 Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iho nondriya tokuyan ara,
ara iya nondriya hu kol ngawan pe hu kol mendreheh, hakol iya hakol, pe
iro hinuwani hu ndramat.
23 Pwen ndramat hamou isok yiy, ipa, “Yapan, Ngindrai andre kisopwat
hu ndramat hayah opu, ndre?”
Pe Yesu ipwai iya kili hu ipa,
24 “Wawu karapwopwoke, para akaya nondriya karam mendreheh. Yo
upwai isa kili wawu tehen toro, paratesah, andre hu ndramat soyon
pakanohonou para kaya nondriyan, hapeko andre hu kanlahiy pwi.
25 Kapa mbukena seu kitine pe kiwari papai, pwen andre wawu koro
tine ngawan pe akaralikiri papai, pe andre arakamam pe andre akapa,
‘Namandran, atipe papai kili yowu.’
Hapeko andre kisomwi wawu, kipa, ‘Yo ukowu tawawu, pe tono hapele-
heh wawu yau aliy wawu sa pwi.’
26 Pwen andre wawu kapwai, kapa, ‘Yowu kannamnam pe yowu kanyin
ndran kinnasura wou, pe anhinuwani yowu iho mwalinga hu payango sai
towu.’
27 Hapeko andre kisomwi wawu, kipa, ‘Yo ukowu tawawu, pe tono
hapeleheh wawu yau aliy wawu sa pwi. Wawu ndramat para tandroindroi,
akaya mawen kili yo!’
28 Pwen wawu andre kanime Apraham, Yisak, pe Yakop pe yihu poropet
masih kene koro nondriya kolo King Ngindrai; hapeko wawu, ara andre hu
kapiyani wawu kaya ngawan, pe andre akarang memesun pe andre akayan
ndrisingi kolta wawu.
29 Yihu ndramat andre hu kapwen te kup pe rai pe hai pe tolau hu kasa, pe
andre hu kampwan ndrohonokuhu, koro nondriya yon namandran, koro
nondriya kolo King Ngindrai.
30 Akahilingiy, hu hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu, pe hu hiyeh
hutora mu, ara andre hu kaya mulan.”

Yesu koyun isikirani kol Yerusalem

31 Iro nondriya hu lang ara, hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hupwai
iya kili yiy, hupa, “Atali kol iye pe ayau aya hape mawen, paratesah, Herot
pakitingundrum.”
32 Pwen isomwiy ipa, “Akaya pe akapwai kiya kili mwiy puyap ara toro:
‘Nepo pe moh andre kurapiyani hu payit pe kusopwoyani hu ndramat, pe
kiho mwonen lang maroyoh, andre kumbusi mbulyo kisahapwen.’
33 Yo andre kuro wayaniy manau, lang nepo pe moh pe liping, paratesah,
andre poropet hamou kinho mat kinna ngawan para Yerusalem pwi.
34 O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu
poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu,
ara ngara akasolpwa hu kaya pat. Lang hitun ara ndriyo inamiliy para
kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara
kipwokarani norun hu, koro pahandra kapenen. Hapeko wawu ngara
kahambuwali wawu.
35 Akahilingiy, kolo wawu kinna mwomwan pe kinna marakah. Yo upwai
isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi, kipoo akapa, ‘Lomwes ita
kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.’ ”*

* **13:35:** Puk Waliy (Psalm) 118:26

14

Yesu iro suwe Parisiy hamou

1 Lang Sapat sih, Yesu iya namnam iya suwe namandran hamou tahu
Parisiy, pe hu ndramat huro ara, ara marahu iro nime sayani yiy.
2 Pe ndramat hamou iro pakeh mbulmara Yesu, ara mandran isama.
3 Pwen Yesu isike yihu ndramat lohongahu ipahas iya nongan para
pwahanou pe yihu Parisiy, ara ipa, “Nongan para pwahanou ipa hiyan
para tukasopwoyani hu ndramat kaya hiyan kiho nondriya lang Sapat, ndre
pwi?”
4 Hapeko huhun o huro. Pwen Yesu imbultuwe ndramat ara, pe
isopwoyani yiy iya hiyan, pe ipwandrisa yiy iyau.
5 Pwen isok hu, ipa, “Kapa hamou tawawu, norun kamai ndre
mbulmwakau tan hamou kiyos kiya nondriya ndrikou soso hangai kiho
mwonen lang Sapat, pwen andre kindrou pwi ko wou aya pe ayaluwi yiy
kisa ngawan, ndre pwi?”
6 Pe yihu kanlahiy para kapa nongan sahin pwi.
7 Pe Yesu iyirowei tehe hu ndramat mepo ndramat ara kinpwanos hu para
hu kasa namnam, ara hupire ndrohonokuhu para mipwan ndrahasa keyau,
iro mu iyata hu hayah. Pwen Yesu iwong nongan pwandritiye toro:
8 “Kapa ndramat hamou kinpwanos wou para aya kowase yesou tan,
ara mbuna aya mipwan ndrohonoku mipwan hira mu, matisan kinpwanos
pwen kinnata ndramat hamou mepo mangalan pe ihohin isatam.
9 Pwen ndramat mepo ipwanos wou iyapolo ndramat mepo mangalan
ara, para walu malmou kene kasa, ara andre kisa pe kipwai kisa kili wou,
kipa, ‘Aiki ndrohonoku pwanpwan mepo amirampwan aliy iripo mu iye,
kiya kili yiy.’ Pwen andre arakai ayau, ayapolo masirai, pe aya mipwan
ndruwan masih.
10 Hapeko kapa hu kanpwanos wou para asa namnam, ara aya pire
ndrohonokum aya ndruwan masih. Pwen kapa mbukena kowase yesou
kisa, ara andre kipwai kisa kili wou, kipa, ‘Kowase, atali ndrohonoku
mipwan tam ara, pe asa pe aya wiri ndrohonoku mipwan tam hiyan
hira mu.’ Pwen andre kihaiyani wou kiro mbulmara hu ndramat masih
ipwanos hu, pe husa ara.
11 Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe
hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”
12 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat mepo ipwanos yiy, ara ipa, “Kapa
namangse yon, ara mbuna apwanos kowasem hu, pe nalim hu, pe yowem
hu, pe hu ndramat menmenahu soyon mepo hutora pakeh kili wou. Kapa
ambusiy tehen tora, pwen matisan hu kapwanos wou pe hu kapo soiwin
kimui kisa kili wou.
13 Konan. Kapa namangse yon, ara apwanos hu ndramat menmenahu
pwi, pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan,
pe hu ndramat marahu iyoh,
14 pwen andre awiri lomwes kiyau aliy. Yihu ndramat tora kene, ara hu
kanlahiy para kapo soiwin pwi. Konan. Andre Ngindrai kipo soiwin kiro
lang mepo hu ndramat imwonen, hu kasa tine paiwe.”

Nongan pwandritiye para yon namandran

15 Pwen ndramat hamou imi ndrahasa keyau iyapolo Yesu, ara ihilingiy,
pwen ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat mepo andre kinamnam kiro yon
namandran kiro kolo King Ngindrai, ara andre kipwes.”

16 Hapeko Yesu itiyani nongan pwandritiye, ipa, “Ndramat hamou nakipo
yon namandran. Pwen iro mwaniyaniy, pe ipwanos hu ndramat soyon para
hu kasa.
17 Pwen isa rahihini lang para yon, pwen ipwandrisa ndramat para poya
mbulyan, para kiya pwai kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu pwen
para hu kasa ara, ara kipa, ‘Akasa, melit masih kinmwoimwoi pwen iripo.’
18 Hapeko yihu ndramat masih ara, ara hamou-hamou tahu hupa hu-
soltere. Ndramat hamou ipa, ‘Yo kunsowani piyang hambut, pe andre kuya
nimei na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’
19 Pe ndramat hamou i ipa, ‘Yo kunsowani mbulmwakau to masongui,
ma ndrokomwayit mayimwat; pwen andre kuya pe kunohonou hu kiya
mbulen na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’
20 Pe hamou i ipa, ‘Yo ara mahapo ko uyesou uwiri pihin hamou, pwen
tunan ara ko, pe kunlahiy para kusa pwi.’
21 Pwen ndramat para poya mbulyan, ara imui iya pe iya tiyaniy
iya kili namandran tan. Pwen mbukena seu ara ndrinan ilokuh, pe
ipwandrandrahani yiy, ipa, ‘Ahaleh aya hu sai masih, pe hu meresai
mendreheh para kol ngawan. Pwen awiri hu ndramat menmenahu pwi,
pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, pe
hu ndramat marahu iyoh, ara hu kasa.’
22 Pwen ndramat para poya mbulyan ipa, ‘Namandran, tesah anpwan-
drandrahani yo kinna aliy, ara kunmbusiy, hapeko honga nondriya seu,
ara iripo ndron.’
23 Pwen namandran tan ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Amui aya hu sai
masih, pe aya hu meresai mendre-mendreheh para hu kol hakol-hakol, pe
arandrokomarahu para hu kasa; pwen andre nondriya suwe kipep.
24 Upwai isa kili wawu, andre hamou tahu ndramat mepo kunpwanos hu
mamu para hu kasa ara, ara andre hu kanyan hape ndritike yon to pwi.’ ”

Kapa narayah ndramira Yesu, ara alohongani kahiyan kimu

25 Hu ndramat soyo-soyon iya huro tokai iyapolo Yesu. Pwen ipaiwani
yiy iya kili hu, pe ipa:
26 “Kapa ndramat hamou pakisa kili yo, hapeko kinmwisnani taman
hilu tinan pwi, pe kinmwisnani nambuyun pe norun pwi, pe kinmwisnani
nalin pe pisun pwi, pe kinmwisnani mwoiwan mbukenan pwi, ara andre
kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.
27 Pe kapa ndramat hamou kinkun kei tondrih tan pe kinho ndruwo pwi,
ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.
28 Kapa hamou tawawu pakipun seu hawum sohun niwen para memere,
ara andre kimpwan na, pe kindring lohongai para kinimei tehe sombule
pat tan, ara ilahiy para kipun suwen kiya hapwen, ndre pwi?
29 Pe kapa kimwaniyani ndrohonoku seu, pe kinsoyei hape, hapeko
kinlahiy para kipuliy kiyahapwen pwi, pwen hu ndramat masih andre hu
kanimei pe hu kapwasimiri yiy.
30 Pwen andre hu kapa, ‘Ndramat aro, ara isoye suwen hape, hapeko
kinlahiy para kipuliy kiyahapwen pwi.’
31 Pe kapa king hamou pakiyapo pahun kiya kili king hamou, ara andre
kimpwan pe kindring lohongai na, tehe ndramiran hu mapusongui (10,000)
hulahiy para kayapo pahun kaya kili hu ndram mapulungui (20,000) ata
king hamou ara, ndre pwi?
32 Pe kapa lohongan kipa tehe hu kanlahiy pwi, pwen andre kipwanos
nongan kiya kili king hamou ara, para kikaituwe yiy, ma ndramiran hu

huyera ndron mwanan, pe kisok king ara para hilu karapaniu pe kona pahun.
33 Pwen tehen tora ko, kapa hamou tawawu kiniyki ndruwan kinna melit
tan masih pwi, ara andre kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.
34 Ndras para kanyai ara hiyan, hapeko kapa kankanan kiya pwi, pwen
andre tukambusi kanan kimui tapeh?
35 Pwen ndras tora, ara kinlahiy para kasuluyaniy kiya polo lohulohu
pwan, ara pwi. Pe kinlahiy para kasuluyaniy kiya polo ndre tutut para
kaikiy kiya piyang, ara pwi yi. Ndras tora, ara andre karahaliy kiyau o
mwaihei. Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."

15

Nongan pwandritiye para noru sipsip hamou isongsin

1 Hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat mepo pakut tahu mwom-
wan, ara hu masih husa mbultere hu, pe hurahakowa Yesu para hu
kahalong nongnan.
2 Hapeko yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro
pa, "Ndramat aro irawulohani hu ndramat pakut tahu mwomwan, pe ngara
kinamnam kiyasura hu."
3 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu toro:
4 "Kapa hamou tawawu, ma sipsip tan masangat, pe hamou kiyasongsin,
ara tehe tapeh? Andre kitali hu androsongui pe androsomou ara hu koro
kol hape mwaihei, pe kiya ten sipsip mepo kinnasongsin ara, kipoo kiya
kahi yiy, ndre?
5 Pe iro mwonen ikahi yiy, ara andre kipwes namandran iya, pe kisap yiy
kiye ngundrun.
6 Pwen kimui kiya wum, pe andre kiyoh kowasen hu kiyapolo hu ndramat
para pakeh kili yiy, ara hu kasa wule, pe andre kipa, 'Akapwes kiyasura yo;
yo kunkahi sipsip to mepo isongsin ara!'
7 Yo upwai isa kili wawu, tehen aliy o, pwesai namandran iya andre
kiro kol paingan yang, kapa ndramat hamou mepo pakut tan mwomwan
kirapaiwani ndriyan. Ara ndrokonan—yihu para kol paingan yang ngara
hu kapwes kata hu ndramat hu mwonen androsongui pe androsomou,
pe kinlahiy para hu karapaiwani ndriyahu pwi. Hapeko kapa ndramat
hamou pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, ara pwesai para aliy
iramwaitini pwesai masih.

Nongan pwandritiye para sombule silwa iyos

8 Pe kapa pihin hamou ma sombule silwa tan masongui pe hambut para
aliy kiyos, pwen andre tapeh? Ara andre kitolmwani paisui sahin pe
kipwasili seu pe kiten nokulaniy, kipoo kiya kahiy, ndre?
9 Pe kiro mwonen kikahiy, andre kiyoh kowasenhu pe hu ndramat para
pakeh kili yiy, ara hu kasawule, pe kipa, 'Akapwes kiyasura yo; yo kunkahi
sombule pat to mepo iyos ara.'
10 Pwen pe upwai isa kili wawu, tehen tora ko, kapa ndramat hamou
pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, andre pwesai namandran iya
kirayah kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai."

Nongan pwandritiye ta mbunah kamai hamou isongsin

11 Pe Yesu iposura nongnan ipa, "Ndramat hamou ma norun kamai
malmou.

12 Pwen norun kopwan, ara ipwai iya kili taman, ipa, ‘Tomo, ataingani
menmenam, pe ato haroh, ara unamiliy para aikiy kisa kili yo.’ Pwen pe
itainganiy mwalinga hilu.
13 Pwen iyamulan hape, norun kopwan ara ihikule menmenan masih, pe
iyau iya kol namandran masih mawen hape. Pwen iya iro ara, pe irakultuw
handra-handra, pe irasumbuwani topwe menmenan masih kene, ihisolou
o mwaihei.
14 Pe iro ara, pe menmenan masih iyahasolou topwei, pe iro mwonen
lang ara mundruwai namandran irayah iro kol namandran masih ara, pe
iho mamwore ko mwaihei.
15 Pwen pe iya ten mbulen, pe iyki yiy iya kili ndramat hamou para
kol namandran masih ara, para kirayah ndramat para poya mbulyan.
Pe ndramat ara, ipwandrisa yiy iya kowa hu puw tan para kiro hang
anandrina hu puw.
16 Pe inime hu puw huro yan hu pwisi mbuwah,* pe ndriyan ingah
para kiyanuh puran kiya hu pwisi mbuwah ara. Hapeko, ndramat hamou
kinhang yiy hapesah pwi.
17 Pe iro mwonen lohongan imui isa kili yiy, pwen ipa, ‘Yihu ndramat
para poya mbulya tomo, ara ma anandrinahu ipep pe ndromwan ita, pe yo
urupo aripo pe kunumat ndriyo.
18 Konan ara! Yo andre kutine pe kuyau kumui kuya kili tomo pe andre
kupwai kiya kili yiy, kupa toro: Tomo, yo ara umbusi pakut mwomwan iya
kili Ngindrai pe isa kili wou i.
19 Pwen kinna hiyan para apohowe yo tehe norum pwi. Ambusi yo
kurayah tehe ndramat hamou para poya mbulyam o mwaihei.’
20 Pwen pe itine pe imui iya kili taman.
Hapeko iho ndron mwanan iya, pwen taman ara inime yiy iro tokai iropo
isa. Pe koyun isikirani yiy, pe ingap iya kili norun pe indrohosi yiy, pe
irahunghung iyatan.
21 Pe norun kamai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Tomo, yo ara umbusi pakut
mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. Pwen kinna hiyan para
apohowe yo tehe norum pwi.’
22 Hapeko taman ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa,
‘Akahaleh! Akawiri koyau hamou niwen mepo mwayih iya, pe iramwaitini
hu koyau masih, pe akasuluye yiy kiya aliy. Pe akaiki pwenah sih kiya
ndrakopweniman, pe akaiki hatna pwelekai malpai kiya pwelekan.
23 Akaya wiri noru mbulmwakau mepo imuh kisa, pe katingundrun. Pe
tukanamnam pe tukapwes.
24 Paratesah, noru kamai iye, ara kinnamat pwen, pe mahapo kinimui
kinsa mwalen paiwe. Pe isongsin, pe kankahi yiy.’ Pwen pe hupiye hu iya
pwesai.
25 Iro mwonen lang ara, nalin ndrohan ara iro ndrai piyang. Pwen imui
isa pakeh ngilse seu, pe ihilingi ngasa ndramiy pe ndraniyai iropo iya.
26 Pwen pe iyoh ndramat hamou para poya mbulen iya kili yiy, pe isok
tehe hu tora po tesah.
27 Pe ndramat para poya mbulen ara, ipa, ‘Nalim ara kinsa pe tamam
itingundru noru mbulmwakau imuh, paratesah, yiy ara iro hiyan o pe
imui.’
28 Pwen nalin ndrohan ihilingi nongan aro, pe ndrinan ilokuh, pe
welen imai para kiya nondriyan. Pwen pe taman iya ngawan pe iya
rambunmbuni yiy.

* **15:16:** Eng: pods; TP: skin bilong bin

29 Hapeko isomwi taman, ipa, ‘Animei na! Hayou soyon iya kinna, ara
urayah tehe ndramat para pwandrendres tam. Pe kunoho ndrihisani hape
nongnam ngara apwatisingiy kisa kili yo, ara pwi. Hapeko anpo hamou
noru meme mendreheh para ahang yo para kupwes kiyasura kowase hu,
ara pwi.
30 Hapeko norum kamai mepo kinna solpwarani hu memelit tam
masih, kinna kultuw para pilah ara isa, pwen mahapo atingundru noru
mbulmwakau imuh iya anan!’
31 Pe taman ipa, ‘Noru, wou ara aripo sura yo lang masih, pe hu melto
masih kene, ara atam!
32 Hapeko ndriya worou ara kiro hiyan pe tukapwes, paratesah, nalim
aro, ara kinnamat, pe mahapo kinimui kinsa mwalen paiwe; iyasongsin,
pe kankahi yiy.’ ”

16

Nongan pwandritiye ta ndramat iro nimnim iya pohomara mbulen, pe isalpwarani hu melit

1 Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili ndramiran hu, ipa, “Ndramat
hamou namandran mamenmenan soyo-soyon iya, ara iyki ndramat hamou
iro mu para kiro ponokulani hu menmenan. Pe hu ndramat hayah husa kili
namandran ara, pe hurasusut nongan iya kili yiy, tehe ndramat iro mu ara,
ara kinsalpwarani hu menmenan.
2 Pwen pe namandran ara iyoh yiy iya nondriyan pe isok yiy, ipa, ‘Wou
apo tesah, mepo uhulong titiye tam? Wou aro mu iya pohombulen, pe
atiyaniy kisa kili yo na; aro ngaplaniy tapeh? Paratesah, wou ara anlahiy
para aye ndron pohombulen iye pwi.’
3 Pwen ndramat iro mu iya pohombulen ara, ara ipwai iya kili yiy
mbukenan, ipa, ‘Yo mahapo andre kupo tesah ara? Namandran to nakiwiri
mbulyo kiya mawen kili yo. Yo ara pwokeyo pwi para kutalon pwan, pe
umasi para kuro rasosoying i.
4 Yo ara upahasani sehe lohongai para kumbusiy mahapo, pwen andre
hu ndramat karawulohani yo kuya nondriya suwe hu, kiro mwonen lang
mepo namandran to kiwiri yo kuya mawen mbulyo.’
5 Pwen pe iyoh hu mepo nahanah ata namandran tan iro kili hu, ara
husa kili yiy. Pe isok yiy isa mu tahu ara, ipa, ‘Wou nahanah tam ita kili
namandran to, ara masahayeh?’
6 Pe yiy isa mu ara, ipa, ‘Nopwaran para nahanah to, ara tehe ndraikei
holip iho kohoyongan masangat.’*
Pwen ndramat iro mu iya pohombulen ara, ipa, ‘Ahaleh pe ayampwan,
pe awiri pepa mepo hu kanratuluwi nongan para nahanah tam ita aliy, pe
aratuluwi nahanah tam kiya mayimingui opu.’
7 Pwen isok yiy mepo iho ndruwan ara, ipa, ‘Wou, nahanah tam
masahayeh?’ Pe ipa, ‘Nopwaran para nahanah to, ara tehe wit mandropwa
sangat.’†
Pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ahaleh pe ayampwan, pe awiri pepa mepo hu
kanratuluwi nongan para nahanah tam ita aliy, pe aratuluwi nahanah tam
kiya mandrolngui opu.’

---

* **16:6:** Eng: Eight hundred gallons of olive oil; TP: 100 dram wel; Greek: 100 batous † **16:7:** Eng: a thousand bushels of wheat; TP: 100 bek wit; Greek: 100 korous

8 Pe iyamulan, namandran tan iya yirowe sehe melit kintayah ara,
pwen isomwani ndramat mwomwan para pohombulen ara, paratesah, yiy
imbusi kultuw ara tehe ndramat lohongan ileu. Akanimei, yihu ndramat
para kol pwan, ara lohongahu ileu iya kultuw handra-handra, para hu
kasusuye kiya kili hu hasap para mahapo. Pe huramwaitini hu mepo ngara
hu koro ndruwa kultuwayi kolo King Ngindrai.
9 Yo upwai isa kili wawu, akataingani hu sombule pat pe hu melit handra-
handra pwassin para kol pwan, para akapo kowase wawu hu kayau aliy.
Pwen kapa hu melit pwassin ara kene hu kahapwen, andre Ngindrai
kirawulohani wawu koro nondriya hu seu mepo andre kinto-kinto.
10 Kapa hiyeh maran kiwayis para kiponokulani hu melit mendreheh, ara
andre maran kiwayis para kiponokulani hu melit namandran i. Pe hiyeh
ngara kimbusi kultuw kinmwonen pwi kiya hu melit mendreheh, ara andre
kimbusiy tehen aliy o kiya hu melit namandran i.
11 Pwen pe kapa mara wawu kinwayis para akaponokulani hu melit
pwassin para kol pwan pwi, pwen hiyeh andre kipa ndre mara wawu
kiwayis para akaponokulani hu memelit ndrokonan.
12 Pe kapa mara wawu kinwayis para akaponokulani menmena hamou
pwi, pwen hiyeh andre kiyki melit kisata wawu para akarayah mbukenan?
13 Kinlahi ndramat hamou para poya mbulen kiro pahandra hilu naman-
dran malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe kinamili hamou,
ndre andre welen kiso kiyata hamou pe welen kimai kiyata hamou. Wawu
kanlahiy para karayah pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandrendres para
menmena kol pwan kene, ara pwi.”

Yesu iwong iya nongan para pwahanou pe iya nongan para kolo King Ngindrai

14 Pe yihu Parisiy mepo hu ngara kanamili singayai, ara huhilingi hu
nongan masih aro kene, pe hu patumbuye Yesu.
15 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramat ariya ko mepo wawu
pakasomwani wawu koro mbulmara hu ndramat, hapeko Ngindrai ara
tanan ndriya wawu pwen. Tesah mepo haiyan iya mbulmara hu ndramat,
ara melit mwomwan masih iya mbulmara Ngindrai.

Hu Susura Hinonou ta Yesu

16 Nongan para pwahanou pe nongan tahu Poropet ara huro pohowei,
ipoo isa matne lenge Yohanes. Hapeko iro mwonen lenge Yohanes isa,
nongan hiyan para kolo King Ngindrai, ara huro pohowei iya kol masih.
Pe hu ndramat masih hurasisinge hu para hu kaya nondriyan.
17 Kol pwan pe yang, ara iya waison para kimun o mwaihei, hapeko
kinlahiy para nongan para pwahanou sahin ata Ngindrai kitan, ara pwi.
18 Pe kapa ndramat hamou kitali nambuyun, pe kiyesou kiya kili pihin
hamou paiwe, ara ipo pilah. Pe kapa ndramat kiyesou kiya kili pihin mepo
kintali nambuyun, ara ipo pilah.

Titiye ata ndramat menmenan soyon pe Lasarus

19 Ndramat hamou iyen, mamenmenan soyon, pe ngara kisuluye yiy
kiya hu ndrohan anandritan pe koyau lahayan iya, pe lang masih ngara
kimpwan ndrita hu melit mwayih pe lahayan handra-handra.
20 Pe ndramat hamou ngalan Lasarus ngara kiyempwan pohomara
karam namandran ta ndramat menmenan soyon ara, pe ngara kiro
rakamam. Mandrakuyun masih ara neken iniy topwei.

21 Pe Lasarus ndriyan ngara kingah para kiyan hu konkonu anandrinai
mepo ngara kilon kiro keyau ata ndramat mepo menmenan soyon ara.
Hapeko hu mwiy, ngara hu koro ndramani hu neken tan.
22 Pwen irahihini lenge Lasarus, ndramat para rakamam ara, imat. Pe hu
angelou husap yiy iya pe imi ndrahasa Apraham. Pe ndramat menmenan
soyon iya ara, ara imat i, pe huroni yiy.
23 Pe iya pe iro kolo hu ndramat kanmat pe iro nondriya ngandran
namandran. Pwen maran itandras iya paingan pe inime Apraham iro
mwanan iya, iyasura Lasarus iro ndrahasan.
24 Pwen pe iyoh iya kili Apraham, ipa, ‘Tomo Apraham, koyum kisikirani
yo, pe apwandrisa Lasarus pe kiyki ndrakopweniman kiya ndran, pe kisa
kalame pe kimbusiy kiwou. Paratesah, mwan urupo aliy iye, ara iripo iyki
ngandran namandran iya, isa kili yo.’
25 Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Noru, alohongani mipwan tam
kinna, ma aro ndron mwalen, ara awiri hu melit tam hiyan opu; hapeko
Lasarus, ara iwiri hu melit tan mwomwan opu. Hapeko mahapo, yiy ara
iripo mwoimwoi iye, pe wou ata nondriya ngandran namandran.
26 Pe melit handra yi, ara toro: mwalinga yowu pe wawu, ara Ngindrai
kiniyki ngat sih mbulun pwi ita pwen. Pwen pe kinlahiy para ndramat
hamou kiro iye pe kihis ndrokomatne ngat iye kiya haroh kili wawu, ara
pwi; pe kinlahiy para hamou kisingondritiy kiro ara pe kisa kili yowu, ara
pwi yi.’
27 Pwen ndramat menmenan soyon ara isomwiy, ipa, ‘Tomo Apraham,
urakamam satam, apwandrisa Lasarus kiya suwe tomo,
28 paratesah, yo ma nali hu mayimou. Pwen hiyan para kiya pe
kipwandrandrahani hu. Matisan yihu yi kasa kol aripo, mepo ngandran
namandran iya iripo aliy.’
29 Pwen pe Apraham ipwai paiwe iya kili yiy, ipa, ‘Nongan ata Mose
iyasura hu Poropet, ara ita sura nalim hu. Hu koroiki ndrainga hu kaliy.’
30 Hapeko ipa, ‘Pwi! Tomo Apraham; kapa ndramat hamou kitine kimat
pe kiya kili hu, pwen andre hu karapwaiwani ndriyahu.’
31 Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Kapa yihu kanhilingi nongna
Mose pe hu Poropet pwi, pwen andre hu kanlahiy para hu kapwotisingi
lohongahu pwi, konan kapa ndramat hamou kimat pe kisa tine.’ ”

17

Yesu iwong iya pakut mwomwan, pe kultuw para kapwotisingi lohongai, pe kultuw para kapo mbulen

1 Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Hu melit mepo andre kimbusi hu
ndramat kayos kaya pakut mwomwan, ara andre karayah. Hapeko toimwa
sehe ndramat mepo imbusiy, pe hu melit tehen tora hu karayah. Nopwaran,
ara ita ndritan.
2 Hiyan para kandruyani pat kiya koyun pe kapiyani yiy kiya mbulu ndras
pe kimat. Pwen andre kinlahiy para kirandroyani hamou tahu mbunah
mendreheh aripo, pe kiyos kiya pakut mwomwan pwi.
3 Pwen pe akoro hinehes.
Kapa nalim kimbusi pakut mwomwan, pwen apomate yiy; pe kapa
kirapaiwani ndriyan, pwen atali mwomwan tan.
4 Pe kapa kimbusi pakut mwomwan kisa kili wou maporoandrtisap
kiho nondriya lang sih, pe maporoandrtisap kimui kisa kili wou, pe kipa,
‘Nakusa pohopoh; pe nakurapaiwani ndriyo,’ pwen atali mwomwan tan.”

5 Pwen hu aposel hupwai iya kili Yapan, hupa, “Ambusi lohonga yowu
ndrisiyon, ara kiya namandran!”
6 Pe Yapan isomwi hu, ipa, “Kapa lohongam ndrisiyon mendreheh pwen
tehe peke mbuwa mastet sih, ara andre alahiy para apwai kiya kili kei
namandran, para ngondron kiret pe kiyahasi yiy kiya ndras, pe andre
kihilingi wou.
7 Kapa hamou tawawu ma ndramiran hamou para poya mbulyan, pe
kipwai kiya kili yiy para kiya talon pwan kiya piyang, ndre kiya pwokere
hu sipsip, pwen kiro mwonen ndramat para poya mbulyan ara kimui
kisa, andre namandran tan kipwai kiya kili yiy, kipa, ‘Asampwan kileh pe
anamnam’? Andre kiwong tehen toro, ndre pwi?
8 Pwi! Andre kipa, ‘Amwaniyani anandrino na, pe ahakule wou pe
aro longe yo para kuyin ndran pe kunamnam. Pwen kiyamulan andre
anamnam pe ayin ndran.’
9 Pwen sehe melit ipwandrandrahani ndramat para poya mbulyan para
kimbusiy ara, ara andre namandran tan kirawulohani yiy, ndre pwi? Pwi!
10 Pwen pe wawu tehen aliy i; kapa wawu kanmbusi hu melit masih mepo
Ngindrai kinpwandrandrahani wawu para akambusiy kihipwen, ara wawu
kapa, ‘Yowu ara ndramat o mwaihei para poya mbulyam. Mbulen yowu
mbusiy, ara mbulya yowu ara ko.’ ”

Yesu isopwoyani hu ndramat masongui mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya hiyan

11 Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iya yau ngilse ndrokomatnet
para mwalinga kol malkol namandran hape, Samariya pe Kaliliyy.
12 Iro mwonen nakiya nondriya kol hakol mendreheh, yihu ndramat
masongui mepo mwamwa kawa ilopwa hu, ara husa pohonani yiy, pe huro
tine mwanan hape.
13 Pe huyoh namandran iya, hupa, “Yesu! Namandran! Koyum kisikirani
yowu!”
14 Pwen iro mwonen Yesu inime hu, ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya
pwaingani wawu kaya kili hu pris.” Pe iro mwonen huropo huya, ara
mandrakuyuhu masih kene irayah howen.
15 Pe hamou tahu inimei tehe mandrakuyun kinna howen, pwen imui isa,
pe iro wayeh namandran pe iro hari ngala Ngindrai.
16 Pe isa piyani yiy iya ngondro ndrika Yesu, pe irawuloh iyatan. Pe yiy
ara ndramira Samariya hamou.
17 Pe Yesu isok, ipa, “Upa ndre wawu masongui wawu kanna howen; pe
hu manandrosomou hu kontora aleheh?
18 Tehen tapeh? Ndramat hamou hira ndron para kimui kisa pe kisahari
ngala Ngindrai, ndre pwi? Ndre ndramat para mawen iye kopu?”
19 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Atine pe ayau; lohongam ndrisiyon
kinmbusi wou anna hiyan.”

Kolo King Ngindrai andre kisa tapeh?

20 Hu Parisiy hayah husok Yesu tehe sehe lang imwonen andre kolo King
Ngindrai kisa. Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Kolo King Ngindrai nakisa, ara
wawu andre kanyirowe kaipisan pwi.
21 Pe yihu ndramat kanlahiy para kapa: ‘Akanimei! Iripo iye,’ ndre ‘Ita
yoro,’ ara pwi. Hapeko akahilingiy! Kolo King Ngindrai, ara ita mwalinga
wawu.”

22 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Lang itapo isa, ara andre
wawu karakamsiy para wawu pakanime lang sih, para nondriya lenge
Noru Ndramat, hapeko wawu andre kannimei pwi yoh.
23 Pe hu ndramat andre hu kapwai kisa kili wawu, hu kapa, ‘Akanimei!
Yiy ita yoro!’ ndre ‘Yiy iripo iye!’ Wawu mbuna akangap koho ndruwa hu
kaya.
24 Lenge Noru Ndramat ara mwensen tehe kamit; kikamiriy, pe kilengani
yang kiro mbusungon haroh kiyandrek kiya haroh.
25 Hapeko Noru Ndramat andre kiya nondriya hu nopwaran namandran
soyon kimu, pe hu hasap para mahapo, andre hu kamwisnani yiy.
26 Hu kultuw mepo kantayah kinna iro lenge Nowah, ara andre kihisoule
ko, kiho nondriya lenge Noru Ndramat.
27 Iro tandrohonga lenge Nowah, ara yihu ndramat huro namnam, pe
huro yin ndran, pe huro yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang
mepo Nowah isong iya nondriya ndroi. Pwen pe non namandran irah pe
ipwalngani hu masih.
28 Pe andre kihisoule ko tehe lenge Lot i. Hu ndramat huro namnam pe
huro yin ndran, pe huropo pehei pe huro sousou, pe huro has anandrinai
pe huro pun seu.
29 Hapeko iro mwonen lang mepo Lot itali Sotom, mwan ilon tehe mbulou
indrut iyau yang isa pwan, pe ipwalngani hu masih kene.
30 Pwen kiho mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa yelan ngawan,
ara andre kihisoule ko.
31 Kiro mwonen lang ara, ndramat hiyeh kiro payandroha suwen, ara
mbuna kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen para kiya wiri hu
menmenan. Tehen tora ko, sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara
mbuna kipaiwani yiy kimui.
32 Wawu kalohongani nambuyu Lot!
33 Hiyeh pakisopwat mwoiwan, ara andre mwoiwan kitali yiy; pe kapa
hiyeh kitali mwoiwan, ara andre mwoiwan kiye ndron.
34 Yo upwai isa kili wawu, tehe ndramat malmou andre hilu keye matin
yokyok hayok kiro mwonen ping ara. Pwen Ngindrai andre kiwiri hamou,
pe hamou andre kiye ndron.
35-36 Pe pihin malmou andre hilkorowule pe hilkoro puluw palawa. Pwen
andre Ngindrai kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron.”*
37 Pwen ndramiran hu husok yiy, hupa, “Yapan, hu melit aro kene andre
hu karayah koro aleheh?” Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Hape aleheh mepo
nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy.†”

18

Nongan pwandritiye ta pihinau hamou ngara kiwaiyani ndramat para tamwanye

1 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili ndramiran hu, para
kihinuwani hu para hu koro tohun lang masih, pe welehu mbuna kimai.
2 Yesu ipa toro: “Ndramat hamou para tamwanye, ara iye kol hakol
ngawan. Pe yiy ara kinho noh ata Ngindrai pwi, pe kinoho lohonge kinnata
hu ndramat pwi yi.

* **17:35-36:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: “Ndramat malmou andre hilkoro piyang. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe andre hamou kiye ndron.” Animei ita Mattiu 24:40 † **17:37:** Eng: Where there is a dead body, there the vultures will gather.

3 Pe pihinau hamou iro kol ngawan ara, ngara kisa kili yiy ken iho ken,
pe kipa, ‘Asopwat yo, pe aramwaniyani mwalingo pe mwalinga yiy mepo
pakiyki yo kuya nongan.’
4 Ndramat para tamwanye ara, ara mamu ipa pwi iya kili yiy. Hapeko
iyen pe ilohonge, ipa, ‘Yo ara kunho noh ata Ngindrai pwi, pe kunoho
lohonge kinnata hu ndramat pwi yi.
5 Hapeko pihinau aro, ngara kiro waiyani yo manau. Pwen hiyan para
kuramwanye yiy kileh. Matisan kiropo kisa ken iho ken pe kipwonomwili
yo topwei!’ ”
6 Pe Yapan ipwai, ipa, “Akahilingi nongan mepo ndramat kinho
tamwanye hiyan pwi ara, kinpwai.
7 Pwen tehen tapeh? Hu ndramat mepo Ngindrai kintakinimahu pwen
atan, pe kapa hu koro rang kiya kili yiy para kisopwat hu ping pe lang, ara
andre kihilingi hu, ndre pwi? Pe andre kiyindronge hu koro longe para
kisopwat hu kiya ndrangan niwen? Pwi yoh!
8 Yo upwai isa kili wawu tehe andre kinkose para kiramwanye hu kileh
pwi. Hapeko, kapa Noru Ndramat kisa, andre kinimei tehe hu ndramat
hutopo kol pwan, ara lohongahu ndrisiyon, ndre pwi?”

Nongan pwandritiye ta Parisiy hamou pe ndramat para poya takis hamou

9 Yihu ndramat hayah ara husikiye hu tehe kultuwayihu ara imwonen
iya, iyata hu hayah i mepo hunime hu tehe hu mwaihei opu. Pwen Yesu
itiyani nongan pwandritiye iya kili hu ndramat ara, toro:
10 “Hilu ndramat malmou, hilya yumwa totohun namandran para
hilkaya tohun. Yiy hamou, ara hamou tahu Parisiy, pe yiy hamou i, ara
ndramat hamou para poya takis.
11 Parisiy aro, itine pe iro tohun iyatan mbukenan, ipa toro: ‘Ngindrai, yo
urawuloh tehe yo ara tehe hu ndramat hayah pwi. Yihu ngara kapahana,
pe karandroindroi, pe kapo pilah. Hapeko yo, ara pwi! Pe yo tehe ndramat
para poya takis aro pwi yi.
12 Yo ngara kuyuh anandrinai maporoluwoh kiho nondriya sandre sih.
Pe melit masih ngara kuwiriy, ara ngara kuwiri hambut para nondriya
masongui ara, pe ngara kuikiy kisatam.’
13 Hapeko ndramat para poya takis ara iro tine mwanan hape. Yiy
mbuwalin para maran kitandras kiya kol paingan yang. Hapeko iti
wiyineren, pe ipa, ‘Ngindrai, koyum kisikirani yo. Yo ndramat pakut to
mwomwan.’
14 Yo upwai isa kili wawu tehe ndramat para poya takis aro, ara imui iya
suwen, pe yiy opu ara irayah ndramat imwonen iya mbulmara Ngindrai.
Hapeko Parisiy aro, ara pwi. Paratesah, hiyeh pakisap ngalan mbukenan,
ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre
Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”

Yesu pe hu mbunah mendreheh

15 Pe yihu ndramat ara huro wiri hu mbunah mendreheh iyapolo hu
mbunah malaman i, ara huya kili Yesu para niman kiya ndrita hu. Pe iro
mwonen ndramiran hu hunimei, pwen hupomate hu ndramat ara.
16 Hapeko Yesu iyoh hu mbunah husa kili yiy, pe ipa, “Akatali hu mbunah
kasa kili yo, pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo King Ngindrai, ara
atahu tehen aro kene.
17 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa ndramat hamou kinwiri
kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi, ara
kinlahiy para kiya nondriyan pwi.”

Pohon hamou menmenan soyon

18 Pwen pohon hamou para kol isok Yesu, ipa, “Ndramat Hiyan para
Hinonou, yo andre kumbusi tapeh, pwen pe andre kuwiri taleh mepo andre
kinto-kinto?”
19 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Paratapeh wou apohowe yo hiyan? Hamou
hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan.
20 Wou tanam hu nongan para pwahanou: ‘Mbuna apo pilah, mbuna
atingundru ndramat kimat, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndra-
mat hamou kiya nongan, pe ahaiyani tamam hilu tinam.’ ”
21 Pwen pohon para kol ara, ara ipa, “Nongan para pwahanou masih kene
ara, ara mawihou to ko, pe ngara kuhaiyaniy.”
22 Iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipwai iya kili yiy, ipa,
“Melit handra ko hira ndron, ara anmbusiy mapu. Ayapo pehei kiya
hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata
hu ndramat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu melit lahayan kennen
namandran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”
23 Iro mwonen ihilingi nongan aro, ndriyan ara ipworu masih, paratesah,
yiy ndramat hamou menmenan soyon iya.
24 Yesu maran iya kili yiy, pe ipa, “Yihu ndramat mepo menmenahu
soyon, ara ingandrah iyatahu para hu kaya nondriya kolo King Ngindrai!
25 Kamel hamou, ingandrah para kisong kiya ngara kannih; hapeko
ndramat hamou menmenan soyon iya, ara ngandrahan iya para kisong
kiya nondriya kolo King Ngindrai.”
26 Pwen hu hiyeh huro hilingiy, ara husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen
andre hiyeh ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
27 Pe Yesu ipa, “Sehe melit hu ndramat kanwenei para kambusiy pwi, ara
Ngindrai iwenei para kimbusiy.”
28 Pwen Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Yowu ara kantali hu melit towu
masih kene para koho ndruwam!”
29 Pe Yesu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa sehe ndramat
kitali kolon ndre nambuyun, ndre kitali taman hilu tinan, ndre kitali nalin
hu, ndre kitali norun hu, para nakiya nondriya kolo King Ngindrai,
30 ara andre kiwiri hu melit soyo-soyon iya kiro lang mahapo, pe kiya
lang itapo isa kamulan, ara andre kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

31 Pwen Yesu iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya
kili hu, ipa, “Andre worou tukaya paingan Yerusalem, pe melit masih mepo
hu poropet kantatuluwiy pwen kinna ta Noru Ndramat, ara andre kirayah
mannan.
32 Tehe andre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah. Pe andre
yihu kapwasisiman anan, pe kapatumbuye yiy, pe kasokombunuhi yiy, pe
kamwiri yiy, pe andre hu katingundrun kimat.
33 Pe kiro mwonen lang toyoh, ara andre kisatine paiwe.”
34 Pe ndramiran hu, ara lohongahu kanileu kinna nongan masih aro, ara
pwi yoh. Mbulndroiyi lohongai ara, ara ikohon kili hu, pe yihu kanpahasani
sehe melit mepo iro wong iya aliy pwi.

Yesu isopwoyani ndramat hamou maran iyoh

35 Pwen Yesu iropo nakiya kol ngawan Yeriko, pe ndramat hamou maran
iyoh, ara iyempwan ngilse sai, pe iro rakamam.

36 Pe iro mwonen ihilingi hu ndramat soyon iya husoroyau, pwen isok
tehe tesah ndrokonan iripo tayah.
37 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yesu, ndramira Nasaret, ara nakisayau
aripo.”
38 Pwen ndramat ara iyoh, ipa, “Yesu, Noru Tepit, koyum kisikirani yo!”
39 Pe yihu ndramat mepo huro luwani Yesu, ara hupomate yiy pe hupwai
iya kili yiy para kihun o, hapeko iyoh, ipa, “Noru Tepit, koyum kisikirani
yo!”
40 Pwen Yesu iro tine, pe ipwandrandrahaniy para hu kawiri ndramat
maran iyoh ara, kisa kili yiy. Pe iro mwonen isa pakeh, pwen Yesu isok yiy
ipa,
41 “Anamiliy para kumbusi tesah kisa kili wou?”
Pe ipa, “Yapan, yo unamiliy para kunimnim paiwe.”
42 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Kiya, animnim! Lohongam ndrisiyon,
ara kinsopwat wou.”
43 Hape pwi ko, maran inimnim paiwe, pe iho ndruwa Yesu pe iro hari
ngala Ngindrai. Iro mwonen yihu ndramat masih kene hunimei, pwen yihu
masih huhuri ngala Ngindrai yi.

19

Sakiyus ndramat para poya takis

1 Yesu iya nondriya kol ngawan Yeriko, para pakiya yau tusuye.
2 Pe ndramat hamou iro kol ara, ara ngalan Sakiyus. Yiy ara ndramat
hamou ihohin iyata hu ndramat para poya takis, pe mameltan soyon iya.
3 Yiy inamiliy para kinime Yesu ara hiyeh, hapeko yiy, ara mulai sahin
opu, pe kinlahiy para kinime Yesu pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya,
ara huro tandrapndrap.
4 Pwen pe ingap iya mu pe ingas kei sikamor* hakou, pe iye parasangan
para kinime Yesu, paratesah, Yesu andre kisayau sai ara.
5 Iro mwonen Yesu isarayah iro hape ara, maran itandras iya paingan pe
inime Sakiyus, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ahaleh o, asa pwan. Mahapo ko
andre kuya kuro suwem.”
6 Pwen Sakiyus ihimbuh o, pe ituh isa pwan. Pwen irawulohani Yesu
iyapolo pwesai.
7 Yihu ndramat masih hunimei, pe huro panguluwani Yesu, huro pa, “Yiy
kinna kintora suwe ndramat hamou mepo pakut tan mwomwan.”
8 Hapeko Sakiyus itine pe ipwai iya kili Yapan, ipa, “Yapan! Animei na!
Yo mahapo andre kutaingani hu memelit to haroh mwanye kiya kili hu
ndramat mepo hu ndroisiy, pe kapa kunpwasike hamou pe kunpahanowe
hu meltan, ara andre kupo soiwin kiya maporohaasap.”
9 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Lang nepo, sopwat ta Ngindrai ara
kinsarayah kinsa seu iye, paratesah, ndramat aripo, ara yiy noru Apraham
hamou i.
10 Noru Ndramat isa, ara tunan iye: para kiten pe kisopwat hu ndramat
mepo husongsin.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat masongui para poya mbulen

* **19:4:** Eng: sycamore-fig tree; TP: wanpela diwai fik

11 Hu ndramat huroholong Yesu manau, pe itiyani nongan pwandritiye
sahin, paratesah, yiy iropo iya pakeh Yerusalem, pe hu ndramat ara, huro
pa ndre kindrou pwi ko, kolo King Ngindrai nakisarayah.
12 Pe Yesu ipa toro: “Ndramat hamou mangalan, ara iyau iya kol hakol
namandran masih hira mwanan, para hu karakiniman pe kirayah king.
Pwen kiyamulan, andre kimui kisa kolon paiwe.
13 Pwen pe iyoh hu ndramat para poya mbulyan masongui husa kili yiy,
pe iyki sombule pat tasongui-tasongui† iya kili hamou-hamou tahu. Pe ipa,
‘Akawiri singayai iye pe akapo mbulen kiya aliy, kipoo kumui kusa.’
14 Hapeko yihu ndramat para kolon imwonen, ara humwisnani yiy. Pwen
hupwanos hu ndramat hayah para sapiya nongan huro ndruwan huya, pe
huya pa, ‘Yowu mbuwali yowu para ndramat aro kirayah king towu.’
15 Hapeko yiy ara irayah king manau, pwen pe imui iya kolon i. Pe
ipwanos nongan iya kili hu ndramat mepo kiniyki singayai kinna kili hu
ara, para nakinimei hiyeh tahu ndrokonan kinpo sura singayai kinyau aliy.
16 Pwen ndramat hamou imu isa, pe ipa, ‘Yapane, yo uwiri sombule pat
masongui, pwen kunpo suran pe kintayah tehe masongui yi.’
17 Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ndramat para poya mbulyo, anmbusiy
hiyan masih! Wou ara anpwokarani melit mendreheh, pwen pe hu kol
namandran masongui, ara andre aro nimnim kiya tahu.’
18 Pe hamou i iro mulan isa, pe ipa, ‘Yapane, yo uwiri sombule pat
masongui, pe kunpo suran pe kintayah tehe mayimbut i.’
19 Pwen king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou andre aro nimnim kiya hu kol
namandran hape mayimikol.’
20 Pwen pe ndramat hamou i para poya mbulyan isa, pe ipa, ‘Yapane,
singayai tam iye; kunkulaniy kinna koyau hasai pe iripo mwonen.
21 Paratesah, yo unoh tam; wou ara ndramat hamou ngandrahan. Pe
ngara aniyi tesah mepo anhohas pwi, pe ngara arihi tesah mepo anhopiye
pwi.’
22 Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou ndramiro hamou mepo kultuwayim
pwassin! Yo andre kuiki wou kiya nongan ara kiho ndruwa nongnam opu!
Wou anpahasaniy pwen tehe yo ara ndramat hamou ngandrahan; pe ngara
kuniyi tesah mepo kunho has pwi, pe ngara kurihi tesah mepo kunho piye
pwi.
23 Pwen pe paratapeh pe wou aniyki sombule pat to kinna yumwa
singayai pwi? Pwen kapa kumui, andre kusa pe kuwiri suran kiyapolon
i.’
24 Pwen pe king ipwai iya kili hu ndramat mepo huro tine ngilsen ara, ipa,
‘Akawiri sombule pat masongui ara kisa mawen kili yiy, pe akaikiy kiya kili
yiy mepo atan malungui.’
25 Hapeko yihu pwai, hupa, ‘Yapan, yiy ara, atan malungui pwen!’
26 Pwen king isomwi hu, ipa, ‘Yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe yihu masih mepo mamenmenahu, ara andre Ngindrai kipo sura
menmenahu; hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan
kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy.
27 Hapeko yihu hiyeh hu kanmwisnani yo, pe mbuwalihu para yo
kurayah tehe king tahu, ara akawiri hu kasa mbulmoro pe akatingundru
hu!’ ”

† **19:13:** Eng: ten minas (one mina was about three months wages.) TP: 20 kina 20 kina [Hapeko, 20 kina ndre 200 kina ara mendreheh opu, pe kinlahi walah maroyoh, ara pwi!]

28 Yesu itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen irikai iye mu iya
paingan Yerusalem.

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

29 Iro mwonen Yesu iropo isa pakeh kol malkol Petpake pe Petaniy,
isa parangondron sih mepo hupohowei Ngondron para hu Holip. Pwen
ipwandrisa ndramiran malmou, pe ipwai iya kili hilu ipa,
30 "Alkaya kol mendreheh yoho mu kili walu. Pe kiro mwonen walu
nakaya nondriyan, ara andre walu kanime noru tongkiy hamou hu
kanwasiy pwen ita, mepo ndramat hamou kinihis aliy mapu. Pwen alkatali
yiy pe kawiriy kisa iye.
31 Pe kapa hamou kisok walu, kipa, 'Paratesah pe walu tora tali tongkiy
ara?' Pwen alkapwai kiya kili yiy, alkapa, 'Yapan inamiliy.' "
32 Pe hilu ndramat malmou mepo ipwandrisa hilu hilto mu ara, ara
hilya nimei tehe sehe melit kinpwai kinnata kili hilu, ara iro mwonen tehe
kinpwai.
33 Pwen hiluro tali malkeye tongkiy, pe ndramira tongkiy isok hilu, ipa,
"Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?"
34 Pe hilsomwi yiy, hilpa, "Yapan inamiliy."
35 Pwen hilu luwi tongkiy isa kili Yesu, pe hupwalani koiwe hu iya ndrita
tongkiy ara, pe huiki Yesu impwan ndritan.
36 Pe iropo iya, pe hu ndramat hupwalani hu koyau tahu huya ndrita sai.
37 Pe isa pakeh kol hape mepo sai para Ngondron para hu Holip ilai
iya pwan, pe hu ndramiran soyo-soyon iya huhuri ngala Ngindrai iyapolo
pwesai namandran, paratesah, hulohongani hu ndraikiya pwoke masih
mepo hu kannimei pwen.
38 Pe huwayeh hupa toro:
"Lomwes ita kili King mepo isa iya ngala Yapan!
Ndriya wayis ita kol paingan yang, pe Yapan ma nganngan, iyera
paingan masih!"
39 Pwen yihu Parisiy hayah huro mwalinga hu ndramat soyon iya ara, ara
hupwai iya kili Yesu, hupa, "Ndramat para Hinonou, apomate ndramiram
hu para hu kahun o!"
40 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Upwai isa kili wawu tehe, kapa hu kahun o,
pwen andre hu pat kawayeh."
41 Pwen Yesu iropo iya pakeh Yerusalem, pe inime kol namandran iya ara,
pe irangsiy.
42 Pe ipa, "Lang nepo, kapa wawu kapahasani tesah ilahiy para kiyki
ndriya wayis kisa kili wawu—hapeko mahapo ara kinkohon mbulmara
wawu.
43 Lang itapo isa andre hu mepo hu ngara kamwisnani wawu, ara hu
ndram tahu andre hu kambultani pwan pe karahakowa kou namandran
para kol tawawu, pe andre hu karakayani wawu kiro sese wawu haroh-
haroh.
44 Pe andre yihu kasoyau kiyata wawu kaya pwan, wawu kiyapolo noru
wawu hu koro nondriya kowa kol. Pe yihu andre kantali pat sih kiro ndrita
sih pwi, paratesah, wawu kanyirowe lenge Ngindrai kinsa kili wawu pwi."

*Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun naman-
dran huya mawen*

45 Pwen Yesu isong iya nondriya yumwa totohun namandran pe iro rasses
hu ndramat mepo huropo pehei iya aliy.

46 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pwayan kinpwai pwen, kinpa, ‘Suwe, ara
yumwa totohun.’ Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon
tahu ndramat para pahana.”
47 Pe lang masih ngara kiro hinuwani nongan kiro yumwa totohun
namandran. Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, pe yihu pohon tahu, ara huro hinonou
para pakatingundru Yesu.
48 Yihu pakambusiy, hapeko hukah sai ndrit, paratesah, yihu ndramat
masih ara huro pwahatini tisingi hu nongnan.

20

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

1 Lang sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya kowa yumwa
totohun namandran, pe iro pohowe nongan hiyan ta Yapan. Pwen pe hu
pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, iyapolo hu yapane kol, ara husa kili yiy.
2 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau
aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou?”
3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksok sahin i; akapwai
kisa kili yo,
4 Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw
para paptais ta Yohanes ara, ara iyau kol paingan yang, ndre iyau kili
ndramat opu?”
5 Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iyau
kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen tehen tapeh pe lohonga
wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’
6 Hapeko kapa tukapa, ‘Iyau kili ndramat,’ yihu ndramat masih, ara
andre hu kasolpwa rou kiya pat, paratesah, lohongahu ara kinpwoke tehe
Yohanes ara yiy poropet hamou.”
7 Pwen pe husomwi yiy, hupa, “Yowu tana yowu pwi, iyau tapeh isa.”
8 Pe Yesu ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau
hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

9 Pwen itiyani nongan pwandritiye aro, iya kili hu ndramat, ipa toro:
“Ndramat hamou ihisi pinge wain hambut, pe iykiy iya kili hu ndramat
hayah para poya mbulya piyang, pe yiy iyau iya hape mwanan, ndrangan
niwen iya.
10 Pwen iya lang para rihiya mbuwa wain, yiy ipwandrisa ndramat
hamou para poya mbulen iya kili hu ndramat huropo mbulen iya piyang
ara, para hu kawiri mbuwa wain hayah kiyau pinge wain ara kisa kili
yiy. Hapeko yihu ndramat para poya mbulen ara, ara humwiri yiy, pe
hupwandrisa yiy imui iyau o mwaihei.
11 Pwen ipwandrisa ndramat hamou i para poya mbulen iya, hapeko yihu
rayi yiy pe hupwasimiri yiy, pe hupwandrisa yiy ara iyau o mwaihei.
12 Pwen ipwandrisa hamou porosih i, pe hupotisi yiy pe hupiyani yiy iya
ngawan.
13 Pwen pe mbukena pinge wain ara, ara ipa, ‘Yo andre kumbusiy tehe
tapeh? Yo andre kupwandrisa noru mbukenan, mepo ndriyo imbuluhi yiy;
matisan kiya pe yihu karanuhuyani yiy.’

14 Hapeko yihu ndramat mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara hunime
yiy pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, ‘Iye ara norun, soiwi
taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe
tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.’
15 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutin-
gundrun imat.”

Pe Yesu isike hu, ipa, “Kiya, pwen andre mbukena piyang kimbusiy tapeh
kiya tahu?
16 Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru hu ndramat huropo
mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri pingen pe kiykiy kiyata
hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy.” Yihu ndramat huhilingi
Yesu iwong tehen toro, pe hupa, “Melit aro, mbuna kirayah!”
17 Pwen pe Yesu maran iya mwonen iya kili hu, pe isok, ipa, “Pwayan
kinpwai, tehe
Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.
Pe mbulndroiyi nongan mepo hu kantatuluwiy aro, ara tesah?
18 Kapa sehe ndramat kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe
kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy.”
19 Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu pris
huhohin ta hu pris masih, ara huro ten sai para hu kambultuwe yiy kileh.
Paratesah, yihu kanyirowei tehe nongan pwandritiye kinpwai ara, ara
iyingani hu imwonen. Hapeko hunoh iyata hu ndramat.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

20 Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe yihu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara huro memerani Yesu. Pe hu
pwandrisa hu ndramat para tandrihindrih huya, pe hurapihiye hu tehe
kultuwayihu imwonen. Hapeko, huro longe para Yesu kipa nongan sahin,
mepo ilahiy para hu karatuni yiy kaliy. Pwen pe andre hu kambultuwe
tahatini yiy, pe hu kaiki yiy kiya pahandra pwoke nopwaran ata pohon
para kol, para kiyki yiy kiya nongan.
21 Pwen yihu ndramat para tandrihindrih ara, ara husok Yesu, hupa,
“Ndramat para Hinonou, yowu pahasaniy tehe nongan ngara apwai pe
tesah ngara ahanuwaniy, ara imwonen opu. Pe tesah ngara ambusiy,
ara masih ihisoule ko iya kili hu ndramat masih. Pe ngara ahanuwani
hu ndramat kiya nongan para kultuwayi Ngindrai iho ndruwa nongan
ndrokonan masih.”
22 Pwen husok, hupa, “Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre
pwi?”
23 Hapeko Yesu kinyirowe pwakekeriu tahu pwen, pe ipwai iya kili hu
ipa,
24 “Akapwaingani sombule pat hambut kisa kili yo na. Sombule pat aro,
ara sumwoiwa hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”
25 Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”

Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akaiki tesah ata Sisar kiya kili Sisar, pe tesah
ata Ngindrai, ara kiya kili Ngindrai.”
26 Pe yihu ara kanlahiy para yihu karatuni yiy kiya nongan sahin ipwai iro
mbulmara hu ndramat, ara pwi. Pe lohongahu indrap iya nongan isomwi
hu iya aliy, pe hu kanpalat o huro.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

27 Yihu Satyusiy hayah husa kili Yesu para hu kasok yiy kiya soksok sahin.
Yihu Satyusiy masih, ara hupa ndre hu ndramat humat andre hu kansa tine
paiwe pwi.
28 Pwen husok yiy, hupa, “Ndramat para Hinonou, Mose kintatuluwi
nongan sahin kinsa kili worou, ipa toro: kapa ndramat hamou nalin kimat
pe nambuyun kihou, pe norun pwi, ndramat ara, kiwiri pihinau ata nalin
pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin.”
29 Pwen ipwai, ipa, “Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huyen. Yiy
ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya nambuyun, pe norun pwi, pe imat.
30 Pwen parahara ndrohan iwiri nambuyu nalin pe norun pwi yi.
31 Pwen yiy iho ndruwa parahara ndrohan, ara iwiri nambuyu nalin i.
Pwen tehen tora ko, yihu manandrtimou kene huwiri pihin ara ko, pe hu
masih kene noruhu pwi, pe humat topwei.
32 Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i.
33 Kapa yihu manandrtimou kene yihu wiri yiy tehe nambuyuhu, pwen
kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pwen pihin ara, andre
kirayah nambuyu hiyeh ndrokonan?”
34 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yihu ndramat hasap hu topo mahapo, ara ngara
yihu kasokombut yesowai pe kayesou.
35 Hapeko lang itapo isa, yihu mepo Ngindrai kintakinimahu, para hu
kasa tine kimat paiwe, kiya lang mulan, ara yihu andre kanyesou pwi, pe
andre hu kansokombut yesou pwi yi.
36 Pe yihu kanlahiy para hu kanmat pwi, paratesah, yihu, andre hu koro
ko tehe hu angelou. Pe yihu, ara tehe noru Ngindrai, paratesah, yihu kantali
kimat pe kansa tine paiwe.
37 Hapeko Mose kinyinganiy tehe yihu ndramat kanmat, ara ngara yihu
kasatine paiwe. Pe ipwainganiy iya kei mendreheh ara, mepo mwan iyat
aliy, pe iratuluwi nongna Yapan, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe
urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.’*
38 Akanimei! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi.
Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham,
Yisak pe Yakop. Iya mbulmara Ngindrai, hu ndramat masih ara hu topo
mwalen.”
39 Pwen yihu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara
husomwi yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, nongnam, ara imwonen!”
40 Pe yihu ndramat masih ara, yihu hindrundru para hu kasok yiy kiya
nongan handra paiwe.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

41 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah, pe hu ndramat ngara hu
kapa tehe Kristus, ara noru Tepit?
42 Pe Tepit mbukenan, ara kinpwai pwen ita Puk Waliy, ipa toro:
‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
“Asampwan kapwen te nimo mot,
43 kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam.” ’
44 Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehen tapeh ilahiy para kiya
norun?”

* **20:37:** Rakuhuye (Exodus) 3:6

45 Yihu ndramat huro tahilong manau, pwen Yesu iwong iya kili ndramiran hu ipa,
46 “Mara wawu kiro tahu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Yihu namiliy para hu koho rokai kiyapolo koyau niwen kiro koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei Pe ngara hu kanamiliy para hu kampwan koro hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy, para nondriya hu yumwa totohun . Pe yihu ngara kapirani hu ndrohonoku mipwan hiyan tora mu, koro nondriya hu yon.
47 Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya.”

21

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

1 Yesu maran iya pe inime hu ndramat menmenahu soyon, ara huroiki hu yukyuk tahu iya nondriya kokou para sombule pat, iro nondriya yumwa totohun namandran.
2 Pe yiy inime pihinau hamou menmenan pwi, ara iyaiki sombule pat malmbut mbuskau.*
3 Pwen Yesu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi aro, yukyuk tan ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih.
4 Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk iya nondriya kokou para sombule pat. Hapeko pihinau aro, konan menmenan pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei.”

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

5 Yihu ndramira Yesu hayah, ara huro tiyani nonowa yumwa totohun namandran, mepo hunowiy iya hu pat mepo lahayan iya, pe iyapolo hu yukyuk kanhaiyaniy pwen kinnata Ngindrai. Hapeko Yesu ipa,
6 “Sehe melit mepo wawu tora nimei mahapo ara, ara lang itapo isa, andre pat sih kinye ndron ndrita sih pwi. Andre hu pat masih kene ara, andre katipiyani hu topwei kaya pwan.”
7 Pwen pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, hu melit aro kene, andre hu karayah kahaleh? Pe sehe kaipisa melit nakisa kimu, para kipwainganiy tehe pakeh hu nakarayah?”
8 Pwen isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro; matisan hu kapakarawani wawu. Yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu koro pa, ‘Ara Yo!’ Pe andre hu koro pa, ‘Lang ara, kinsa pakeh!’ Hapeko wawu mbuna akoro ndruwa hu.
9 Kapa wawu kahilingiy tehe hu pahun koro tayah, pe hu koro rapiyani hu pohon para hu kol namandran masih, ara wawu mbuna akanoh. Hu melit aro kene, ara andre hu karayah kimu; hapeko lang para hu melit masih kene kisahapwen, ara andre kinsa kileh pwi.”
10 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kol hakol namandran masih, andre kipo pahun kiya kili kol hakol namandran masih, pe king para kol hakol andre kipo pahun kiya kili king para kol hakol.

* **21:2:** Eng: two very small copper coins; Greek: two lepta; TP: tupela liklik mani

11 Pe hu nunuw namandran iya andre karayah, pe hu mundruwai namandran pe hu mwamwa handra-handra andre karayah kiro nondriya hu kol hayah. Pe andre wawu kanime hu melit namandran handra-handra para kipanohowani wawu, pe andre wawu kanime hu kaipisa melit hayah namandran hu karayah koho yang.

12 Hapeko hu melit masih aro kantayah mapu, pwen andre hu ndramat hu kapwalngani wawu, pe karandroyani wawu. Andre hu kaiki wawu kaya nongan koro nondriya hu yumwa totohun, pe kaiki wawu kaya nondriya hu kou. Pe andre hu kawiri wawu koro tine mbulmara hu king pe hu pohon para kol. Iya ngolo kopu, andre wawu kawiri hu nopwaran masih aro.

13 Melit masih ara andre karasaya wawu, para wawu katiyani tiyeyo kiya kili hu.

14 Hapeko wawu hamou-hamou kasarayah kiya lohongai sahin, para wawu mbuna akalohonge soyon pe akamwanye wawu kimu, kiya sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy.

15 Paratesah, andre kuiki hu nongan pe lohongai waison, pwen yihu hiyeh nakaiki wawu kaya nongan, ara andre hu kanlahiy para kakaituwe nongna wawu, pe karapaiwani nongna wawu pwi.

16 Pe tama wawu hu pe tina wawu hu, iyapolo nali wawu hu, pe yowe wawu hu, pe kowase wawu hu, ara andre hu kaiki wawu kiya nima hu ndramat hiyeh hu hingasi wawu, pe andre hu katingundru hayah tawawu kamat.

17 Tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu.

18 Hapeko kompai hamou ita paya wawu, ara andre kinmut pwi.

19 Pe kapa wawu koro tine pwokeyan, pwen andre wawu kawiri taleh.

20 Kiro mwonen wawu kanime hu ndramira pahun hu karakayani Yerusalem, pwen andre wawu kapahasaniy tehe lengen para hu kapwalngani kol namandran ara, ara kinsa pakeh.

21 Pwen wawu hiyeh tora kol Yutiya lang ara, ara wawu kawop kileh kaya hu ngondron, pe hu mepo hutora nondriya kol namandran Yerusalem, ara hu kawop kaya mawen. Pe hu mepo hutora hu kol para parangondron ngawan, ara hu mbuna kaya nondriya kol namandran.

22 Kiro mwonen ara, ara lang para Ngindrai kiyki koran; pwen pe nongan masih mepo hu kantatuluwiy mamu kinna, ara andre kirayah mannan.

23 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara. Paratesah, nopwaran namandran andre kirayah kiro kol pwan, pe ndrinalokuh ta Ngindrai, ara andre kiro ndrita hu ndramat hasap aripo.

24 Pe andre hu karut ngundruhu kiya semela pahun niwen, pe andre hu kambultuwe tahatini hu pe kaluwani hu kaya kene hu kol namandran masih para kol pwan. Yihu Ndramira Lah, andre yihu kangastoro kaya Yerusalem tehen tora ko, kipoo Ngindrai kipwai tehe lenge hu Ndramira Lah hu koro Yerusalem, ara kiyahapwen.

25 Pe kaipisa melit hayah andre karayah koho paramwandrai, walah, pe hu piriy. Pe kiro kol pwan, ara hu ndraye ndramat para hapat-hapat masih, andre hu kahilingi ngasangasa nowei kiro rambumbusau ndrita ndras pe kiro talon; pwen andre lohongahu kamwakaikai kiya nopwaran mepo nakisa raporuwi hu.

26 Andre koyu hu ndramat kimwa, kiya hu melit mepo nakarayah kiro kol pwan. Pe hu ndramat andre kanoh turuwehu, pe andre kimbusi hu pe marahu kawuh. Pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.

27 Kiro mwonen lang ara, andre hu kanime Noru Ndramat kiyau kokom kisa pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran.

28 Pwen kiro lang mepo hu melit ara hu koro tayah, akatine pe paya wawu
kitandras, paratesah, lang para Ngindrai nakiwiri wawu kamui, ara kinsa
pakeh.”
29 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu toro: “Mara wawu
kiya kei pik pe hu kei masih.
30 Pe kapa kaimbuwehu kasasunet, wawu masih andre kayirowei tehe
lang para mwandrai nakising ara kinsa pakeh.
31 Tehen tora ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy
tehe lenge kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh.
32 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye hasap para mahapo aro,
ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei.
33 Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno
ara andre kanhipwen pwi.
34 Wawu koro hinehes; namiliwai para nombuwe wawu, pe kultuw para
kuimwa ndran ngahan para kiringi wawu, pe koyu wawu kisosoyo kiya
mipwan ta wawu, ara matisan melit masih tehen tora, andre kaporuwi
wawu. Pwen kindrou pwi ko, andre mwoiwa wawu kihin para lenge Yapan
kisa, pe kikami wawu porosih o.
35 Paratesah, lang ara andre kisarayah kisa kili hu ndramat masih kene
hutopo kol pwan masih.
36 Wawu koro hinehes lang masih, pe akoro tohun tehe wawu andre
kalahiy para akoro mawen hu nopwaran masih nakarayah. Pwen pe andre
wawu kalahiy para akoro tine mbulmara Noru Ndramat.”
37 Lang sih iyau sih Yesu ngara kiro hinuwani hu ndramat koro yumwa
totohun namandran, pe ping sih iyau sih ngara kiyau pe kiya matin kiya
ngondron mepo hupohowei Ngondron para hu Holip.
38 Pe makohun opu, yihu ndramat masih ngara hu kasa yumwa totohun
namandran para kahalong yiy.

22

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

1 Pwen lenge Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, mepo ngara hu
kapohowei Pasopa,* ara iropo isa pakeh.
2 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou, ara huro ten sai para katingundru Yesu, hapeko
hunoh tahu ndramat.
3 Pwen Sinai isong iya nondriya Yutas, mepo ngalan handra Yiskariyot;
yiy hamou tahu Songui pe Lumou.
4 Pwen pe Yutas, ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
namandran ta hu makundrayin para yumwa totohun namandran; pwen
huro ten sai para Yutas kilahiy para kiratuni Yesu kiya nimahu tapeh.
5 Pwen hupwes, pe humburi lohongai para hu kahang yiy sombule pat
hayah.
6 Pwen pe Yutas isomwi nongnahu, pe iya iro ten sehe sai hiyan para
kiratuni Yesu kiya nimahu, kiro mwonen hu ndramat soyon konto pwi.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

7 Pwen pe Lang Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi irayah; lang ara,
ara andre hu katingundru noru sipsip para Pasopa.

* **22:1:** Eng: Passover; TP: De Bilong Tingim De God i Larim Ol Israel I Stap Gut

8 Pwen pe Yesu ipwandrisa Pita hilu Yohanes pe ipwai iya kili hilu, ipa,
“Alkaya pe alkamwaniyani anandrinarou para tukayan kiro lenge Pasopa.”
9 Pwen hilsok yiy, hilpa, “Wou anamiliy para youlu kaya pe
karamwaniyaniy kiro hape aleheh?”
10 Pwen isomwi hilu, ipa, “Kapa walu kaya nondriya kol namandran ara,
andre ndramat hamou kiro sap kohoyonga ndran kipohonani walu. Pwen
alkoho ndruwan pe alkaya nondriya sehe seu nakisong kaliy.
11 Pwen alkapwai kiya kili mbukena seu, alkapa, ‘Ndramat para Hinonou
isok toro: “Ndrohonoku mbultere ara ita hape aleheh, mepo andre
kunamnam kiyapolo ndramiro hu, kiro mwonen Lang para Pasopa?” ’
12 Pwen yiy andre kiyingani nondriya seu sahin, hongan namandran,
hira nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani melit masih tehe keyau pe
pwapwai pwen ita mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani menmena Pasopa
kiro ariya.”
13 Pwen hiltali Yesu pe hilyau, pe hilya nime melit masih iro mwonen
tehe kinpwai pwen kinna kili hilu. Pwen pe hilu mwaniyani hu melit para
Pasopa.
14 Iro mwonen paramwandrai para hu nakanamnam irayah, Yesu iyapolo
hu aposel tan huroh huye ngilse keyau.
15 Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa, “Yo ara, hingorowo pwokeyan iya para
kunamnam anandrina Pasopa aro kiyasura wawu kimu; kihipwen, kuya
nondriya nopwaran.
16 Yo upwai isa kili wawu, tehe yo andre kunyan anandrinai para Pasopa
paiwe pwi yi, kipoo kirayah mannan kiro kolo King Ngindrai.”
17 Iyamulan Yesu iwiri pweniu pe irawuloh, pe ipa, “Akawiriy pe
akatainganiy kiho mwalinga wawu.
18 Yo upwai isa kili wawu tehe andre kunuyin ndrunu mbuwa wain paiwe
pwi yi, kipoo lenge kolo King Ngindrai kisarayah.”
19 Pwen iwiri ndrinanohun hayah pe irawuloh iya aliy, pe iramburingiy,
pe iykiy iya kili hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Iye ara nombuwe, uikiy isa
kili wawu; akambusiy tehen aliy, para akorolohongani yo.”
20 Tehen aliy opu, hunamnam ihipwen, iyamulan iwiri pweniu pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Pweniu iye, ara pweniu para tapaniu howen, mepo iyau
ndreye, pe utilingiy imuw para kisopwat wawu.
21 Hapeko akanimei, nima hiyeh mepo nakiratuni yo kiya nima hu hiyeh
humwisnani yo, ara iripo ndrahaso kili keyau.
22 Noru Ndramat, ara andre kiho ndruwa lohongai tehe Ngindrai kin-
pwai, Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni yiy; yiy ara andre
kikuni koran.”
23 Pwen ndramiran hu huro sok mwalinga hu mbukenahu, tehe hiyeh
tahu andre kimbusiy tehen tora.
24 Pwen pe hu ndramira Yesu, ara huro pepet mwalingahu tehe hiyeh
tahu imwonen, ara yirowan tehe ihohin tahu.
25 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hu king ta hu Ndramira Lah,
ara huhohin pe hurayah poh tahu; pe yihu mepo hurayah poh tahu, ara
hupohowe hu mbukenahu, tehe hu ndramat hiyan para ponokule.
26 Hapeko wawu mbuna akambusiy tehen tora. Yiy mepo ihohin ita
mwalinga wawu, ara kirayah tehe kopwan. Pe hiyeh mepo ihohin, ara
kirayah tehe ndramat para pwandrendres.
27 Pe hiyeh ndrokonan ara ihohin: yiy mepo impo keyau, ndre yiy hiyeh
para pwandrendres mepo itara anandrinai? Tana wawu, tehe ara yiy mepo

iripompwan keyau, ndre? Hapeko yo ara urupo mwalinga wawu tehe
ndramat para pwandrendres.
28 Wawu, ara wawu ro sura yo, iro lenge hu nohonou mepo uro
nondriyan, pe wawu kantali yo pwi.
29 Tomo iyki kolo king isa pahandro, pwen tehen tora ko, uiki kolo king
para kiro pahandra wawu yi.
30 Pwen pe andre wawu kanamnam pe kayin ndran koro keyau to kiro
kolo king mepo ato. Pe andre akampwan koro hu ndrohonoku pwanpwan
tahu king, para wawu karamwanye hu kamai songui pe luwum para
Yisrayel.
31 Simon, Simon, ahilingiy; Sinai kinsa sok pwen, para kinohonou wawu,
tehe hu ndramat ngara hu kalohoyani mbuwa wit, para pekehu koro pe
pwisihu kayau.
32 Hapeko Simon, yo ara kuntohun pwen para Ngindrai kisopwat wou,
tehe andre anmakokowu kinna lohongai ndrisiyon tam ara pwi. Pe kiro
mwonen lang mepo arapaiwani wou amui asa paiwe, pwen apwokeyani
nalim hu yi."
33 Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, "Yapan, yo urupo hinehes o; kapa naya
nondriya kou, ara utapolo wou, pe kapa nayamat, ara andre kumat sura
wou i."
34 Hapeko Yesu ipa, "Pita, yo upwai isa kili wou, kiro lang nepo, pe tutut
kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to."
35 Pwen Yesu isok hu, ipa, "Mamu upwandrisa wawu ya po mbulyo, ara
wawu kankun ndropwa sombule pat, ndre ndrop, ndre hatna pweleka
wawu, ara pwi. Pe iro mwonen lang ara, wawu ndroisiy hapesah ndre
pwi?"
Pe husomwi yiy, hupa, "Pwi yoh."
36 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Hapeko mahapo kapa ndropwa sombule pat
ita kili wou, ara awiriy, kiyasura ndrop sahat. Pe kapa hapai semela pahun
niwen kinto kili wou pwi, apo pehei kiya ndroham hamou, pe asou hapai.
37 Paratesah, hu kantatuluwiy pwen, ara kinpwai toro: 'Yihu ndromwa
yiy iyasura hu ndramat mwomwan.'† Pe upwai isa kili wawu tehe nongan
iye andre kirayah mannan kirahihini yo. Pwen tesah mepo pwayan
kinpwai, ara andre kirayah mannan manau."
38 Pwen ndramiran hu, hupa, "Yapan, animei, semela pahun malpai
aripo."
Pwen isomwi hu, ipa, "Ara ilahiy."

Yesu iya tohun iya Ngondron para hu Holip

39 Yesu itali kol ngawan ara pe iya Ngondron para hu Holip tehe ngara
kiro mbusiy waiye. Pe ndramiran hu huho ndruwan.
40 Huyarayah huya kol ara, pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Akatohun tehe
nohonou kinlahiy para kirayah kili wawu pwi."
41 Pwen itali hu pe iya mwanan hape, ndrohongan ara tehe hamou ngara
kipiyani pat sih. Pe itukuruhu iya pwan, pe itohun toro:
42 "O Tomo, kapa anamiliy, pwen awiri pweniu iripo kili yo aro kiya
mawen. Hapeko mbuna oho ndruwa namiliwo; konan, namiliwam
pwokeyan opu kirayah."
43 Pwen angelou hamou iyau kol paingan yang isarayah isa kili yiy, pe
ipwokeyani yiy.

† **22:37:** Yisayah 53:12

44 Pe Yesu, ndriyan ara ipworu namandran iya, pe itohun tisingiy. Pe
mbusungereyin, ara iro rapan tehe ndrai iro tun iripo iya pwan.
45 Pe itohun ihipwen, pwen itine pe imui iya kili ndramiran hu. Pe
iya nimei tehe ndramiran hu kanmatin, paratesah, ndriyahu ara ipworu
namandran iya.
46 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah pe wawu tora matin? Akapoyoi pe
akatohun, pwen pe nohonou kinlahiy para kirayah kili wawu pwi.”

Humbultuwe tahatini Yesu

47 Yesu iro wong manau, pe hu ndramat soyon husarayah. Pe ndramat
mepo hupohowe ngalan Yutas, yiy para sura hu Songui pe Lumou ara, ara
iluwani hu pe huya. Pe iya mwonen pakeh kili Yesu, para kirahunghung
kiya kili yiy.
48 Hapeko Yesu isike yiy, ipa, “Yutas, nasa rahunghung kisa kili Noru
Ndramat, ara para naratuni yiy, ndre?”
49 Pe hu ndramira Yesu hunime sehe melit pakirayah, pwen hupa,
“Yapan, anamiliy para yowu kassi hu kiya semela pahun niwen towu?”
50 Pwen hamou tahu ihilak opu, pe irayi ndramat para poya mbulya pris
ihohin ta hu pris masih kene, pe isondriti ndraingan mot imut.
51 Hapeko Yesu isomwiy, ipa, “Akahatohai kultuw ara!” Pwen niman
iyahatek iya ndrainga ndramat ara, pe isopwoyani yiy iya hiyan.
52 Pwen Yesu ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
ndramat huya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro memerani
yumwa totohun namandran, pe hu yapane kol, mepo hu masih husa para
hu kawiri yiy, ara ipa, “Wawu pa ndre yo ngara kuho mu para kuluwani hu
ndramat para tandroindroi? Pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun
niwen pe hu parakei, ndre?
53 Lang masih ngara kuro polo wawu kuro nondriya kowa yumwa
totohun namandran, pe wawu kanmbultuwe yo pwi. Hapeko mahapo
iye, ara lenge wawu; pwoke para kol lokuhan, ara kinna namandran pe
kinpwoke.”

Pita ipa ikowu ta Yesu

54 Pwen humbultuwe tahatini yiy pe huluwani yiy iyau. Pe huwiri yiy iya
nondriya yumwa pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe Pita ara iho ndruwa
hu, hapeko iho ndron mwanan hape.
55 Pwen hu ndramat hayah, ara husungani mwan iro nondriya kowa seu
ara, pe hurompwan iyawule humin aliy. Pe Pita, ara iya pe imimpwan
mwalingahu.
56 Pe pihindrahin hamou para poya mbulen, ara inime Pita irompwan
ngana mwan ara. Pe inim tuluwani yiy, pwen ipa, “Ndramat iye, ara iro
polo Yesu.”
57 Hapeko Pita ipwasarahaniy, pe ipa, “Nam, yo ukowu tan.”
58 Pwen iyamulan hape, ndramat hamou i inime yiy, pe ipa, “Wou ara
hamou tahu.”
Hapeko Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Pom, yo pwi yoh!”
59 Pe huro ipoo iya paramwandrai sih i, pwen ndramat hamou i isa pe
irangaliyani Pita, pe ipa, “Upwai ndrokonan, ndramat iye ara iro polo Yesu,
paratesah, yiy ara hamou ndramira Kaliliyy.”
60 Hapeko Pita ipa, “Pom! Yo ukowu iya tesah atapwai ara!” Iro wong
ndron, pe tutut irang.

61 Pwen Yapan ipaiwani yiy pe maran itis iya mwonen iya kili Pita. Pwen
Pita ilohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen kinna kili yiy,
kinpa toro: “Kiro lang nepo, pe tutut kinrang mapu, ara wou andre apwai
tehe akowu to maporotisap.”
62 Pwen Pita iyau iya ngawan pe iya rang turuwe yiy.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

63 Pe hu ndramat mepo huro memerani Yesu, ara huro pwasimiri yiy pe
huro rayi yiy.
64 Pwen husumwa maran pe huro randrokomat anan, hupa, “Kapa wou
poropet hamou, pwen apwai. Hiyeh iripo rayi wou eh?”
65 Pe hupwasimiri yiy iya hu nongan mwomwan handra-handra yi.

Yesu iya iro tine mbulmara Pailat pe mbulmara Herot i

66 Lang ilenganiy, pwen hu yapane poh tahu ndramat para kol, pe hu
pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou, ara husa rawure hu. Pwen huluwani Yesu isa nondriya
ndrohonoku mbultere tahu, pe iro mbulmara hu.
67 Pwen hupwai iya kili yiy, hupa, “Kapa wou Kristus, apwai satowu.”
Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa kupwai kisa kili wawu, andre
akanhilingi nongno pwi.
68 Pe kapa kusike wawu kiya soksok hayah, ara wawu andre kansomwi
soksok to pwi.
69 Hapeko kiro mahapo kiya, Noru Ndramat andre kimpwan ndrahasa
Ngindrai mepo pwokeyan iya, kiyapwen te niman mot.”
70 Pe yihu masih husike yiy, hupa, “Pwen pe wou ara Noru Ngindrai
Kamai, ndre?”
Pe isomwi hu, ipa, “Wawu pwai imwonen, tehe ara yo.”
71 Pwen hupa, “Mbuna tukayoh hu ndramat hu kasa, para hu koro
tiyani tiyeyahu manau. Konan. Worou kanhilingiy pwen kinyau pohon
imwonen.”

23

1 Pwen yihu ndramat masih ara, ara hutine, pe huluwani Yesu iya kili
Pailat.
2 Pwen hurasusut nongan iya kili yiy, huro pa, “Yowu nime ndramat iye
ara kinpaiwani kultuwayi hu ndramat para kolo yowu. Yiy isingori yowu
para kasou takis kiya kili Sisar. Pe ipa yiy ara Kristus, tehe yiy king hamou.”
3 Pwen pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
4 Pwen Pailat ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
ndramat masih huro mbultere, ara ipa, “Yo ukah ndroiyin ndrit, para kaiki
koran kiya kili ndramat iye.”
5 Hapeko yihu ndramat ara huro takekei manau, hupa, “Yiy iro hinuwani
hu ndramat para Yutiya masih, pe hinonou tan, ara iluwi lohongahu, pe
hukuw ndrit. Yiy irandroiyi hinonou tan, iro kol namandran hape Kaliliyy,
ipoo kinsa toton kinsa kol iye.”
6 Pailat ihilingi nongan masih ara, pe isok hu tehe ndramat aro, ara
ndramira Kaliliyy hamou, ndre pwi?
7 Pe Pailat isayirowei tehe yiy ara para kol mepo Herot ngara kiro nimnim
kiya aliy, pwen pe ipwandrisa yiy iya kili Herot. Pe iro lang ara, ara Herot
iro Yerusalem i.

8 Pe iro mwonen Herot inime Yesu, yiy ara ipwes namandran iya,
paratesah, yiy ara iro longe ndrangan niwen iya para kinime yiy. Yiy ara
kinhilong hu titiye tan pwen, pe iro namiliy para kinime Yesu kimbusi
ndraikiya pwoke handra.
9 Pwen Herot ara isok Yesu iya hu soksok soyon, hapeko Yesu ara
kinsomwi nongnan handra pwi.
10 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou, ara huro tine pakeh ara yi, pe huro tasusut nongan
pwokeyan iya, iya kili yiy.
11 Pwen Herot iyapolo hu ndram tan, ara huwong nonoyou anan, pe
hupwasimiri yiy. Pe husungoiwe yiy iya koyau lahayan hamou, pe
hupwandrisa yiy imui iya kili Pailat.
12 Mamu, Herot hilu Pailat ngara hilu kamwisnani hilu. Hapeko iro
mwonen lang ara, ara hamou irayah kowase hamou.
13 Pwen Pailat iyoh hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu poh masih,
pe hu ndramat i, para hu kasa wule.
14 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu wiri ndramat iye isa kili yo, ara tehe
yiy ndramat hamou mepo ngara kisuhuri hu ndramat pe kipakarawani hu.
Yo kunsok yiy pwen kinna hu melit masih ara, iro mbulmara wawu. Pe yo
ukah ndroiyin ndrit, para kaiki koran kiya kili ndramat aro.
15 Pe lohonga Herot ara tehen aliy yi. Pwen pe ipwandrisa yiy imui isa
kili worou, tehe wawu kannimei. Akahilingiy! Yiy kinmbusi kultuw handra
mwomwan para kimat kiya aliy, ara pwi.
16-17 Pwen tehen tora ko andre kupwai para hu kamwiri yiy, pe kapwan-
drisa yiy kiyau.”*
18 Pwen yihu masih hurandrokomat porosih opu, hupa toro: “Ndramat
ara, kiya mawen! Pe atali Parappas kisa kili yowu!”
19 Parappas ara huiki yiy iya nondriya kou, pe tunan ara toro: irahatai
iya kili hu para kapman iro kol namandran ara, pe itingundru ndramat.
20 Pailat, ara inamiliy para kitali Yesu kiyau; pwen pe iyoh pe isok
lohongahu paiwe.
21 Hapeko huro palngai manau toro: “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!
Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
22 Pwen iwong porotoyoh i, iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi
sehe kultuw mwomwan? Yo kunkah ndroiyin ndrit para kuiki koran kiya
ndritan, para kimat kaliy. Pwen tehen tora ko, andre kupwai para kamwiri
yiy o, pe kutali yiy kiyau.”
23 Hapeko hurandrokomat namandran iya, pe hurakekei para karapaingi
yiy kiya kei tondrih. Pwen waihehu, ara iramburihi nongna Pailat.
24 Pwen pe Pailat isarayah iya lohongai handra, pe isomwi hu pe iho
ndruwa nongnahu.
25 Pwen itali ndramat mepo husok para kitali yiy, ndramat mepo huiki
yiy iya nondriya kou, para irandroiyi tahatai pe itingundru ndramat imat.
Pe Pailat iro ndruwa namiliwa hu, pe itali Yesu iya nima hu ndram.

---

* **23:16-17:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: 17 *Kultuw para kowasehu ara tehe toro: hayou masih, nondriya hu lang para yon para Pasopa, ara Pailat andre kitali ndramat hamou iro nondriya kou kisa ngawan kili hu.* Animei Mak 15:6. Eng: Some manuscripts add verse 17, which says: *Now he was obliged to release one man to them at the Feast.* TP: Sampela saveman i ting narapela hap tok i stap tu long dispela lain. Dispela tok i olsem: *Ol i gat dispela pasin. Olgeta yia long dispela bikpela de bilong lotu, Pailat i mas lusim wanpela kalabusman i go long ol. Lukim Mak 15.6.*

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

26 Pwen hu ndram huluwani yiy iyau. Pe humbultuwe Simon ndramira
Sairini, mepo iropo isa nakiya nondriya kol namandran ara. Pwen huiki
kei tondrih iya kili yiy, pe hupwai iya kili yiy para kisap, pe kiho ndruwa
Yesu.
27 Pe hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwan, pe hu pihin soyon huro
sura hu, ara huro pwandreundreu, pe huro rang malihu iyatan.
28 Pwen Yesu ipaiwani yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pihin para
Yerusalem, wawu mbuna akarangsi yo, wawu karangsi wawu mbukena
wawu, pe noru wawu hu.
29 Paratesah, lang itapo isa andre wawu kapa, ‘Pwesai andre kiya kili
hu pihin mepo huhikamai pe kanlahiy para kapo mbunah pwi, iyasura
hu pihin mepo hu konoho mwalahiy tahu mbunah pwi, pe hu pihin mepo
konho hisuwe mbunah pwi!’
30 Pwen
‘andre hu kapwai kiya kili hu pahayi, hu kapa, “Akano kasa ndrita yowu!”
Pe andre hu kapwai kiya kili hu ngondron, hu kapa, “Akaramburihi
yowu!” ’†
31 Pe kapa hu ndramat kambusi hu melit toro kiya kili kei mepo yowin salau,
pwen tesah andre kirayah, kiya kili kei mepo kinimang?”
32 Pwen huluwani hilu ndramat malmou para tandroindroi hilyapolo
Yesu, para hu kaya tingundru hilu yi.
33 Pwen husa kol mepo hupohowei Ndroho Ndruwi Paya Ndramat. Pe
huro ara, pe hurapaingi Yesu iya kei tondrih. Pe hurapaingi hilu ndramat
malmou para tandroindroi yi—hamou iya kei tondrih iyapwen te niman
mot, pe hamou iya kei tondrih iyapwen te niman kamou.
34 Pwen Yesu ipa, “Tomo, atali pakut mwomwan tahu aro, paratesah, yihu
kowu tesah yihu tora mbusiy.” Pwen hu ndram ara hunonoyou satu para
karahihiri koiwen.
35 Pe yihu ndramat ara huro tine pe huro nimei. Pe yihu yapane kol
hupwasimiri yiy, hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para
kisopwat yiy mbukenan pwi, kapa ndrokonan tehe yiy Kristus ata Ngindrai,
mepo Ngindrai kintakiniman pwen.”
36 Pe hu ndram i, ara husa pe hupwasimiri yiy. Pe huhang yiy wain
susuwen, pe hupa,
37 “Kapa wou king tahu Yutah, asopwat wou mbukenam.”
38 Pe yihu ratuluwi nongan sahin iho ndrita payan, ara ipa toro: ARO ARA
KING TA HU YUTAH.
39 Pwen hamou ta hilu ndramat malmou para tandroindroi mepo hura-
paingi hilu iyasura yiy ara, ara ipwasimiri Yesu, ipa, “Wou Kristus, ndre?
Pwen asopwat wou mbukenam, pe asopwat youlu yi!”
40 Hapeko yiy hamou i ipomate yiy, ipa, “Wou annohowani Ngindrai pwi,
ndre? Kora talu ara ihisoule ko tehe atan i.
41 Pe talu ropo kuni nopwaran, ara ilahiy kora sehe melit talu kanmbusiy.
Hapeko ndramat aro, ara kinmbusi handra kultuw mwomwan pwi.”
42 Pwen ipa, “Yesu, kiro mwonen arayah king kiro kolom, ara alohongani
yo.”
43 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wou, lang
nepo ko, andre aro polo yo kiro kol nonowan pe lahayan iya.”

† **23:30:** Animei ita Hoseya (Hosea) 10:8

Yesu imat

44 Pwen paramwandrai ara irahaihai ndrokololang, pe kol pwan masih
ara ilokuh topwei, ipoo iya piyahon pe paramwandrai iya iho tehe
maroyoh.
45 Paratesah, paramwandrai ara kiniyki nganngnanan pwi. Pe koyau para
yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh.
46 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan, ipa, “Tomo, uiki mwoiwo isa nimam
ara.” Pe iwong ihipwen, pe kunuwen isapwen pe imat.
47 Pe ndram mepo ihohin tahu ndram masangat ara, ara inime sehe melit
kintayah, pe ihiri ngala Ngindrai, pe ipa, “Ara ndrokonan! Ndramat aro,
ara yiy ndramat imwonen.”
48 Pwen pe hu ndramat masih mepo husa wule pe huro koyum ara, ara
hunime sehe melit kintayah, ara huti wiyinerehu pe huyau.
49 Pe hu masih mepo hupahasani yiy, iyapolo hu pihin mepo huho
ndruwan huro Kaliliyy pe husa, ara huro tine mwanan hape pe huro nime
hu melit masih ara.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

50 Pe ndramat hamou iro ara, ara ngalan Yosep. Yiy ara hamou ta hu
Sanhetrin.‡ Pe kultuwayin ara imwonen pe hiyan.
51 Pe yiy ara kinsomwi handra lohongai mepo hu pohon masih para kol
hu kanmburiy, pe hu kultuw mepo hu kanmbusiy, ara pwi. Yiy para kol
Arimateya nondriya kol namandran hape Yutiya. Pe yiy ara iro sohoni
kultuwayi kolo King Ngindrai para kisarayah.
52 Pwen iya kili Pailat, pe isok yiy para kiwiri nombuwe Yesu.
53 Pwen itali nombuwe Yesu isa pwan, pe isumwa nombuwen iya koyau
hamou, pe iyaikiy iya nondriya ngat sih, hu kansoyei pwen ita pat sou. Pe
ngat ara, ara hu kanton hamou kinna aliy mapu.
54 Pe lang ara, ara Lang Para Ponokule para lang Sapat, pe lang Sapat
pakeh nakisarayah.
55 Pe yihu pihin mepo huro polo Yesu huro Kaliliyy pe husa, ara huho
ndruwa Yosep. Pe huya nime ngat sou ara, pe hunimei tehe Yosep kiniyki
nombuwe Yesu kinyera pwan tapeh.
56 Pwen pe huyau huya wum, pe huya ponokule ndraikei pe melit hayah
mangonohon layin. Hapeko yihu ngoh iro nondriya lang Sapat, tehe
nongan para pwahanou kinpwai.

24

Yesu itine paiwe

1 Pwen iro makohuping o, para lang iho mu para sandre sih, hu pihin
ara, ara huwiri ndraikei iyasura hu melit hayah mangonohon layin, mepo
hu kanponokulaniy pwen, pe hukuniy huya ngat.
2 Pe yihu yarayah, pe hunimei tehe pat mepo iro pohomara ngat, ara
kantiriyaniy kinna mawen ngat.
3 Hapeko iro mwonen huya nondriyan, ara yihu kannime nombuwe
Yapan Yesu pwi.
4 Yihu, ara huro lohonge soyon iya aliy manau, pwen indrou pwi ko, hilu
ndramat malmou, koiwe hilu ara pipiryan iya tehe kamit, hilro tine ngilse
hu.

‡ **23:50:** Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwanye pe nongan para pwahanou.

5 Pwen hu pihin ara hunoh mimiri hu, pe hutukuruhu iya pwan. Hapeko
hilu ndramat malmou ara, ara hilpwai iya kili hu toro: “Paratesah pe wawu
tora ten ndramat mwalen mwalinga hu ndramat kanmat?
6 Yiy kinto iye pwi, yiy kintine! Wawu kalohonganiy tehe kinpwai pwen
kinsa kili wawu, iro mwonen mamu wawu ro sura yiy iro Kaliliyy.
7 Kinpwai tehe, ‘Noru Ndramat ara andre hu kaiki yiy kiya nima hu
ndramat mepo pakut tahu mwomwan, pe andre hu karapaingi yiy kiya kei
tondrih, pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kisatine paiwe.’ ”
8 Pwen hulohongani hu nongnan ara.
9 Pwen hutali ngat husa mawen, pe humui huya tiyani hu melit masih
ara kene iya kili hu songui pe hamou iyapolo hu ndramat masih i.
10 Pe yihu hiyeh huya nese iya kili hu aposel ara, ara Mariya para Maktala,
pe Yohanna, pe Mariya tina Yamis, pe hu hayah i huro surahu.
11 Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu kinna nongna hu pihin ara pwi,
paratesah, huhilingi hu nongnahu ara tehe huro pwasosohou o mwaihei.
12 Hapeko Pita ara isahapwatan o pe ingap iya ngat. Pwen iroh pe
ikondrim iya nondriya ngat, pe inime hu koyau para waswas opu ara huye
ndron tora. Pwen irikai iyau pe lohongan iro lohonge soyon, iya tesah mepo
kintayah.

Hilu ndramat malmou hilpohonani Yesu iho sai nakiya Emmayus

13 Pwen iro mwonen lang ara ko, hilu malmou tahu, ara hilro tokai
nakaya kol hakol mendreheh ngalan Emmayus; ndrohongan iro Yerusalem
pe iya, ara iho pakeh tehe kilomita songui pe sih.*
14 Pe hilro wong mwalinga hilu, iya hu melit masih mepo kantayah ara.
15 Pwen hilro wong pe hilro pepet ndron mwalinga hilu, iya hu melit
masih aro, pe Yesu imwonen, ara isarayah isa pakeh kili hilu, pe ihorokai
iya, iyapolo hilu.
16 Hapeko melit handra iyohi mara hilu, para hilu kanlahiy para kayirowe
yiy pwi.
17 Pe isok hilu, ipa, “Walu topo rokai pe topo panguluwani tesah
mwalinga walu?” Pwen o, hilu nim o hilto tine, pe mbulmara hilu ara
ilomwa.
18 Pwen hamou ta hilu, ngalan Kleyopas isok yiy, ipa, “Hu ndramat soyo-
soyon iya ara husa koyum pe hu topo Yerusalem. Matisan wou hamou opu
akowu sehe melit kantayah pwen nondriya hu lang mahapo, ndre?”
19 Pwen Yesu isok hilu, ipa, “Ara sehe melit?”

Pe hilpwai, hilpa, “Titiye ata Yesu ndramira Nasaret. Yiy poropet hamou,
pe nongnan pe mbulyan ara pwokeyan iya, iya mbulmara Ngindrai pe iya
mbulmara hu ndramat masih.
20 Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyasura hu pohon towu para kol,
ara huiki yiy iya nongan para kimat; pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih.
21 Hapeko lohonga yowu ara ipwotisingiy tehe yiy ara ndramat mepo
Ngindrai kintakiniman, para kirakonihi hu ndramira Yisrayel kamui. Pe
sahin para aliy i, ara kinna lang maroyoh pwen para hu melit masih kene
aro kantayah.
22 Pe para suran i, hu pihin hayah towu ara humbusi lohonga yowu
indrap. Huya ngat nepo makohun opu,

* **24:13:** Eng: seven miles; TP: 11 kilomita; Greek: sixty stadia

23 hapeko nombuwen, ara hu kannimei pwi. Yihu sa pe husa nese
ndrainga yowu, tehe yihu nime taltan handra, pe hu angelou hupwai tehe
yiy, ara kinsa tine pe yiy mwalen.
24 Pwen hu towu hayah huya ngat pe huya nime sehe melit mepo hu pihin
hu kantiyaniy, ara imwonen tehe hu kanpwai. Hapeko yihu kannime Yesu
pwi."
25 Pe ipwai iya kili hilu, ipa, "Lohonga walu kinmwakaikai, pe ndriya
walu ara kintine kileh para kapotisingi nongan masih tahu poropet, mepo
hu kanpwai kinna, ara pwi!
26 Tehen tapeh? Matisan walu kowu tehe Kristus, ara isa para kiya
nondriya hu nopwaran aro, pwen kihipwen andre kiya nondriya kolon
nonowan pe nganngan, ndre?"
27 Pwen, yiy iratiyani ndroiyi nongan iya kili hilu, iro ndroiyin kili Mose
pe hu Poropet masih, pe isa matne hu nongan masih hu kantatuluwiy pwen,
ita Nongan Haiyan ta Ngindrai, mepo ipandrohonge iyatan mbukenan.
28 Huyarayah huya pakeh kol mendreheh mepo hilu nakaya aliy ara,
pwen Yesu imbusiy tehe yiy pakiropo kiya manau.
29 Hapeko hilu kaituwe yiy pwokeyan, hilu pa, "Pakeh nakilokuh ara; aro
sura youlu, paratesah, lang nepo pakeh nakihipwen." Pwen iya nondriya
seu kili hilu para kiro sura hilu.
30 Pwen iya, pe iyeroh ngilse keyau iyasura hilu. Pe iwiri ndrinanohun
pe irawuloh, pe iramburingiy, pe iro hang hilu.
31 Pwen mara hilu isa leu, pe hilu yirowe yiy. Pwen o, Yesu imun o
mwaihei mwalinga hilu, pe hilu kannime yiy pwi yi.
32 Pwen hamou ipwai iya kili hamou, hilpa, "Ndrokonan! Imwonen talu
ho rokai sai, ara iwong isa kili talu, pe irehe Nongan Hiyan isa kili talu, pe
itimwi ndriya talu, ndre?"
33 Pwen hape pwi ko, hilu tine pe hilu mui hilya Yerusalem. Pe hilya nime
hu Songui pe Hamou, pe hu mepo huro mbultere hu, huro harong,
34 pe hupwai iya kili hilu, hupa, "Ara ndrokonan! Yapan ara kinsatine
paiwe, pe kinnarayah kinna kili Simon."
35 Pwen hilu tiyani tesah kintayah kinna kili hilu iho sai, pe hiltiyaniy
tehe hilu yirowe Yesu iro mwonen iramburingi ndrinanohun.

Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu

36 Pe huro wong manau iya aliy, Yesu mbukenan isarayah pe iro tine
mwalingahu, pe ipa, "Ndriya wayis kiro kili wawu."
37 Pe mwoiwahu ihin pe hunoh, pe hupa ndre hunime mwomwoyou
hamou.
38 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Paratapeh pe nere wawu ihilim? Pe
paratapeh lohonga wawu ihindrundru?
39 Akanime nimo pe ndriko. Aripo yo kopu! Nima wawu kisahatek
kisa kili yo, pe akanimei. Mwomwoyou, ara nombuwen pe ndruwin pwi,
hapeko yo, ara manombuwe pe mandruwi, tehe wawu topo nimei aro."
40 Pe ipa toro iya kili hu ihipwen, pwen ipwaingani niman pe ndrikan iya
kili hu.
41 Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu pwi manau, paratesah, pwesai
iwiri hu pe huro lohonge ndrit. Pwen Yesu isok hu, ipa, "Hape anandrinai
ita, ndre pwi?"
42 Pe huhang yiy ni hamou mepo hu kantimwiy pwen.
43 Pe iwiri ni ara, pe iyniy iro mbulmara hu.

44 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kunpwai pwen kinsa kili wawu, ma uro ndron
sura wawu: melit masih andre kirayah mannan kisa kili yo, tehe pwayan
kinpwai pwen ita Nongan para Pwahanou ata Mose, pe hu Poropet, pe hu
Waliy.”
45 Pwen imbusi lohongahu ileu, para hu kapahas kiya ndroiyi Nongan
Haiyan ata Ngindrai.
46 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pwayan kinpwai pwen pe hu kantatuluwiy
toro: Kristus andre kikuni nopwaran, pwen andre kimat, pe kitine kiro
mwonen lang toyoh.
47 Pe iya ngalan o, andre kapohowe nongnan kiya kili hu ndraye
ndramat masih, para hu karapaiwani ndriyahu, pe Ngindrai kitali hu pakut
mwomwan tahu. Pe andre karandroiyin, ara kiro Yerusalem.
48 Pe wawu imwonen kannimei, pe andre wawu katiyaniy tehe hu melit
aro kantayah.
49 Akahilingiy! Yo andre kupwandrisa Mwoiwan Haiyan, mepo Tomo
kintandrangan pwen kinna aliy, kisa ndrita wawu; hapeko wawu koro
ndron kol namandran iye, kipoo kiramburihi wawu kiya pwoke para
paingan.”

Ngindrai iwiri Yesu iya kol paingan yang

50 Pwen Yesu iluwani hu huya pakeh Petaniy, pe ihiri niman iya paingan,
pe itoholi hu.
51 Pe iro toholi hu ndron, pwen itali hu, pe Ngindrai iwiri yiy iya kol
paingan yang.
52 Pwen hutukuruhu pe hutohun pe huhuri ngalan, pe humui huya
Yerusalem iyasura pwesai namandran iya.
53 Pe lang sih tehe sih, ara ngara hu koro yumwa totohun namandran, pe
huro hari ngala Ngindrai.

Jon
Nongan Hiyan Yohanes iratuluwiy
English: John
Tok Pisin: Jon

Nongan kintayah ndramat

1 Koluw-koluw mamu kinna, ma melit masih kintayah mapu, Nongan ara
kinto, pe Nongan ara iropolo Ngindrai, pe Nongan ara Ngindrai yi.
2 Pe koluw-koluw mamu kinna, Yiy ara iropolo Ngindrai.
3 Hu melit masih kene hurayah, ara imangsaniy. Pe hurayah iyau kili yiy
opu. Pe kapa yiy pwi, pwen hu melit masih kene mepo hu kantayah pwen
topo, ara andre hu kantayah pwi.
4 Taleh ita kili yiy, pe taleh ara, ara iyki nganan iya kili hu ndramat.
5 Pe nganan ngara kilengani kol lokuhan, hapeko lokuhan, ara kinlahiy
para kintamwaitini yiy pwi.
6 Pwen ndramat hamou ngalan ara Yohanes, yiy ara Ngindrai ipwandrisa
yiy isa.
7 Pe yiy isa para kipwokeyani nongan pe kitiyani titiye para ngana
Nongan ara, pwen pe iyau kili Yohanes opu, hu ndramat masih andre hu
kapwotisingi lohongahu kiya kili yiy.
8 Pe Yohanes mbukenan, ara ngana Nongan ara pwi, hapeko yiy isa para
kitiyani pwokeyani titiye ara.
9 Pe nganan ndrokonan mepo ngara kilengani hu ndramat masih kene,
ara itapo nakisa kol pwan.
10 Pe yiy iro kol pwan, pe Ngindrai imangsani kol pwan, ara iyau kili yiy
opu, hapeko hu ndramat para kol pwan kanyirowe yiy pwi.
11 Pe yiy isa kili yowen hu imwonen, hapeko yowen hu, ara hu kantawu-
lohani yiy pwi yoh.
12 Hapeko iya kili hu mepo hurawulohani yiy, pe hu mepo hu pwotisingi
lohongahu iya ngalan, ara ipa hiyan iyata hu para hu karayah noru
Ngindrai.
13 Pe yihu kantayah noru Ngindrai, ara kinyau namiliwai para nombuwe
ndramat pwi, ndre kinyau namiliwai pwokeyan ta kamai hamou, ara pwi,
hapeko hurayah iyau namiliwai pwokeyan ta Ngindrai.
14 Pe Nongan kintayah ndramat pe kinsa pwen kinwiri ndrohonokun
mwalinga worou. Pe worou kannime nonowa pwoke tan, nonowa ngana
Norun Hamou opu, mepo iyau kili Taman. Pe ipep iya pahas pe nongan
ndrokonan.
15 Pe Yohanes itiyani titiye tan. Pe ipwaharai ipa, “Iye, ara yiy mepo
kunpwai kunpa, ‘Yiy mepo andre kiho mulan kili yo, ara ihohin sato,
paratesah, yiy ara irum* iro, makunsa mapu.’ ”
16 Pe iyau pahas tan mepo ipep iro kili yiy, worou masih, ara tuwiri
lomwes sih iyau sih.
17 Paratesah, nongan para pwahanou, ara Ngindrai kiniykiy pwen kinyau
kili Mose; pe pahas pe nongan ndrokonan, ara iyau kili Yesu Kristus.

* **1:15:** *irum* TP: i stap pinis

18 Pe hamou kinho nime Ngindrai pwi, Norun Hamou opu mepo para
ndrahasa Taman imwonen, ara ipwaingani Ngindrai isa kiltou. Pe Norun
ara, ara yiy Ngindrai.

Yohanes ndramat para Paptais ipohowei iya ngawan tehe yiy ara Kristus pwi

19 Pe iye ara titiye ta Yohanes mepo iro mwonen hu Yutah para Yerusalem
hupwandrisa hu pris pe hu Lipai para kaya sok yiy, tehe yiy, ara hiyeh.
20 Yohanes kinkose para kiwong ngawan pwi, hapeko iwong ngawan iya
kili hu toro, “Yo ara Kristus pwi.”†
21 Pe husike yiy hupa, “Kiya, wou hiyeh, wou ara Eliyah?”
Pe ipa, “Pwi yoh.”
Pe hupa, “Wou Poropet ara?”
Pe isomwi hu ipa, “Pwokone.”
22 Pwen husok i hupa, “Kiya, pe wou ndra wou hiyeh ndrokonan?
Asomwi yowu pe andre yowu kaya tiyaniy kaya kili hu mepo hu pwandrisa
yowu. Pe wou mbukenan andre apa wou hiyeh?”
23 Pwen Yohanes isomwi hu ipa,
“Yo ara mbulukoyu ndramat hamou mepo ita yoh ita kol ndrohoyin itapa,
‘Akaramwaniyani meresaya Yapan kiro mwonen tehe poropet Yisayah
kinpwai.” ’
24 Pe hu ndramat hayah para sapiya nongan mepo hu Parisiy hu
pwandrisa hu huya ara,
25 ara husok yiy hupa, “Wou ara Kristus pwi, pe wou ara Eliyah pwi, pe
wou ara Poropet ara, pwi, pe paratapeh pe ata sumuluwani hu ndramat?”
26 Pe Yohanes isomwi hu ipa, “Yo usumuluwani hu ndramat iya ndran,
hapeko yiy mepo ita tine mwalinga wawu, ara wawu kowu tan.
27 Yiy mepo ita mulan nakisa, ara ndramat tehe yo, kunwenei para kutali
maskeye hatna pwelekan pwi.”
28 Pe hu nongan masih aro, ara hu rayah iro kol Petaniy, iro haroh para
ndran Yortan. Pe Yohanes, ara iro sumuluwani hu ndramat huro kol ara yi.

Yesu ara Noru Sipsip ta Ngindrai

29 Pe iya lang sih i, Yohanes inime Yesu iropo isa kili yiy, pwen ipwai ipa,
“Akanimei, aro ara Noru Sipsip ata Ngindrai, mepo andre kirapiyani pakut
mwomwan ta hu ndramat masih kene para kol pwan!”
30 Yiy aro, ara yiy mepo kunwong pwen kinna atan mamu kunpa, “Ndra-
mat hamou nakisa kiho mulan kili yo, ara yiy ihohin kili yo, paratesah, yiy
irum iro ma kuntayah mapu.
31 Pe yo mbukeno ukowu tan, hapeko ndroyi lohongai para usa pe urupo
sumuluwani hu ndramat iya ndran, ara para andre kupwaingani yiy kiya
ngawan kiya kili hu ndramira Yisrayel.”
32 Pwen Yohanes itiyani titiye aro ipa, “Unime Mwoiwan Haiyan iyau kol
paingan yang tehe nombuwe pai hamou isa pwan, pe ikuw iro ndritan.
33 Pe yo ara ukowu tan, hapeko yiy ipwandrisa yo para andre kusumu-
luwani hu ndramat kiya ndran: ‘Ndramat mepo anime Mwoiwan Haiyan
kisa pwan pe kikuw kiro ndritan, ara yiy mepo andre kisumuluwani hu
ndramat kiyapolo Mwoiwan Haiyan.’

† **1:20:** Iya nongna kol tahu Krik ara ipa, “ndramat Ngindrai irakiniman para kiwiri ndramiran hu kamui” Hu pohowe yiy, ara Kristus

34 Yo kunnimei pwen, pe urupo tiyaniy, tehe yiy aro, ara Noru Ngindrai Kamai."

Hu ndramira Yesu hayah huho mu

35 Pe iya lang sih i, Yohanes iya pe iropolo ndramiran malmou paiwe yi.
36 Pwen inime Yesu nakisayau, pe Yohanes ipa, "Walu kanime, Noru Sipsip ata Ngindrai!"
37 Pe iro mwonen hilu ndramiran malmou hilu hilingi yiy ipa toro, pwen hilho ndruwa Yesu.
38 Pwen Yesu ipaiwani yiy pe inime hiluho ndruwan, pwen isok hilu ipa, "Walu namili tesah?"

Pe hilu pwai iya kili yiy hilpa, "Rappai, wou ngara aro aleheh? (mbulndroiyi nongnan aro, ara ipa Ndramat para Hinonou)"

39 Pwen Yesu ipa, "Walu kasa pe walu kanimei."

Pwen hilya pe hilya nime hape aleheh ngara kiro aliy, pe lang ara hilro polo yiy, paratesah, kinpiyah pe paramwandrai, ara iho mahaahiu.

40 Pe Antruw, mepo nali Simon Pita mendreheh, yiy ara hamou ta hilu mepo hilu hilingi tesah Yohanes kinpwai pe iro ndruwa Yesu.
41 Pwen melit Antruw nali Simon Pita mendreheh imbusiy imu, ara iya kahi nalin Simon, pe ipwai iya atan ipa, 'Yowu kantele Messayah' (mepo yiy Kristus.)
42 Pwen Antruw iyaiki Simon iya kili Yesu. Pe Yesu maran iya kili Simon pe ipa, "Wou ara Simon, noru Yohanes, pe andre kapohowe ngalam, kiya Kepas" (ngalan Kepas ara iyawule ko tehe Pita.[‡])

Yesu iyoh Pilip hilu Nataniyel

43 Pe lang sih iho mulan i, Yesu ilolohonge para kiya Kaliliyy. Pe ikahi Pilip, pe ipwai iya kili yiy ipa, "Asa aho ndruwo."
44 Pe Pilip, kolon ara kol ngawan Petsaita, Antruw pe Pita ara hilu para kol ara yi.
45 Pwen Pilip iya kahi Nataniyel, pe ipwai iya kili yiy ipa, "Yowu kankahi yiy mepo Mose kintatuluwiy ita Nongan para Pwahanou, pe yiy mepo hu poropet hu kantatuluwi pweheriyan i, pe yiy ara Yesu para kol Nasaret — mepo noru Yosep kamai."
46 Pwen Nataniyel isok ipa, "Sehe melit hiyan kiyau kol Nasaret eh?" Pwen Pilip ipa, "Asa pe animei."
47 Pwen iro mwonen Yesu inime Nataniyel nakisa pohonani yiy, pe ipwai ipa, "Iye ara ndramira Yisrayel ndrokonan, pe hape pwasoyou kinto kili yiy pwi."
48 Pe Nataniyel isok yiy ipa, "Apahasani yo tapeh?"

Pe Yesu isomwiy ipa, "Pilip kinyoh wou mapu, yo kunnime wou pwen aro pahandra kei pik."
49 Pwen Nataniyel ipwai iya ngawan ipa, "Ndramat para Hinonou(Rappai), wou ara Noru Ngindrai Kamai, pe wou, ara King ta hu Yisrayel."
50 Pe Yesu ipa, "Wou apwotisingi lohongam, paratesah, upwai isatam tehe unime wou aro pahandra kei pik. Pe wou andre anime hu melit namandran iya, iya ara."

---

‡ **1:42:** Kepas ara nongna kol Aram, pe Pita ara nongna kol Krik, mbulndroiyin, ara ipa, pat

51 Pe Yesu ipo sura nongnan ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe
andre wawu kanime kol paingan yang kite, pe hu angelou ata Ngindrai ara
andre hu koropo kaya paingan pe kasa pwan kili Noru Ndramat.”

2

Yesu irapaiwani ndran irayah wain

1 Iro mwonen lang toyoh, kowase yesou sih, ara irayah iro kol ngawan
Kana iro nondriya kol namandran hape Kaliliyy. Pe tina Yesu, ara iro ariya
yi.
2 Pe Yesu iyapolo ndramiran hu, ara hupwanos hu para hukaya kowase
yesou ara yi.
3 Pe iro mwonen wain ihipwen, pwen tina Yesu ipwai iya kili Yesu ipa,
“Wain tahu masih, ara kinhipwen.”
4 Pwen Yesu isomwiy ipa, “Nam, ara handra melit ata talu pwi? Lenge
ara mapu kinsa.”
5 Pwen tinan ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulen ipa, “Sehe melit
kipwai, ara akambusiy opu.”
6 Pe hu kulawai namandran manohin para ndran hupalte iyau pat, ara
huro pakeh. Kulawai tora, ara ngara ndran kihou aliy pe hu Yutah ngara hu
kanu kiya aliy kiho ndruwa kultuwayi kowase hu. Pe kulawai sahin-sahin,
ara ilahi lita sangat songui pe yimah.
7 Yesu ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulen ipa, “Akamwani hu
kulawai kiya ndran”; pwen humwani hu kulawai masih husa pep topwei.
8 Pwen ipwai iya kili hu ipa, “Akatilingi hape pe akawiriy kiya kili
ndramat para sokoyou* anandrina yon.” Pwen humbusiy tehen aliy.
9 Pwen ndramat para sokoyou anandrinai para kowas, ara ihingorowe
kana ndran mepo irayah wain ara, pe kinyirowe hape aleheh iyau aliy
isa, ara pwi. Hapeko ndramirat para poya mbulen mepo humwaniy opu,
ara hupahasaniy. Pwen ndramat para sokoyou, ara iyoh ndramat mepo
nakiyesou ara iya pwakin,
10 pe ipa, “Hu ndramat masih ngara hu kataingani wain hiyan kisa kimu,
pe kiro mwonen hu ndramat masih kanyin pe hu kanpep, pwen iyamulan
hu ngara kawiri wain kenen iho pwan kisa. Hapeko wain hiyan masih, ara
wou akaituwei iro, ipoo isa matnen mahapo.”
11 Yesu imangsani ndraikiya pwoke imu. Imangsaniy ara iro kol ngawan
Kana ita kol namandran hape Kaliliyy. Yiy ipwaingani pwoke namandran
atan, pe ndramiran hu, ara hu pwotisingi lohonga hu iya kili yiy.
12 Pwen iyamulan, Yesu ilai iya pwan kol ngawan Kapernawum iyapolo
tinan pe nalin hu, pe iyapolo ndramiran hu. Pwen huya huro aliy lang
masahayeh opu.

Yesu irasses hu ndramat huya mawen yumwa totohun namandran

13 Pe pakeh lenge Pasopa† tahu Yutah nakirayah, pwen Yesu ara iya
paingan Yerusalem.
14 Pwen iya nondriya kowa yumwa totohun namandran pe inimei tehe
hu ndramat huro popehei iya hu mbulmwakau, pe hu sipsip, pe hu pai, pe
hayah tahu, ara huro mipwan keyau pe huro sulye singayai.

---

* **2:8:** *sokoyou* master † **2:13:** TP: Pasopa ara ngara hu Yutah kasoulani lang para hu kalohongani lang mepo Ngindrai iluwani hu husa mawen Yisip

15 Pwen pe iriyi hu malkei, irayah meye‡ hamou pe irasses hu ndramat
masih iyapolo hu sipsip pe hu mbulmwakau. Pe irasumbuwani hu sombule
pat tahu ndramat mepo huro sulye singayai, pe irambuhuyani hu keyau
tahu.
16 Pwen ipwai iya kili hu ndramat mepo huro popehei iya hu pai, ara ipa,
“Akawiri melit masih iye kiya mawen! Wawu mbuna akambusi yumwa
totohun namandran ta Tomo kirayah tehe ndroho pehei.”
17 Pe ndramiran hu, ara hu lohonganiy tehe pwayan kinpwai toro:
“Namiliwai para suwem, ara ipwalngani yo.”§
18 Pwen hu pohon para Yutah husok yiy hupa, “Sehe ndraikiya pwoke
andre apwainganiy kisa kili yowu, tehe wou ara pwoke nopwaran ita kili
wou, para ambusi hu melit aro?”
19 Pe Yesu isomwi hu ipa, “Akaloiwani yumwa totohun namandran aripo,
pe andre kiho nondriya lang maroyoh opu, andre kupwiliy paiwe yi.”
20 Pe hu Yutah hu somwiy hupa, “Hayou haangui pe anoh hupwuli
yumwa totohun namandran aripo, pe wou apa andre lang maroyoh opu
apwuliy paiwe, ndre?”
21 Hapeko yumwa totohun namandran iro wong iya aliy, ara nombuwen
mbukenan.
22 Pe iyamulan para isatine kimat, pwen ndramiran hu, ara hu lohongani
sehe melit kinpwai pwen. Pwen hu pwotisingi lohonga hu iya Nongan
Haiyan, pe hu nongan mepo Yesu kinpwai.
23 Pe iro mwonen iro Yerusalem, ara hu ndramat soyon hunime hu
ndraikiya kaipisa pwoke iro mbusiy, pwen hu pwotisingi lohonga hu iya
ngalan. Pe imbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke, ara isa rahihini lenge
Pasopa para Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi,
24 Hapeko Yesu ara kiniyki lohongan kinna kili hu pwi, paratesah,
kinpahas kinna ta hu ndramat masih kene.
25 Pe yiy kinpahasani tesah ita ndriya hu, pwen pe kinamili hamou
ndramat kitiyani ndramat hamou pwi kiya kili yiy.

3

Yesu ihinuwani Nikotemus

1 Ndramira Parisiy hamou, ngalan ara Nikotemus, yiy ara pohon hamou
tahu Yutah.
2 Yiy isa kili Yesu ping pe ipa, “Rappai, yowu pahasaniy tehe wou, ara
ndramat para hinonou mepo Ngindrai ipwandrisa wou asa. Pe hamou
kinlahi kimbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke kapa Ngindrai kinto kili yiy
pwi.”
3 Pwen Yesu isomwi yiy ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wou, hamou andre
kinnime kolo king mepo Ngindrai itamu iyata ndramiran hu hutora aliy
pwi, kipoo kirapaiwani ndriyan pe kirayah howen i.”
4 Pwen Nikotemus isok ipa, “Ndramat hamou kapa kinna parangoloh
pwen, ara kinlahi para kimui kiya nondriya tinan pe tinan kimwalahi kiya
atan maporolusap paiwe yi, ara pwi!”
5 Pe Yesu isomwiy ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wou, tehe kinlahi
hamou kisong kiya kolo king mepo Ngindrai itamu iyata ndramiran hu
hutora aliy, ara pwi, kipoo hu karayah howen kiya ndran pe Mwoiwan
Haiyan.

‡ **2:15:** *meye* whip § **2:17:** Psalms 69:9

6 Nombuwe ndramat imwalahiy iyata nombuwe ndramat, pe Mwoiwan
Haiyan ara imwalahiy ta mwoiwa ndramat.
7 Pe mbuna alohonge soyon kiya nongno, ‘Akarapaiwani ndriya wawu pe
akarayah howen paiwe yi.’
8 Nohai ara imum iya hape aleheh inamiliy para kiya aliy. Wou ahalingi
nguluwan, hapeko anyirowe hape aleheh iyau aliy isa, ndre hape aleheh
nakiya aliy, ara pwi. Pwen hu mepo huya howen iya Mwoiwan Haiyan, ara
tehen aliy opu.”
9 Pe Nikotemus isok ipa, “Melit aro andre kirayah tapeh?”
10 Pe Yesu ipa, “Wou ara ndramat para hinuwani hu Yisrayel, pe
lohongam mapu kinileu kinna hu melit aro, ndre?
11 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, yowu pa tesah yowu pahasaniy,
pe yowu tiyani titiye para tesah yowu kannimei pwen, hapeko wawu
kanpwotisingi lohonga wawu kinna titiye towu pwi.
12 Yo kunwong pwen kinsa kili wawu kinna hu melit para kol pwan,
hapeko wawu kanpwotisingi lohonga wawu kinna aliy pwi. Pwen hu melit
para kol paingan yang, kapa kuwong kiya aliy, ara andre akapwotisingi
lohonga wawu kiya aliy tapeh?
13 Hamou kinna kol paingan yang, ara pwi, hapeko yiy mepo iyau kol
paingan yang pe isa—yiy ara Noru Ndramat.
14 Pwen tehe mamu, Mose isoli sumwoiwa mwat mbusiy iya paras iho kei
iro nondriya kol ndrohoyin, pwen Noru Ndramat andre hu ndramat kasoli
yiy kiyahin tehen aliy opu.
15 Pwen hu masih mepo hu pwotisingi lohongahu iya kili yiy, ara andre
hu kawiri taleh kinto-kinto.
16 Paratesah, Ngindrai ara ndriyan imbuluhi hu ndramat para kol pwan,
pe iyki norun Kamai hamou opu, pwen hu mepo hupwotisingi lohongahu
iya kili yiy, ara andre hu kanmat pwi, hapeko andre hu kawiri taleh kinto-
kinto.
17 Paratesah, Ngindrai kinpwandrisa Norun kinsa kol pwan tehe ndramat
para tamwanye, ara pwi yoh, hapeko isa, ara para kisopwat hu ndramat
para kol pwan.
18 Pwen yiy mepo kipwotisingi lohongan kiya kili yiy, ara andre kinwiri
kora mwomwan pwi. Hapeko yiy mepo kinpwotisingi lohongan kinna kili
yiy pwi, ara kinwiri koran pwen, paratesah, kinpwotisingi lohongan kinna
ngala Noru Ngindrai Kamai hamou opu, ara pwi.
19 Pe Ngindrai andre kiramwaniyani hu ndramat toro: Ngana noru
Ngindrai ara kinsa kol pwan, hapeko hu ndramat, ara hu namiliy para
koro lokuhan, pe hu kannamili ngana nongan ndrokonan ata Ngindrai pwi,
paratesah, hu kultuwayi hu, ara pwassin.
20 Pe hu ndramat masih mepo hu ngara kambusi kultuw pwassin, ara
ngara hu kamwisnani ngana Ngindrai, pe mbuwali hu para hu kasa ngana
Ngindrai, paratesah, hu nohowaniy tehe hu kultuwayi hu pwassin, ara
andre kisa yelan.
21 Hapeko ndramat mepo tokuyan imwonen, ara ngara kisa hape aleheh
mepo ngana Ngindrai iro aliy, pwen hu ndramat andre kannime tesah
mepo kinmbusiy, ara imbusiy iyau pwoke ta Ngindrai.”

Yohanes ndramat para Paptais itiyani titiye ta Yesu

22 Iyamulan para aliy, Yesu pe ndramiran hu huya hu kol para kol
namandran masih Yutiya, pe irosura ndramiran hu hape pe isumuluwani
hu ndramat.

23 Pe Yohanes ara iro sumuluwani hu ndramat huro kol Ayenon, pe kol Ayenon, ara ita pakeh kol Salim, paratesah, ndran ara soyon iya iro ariya, pe hu ndramat, ara huropo husa kili yiy ken iho ken para kisumuluwani hu.
24 (Yohanes kinna nondriya kou mapu, melit aro irayah.)
25 Pwen ndramira Yutah hamou, iyasura hu ndramira Yohanes hayah, ara hu rakokowai mwalinga hu iya kultuw para nunu para hu karayah howen.
26 Pwen husa kili Yohanes pe hupwai iya kili yiy hupa, “Ndramat para hinonou, ndramat mepo iro sura wou iro haroh para ndran Yortan—yiy mepo antiyani titiye tan—ara ita sumuluwani hu ndramat, pe hu ndramat masih ara hutorapo huya kili yiy.”
27 Pwen Yohanes isomwi hu ipa, “Ndramat hamou kinlahiy para kiwiri melit handra pwi, kapa Ngindrai kiniyki kinyau kol paingan yang pwi.
28 Pe wawu mbukena wawu, ara wawu kantiyani titiye tehe kunpwai, ‘Yo ara Kristus pwi, hapeko yo ara ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa yo uropo mu kili yiy.’
29 Pe pihin mepo iyesou, ara yiy ata kamai iyesou iya kili yiy. Pe kowase kamai mepo iyesou, ara iro sohe para kihilong yiy, pe ngara kipep kiya pwesai iro mwonen ihilingi mbulukoyu ndramat mepo iyesou. Pwen tehen tora ko, pwesai ara ato, pe mahapo pwesai kinsihi yo.
30 Pe ngalan kiya hin, pe ngolo, ara kiya pwan. ”
31 Pwen yiy mepo iyau paingan isa, ara yiy ihohin iya, iya melit masih, pe yiy para kol pwan, ara yiy para kol pwan pe iwong tehe hamou para kol pwan. Pe yiy iyau kol paingan yang isa, ara yiy iho hin iya.
32 Yiy itiyani titiye, paratesah, yiy kinnimei pe kinhilingiy. Hapeko hamou kinwiri titiye tan pwi.
33 Pe ndramat mepo kinwiri nongnan, ara ipwainganiy tehe Ngindrai, ara yiy ndrokonan masih.
34 Paratesah, yiy mepo Ngindrai ipwandrisa yiy isa, ara ipohowe hu nongna Ngindrai, pe Ngindrai iyki Mwoiwan Haiyan, ara ndrohongan pwi.
35 Pe Taman ara ndriyan imbuluhi Norun, pwen itali melit masih kene, ara ita niman.
36 Pwen yiy mepo kipwotisingi lohongan kiya kili Norun, ara andre kiwiri taleh kinto-kinto, hapeko yiy mepo kihimbuwalin pe kiya mawen kili Norun, ara andre kinnime taleh pwi, paratesah, ndrinalokuh ta Ngindrai andre kiho manau ndritan.

4

Yesu iwong iyapolo pihin hamou para Samariya

1 Pwen Yesu isapahas tehe hu Parisiy hukanhilong tehe yiy, iro sumuluwani hu ndramat soyon iya, iramwaitini Yohanes,
2 pe ndrokonan para aliy, Yesu kinsumuluwani hu ndramat pwi, hapeko ara ndramiran hu.
3 Pwen itali kol namandran hape Yutiya pe imui iya kol namandran hape Kaliliyy paiwe yi.
4 Pe andre kiya yau kol namandran hape Samariya pe kiya.
5 Pwen isa kol ngawan hakol iro Samariya, hupohowe ngalan Sikar, pe Sikar ara ita pakeh pwan hambut mepo Yakop kiniykiy kinna ata norun Yosep.
6 Pe ndrikou sih ata Yakop, ara iro aliy, pwen Yesu ara sangin ipaliyas iya tokuyan, pe iyampwan ngilse ndrikou ara. Pe paramwandrai, ara iho tehe ndrokolo lang.

7 Pe iro mwonen pihi Samariya hamou isa para kisa kau ndran, pwen
Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Ilahiy para ahang yo hape ndran, ndre pwi?”
8 (Pe ndramiran hu ara hu kanna kol ngawan para hu kayasou anandri-
nai.)
9 Pwen pihi Samariya, ara ipwai iya kili yiy ipa, “Wou ndramira Yutah
hamou, pe yo ara pihi Samariya, paratapeh pe ata sok yo iya ndran para
nayin?” (Yihu para Yutah, ara hukonho susuye kiyapolo hu para Samariya,
ara pwi.)
10 Pwen Yesu isomwi pihin ara ipa, “Kapa tanam yukyuk ta Ngindrai, pe
kapa apahasani sehe ndramat iripo sok wou para nakiyin ndran, pwen asok
yiy pe andre kihang wou ndran para taleh.”
11 Pwen pihin ara ipwai iya kili yiy ipa, “Namandran, hapesah para akau
ndran kiya aliy, ara pwi, pe ndrikou, ara iya mbulun iya. Pe andre awiri
ndran para taleh kinto-kinto ara, ara andre kiyau aleheh?
12 Wou ahohin iya, iyata tumbu yowu Yakop, yiy mepo iyki ndrikou aro
isa kili yowu, pe yiy mbukenan iyin iyau aliy, pe norun hu kamai pe iyasura
hu kan tan para hanghang, ara huyin iyau aliy i.”
13 Pe Yesu isomwi yiy ipa, “Hu ndramat masih hu kayin ndran iye, ara
andre koyuhu kiro sapak manau,
14 hapeko kapa ndramat hamou kiyin ndran mepo nakuikiy kiya kili yiy,
ara andre koyun kinsapak pwi. Pe ndran mepo nakuhang yiy, ara andre
kirayah tehe ndran hakah iro suw kili yiy para taleh mepo andre kinto-
kinto.”
15 Pwen pihin ara ipwai iya kili yiy ipa, “Namandran, ahang yo ndran
ara, pwen andre koyu kinsapak pwi, pwen andre kunsa aripo para kusa
kau ndran paiwe pwi yi.”
16 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Aya pe aya yoh nambuyum pe amui
asa.”
17 Pwen pihin ara ipwai ipa, “Yo ara nambuyu pwi yoh.” Pwen Yesu ipwai
iya kili yiy ipa, “Apwai ndrokonan, tehe wou, ara nambuyum pwi.
18 Ndrokonan para aliy, nambuyum hu mayimou, pe ndramat mahapo
ata sura yiy, ara nambuyum pwi yi. Pe tesah apwai mahapo, ara ndrokonan
masih.”
19 Pwen pihin ara ipwai ipa, “Namandran, upahasaniy tehe wou ara
poropet hamou.
20 Pe tumbu yowu hu, ara hu ngara katotohun kiro ngondron iye,
hapeko wawu Yutah, ara wawu pa ndrohonoku totohun tawawu, ara ita
Yerusalem.”
21 Pwen Yesu ipwai ngawan ipa, “Nam, apwotisingi lohongam kisa kili yo,
lang itapo isa, ara andre akantohun kinna kili Tamarou kiro ngondron iye
ndre kiro Yerusalem, ara pwi.
22 Pe wawu para Samariya, ara tana wawu tesah wawu tora totohun iya
aliy, ara pwi. Pe yowu, ara yowu totohun iya tesah yowu pahasaniy. Sopwat
tahu ndramat, ara andre kiyau kili hu Yutah.
23 Hapeko lang itapo isa, ara mahapo kinsa, tehe hu ndramat andre
katohun kiya kili Tamarou kiya mwoiwahu pe kultuw ndrokonan. Pe yihu
ndramat para totohun tora, ara Tamarou ita ten hu.
24 Ngindrai ara yiy mwomwoyou, pwen hu mepo nakatotohun kiya
kili yiy, kiyapolo pwoke ta Mwoiwan Haiyan pe kultuw ndrokonan ta
Ngindrai.”

25 Pwen pihin ara ipa, “Upahasani Messayah* ara, (mepo hupohowe yiy
Kristus), ara andre kisa. Pe kapa kiro mwonen kisa, andre kiratiyani melit
masih kisa kili yowu.”
26 Pwen Yesu iwong ngawan iya kili yiy ipa, “Yo, ara yiy mepo iripo wong
isa kili wou ara.”

Hu ndramira Yesu humui husa kili yiy

27 Pwen indrou pwi ko, ndramiran hu husa pe mwoiwa hu ihin tehe iro
wong iyapolo pihin hamou. Hapeko hamou tahu kinsok yiy, kipa, “Wou
anamili tesah? Pe paratapeh atawong iya kili pihin ara?”
28 Pwen pihin ara itali kulawai tan kinto, pe imui iya kol ngawan pe iya
pwai iya kili hu ndramat ipa,
29 “Akasa, pe akasa nime ndramat hamou mepo itiyani melit masih
kunmbusiy. Matisan aro ara Messayah.”
30 Pwen hutali kol ngawan ara pe huya para hu kaya nime yiy.
31 Pe iro mwonen ara, ara ndramiran hu huro rakekeyani yiy hupa,
“Ndramat para hinonou, anamnam hape na.”
32 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Yo, ara ma anandrino para kuyan
mepo wawu kanpahasaniy pwi.”
33 Pwen ndramiran hu, ara huro panguluwaniy mwalingahu hupa,
“Matisan hamou kinsa hang yiy anandrinai.”
34 Pwen Yesu ipa, “Anandrino, ara para kumbusi namiliwa Ngindrai, yiy
mepo ipwandrisa yo usa para kumbusi mbulyan kiyahapwen.
35 Pe paya nongan sahin ta tumbu wawuhu ngara hu kapa, ‘Walah
mahaahiu mapu, pwen anandrinai andre kimman.’ Hapeko upwai isa kili
wawu, mara wawu kileu pe akanime hu piyang! Hu kanimman pwen para
akapo.
36 Pe ndramat para poya anandrinai, ara kinwiri sowan, pe mahapo kinpo
anandrinai para taleh mepo andre kinto-kinto. Pwen ndramat mepo andre
kipo anandrinai imman, pe ndramat mepo ihisiy, ara hilu malmou kene
andre hilu kapwes kaharong.
37 Pwayan kinpwai pwen kinpa, ‘Hamou para hasiyan pe hamou para
poyan,’ ara ndrokonan.
38 Pe yo upwandrisa wawu para wawu kayapo tesah wawu kanhasiy
pwi. Hu hayah hu kanmbusi mbuliyahu, pe wawu po hiyan iyau mbulen
pwokeyan tahu mepo hu kanmbusiy pwen.”

Hu ndramira Samariya soyon hupwotisingi lohongahu

39 Pwen hu para Samariya soyon huro kol ngawan ara, ara huhilingi titiye
ta pihin ara, pe hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu. Paratesah, pihin ara,
ipa, “Ipohowe melit masih kunmbusiy pwen.”
40 Pwen iro mownen hu para Samariya husa kili Yesu pe hurakekeyani
yiy para kiro sura hu, pwen iro sura hu lang maluwoh.
41 Paratesah, iya nongna Yesu kopu, pwen hu ndramat soyon hupwo-
tisingi lohongahu.
42 Pwen hupwai iya kili pihin ara hupa, “Yowu kanpwotisingi lohonga
yowu kinna tesah anpwai ara ko pwi, mahapo yowu mbukena yowu
kanhilingiy, pe yowu pahasaniy tehe ndramat aro, ara Ndramat para
Sopwat hu ndramat para kol pwan.”

* **4:25:** *TP: Messayah, Ndramat para Sopwat, Ndrokolo Ndramat. (ENG: Deliverer, Saviour, Mediator, Judge, Redeemer, Son of God, Son of Man.)*

Yesu isop noru ndramat iya mu iyata hu ndramat para pahun ata king

43 Lang maluwoh isayau, pwen Yesu itali Samariya pe iya Kaliliyy.
44 (Pe Yesu mbukenan kinpwai pwen tehe poropet hamou kiro ndrohokolon imwonen, ara andre hu kanhaiyani yiy pwi.)
45 Pwen iro mwonen iyarayah iya Kaliliyy, hu ndramira Kaliliyy hurawulohani yiy. Paratesah, hu kannimei pwen sehe melit kinmbusiy iro Yerusalem tandrohonga lang ngara kasoulani lenge Pasopa pe para katotohun. Pe yihu, ara huro aliy i.
46 Pwen Yesu iya kol ngawan Kana ita Kaliliyy porosih i, mepo mamu ipaiwani ndran irayah wain. Pe ndramat hamou iyamu iyata hu ndramat para pahun ata king iro kol ngawan Kapernawum, ara norun kamai imwa iro aliy.
47 Pe iro mwonen ihilong tehe Yesu kinna rayah kinna Kaliliyy iyau Yutiya, pwen iya kili Yesu pe irakekeyani Yesu para kisa pe kisopwoyani norun kamai mepo pakeh nakimat.
48 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Konan wawu kanime ndraikiya kaipisa pwoke, pe kinima pwoke, hapeko andre wawu kanpwotisingi lohongai wawu pwi.”
49 Pwen ndramat iyamu iyata hu ndramat para pahun ara ipa, “Namandran, ma noru kinmat mapu, asa pwan.”
50 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Ayau, norum ara andre kiro mwalen.” Ndramat ara ipwotisingi nongna Yesu pe iyau.
51 Pe ihondron sai, pe hu ndramat para poya mbulyan, ara huya pohonani yiy iya sura nongan hiyan tehe norun, ara mwalen.
52 Pwen tama mbunah isok hu tehe iho sehe paramwandrai imwonen pe mbunah ara ingoh, pe hupa, “Pihe piyahon, pe paramwandrai iya iho sih, pwen mwamwa itali yiy.”
53 Pwen tama mbunah ara iyirowei tehe iro mwonen paramwandrai ara, Yesu ipwai iyatan tehe, “Norum andre kiro mwalen.” Pwen yiy pe hu ndrai sih mwanye atan, ara hu pwotisingi lohongahu.
54 Pwen aro, ara ndraikiya pwoke Yesu imbusiy porolusap tandrohonga itali Yutiya pe iya Kaliliyy.

5

Yesu isopwoyani ndramat hamou iro ndrikou Petsaita

1 Pe lang hayah iya mulan, Yesu iya paingan Yerusalem para kowase yon ta hu Yutah.
2 Pe yep sih ara iro Yerusalem pe ita pakeh Karam Namandran, mepo hu para Aram hupohowei Petsaita, pe marasoha seu maimiwum, ara irahakowa ndrikou ara.
3-4 Pe hu ndrohonga seu ara, ara hu ndramat soyon iya humwa huyen ariya—hu ndramat mara hu iyoh, pe ndrika hu mwomwan, pe hu ndramat mandra hu kinmat.
5 Pe ndramat hamou iro ara, ara imwa pe hayou para mwamwa tan ara tingui pe androluwoh.
6 Pwen iro mwonen Yesu inime yiy iye pwan, ipahasaniy tehe ndrangan niwen kinimwa iro, pwen isok yiy ipa, “Wou anamiliy para nangoh?”
7 Pwen ndramat ara ipa, “Namandran, hamou para kisa pe kisopwat yo para kuya nondriya ndrikou mepo iro, ara pwi. Pe iro mwonen nakuya nondriyan, ara hamou isa ramwaitini yo pe imu iya nondriyan.”
8 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Atine! Awiri nokum pe arikai”

9 Pwen indrou pwi ko, ndramat ara ingoh. Pe isoli nokun itine pe iyau.
Pe melit irayah ara, ara iro mwonen lang Sapat.
10 Pwen yihu pohon para Yutah, ara hupwai iya kili ndramat mepo iya
hiyan ara, hupa, “Lang nepo Sapat, pe nonombun para asap nokum.”
11 Hapeko yiy isomwi hu ipa, “Ndramat mepo imbusi yo ungoh, ara ipa,
‘Asap nokum pe arikai.’ ”
12 Pwen husike yiy hupa, “Sehe ndramat ipwai satam para asap nokum
pe arikai?”
13 Hapeko ndramat mepo kiningoh ara, ara ikowu tehe yiy hiyeh. Pe Yesu,
ara inndrang mwalinga hu ko, pe kinyau.
14 Pe iyamulan Yesu iyakahi yiy iro nondriya yumwa totohun naman-
dran, pe ipwai iya kili yiy ipa, “Animei, wou aningoh, pwen mbuna ambusi
pakut mwomwan, matisan nopwaran namandran kirayah kili wou.
15 Pwen ndramat ara iyau pe iya pwai iya kili hu pohon para Yutah tehe
ndramat isopwoyani yiy pe ingoh, ara Yesu.”

Taleh iyau kili noru Ngindrai

16 Yihu pohon para Yutah hurandroyani Yesu, paratesah, imbusi melit,
ara iho mwonen lang Sapat.
17 Pwen Yesu ipenani yiy mbukenan pe ipa, “Pe Tomo, ara itapo mbulyan
ipoo isa matnen mahapo, pwen yo urupo pombulen i.”
18 Pwen tunan aro ko, hu Yutah hu nohonou para hu katingundrun,
paratesah, kindrihisani pwahanou para lang Sapat opu, ara pwi, hapeko
ipwai tehe Ngindrai ara Taman imwonen, pe imbusi yiy ihisoule tehe
Ngindrai opu.
19 Pwen Yesu isomwi nongna hu ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu,
Norun kamai ara, ara andre kinmbusi melit kinna namiliwan mbukenan,
ara pwi, andre kimbusi sehe melit mepo inime Taman ita mbusiy, parate-
sah, tesah Taman ita mbusiy, Norun kamai andre kimbusiy tehen aliy i.
20 Taman ara ndriyan imbuluhi Norun, pwen ipwaingani melit masih
imbusiy iya kili yiy. Pwen Taman andre kipwaingani melit namandran
kiramwaitiniy aro, pe mwoiwa wawu andre kihin.
21 Pe Taman ara ihingini ndramat imat, ara isa itine, pe iyki taleh iya
kili hu. Pwen tehen aliy opu, Norun andre kiyki taleh kiya kili yiy mepo
inamiliy para kiykiy kiya kili yiy.
22 Pe Taman andre kintamwanye nongan pwi, hapeko kintali tamwanye
masih kinna kili Norun.
23 Pwen andre hu kahaiyani ngala Norun, tehe hu ngara kahaiyani ngala
Taman. Ndramat mepo kinhaiyani ngala Norun pwi, ara kinhaiyani ngala
Taman mepo ipwandrisa Norun isa pwi.
24 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hiyeh kihilingi nongno pe
kipwotisingi lohongan kiya kili yiy mepo ipwandrisa yo usa, ara andre
kiwiri taleh kinto-kinto pe andre kinwiri koran pwi. Yiy kintamwaitini
kimat pe kinsa mwalen.
25 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe lang itapo isa, pe kinsa pwen,
tehe hu ndramat kanmat, ara andre hu kahilingi mbulukoyu Noru Ngindrai
Kamai, pe hu mepo hilingiy, ara andre hu koro mwalen.
26 Pe Taman, ara yiy mbukena taleh, pwen tehen aliy i, itali pwoke iya kili
Norun para taleh kiro kili Norun i.
27 Pe iyki pwoke nopwaran kinna kili yiy para kiramwanye hu ndramat,
paratesah, yiy ara Noru Ndramat.

28 Pwen mwoiwa wawu mbuna kihin kiya nongno iye, lang sih itapo isa,
ara hu ndramat masih mepo hu kanmat hu tora ngarehu, ara andre hu
kahilingi mbulu koyu Noru Ndramat
29 pe hu kasa ngawan—pe hu mepo hu mbusi kultuw hiyan, ara andre
hu katine pe hu koro mwalen. Pe hu mepo hu mbusi kultuw pwassin, ara
andre hu katine pe hu kawiri korahu.
30 Yo mbukeno kunlahiy para kumbusiy kinna pwoke to mbukeno, ara
pwi, tesah uramwaniye, ara iho ndruwa tesah uhulingiy. Pe tamwanye to
ara imwonen, pe kunto ndruwa namiliwo mbukeno ara pwi, hapeko uta
ndruwa namiliwa Tomo mepo ipwandrisa yo.

Tiyeya Yesu

31 Kapa yo mbukeno kutiyani titiye to, pwen andre hu ndramat kanpwo-
tisingi lohongahu pwi.
32 Pe hamou hirandron andre kitiyani namiliwo pwokeyan, pe upa-
hasaniy tehe tiyeyan nakitiyani yo kiya aliy, ara ndrokonan.
33 Pe wawu pwandrisa hu ndramat huya kili Yohanes pe yiy itiyani
nongan ndrokonan.
34 Pe kunamili titiye tahu ndramat pwi, hapeko upwai hu nongan ara para
kisopwat wawu.
35 Pe Yohanes itiyani yo, ara tehe sui sih mepo iyat pe iyki nganan, pe
wawu pwesani nganan ara ndrangan niwen pwi.
36 Titiye to, ara iramwaitiniy ta Yohanes. Paratesah, mbulen mepo Tomo
iykiy isa kili yo, ara para kumbusiy kiya hapwen. Pe tesah urupo mbusiy,
ara itiyani titiye ta Tomo mepo ipwandrisa yo.
37 Pe Tomo mepo ipwandrisa yo usa, ara yiy mbukenan kintiyani yo. Pe
wawu konho hilingi mbulukoyun pwi, pe akonho nime yiy pwi,
38 pe nongnan i, ara kinto kili wawu pwi. Paratesah, wawu kanpwotisingi
lohonga wawu kinna kili yiy mepo ipwandrisa yo usa, ara pwi.
39 Wawu ngara kanime nokulani Nongan Haiyan, paratesah, wawu
lohonganiy tehe wawu mbusiy tehen tora, pwen andre wawu kawiri taleh
kinto-kinto. Hu Nongan Haiyan ara, ara itiyani yo.
40 Hapeko wawu mbuwali wawu para akasa kili yo para akawiri taleh.
41 Pe kunnamiliy para ndramat kihari ngolo, ara pwi,
42 hapeko upahasani wawu. Upahasaniy tehe ndriya wawu, ara kinmbu-
luhi Ngindrai pwi.
43 Pe yo usa ara iya ngala Tomo, pe wawu kanpa hiyan sato pwi, hapeko
kapa hamou kisa kiya ngalan mbukenan, ara andre wawu kapa hiyan
katan.
44 Pwen andre wawu kapwotisingi lohonga wawu tapeh, kapa hamou
kiro hari ngala hamou, hapeko wawu konho nohonou para kawiri pwesai
kiyau kili Ngindrai hamou opu, ara pwi.
45 Pe wawu mbuna akapa ndre yo andre kuiki wawu kaya nongan kiro
mbulmara Tomo. Ndramat mepo nakiyki wawu kaya nongan, ara Mose,
yiy mepo wawuiki lohonga wawu iyatan.
46 Pe kapa wawu pwotisingi lohonga wawu iya kili Mose, pwen andre
wawu kapwotisingi lohonga wawu kisa kili yo, paratesah, titiye iratuluwiy,
ara ato.
47 Hapeko kapa wawu kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongan mepo
Mose kintatuluwiy pwi, pwen andre wawu kapwotisingi lohonga wawu
kiya tesah urupo pwai iye tapeh?”

6

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou

1 Pe iyamulan hape, Yesu isingondriti Ndran makaiye Kaliliyy iya haroh,
(pe ngalan handra, ara Tiperiyus.)
2 Pwen hu ndramat soyo-soyon iya huro ndruwan, paratesah, hu nime
hu ndraikiya kaipisa pwoke mepo kinmbusiy pwen iya kili hu ndramat
humwa.
3 Pwen Yesu ingas iya parangondron sih pe impwan iya sura ndramiran
hu.
4 Pe Lang Para Kasoulani lang para Pasopa tahu Yutah, ara kinsa pakeh.
5 Pe Yesu maran itandras pe inime hu ndramat soyo-soyon iya, huropo
husa kili yiy, pwen ipwai iya kili Pilip ipa, “Andre tukasou ndrinanohun
kiro aleheh para hu ndramat aripo hukayan?”
6 Yiy isok para kinohonou Pilip opu, hapeko kinpahasani tesah andre
kimbusiy.
7 Pwen Pilip isomwi yiy ipa, “Kapa tukasowani ndrinanohun kiya
singayai silwa* malpou para kene ndramat kiho walah androlwoh, ara
kinlahi hamou-hamou tahu kiyan pwi!”
8 Pwen ndramiran hamou ngalan Antruw, nali Simon Pita mendreheh,
ipwai ipa,
9 “Wihou hamou iripo iye, ara ndrinanohun mayimbut, pe ni malmou
mendreheh imira kili yiy. Hapeko andre kilahi hu ndramat soyon aro
tapeh?”
10 Pe Yesu ipa, “Akapwai kiya kili hu ndramat para hukampwan.” Pe
hape ariya, ara ndromndriu soyon iya iro aliy, pe hu ndramat kamai, ara
humpwan huro ara, ara tehe mayipou (5,000).
11 Pwen Yesu iwiri ndrinanohun, irawuloh, pe itainganiy iya kili hu
ndramat mepo huro pwan, pe hupo, ara iya namiliwa hu kopu. Pe imbusi
tehen aliy o iya ni yi.
12 Pe huyan pe hu humosuhu, pwen ipwai iya kili ndramiran hu ipa,
“Akambultani ndritikehu, pe mbuna akapwalnganiy.”
13 Pwen hu mbultani ndritike hu, ara iya ndrop mandropwa songui pe
luhat iyau ndrinanohun mayimah mepo humbusiy iyau palei, pe iyau
ndritike hu mepo hu kanyan pwen ara.
14 Pe iya mulan hu ndramat hu nime hu ndraikiya kaipisa pwoke mepo
Yesu kinmbusiy, pwen huropa, “Ndrokonan masih, iye ara Poropet mepo
Ngindrai ipa andre kisa kol pwan.”
15 Pe Yesu kinpahasaniy tehe hu pakasa para karakekeyani yiy para
kirayah king tahu, pwen yiy mbukenan itali hu pe iyau iya ngondron sih.

Yesu irikai ndrita ndran

16 Pe kol iropiyah, pwen ndramiran hu ara hulai huya ndran makaiye.
17 Pwen huya his iya nondriya ndroi hakou para hu kasingondriti ndran
makaiye pe hukaya Kapernawum. Pe iro mwonen ara, ara kol kinlokuh, pe
Yesu kinna rayah kinna kili hu mapu.
18 Pwen pe nohai pwokeyan imum pe nowei ara iro talon.
19 Pe hu popahau huya ndrohongan tehe kilomita yimingah ndre anon-
gah, pwen hu nime Yesu, ara iro tokai ndrita ndran, iropo isa kili hu, pwen
pe hunoh mimiri hu.

* **6:7:** Kene ndramat hamou para hayou sahin

20 Hapeko ipwai iya kili hu ipa, “Wawu mbuna akanoh! Aripo yo kopu.”
21 Pwen hupwes para hu kawiri yiy kiya nondriya ndroi, pe indrou pwi
ko, ndroi iya rayah iya poholeng mepo hu pakaya aliy.
22 Pwen iya lang sih i, hu ndramat soyon huro haroh para ndran makaiye,
ara hu yirowei tehe ndroi hakou opu iro, pe Yesu, ara kinhis ndroi kinna
polo ndramiran hu pwi, hapeko ndramiran hu kopu huyau.
23 Pe hu ndroi hayah para Tiperiyus, ara hu kansa pakeh kili kol mepo
Yapan irawuloh iya ndrinanohun pe huyan huro aliy.
24 Pe iro mwonen hu ndramat soyon ara hu yirowei tehe Yesu pe
ndramiran hu konto ariya pwi, pwen hu his huya hu ndroi pe huya
Kapernawum para hu kaya ten Yesu.

Yesu ara ndrinanohun para taleh

25 Pe iro mwonen huya kahi yiy huya haroh para ndran makaiye, pwen
husok yiy hupa, “Ndramat para hinonou, wou asa iye kahaleh?”
26 Pwen Yesu isomwi hu ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, wawu
toraten yo, ara wawu kannime hu ndraikiya kaipisa pwoke pe wawu sa,
ara pwi, hapeko wawu kanyan ndrinanohun pe wawu pep, pwen wawu sa.
27 Pe wawu mbuna akapo mbulen kiya anandrinai mepo andre kiya
mwomwan, hapeko kiya anandrinai para taleh mepo andre kinto-kinto.
Pe anandrinai ara, ara Noru Ndramat andre kihang wawu. Pe Norun, ara
Ngindrai Tamarou kiniyki kinima songot para kipa hiyan kiyatan.”
28 Pwen husok yiy hupa, “Andre yowu kambusi tesah kiya mbulen mepo
Ngindrai inamiliy?”
29 Pe Yesu isomwi hu ipa, “Mbulya Ngindrai, ara aro, para lohonga wawu
kipwotisingi yiy mepo kinpwandrisa yiy kinsa.”
30 Pwen husok yiy hupa, “Sehe ndraikiya kaipisa pwoke andre ambusiy,
pwen andre yowu kanimei pe andre lohonga yowu kipwotisingi wou kiya
aliy? Pe andre ambusi tesah?
31 Pe tumbu yowu hu, ara huyan manna iro kol ndrohoyin, tehe pwayan
kinpwai ipa: ‘Ihang hu ndrinanohun para kol paingan yang pe huyan.’[†] ”
32 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu
tehe Mose, ara kiniyki ndrinanohun para kol paingan yang, ara pwi, hapeko
Tomo, ara yiy mepo iyki ndrinanohun ndrokonan para kol paingan yang.
33 Pe ndrinanohun ta Ngindrai, ara yiy mepo iyau kol paingan yang isa
pwan pe iyki taleh isa kili hu ndramat para kol pwan.”
34 Pwen hupa, “Namandran, ahang yowu ndrinanohun ara, lang masih.”
35 Pe Yesu ipwai ipa, “Yo ara ndrinanohun para taleh. Pe yiy mepo kisa
kili yo, ara andre kinmundrui pwi, pe yiy mepo kipwotisingi lohongan kisa
kili yo, ara andre koyun kinsapak pwi.
36 Pe tehe kunpwai kinsa kili wawu, wawu kannime yo, hapeko lohonga
wawu kinpwotisingi yo mapu ko.
37 Hu ndramat masih mepo Tomo iykiy isa kili yo, ara andre hu kansa kili
yo, pe andre kunrasse hu kanyau pwi.
38 Yo uyau kol paingan yang usa pwan, ara para kunmbusi namiliwo
pwokeyan pwi, hapeko para kumbusi namiliwai pwokeyan ata yiy mepo
ipwandrisa yo usa.
39 Pe iye, ara namiliwai pwokeyan ta yiy mepo ipwandrisa yo usa, tehe
andre kuntali hamou tahu ndramat masih mepo kiniykiy hu pwen kansa

[†] **6:31:** Rakuhuye 16:4, Nehemaya 9:15 Waliy 78:24,25

kili yo, ara pwi, hapeko andre kuhingini hu katine kiro mwonen lang iya hapwen masih.
40 Pe namiliwai pwokeyan ta Tomo, ara hu masih mepo hu kanime Norun,
pe hu kapwotisingi lohonga hu kiya kili yiy, ara andre hu kawiri taleh kinto-
kinto. Pe andre kuhingini hu katine kiro mwonen lang nakiyahapwen."
41 Pwen hu ndramira Yutah huhilingi nongnan mepo ipwai, pwen huro
pangulungun soyon, paratesah ipa, "Yo, ara ndrinanohun mepo iyau kol
paingan yang pe isa pwan."
42 Pwen hupa, "Iye ara Yesu mepo noru Yosep kamai ara, mepo taman pe
tinan tupahasani hilu? Pe paratapeh pe mahapo itapa, 'Yo uyau kol paingan
yang usa pwan'?"
43 Pwen Yesu isomwi hu ipa, "Wawu mbuna kapanguluwaniy mwalinga
wawu.
44 Kinlahi ndramat hamou kinsa kili yo pwi, kipoo Tomo mepo ipwan-
drisa yo, ara kiluwi lohongan kisa kili yo. Pwen andre kuhingini yiy kitine
kiro lang kiyahapwen.
45 Pwayan kinpwai pwen ita puk tahu poropet ipa: 'Ngindrai andre
kihinuwani hu.'‡ Pe hu mepo huwiri hinonou pe huhilingi nongan iyau
kili Tomo, ara andre hu kasa kili yo.
46 Pe hamou kinnime Tomo pwi, yiy mepo ata Ngindrai opu, ara yiy opu
inime Tomo.
47 Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, yiy mepo kipwotisingi lohongan,
ara andre kiwiri taleh kinto-kinto.
48 Pe yo, ara ndrinanohun para taleh.
49 Pe tumbu wawuhu, ara huyan manna iro kol ndrohoyin, hapeko hu
kanmat.
50 Hapeko iye, ara ndrinanohun mepo iyau kol paingan yang pe isa pwan,
pe yiy mepo kiyan ndrinanohun iye, ara andre kinmat pwi.
51 Yo ara ndrinanohun para taleh, pe yo ara uyau kol paingan yang pe
usa kol pwan. Pwen kapa hamou kiyan ndrinanohun iye, ara andre kiro
mwalen lang masih. Pe ndrinanohun ara, ara nombuwe mepo andre kuikiy
tehe taleh kiya kili hu ndramat para kol pwan."
52 Pwen hu Yutah hurakokowai mwalinga hu hupa, "Tehen tapeh pe
ndramat aro ipa andre kiyki sangin kisa kili worou pe tukayan?"
53 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, "Upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa
wawu kaniyan sangi Noru Ndramat, pe kanyin ndreyen pwi, pwen andre
wawu konto mwalen pwi.
54 Hu mepo hu kayan sangi pe hu kaimwi ndreye, ara andre hu kawiri
taleh kinto-kinto. Pe andre kuhingini hu katine kiro mwonen lang
kihipwen.
55 Pe sangi, ara anandrinai ndrokonan, pe ndreye, ara ndran ndrokonan.
56 Pwen yiy mepo kiyan sangi pe kiyin ndreye, ara iripo sura yo, pe yo
uta sura yiy.
57 Pwen tehe Tomo mepo ita mwalen ipwandrisa yo, pwen urupo mwalen
ara iya pwoke ata Tomo kopu, pwen yiy mepo kiwiri yo tehe anandrinan,
ara andre kiro mwalen, paratesah, iyau kili yo kopu.
58 Pwen iye, ara ndrinanohun mepo iyau kol paingan yang isa. Pe hu
tumbu wawuhu, ara huyan manna pe humat, hapeko yiy mepo kiyan
ndrinanohun iye, ara andre kiro mwalen kinto-kinto."

‡ **6:45:** Yisayah 54:13

59 Pe Yesu ipwai toro, ara iro mwonen iro hinuwani hu ndramat huro
nondriya yumwa mbultere ta hu Yuta iro kol Kapernawum.

Hu ndramira Yesu soyon hu tali yiy

60 Pe iro mwonen huhilingi nongnan aro, pwen ndramiran hu soyon
hupa, “Hinonou aro, ara ingandrah, hiyeh ilahiy para kiwiriy pe lohongan
kileu kaliy?”
61 Yesu kinyirowei tehe ndramiran hu, ara huro panguluwani nongan
aro, pwen ipwai iya kili hu ipa, “Nongan iye iratti lohonga wawu, ndre?
62 Pe kapa wawu kanime Noru Ndramat kimui kiya hape mepo mamu iro
aliy isa, pwen tehen tapeh?
63 Mwoiwan Haiyan iyki taleh, pe pwoke ta ndramat, ara mwaihei opu.
Pe hu nongan mepo kunpwai kinsa kili wawu, ara mamwoiwan pe mataleh.
64 Hapeko hayah tawawu, ara akanpwotisingi lohonga wawu pwi.” Yesu,
ara kinpahasaniy pwen mamu kinna tehe ndramat mepo kinpwotisingi
lohongan pwi pe andre kiratuni yiy.
65 Pe Yesu iro wong manau ipa, “Tunan aro ko, kunpwai kinsa kili wawu,
tehe kinlahi hamou kisa kili yo pwi kipoo Tomo kisomwi yiy.”
66 Pwen iro mwonen ara, ndramiran hu soyon iya, ara hutali yiy pe hu
konho ndruwan pwi.
67 Pwen Yesu isok ndramiran hu songui pe lumou ipa, “Kiya, wawu
namiliy para nakatali yo pe wawu nakayau i?”
68 Pwen Simon Pita isomwi yiy ipa, “Yapan, andre yowu kaya kili hiyeh
yi? Hu nongan para taleh mepo andre kinto-kinto, ara ita kili wou opu.
69 Yowu pwotisingi lohonga yowu, pe yowu pahasaniy tehe wou, ara
Haiyan Hamou opu ta Ngindrai.”
70 Pwen Yesu isomwi hu ipa, “Yo kuntakinima wawu songui pe lumou,
hapeko hamou tawawu, ara payit hamou!”
71 Pe Yesu ipwai, ara iyata Yutas, mepo noru Simon Yiskariyot kamai,
pe yiy ara hamou tahu ndramiran songui pe lumou mepo kamulan andre
kiratuni yiy.

7

Yesu iya koyum Lang Para Kasoulani lang para hu Yopai

1 Iyamulan hape, Yesu iya rakaiyani kol namandran hape Kaliliy, pe
mbuwalin para kiya yau kol namandran hape Yutiyah, paratesah, hu pohon
ta hu Yutah para ariya, ara huro longe yiy para hu katingundrun.
2 Hapeko Lang Para Kasoulani lang mepo hu Yutah kalohongani lang
huro nondriya hu yopai nakisa pakeh.
3 Pwen nali Yesu hu hupwai iya kili yiy hupa, “Wou atali iye pe aya kol
namandran hape Yutiyah, pwen andre ndramiram hu kanime hu ndraikiya
pwoke ambusiy.
4 Kapa hamou inamiliy para kimbusi melit kiro mbulmara hu ndramat,
ara kinho mbusi melit kokohon pwi. Kapa nambusiy tehen tora, pwen
apwaingani wou aya mbulmara hu ndramat.”
5 Paratesah, nalin hu imwonen, ara hu kanpwotisingi lohongahu kinna
kili yiy pwi yi.
6 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Lenge, para kupwaingani yo, ara mapu,
hapeko wawu ara lang masih ita hiyan o isa kili wawu.

7 Hu ndramat para kol pwan, ara andre hu kanmwisnani wawu pwi,
hapeko andre hu kamwisnani yo, paratesah, titiye mepo utiyaniy, ara
ipwaingani kultuwayi hu pwassin.
8 Pwen wawu kaya Yon. Yo ko lenge para kuya Yon ara mapu, paratesah,
lenge imwonen, ara kinsa rayah mapu."
9 Yesu ipa tora iya kili hu, pe yiy iye ndron kol Kaliliyy.
10 Pwen nalin hu mendreheh kanyau kanna Yon, pe yiy iho ndruwahu yi,
hapeko kinna ngawan pwi, iya iho kohon o.
11 Pe huro nondriya yon ara, ara hu Yutah huro ten yiy pe huro sok hupa,
"Ndramat ara aleheh?"
12 Pe hu ndramat soyon iya, ara huro panguluwani Yesu mwalingahu,
hayah tahu huropa, "Yiy ara ndramat hiyan." Pe hayah tahu yi hupa, "Pwi,
yiy ngara kipwasike hu ndramat."
13 Hapeko kinlahiy para hamou tahu kipwaharai kiya ngawan, ara pwi,
paratesah, hunoh ta hu pohon tahu Yutah.

Yesu ihinuwani hu ndramat iro Yon

14 Pe huro nondriya Yon imwonen, pwen Yesu iya kowa yumwa totohun
namandran pe iro hinuwani hu ndramat.
15 Pwen hu pohon tahu Yutah, ara lohongahu indrap pe hupa, "Ndramat
ariyo iwiri lohongai para hinonou tapeh, mepo kinna nondriya handra
hinonou pwi?"
16 Pwen Yesu isomwi hu ipa, "Hinonou to, ara ato mbukeno pwi, hapeko
iyau kili yiy mepo ipwandrisa yo usa.
17 Kapa hamou kinamiliy para kimbusi namiliwa Ngindrai, pwen andre
kipahasaniy tehe hinonou to iyau kili Ngindrai, ndre urupo pwai iyau
lohongo mbukeno.
18 Pwen yiy mepo kiwong kiyau pwoke nopwaran tan mbukenan, ara
isikiye yiy mbukenan, hapeko yiy mepo iwiri pwoke nopwaran iyau kili yiy
mepo ipwandrisa yiy isa, ara ngara kiwong ndrokonan, pe hape pwasoyou
kinto kili yiy pwi.
19 Mose kiniyki nongan para pwahanou kinsa kili wawu, ndre? Hapeko
hamou tawawu kinpwotisingi lohongan kinna nongan para pwahanou, ara
pwi. Pwen paratapeh wawu tora nohonou para wawu pakatingundru?"
20 Pwen hu ndramat soyon ara husomwi Yesu hupa, "Wou ara sinai ita
ndritam, hiyeh iripo nohonou para pakitingundrum?"
21 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, "Umbusi ndraikiya pwoke handra pe
wawu lohonge ndrit.
22 Mose ipwahanou wawu para wawu kasondriti sangi wawu, pe pwa-
hanou para sosondrih, ara kinyau kili Mose pwi, hapeko iyau kili hu tumbu
wawu hu. Pe iro mwonen lang Sapat, ngara wawu kasosondrih sangi
mbunah hamou.
23 Pwen kapa mbunah hamou kasondriti sangin kiro mwonen lang Sapat,
hapeko pwahanou ata Mose, ara akandrihisaniy pwi, pwen paratapeh pe
ndrina wawu ilokuh sato para usopwoyani ndramat hamou iya hiyan, iro
mwonen lang Sapat?"
24 Wawu mbuna kanimnim kiya melit para ngawan pe akaranonoye,
hapeko akaranonoye kimwonen o.

Yesu yiy Kristus, ndre?

25 Pwen yihu ndramat hayah para Yerusalem, ara husok hupa, "Iye ara
ndramat mepo hu pakanohonou para hu pakatingundrun ara, ndre?

26 Akanimei, yiy iripo wong iya mbulmarahu ndramat, pe hamou
kinwong sahin nongan kinna kili yiy pwi. Pe hu ndramat huhohin, ara
hu kanpahasaniy tehe yiy, ara Messayah, ndre pwi?
27 Hapeko worou tupahasani ndramat aro para aleheh, pe kapa Kristus
kisa, pwen andre hamou kinpahasani yiy iyau aleheh, ara pwi."
28 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat manau pe iwayeh namandran iro
kowa yumwa totohun namandran ipa, "Ehe! Wawu pahasani yo, pe wawu
pahasaniy yo para aleheh. Pe kunsa iye kinna lohongo mbukeno, ara pwi,
hapeko yiy mepo ipwandrisa yo, ara yiy ndrokonan, pe wawu kowu tan.
29 Hapeko yo, ara upahasani yiy, paratesah, yo uyau kili yiy, pe yiy
ipwandrisa yo."
30 Huhilingi nongan aro, pe hu nohonou para kambultuwe tahatini
yiy, hapeko lengen ara mapu kinsa, pwen ndramat hamou kinmbultuwe
tahatini yiy pwi.
31 Hapeko hu ndramat soyon iya huro mwalingahu ndramat soyo-soyon
ara, ara huiki lohongahu ndrisiyon iya kili yiy. Pe hupa, "Kapa Messayah
kisa, andre kimbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke soyon kiramwaitini
ndramat aro ngara kimbusiy, ndre pwi?"
32 Pe hu Parisiy, ara huhulong hu ndramat soyo-soyon ara huro pangu-
luwani hu nongan aro iya kili yiy. Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih,
pe hu Parisiy, hu pwandrisa hu ndramat para memerani yumwa totohun
namandran para hukaya mbultuwe tahatini yiy.
33 Pwen Yesu ipa, "Lenge para kuro sura wawu, ara mulai o, andre kuro
sura wawu, pwen andre kumui kuya kili yiy mepo ipwandrisa yo.
34 Pe andre akaten yo, hapeko andre akankahi yo pwi, pe hape aleheh
nakuro aliy, ara akanlahiy para akasa aliy pwi yi."
35 Pwen hu pohon para Yutah huro wong iya kili hamou-hamou tahu huro
pa, "Ndramat aro nakiya aleheh mepo tukanlahiy para tukankahi yiy pwi?
Pe yiy andre kiya kili ndramirarou hu mepo hu masumbuwe hu tora kene
kili hu ndramira Krik, ndre? Pwen andre kihinuwani hu ndramira Krik.
36 Pwen hupa, mbulndroiyi nongnan mepo ipwai ara, ara ipa tesah
ndrokonan, mepo ipa, 'Andre akaten yo, hapeko andre akankahi yo pwi,
pe hape aleheh nakuro aliy, ara akanlahiy para akasa aliy pwi.' "
37 Pwen iro mwonen lang mepo Yon nakiyahapwen kiya aliy, Yesu itine
pe iwong namandran iya ipa, "Kapa ndramat hamou koyun kisapak, pwen
kisa kili yo, pe andre kuhang yiy hapesah para kiyin.
38 Pwen kapa ndramat hamou kipwotisingi lohongan kisa kili yo, pe tehe
Nongan Haiyan kinpwai, tehe andre ndran para taleh kirah kiyau kili yiy."*
39 Pe ndroiyi nongnan, ara ipwai iyata Mwoiwan Haiyan, tehe hu mepo
hupwotisingi lohongahu iya kili yiy, andre kamulan hukawiri Mwoiwan
Haiyan. Pe iro matnen ara isa, ara Mwoiwan Haiyan kinsa mapu,
paratesah, Ngindrai kinhari ngala Yesu mapu.
40 Pe iro mwonen huhulingi hu nongnan aro, pwen hayah tahu hupa,
"Ndramat iye, ara yiy Poropet."
41 Pe hayah tahu hupa, "Yiy ara Messayah." Pe hayah husok hupa,
"Messayah andre kiyau Kaliliyy tapeh?

* **7:38:** Nongan sahin kinto nongna Yapan iya harong tehe nongan Yesu ipohowei iripo iye pwi. Hapeko kannimei ita Yisayah 44:3, pe Pwanpwan 18:4

42 Pe Nongan Haiyan kinpwai pwen tehe Messayah andre kiyau ndraye
Tepit, pe kiyau Petlehem, kol ngawan mepo Tepit ngara kiro aliy, ndre
pwi?"†
43 Pe tunan Yesu kopu, pwen hu ndramat ara, ara hu masilpat.
44 Pe hayah tahu hu pakambultuwe tahatini yiy, hapeko hamou tahu
kinmbultuwe yiy pwi.

Hu Pohon tahu Yutah hu kanpwotisingi lohongahu pwi

45 Pwen hu makundrayen para memerani yumwa totohun namandran,
ara humui huya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu Parisiy. Pwen
hu pris pe hu Parisiy ara husok hu, hupa, "Paratapeh pe wawu mbultuwe
tahatini yiy kinsa pwi?"
46 Hu ndramat para memerani yumwa totohun namandran hupa,
"Hamou kinho wong tehe ndramat iye iripo wong, ara pwi."
47 Pwen hu Parisiy hupa, "Wawu torapa yiy ipakarawani wawu yi?"
48 Pe hamou ta hu ndramat ihohin, ndre hamou ta hu Parisiy, ara yihu
pwotisingi lohongahu iya kili yiy, ndre pwi?
49 Hu ndramat mepo hu kanpahas kinna nongan para pwahanou pwi, ara
Ngindrai kiniten anna hu.
50 Pe Nikotemus ara mamu iya nime Yesu, pe yiy hamou tahu yi, yiy isok
ipa,
51 "Nongan para pwahanou torou ipa hiyan para tukaiki hamou kiya
nongan, ndre tukahilingi yiy kiwong namu na, pwen andre tukapahas kiya
sehe melit imbusiy, ndre pwi?"
52 Pwen husomwiy hupa, "Wou para Kaliliyy i, ndre? Anime nongan
hiyan,‡ tehe poropet hamou, ara andre kinyau Kaliliyy pwi."
53 Pwen hu ndramat masih hamou-hamou humui huya suwe hu.

8

1 Pwen Yesu iya Ngondron para hu Holip.
2 Pe makohun opu iya nondriya kowa yumwa totohun namandran paiwe,
pe hu ndramat soyon iya husa wule pe hurahakowan, pwen impwan para
kihinuwani hu.
3 Pwen hu ndramat ngara kahinuwani nongan para pwahanou, pe hu
Parisiy, ara hu wiri pihin hamou para pilah iya iro tine mbulmara hu
ndramat.
4 Pe hupwai iya kili Yesu hupa, "Ndramat para hinonou, pihin iye hukahi
yiy imbusi kultuw para pilah.
5 Pe ita nondriya Nongan para Pwahanou, ara Mose kinpwandrandra-
hani rou tehe, kapa hu pihin hu kambusi kultuw para pilah tehen toro, ara
andre kasolpwa hu kiya pat. Pe wou andre apa tesah kaliy?"
6 Hupa toro para hupa kapakarawani yiy, pwen andre hu kaiki yiy kiya
nongan. Hapeko Yesu itukuruhu iya pwan pe iro ratuluwi nongan iya pwan
iya kopwo niman.
7 Pe huro wayani yiy iya soksok manau, pwen itandras pe ipwai iya kili
hu ipa, "Kapa hamou tawawu pakut mwomwan kinto kili yiy pwi, pwen
yiy kimu pe kisolpwa pihin ara kiya pat sih."
8 Pwen itukuruhu iya pwan paiwe, pe iro ratuluwi nongan iya ndrita
pwan.

† **7:42:** Anime Samuwel 7:12, Waliy 89:3-4, 132:11, Yeremayah 23:5, Malakai 5:2, Matyu 2:5-6, Luk 2:4 ‡ **7:52:** Anime Yohanes 7:41-42

9 Iro mwonen hu hilingiy toro, pwen huro tan hamou-hamou, hu parangoloh, ara hutan imu. Pe Yesu kopu ara iro, iyapolo pihin ara iro tine manau.
10 Pwen Yesu itandras pe ipa, “Nam, hu ndramat masih aleheh? Hamou kinto para kiyki koram pwi, ndre?”
11 Pwen pihin ara ipa, “Namandran! Hamou kinto pwi.” Pe Yesu ipa, “Yo andre kuniyki wou kinna nongan pwi yi. Aya pe mbuna ambusi pakut mwomwan paiwe yi.”

Yesu ara ngana kol pwan

12 Yesu iwong paiwe iya kili hu ndramat i, ipa, “Yo ara ngana hu ndramat kol pwan. Pe sehe ndramat kiro ndruwo, ara andre kinrikai lokuhan pwi, hapeko ngana taleh andre kiro kili yiy.”
13 Pwen hu Parisiy hu hilingiy pe hupwai hupa, “Wou ara ata tiyani titiye tam mbukenam. Titiye tam, ara andre kinluwi lohongahu ndramat pwi.”
14 Pwen Yesu isomwi hu ipa, “Konan kutiyani titiye to mbukeno, titiye to ara iluwi lohongahu ndramat, paratesah, upahasani hape aleheh uyau aliy, pe hape aleheh andre kumui kuya aliy. Hapeko wawu, ara wawu kowu hape aleheh uyau aliy usa ndre hape aleheh nakuya aliy.
15 Wawu ramwanye hu ndramat ara iya lohonga ndramat, hapeko yo kunhoiki kora kultuw mwomwan kinna kili hamou pwi.
16 Pe kapa kuiki ndramat kiya nongan, pwen lohongai andre kuikiy ara imwonen, paratesah, yo kunho mbusi melit kinna lohongo ko pwi. Tomo mepo ipwandrisa yo, ara iripo ramwanye sura yo.
17 Pe pwayan kintatuluwi pwen ita Nongan para Pwahanou tawawu, ara ipa, titiye tahilu ndramat malmou kiya wule handra ko, ara ndrokonan.
18 Pe yo ara utiyani titiye to, kultuwayi pe mbulyo mbukeno, pe Tomo mepo ipwandrisa yo, ara iripo pwokeyani titiye to.”
19 Pwen husok yiy hupa, “Pe Tamam ita aleheh?” Pe Yesu isomwi hu ipa, “Tana wawu ta Tomo ndre yo, ara pwi. Kapa akapahasani yo, pwen andre akapahasani Tomo yi.”
20 Pe nongan aro, ara iwong iro mwonen iro hinuwani hu ndramat huro yumwa totohun namandran pakeh kili hape aleheh hu ngara kaiki yukyuk kiya aliy. Hapeko hu kanmbultuwe tahatini yiy pwi, paratesah, lengen ara kinsa mapu.
21 Pwen Yesu iwong porosih i iya kili hu ipa, “Yo nakuyau, pe andre wawu katen yo, pe andre wawu kamat kiya pakut mwomwan ta wawu. Pe hape aleheh nakuya aliy, ara andre wawu kansa aliy pwi.”
22 Pwen nongnan, ara imbusi hu pohon para Yutah hu soksok hupa, “Andre yiy mbukenan kitingundrun? Paratapeh ita pwai ipa, ‘Hape aleheh nakuya aliy, ara andre wawu kansa aliy pwi’?”
23 Pwen ipo sura nongnan ipa, “Wawu ara para pwan, pe yo ara para paingan. Pe wawu ara para kol pwan, pe yo, ara para kol pwan iye pwi.
24 Pe kunpwai kinsa kili wawu tehe andre wawu kamat kiya hu pakut mwomwan ta wawu; kapa akahambuwali wawu pe akanpwotisingi lohonga wawu tehe Yo, ara Yiy pwi,* pwen andre akamat kiya hu pakut mwomwan tawawu.”

---

* **8:24:** Ita Rakuhuye 3:14, Ngindrai iwong iyasura Mose, pe ipohowe ngalan mbukenan toro, “Yo mbukeno uropo toro.” Pe mahapo Yesu iho ndruwa kultuw ara pe ipohowe yiy tehen aliy. Hapeko hu ndramat hu kowu iya nongan mepo ipwai. Kanime Yohanes 6:20, pe 8:28, pe 8:58, pe 13:19

25 Pwen husok hupa, “Pe wou hiyeh?” Pe Yesu isomwi hu ipa, “Yo ara yiy
mepo kunpwai pwen kinsa kili wawu.
26 Pe nongan hitun iripo kili yo para kuramwanye hu kultuwayi wawu.
Pe yiy mepo ipwandrisa yo, ara nongnan ndrokonan. Pe tesah uhulingiy
kili yiy, ara nongan ara ko, andre kupwai kiya kili hu ndramat para kol
pwan.”
27 Pe lohongahu kinileu pwi tehe iro wong iya kili hu, ara iro tiyani
Taman.
28 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Kapa wawu kahari ngala Noru
Ndramat, pwen andre wawu kapahasaniy tehe Yo, ara Yiy ara, pe andre
kunmbusi melit kinna lohongo ko mwaihei o pwi, hapeko upohowe tesah
Tomo kinhinuwani yo kinna aliy.
29 Pe yiy mepo ipwandrisa yo usa, ara iripo sura yo, pe kintali yo para
yo ko kuro, ara pwi. Paratesah, hu melit ngara kuro mbusiy, ara ngara
kipwesani yiy.”
30 Pe iro mwonen iropa hu melit aro, ara hu soyon iya huiki lohongahu
ndrisiyon iya kili yiy.

Hu noru Apraham

31 Pe Yesu ipwai iya kili hu ndramira Yutah mepo hu pwotisingi lohon-
gahu iya kili yiy, ara ipa, “Kapa wawu kapwotisingi hinonou to, pwen
wawu, ara ndramiro imwonen.
32 Pwen andre wawu kapahasani nongan ndrokonan, pe nongan ndroko-
nan andre kimbusi wawu koro mwoimwoi.”
33 Pwen hu somwi yiy hupa,† “Yowu ara ndraye Apraham, pe yowu konto
pwandrendres ta ndramat hamou pwi. Pe para tapeh pe apa andre yowu
koro mwoimwoi?”
34 Pe Yesu isomwi hu ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu masih
mepo hu mbusi hu pakut mwomwan, ara hu pwandrendres o mwaihei para
pakut mwomwan.
35 Pwen ndramat para pwandrendres o mwaihei, ara kinho kuw kin-
topolo hu ndrai sih atan pwi, hapeko norun kamai andre kikuw kinto-kinto.
36 Pwen pe kapa Noru Ndramat kimbusi wawu koro mwoimwoi, ara
andre akoro mwoimwoi ndrokonan.
37 Upahasaniy tehe wawu, ara ndraye Apraham, hapeko wawu tora no-
honou para nakatingundru, paratesah, ndrohonoku nongno kinto ndriya
wawu pwi.
38 Yo urupo pohowe nongan iya hu melit mepo Tomo kinpwainganiy
kinsa kili yo, pe wawu ngara kambusi hu melit wawu hilingiy iyau kili hu
tama wawu.”‡
39 Pe husomwi yiy hupa, “Apraham ara tama yowu.” Pwen Yesu ipa,
“Kapa wawu ndraye Apraham, pwen andre akoro mbusi hu melit Apraham
ngara kimbusiy.
40 Yo ara upohowe nongan masih ndrokonan uhulingiy iyau kili Ngindrai,
pe mahapo wawu toraten sai para akatingundru. Pe kultuw ara, ara
Apraham kinho mbusiy pwi.
41 Wawu tora mbusi hu melit tora, ara ndriina tama wawu mbukenan.”
Pwen hupwai iya kili yiy hupa, “Yowu ara mbunah para payango sai pwi,
yowu ara noru Ngindrai, pe yiy opu ara Tama yowu.”

† **8:33:** Matyu 3:9, pe Luke 3:8 ‡ **8:38:** Hu ndramat hayah hupahas iya lohongai, ara hupa andre nongan iye, ara tukarapaiwaniy toro, “Wawu kambusi hu melit Tama wawu ipwai para wawu kambusiy”

42 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Kapa Ngindrai ara Tama wawu, pwen
wawu andre kanamili yo, paratesah, uyau kili Ngindrai pe mahapo usa
urupo iye. Pe yo mbukeno kunsa pwi, hapeko yiy ipwandrisa yo usa.
43 Paratapeh pe nongno ara kinileu kinsa kili wawu pwi? Paratesah,
akanlahiy para akahalingi tesah urupo pwai pwi.
44 Pwen wawu tama wawu ara sinai, pe wawu namiliy para wawu
kambusi tesah tama wawu inamiliy para akambusiy. Pe koluw mamu
kinna, yiy ara ndramat para tingundru hu ndramat, pe kinpwotisingi
nongan ndrokonan pwi, pe nongan ndrokonan kinto kili yiy pwi yi.
Nakiwong, ara nongnan pwasoyou o, paratesah, yiy ndrokotina pwasoyou.
45 Hapeko yo urupo wong nongan ndrokonan, pe wawu ara kanpwo-
tisingi lohonga wawu kinsa kili yo pwi.
46 Ilahiy para hamou kipwainganiy tehe pakut to ara mwomwan? Pwen
kapa urupo wong ndrokonan, paratapeh pe akanpwotisingi lohonga wawu
kinsa kili yo pwi?
47 Pe hu mepo hu ata Ngindrai, ara huhulingi tesah Ngindrai ngara
kipwai. Wawu ara noru Ngindrai pwi, pwen pe wawu konho hilingi
nongnan pwi.”

Yesu ipwaingani yiy hiyeh

48 Pwen hu pohon para Yutah husomwi yiy hupa, “Yowu pwai imwonen
tehe wou ara ndramira Samariya, pe payit ara ita ndritam, ndre?”
49 Pe Yesu ipa, “Payit kinto ndrito pwi, hapeko yo uhuri ngala Tomo,
hapeko wawu kanhari ngolo pwi.
50 Pe kunpombulen para kusikiye yo mbukeno, ara pwi, hapeko Ngindrai
ita ngara kihari ngolo, pe yiy ara hamou para tamwanye.
51 Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe yiy mepo ipwotisingi nongno,
ara andre kinnime kimat pwi.”
52 Pwen hu Yutah hupwai iya kili Yesu hupa, “Mahapo yowu pahasaniy
tehe payit, ara ita ndritam. Apraham ara kinmat, pe hu poropet ara hu
kanmat i, hapeko apa kapa ndramat hamou kipwotisingi nongnam, ara
andre kinnime kimat pwi.
53 Wou ahohin iya iyata tama yowu Apraham, ndre? Yiy kinmat, pe hu
poropet tehen aliy yi. Pwen wou apa ndre wou hiyeh?”
54 Pwen Yesu isomwi hu ipa, “Kapa yo mbukeno kuhari ngolo, pwen
urupo hari ngolo ko mwaihei, hapeko Tomo mepo wawu pa yiy Ngindrai
tawawu, ara yiy mepo ngara kihari ngolo.
55 Pe konan tana wawu tan pwi, hapeko yo, ara tono tan. Pe kapa kupa
ukowu tan, pwen andre kurayah ndramat para pwandrandraman tehe
wawu ko. Hapeko upahasani yiy, pe kuho ndruwa nongnan.
56 Pe tumbu wawu Apraham, ara ipwes tehe andre kinime lenge; pwen
inimei pe ipwes.”
57 Hu Yutah hupwai iya kili yiy hupa, “Wou hayou tam kinna mayimingui
mapu, pe annime Apraham pwen, ndre?”
58 Pe Yesu isomwi hu ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe Apraham
tinan mapu kinmwalahiy kinnatan, Yo ara kundrum pwen uro.”
59 Pe iro mwonen ipa toro: Pwen hu wiri hu pat para hu kasolpwa
yiy, hapeko Yesu ikohon pe imandrihise iya mawen kowa yumwa totohun
namandran.

9

Yesu isopwoyani ndramat hamou maran iyoh

1 Pe Yesu iro tokai iropo iya pe inime ndramat hamou maran iyoh
tandrohonga tinan imwalahiy iyatan.
2 Pwen ndramiran hu husok yiy hupa, “Ndramat para hinonou, hiyeh
imbusi pakut mwomwan, ndramat iye mbukenan, ndre tinan hilu taman,
pwen pe imbusiy pe maran iyoh tandrohonga tinan imwalahiy iyatan?”
3 Pe Yesu ipa, “Pakut mwomwan ta tinan hilu taman pwi, hapeko melit
aro irayah para kipwaingani mbulya Ngindrai andre kirayah kiya ngawan
kiro kili yiy.
4 Ma lang iripo ndron, pwen tukambusi mbulya Ngindrai mepo ipwan-
drisa yo. Ping itapo isa, pwen kinlahi hamou kipo mbulen pwi.
5 Ma urupo ndron kol pwan, pwen yo ara ngana kol pwan.”
6 Ipa toro ihipwen, pwen isokombunuh iya pwan, pe ipisa pwipwiy
hapwah iya sokombunuhan, pwen isopwiy iya mara ndramat ara.
7 Pwen ipwai iya kili yiy ipa, “Ayau, pe aya nu aya Yep para Silowam.”
(Ndroiyi nongan ara, ara ipa, Pwandres) Pe ndramat ara iyau pe iya nu pe
imui isa wum, ara maran kinileu.
8 Pwen hu ndramat para kolon hunime yiy ngara kiro sosoying, pwen
hupa, “Iye ndramat ara ko mepo ngara kiro mipwan pe kiro sosoying ara,
ndre?”
9 Pwen hayah tahu husomwiy tehe ara yiy, pe hayah ara hupa, “Pwi,
mwensen ara tehe yiy o.” Pwen yiy mbukenan ipwai ipa, “Yo ndramat ara
ko.”
10 Pwen hu pwai iya kili yiy hupa, “Tehen tapeh pe maram kinileu?”
11 Pe isomwiy ipa, “Ndramat mepo hu pohowe ngalan Yesu, ara iwiri
pwipwiy hapwah pe isopwiy iya moro. Pwen ipwai sato para kuya Ndrikou
Silowam para kuya nu, pe uya nu, pwen mahapo moro kinileu iye.”
12 Pwen husok yiy hupa, “Ndramat ara aleheh?” Pe ipa, “Tono pwi.”

Hu Parisiy huro ten sai para ndramat ara iya hiyan tapeh

13 Pe huwiri ndramat mepo tinan imwalahiy iyatan pe maran iyoh ara,
iya kili hu Parisiy.
14 Pe Yesu isopwi mara ndramat ara ileu iya pwipwiy, ara iro mwonen
lang Sapat.
15 Pwen hu Parisiy husok yiy tehen tapeh ndrokonan pe maran ileu. Pwen
ndramat ara isomwi hu ipa, “Iyki pwipwiy iya moro pe unu, pwen mahapo
kunnimnim.”
16 Pwen hu Parisiy hayah hupa, “Ndramat aro kinyau kili Ngindrai
pwi, paratesah, kinhaiyani lang Sapat pwi.” Hapeko hayah tahu husok
hupa, “Kinlahi ndramat hamou pakut tan mwomwan kimbusi hu ndraikiya
kaipisa pwoke toro pwi. Pwen hu masilpat.”
17 Pwen hupwai paiwe iya kili ndramat mepo mamu maran iyoh, ara
hupa, “Wou andre apa tesah kiya kili ndramat ara? Yiy kinmbusi maram
kinileu ara.” Pe ndramat ara ipa, “Yiy ara poropet hamou.”
18 Yihu para Yutah, ara hu kanpwotisingi lohongahu pwi, tehe yiy, ara
maran iyoh pe kinnimnim paiwe ipoo hupwanos nongan iya kili taman
hilu tinan.
19 Pwen pe hu soksok hilu hupa, “Iye noru walu? Pe tandrohonga tinan
imwalahiy iyatan, ara maran kinyoh iro, ndre? Pe tehen tapeh pe mahapo
kinimnim paiwe?”

20 Pwen tinan hilu taman hilsomwiy hilpa, “Youlu pahasani tehe yiy ara
noru youlu. Pe youlu pahasaniy tehe tandrohonga tinan imwalahiy iyatan,
ara maran kinyoh pwen iro.
21 Hapeko mahapo maran isa leu tapeh, pe hiyeh imbusi maran ileu,
ara tana youlu pwi. Akasok yiy. Yiy kinna namandran pwen, andre yiy
mbukenan kiwong.”
22 Taman hilu tinan ara hilupa tehen toro, paratesah, hilnoh ta hu pohon
tahu Yutah. Yihu pohon ta hu para Yutah, ara hu kanmburi lohongai
tehe kapa hiyeh kipohowe Yesu ara Messayah kiro ngawan mbulmara hu
ndramat, pwen andre kaiki songot katan para mbuna kiya tohun kiya
yumwa mbultere tahu Yuta.
23 Tunan ara ko, pwen taman hilu tinan hilpa, “Yiy kinna namandran,
akasok yiy.”
24 Pwen maporolusap i hu pwanos ndramat maran iyoh ara iya pe hupa,
“Ahari ngala Ngindrai pe apwai ndrokonan. Yowu pahasaniy tehe ndramat
ara, pakut tan mwomwan.”
25 Pwen isomwiy ipa, “Pakut tan mwomwan ndre pwi, ara tono pwi. Melit
handra ko upahasaniy, ara moro iyoh, hapeko mahapo kunnimnim.”
26 Pe husok yiy hupa, “Imbusi tapeh isatam? Pe imbusi maram isa leu
tapeh?”
27 Pwen ipwai iya kili hu ipa “Yo kunpwai pwen kinsa kili wawu, hapeko
wawu ara kanhilingi yo pwi. Paratapeh pe wawu pakahilingiy paiwe yi?
Wawu nakasarayah ndramiran i?”
28 Pwen hu Parisiy, ara hu pwasimiri yiy hupa, “Wou opu ara wou
ndramiran! Pe yowu ara yowu ndramira Mose!
29 Yowu pahasaniy tehe Ngindrai, ara iwong iya kili Mose, hapeko
ndramat aro, ara yowu kowu, yiy iyau aleheh ndrokonan pe isa.”
30 Ndramat ara isomwi hu ipa, “Wawu tora wong ara handra masih!
Wawu kanpahasani hape aleheh iro aliy isa pwi, hapeko yiy kinmbusi moro
kinileu.
31 Yowu pahasaniy tehe Ngindrai kinho hilingi hu ndramat pakut tahu
mwomwan, ara pwi, hapeko ngara kihilingi hu mepo hu ngara katotohun
kiya kili Ngindrai, pe huho ndruwa namiliwan pwokeyan.
32 Pe iro koluw, ipoo isa matnen mahapo, ara kanhilingi hamou ngara
kimbusi ndramat hamou maran iyoh tandrohonga tinan imwalahiy iyatan
kisa leu, ara pwi.
33 Pe kapa ndramat aro kinyau kili Ngindrai pwi, pwen kinlahiy para
kimbusi handra melit pwi yoh.”
34 Pwen hu paresi, huhulingi nongnan pe hupa, “Wou ara tinam
imwalahiy isatam iyapolo pakut mwomwan ita pwen; paratapeh pe apa
hinuwani yowu!” Pwen hu rasse yiy iyau.

Mara ndramat para mwoiwa ndramat iyoh

35 Pe Yesu ihilong tehe hu rasse ndramat ara iya ngawan, pwen iya kahi
yiy pe ipwai iya kili yiy ipa, “Wou apwotisingi lohongam iya kili Noru
Ndramat, ndre pwi?”
36 Pe ndramat ara isok ipa, “Namandran, Noru Ndramat ara, ara hiyeh?
Apwai sato, pwen andre kupwotisingi lohongo kiya kili yiy.”
37 Pwen Yesu ipa, “Wou annime yiy mahapo, pe yiy, ara yiy mepo iripo
wong isapolo wou.”

38 Pwen ndramat ara ipa, “Yapan, upwotisingi lohongo, pwen itotohun
iya kili Yesu.”
39 Pe Yesu ipa, “Usa kol pwan ara para Ngindrai kiramwanyani hu
ndramat para kol pwan. Pwen ndramat mepo maran iyoh, ara andre
kinimnim, pe hu ndramat mepo ngara hu kanimnim, ara andre mara hu
kiyoh.”
40 Pwen hu Parisiy hayah huro sura yiy ara huhulingi yiy pe husok yiy
hupa, “Tesah? Yowu mara yowu iyoh i?”
41 Pe Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Kapa mara wawu kiyoh, pwen pakut
mwomwan andre kinto kili wawu pwi, hapeko mahapo wawu pa mara
wawu ileu, pwen mwomwan tawawu itandron kili wawu.”

10

Ndramat para Pwokere sipsip, pe hu sipsip Tan

1 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe ndramat mepo kinhosong karam
namandran pe kiya nondriya kowa sipsip pwi, hapeko ikohis iya nondriyan
iyau sai hasai yi, ara yiy ndramat para pahana pe ndramat para tandroin-
droi.
2 Hapeko ndramat mepo isong karam namandran pe isa, ara yiy ndramat
para pwokereya sipsip.
3 Pe ndramat para memere ara itipe karam iyatan, pe hu sipsip hu
hilingi mbulukoyun. Pe ngara kipohowe ngala hu sipsip hamou-hamou,
pe kiluwani hu kaya ngawan.
4 Pe iro mwonen iwiri hu sipsip tan masih huya huro ngawan, pwen
ngara kiye mu kili hu, pe hu sipsip tan ngara hu koho ndruwan, paratesah,
hu pahasani mbulukoyun.
5 Hapeko andre hu konho ndruwa ndramat hamou mawen pwi, andre hu
kawop tan, paratesah, yihu kowu mbulukoyu ndramat para mawen* ara.
6 Yesu iwong nongan pwandritiye iye, hapeko lohongahu Paresi kinileu
kinna nongnan iro wong iya kili hu iya aliy, ara pwi.
7 Pwen Yesu ipwai paiwe ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu tehe Yo
kopu, ara karam namandran tahu sipsip.
8 Yihu pohon para sios masih mepo huho mu kili yo, ara hu ndramat para
pahana pe hu ndramat para tandroindroi. Hapeko yihu sipsip ara, ara hu
konho hilingi hu pwi.
9 Yo mbukeno, ara karam pe ndramat hamou kisayau kili yo, ara andre
Ngindrai kisopwat yiy. Pe andre kisa nondriyan, pe kiya ngawan, pe andre
kipo anandrinai.
10 Pe ndramat para pahana, ara isa para kipahana, pe kitingundru hu, pe
kipwalngani hu. Hapeko yo usa para kuiki taleh, pe taleh ara andre kipep
masih.
11 Yo ara ndramat hiyan para pwokereya sipsip. Ndramat hiyan para
pwokereya sipsip, ara ngara kiyki mwoiwan para kisopwat hu sipsip tan.
12 Pe ndramat mepo hu sou yiy para kipwokere sipsip opu, ara yiy
mbukena hu sipsip pwi. Pwen pe iro mwonen inime mwiy puyap isa, andre
kitali hu sipsip konto pe yiy kiwop. Pe mwiy puyap andre kiraluluwi hu
sipsip, pe hu kamasumbuwe topwei.
13 Ndramat ara iwop, paratesah, isa pombulen, ara para kipo kenen opu,
pe lohongan para kipwokere sipsip, ara pwi.

* **10:5:** *ndramat hamou mawen* stranger, TP: arapela lain,

14 Pe yo ara ndramat hiyan para pwokereya sipsip, pe upahasani hu sipsip
to. Pe hu sipsip to, ara hu pahasani yo yi—
15 tehe Tomo ara ipahasani yo, pe yo ara upahasani Tomo, pe andre kuiki
mwoiwo kiya kili hu sipsip to.
16 Pe hu sipsip to hayah, ara hu konto nondriya kou para pwokereya
sipsip iye pwi. Pe andre kuwiri hu sipsip ara yi, hu kasa, pe andre hu
kahilingi mbulukoyu pe hu karayah hapat, pe hu koro pahandra pwokere
ta ndramat para pwokereya sipsip hamou opu.
17 Pwen tunan aro ko, pe Tomo ara ndriyan imbuluhi yo, paratesah,
mwoiwo andre kitali yo—pe andre kusa mwalen paiwe.
18 Pe hamou andre kinwiri mwoiwo kiya mawen kili yo pwi, hapeko iya
namiliwo mbukeno, andre kutali mwoiwo. Pwoke nopwaran iripo kili yo
para kutali mwoiwo, pe pwoke nopwaran iripo para andre kuwiriy kimui
yi. Tomo mbukenan ipwandrandrahani yo para kumbusi tehen toro."
19 Pwen hu nongan aro, imbusi hu Yutah hu masilpat paiwe yi.
20 Pe hu soyon tahu, ara hupa, "Payit ara ita ndritan, pe ngou kinwiri yiy.
Paratapeh pe wawu tora hilingi yiy?"
21 Hapeko hayah tahu, ara hupa, "Kapa payit kiro ndrita ndramat hamou,
ara andre kinwong hu nongan toro pwi. Pe payit ilahiy para kimbusi mara
ndramat kileu?"

Hu para Yutah hu kanpwotisingi lohongahu pwi

22 Pwen lang para Kasoulani† Yon para yumwa totohun namandran iro
Yerusalem ara irayah, pe irayah, ara iro mwonen lenge nowou.
23 Pwen Yesu, ara iya pe ihorokai nondriya kowa yumwa totohun
namandran sahin, hu pohowei ata Solomon.
24 Pwen hu Yutah husawule pe hurahakowan pe hupa, "Sehe lang
imwonen pe andre apwaingani wou asa ngawan kili yowu? Kapa wou
Kristus pwen awong ngawan kisa kili yowu."
25 Pwen Yesu isomwi hu ipa, "Yo kunpwai kinsa kili wawu, hapeko wawu
kanpwotisingi lohonga wawu pwi. Hu ndraikiya pwoke masih kunmbusiy,
ara umbusiy iya ngala Tomo, pe melit masih aro, ara ipwaingani yo hiyeh.
26 Hapeko wawu ara kanpwotisingi lohonga wawu pwi, paratesah, wawu
ara hu sipsip ato pwi.
27 Yihu sipsip to, ara hu ngara kahilingi mbulukoyu pe hu pahasani yo,
pe hu ngara koho ndruwo.
28 Pe uiki taleh mepo andre kinto-kinto iya kili hu, pe andre hu kanmat
pwi. Pe kinlahi hamou kilohi hu kaya mawen nimo, ara pwi.
29 Pe Tomo mepo iyki hu husa kili yo, ara ihohin iya kili hu melit masih,‡
pe kinlahi hamou kilohi hu kasa mawen nima Tomo, ara pwi yi.
30 Pwen yo pe Tomo, ara youlu hamou opu."
31 Pwen hu pohon para Yutah hu hilingi nongnan aro paiwe yi, pe hu wiri
pat para kasolpwa yiy.
32 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu ipa, "Yo, ara kunpwaingani hu ndraikiya
pwoke namandran soyon, iyau kili Tomo pe wawu kannimei. Pe iho
nondriya hu ndraikiya pwoke aro, sehe hu ndraikiya pwoke aro wawu
solpwa yo iya pat iya aliy?
33 Pwen hu Yutah hu somwi yiy hupa, "Yowu pakasolpwa wou kiya pat,
ara kinna hu ndraikiya pwoke anmbusiy ara pwi, hapeko apwasimiri ngala

† **10:22:** *kasoulani (pwesai namandran)*Celebration, TP: bikpla hamamas ‡ **10:29:** Hu ndramat soyon hu pahas iya nongan hupa, Tesah Tomo kiniykiy kinsa kili yo, ara ihohin iya melit masih.

Ngindrai, pe apawiri nokun, paratesah, wou, ara ndramat o mwaihei opu, pe aparapihiye wou tehe Ngindrai.”

34 Pwen Yesu isomwi hu ipa, “Pwayan kinpwai pwen ita nongan para pwahanou tawawu ipa toro, ‘Yo kunpwai, tehe wawu, ara tehe hu ngindrai, ndre pwi?’

35 Pe kapa kipohowe hu ‘tehe hu ngindrai’ iyau kili hu kopu, pe nongna Ngindrai isa. Pe nongan ita puk ata Ngindrai, ara andre kanndrihisaniy pwi.

36 Pe yiy mepo Tomo kinrakiniman tehe yi atan mbukenan, pe ipwandrisa yi kinsa kol pwan, ara tehen tapeh? Pwen paratapeh pe wawu pakaratuni yo tehe upwasisiman, paratesah, upa, ‘Yo ara noru Ngindrai.’?

37 Pe kapa kunmbulyani mbulya Tomo pwi, pwen lohonga wawu mbuna kipwotisingi yo.

38 Pe kapa yo kumbusi mbulyan, pwen wawu kanpwotisingi lohonga wawu kinsa kili yo pwi, pwen akapwotisingi lohonga wawu kiya hu ndraikiya pwoke. Pwen andre akapahasaniy, tehe Tomo, ara iripo kili yo, pe yo uta kili Tomo.”

39 Pe hu nohonou paiwe para hu pakambultuwe tahatini yiy, hapeko imapaiwe ko pe itali hu.

40 Pwen Yesu isingondriti ndran Yortan imui iya hape aleheh mepo hu lang mamu kinna Yohanes kinsumuluwani hu ndramat huro aliy, pwen iya iro ariya.

41 Pe hu ndramat soyon husa kili yiy, pe huro pa, “Yohanes, ara kinoho pwaingani handra ndraikiya kaipisa pwoke pwi, hapeko melit masih Yohanes ipwai iyata ndramat aro, ara ndrokonan.”

42 Pe hu ndramat soyon para kol ara, ara hu pwotisingi lohonga hu iya kili Yesu.

11

Kimat ta Lasarus

1 Pe ndramat hamou ngalan ara Lasarus, yiy imwa. Yiy ndramira kol Petaniy hamou, para kol mendreheh ata Mariya pe nalin Marta ara yiy ndrohan.

2 Pe Mariya aro, mepo wayin Lasarus imwa, ara yiy ara ko mepo kintumwi ndraikei mangonohon layin iya ndrika Yapan, pe ikuwe ndrikan iya kompayan.

3 Pwen hilu pihin malmou hilu nali hilu ara, ara hilu pwanos nongan iya kili Yesu hilupa, “Yapan, yiy mepo ndriyam imbuluhi yiy ara, ara imwa.”

4 Iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro pe ipa, “Mwamwa aro andre kinna hapwen kinna kimat pwi, hapeko ara para hu ndramat kanime pwoke ta Ngindrai, pe hu kahari ngalan. Pe iya sai aro ko, Noru Ndramat, ara andre kahari ngalan.”

5 Pe Yesu ara ndriyan imbuluhi Marta hilu nalin pe Lasarus.

6 Pe kinhilong tehe Lasarus, ara kinimwa, hapeko iro manau kol ara, lang malwoh i.

7 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu ipa, “Tukamui kaya kol namandran hape Yutiya.”

8 Hapeko hupa, “Ndramat para hinonou, mamu hape kinna, hu ndramira Yutah hu nohonou para pakasolpwa wou kiya pat, pwen namui naya ariya yi?”

9 Hapeko Yesu isomwi hu ipa, “Paramwandrai songui pe luwoh ngara
kiho nondriya lang sih, pwen ndramat mepo kirikai lang, ara andre kinyos
pwi, paratesah, ngara yihu ngara kinimnim kiya ngana kol pwan.
10 Kapa kirikai ping pe mwonon pwi, ara andre kituwani yiy, paratesah,
mwonon pwi.”
11 Yesu ipa toro ihipwen, pwen iwong paiwe yi ipa, “Kowase worou
Lasarus, ara kinmatin turut, hapeko andre kuya ara, pe kuhingini yiy
kitine.”
12 Pe ndramiran hu husomwiy hupa, “Yapan, kapa ita matin, ara andre
kingoh.”
13 Pe hu ndramira Yesu, ara hupa ndre Yesu iwong tehe iro matin o,
hapeko yiy, ara iro wong iya kimat ta Lasarus.
14 Pwen ipwai ngawan iya kili hu ipa, “Lasarus ara kinimat.
15 Yo ara upwes tehe tunan wawu pe kunto lang ara pwi, paratesah, andre
wawu kapwotisingi lohonga wawu kisa kili yo. Kiya, akasa pe tukaya nime
yiy.”
16 Pwen Tomas ngalan handra Titimus*, ara ipwai iya kili hu ndramira
Yesu masih, ara ipa, “Kiya tou, tukaya pe tukamat kiyasura Yesu.”

Yesu irambumbuni hilu pihin malmou hilu nali hilu

17 Yesu iyarayah iya pakeh kol Petaniy pe isapahas tehe Lasarus, ara
kantoni yiy kinna ngat sou lang mahaahiu pwen.
18 Pe kol Petaniy ndrohongan kiho kilomita royoh ita mawen hape kili
Yerusalem.
19 Pe hu Yutah soyon husa kili Marta hilu Mariya para karambumbuni
hilu iya kimat ta wayi hilu.
20 Pwen Marta kinhilong tehe Yesu iropo isa, pwen iya ngawan seu para
kiya pohonani yiy, hapeko Mariya, ara iye ndron seu.
21 Pwen Marta ipwai iya kili Yesu ipa, “Yapan, kapa aro iye, ara wayi
andre kinmat pwi.
22 Hapeko yo upahasaniy tehe mahapo, Ngindrai ilahiy para kiyki sehe
melit kapa asok yiy kiya aliy.”
23 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Wayim andre kitine paiwe.”
24 Pwen Marta ipa, “Ehe, Upahasaniy, tehe kiro mwonen lang nakiyahap-
wen, ara andre kisa tine paiwe sura hu ndramat mepo hu kanmat.”
25 Pe Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Yo ara ndroiyi titine pe taleh. Pe ndramat
mepo kipwotisingi lohongan kisa kili yo, ara konan kimat, hapeko andre
kiwiri taleh kinto-kinto.
26 Pe yiy mepo iripo mwalen pe kipwotisingi lohongan kisa kili yo, ara
andre kinmat pwi. Apwotisingi lohongam iya nongan aro, ndre pwi?”
27 Pwen Marta ipwai iya kili Yesu ipa, “Ehe Yapan, upwotisingi lohongo
tehe wou, ara Messayah, Noru Ngindrai Kamai. Pe wou ara ndramat mepo
andre asa kol pwan.”
28 Marta ipa toro ihipwen, pwen imui iya pe iyoh nalin Mariya hilya
ngilsen hape, pe ipwai iya kili yiy ipa, “Ndramat para hinonou isa iripo,
pe iripo sok wou.”
29 Iro mwonen Mariya ihilingiy tehen toro, ihilak porosih o, pe iya kili
Yesu.

* **11:16:** *Titimus ara ipa, “mwan”* Eng: Didymus means, “Twin.”

30 Yesu iro manau hape aleheh mepo Marta iya pohonani yiy iro aliy ara,
pe kinna nondriya kol mendreheh ara mapu.
31 Pwen hu Yutah mepo huro sura Mariya huro rambumbuni yiy iro seu,
ara hunimei tehe ihilak o kinnau, pwen huho ndruwan, hupa ndre nakiya
ngat pe kiya rang.
32 Mariya iya rayah iya hape aleheh Yesu iro aliy, pe iyos iya ndrikan pe
ipa, “Yapan, kapa aro iye, ara wayi andre kinmat pwi.”
33 Pe iro mwonen Yesu inime yiy iro rang, pe hu Yutah mepo huho
ndruwan husa, ara huro rang i, pwen indrangis, pe ndriyan ipworu
namandran iya.
34 Pwen isok ipa, “Wawu kantoni yiy ita hape aleheh?” Pwen hupa,
“Yapan, asa pe animei.”
35 Yesu irang.
36 Pwen hu Yutah hupa, “Akanimei, ndriyan imbuluhi yiy namandran
iya!”
37 Hapeko hayah tahu hupa, “Yiy kinmbusi mara hu ndramat iyoh hu
kanna hiyan. Pe paratapeh pe kinsopwat ndramat iye pwi pe kinmat?”

Yesu ihingini Lasarus itine kimat

38 Pe Yesu ara ndriyan ipworu namandran iya porosih i, pwen isa ngat.
Pe pat namandran sih, ara isingori pohomara ngat sou ara.
39 Pwen Yesu ipa, “Akatiriyani pat kiya mawen.” Pe Marta pisu ndramat
kinmat ara ipa, “Yapan, kinmari lang mahaahiu pwen ita ngat, pe kiniyki
ngonohon.”
40 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Mamu upa tesah isatam, tehe kapa
apwotisingi lohongam, pwen andre anime nonowa pwoke ta Ngindrai.”
41 Pwen hutiriyani pat iya mawen, pe Yesu maran itandras iya paingan
pe ipa, “Tomo, urawuloh tehe anhilingi yo.
42 Yo upahasaniy tehe wou ngara ahalingi yo lang masih, hapeko upwai
toro, ara para hiyan tahu ndramat hutopo tine aro, tehe andre hu
kapwotisingi lohongahu, tehe wou apwandrisa yo.”
43 Yesu ipa toro ihipwen, pwen iyoh pwokeyan ipa, “Lasarus, asa
ngawan!”
44 Pwen ndramat imat ara isa ngawan iyapolo hu waswas iro niman pe
ndrikan, pe koyau hasai isumwa mbulmaran. Pe Yesu ipwai iya kili hu ipa,
“Akatali koyau para kimat kiya mawen kili yiy pe kiyau.”

Hu mburi nongan para katingundru Yesu

45 Pe hu Yutah soyon mepo hu saisai husa polo Mariya, ara hunime tesah
Yesu kinmbusiy, pwen huiki lohongahu ndrisiyon iya kili yiy.
46 Hapeko yihu hayah tahu, ara huya kili hu Parisiy pe huya tiyani tesah
Yesu kinmbusiy.
47 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih iya sura hu Parisiy, ara huyoh
nongan para mbultere para Sanhetrin†. Pe husok hupa, “Andre tukambusi
tapeh? Ndramat iye ara iripo mbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke soyon iya.
48 Kapa tukatali yiy pe kiro mbusi melit toro manau, pwen andre hu
ndramat masih kapwotisingi lohongahu kiya kili yiy. Pe andre hu ndram
para Rom hu kasa pwalngani yumwa totohun namandran torou pe hu
ndramat para kol namandran masih torou i.”

† **11:47:** *Sanhetrin* mbultere ta hu yapane hu Yutah

49 Iro imwonen hayou ara, pohon hamou ngalan Kayapas, yiy ara hamou
tahu pris ihohin ta hu pris masih kene, pe iwong ipa, “Wawu kanpahasani
hapesah pwi masih!
50 Wawu andre kanyirowei pwi tehe ilahi ndramat hamou kimat para
hiyan ta hu ndramat, pwen andre hu para Rom kanpwalngani hu ndramira
tou masih para kol namandran masih Yisrayel kanmat pwi.”
51 Pe Kayapas kinpa nongan iye kinna lohongan mbukenan pwi, hapeko
iro tehe pris ihohin ta hu pris masih kene nondriya hayou ara, pe iwong iya
nongan tahu poropet tehe Yesu andre kimat para kisopwat kol namandran
masih tahu Yutah.
52 pe tahu Yutah ko pwi, hapeko ta hu noru Ngindrai masih mepo
humasumbuwe huya kol pwan, para kiwiri hu kamui pe kimbusi hu
karayah hamou opu.
53 Pwen iro mwonen lang ara iya, hukah sai para katingundru Yesu.
54 Pwen Yesu, ara kinho rikai ngawan mbulmara hu Yutah pwi, pe itali
kol ara, pe iya kol hakol mepo ndramat aliy pwi, iya kol ngawan hakol hu
pohowei Eprayim. Pe iro ariya iyapolo ndramiran hu.
55 Pwen pakeh kirahihini lenge Pasopa tahu Yutah, hu ndramira Yutah
soyon para kol mendreheh masih ara, ara hutali kolo hu pe huya paingan
Yerusalem para hu koro ndruwa kowasehu, para kambusi hu koro mwonen
mbulmara Ngindrai, ma Pasopa kinsa mapu.
56 Pe huro ten Yesu manau. Huro tine nondriya kowa yumwa totohun
namandran, pe hamou iro sok hamou, huropa, “Wawu lohonganiy tapeh?
Andre kisa koyum Yon, ndre pwi?”
57 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu Parisiy, hupwatisingiy tehe
kapa hamou kinime Yesu kiro hape aleheh, ara kiya nese ndraingahu pwen
andre hukambultuwe tahatini yiy.

12

Hu Tumwi Ndraikei iya kili Yesu iro kol Petaniy

1 Lang manonoh iho ndron para Pasopa, pwen Yesu, ara iya rayah iya kol
Petaniy mepo kolo Lasarus, pe Lasarus, ara Yesu ihingini yiy itine kimat.
2 Pe humwaniyani anandrinai para kapwesani Yesu iro ara. Marta, ara
irota anandrinai, pe Lasarus ara imi mwalingahu mepo huye roh ngilse
keyau iyapolo Yesu.
3 Pwen Mariya iwiri ndraikei lita sahin mepo ngonohon layin mepo
mbusiy iyau kei nat, pe kenen namandran iya, ara isa pe itilingiy iya ndrika
Yesu pe ikuwei iya kompayan. Pe ngonohon lain ara, ara ingau pe isuwi seu
masih ara.
4 Hapeko ndramiran hamou, Yutas Yiskariyot, mepo kamulan andre
kiratuni Yesu pe kiyki yiy kiya nima hu ndramat humwisnani yiy, ara ipa,
5 “Paratapeh pe ndraikei mepo ngonohon layin iya iye, ara kanpo pehei
kinna aliy pwi, pwen kennen, ara andre kaiki kiya kili hu ndramat mepo
hu ndroisiy? Pe kennen ara sombule siliwa matingat (300), kene ndramat
para hayou sih mwaniye.”
6 Pe yiy ipa toro, ara kinlohongani hu ndramat mepo hu ndroisiy pwi,
ara pwi, hapeko paratesah, yiy ndramat hamou para pahana. Yiy ngara
kiro memerani kokou para sombule pat, pe ngara kipopo sohoyan kiyau
aliy.
7 Yesu ihilingi nongan aro pe ipa, “Atali pihin aro kiro. Ndraikei
ngonohon layin ita kili yiy, ara para kimwaniyani lenge para toniyo.

8 Pe yihu ndramat mepo hu ndroisiy, ara andre hu koro sura wawu lang masih, hapeko yo, ara andre kunto sura wawu lang masih pwi."
9 Pwen hu ndramat para Yutah soyon hu yirowei tehe Yesu iro ara, pwen husa para hu kasa nime Yesu o, ara pwi, hapeko para hu kasa nime Lasarus mepo Yesu ihingini yiy kintine kimat.
10 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, ara hu mburi nongan para hu katingundru Lasarus i,
11 paratesah, tesah irayah iya kili Lasarus, ara imbusi hu Yutah soyon huya kili Yesu pe huiki lohongahu ndrisiyon iya kili yiy.

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

12 Pe iya lang sih i, hu ndramat soyo-soyon iya husa koyum Yon husa Yerusalem, hu kanhilingiy tehe Yesu, ara iropo isa.
13 Pwen hu wiri hu pappa pam, pe huya pohonani yiy huya sai, pe huro wayeh huro pa,
"Hosanna!"
"Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan!"
"Lomwes ita kili King tahu Yisrayel!"
14 Pe Yesu iwiri tongkiy hamou pe impwan aliy, tehe pwayan kinpwai pwen kinna, ipa toro,
15 "Mbuna anoh, O Noru Pihin para Sayon. Akanimei, King tawawu isayau,
yiy iyerampwan noru tongkiy hamou."
16 Pe hu ndramira Yesu, ara mamu lohongahu kinileu kina hu melit aro pwi, hapeko Ngindrai ihari ngala Yesu, ara ihingini yiy pwen huyirowei tehe melit masih ara, ara pwayan kinpwai pwen kinna tan. Pwen humbusi melit masih mepo kintayah kinna kili yiy.
17 Pe iro mwonen Lasarus imat, ara hu ndramat soyon iya huro sura Yesu, pe hu nime Yesu ihingini Lasarus itine kimat, pe iyoh yiy isa ngawan ngat. Pe hu ndramat ara, ara huro tiyani titiye ta Lasarus iya tesah Yesu kinmbusiy kinna atan.
18 Paratesah, hu ndramat soyon hu kanhilingi ndraikiya kaipisa pwoke aro, pwen huya pohonani yiy huya sai.
19 Pwen hu Parisiy, ara hamou iro wong iya kili hamou huro pa, "Akanimei, tesah yowu pakambusiy, ara kinna pwi ara. Akanimei, hu ndramat masih hu tora ndruwan."

Yesu ipwandrohonge iya kimat tan

20 Pe hu ndramira Krik hayah, ara huya paingan Yerusalem huya sura hu mepo huya totohun iro mwonen lenge Yon.
21 Pe husa kili Pilip ndramira Petsaita ita nondriya kol Kaliliyy, iyapolo lohongahu handra, pe hupa, "Namandran, yowu namiliy para nakanime Yesu."
22 Pwen Pilip iya wong iya kili Antruw, pe hilu ya pwai iya kili Yesu.
23 Pe Yesu isomwi hilu ipa, "Lenge Noru Ndramat para kahari ngalan, ara kinsa.
24 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe kapa mbuwa peke wit sih kinyos kinna pwan pe kinmang pwi, pwen andre kiro ndron tehe peke wit sih ara. Hapeko kapa kimang, pwen andre kippwai pe mbuwan, ara andre kiya soyon iya.
25 Kapa ndramat hamou kihimbusani mwoiwan, pwen andre mwoiwan kitali yiy, hapeko kapa kiyki ndruwan kiya kol pwan, ara andre mwoiwan andre kinto-kinto.

26 Pwen kapa ndramat hamou kirayah ndramat para poya mbulyo, ara
kiho ndruwo; pe hape aleheh nakuro aliy, ara ndramat para poya mbulyo,
ara andre kiro aliy yi. Pe Tomo, ara andre kihari ngala yiy mepo imbusi
mbulyo.
27 Pwen mahapo, ndriyo ara iporu, pe andre kupa tesah ara? 'Tomo, asop-
wat yo kiho paramwandrai mepo nakuya nondriya nopwaran'? Hapeko
pwi, tunan aro ko, paramwandrai ara andre kuya nondriya nopwaran.
28 Tomo, ahari ngalam mbukenam."
Yesu ipwai ihipwen, pwen mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa,
ara ipa, "Kunhari ngolo pwen, pe andre kuhariy paiwe yi."
29 Pe hu ndramat soyon mepo huro tine ara, ara huhulingi mbulukoyu
hamou, pe hupa, "Palan italuwei, pe hayah tahu hupa, angelou hamou
kinwong kinna kili yiy."
30 Pwen Yesu ipa, "Mbulukoyu hamou wawu hilingiy, ara para hiyan
tawawu, pe para hiyan to pwi.
31 Pe mahapo ara lenge hu ndramat para kol pwan iye para hukaya
nondriya tamwanye, pe para kaiki pohon para kol pwan kiya nongan, pe
andre karasses yiy kiya mawen kol pwan.
32 Hapeko yo, kiro mwonen hu ndramat kaiki yo kuya kei tondrih kuya
mawen kol pwan, pwen andre kuluwi lohongahu ndramat masih hu kasa
kili yo."
33 Pe Yesu iwong tehen toro, ara iyinganiy andre kikuni nopwaran tapeh
kiya kimat tan.
34 Pwen hu ndramat soyon iya ara hupa, "Yowu kanhilingiy pwen kinna
ita Nongan para Pwahanou tehe Messayah, ara andre kinto-kinto. Pwen
paratapeh pe atapa, 'Noru Ndramat, ara andre hu ndramat kaiki yiy kiya
kei tondrih?' Pe Noru Ndramat aro, ara hiyeh?"
35 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, "Nongno ara tehe ngana lang andre
kinto kili wawu ndrangan niwen pwi. Pe ma ngana lang iripo ndron kili
wawu, pwen akarikai kiya ngana lang, matisan ping kipingi wawu. Pe
ndramat kirikai lokuhan, ara tanan hape aleheh nakiya aliy, ara pwi.
36 Pe ma ngana nongno iripo ndron sura wawu, pwen akapwotisingi
lohonga wawu kiya kili yiy, pwen andre wawu karayah hu noru ngana
lang." Yesu iwong ihipwen, pe itali hu pe iya kohon kili hu.

Hu ndramira Yutah soyon hu kanpwotisingi lohonga hu pwi

37 Pe konan Yesu imbusi ndraikiya kaipisa pwoke soyon iro mbulmara
hu, hapeko hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy pwi ko.
38 Pwen pe nongna poropet Yisayah, ara isahamanan ipa toro:
"Yapan, mepo ipwotisingi lohongan iya nongna yowu,
pe yiy mepo pwoke ta Yapan iro kili, ara ipwainganiy iya ngawan?"

39 Paratesah, tunan ara ko andre yihu kanpwotisingi lohonga hu pwi,
paratesah Yisayah ipwai paiwe yi toro:
40 "Ngindrai kinyohi mara hu,
pe kinmbusi ndriyahu kinpwoke,
pwen andre hu kannimei kinna marahu pwi,
pe lohongahu andre kinileu pwi,
matisan hu karapaiwani ndriyahu pe andre kusopwoyani hu."

41 Pe Yisayah ipa toro, paratesah, kinnime pwoke namandran ata Yesu,
pwen pe kintiyani yiy.

42 Pe iro mwonen lang ara, hu pohon para kol soyon, ara hu pwotisingi
lohongahu iya kili Yesu. Hapeko hunoh tahu Parisiy, pwen hu kanwong
lohongahu ndrisiyon kinna ngawan pwi. Paratesah, matisan hu Parisiy hu
kaiki songot para andre hu kanna hu yumwa mbultere pwi.
43 Paratesah, yihu ara hu namili hu ndramat para kol pwan kasikiye hu,
pe Ngindrai, ara pwi.
44 Pwen Yesu iwong pwokeyan ipa, “Kapa ndramat hamou kipwotisingi
lohongan kisa kili yo, ara kinpwotisingi lohongan kinsa kili yo ko pwi,
hapeko ipwotisingi lohongan iya kili Tomo yiy mepo ipwandrisa yo usa.
45 Pe ndramat inime yo, ara inime yiy mepo ipwandrisa yo usa.
46 Pe usa kol pwan tehe ngana kol pwan, para hu mepo hu kapwotisingi
lohongahu isa kili yo, ara andre hu konto lokuhan pwi.
47 Pe ndramat mepo ihilingi hu nongno pe kintokuyaniy pwi, ara andre
kuntayah tehe ndramat para tamwaniye tan pwi. Paratesah, usa kol pwan,
ara para kuiki kora hu ndramat pwi, hapeko usa, ara para kusopwat hu
ndramat.
48 Ndramat hamou para tamwaniye, ara ita, pe yiy mepo imwisnani yo
pe kinpwotisingi hu nongno pwi, ara hu nongan ara ko andre kiyki korahu
kiro mwonen lang kiyahapwen.
49 Paratesah, yo ara kunwong kinna lohongo mbukeno pwi, hapeko Tomo
mepo ipwandrisa yo usa, ara kinpwandrandrahani yo para tesah andre
kupwai, pe andre kutiyani nongan tapeh.
50 Pe upahasaniy tehe nongna Tomo ipwandrandrahani yo iya aliy, ara
andre kiluwani wawu kiya taleh kinto-kinto. Pwen pe nongan masih mepo
urupo pwai, ara tesah mepo Tomo kinpwai pwen kinsa kili yo.”

13

Yesu isungani ndrika ndramiran hu

1 Lang namandran para Yon para Pasopa ara kintayah mapu, hapeko Yesu
ara ipahasaniy tehe lengen para kitali kol pwan pe kiya kili Taman, ara
kinsa. Pe ndriyan ara imbuluhi ndramiran hu mbukenan hutopo kol pwan,
pwen ipwainganiy tehe ndriyan masih, ara imbuluhi hu ipoo iya matne
kimat tan.
2 Pe iho nondriya anandrinai para piyahon, pwen huro namnam, pe
Sinai, ara kinpakarawani Simon Yiskariyot, mepo noru Yutas, para kiratuni
Yesu.
3 Pe Yesu, ara kinpahasaniy tehe Taman kiniyki melit masih ita pahandra
pwoke tan, pe yiy iyau kili Ngindrai, pe andre kimui kiya kili Ngindrai.
4 Pwen pe itine iho nondriya anandrinai, pe itali ndrohan iro kili yiy, pe
iwasi koyau hamou para kuweya ndramat iya ndrokolon.
5 Pe iya mulan itilingi ndran iya nondriya pwelekei sih, pe iro sungani
ndrika ndramiran hu iya aliy, pe ikuwe ndrikahu iya koyau para kuweya
ndramat mepo iwasiy iho ndrokolon ara.
6 Pwen isa kili Simon Pita pe Simon Pita ipwai iya kili yiy ipa, “Yapan,
wou nasungani ndriko ko, ndre?”
7 Pe Yesu isomwi yiy ipa, “Tesah urupo mbusiy mahapo, ara anyirowei
mapu, hapeko kamulan andre lohongam kileu kiya aliy.”
8 Hapeko Pita ipa, “Konan, mbuna asungani ndriko ko.” Pe Yesu isomwi
yiy ipa, “Kapa kunsungani wou pwi, pwen andre anlahiy para aro sura yo
pwi.”

9 Pwen Simon Pita ipa, “Yapan, kapa tehen tora, pwen mbuna asungani
ndriko ko, hapeko nimo malkip pe poyo yi.”
10 Pwen Yesu isomwi yiy ipa, “Ndramat mepo kinnu pwen, ara kinlahi
kinu mahamou pwi, paratesah, kinna howen pwen, pwen andre kasungani
ndrikan opu. Pe wawu, ara akantayah howen pwen, hapeko kunpa wawu
masih pwi.”
11 Paratesah, Yesu kinpahasaniy pwen hiyeh andre kiratuni yiy, pwen
tehen tora ko, pe ipa wawu masih ara kanna howen mapu.
12 Pwen isungani ndrika hu ihipwen, isuluye yiy iya koyau tan paiwe, pe
imui iya nokun. Pe isok hu ipa, “Lohonga wawu ileu iya tesah kunmbusiy
kinsa kili wawu, ndre pwi?
13 Wawu pohowe yo ‘Yapan’ pe ‘Ndramat para Hinonou,’ ara imwonen,
paratesah, yo, ara tesah akanpwai.
14 Pwen yo mepo Yapan, pe ndramat para hinuwani wawu, ara mahapo
kunsungani ndrika wawu, pwen wawu yi, ara akasungani ndrika wawu
hamou-hamou tehen aliy i.
15 Yo kunyingani kultuw iye kinsa kili wawu, pwen wawu yi, ara
akambusiy tehen aliy i.
16 Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe ndramat para poya mbulen,
ara kinhohin kinna ata namandran tan pwi. Pe ndramat para sapiya
nongan, ara kinhohin kinna ata ndramat mepo ipwandrisa yiy pwi.
17 Pwen mahapo akanpahasani hu melit aro kene, kapa akambusi hu
melit masih aro, pwen andreNgindrai kitoholi wawu.

Yesu ipandrohonge tehe hu ndramat andre karatuni yiy

18 Pe kunpa wawu masih pwi, yo upahasani hu mepo kuntakinima
hu. Hapeko iye, ara para kimbusi nongan haiyan kinpwai kisa manan:
‘Ndramat mepo iyan ndrinanohun iya sura yo, ara isoli mbutikan para
kimbutiykai kisa to.’
19 Pe melit aripo kintayah mapu, pwen urupo pwai isa kili wawu, pwen
kapa kisarayah, ara andre akapwotisingi lohonga wawu tehe Yo, ara
Messayah ara.
20 Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hiyeh kisomwi ndramat
upwandrisa yiy, ara irawulohani yo, pe yiy mepo isomwi yo, ara isomwi
yiy mepo ipwandrisa yo usa.”
21 Yesu ipa toro ihipwen, pwen ndriyan iporu namandran iya, pe itiyani
yiy iya ngawan ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou tawawu
andre kiratuni yo.”
22 Pwen ndramiran hu, ara hamou maran inim iya kili hamou, pe
lohongahu imwakaikai tehe ita wong iyata hiyeh ndrokonan.
23 Pe hamou ta hu ndramira Yesu mepo ndriyan imbuluhi yiy, ara iye roh
ndrahasa Yesu.
24 Pwen Simon Pita irakamiri ndramiran ara pe ipa, “Akasok yiy, ita pwai
ara hiyeh ndrokonan.”
25 Pwen ndramiran mepo iyeroh ndrahasa Yesu, ara ises iya pakeh kili
yiy pe isok yiy ipa, “Yapan, ata wong iyata hiyeh ndrokonan?”
26 Pwen Yesu isomwi yiy ipa, “Yiy mepo kutaimani ndrinanohun hape
kiya suw pe kuhang yiy, ara ndramat ara ko.” Pwen itaimani ndrinanohun
iya suw, pe iykiy iya kili Simon Yiskariyot, mepo norun Yutas.
27 Pe iro mwonen iwiri ndrinanohun o, Sinai iya nondriyan. Pwen Yesu
ipwai iya kili yiy ipa, “Tesah apambusiy, ara ambusiy kileh.”

28 Hapeko hu masih huyeroh ngilse keyau, ara hu kowu iya ndroiyi
nongan mepo Yesu ipwai iya kili yiy ara.
29 Pe Yutas, ara ngara kiro nimnim kiya ndropwa singayai, pwen hayah
tahu, ara hupa ndre Yesu ipwai para kiya sou anandrinai para kisopwat
Yon, ndre kiyuk melit kiya kili hu ndramat mepo ngara hu kandroisiy.
30 Pe iro mwonen ara, ara kiniping, pwen Yutas kinwiri ndrinanohun,
pwen iya ngawan.

Yesu ipwandrohonge tehe Pita andre kikowu tan

31 Pe Yutas kinnau kinna ngawan, pwen Yesu ipa, “Noru Ndramat, ara
mahapo kanhari ngalan kinna paingan, pe tunan Yesu ko, andre kahari
ngala Ngindrai.
32 Pe kapa Ngindrai kihari ngalan kiyau kili Yesu, pwen Ngindrai
mbukenan, andre kihari ngala Noru Ndramat, pe andre kindrou pwi ko
kihari yiy.
33 Pwen wawu noru, andre kuro sura wawu, ara hape ko, pe andre akaten
yo, pe tehe kunpwai pwen kinna kili hu Yutah, pwen mahapo upwai isa kili
wawu, tehe, kol hape aleheh nakuya aliy, ara wawu andre kansa aliy pwi.
34 Pe yo uiki nongan para pwahanou howen isa kili wawu, tehe ndriya
wawu kimbuluhi wawu hamou-hamou tehe ndriyo imbuluhi wawu, pwen
ndriya wawu kimbuluhi wawu hamou-hamou i.
35 Pwen kapa ndriya wawu kimbuluhi hamou-hamou, pwen hu ndramat
masih kene andre hu kapahasaniy tehe wawu, ara ndramiro hu.”
36 Pwen Simon Pita isok Yesu ipa, “Yapan, wou naya aleheh?” Pe Yesu
isomwi yiy ipa, “Hape aleheh nakuya aliy, anlahiy aho ndruwo pwi, hapeko
kamulan andre aho ndruwo.”
37 Pe Pita isok ipa, “Yapan, paratapeh pe andre kunto ndruwam mahapo
pwi? Yo andre kumat satam.”
38 Pwen Yesu ipa, “Wou apa ndre amat para asopwat yo, ndre? Upwai
ndrokonan isa kili wou, tehe tutut kinrang mapu, pwen andre apwai
maporotisap tehe akowu to.”

14

Yesu imbuni ndramiran hu

1 Pe Yesu iro wong manau ipa, “Ndriya wawu mbuna kipworu pe
akalolohonge soyon. Akapwotisingi lohonga wawu kiya kili Ngindrai, pe
kapwotisingi lohonga wawu kisa kili yo yi.
2 Pe yumwa Tomo, ara hu kaaput soyon iya hu tora aliy. Kapa ndrokonan
pwi, pe kunlahiy para kunpwai kisa kili wawu pwi. Pe nakuya yumwa
Tomo para kumwaniyani kolo wawu.
3 Pe kapa kuya pe kuya mwaniyani kolo wawu, pwen andre kumui kusa,
pe kuwiri wawu kasa polo yo, pwen andre wawu koro hape aleheh mepo
andre kuro aliy.”
4 Pe wawu pahasani sai iya kol mepo nakuya aliy.

Yesu ara yiy Sai iya kili Taman

5 Pe Tomas ipwai iya kili Yesu ipa, “Yapan, yowu kowu hape aleheh naya
aliy, pe andre yowu kapahasani sai tapeh?”
6 Pwen Yesu isomwi yiy ipa, “Yo ko ara sai, pe yo taleh, pe yo ara nongan
ndrokonan. Kinlahiy hamou kiya kili Tomo pwi, kipo kisayau kili yo.

7 Pe kapa wawu kapahasani yo ndrokonan, pwen andre wawu kapahasani Tomo yi. Kiro mahapo kiya, ara wawu pahasani yiy, pe wawu kannime yiy."
8 Pwen Pilip ipa, "Yapan, apwaingani Tamam kisa kili yowu, pwen andre lohonga yowu kikuw."
9 Pe Yesu ipa, "Pilip, yo uro sura wawu, ara ndrangan niwen iya, hapeko wou anpahasani yo pwi ko. Kapa ndramat kinnime yo, ara inime Tomo yi. Pwen paratapeh pe atapa, 'Ayingani Tamam kisa kili yowu'?
10 Wou anpwotisingi lohongam tehe yo, ara uro kili Tomo, pe Tomo ara iripo kili yo pwi, ndre? Pe nongan urupo pwai isa kili wou, ara ato mbukenan pwi, hapeko Tomo mepo iripo kili yo, pe iripo mbusi mbulyan.
11 Akapwotisingi lohonga wawu kisa kili yo, tehe upa, yo ara uta kili Tomo, pe Tomo ara iripo kili yo, ndre pwi, akapwotisingi lohonga wawu kiya hu ndraikiya pwoke mepo kunmbusiy.
12 Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe yiy mepo kipwotisingi lohongan kisa kili yo, ara andre kimbusi tesah mepo kunmbusiy. Andre kiramwaitini yo pe kimbusiy hu melit namandran kiho hin, paratesah, yo ara nakuya kili Tomo.
13 Pe sehe melit akasok kiya ngolo, ara andre kumbusiy, pwen pe Noru Ndramat andre kihari ngala Taman kiya paingan.
14 Pe sehe melit wawu kasok kiya ngolo, ara andre kumbusiy."

Yesu irandrangan tehe andre kiyki Mwoiwan Haiyan

15 "Kapa ndriya wawu kimbulihi yo, pwen andre akaho ndruwa nongan para pwahanou to.
16 Pe andre kusok Tomo, pe andre kiyki Mwoiwan Haiyan para andre kisopwat wawu. Pe andre kiro sura wawu lang masih.
17 Pe Yiy, ara Mwoiwan Haiyan mepo andre kiyingani nongan ndrokonan, pe hu ndramat para kol pwan andre kansomwi yiy pwi, paratesah, hu kanime yiy pwi, pe hu kanpahasani yiy pwi. Hapeko wawu, ara tana wawu tan, paratesah, ita polo wawu, pe andre kiro nondriya wawu.
18 Pe andre kuntali wawu karo tehe hu mbunah hu noru tapo, ara pwi; andre kusa kili wawu.
19 Pe kinna ndranga niwen mapu, pwen andre hu ndramat para kol pwan, ara andre hu kannime yo pwi, hapeko wawu, ara andre wawu kanime yo. Paratesah, yo, ara urupo mwalen, pwen wawu ara andre karo mwalen i.
20 Pe kiro mwonen lang ara, ara andre wawu kayirowei tehe yo, ara uta kili Tomo, pe wawu ara topo kili yo, pe yo, ara uta kili wawu.
21 Yiy mepo iwiri hu nongan para pwahanou to pe iho ndruwan, ara yiy mepo ndriyan imbuluhi yo. Pe yiy mepo ndriyan imbuluhi yo, ara Tomo ndriyan andre kimbuluhi yiy. Pe yo yi, ara andre ndriyo kimbuluhi yiy, pe andre kuyingani yo kiya kili yiy."
22 Pwen Yutas hamou i, (mepo yiy Yutas Yiskariyot pwi) ara ipa, "Hapeko Yapan, tehen tapeh pe ayingani wou isa kili yowu, pe kinna kili hu ndramat para kol pwan pwi?"
23 Pe Yesu isomwiy ipa, "Kapa ndramat hamou ndriyan kimbuluhi yo, ara andre kiho ndruwa hinonou to. Pe Tomo, ara andre ndriyan kimbuluhi yiy, pe andre youlu kasa pe kambusi yumwa youlu kiro kili yiy.
24 Pe ndramat mepo ndriyan kinmbuluhi yo pwi, ara andre kinho ndruwa hinonou to pwi. Pe hu nongan wawu topo hilingiy iye, ara ato mbukenan pwi, hapeko iyau kili Tomo mepo ipwandrisa yo usa.
25 Pwen yo urupo ndron sura wawu, urupo tiyani hu nongan iye.

26 Hapeko Hamou para Sopwat mepo Mwoiwan Haiyan, yiy mepo Tomo
andre kipwandrisa yiy kisa kiya ngolo, ara andre kihinuwani wawu kiya
melit masih, pe andre kimbusi wawu kalohongani hu melit masih mepo
kunpwai pwen kinsa kili wawu.
27 Ndriya wayis uikiy ita sura wawu; ndriya wayis to ara uhang wawu.
Pe ndriya wayis iye, ara kinhisoule tehe hu ndramat para kol pwan ngara
kaikiy, ara pwi. Pwen ndriya wawu mbuna kiporu, pe wawu mbuna
akanoh.
28 Pe wawu kanhilingiy pwen tehe andre kutali wawu pe kuyau, pe andre
kumui paiwe kusa kili wawu. Pwen kapa ndriya wawu kimbuluhi yo
ndrokonan, ara andre akapwes tehe kuya kili Tomo, paratesah, Tomo ara
ihohin kili yo.
29 Pe melit aro kintayah mapu, pwen urupo tiyaniy isa kili wawu, pwen
kiro mwonen kisa rayah, ara andre wawu kapwotisingi lohonga wawu.
30 Pe andre kunwong kinna ndranga niwen kisa kili wawu paiwe pwi,
paratesah, yapane kol pwan, ara itapo isa. Pe pwoke tan kinlahi pwoke to
pwi,
31 hapeko yo unamiliy para hu ndramat para kol pwan kapahasaniy tehe
ndriyo ara imbuluhi Tomo, pe ngara kumbusi melit kimwonen o, kiho
ndruwa tesah Tomo kinpwandrandrahaniy kinsa kili yo. Kiya, akasa pe
tukayau ara.”

15

Mwisi wain pe hu ndrandran

1 Pe Yesu ipwai ipa, “Yo ara mwisi wain ndrokonan, pe Tomo, ara yiy
mbukena piyang.
2 Pe Tomo ngara kisondriti hu ndrandra wain mepo ippai isa kili yo pe
hu konoho ppwai hiyan pwi. Pe ndrandran mepo ngara kappwai opu, ara
ngara kisondriti hu para hukappwai kaya soyon.
3 Pe wawu, ara akana howen pwen, paratesah, nongan kunpwai pwen
kinsa kili wawu.
4 Pe akappai kili yo, pwen andre kuppai kuro ndron kili wawu. Kapa
ndrandra mwisi wain kinippai kinna paran pwi, ara andre kinippwai pwi.
Pwen tehen tora ko, kapa wawu kanippai kili yo pwi, ara andre wawu
kanippwai pwi.
5 Pe yo mbukeno ara yo mwisi wain ara, pe wawu ara hu ndrandran.
Pwen kapa ndramat hamou kippai kiro kili yo, ara andre kippwai soyon.
Pe kapa anippai kinsa kili yo pwi, ara andre anmbusi hapesah pwi.
6 Pe kapa ndramat hamou kinippai kili yo pwi, ara yiy tehe ndrandran
handra mepo piyani iya mawen pe iya mang. Pe ngara hu kalokihi hu
ndrandran ara, pe kapiyaniy hukaya mwan para katimwiy.
7 Pe kapa akappai kili yo pe hu nongno kiro kili wawu, pwen sehe melit
akasok yo kiya aliy, ara andre kumbusiy tehen aliy kiro ndruwa soksok
tawawu.
8 Pe Tomo, ara andre ngalan kiya paingan, paratesah, wawuppwai pe
sangi wawu ara iya soyon, pe wawu pwaingani wawu tehe wawu ndramiro
hu.
9 Pe Tomo ara ndriyan imbuluhi yo, pwen yo, ara tehen aliy, ndriyo
imbuluhi wawu yi. Pe wawu koro nondriya namiliwai to.
10 Pe kapa akaho ndruwa hu nongan para pwahanou to, ara andre wawu
koro ndron nondriya namiliwai to tehe yo uro ndruwa pwahanou ta Tomo
pe urupo nondriya namiliwai tan.

11 Yo kunpwai toro pwen kinsa kili wawu, para pwesai to, ara kiro kili
wawu, pwen andre pwesa wawu kiya namandran iya.
12 Pe nongan para pwahanou to, ara iye: Ndriya wawu kimbuluhi wawu
hamou-hamou tehe ndriyo ngara kinmbuluhi wawu.
13 Namiliwai namandran kinto kili ndramat hamou tehen iye pwi, tehe
andre kiyki mwoiwan kiya para kisopwat kowasen hu, ara pwi.
14 Pe kapa wawu koho ndruwa nongno kunpwandrandrahani wawu
kinna aliy, pwen wawu ara kowase.
15 Hapeko kunuyoh wawu tehe wawu ndramat para poya mbulen, ara
pwi, paratesah, ndramat hamou para poya mbulen, ara ikowu tesah
namandran tan ita mbusiy. Yo uyoh wawu, ara tehe wawu kowase,
paratesah, nongan masih uhulingi iyau kili Tomo, ara kunpwai ngawan
pwen kinsa kili wawu.
16 Wawu ara akantakinimo pwi, hapeko yo urakinima wawu, pe uiki
mbulen isa kili wawu para akaya pe akappwai kaya soyon, pe sangi wawu,
ara andre kinto-kinto. Pwen sehe melit akasok kiya ngolo, ara Tomo andre
kiykiy.
17 Nongan para pwahanou to iye: Ndriya wawu, ara kimbuluhi wawu
hamou-hamou."

Hu ndramat para kol pwan, ara humwisnani hu ndramira Yesu

18 Pe Yesu ipwai ipa, "Kapa hu ndramat para kol pwan hu kamwisnani
wawu, ara akalohonganiy tehe mamu, ara humwisnani yo tehen aliy.
19 Pe kapa wawu kapai sura hu ndramat para kol pwan mepo ngara
kamwasinani Ngindrai, ara andre hu kanamili wawu tehe hunamili hu
mbukenan, hapeko wawu, ara para kol pwan pwi. Yo kuntakinima wawu
pwen akansa mawen kol pwan. Pwen tehen tora ko, hu ndramat para kol
pwan, ara andre hu kamwisnani wawu.
20 Pwen hu nongan kunpwai pwen kinsa kili wawu, ara akoro lohonganiy
kiya hiyan: 'Tehe ndramat hamou para poya mbulen, ara yiy kinho hin kili
namandran tan pwi.' Pwen kapa hu kapwalngani yo, pwen ara andre hu
kalpwangna wawu tora yi. Pe kapa hu karo ndruwa hu hinonou to, ara
andre hu karo ndruwa hu hinonou tawawu yi.
21 Pe iya ngolo kopu andre hu karandroyani wawu, paratesah, Tomo
mepo ipwandrisa yo usa, ara hu kanpahasani yiy pwi.
22 Pe kapa yo kunsa pe kunwong kinna kili hu pwi, pwen andre hu kakuni
hu kora pakut mwomwan tahu pwi, hapeko mahapo, ara handra sai para
hu kakohoni hu pakut mwomwan tahu, ara pwi.
23 Yiy mepo imwisnani yo, ara imwisnani Tomo yi.
24 Pwen kapa kunho mbusi hu mbulen aro mwalinga hu mepo mamu
hamou kinho mbusiy pwi, ara kora pakut mwomwan tahu andre hu
kankuniy pwi. Hapeko hu ndraikiya pwoke, ara mahapo hutopo nimei, pe
hutopo mwisnani youlu Tomo kene.
25 Pwen kultuw hu mbusiy, ara pwayan kinpwai pwen ita nongan para
pwahanou tahu sahin, para kipoo kisa rayah manan. Nongan ara ipa toro:
'Hu mwisnani yo, ara ndroiyin pwi.'
26 Pe kiro mwonen Hamou para Sopwat mepo andre kupwandrisa
yiy kisa, mepo iyau kili Tomo, yiy ara Mwoiwan Haiyan iwong nongan
ndrokonan mepo iyau kili Tomo. Pe yiy andre kitiyani titiye to.
27 Pwen wawu yi, ara akatiyani titiye to, paratesah, urandroiyi mbulyo,
ara wawu ro sura yo yi.

16

1 Yo kunpa melit masih kene aro kinsa kili wawu pwen, pe mbuwali para
akatali lohongai ndrisiyon tawawu.
2 Pe andre hu kaiki songot para wawu andre kanna totohun kanna
yumwa mbultere tahu Yuta pwi. Pe lang itapo isa kiro mwomwan
hamou kitingundru wawu, ara andre kipa ita mbusi mbulen hiyan iya kili
Ngindrai.
3 Andre hu kambusi hu kultuw tora, paratesah, hukowu ta Tomo pe
hukowu to yi.
4 Pe kunpwai kinsa kili wawu, kiro mwonen kirahihini lenge hu melit
aro, ara andre akalohonganiy tehe kunpwai pwen para akoro hinehes.
Kunpwai mamu pwi, paratesah, uro sura wawu.
5 Pwen mahapo nakuya kili Tomo mepo ipwandrisa yo usa, hapeko
hamou tawawu kinsok kipa, 'Wou naya aleheh?' Ara pwi.
6 Akansok pwi, paratesah, ndriya wawu iporu iya nongan kunpwai pwen
kinsa kili wawu.
7 Hapeko upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe nakuyau, ara para hiyan
tawawu. Kapa kunyau pwi, pwen Ndramat para Sopwat wawu andre kinsa
kili wawu pwi, hapeko kapa kuyau, pwen andre kupwandrisa yiy kisa kili
wawu.
8 Pe kapa kisa, ara andre kiyingani ndroiyi pakut mwomwan tahu
ndramat para kol pwan, pe ndroiyi kultuw imwonen, pe ndroiyi tamwanye
Ngindrai andre kimbusiy tapeh.
9 Pe pakut mwomwan, ara paratesah, hu ndramat kanpwotisingi lohon-
gahu kinsa kili yo pwi.
10 Pe kultuw imwonen, ara iripo, paratesah, yo nakuya kili Tomo, pe
andre akannime yo paiwe pwi.
11 Pe ndroiyi tamwanye, ara paratesah, yapane kol pwan iye, ara kinwiri
koran.
12 Pe nongan soyon iripo kili yo para kupwai kisa kili wawu, hapeko
akanlahiy para akasomwiy mahapo, ara pwi.
13 Hapeko kiro mwonen Mwoiwan Haiyan para nongan ndrokonan kisa,
ara andre kiluwani wawu kiya hu nongan ndrokonan. Pe andre kinwong
kinna lohongan mbukenan, ara pwi, tesah kihilingiy, ara kopu andre
kipwai, pe tesah kinsa mapu, ara andre kipwai kimu kisa kili wawu.
14 Pe andre kiwiri nongan kiro kili yo, pe kipwainganiy kisa kili wawu,
pwen tora ko andre kihari ngolo pe kipwaingani pwoke to kisa kili wawu.
15 Pe menmena Tomo masih, ara ato. Pwen tehen tora ko upa, Mwoiwan
Haiyan kiwiri iyau kili pe kiyinganiytesah ato, pe kipwainganiy kisa
ngawan kisa kili wawu.

Ndriyang ta ndramiran hu andre kirayah pwesai

16 Kindrou pwi ko, andre akannime yo pwi, pe kinna ndrangan niwen
pwi, pwen andre akanime yo paiwe yi."
17 Pwen ndramiran hu hayah huro wong mwalinga hu hupa, "Ndroiyin
tesah pe ipa, 'Kindrou pwi ko andre akannime yo pwi, pe kinna ndrangan
niwen pwi, pwen andre akanime yo paiwe yi,' pe 'Paratesah, yo andre kuya
kili Tomo'? "
18 Pe huro waiyani soksok hupa, "Ndroiyin tesah pe itapa 'indrou pwi
ko'? Yowu ara lohonga yowu kinileu kinna tesah ita wong iya aliy pwi."
19 Pe Yesu ara kinyirowei tehe hu pakasok yiy kiya aliy, pwen ipwai iya
kili hu ipa, "Wawu tora sok hamou-hamou iya ndroiyi nongan kunpwai

tehe, ‘Kindrou pwi ko andre akannime yo pwi, pe kinna ndrangan niwen pwi, pwen andre akanime yo paiwe yi’ ndre?
20 Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe andre akarang turut, pe akarang mali wawu, hapeko hu ndramat para kol pwan, ara andre hu koro pwes. Ndriya wawu, ara andre kiporu, hapeko ndriya poru tawawu, ara andre kirapaiwaniy pe kirayah pwesai.
21 Pihin hamou mepo iro hingotou ta mbunah, ara andre kiya nondriya ngandran, paratesah, lengen para nakimwalahiy, ara kinsa pakeh, pwen kapa kimwalahiy ta norun kihipwen, pwen hingorou para nopwaran ara, ara andre koyun kirut aliy, paratesah, pwesai kinwiri yiy tehe kinmwalahiy kinnata mbunah kinsa kol pwan.
22 Pwen hingorou para ndriya poru wawu andre kahangoruwei, ara andre kihisoule ko, hapeko andre kunime wawu paiwe yi, pe andre wawu kapwes, pe kinlahiy para hamou kinwiri pwesai ara kiya mawen kili wawu pwi.
23 Pe kiro mwonen lang ara, ara andre akansok yo kinna handra melit pwi. Pe upwai ndrokonan isa kili wawu, Tomo, ara andre kiyki sehe melit wawu kasok kiya ngolo.
24 Mamu, ara wawu konho sok yo kinna hapesah iya ngolo pwi, hapeko mahapo, ara wawu kasok, pwen andre wawu kawiriy, pe andre pwesai kipep kiro kili wawu.
25 Pe Yesu ipa, “Urowong isa kili wawu iya nongan pwandritiye, pe lang itapo isa, ara andre kunwong nongan tora pwi, hapeko andre kuwong ngawan kata Tomo kisa kili wawu pe andre akapahas kiyatan.
26 Pe kiro mwonen lang ara, ara andre akasok kiya ngolo. Pe yo kunpa andre kusok Tomo kiya lohonga wawu, ara pwi.
27 Tomo mbukenan ndriyan imbuluhi wawu, paratesah, ndriya wawu imbuluhi yo, pe wawu kanpwotisingi lohonga wawu tehe uyau kili Ngindrai.
28 Pe yo uyau kili Tomo pe usa kol pwan, pwen mahapo nakutali kol pwan pe kumui kuya kili Tomo yi.”
29 Pwen hu ndramira Yesu hupwai iyatan hupa, “Mahapo ara ata wong ngawan, pe anwong nongan pwandritiye pwi.
30 Pwen mahapo yowu pahasaniy tehe wou, ara anpahasani melit masih, pe kinlahi hamou kisok kiya hu soksok, ara pwi. Melit aro imbusi yowu pwen andre yowu kapwotisingi lohonga yowu isa kili wou, tehe ayau kili Ngindrai.”
31 Pwen Yesu ipwai ipa, “Mahapo ko wawu pwotisingi lohonga wawu ara, ndre?”
32 Pe lang sih itapo isa, pe kinsa pwen, mepo andre wawu kamasumbuwe pe hamou-hamou andre kiya kolon imwonen. Pe andre akatali yo kopu kuro. Hapeko yo ko andre kunto pwi, Tomo andre kiropolo yo.
33 Pe kunpa hu melit aro kinsa kili wawu, pwen andre akoro kol pwan, pe hu nopwaran aro andre karayah kili wawu. Pe wawu topo kili yo, pe tunan yo ko, pwen andre akawiri ndriya wayis. Hapeko ndriya wawu kipwoke! Tehe yo ara kunpwalngani pwoke para kol pwan.”

17

Yesu itohun para kisopwat yiy mbukenan

1 Yesu iwong iya kili ndramiran hu toro ihipwen, pwen maran itandras iya kol paingan yang pe itohun ipa, “Tomo, lang kinsa pwen, mahapo ahari ngala Norum kiya paingan.

2 Paratesah, wou aniyki pwoke nopwaran kinna ndrita hu ndramat masih, tehe yiy andre kiyki taleh kinto-kinto kiya kili hu mepo aniyki hu pwen kanna kili yiy.
3 Pe taleh mepo andre kinto-kinto, ara iye; tehe andre hu kapahasani wou hamou opu, ara Ngindrai ndrokonan pe Yesu Kristus, mepo anpwandrisa yiy kinsa.
4 Pe yo ara kunhari ngalam iya hu mbulen kunmbusi hu kantayah iripo kol pwan, pe aniykiy kinsa kili yo para kumbusiy kiyahapwen.
5 Pe Tomo, ma kol pwan kanmangsaniy mapu, yo ara uro sura wou, pe anhari ngolo, pwen mahapo unamiliy para ahari ngolo paiwe kuro mbulmaram.

Yesu itohun iyata ndramiran hu

6 Pe yo kunpwaingani wou kinna kili hu mepo aniyki hu kansa kili yo, mepo hu para kol pwan. Yihu ara atam pwen aniyki hu kansa to, pe huhulingi wou pe huho ndruwa nongnam.
7 Pe mahapo hu kanpahasaniy tehe melit masih aniyki kinsa kili yo, ara iyau kili wou.
8 Paratesah, kunuiki hu nongan mepo aniykiy kinsa kili yo pe hu kanwiriy. Pe hu kanpahasaniy ndrokonan tehe yo uyau kili wou pe kunsa, pe hu kanpwotisingi lohongahu tehe wou, ara apwandrisa yo.
9 Pe urupo tohun iyatahu. Pe kuntohun kinnata hu para kol pwan pwi, hapeko iyata hu mepo aniyki hu kansa kili yo, paratesah, yihu, ara hu atam.
10 Pe hu ndramat masih ato, ara hu atam, pe hu masih atam, ara hu ato. Pe hu ndramat ara, ara huhari ngolo.
11 Pe andre kunto manau kol pwan pwi, hapeko yihu, ara hutopo ndron kol pwan, pe yo nakusa kili wou. Pwen Tomo wou, ara Haiyan, apwokarani hu koro pahandra pwoke para ngalam, ngalam mepo aniykiy kinsa kili yo, pwen andre yihu koro tehe hamou, pwen tehe talu ara hamou opu yi.
12 Ma urondron surahu, ara upwokarani hu, pe huro hiyan iya ngalam mepo aniykiy kinsa kili yo. Pe hamou tahu andre kansongsin pwi, hapeko yiy mepo nakiya nondriya nopwaran opu, pwen Nongan Haiyan ta Ngindrai, andre kirayah manan kili yiy.
13 Pwen mahapo nakusa kili wou ara, hapeko hu melit upwai aro, ara ma urupo ndron kol pwan, pwen andre pwesai to kihon kiro nondriya hu.
14 Yo, ara kunuiki nongnam kinna kili hu, pe hu ndramat para kol pwan, ara humwisnani hu, paratesah, yihu, ara para kol pwan pwi tehe yo, ara para kol pwan pwi yi.
15 Pe utohun, ara para awiri hu kasa mawen kol pwan, ara pwi, hapeko apwokarani hu koro mawen kili payit.
16 Pe yihu, ara para kol pwan pwi, tehe yo, ara para kol pwan pwi yi.
17 Pe uiki hu para koro haiyan kiya nongan ndrokonan, paratesah, nongnam ara ndrokonan.
18 Pe tehe apwandrisa yo usa kol pwan, pwen yo upwandrisa hu huya kili hu ndramat para kol pwan.
19 Paratesah, tunan yihu kopu, pwen uiki yo mbukenan para kuro haiyan kisa kili wou, pwen yihu i andre koro haiyan pe kaiki hu ndrokonan kasa kili wou.

Yesu itohun iya kili hu ndramat masih mepo hupwotisingi lohongahu iya kili yiy

20 Pe utohun, ara kinna ata hu aro ko, ara pwi, hapeko iya kili hu mepo andre hu kapwotisingi lohongahu kisa kili yo kiya nongnahu.

21 Pwen utohun tehe hu masih andre karayah hamou opu, tehe Tomo
wou, aripo kili yo, pe yo uta kili wou. Pe unamiliy para hu koro kili talu,
pwen andre hu ndramat para kol pwan, andre kapwotisingi lohongahu
tehe wou apwandrisa yo usa.
22 Pe pwoke pwokeyan mepo anikiy kinsa kili yo, ara kunuikiy kinna kili
hu, pwen andre hu koro hamou opu, tehe talu, ara hamou opu.
23 Pe yo ara uta kili hu, pe wou, ara aripo kili yo. Pwen kultuw iye
ko, unamiliy para hu karo tehe hamou. Pe hu ndramat para kol pwan,
ara andre hu kapahasaniy tehe wou apwandrisa yo usa, pe ndriyam, ara
imbuluhi hu tehe ndriyam imbuluhi yo yi.
24 Pe Tomo, unamili hu mepo aniyki hu kansa kili yo, ara hu koro sura
yo hape aleheh urupo aliy, pe hu kanime pwoke to pwokeyan. Pwoke
pwokeyan aniykiy kinsa kili yo, paratesah, kol pwan mapu kanmangsaniy,
pe ndriyam, ara kinmbuluhi yo.
25 Pwen Tomo, wou ara Hamou Imwonen. Konan hu ndramat para kol
pwan hu kanpahasani wou pwi, hapeko yo, ara upahasani wou, paratesah,
hu kanpahasaniy tehe wou apwandrisa yo usa.
26 Pe kunpwaingani wou anna kili hu pe andre kuro pwaingani wou
manau, pwen namiliwai tam isa kili yo, ara andre kiro kili hu, pe andre
hu kawiri kultuw ara, pe yo mbukeno andre kuro surahu.”

18

Hu ndramat hu mbultuwe tahatini Yesu

1 Iro mwonen Yesu itohun ihipwen, pwen iyau iyapolo ndramiran hu pe
hu singondriti Pwenten para Kitron. Pe haroh para aliy, ara piyang holip
hambut iro aliy, pwen yiy pe ndramiran hu huya hape ara.
2 Pe Yutas mepo andre kiratuni Yesu, ara kinpahasani hape ara, parate-
sah, lang masih Yesu iyapolo ndramiran hu ngara hu kaya mbultere hu koro
ariya.
3 Pwen Yutas iluwani hu ndram pe hu ndramat para memerani yumwa
totohun namandran mepo hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu Parisiy
hu pwandrisahu husa. Pe husap hu sui pe hu ndrakaramwan, pe hu melit
para pahun husa.
4 Pe Yesu, ara kinpahasani hu melit masih mepo nakirayah kili yiy, pwen
ises iya ngawan kili hu pe isok hu ipa, “Wawu tora ten hiyeh?”
5 Pwen hupa, “Yowu topo ten Yesu para Nasaret.” Pe Yesu ipa, “Ara yo.”
Pe Yutas mepo andre kiyki yiy kiya kili hu, ara iro tine surahu yi.
6 Pe iro mwonen Yesu ipa, “Ara yo,” Ara huses humui pe huyos huya
pwan.
7 Pwen isok hu paiwe yi ipa, “Wawu tora ten hiyeh?” Pe hupa, “Yesu para
Nasaret.”
8 Pe Yesu ipa, “Kunpwai kinsa kili wawu, tehe yo ara yiy. Kapa wawu topo
ten yo, pwen hu ndramat aripo, ara akatali hu kayau.”
9 Pe melit aro irayah, ara para nongnan kinpwai, ara kirayah manan toro:
“Hu ndramat aniyki hu kansa kili yo, ara hamou tahu kinsongsin pwi.”
10 Pwen Simon Pita mepo isap semela pahun niwen hapai iro kili yiy, ara
iluwiy para kitingundru ndramat para poya mbluya pris ihohin ta hu pris
masih ara, pe isahi ndraingan mot imut. Pe ndramat ara, ara para poya
mbulya pris ihohin ta hu pris masih kene, pe ngalan ara Malkus.

11 Hapeko Yesu ipwandrandrahani Pita ipa, “Aiki semelam kimui kiya
sumwayan! Tehen tapeh, apa andre yo kunlahiy para kuya nondriya
nopwaran mepo Tomo kiniykiy kinsa kili yo pwi, ndre?”
12 Pwen hu ndram mepo kantakinimahu para kambusi mbulyahu, ara
husa iyapolo namandran tahu pe hu ndram tahu Yutah, hu masih hu
mbultuwe tahatini Yesu pe huwasi yiy.
13 Pe hu wiri yiy imu iya kili Anas mepo mensowa Kayapas. Pe hayou ara,
Kayapas iro pris ihohin ta hu pris masih kene.
14 Kayapas, ara kinpwai pwen kinna kili hu namandran tahu Yutah kinpa,
“Hiyan kapa ndramat hamou, ara kimat katahu ndramat masih.”

Pita ipwai imu tehe ikowu ta Yesu

15 Simon Pita pe ndramira Yesu hamou, ara hilho ndruwa Yesu, paratesah,
ndramira Yesu aro, ara ipahasani pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe
iropolo Yesu iya nondriya kowa yumwa pris ihohin ta hu pris masih kene
ara.
16 Hapeko Pita iya iro tine ndron poho karam, pe ndramira Yesu hamou
i mepo ipahasani pris ihohin ta hu pris masih kene ara imui, pe iwong iya
kili pihindrahin mepo iro pombulen ara, pe iwiri Pita hilya nondriyan.
17 Pwen pihindrahin mepo ngara kiro nimnim kiya karam, ara isok Pita
ipa, “Wou ndramira Yesu hamou, ndre?” Pe Pita isomwiy ipa, “Yo pwi yoh.”
18 Pe hu ndramat para poya mbulen, iyapolo hu namandran tahu
makundrayen, ara huro tine pe hurahakowa mwan pe huro ling, paratesah,
kol iwou. Pe Pita yi, ara iro tine polo hu pe iro ling mwan i.

Pris ihohin ta hu pris masih kene isok Yesu iya nongan

19 Pe iro mwonen ara, ara pris ihohin ta hu pris masih kene ara iro sok
Yesu iyata ndramiran hu pe hu hinonou tan.
20 Pwen Yesu ipa, “Lang masih ngara kuwong ngawan kiya kili hu
ndramat. Pe kunhunuwani hu ndramat huro hu yumwa mbultere tahu
Yuta, pe yumwa totohun namandran i, mepo hu Yutah masih ngara kasa
rawurehu. Pe ngara kuwong ngawan opu.
21 Paratapeh pe ata sok yo? Asike hu mepo hukanhilingi yo. Hupahasani
tesah kunpwai.”
22 Iro mwonen Yesu ipa toro, pwen makundrayin hamou iro pakeh ara
ihisili Yesu iya kaipan. Pe ipa, “Iya hiyan para asomwi pris ihohin ta hu
pris masih kene tehen tora, ndre?”
23 Pwen Yesu isomwiy ipa, “Kapa kupa handra melit kinmwonen pwi,
kiya atiyani tesah kinmwonen pwi, hapeko kapa kuwong ndrokonan, pwen
paratapeh pe ahasili yo?”
24 Pwen Yesu irondron waswas tehen tora pe Anas ipwandrisa yiy iya kili
Kayapas. Kayapas ara pris ihohin ta hu pris masih kene.

Pita ipwai porolusap pe porotisap tehe ikowu ta Yesu

25 Pe Simon Pita iro tine ndron pe iro ling mwan, pwen hamou isok yiy
ipa, “Wou ndra ndramiran hamou, ndre pwi?” Pe ipa ikowu, pe ipa, “Yo
pwi yoh.”
26 Hapeko ndramat hamou para poya mbulen ta pris ihohin ta hu pris
masih kene, ara yiy hamou yowe ndramat mepo Pita isondriti ndraingan
imut ara, pe ipa, “Upa ndre unime wou aro polo yiy iro nondriya piyang?”
27 Hapeko Pita ipwai paiwe i tehe ikowu, pwen iro mwonen ara, tutut
hamou irang.

Yesu iro tine nongan mbulmara Pailat

28 Pwen makohu ping o, hu namandran tahu Yutah hu luwani Yesu iro kili
Kayapas pe huya ndrohonoku poho kapman para Rom. Pwen hu Yutah ara
matisan hu kanro howen kinna mbulmara Ngindrai pwi, pwen hu kanna
nondriya suwe pohon para Rom ara pwi, paratesah, hu pakayan anandrina
Pasopa.
29 Pwen Pailat isa ngawan kili hu pe isok hu ipa, “Tunan tesah pe apakaiki
ndramat iye kiya nongan?”
30 Pwen hu somwiy hupa, “Kapa yiy ndramat kinho tandroindroi pwi,
pwen andre yowu kaniyki yiy kinsa nimam pwi.”
31 Pwen Pailat ipa, “Wawu mbukena wawu kawiri yiy pe akaramwanye
kiro ndruwa nongan para pwahanou tawawu mbukenan.” Hapeko hu
Yutah hupa, “Nonombun para yowu katingundru ndramat hamou kimat.”
32 Melit aro irayah ara para nongna Yesu kinpwai pe kintanonoyaniy tehe
andre kiya nondriya kimat tapeh, ara andre kirayah manan.
33 Pwen Pailat imui iya ndrohonoku suwe kapman pe ipwatisingiy para
hu kawiri Yesu kiya kili yiy, pe isok yiy ipa, “Wou ara King tahu Yutah?”
34 Pwen Yesu isok ipa, “Ariya lohongam mbukenam, ndre hamou kin-
tiyani yo kinsa kili wou?”
35 Pwen pe Pailat isomwiy ipa, “Wou apa ndre yo hamou Yutah, ndre?
Ndramiram hu mbukenan pe hu pris huhohin ta hu pris masih atam, ara
huiki wou asa kili yo. Pe wou ambusi tesah?”
36 Pe Yesu ipa, “Kolo king to mepo utamu tehe king iyata hu ndramiro,
ara para kol pwan pwi. Kapa para kol pwan, pwen hu ndramat para
poya mbulyo andre hu kapo pahun kiya pohon para Yutah pe andre
kanmbultuwe tahatini yo pwi. Hapeko mahapo, kolo king to mepo utamu
tehe iyata hu ndramiro, ara para kol hakol.”
37 Pe Pailat ipa, “Wou king hamou, ndre?” Pwen Yesu ipa, “Wou
apwai imwonen tehe apa yo, ara king hamou. Pwen tunan ara ko, pe
tino imwalahiy sato, pe ara ko pe usa kol pwan para kutiyani nongan
ndrokonan. Pwen hu mepo ngara hu koho ndruwa nongan ndrokonan,
ara hu ngara kahalingi yo.”
38 Pwen Pailat isok ipa, “Nongan ndrokonan ara tesah?” Pwen iwong ihip-
wen, pwen iya ngawan kili hu Yutah pe ipa, “Kunkahi handra mwomwan
para ndramat iye kiwiri koran kaliy, ara pwi.
39 Hapeko ara kowase wawu para andre kutali ndramat hamou kiro kou
kisa ngawan kiho lenge Pasopa. Pwen wawu namiliy para kutali King tahu
Yutah, ndre?”
40 Pe huwayeh imui hupa, “Pwi, yiy pwi! Aiki Parapas kisa kili yowu.”
Parapas ara yiy ndramat hamou mepo ngara kisuhuri hu ndramat para
karahatai.

19

Hu rapaingi Yesu iya kei tondrih

1 Pwen Pailat ipwai pe hu wiri Yesu pe humwiri yiy.
2 Pe hu ndram, ara huwiri hu malkei maporon, pe hu rakaiyaniy tehe
kasapai ata king, pe huikiy iya payan. Pe hu sohonge koyau anandritan
tehe ta king iya kili yiy.
3 Pe huya kili yiy huro waiyaniy ihou pe ihou, huro pa, “O yapane yowu,
wou king tahu Yutah!” Pe huhusili yiy iya mbulmaran.

4 Pwen Pailat iya ngawan porosih i, pe ipwai iya kili hu Yutah mepo
huro mbultere ara ipa, “Akanimei, nakuiki yiy kisa ngawan kili wawu, para
akapahasaniy tehe kunkahi handra mwomwan para karatuni yiy kiya aliy,
ara pwi.”
5 Iro mwonen Yesu isa ngawan iyasura kasapai hurakayaniy iya malkei
maporon iro payan, pe isohonge koyau anandritan, pwen Pailat ipwai iya
kili hu Yutah ipa, “Ndramat ara iye!”
6 Pe iro mwonen hu pris huhohin ta hu pris masih iyasura hu namandran
tahu makundrayin hu nime Yesu, pwen hupalngai hupa, “Karapaingi yiy
kiya kei tondrih! Karapaingi yiy kiya kei tondrih!” Hapeko Pailat isomwiy
ipa, “Akawiri yiy pe akarapaingi yiy kiya kei tondrih, pe yo, ara kunkahi
handra mwomwan para karatuni yiy kaliy, ara pwi.”
7 Pwen hu Yutah hupa, “Yowu, ara ma nongan para pwahanou towu, pe
pwayan kinpwai ita nongan para pwahanou, ara ipa katingundrun kimat,
paratesah, kinpwai tehe yiy ara Noru Ngindrai Kamai.”
8 Iro mwonen Pailat ihilingi nongan aro, pwen inoh turut.
9 Pwen imui iya ndrohonoku king. Pe isok Yesu ipa “Wou ayau aleheh
asa?” Hapeko Yesu kinpa handra nongan pwi.
10 Pe Pailat ipwai iya kili Yesu ipa, “Wou mbuwalim para awong kisa kili
yo ndre? Anpahasaniy tehe yo ara pwoke iripo kili yo para kutali wou ndre
karapaingi wou kiya kei tondrih, ndre pwi?”
11 Pwen Yesu isomwi yiy ipa, “Pwoke tam ara andre kinlahiy para
kiramwaitini yo pwi, kapa Ngindrai kiniyki pwoke kinyau kol paingan kisa
kili wou pwi. Pwen ndramat mepo iyki yo usa nimam, ara pakut mwomwan
atan, ara namandran iya.”
12 Pwen iro ara iya, Pailat iro nohonou para pakitali yiy kiyau, hapeko hu
namandran tahu Yutah, ara huro palngai hupa, “Kapa wou atali ndramat
aro, wou ara kowase Sisar pwi. Yiy mepo ipa yiy king, ara imbusi
mwomwan iyata Sisar.”
13 Iro mwonen Pailat ihilingiy tora, iwiri Yesu iya ngawan pe iyki
yiy impwan pwapwai para tamwanye iro hape mepo hupohowei Kalsiu
Pwalani Pat iro aliy(iya nongna kol Aramik, ara ipa Kapata).
14 Lang para kamwaniyani Pasopa para sandre sih, para hu Yisrayel
hu lohongani lang mepo hutali Yisip pe husa mawen ara kinsa pakeh, pe
paramwandrai ara iho ndrokololang. Pwen Pailat ipwai iya kili hu Yutah
ipa, “King ta wawu iye!”
15 Pwen hupalngai hupa, “Kawiri yiy kiya mawen! Kawiri yiy kiya
mawen! Karapaingi yiy kiya kei tondrih!” Pe Pailat isok hu ipa, “Hiyan
para kurapaingi king tawawu?” Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih,
ara hupa, “Yowu hamou king towu pwi, king towu hamou opu ara, Sisar.”
16 Pwen Pailat itali yiy iya nimahu para hu karapaingi yiy. Pe hu ndram
hu wiri yiy.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

17 Pwen Yesu ikuni kei tondrih tan mbukenan pe iya ngawan pe iya kol
para Ndroho Ndruwi Paya Ndramat, (mepo iya nongna kolo hu para Aram,
hupohowei Kolkota).
18 Pwen hu rapaingi yiy, iya kei tondrih iro ara, pe hurapaingi ndramat
malmou i hilya kei tondrih ta hilu mbukenan, hamou iya pwen te niman
mot, pe hamou iya pwen te niman kamou, pe Yesu, ara iro ndrokolon.

19 Pe Pailat ipwai pe hu ratuluwi nongan sahin, pe hu rapairaniy iya kei
tondrih. Nongan ara ipa, YESU PARA NASARET, KING TAHU YUTAH.
20 Pe hu Yutah soyon, ara hu nime kaipisa nongan ara, paratesah,
kol mepo hu rapaingi Yesu iya kei tondrih iho aliy, ara iro pakeh kol
namandran. Pe kaipisa nongan ara, ara hu ratuluwiy iya nongna Hipuruw,
Latin* pe Krik.
21 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih tahu Yutah ara kanpwes pwi,
pe huya kili Pailat pe hupa, “Mbuna Aratuluwiy tehe ‘King tahu Yutah,’
hapeko, ndramat aro mbukenan, ara ipa yiy, ara king ta hu Yutah.”
22 Pwen Pailat ipa, “Sehe nongan kunratuluwiy, ara kiro tehe kuntatu-
luwiy ara.”
23 Pe hu ndram mepo hu kanrapaingi Yesu iya kei tondrih, ara huwiri
koiwen pe hurahihiriy iya kili hu mahaapat, sih ata hamou-hamou tahu.
Pe hu wiri koyau niwen tan i. Pe koyau iye, ara hu sorowe iya koyau hasai
o, iro paingan ipoo iya toton iya pwan.
24 Pwen hamou ipwai iya kili hamou ipa, “Mbuna tukalei, kiro ko pe
tukarakau pe kipwaingani hiyeh andre kiwiriy.” Pwen melit aro irayah,
ara para kipwainganiy nongan haiyan ta Ngindrai isa rayah manan toro,
“Hu rahihirihu koiwe iro mwalingahu pe hu nonoyou satu iya aliy.” Pe hu
ndram humbusiy tehen toro.
25 Pe hu mepo huro tine pakeh kei tondrih, ara tina Yesu, pe nali tinan
Mariya mepo nambuyu Klopas, pe Mariya para kol Maktala.
26 Pwen iro mwonen Yesu inime tinan iro ara iyapolo ndramiran mepo
ndriyan imbuluhi yiy, ara hilro tine pakeh, pwen ipwai iya kili tinan ipa,
“Nam†, animei, ara norum.”
27 Pe ipwai iya kili ndramiran ara ipa, “Animei, ara tinam.” Pwen iro lang
ara iya, ndramiran ara iwiri Mariya iya suwen pe ipwokere yiy.

Kimat ta Yesu

28 Pe Yesu ipahasaniy tehe mbulyan masih kinsa hapwen, pe Nongan
Haiyan ata Ngindrai, ara kinsahamanan, pwen ipa, “Koyu isapak.”
29 Pe kulawai sih para wain tunguyan iro ariya, pwen hu wiri nalmam
sih pe hutaimaniy iya wain pe huikiy iro parah hamwat para kei hisop pe
husoliy iya ngusu Yesu.
30 Pe iro mwonen kinimwiy ihipwen, pwen Yesu ipa, “Kinhipwen ara.”
Ipa tora ihipwen, pwen payan iwayiu, pe itali mwoiwan iyau pe imat.
31 Pe lang ara, ara lang para kamwaniyani anandrinai. Pe lang sih iho
mulan, ara lang Sapat namandran, pwen hu Yutah ara mbuwalihu para
nombuwehu kiho ndron kei tondrih nondriya lang Sapat. Pwen husok
Pailat para katumbuwe ndrikahu, pe kawiri nombuwehu kasa pwan.
32 Pwen hu ndram husa pe hutumbuwe ndrika ndramat malmou mepo
hurapaingi hilu iyapolo Yesu, pwen hutumbuwei ata hamou imu pe ata
hamou, ara iho mulan.
33 Hapeko iro mwonen husa kili Yesu pe husa yirowei tehe kinmat, pwen
hukantumbuwe ndrikan malkip pwi.
34 Pwen ndram hamou, ara isi mbulsukomwan iya nah sih. Pwen indrou
pwi ko ndran pe ndrai isa rapan.
35 Pwen ndramat mepo inimei, ara itiyani titiye ara, pe titiye ara, ara
ipahasaniy tehe ndrokonan. Pe itiyaniy tehe wawu yi, ara akapwotisingi
lohonga wawu kiya kili Ngindrai.

---

* **19:20:** *Latin* TP: Tokples Rom † **19:26:** *Nam* TP: Kinhaiyani yiy pwi

36 Pe hu melit aro hurayah, ara para Nongan Haiyan ata Ngindrai, ara
kisamanan tehe: “Ndruwin hakou andre kinput pwi.‡”
37 Pe nongan haiyan ata Ngindrai handra yi, ara ipa, “Andre hu kanime
yiy mepo hu kanisi yiy.§”

Huroni Yesu

38 Pe iyamulan, Yosep para kol Arimateya isok Pailat para kiwiri nom-
buwe Yesu. Pe Yosep, ara ndramira Yesu hamou, hapeko iro kohon o,
paratesah, inoh tahu pohon tahu Yutah. Pwen Pailat isomwi yiy, pe isa
pe iwiri nombuwe Yesu iyau.
39 Pe Nikotemus mepo mamu iya saisai iya kili Yesu ping, ara iho
ndruwa Yosep hilya. Pe Nikotemus, ara iwiri hu melit ngonohohu layin
hu kansulyaniy iya mir** pe aloi††. Pe kene hu melit ngonohon layin ara,
ara nopwaran paraliy ara kilo tingat pe yimah.
40 Pwen hilu wiri nombuwe Yesu pe hilsumwai iyapolo hu melit man-
gonohon iro ndrihiyap lahayan. Hilu mbusiy tehen tora, ara iho ndruwa
kowase hu Yutah para tona ndramat.
41 Pe kol mepo rapaingi Yesu iho kei tondrih iro aliy, ara piyang para wain
hambut ita aliy, pe ngat sou sih howen iro piyang ara, mepo kanton hamou
kinna aliy mapu.
42 Paratesah, lang para karamwanye lang Sapat kinsa pakeh pe hu Yutah
huhuleh para kamwaniyani hu. Pe ngat sou, ara iro pakeh, pwen hiluiki
nombuwe Yesu iya iyen aliy.

20

Ngat omwaihei

1 Pe lang imu para sandre sih, iro mwonen lang iro mbungahiy ndron,
Mariya para kol Maktala iya ngat pe inimei tehe pat, ara kantiriyaniy kinna
mawen pohomara ngat.
2 Pwen pe ingap isa kili Simon Pita pe ndramira Yesu hamou i, yiy mepo
Yesu ndriyan imbuluhi yiy, pe ipa, “Hu kanwiri nombuwe Yapan kinna
mawen ngat, pe yowu kanpahasani hape aleheh huiki yiy iyera aliy, ara
pwi!”
3 Pwen Pita pe ndramira Yesu hamou, ara hilya ngat.
4 Pe hilu malmou kene hilu ngap, hapeko ndramira Yesu hamou, ara
ingap iramwaitini Pita pe iya ngat imu.
5 Pe itukuruhu pe ikondrim iya nondriyan pe inime hu ndrihiyap para
waswas, ara huye ndron pwan, hapeko kinna nondriyan pwi.
6 Pwen Simon Pita mepo iho mulan isa, ara isarayah pe iya nondriya ngat.
Pe inime hu ndrihiyap para waswas, ara huyendron pwan.
7 Pe ndrihiyap para sumweya paya ndramat mepo sumwa paya Yesu iya
aliy, ara iye ndron pwan. Pe ndrihiyap ara, ara kankuimwaniy pwen iro
mawen kili ndrihiyap para waswas mepo sumwa yiy iya aliy.
8 Pwen ndramira Yesu hamou mepo iramwaitini Simon Pita pe iho mu
iya ngat, ara iya nondriyan i, pe inimei pe ipwotisingi lohongan.
9 (Konan hilu nimei, hapeko lohonga hilu, ara kinileu kinna Nongan
Haiyan ta Ngindrai pwi, tehe Yesu, ara andre kitine kimat.)
10 Pwen ndramiran hu, ara humui huya suwe hu.

---

‡ **19:36:** Rakuhuye 12:46; Ndromndrom 9:12; Waliy 34:20 § **19:37:** Sekerayah 12:10 ** **19:39:** *mir: ara kei hakou mendreheh tehe kuh* †† **19:39:** *aloi: melit iye ara kinto nongna kolo rou pwi*

Yesu iyarayah iya kili Mariya para kol Maktala

11 Hapeko Mariya, ara iro tine ngawan poho mara ngat pe iro rang, iro
rang pe itukuruhu pe ikondrim iya nondriya ngat.
12 Pe inime hilu angelou malmou koiwe hilu pallen hilrompwan hape
aleheh mepo mamu nombuwe Yesu iro aliy. Pe hamou, ara impwan
iyapwen te payan, pe hamou iyapwen te ndralkan.
13 Pwen hilu sok yiy hilpa, “Nam, paratapeh amira rang?” Pe pihin ara
ipa, “Hu kanwiri Yapan to kinna mawen, pe tono hape aleheh huiki yiy
kinna aliy, ara pwi.”
14 Pwen ipwai ihipwen, pe irapaiwani yiy pe inime Yesu iro tine ara,
hapeko kinyirowei tehe, ara Yesu pwi.
15 Pwen Yesu isok yiy ipa, “Nam, atarangsi tesah? Pe ata ten hiyeh?” Pe
pihin ara, ipa ndre yiy, ara mbukena piyang. Pwen ipa, “Namandran, kapa
ansap yiy kinna mawen, pwen apwai kisato tehe hape aleheh aniyki yiy
kinyera aliy, pwen andre kuya wiri yiy.”
16 Pe Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Mariya!” Pwen Mariya irapaiwani yiy
pe iyoh iya kili yiy iya nongna kol Hibru, ipa “Raponi” (ndroiyi nongan aro,
ara ipa, Ndramat para Hinonou.)
17 Pe Yesu ipa, “Mbuna ambultuwe yo, paratesah, kunna kili Tomo mapu,
hapeko aya kili nali hu pe apwai kiya kili hu apa, ‘Yo andre kumui kuya
paingan kili Tomo pe Tama wawu yi, pe kuya kili Ngindrai to, pe Ngindrai
tawawu yi.’ ”
18 Pe Mariya para Maktala iya kili ndramiran hu iyapolo nongan para
kiya nese pe ipa, “Yo kunnime Yapan!” Pe iwong iya kili hu iya hu nongan
mepo Yesu kinpwai pwen kinna kili yiy.

Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu

19 Pe iya piyahon para lang sih imu para sandre sih, iro mwonen
ndramiran hu huro harong, pe hu kanwari hu papai topwei, paratesah,
hunoh ta hu pohon para Yutah, ara Yesu isa pe iro tine mwalinga hu pe ipa,
“Ndriya wayis kiro kili wawu.”
20 Iwong tora ihipwen, pwen ipwaingani kinima neken iro niman pe
kesen kene iya kili hu. Pe ndramiran hu, ara pwesai iwiri hu iro mwonen
hu nime Yapan.
21 Pwen iwong imui iya kili hu paiwe ipa, “Ndriya wayis kiro kili wawu.
Tomo, ara ipwandrisa yo, pwen yo upwandrisa wawu yi.”
22 Ipa toro ihipwen, pwen ihili ngohan iya kili hu pe ipa, “Akawiri
Mwoiwan Haiyan.
23 Pwen kapa akatali hu pakut mwomwan ta hu ndramat, ara andre pakut
mwomwan tahu kiyau. Hapeko kapa akantali hu pakut mwomwan tahu
pwi, ara andre kinyau pwi.”

Yesu iyarayah iya kili Tomas

24 Pe ndramira Yesu hamou ngalan Tomas, (mepo ngalan handra yi
Titimus*) ara kinto polo hu iro mwonen Yesu isa pwi.
25 Pwen hu ndramiran hayah i, ara hupwai iya kili yiy hupa, “Yowu
kannime Yapan!”

* **20:24:** TP: Titimus iya nongna kol Aram pe Krik ara hilpwai handra ko tehe “mwan” ENG: “twin”

Hapeko ipwai iya kili hu ipa, “Yo kunpwotisingi lohongo kinna aliy pwi, kipoo kunime hu ndreheyeka nil ita niman, pe kuiki kopwe nimo kiya hape aleheh mepo hu nil iya aliy, pe kuiki nimo kiya kesen.”
26 Pe sandre sih iyamulan, yihu ndramira Yesu huro harong nondriya seu paiwe yi, pe Tomas ara iro sura hu. Pe papai kanwariy, hapeko Yesu, ara isa ko iro tine mwalinga hu. Pwen ipa, “Ndriya wayis kiro kili wawu.”
27 Pe ipwai iya kili Tomas ipa, “Aiki kopwe nimam kisa iye, pe anime nimo. Nimam kiyah kisa pe aikiy kisa kese. Mbuna ahandrundru, pe apwotisingi lohongam.”
28 Pwen Tomas ipwai iya kili yiy ipa, “Wou, ara Yapan to, pe Ngindrai to!”
29 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Wou apwotisingi lohongam, paratesah, annime yo. Lomwes ita kili hu mepo hu kannime yo pwi, hapeko hu pwotisingi lohongahu isa kili yo.”

Ndroiyi nongan hiyan ta Yohanes

30 Pe Yesu, ara imbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke soyon iro mbulmara ndramiran hu, hapeko kantatuluwihu kinto puk iye pwi.
31 Hapeko hu ndraikiya pwoke aro, ara ratuluwihu, pwen andre akapwotisingi lohonga wawu tehe Yesu ara Messayah, pe Noru Ngindrai Kamai. Pwen kapa akapwotisingi lohonga wawu kiya kili yiy, pwen andre akawiri taleh kiya ngalan.

21

Yesu pe ndraikiya pwoke para poya ni

1 Iyamulan, Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu iya Ndran Makaiye Kaliliy*, pe ngalan handra i, ara Kaliliyy. Pe Yesu iyarayah iya kili hu, ara toro:
2 Simon Pita, Tomas (ngalan handra mepo Titimus), pe Nataniyel para kol Kana para kol namandran hape Kaliliy, pe noru Sepeti malmou iyapolo hilu ndramiran malmou i, hu masih, ara huro harong.
3 Pwen Simon Pita ipwai iya kili hu ipa, “Yo nakuya po ni.” Pe hupa, “Yowu andre kasa sura wou.” Pwen huyau huya his ndroi, hapeko ping ara, ara hu kanpo hapesah pwi.
4 Pe mandroulang opu, Yesu, ara iro tine poholeng, hapeko ndramiran hu, ara hu kanyirowei tehe yiy, ara Yesu pwi.
5 Pwen iyoh iya kili hu ipa, “Wawu kowase, wawu po ni ndre pwi?” Pe husomwiy hupa, “Pwi yoh.”
6 Pe ipa, “Akapiyani kahu tawawu kiya pwen te mot para sese ndroi, pwen andre akapo hayah.” Pe iro mwonen hu piyaniy, ara hu kanlahiy para hu kaluwi kahu tahu pwi, paratesah, ni, ara soyo-soyon iya.
7 Pwen ndramira Yesu mepo ndriyan ngara kimbuluhiy yiy ara, ara ipwai iya kili Pita ipa, “Yiy ara Yapan!” Pe iro mwonen Simon Pita ihilingiy tehe ipa, “Yiy ara Yapan,” pwen iwasi ndrohan iya ndrokolon, (paratesah, italiy), pwen ikohis iya ndran.
8 Pe yihu ndramira Yesu hayah i, ara hu suwe ndroi huho ndruwan, iyapolo ni ipep huro kahu, paratesah, hu kanto mawen poholeng pwi, ndrohongan iro poholeng iya, ara tehe mita androsongui. (90
9 Pwen iro mwonen husa poholeng, hu nimei tehe sombule mwan iro neu pe ni iro aliy, pe ndrina nohun hayah i.

* **21:1:** *Kaliliy* Iya nongna kol ta hu Krik ara ipa, “Tiperiyus”

10 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Akawiri ni hayah mepo wawu kanpo,
ara kisa.”
11 Pe Simon Pita ihis iya ndroi pe iluwi kahu iya poholeng. Pe kahu, ara
ipep iya hu ni namandran, ndromwoyahu, ara sangat, yimingui pe timou
(153), pe ni ipep masih, hapeko kahu, ara kinmut pwi.
12 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ipa, “Kiya, akasawiri anandrinai para
ndroulang.” Pe ndramiran hamou kinsok tehe yiy, ara hiyeh pwi, parate-
sah, hu kanpahasaniy tehe yiy ara Yapan.
13 Pwen Yesu isa, iwiri ndrina nohun pe iykiy iya kili hu, pe imbusiy tehen
aliy i, iya ni.
14 Pe aro, ara maporotisap ara, Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu
tandrohongan isa tine kimat.

Yesu iyki Pita iya nokun

15 Pe iro mwonen hu namnam ihipwen, pwen Yesu ipwai iya kili Simon
Pita ipa, “Simon noru Yohanes, ndriyam imbuluhi yo ndrokonan iya hu
melit masih aro, ndre pwi?” Pe ipa, “Ehe Yapan, apahasaniy tehe ndriyo
ara imbuluhi wou.” Pwen Yesu ipa, “Ahang anandrinai kiya kili hu noru
sipsip to.”
16 Pe Yesu ipwai paiwe yi ipa, “Simon noru Yohanes, ndriyam imbuluhi
yo tisingiy, ndre pwi?” Pe Pita ipa, “Ehe Yapan, wou apahasaniy tehe ndriyo
imbuluhi wou.” Pwen Yesu ipa, “Apokere hu noru sipsip to.”
17 Pwen maporotisap i Yesu ipwai iya kili yiy ipa, “Noru Yohanes, ndriyam
imbuluhi yo, ndre pwi?” Pe ipa, “Yapan, apahasani melit masih, pe
apahasaniy tehe ndriyo, ara imbuluhi wou.” Pwen Yesu ipa, “Ahang
anandrinai kiya kili hu noru sipsip to.
18 Upwai ndrokonan isa kili wou, iro mwonen wou mawihou, ara wou
mbukenam ngara asuluye wou, pe aya hape aleheh anamiliy para naya aliy,
hapeko kiro mwonen aya parangoloh, ara nimam andre kiyah pe hamou
andre kisuluye wou, pe kiluwani wou aya hape aleheh mbuwalim para
naya aliy.”
19 Yesu ipa toro para kipwandrohonge kiya kimat mepo Pita andre kiya
nondriyan pe kihiri ngala Ngindrai kiyau aliy. Pwen ipwai iya kili yiy ipa,
“Aho ndruwo!”
20 Pwen Pita irapaiwani yiy pe inime ndramira Yesu mepo Yesu ndriyan
ngara kimbuluhi yiy, ara iho ndruwa hu. (Yiy mepo iyeroh pakeh wiyinere
Yesu iro mwonen anandrinahu iyapolo Yesu ihipwen, pe ipa, “Yapan, hiyeh
andre kiratuni wou?”)
21 Pe iro mwonen Pita inime yiy, isok ipa, “Yapan, pe yiy tapeh?”
22 Yesu isomwi yiy ipa, “Kapa kunamili yiy para kiro manau mwalen
kipoo kumui kusa, pwen, ara handra melit tam pwi. Oho ndruwo ko.”
23 Pwen tunan aro ko, nongan ingau iya kili hu mepo hu pwotisingi
lohongahu tehe ndramira Yesu iye, ara andre kinimat pwi. Hapeko Yesu
kinpa tehe andre kimat pwi, ara pwi, ipa, “Kapa kunamiliy para andre kiro
mwalen kipoo kumui kusa, pwen, ara handra melit tam pwi.”
24 Pwen yiy mepo Yesu ndriyan imbuluhi yiy, ara itiyani hu melit aro
kene, pe iratuluwi hu huya pwan. Pe yowu pahasaniy tehe titiye tan, ara
ndrokonan.
25 Pe Yesu, ara imbusi hu melit hayah soyon i. Kapa melit masih ara
karatuluwi hu kaya pwan, pwen upa ndre kol pwan masih, ara kinlahi noku
hu puk mepo andre karatuluwi hu, ara pwi.

Aposel
Titiye para Mbulya Hu Aposel
English: Acts
Tok Pisin: Aposel
Nongan Imu

Puk iye, ***Titiye para Mbulya hu Aposel***, ara ipo sura nongan ita ***Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy***. Luk aro ko ara iratuluwi puk iye yi. Puk iye ara itiyaniy tehe Mwoiwan Haiyan iyingani sai iya kili hu Aposel, pe hupohowe nongan hiyan ta Yesu iya kol Yerusalem, pe iya nondriya kol malkol namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe iyandrek iya hu mbusungo kol pwan. (Anime Luk 1:8).

Puk Aposel ara itiyani titiye iya sios ata Yesu itine iro mwalinga hu Yutah, pe iyamulan iya namandran pe isalti kol pwan masih kene. Pe Luk ara pakipwainganiy i, tehe mbulya Kristus pe kultuwayi hu ndramat hiyeh huho ndruwan, ara iyinganiy tehe hu melit mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe kinmbusiy kinna kili hu ndramat para Yisrayel, ara kintayah mannan.

Melit sih namandran mepo puk ***Aposel*** iwong iya aliy, ara mbulya Mwoiwan Haiyan, yiy ara Mwoiwa Ngindrai. Mamu, Mwoiwan Haiyan isa pwan kili hu ndramira Yesu iro mwonen lang para Pentekos. Pe iyamulan Mwoiwan Haiyan imwaniyani lohongahu pe iyki pwoke iya kili hu.

Pe puk iye itiyani titiye soyon pe niwen mepo hu Aposel hupohowei iro mwonen huro wong nongan hiyan ata Yesu iya kili hu ndramat. Pe itiyani titiye ta hu ndramat huho ndruwa nongan hiyan ara, pe sios ara ipwoke.

Titiye tahu aposel soyon ara iripo puk ***Aposel***, hapeko titiye soyon ara iwong iya tesah hilu aposel malmou Pita pe Pol hilu mbusiy. Pita, ara yiy hamou ta hu ndramira Yesu, mepo mamu iro tokai iyapolo Yesu. Hapeko Pol ara kinto ndruwa Yesu pwi. Yiy ara iro pwalngani hu ndramat para sios ta Yesu. Hapeko Yesu iyoh Pol para kirayah aposel hamou hiyan, namandran, pe mangalan para poya mbulyan.

Pe nongan hayah iripo nondriya puk iye, iro mwonen Luk pakitiyani hu melit irayah iya kili Pol, ara Luk ipwai ipa, “yowu”. Yihu ndramat soyon lohongahu waison, ara hupa ndre Luk ara ihorokai iyapolo Pol lang hayah, pe kapa kipa “yowu”, pwen inimnim tehe lang ara, Luk iro sura Pol.

Yesu iro mwalinga ndramiran hu pe irip iya kol paingan yang

1 Teyopilus, puk mepo kuntatuluwiy mamu kinna,* ara iwong iya melit masih mepo Yesu ngara kimbusiy, pe ngara kihinuwaniy.

2 Iro mbusiy tehen tora ipoo iya matne lang Ngindrai iwiri yiy iya kol paingan yang. Pe iya pwoke ta Mwoiwan Haiyan ipwandrandrahani hu aposel tan, mepo kintakinimahu, iya sehe mbulen handra-handra para hu kambusiy.

3 Iyamulan para Yesu iya nondriya ngandran pe imat, pwen itine paiwe pe iya pwaingani yiy iya kili hu aposel tan. Pe imbusi hu melit soyon para kipwaingani kaipisan tehe yiy ara kintine ndrokonan. Yiy iyarayah iya kili hu iho nondriya lang mahaangui, pe ipohowe titiye para kolo King Ngindrai iya kili hu.

* **1:1:** Puk mepo kintatuluwiy mamu kinna, ara ***“Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy.”***

4 Pwen hurawurani hu iho nondriya lang sih aro, pe ipwatisingiy iya kili
hu, ipa, “Wawu mbuna akatali Yerusalem na. Tomo kintandranga wawu
pwen tehe andre kiyki yukyuk handra kisata wawu, tehe kunnese kinna.
5 Pe Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat kinna ndran, hapeko kiho
nondriya lang masahayeh opu, wawu andre kawiri paptais kiya Mwoiwan
Haiyan.”
6 Pwen yihu aposel masih ara husa rawure hu husa harong pe husok Yesu,
hupa, “Yapan, andre mahapo iye arawurani hu Yisrayel kasa wule paiwe,
pe tukoro pahandra king hamou tehe para mamu kinna, ndre?”†
7 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kinlahiy para wawu kapahasaniy pwi yoh,
Tomo kopu ipahasani lengen pe nowen mepo kinsaniy. Yiy opu ara yapane
melit masih kene.
8 Hapeko wawu ara andre kawiri pwoke kiro mwonen Mwoiwan Haiyan
kisa ndrita wawu; pe andre wawu katiyani titiye to mepo wawu kannimei
pe kanhilingiy, kiya kili hu koro kol Yerusalem, pe kiya nondriya kol malkol
namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe kiyandrek kiya hu mbusungo
kol pwan.”
9 Yiy iro wong mbulmarahu manau pe irip iro mwalingahu iya paingan
pe kokom hasai iramburihi yiy pe ikulani yiy.
10 Yesu ara kiniyau pwen, hapeko marahu ara iro tis ndron iya yang iro
mwonen iropo iya. Pe indrou pwi ko, ndramat malmou, koiwe hilu pallen,
hilsarayah hilro tine ngilsehu.
11 Pe hilpa toro: “Wawu ndramira Kaliliyy, paratapeh pe mara wawu ita
ndrong iya paingan yang? Yesu ara kopu mepo Ngindrai kinwiri yiy kinna
kol paingan yang, ara andre kimui kiro kol paingan yang tehen aliy opu
kisa pwan.”

Yihu aposel hurakinima Matiyas para kiwiri soiwi mbulya Yutas

12 Pwen hutali pahayi mepo hupohowei Ngondron para hu Holip, pe
humui huya Yerusalem. Pahayi ara, ara ita pakeh Yerusalem; ndrangan
ara tehe kilomita sih o.‡
13 Pe huya rayah huya kol ara pe huya nondriya seu, pe hungas huya
seu sahin ita paingan mepo ngara hu koro aliy. Ngalahu ara iye kene:
Pita, Yohanes, Yamis, Antruw, Pilip, Tomas, Partolomeu, Mattiu, Yamis
NdraAlpeyus, Simon hamou ta hu Selot,§ pe Yutas noru Yamis.
14 Pe hu masih ara ngara hu kawaiyani totohun iya lohongai handra ko,
iyasura hu pihin, pe Mariya tina Yesu iyapolo nali Yesu hu.
15 Iro mwonen lang ara, Pita itine iro mwalinga hu mepo hupwotisingi
lohongahu iya kili Yesu, ndromwoyahu masih iyawule ara sangat pe lungui.
16 Pe Pita ipwai, ipa, “Wawu nali, nongan haiyan ta Ngindrai, ara pwayan
kintayah mannan. Koluw kinna Mwoiwan Haiyan imbusi Tepit pe ipohowe
nongan handra. Nongan ara ipwaingani Yutas, ndramat mepo iluwani hu
hiyeh humbultuwe tahatini Yesu.
17 Yiy ara hamou torou ngara kiro mwalinga rou, pe ngara kisusuye sura
tou kiya mbulya Yapan.”

---

† **1:6:** Koluw kinna, yihu Yisrayel ara huro pahandra hu king tahu imwonen, tehe Tepit pe Solomon. Hapeko iro tandrohonga Yesu isa iro kol pwan, ara hu Yisrayel huro pahandra hu Sisar—hu king ta hu Rom. Pwen pe hu ndramat soyon hupa ndre Yesu andre kirasse hu Rom kayau kaya mawen kolohu, pe kiwiri hu Yisrayel kasa pahandra king hamou tehe tahu para mamu. Lohonge aro ara ndroiyi lohongai para soksok ta hu aposel. ‡ **1:12:** Eng & Greek: A sabbath day’s journey § **1:13:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

18 Yutas iwiri singayai, mepo kenne kultuw mwomwan imbusiy ara, pe
irapaya pwan hambut iya aliy. Iyamulan iyos te payan iya pwan iro pwan
tan ara, pe ndriyan ipet, pe ndriyan irahis, pe ndrinan masih ara isa iho
malore pwan.
19 Pwen hu ndramat masih para Yerusalem ara huhulong tesah kintayah
kinna kili Yutas, pe hupohowe ngala pwan ara iya nongna kol tahu ipa
Akeltama. Ndroiyi nongan Akeltama, ara ipa, “Pwene ndrai.”**
20 Pwen pe Pita ipwai, ipa, “Tehen tora ko, Tepit kintatuluwiy ita Puk
Waliy, ara ipa toro; ‘Pe kolon ara andre kiro mwaihei o, pe andre hamou
kinyen aliy pwi.†† Pe andre hamou kiwiri soiwi mbulyan.’‡‡
21 Tehen tora ko, andre mahapo tukarakinima hamou torou, mwalinga
hu ndramat hiyeh ngara hu koro sura tou, pe ngara hu karakai nondriya
hu lang masih mepo Yapan Yesu iropo iya isa, hape iya hape, mwalinga rou.
22 Mwalinga yihu mepo huro, iro matne Yohanes isumuluwani hu
ndramat, ipoo isa matne lang mepo Ngindrai iwiri Yesu iro kiltou pe kinna
paingan, ara andre tukarakinima hamou tahu ara ko, andre kirayah hamou
towu aposel para kitiyani titiye mepo kinnimei pe kinhilingiy ta Yesu isatine
paiwe.”
23 Pita iwong ihipwen, pwen huyoh hilu ndramat malmou iya ngawan
para hamou tahilu kiwiri noku Yutas. Hamou ara ngalan Yosep mepo
hupohowe ngalan Parsappas, pe ngalan handra yi ara Yustus. Pe hamou
ara ngalan Matiyas.
24 Pwen pe hutohun, hupa, “O Yapan, wou opu apahasani ndriya hu
ndramat masih kene. Wou apwaingani hiyeh ndrokonan ata hilu malmou
aripo, wou antakiniman,
25 para kiwiri soiwi mbulya Yutas pe kisusuye sura yowu, kiya mbulen
towu aposel. Paratesah, Yutas kintali mbulyan pe kinna kol mepo para kiya
aliy.”
26 Pwen pe hurakowe hilu, pe kau ara ipwaingani Matiyas. Pwen pe yiy
ara iwiri noku Yutas, pe irayah hamou ta hu aposel. Pwen hundromwa yiy
iyasura hu songui pe hamou.

2

Mwoiwan Haiyan isa pwan iro mwonen lang para Pentekos

1 Pwen lang namandran para Pentekos* irayah, pe yihu masih ara
humbultere hu huro wule seu hawum o.
2 Pe indrou pwi ko, ngasa melit tehe nguluwa nohai namandran, ara iro
kol paingan yang pe isa pwan, pe isong isa pe isilihi nondriya seu masih
mepo hurompwan aliy.
3 Pwen hunime mwan iyat, mwensen tehe hu kalame ndramat, ara huyos
husa pe humasumbuwe huya ndrita paya hamou-hamou tahu masih.
4 Hu masih kene, ara Mwoiwan Haiyan iya nondriyahu, pe hupep topwei.
Pe Mwoiwan Haiyan iyki nongan iya kili hu, pe huwong iya hu nongna kol
handra-handra.
5 Pe iro mwonen lang ara, yihu Yutah hayah, mepo ngara hu koro
pahandra nohowai ta Ngindrai, ara huyau hape-hape husa Yerusalem i.

** **1:19:** Iya nongna kol torou Nali, ngara tukapa, “ndrohondrondroi.” †† **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 69:25 ‡‡ **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 109:8 * **2:1:** Pentekos ara lang namandran para pwesai para poya anandrinai iyau piyang. Pe ngara kisarayah lang mayimingui iyamulan para lang namandran Pasopa. Anime puk Mbulya Hu Pris (Leviticus) 23:15-22

Yihu ara hu ndramira hu kol namandran masih para kol pwan masih kene pahandra yang.
6 Pe iro mwonen huhilingi ngasa nohai ara, yihu ndramat soyon iya lohongahu indrap pe huhumbuh husa wule, paratesah, huhilingi hu ndramira Yesu, ara huro wong iya nongna kol ata hamou-hamou tahu.
7 Pe mwoiwahu ihin pe huro lohonge soyon, hupa, “Akahilingiy! Hu masih hutora wong, ara hu ndramira Kaliliyy opu, ndre?
8 Pwen tehen tapeh pe worou hamou-hamou turopo hilingi hutora wong iya ndringe nongna kolorou imwonen?
9 Worou tuyau kol Partiya, Mitiya, pe Elam. Pe hayah torou ara tuyau te kol namandran hape Mesopotamiya, Yutiya, pe hu kol namandran iya Kapatosiya, Pontus, pe Esiya,
10 pe kol namandran hape Prikiya pe Pampiliya, pe kol namandran masih Yisip pe hu kol namandran hape nondriya kol Lipiya mepo hutora pakeh kol ngawan Sairini. Pe worou hayah, ara tuyau te kol Rom tusa turopo iye hapeko.
11 Worou Yutah, iyasura hu Ndramira Lah mepo hutopo tohun husa sura tou, pe worou para mbuson Krit pe kol namandran iya Arapiya, ara worou masih tuhilingi hu, huropo pohowe kinima pwoke ta Ngindrai iya nongna kolorou imwonen.”
12 Yihu masih mwoiwahu ihin, pe huro lohonge soyon iya. Pwen huro wong mwalingahu, hupa, “Melit mahapo irayah, ara ndroiyin tesah ndrokonan?”
13 Hapeko yihu hayah tahu ara huro pwasimiri hu, hupa, “Huyin ndrunu wain howen soyon iya pe iringi hu, ndre?”

Pita iwong iya kili hu ndramat

14 Pwen Pita itine iyasura hu songui pe hamou, pe iwong namandran iya, iya kili hu ndramat, ipa, “Wawu Yutah pe wawu mepo wawu sa ropo Yerusalem, ara akahilingi nokulani sehe melit nakupwai.
15 Wawu mbuna akapa ndre yihu ndramat aripo ara huyin ndran pe hu topo mbui, pwi yoh. Mahapoko mandroulang, pe paramwandrai ara hira mandrosih o.
16 Melit mahapo irayah, ara tehe Poropet Yowel kiniwong pwen mamu kinna aliy:
17 Ngindrai ipwai, ipa, ‘Lang itapo isa kamulan masih,
andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramat masih.
Pe noru wawu hu kamai pe pihin, ara andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet,
pe hu wihou tawawu, ara andre hu kanime taltan,
pe hu parangoloha wawu, ara andre hu kanihiyani hu nihinih.
18 Pe andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramiro para poya mbulyo, kamai pe pihin,
pe andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet.
19 Pe yo andre kumbusi hu kinima pwoke handra-handra karayah yang,
pe andre kumbusi hu kaipisa melit handra-handra yi karayah koro mbulu pwan,
tehe ndrai pe mwan pe kosumwan mabuniyan andre kirayah.
20 Pe paramwandrai ara andre kipaiwaniy pe kilokuh,
pe walah ara andre kipaiwaniy pe kilam tehe ndrai.
Melit masih aro kene, ara andre kirayah kimu kihipwen, kamulan lenge Yapan namandran iya pe nonowan iya, ara andre kisarayah.
21 Pe hu ndramat masih mepo hu andre kayoh

kiya ngala Yapan, ara Yapan andre kisopwat hu.'
22 Wawu ndramira Yisrayel, akahilingi nongan aro; Yesu, ndramira
Nasaret, ara Ngindrai ipwandrisa yiy isa pwan mwalinga wawu. Pe
Ngindrai imbusi hu ndraikiya pwoke, hu kinima pwoke, pe hu kaipisa
pwoke, ara iro ndruwa Yesu. Wawu mbukena wawu kanpahasaniy pwen.
23 Ndramat ara, ara Ngindrai kiniyki yiy kinsa kili wawu tehe kinlohon-
ganiy pe kinpahasaniy pwen mamu kinna. Tunan wawu ko, pe wawuiki
yiy iya nima hu ndramat pwassin, pe hurayi yiy pe hurapaingi yiy iya kei
tondrih pe imat.
24 Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe, pe itali yiy isa mawen
ngandran nopwaran para kimat. Paratesah, kimat ara kinwenei para
kikaituwe yiy pwi.
25 Tepit iwong hape iyatan mamu, ipa,
'Yo ngara kunime Yapan kiro pakeh kili yo lang masih.
Kinlahiy para hapesah kipanohowani yo pe kulelen ara pwi.
Paratesah, yiy ara iripo ndrahaso iyapwen te nimo mot.
26 Tehen tora ko, ndriyo ara ipwes, pe kalame ara irawuloh;
nombuwe ara iripo mwoimwoi pe iripo hinehes iya sehe melit itapo
isa.
27 Wou anlahi atali mwoiwo kiro ndrohonoku hu suw pe koyum kimayit to
ara pwi yoh.
Pe andre antali ndramat haiyan tam mepo antakiniman, para kipwala
ara pwi yi.
28 Wou anpwaingani saya taleh pwen kinsa kili yo.
Andre aiki pwesai kipep kisa kili yo; ndroiyin ara ko urupo mbul-
maram.'†
29 Wawu nali, nakuwong imwonen kisa kili wawu kiyata tumburou Tepit.
Yiy ara kinimat pe hu kantoni yiy, pe ndrohonokun mepo huroni yiy iya aliy
ara iripo mwalingarou, ipoo isa matne lang mahapo.
30 Hapeko Tepit ara yiy poropet hamou, pe yiy ipahasaniy tehe Ngindrai
kintandrangan tehe ndrayen hamou kamulan andre kiwiri nokun tehe
king.
31 Tepit ara kinnimei pwen, koluw mamu kinna, sehe melit nakirayah ka-
mulan; pe iwong iya kimat pe titine ta Kristus—tehe yiy kinto ndrohonoku
hu suw pwi, pe nombuwen, ara kinpwala pwi.
32 Yowu ndramat masih aripo, yowu kannimei pwen, pe yowu ropo
tiyaniy isa kili wawu, tehe Ngindrai ara kinhingini ndramat Yesu aro, pe
kintine paiwe.
33 Pe Ngindrai kiniwiri yiy kinna paingan pe imirampwan niman mot. Pe
yiy iwiri Mwoiwan Haiyan iro kili Taman mepo kintandrangan kinna aliy,
pe itilingi sehe melit mepo wawu topo hilingiy, pe topo nimei kene.
34 Pe Tepit ara kinna kol paingan yang mapu, hapeko ipwai, ipa,
'Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
"Asampwan kapwen te nimo mot,
35 kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam." '‡
36 Tehen tora ko, wawu payumwa wum masih kene para Yisrayel,
akapahasaniy hiyan tehe Yesu mepo wawu rapaingi yiy iho kei tondrih,
ara Ngindrai kintakiniman pe kintayah Yapan pe Kristus kene."

† **2:28:** Puk Waliy (Psalm) 16:8-11 ‡ **2:35:** Puk Waliy (Psalm) 110:1

37 Pwen yihu ndramat masih ara huhilingi Pita iwong pe nongnan ara
iwiri lohongahu imwonen, pe husok yiy iyapolo hu aposel, hupa, “Wawu
nali, yowu andre kambusiy tehen tapeh?”
38 Pe Pita isomwi hu, ipa, “Akarapaiwani ndriya wawu masih, pe akawiri
paptais, kiya ngala Yesu Kristus; para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan
tawawu kayau. Pe wawu andre kawiri Mwoiwan Haiyan tehe yukyuk.
39 Koluw Ngindrai kinpwatisingiy tehe andre kiyki Mwoiwan Haiyan
kisata wawu pe noru wawu hu, pe hu ndramat hutora mawen kili wawu,
pe kisata hu mepo Yapan Ngindrai andre kiyoh hu.”
40 Pwen Pita iyki susura nongan para hu koro rapapahan, pe ipwan-
drandrahani hu, ipa, “Akoro papahan, matisan wawu kawiri nopwaran
mwalinga hu ndramira tandroindroi para mahapo.”
41 Pe hu mepo welehu iso iya nongna Pita, ara huwiri paptais. Pwen
imwonen lang ara ndromwoya hu ndramat ara ihon iya matipou (3,000),
iyapolo hu para mamu.

Kultuw para susuye iyawule tahu hiyeh, mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu

42 Pwen yihu ndramat masih ara, huiki lohongahu masih iya hinonou
mepo hu aposel huroikiy, pe iya kultuw para mbultere iyawule, pe iya
kultuw para namnam iyawule, pe iya totohun.
43 Pe hu ndramat masih ara huteleh, pe hu aposel ara huro mbusi hu
kinima pwoke handra-handra, pe hu kaipisa ndraikiya pwoke soyon iya.
44 Yihu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ara huro
susuye iyawule, pe melit ta hu hamou-hamou, ara iyarayah tehe men-
menahu masih.
45 Pwen hupo pehei iya pwenehu pe menmenahu masih, pe huwiri kenne
melit ara, pe hurahihiriy mwalinga hu mepo hundroisiy.
46 Lang masih ngara hu kayawule nondriya kowa yumwa totohun
namandran, pe hu ngara kanamnam kiro suwe hu hamou-hamou kiyasura
pwesai pe ndriya wayis.
47 Yihu ngara kahari ngala Ngindrai kiya paingan, pe ndriya hu ndramat
masih ara iwayis iyatahu. Pe lang sih tehe sih, Yapan ngara kiposura
ndromwoyahu, mepo Ngindrai ngara kisopwat hu.

3

Pita isopwoyani ndramat hamou ndrikan imat

1 Lang sih piyahon, Pita hilu Yohanes hilu ro tokai nakaya yumwa totohun
namandran para kaya tohun. Pe paramwandrai ara iho maroyoh mepo
irahihini lenge totohun imwonen.
2 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou, ndrikan mwomwan
masehe ndriya tinan, isa yumwa totohun namandran. Pe lang masih ngara
hu kasaiki yiy kiro pohokaram para yumwa totohun namandran mepo
hupohowei Pohokaram Mwayih iya. Pe ngara kiro sosoying singayai kili hu
ndramat mepo ngara hu kasong kaya kowa yumwa totohun namandran.
3 Iro mwonen inime Pita hilu Yohanes hilu ropo nakasong kaya nondriya
kowa yumwa totohun namandran, isok singayai kili hilu.
4 Pe Pita hilu Yohanes mara hilu ara indrong tan, pe Pita ipwai, ipa,
“Maram kisa kili youlu!”
5 Pe ndramat ara maran itis tahilu, ipa ndre kipo hapesah kili hilu.

6 Hapeko Pita ipwai, ipa, “Siliwa pe kolt ara kinto kili yo pwi yoh, hapeko
sehe melit iripo kili yo, ara nakuikiy kisatam. Iya ngala Yesu Kristus para
Nasaret, atine pe arakai!”
7 Pwen Pita imbultuwe niman mot pe isoli yiy itine, pe hape pwi ko,
ndrikan pe kombura ndrikan ara ipwoke.
8 Pe yiy ikohis isa iro tine. Iro mwonen ara, irikai pe isong iya nondriya
yumwa totohun namandran iyapolo hilu. Yiy iro tokai pe iro kohis, pe iro
hiri ngala Ngindrai iya polon. 9 Pe yihu ndramat masih hunime yiy iro tokai
pe iro hiri ngala Ngindrai,
10 ara huyirowei tehe ndramat ara, ngara kirompwan pohomara Karam
Mwayih para yumwa totohun namandran, pe ngara kiro sosoying. Pe
hunime yiy kinna hiyan, pe huteleh mwomwan, pe lohongahu ara indrap
iya sehe melit kintayah kili yiy.

Pita iwong iya kili hu ndramat

11 Pwen ndramat ara iro mbultuwe Pita hilu Yohanes. Pe yihu ndramat
masih mwoiwahu ihin, pe hungap husa kili hu huro ndrohonoku ngohon-
goh haroh, ngara hu kapohowei ndrohonoku ngohongoh ta Solomon.
12 Pita inimei tehen tora pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramira
Yisrayel, mwoiwa wawu ihin iya tesah? Pe paratapeh mara wawu itis tolu
tehen tora? Wawu pa ndre youlu ara haiyan, pe youlu mbusi ndramat iye
irikai iya pwoke tolu? Pwi yoh!
13 Ngindrai ta Apraham, Yisak, pe Yakop, pe Ngindrai ta tumburou hu,
ara ihari ngala ndramiran para poya mbulyan, Yesu, iya paingan. Wawuiki
ndramat ara para hu katingundrun. Pe iya iro mbulmara Pailat, pe Pailat
pakitali yiy kiyau, hapeko wawuiki ndruwa wawu iyatan.
14 Yesu ara, yiy Haiyan pe Ndramat Imwonen masih, hapeko wawuiki
ndruwa wawu iyatan. Pe wawu sike Pailat para kitali ndramat hamou para
tingundru ndramat kisa ngawan kili wawu.
15 Pe wawu tingundru ndramat mepo yiy ndroiyi taleh. Hapeko Ngindrai
ihingini yiy itine paiwe pe youlu nimei pe topo tiyani titiye tan.
16 Lohonga youlu ipwotisingi Yesu, pe iya ngala Yesu opu, ndramat
aro mepo wawu topo nime yiy pe wawu pahasani yiy, ara kinpwoke.
Yesu mbukenan ipwokeyani lohonga youlu para kapwotisingi yiy, pe iya
sai ariya ko ndramat aro irayah hiyan masih, tehe ita mbulmara wawu
mahapo.
17 Kiya, wawu nali, upahasani tehe wawu pe hu pohon tawawu, ara
wawu kowu pe wawu mbusi kultuw tora.
18 Hapeko iye ara sehe lohongai Ngindrai kinpwai koluw kinna iyau
poho hu poropet tan masih, tehe Kristus andre kiya nondriya nopwaran
namandran. Pe iya kultuw tawawu ko mahapo lohonga Ngindrai kintayah
mannan.
19 Pwen pe akarapaiwani ndriya wawu pe akarapaiwani wawu kasa
kili Ngindrai. Pwen pe Ngindrai kirapiyani hu pakut mwomwan tawawu
kayau,
20 pe pwoke howen kiyau kili Yapan pe kisuluyani wawu lang ara. Pe yiy
kinpwandrisa Kristus, mepo kintakiniman, kinsa kili wawu; pe ndramat
ara, yiy Yesu kopu.
21 Yiy andre kiye ndron kol paingan yang, kipoo lang kisarayah mepo
Ngindrai andre kimbultani melit masih kamui karayah howen, tehe
Ngindrai kinwong pwen kinyau poho hu poropet haiyan para koluw.

22 Tehe Mose kinpwai, kinpa, ‘Yapan Ngindrai andre kirakinima hamou
ita mwalinga yowe wawu hu imwonen, para kirayah poropet tehe yo. Pe
wawu kahilingi nongan masih nakipwai kisa kili wawu.
23 Kapa sehe ndramat kinhilingi poropet ara pwi, Ngindrai andre kira-
mate yiy kimat, pe ngalan andre kiya pwi masih kiro mwalinga hu Yisrayel.’
24 Hu poropet masih iro matnen kili Samuwel pe isa, yihu masih mepo hu
kanwong kinna, ara hu kanpohowei pwen kinna, iya sehe melit kintayah
nondriya hu lang mahapo.
25 Wawu ara ndraye hu poropet, pe wawu tora nondriya tapaniu mepo
Ngindrai kintapaniu kinnasura tumbu wawu hu kinna. Tehe kinpwai kinna
kili Apraham, kinpa, ‘Andre kutoholi hu ndraisih masih kene para kol
pwan, ara kiyau kili wou.’
26 Ngindrai ihingini ndramiran Yesu, pe ipwandrisa yiy isa kili wawu
mamu para kitoholi wawu. Pe nakitoholi wawu kiya sai tehe toro:
andre kirapaiwani wawu hamou-hamou kasa mawen hu kultuw pwassin
tawawu.”

4

Pita hilu Yohanes hilro tine mbulmara hu Sanhetrin

1 Pita hilu Yohanes ara hiluro wong iya kili hu ndramat manau, pe hu pris,
pe ndramat mepo yiy namandran tahu makundrayin para yumwa totohun
namandran, pe iyasura hu Satyusiy ara husa kili hilu.
2 Yihu ara yihu ro lohonge soyon, paratesah, hilu ara hilro hinuwani
hu ndramat iya titiye ta Yesu imat pe itine paiwe. Pe hinonou ara, ara
ipwainganiy tehe hu ndramat masih andre kamat pe katine paiwe.
3 Pwen pe yihu mbultuwe tahatini hilu, pe huiki hilu iya nondriya kou,
ipoo iya masan lang sih i, paratesah, kol ara kinpiyah pwen.
4 Hapeko hu ndramat soyon mepo huhilingi nongna hilu, ara hupwo-
tisingi lohongahu. Pe ndromwoyahu ara ihon pe irayah tehe mayipou
(5,000).
5 Iya lang sih i, hu poho kol, pe hu yapane kol pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara husa wule nondriya kol namandran
Yerusalem,
6 iyapolo Annas, pris ihohin ta hu pris masih kene, pe iyasura Kaiyapas,
Yohanes, Aleksanter, pe iyapolo hu ndramat hayah mepo hu ndraye pris
ihohin ta hu pris masih kene.
7 Pe huiki Pita hilu Yohanes ara hilro tine mbulmara hu masih. Pe
husike hilu, hupa, “Walu wiri sehe pwoke ndrokonan, pe iya ngala hiyeh
ndrokonan walu mbusiy tehen tora?”
8 Pwen Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Pita pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
pohon pe yapane kolorou para Yisrayel,
9 kapa wawu yoh youlu sa mahapo iya kultuw hiyan mepo youlu mbusiy
iya kili ndramat mepo ndrikan mwomwan, pe wawu nakasok youlu kiya
tunan tesah pe irayah hiyan paiwe,
10 pwen akahilingiy pe akapahasaniy: wawu topo aripo pe ndraye hu
Yisrayel masih, tehe iya ngala Yesu Kristus para Nasaret, ndramat aripo
mepo iripo tine mbulmara wawu kintayah hiyan. Wawu tingundru Yesu
imat iho kei tondrih hapeko Ngindrai ara kinhingini yiy kintine paiwe.
11 Yesu ara ko, ara yiy ‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu humwis-
naniy, ara kintayah pat para sotuna seu.’
12 Kinwene ndramat hamou i kisopwat worou pwi, Yesu opu iwenei.
Paratesah, mwalinga worou ndramat masih, Ngindrai ara kiniyki ngala

ndramat hamou i, iripo kol pwan pahandra yang, mepo iwenei para kisopwat worou ndramat, ara pwi yoh—ngala Yesu opu.”

13 Iro mwonen yihu ndramat namandran husa yirowei tehe Pita hilu Yohanes ara hilu kanna nondriya hinonou pwi, pwen hupa ndre hilu ara ndramat o mwaihei opu. Hapeko yihu nimei tehe hilu rahatini hilu pwokeyan, pe mwoiwahu ihin. Pe huyirowei tehe hilu ara ngara koro sura Yesu.
14 Pe yihu nime ndramat mepo kinna hiyan, ara iro tine polo hilu yi. Pwen pe hu kanlahiy para kasomwi hilu, ara pwi.
15 Pwen yihu pwandrandrahaniy iya kili hilu para kaya ngawan ndro-honoku mbultere tahu Sanhetrin na. Pe huyen pe huro mburi nongan mwalingahu.
16 Pe husok, hupa, “Kiya, worou andre kasahaye hilu? Hilu kanmbusi ndraikiya pwoke handra namandran, pe yihu masih topo Yerusalem ara kanpahasaniy topwei; pe worou andre kanlahiy para kakulaniy pwi.
17 Hapeko matisan nongan ara kingau kiropo kiya kili hu ndramat masih. Pwen pe tukapanohowani hilu para hilu mbuna katiyani ngala Yesu kiya kili ndramat hamou paiwe.”

18 Pwen yihu yoh hilu hilmui hilsa paiwe, pe hupwandrandrahani hilu para hilu mbuna kapohowe ngala Yesu, pe mbuna kahanuwani hu ndramat kiya ngala Yesu paiwe yi.
19 Hapeko Pita hilu Yohanes ara hilu somwi hu, hilpa, “Wawu mbukena wawu kalohonganiy sehe melit ndrokonan imwonen iya mbulmara Ngindrai—Yowu kahilingi wawu, ndre yowu kahilingi Ngindrai? Wawu mbukena wawu kapiraniy.
20 Sehe melit mepo yowu kannimei, pe yowu kanhilingiy, ara yowu kanlahiy para kahatohai nongan para aliy pwi yoh.”

21 Pwen yihu ndramat namandran para poho kol ara, ara huiki nongan hayah pwokeyan pe tahakulan, para pakapanohowani hilu kiya aliy ihipwen, pwen yihu pwandrisa hilu hilyau. Yihu ro lohonge ndrit iya sehe sai para hu kasingori hilu, paratesah, yihu ndramat masih, ara huro hari ngala Ngindrai iya paingan, iya tesah kintayah.
22 Paratesah, ndramat mepo Pita hilu Yohanes hilu mbusi kinima pwoke iyatan pe iya hiyan, ara hayou tan iro mahaangui pe ndromwan.

Totohun tahu mepo hupwotisingi lohongahu

23 Iyamulan para yihu tali hilu hilyau ihipwen, Pita hilu Yohanes ara hilu mui hilyarayah hilya kili hu ndramira hilu imwonen. Pe hiltiyani nongan masih mepo hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, ara hu kanpwai kinna kili hilu iya aliy.
24 Pe iro mwonen huhilingi nongan aro, pwen yihu masih ara huhuri mbulukoyu totohun tahu iyawule iya kili Ngindrai, hupa, “O Yapan, Wou opu. Wou anmangsani kol pwan pe hu kol yang, iyapolo ndras pe melit masih hu tora aliy.
25 Mwoiwam Haiyan iyki nongan iya poho ndramat para poya mbulyam Tepit, ara yiy tumburou, pe ipa,

‘Paratapeh pe hu ndraye ndramat masih hundrangis?
Pe paratapeh pe hu ndramat hapat-hapat humburi nongan o mwaihei para kambusi kultuw mwomwan?

26 Hu king para kol pwan ara husa mbultani hu,

iyapolo hu yapane kol, para kapo pahun kiya kili Yapan pe kiya kili ndramiran, Kristus.'*
27 Ara ndrokonan tehe Herot iyapolo Pontiyus Pailat iyapolo hu Ndramira Lah,† pe iyapolo hu ndraye Yisrayel, ara hu masih hurawure hu topo kol namandran iye, pe humburi nongnahu para kamwisnani ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu, mepo antakiniman.
28 Yihu kanmbusi melit masih kene ara, iyau ndruwa nongnam opu mepo anpwandrandrahaniy mamu kinna tehe andre kirayah.
29 Mahapo, Yapan, wou annimei sehe nongan hu pakapanohowani yowu kaliy. Pwen aiki pwoke para yowu, ndramiram para poya mbulyam, koro tine pwokeyan para kapohowe nongnam.
30 Aiki nimam kiya ndrita hu ndramat humwa para hu karayah hiyan, pe ambusi hu kaipisa pwoke pe ndraikiya pwoke handra-handra kiya ngala ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu."
31 Yihu tohun ihipwen opu, pe kol hape mepo hurakomwe hu huro aliy, ara inunuw. Pe Mwoiwan Haiyan isa pe isongorani hu masih pe hupep, pe irahatini hu para hu kapohowe nongna Ngindrai.

Hu mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutainge menmenahu

32 Yihu mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ara ndriyahu pe lohongahu iro handra kopu. Ndramat hamou-hamou neren kinhopo kinna melit tan mbukenan pwi, hapeko melit tahu hamou-hamou ara irayah tehe menmenahu masih.
33 Yihu aposel hu ngara kapohowe titiye mepo hunimei, tehe Yapan Yesu ara imat pe kintine paiwe; pe nongnahu ara pwokeyan pe tahakulan iya. Pe pahas ta Yapan ara iro ndrita hu masih.
34 Pe mwalinga hu masih, ara hamou tahu kinho ndroisiy pwi; paratesah, yihu mepo mapwenehu ndre masuwehu, ara hupo pehei iya menmenahu ara, pe huwiri singayai iyau aliy isa,
35 pe husaikiy isa mbulmara hu aposel. Pwen hutainganiy iya kili hu ndramat mepo hundroisiy.
36 Yosep ara ndramira Lepi hamou; yiy ara para mbuson Saiprus. Pe hu aposel hupohowe ngalan handra yi, ara Parnapas. (Ndroiyi ngalan iya nongna kolohu, ara ipa, "Ndramat para kisotini ndramat.")
37 Yiy ara ipo pehei iya pwenen hambut, pe isaiki singayai para aliy isa mbulmara hu aposel.

5

Ananiyas hilu Sappira

1 Porosih aro ndramat hamou ngalan Ananiyas iyapolo nambuyun Sappira, ara hilu yi hilyapo pehei iya pwene hilu hambut.
2 Pwen Ananiyas iwiri kenne pwene hilu pe ikulani hape para aliy, pe nambuyun Sappira ara ipahasaniy i. Pe ndromwan, ara isaikiy masih iya mbulmara hu aposel, pe iyunguraniy tehe kenne pwene hilu masih kene ara kiniykiy topwei.
3 Hapeko Pita ipwai, ipa, "Ananiyas, paratesah pe Sinai isa nondriyam pe apapwasike Mwoiwan Haiyan, pe akaituwe kenne pwan hape ita ndron kili wou?
4 Wou anpopehei kinna pwenem mapu, pwan ara, ara pwenem imwonen, ndre? Pe anpopehei kinna aliy pwen, pe kennen masih kene ara

* **4:26:** Puk Waliy (Psalm) 2:1-2 † **4:27:** Eng: Gentiles

menmenam, ndre? Paratesah ndrokonan pe alohongani kultuw ara iro ndriyam? Wou ara anpwasike ndramat pwi yoh; hapeko apapwasike Ngindrai."

5 Pwen Ananiyas ihilingi nongan aro ihipwen opu, iyos iya pwan o, meren. Pe hu ndramat masih mepo huhilingi tesah irayah, ara nohowai namandran iya, iwiri hu.

6 Pe yihu wihou hayah hutine husa, pe husumwa nombuwen pe huhuriy iya ngawan, pe huyaroniy.

7 Iya ndruwa paramwandrai maroyoh ihipwen, nambuyun isa nondriyan i. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit mepo kintayah pwen.

8 Pwen Pita isike yiy, ipa, "Apwai kisa kili yo na, ara ndrokonan tehe kenne pwene walu Ananiyas ara ndromwoyan tehen iye ko?" Pe isomwi yiy ipa, "Ehe; kennen ara ariya ko."

9 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, "Paratesah walu nambuyum almburi lohonga walu iyawule handra ko, para walu pakanohonou Mwoiwa Yapan? Animei! Yihu mepo huyaroni nambuyum, ara husa hutora pohomara karam mahapo, pe andre hu kahari wou aya ngawan tehen aliy yi."

10 Hape pwi ko, iyos iya pwan iro ngondro ndrika Pita, pwen o, meren. Pwen hu wihou ara, husa nondriyan pe hunimei tehe Sappira ara kinimat pwen. Pwen huhuri yiy pe huya roni yiy iya iye ngilse nambuyun.

11 Pwen nohowai namandran iya, ara iwiri hu ndramira sios masih, pe iyasura hu ndramat hiyeh huhilingi melit ara irayah.

Hu aposel husopwoyani hu ndramat soyon

12 Yihu aposel ara humbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke, pe hu kinima pwoke handra-handra soyon iya iro mwalinga hu ndramat. Pe yihu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu, ara ngara hu kasa mbultani hu kawule koro ndrohonoku ngohongoh ta Solomon.

13 Pe hu ndramat hayah i, ara ngara hu kasikiye hu aposel, hapeko ngara hu kanoh pe kahandrundru para kayasura hu.

14 Hapeko hu ndramat hayah i mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, hu kamai pe hu pihin kene, ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya.

15 Pe ariya ko pwi, huro sap hu ndramat humwa husa ngawan pe humwaniyani hu huro ndrita hu yokyok pe hu sou huye sai. Pe hupa ndre sumwoiwa Pita andre kihis kiya ndrita hu hayah tahu kiro mwonen kisayau, pe andre hu karayah hiyan.

16 Tehen tora ko, hu ndramat soyon iya para hu kol mepo hurakayani kol namandran Yerusalem, ara husap hu ndramat humwa, pe hu ndramat mepo hu payit huro ndritahu pe hupwalngani hu, ara husa yi. Pe hu masih ara huya hiyan topwei.

Hu tandroyani hu aposel

17 Pwen pe pris ihohin ta hu pris masih kene, iyapolo susuran hu, hu mepo para kili hu Satyusiy, ara humaimai pe hundrangis anahu.

18 Pwen huya pe humbultuwe hu aposel pe huwasi tahatini hu, pe huyaiki hu huya nondriya kou mepo hu ndramat para tandroindroi ngara hu koro aliy.

19 Hapeko iro mwonen ping ara, angelou hamou ata Yapan isa pe itipe hu papai para kou, pe iwiri hu aposel huya ngawan, pe ipwai iya kili hu ipa,

20 "Akaya pe akoro tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe akapohowe nongan para kultuw masih para taleh howen iye, ara kiya kili hu ndramat."

21 Pwen huro ndruwa nongna angelou. Pwen makohuping o, hu aposel
ara husong huya kowa yumwa totohun namandran tehe angelou kinpwai
kinna kili hu pwen, pe huro hinuwani hu ndramat.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene pe iyapolo susuran hu ara
husarayah, pe huyoh hu Sanhetrin—mbultere ta hu yapane Yisrayel
masih—ara husa harong. Pwen hupwanos iya kou para hu kawiri hu aposel
kasa.
22 Pwen hu makundrayin ara huyarayah huya kou, hapeko yihu nimei
tehe hu aposel, ara hu konto nondriyan pwi. Pwen humui huya, pe hutiyani
melit masih ara, iya kili hu namandran,
23 hupa, “Yowu ya pe yowu nimei tehe papai masih para kou ara
kanwariy tisingiy. Pe hu ndramat para memere ara huro tine pohomara
papai masih. Hapeko iro mwonen yowu tipe hu papai ara, yowu kannime
hamou kinto nondriyan pwi.”
24 Pwen ndramat iya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro
memerani yumwa totohun namandran, iyasura hu namandran tahu pris
ara huhilingi nongan ara, pe huro lohonge soyon, hupa, “Aripo sehe melit
ndrokonan?”
25 Pwen ndramat hamou ara isarayah pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Akahilingiy! Hu ndramat mepo wawuiki hu huro nondriya kou, ara
mahapo hutora tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe hu tora
hinuwani hu ndramat.”
26 Pwen ndramat mepo namandran ta hu makundrayin iyasura ndrami-
ran hu, ara huya wiri hu aposel husa. Hapeko yihu kanluwi tarahani hu
pwi, paratesah, yihu nohowani hu ndramat, matisan hu kasolpwa hu kaya
pat.
27 Pwen yihu wiri hu aposel husa pe husaiki hu huro tine mbulmara hu
Sanhetrin, pe pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipiye paya nongan ipa,
28 “Yowu kanpwatisingiy pwokeyan kinsa kili wawu, tehe wawu mbuna
akahanuwani hu ndramat kiya ngala ndramat ara. Hapeko pwi! Hinonou
tawawu ara kinsilihi topwe nondriya kol Yerusalem masih, pe wawuiki
konan isa ndrita yowu tehe yowu tingundru ndramat ara, pe yowu andre
kawiri koran.”
29 Pwen Pita iyasura hu aposel husomwiy, hupa, “Yowu andre koho
ndruwa nongna Ngindrai hamou opu, pe nongna hu ndramat, ara pwi.
30 Ngindrai ata tumburou hu ara ihingini Yesu itine paiwe. Yiy mepo
wawuiki yiy para hu karapaingi yiy kiho kei tondrih para kimat.
31 Ngindrai kinwiri yiy kinna paingan pe itampwan niman mot. Yiy
ara tehe Noru King, pe Ndramat Para Kisopwat hu ndramat. Pwen pe
ita rasaya worou Yisrayel para karapaiwani ndriyarou, pe andre kitali hu
pakut mwomwan torou.
32 Yowu nime hu melit masih ara pe yowu topo tiyaniy, pe Mwoiwan
Haiyan ata Ngindrai iripo tiyaniy tehen aliy yi—yiy mepo Ngindrai ngara
kiykiy kiyata hu hiyeh ngara hu kahilingi yiy.”
33 Pwen iro mwonen hu namandran ara huhilingi nongan aro, ndriyahu
isin tahu, pwen tehe hu pakatingundru hu aposel.
34 Hapeko hamou tahu namandran ara, ngalan Kamaliyel, yiy itine
mwalingahu. Pe yiy ara Parisiy hamou, pe ndramat hamou para kihin-
uwani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih kahaiyani yiy.
Pe itine iro mbulmarahu para Sanhetrin, pe ipwatisingiy para hu kawiri hu
aposel kaya koro ngawan hape namu.

35 Pwen Kamaliyel, ara ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramira Yisrayel, kapa wawu pakambusi sehe melit kiya kili hu ndramat aro, ara akatuluwaniy kiya hiyan namu.
36 Mamu hape kinna, Teutas ara isarayah pe isikiye yiy, tehe yiy ara ndramat hamou mangalan, pe ndramiran hu ara hurayah pakeh tehe mahaangat. Hapeko hu ndramat hayah hutingundrun, pe hu masih mepo huhilingi yiy pe huyehelun ndruwan, ara humasumbuwe topwei. Pe ngalan ara iya mwaihei o.
37 Pwen iyamulan hape yi, Yutas ndramira Kaliliyy ara isarayah iho mwonen nondriya lenge yukuya ngala ndramat. Yiy ara isuhuri hu ndramat hayah pe iluwi hu huho ndruwan. Hapeko hu hayah hutingundrun i, pe hu mepo huhilingi yiy pe huyehelun ndruwan ara humasumbuwe topwei.
38 Tehen tora ko, nakupwai kisa kili wawu ye, akatali hu koro! Kapa melit mepo hutora lohonganiy pe hutora mbusiy ara iyau kili ndramat, ara andre kissau.
39 Hapeko kapa kiyau kili Ngindrai, wawu kanwenei para kapwalngani hu pwi yoh. Matisan kamulan wawu kayirowei tehe wawu tora po pahun iyapolo Ngindrai.”
40 Pe hupwes iya nongna Kamaliyel, pe huyoh hu aposel husa, pe humwiriyani hu. Pe hurandrokomara hu tehe hu mbuna katiyani ngala Yesu. Pwen pe hutali hu huyau.
41 Pwen hu aposel huya mawen mbulmara hu Sanhetrin iyapolo pwesai. Paratesah, hupwes tehe Ngindrai inimei tehe yihu lahiy para hu kakuni masirai kiya ngala Yesu.
42 Lang sih iyau sih, ngara hu koro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe ngara hu kaya payumwa wum. Pe yihu aposel ara konhotohai mbulen para hinonou pwi, iyapolo pohoweya nongan hiyan tehe Yesu, yiy ara Kristus.

6

Hurakinima hu ndramat manandrtimou

1 Iro mwonen lang ara, ndromwoya hu yau ta Yesu, ara iro hon iropo iya soyon iya. Pe yihu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Krik, ara humaimai anahu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Aram.* Pe hupa, “Wawu ara ngara akapomene hu pihinau tawawu kahiyan kiho nondriya mbulen para lang sih-sih. Hapeko hu pihinau towu, ara koyu wawu ngara kirut tahu.”
2 Pwen yihu Songui pe Lumou, ara huyoh hu masih para ndrokoyirayi yowe Yesu husa harong, pe hupa, “Kinmwonen pwi para yowu katali mbulen para pohoweya nongna Ngindrai kiro, pe koro waiyani tainge anandrinai; ara pwi yoh.
3 Pwen pe wawu nali, wawu kapirani hu ndramat manandrtimou hutora mwalinga wawu, yihu mepo wawu pahasaniy tehe hupep iya Mwoiwan Haiyan, pe iyasura lohongai hiyan. Pe yowu andre karakinimahu pe kaiki mbulen iye kiya nimahu para hu koro ponokulaniy.
4 Hapeko andre yowu kaiki yowu lang masih kiya totohun, pe kiyapolo mbulen para pohoweya nongan.”

* **6:1:** Nongna kol Aram, ara nongna hu ndramat para kol namandran hape Yutiya pe Kaliliyy. Pe ihisoule hape tehe nongna kol Hipuruw; Eng: Aramaic was the language of the districts of Judea and Galilee. It is similar to the Hebrew language. TP: Tok Aram em tok ples bilong ol manmeri bilong distrik Juda na Galili. Em i wankain liklik olsem tok Hibru.

5 Pe yihu masih ara hunamiliy, pe hupwes iya lohonga hu aposel. Pwen pe
hupirani Stipen, yiy ara ndramat hamou ipwotisingi lohongan pwokeyan,
pe ipep iya Mwoiwan Haiyan; pe iyapolo Pilip, Prokorus, Nikanor, Timon,
Parmenas pe Nikolas. Nikolas ara ndramira Antiyok hamou, pe yiy ara
hamou Yutah pwi, hapeko isa pe isusuye iyapolo hu iya totohun tahu pe
irayah tehe hamou Yutah imwonen.
6 Pwen huwiri hu manandrtimou ara, huya mbulmara hu aposel, pe hu
aposel ara huiki nimahu iya ndritahu pe hutoholi hu.
7 Pwen nongna Ngindrai ara iro mandra. Pwen pe ndromwoya hu yau ta
Yesu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya, iro kol namandran Yerusalem.
Pe hu pris soyon, ara huro ndruwa lohongai ndrisiyon iya kili Yesu.

Humbultuwe tahatini Stipen

8 Stipen ara yiy ndramat hamou ipep iya pahas, pe pwoke ta Ngindrai
pwokeyan iya ara iro kili yiy. Pe ipwaingani hu kinima pwoke namandran
pe hu kaipisa ndraikiya pwoke iro mwalinga hu ndramat.
9 Hapeko hu ndramat hayah ara husa pe hurakokowai iyapolo Stipen.
Yihu, ara huyau te yumwa mbultere tahu Yuta hawum hupohowei Yumwa
Mbultere Ta Hu Ndramat Mepo Hu Kaningoh Pwandrendres.† Yihu
ara hu ndramira Yutah mepo huyau kol namandran malkol Sairini pe
Aleksandriya iyapolo hu Yutah para kol namandran iya Silisiya pe Esiya.
10 Hapeko Mwoiwan Haiyan ara iyki lohongai hiyan iya, iya kili Stipen,
pe hu kanwenei para hu kapepet pe karamwaitini nongnan ara pwi.
11 Pwen pe hurambumbuni hu ndramat hayah i, para hu kapwai, kapa,
“Yowu ara ngara kahilingi Stipen kipwasisiman ana Mose pe Ngindrai!”
12 Pwen tunan nongan ara ko, pe isuhuri hu ndramat masih iyapolo
hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou.
Pwen husa mbultuwe tahatini Stipen, pe huyaiki yiy iya mbulmara hu para
Sanhetrin.
13 Pe huiki hu ndramat hayah para pwandrandraman husa yi, pe hupa,
“Ndramat aro ara ngara kiwaiyani nongan para kimwisnani yumwa
totohun haiyan namandran aro, kiyapolo nongan para pwahanou.
14 Yowu kanhilingi Stipen kinpwai tehe Yesu ndramira Nasaret ara, ara
andre kipwalngani wum iye pe kisuluyani hu kowase Mose mepo kiniykiy
pwen kinsa kili tou.”
15 Pwen yihu masih mepo hurompwan nondriya mbultere tahu para
Sanhetrin, ara marahu indrong ta Stipen pe hunime mbulmaran ara
mwensen pwen tehe mbulmara angelou hamou.

7

Stipen ipohowe nongan iya kili hu Sanhetrin

1 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene isok Stipen, ipa, “Nongan mepo
hutora pomate wou iya aliy, ara ndrokonan?”
2 Pwen Stipen ipwai, ipa, “Wawu nali pe wawu tomo, wawu kahilingi yo
na! Tumburou Apraham, mapu kinna Haran, ara Ngindrai manganngananan
iya, iyarayah iya kili yiy, tandrohongan iro ndron kol Mesopotamiya.
3 Pe Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Atali kolom pe yowem hu pe ayau
aya kol mepo andre kupwainganiy kisa kili wou.’

† **6:9:** TP: Yihu ndramat mepo yihu kanningoh pwandrendres ara, ara koluw huropo mbulya hu ndramat hayah para mawen, ara yihu kanningoh pwandrendres.

4 Pwen itali kolo hu Kaltiya pe iya iyempwan Haran. Pe taman imat
ihipwen, Ngindrai irakuhuyani yiy, pe isa kol mepo mahapo wawu topo
kuw aliy.
5 Hapeko Ngindrai ara kinhang Apraham handra melit, ndre hape pwan
ndrohongan tehe popowe hamou para kiya mbukenan yiy, ara pwi masih.
Hapeko Ngindrai ara kintapaniu pwen kinna kili yiy, tehe yiy pe ndrayen
hu nakasarayah kamulan, andre kawiri pwan ara kiya mbukenan hu. Iro
tandrohongan ara, Apraham kinpo hamou norun mapu.
6 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Apraham, ipa, ‘Andre ndrayem hu kaya
korompwan kol hakol mawen mepo kolohu pwi. Pe andre hu kaya
pwandrendres tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu karandroyani
ndrayem hu kipoo hayou mahaangat.
7 Hapeko kiyamulan andre kurakultuwani hu ndramat para kol naman-
dran masih ara kiya mwomwan masih. Pe kamulan para aliy, andre
ndrayem hu kasa mawen kol namandran ara, pe andre hu katohun kisa
kili yo kiro kol aripo.’
8 Pe Ngindrai iyki sosondrih iyatan ara tehe kinima tapaniu. Pwen
Apraham iyki Yisak, pe isondriti kapilon iya lang androlwoh, pe iyamulan
Yisak iyki Yakop, pe Yakop ara irayah tama tumburou hu songui pe lumou,
mepo hurayah hu yapane rou koluw.
9 Pe hu yapane rou ara humaimai ana Yosep, pwen pe hupo pehei iyatan
para kirayah ndramat para pwandrendres o mwaihei tahu Yisip. Hapeko
Ngindrai ara iro sura yiy,
10 pe isopwat yiy isa mawen nondriya hu nopwaran tan masih. Pe iyki
lohongai hiyan iya kili Yosep iro mbulmara Paroh, king tahu Yisip, pe iluwi
lohonga Paroah para kinamili yiy. Pwen pe king iyki Yosep irayah ndramat
hamou mangalan iho hin tahu Yisip masih kene, pe iro nimnim iya melit
masih nondriya kalsuwa king.
11 Pwen pe song, ara ingas kol malkol namandran masih Yisip pe Kenaan
kene, pe ngandran namandran iya, ara irayah kili hu. Pe tumburou hu
masih kene ara huseyeh anandrinahu ndrit.
12 Pwen pe Yakop ihilong tehe mbuwa wit* ara iro Yisip; pwen pe
ipwandrisa tumburou hu huya Yisip lang sih imu.
13 Pwen pe humui porosih i, pe Yosep ipwaingani yiy iya ngawan kili nalin
hu. Pe Paroh i, ara isayirowe hu ndraisih ta Yosep ara hu hiyeh.
14 Iyamulan para aliy, Yosep ipwanos taman Yakop iyapolo hu ndraisih
tan mwanye, para hu kasa. Ndromwoya hu masih, ara andrtingui pe yimou.
15 Pe Yakop ara iya pwan Yisip, pe imat iro aliy, pe norun hu masih mepo
tumburou hu, ara humat huro aliy i.
16 Pe Yakop hilu Yosep ara huhuri nombuwe hilu pe humui huyaroniy
iya ngat sou ita Sekem. Ngat sou ara, ara ngat mepo Apraham kinsowaniy
pwen, kili noru Hamor hu iro kol Sekem iya singayai hayah.
17 Pwen lang, ara iropo isa pakeh para tapaniu, mepo Ngindrai kinmbusiy
kinna kili Apraham, ara nakirayah mannan. Pe ndromwoya ndramirarou
hu Yisrayel, mepo huro Yisip, ara hurohon huropo huya soyo-soyon iya.
18 Pe iyamulan, king hamou tahu Yisip isarayah i, pe yiy ara ikowu ta
Yosep.
19 Pwen king, ara imburi lohongai sahin para kipakarawani ndramirarou
hu; pe irahatuwe tumburou hu, pe irakekeyani hu para hu kapiyani noruhu
malaman para hu kamat.

* **7:12:** Eng: grain; corn

20 Iro tandrohonga lang ara, Mose isarayah, pe yiy ara mbunah hamou
hiyan iya, iya mbulmara Ngindrai. Pe huro pwokerani yiy iro suwe taman,
ipoo walah maroyoh.
21 Pwen tandrohonga huwiri yiy iya ngawan, noru king pihin iwiri yiy pe
ihingini yiy tehe norun imwonen.
22 Pwen Mose ara iwiri hinonou pe lohongai hiyan masih para Yisip. Pe
irayah ndramat hamou pwokeyan, iya nongnan pe mbulyan.
23 Tandrohonga hayou ata Mose iho mahaangui, pwen ilohonge para kiya
saisai kiya kili yowen hu para Yisrayel.
24 Pe inime hamou tahu para Yisip ara iro tandroyani hamou para
Yisrayel. Pwen ihimbusani ndramira Yisrayel ara, pe ipenani yiy, pe
itingundru ndramira Yisip iya soiwin.
25 Pwen Mose ilohonganiy tehe ndramiran hu, ara andre kanime sayani
yiy tehe Ngindrai andre kisopwat hu Yisrayel kiyau niman. Hapeko yihu
kanyirowei pwi.
26 Pwen iya lang sih i, yiy isarayah pe inime hilu Yisrayel malmou hiluro
tamate hilu. Pwen ihinonou para kiramwanye hilu. Pwen ipa, ‘Malmou,
walu, ara walu nali walu aro, paratapeh pe walu tora tamate walu?’
27 Hapeko yiy mepo iro tahatai ara itinihi Mose iya mawen pe ipwai iya
kili yiy, ipa, ‘Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou
towu pe ndramat para tamwanye?
28 Wou apatingundru, iyawule tehe anitingundru ndramira Yisip pihe
ara, ndre?’
29 Iro mwonen Mose ihilingi nongan aro ko, iwop iya kolo hu Mitiya, pe
imin aliy namu. Iyamulan iyesou, pe iyki norun malmou kamai.
30 Iyamulan para hayou mahaangui isayau ihipwen, pwen angelou
hamou ara iyarayah iya kili Mose, iya kol ndrohoyin pakeh Pahayi Sainai.
Pe angelou ara isarayah iho nondriya mwan iro yat pweye kei hakou
mendreheh.
31 Pwen iro mwonen Mose inimei, ilohonge ndrit iya sehe melit mepo iro
nimei. Pwen pakiya pakeh para kituluwaniy kiya hiyan. Hapeko ihilingi
mbulukoyu Yapan iwong, ipa toro:
32 ‘Yo urupo Ngindrai ata tumbum hu, Ngindrai ata Apraham, Yisak, pe
Yakop.’ Pwen pe Mose ara ilelen pe ihindrundru para kinimei.
33 Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Atali hatna pwelekam kiya mawen,
paratesah, hape mepo ata tine aliy, ara pwan haiyan.
34 Yo ara kuntuluwaniy pe kunnimei pwen, sehe nopwaran mepo hu
ndramiro hutora kuniy nondriya kol Yisip. Yo ara kunhilingi ndringehu,
pwen pe usa pwan para kusopwat hu. Pwen pe asa; andre kupwandrisa
wou amui aya Yisip.’
35 Mose aro ko, ara yiy ndramat mepo mamu hu kandrihisani nongnan,
hupa toro: ‘Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou,
pe ndramat para tamwanye?’ Ngindrai mbukenan ipwandrisa yiy iya, para
kirayah ndramat namandran pe ndramira konuh. Pe lohongai aro iyau kili
angelou mepo iyarayah iya kili yiy iro pweye kei mendreheh.
36 Pe Mose iluwani hu hutali Yisip. Pe imbusi hu kinima pwoke, pe hu
kaipisa ndraikiya pwoke hayah iro Yisip, pe iro Ndras Laman, pe iro kol
ndrohoyin, ipoo hayou mahaangui.
37 Mose aro, ara yiy ipwai iya kili hu Yisrayel ipa, ‘Ngindrai andre
kipwandrisa poropet hamou tehe yo, kisarayah mwalinga ndraye wawu
imwonen.’

38 Yiy ara ndramat mepo iro nondriya mbultere sih iro kol ndrohoyin,
iyapolo angelou iro wong iyasura yiy iro Pahayi Sainai. Pe iro polo
tumburou hu yi. Pe iwiri hu nongan para taleh para kiykiy kisa kiltou.
39 Hapeko tumburou hu, ara humwisnaniy para hu kahilingi yiy. Pe
hurapiyani yiy, pe ndriyahu ara hurapaiwaniy, pakamui kaya Yisip.
40 Pwen hupwai iya kili Aaron, hupa, ‘Amangsani hu ngindrai hayah para
hu keye mu torou. Ndramat Mose ara, mepo iluwani worou tusa mawen
Yisip, tanarou pwi sehe melit ndrokonan kinsahaye yiy!’
41 Pwen humangsani kerewek hamou aro, mwensen tehe noru
mbulmwakau. Pe husaiki yukyuk hayah isa kili yiy, pe hupo kowas para hu
kapwesani kerewek tahu ara, mepo humangsaniy iya nimahu imwonen.
42 Hapeko Ngindrai iyki ndruwan iya kili hu, para hu katohun kiya melit
huhora yang tehe paramwandrai, walah, pe hu piriy. Aro, ara kintayah
mannan tehe pwayan kinpwai ita puk tahu poropet.
‘Wawu Yisrayel masih, wawu wiri hu yukyuk pe hu hanghang nondriya
hayou mahaangui iro kol ndrohoyin, ara wawu pa ndre wawuikiy
isa kili yo, ndre? Pwi yoh.
43 Yopai mepo wawu kuniy, ara ato pwi; yopai ara, ara ata ngindrai
pwasoyou ngalan Molek, pe ata piriy sih ngalan Repan mepo wawu
kanmangsaniy para katohun kaliy.
Ndroiyin ariya ko, pwen andre kurasse wawu kayau kaya kol hape mawen
ndruwa Papilon, pe akayamin aliy na.’
44 Tumburou hu ara huro kol ndrohoyin, pe yopai para Ngindrai
kipwaingani nongnan ndrokonan kiya kili hu, ara iro surahu. Mose
imangsani yopai ara, ara imwonen tehe Ngindrai kinpwai kinna kili yiy, pe
humangsaniy, ara ihisoule ko tehe sumwoiwa yopai mepo Mose kinnimei.
45 Pwen tumburou hu, ara huwiri yopai ara iro kili tamahu, pe huhuriy
isapolo hu, tandrohonga huya sura Yosuwa. Pe hupo pwan kili hu ndramat
hapat-hapat, mepo Ngindrai imbultahahu huyau huya mawen mbulmara
tumburou hu. Pe yopai ara iro ndron sura hu, ipoo irahihini lenge King
Tepit, ndramat mepo Ngindrai inamili yiy, ara isarayah.
46 Pe Tepit isok Ngindrai para kipa hiyan katan para kipuli wum hawum,
para kirayah yumwa Ngindrai ta Yakop, para kiyen aliy.
47 Hapeko Solomon isa pe ipuli wum ta Ngindrai ara.
48 Hapeko Ngindrai Iyera Paingan Masih, ara ngara kinye nondriya hu
wum mepo hu ndramat ngara hu kapuliy kiya nimahu, ara pwi. Tehe
poropet kinpwai,
49 ‘Yapan ipa, “Kol paingan yang, ara ndrohonoku pwanpwan ta king pe ato
kopu,
pe kol pwan, ara ndrohonoku ndriko.
Wawu andre kapuli wum tehen tapeh, para kusa pe kuyen aliy?
Pe ndrohonoku para kusa pe kuro ngoh aliy, ara aleheh?
50 Melit masih kene ara, ara umbusi hu topwei iya nimo, ndre?” ’
51 Lohonga wawu pe ndriya wawu kinndrap, tehe hu ndramat hukowu
ta Yapan, pe ndrainga wawu ara wassan! Wawu ngara kasingori Mwoiwan
Haiyan lang masih kene, tehe tumbu wawu hu ngara kambusiy koluw
kinna.
52 Sehe poropet koluw iro, pe tumbu wawu hu konho tandroyani yiy
pwi? Ara pwi masih. Yihu tingundru hu mepo hu kanpohowei mamu
tehe Ndramat Imwonen Masih nakisarayah. Mahapo ndramat ara kinsa
pe wawu kantatuni yiy kinna nima hu ndram, pe wawu kanitingundrun
kinimat.

53 Ndrokonan tehe wawu kanwiri nongan para pwahanou pwen iyau
nimahu angelou, hapeko wawu, ara konto ndruwan pwi yoh!”

Yihu solpwa Stipen iya pat

54 Yihu Sanhetrin tahu Yutah, ara huhilingi nongna Stipen pe hundrangis
pe huyan ndrisingi koltahu iyatan.
55 Hapeko Stipen ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe maran itandras iya
kol paingan yang pe inime nonowa ngana Ngindrai, pe inime Yesu ara iro
tine iyapwen te nima Ngindrai mot.
56 Pwen pe ipwai, ipa, “Akanimei! Yo unime kol paingan yang ite, pe Noru
Ndramat, ara ita tine iyapwen te nima Ngindrai mot!”
57 Pwen pe huhilingiy, pe husiyi ndrainga hu. Pe huro palngai anan
namandran iya, pe hu masih ara huhulun porosih ko huya kili yiy.
58 Pe huluwi tarahani yiy iya ngawan para kol namandran, pe huwiri hu
pat para kasolpwa yiy kiya aliy para katingundrun kimat. Pe yihu ndramat
mepo huro nimei, ara huyaiki koiwe hu iya pakeh ngondro ndrika wihou
hamou ngalan Sol.
59 Pe mahuro solpwa yiy iya pat manau, irakamam, pe ipa, “Yapan Yesu,
awiri mwoiwo!”
60 Pwen iyos te ngundrun iya pwan, pe iwayeh namandran iya, ipa,
“Yapan! Mbuna apo soiwi mwomwan tahu!” Stipen ipa tehen toro ko, pwen
imat.†

8

1 Pe Sol, ara ipa hiyan para hu katingundru Stipen.

Sol irandroyani sios pe humasumbuwe

Iro mwonen lang ara ko, yihu tandroyani hu para sios iro Yerusalem,
pe huiki ngandran namandran iya, iya kili hu. Pwen pe yihu masih,
ara humasumbuwe huya nondriya kol malkol namandran iya, Yutiya pe
Samariya. Hapeko yihu aposel opu, ara hu konto ndron Yerusalem.
2 Pe hu ndramat hayah kultuwayihu imwonen iya mbulmara Ngindrai,
ara huya wiri nombuwe Stipen, pe huroniy, pe huro rang malihu iyatan.
3 Hapeko Sol ara iro pwalngani sios, pe iro ngas seu hawum iya hawum,
pe iro luwi tarahani hu kamai pe pihin kene, pe iyaiki hu huya nondriya
kou.

Pilip iro kol namandran hape Samariya

4 Yihu yau ata Yapan mepo humasumbuwe, ara huya huro pohowe
nongna Yapan iya hu kol masih mepo huya huyen aliy.
5 Pwen Pilip iya kol hakol namandran ita nondriya kol namandran hape
Samariya pe iya tiyani pohoweya Kristus iya kili hu.
6 Yihu ndramat soyon iya huhilingi Pilip, pe hunime hu kaipisa ndraikiya
pwoke mepo iro mbusiy, pwen pe huhilingi nokulani sehe melit iro pwai.
7 Pe hu ndramat soyon mepo hu payit huro ndrita hu, ara hu payit
huwayeh namandran iya, pe hutali hu ndramat ara, pe husa mawen. Pe
yihu ndramat soyon i, mepo yihu konoho rokai pwi, ndre ndrikahu kowen,
ara hungoh pe hurayah hiyan.
8 Pwen pe pwesai namandran iya, ara iwiri hu ndramat para kol
namandran ara.

Simon mepo mapairan

† **7:60:** Eng & Greek: he fell asleep. Hapeko ndrokonan para aliy, ara ipwainganiy tehe kinimat.

9 Pwen ndramat hamou ngalan Simon, iro kol namandran ara, ara
taporosihsih ngara kiro rakultuw kiya pairan handra-handra. Pe hu
ndramat masih para Samariya, ara huteleh mwomwan iya hu sehe melit
mepo ngara kiro mbusiy. Pe yiy isikiye yiy tehe yiy ndramat hamou
namandran.
10 Yihu ndramat mangalahu pe hu ndramat o mwaihei, ngara hu masih
kene ngara hu kahilingi yiy, pe hupa, “Pwoke ta Ngindrai mepo ngara hu
kapohowei Pwoke Namandran, ara ita kili ndramat ara.”
11 Yihu ara huho ndruwan, paratesah, ndrangan niwen iya, ngara kiro
mbusi lohongahu kandrap kiya pairan handra-handra.
12 Hapeko Pilip iro pohowe nongan hiyan para kultuwayi kolo King
Ngindrai pe iyasura ngala Yesu Kristus, pe hu ndramat mepo hupwotisingi
lohongahu iya aliy, ara huwiri paptais, hu kamai pe hu pihin kene.
13 Pe Simon ara ipwotisingi lohongan i, pe iwiri paptais. Pe ippai iro polo
Pilip iya hape aleheh mepo Pilip iropo iya aliy. Pe inimei pe ilohonge ndrit
iya hu kaipisa pwoke pe hu ndraikiya pwoke namandran iro tayah.
14 Yihu aposel mepo huro Yerusalem ara, huhulong tehe yihu para
Samariya ara hu kanwiri nongna Ngindrai pwen. Pwen hupwandrisa Pita
hilu Yohanes hilya kili hu.
15 Iro mwonen hilu yarayah hilya Samariya, hilu tohun para hu kawiri
Mwoiwan Haiyan,
16 paratesah, yihu kanwiri paptais iya ngala Yapan Yesu, hapeko Mwoi-
wan Haiyan, ara kinna ndrita hamou tahu mapu.
17 Pwen pe Pita hilu Yohanes ara hiluiki nima hilu iya ndritahu, pe yihu
wiri Mwoiwan Haiyan.
18 Pe iro mwonen Simon inime hu aposel huiki nimahu iya ndrita hu
ndramat, pe Ngindrai iyki Mwoiwan iya kili hu, pwen pe pakiyki singayai
kiyata hilu aposel,
19 pe ipa, “Alkaiki pwoke ara kisa kili yo yi, pwen kapa kuiki nimo kiya
ndrita hu hiyeh, andre hu kawiri Mwoiwan Haiyan i.”
20 Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, “Wou pe singayai tam, ara andre walu
kaya mwomwan kene. Paratesah, yukyuk ta Ngindrai, ara apa ndre alahiy
para asowaniy kiya singayai!
21 Mbulen mepo youlu topo mbusiy, ara hape tam pwi, pe hape ngalam
kinto aliy pwi yi. Paratesah, ndriyam ara kinto mwonen mbulmara
Ngindrai pwi.
22 Arapaiwani lohongam pe asa mawen kultuw pwassin ara. Pe atohun
kiya kili Yapan, matisan andre kitali lohongai hira ndriyam ara kiyau.
23 Pe yo ara unimei tehe ndriyam ara pwalan masih, pe kultuw mwom-
wan, ara irahakowam.”
24 Pwen Simon isomwiy, ipa, “Alkatohun kiya kili Yapan para koyun
kisikirani yo, pe sehe melit walu pwai ara, ara mbuna kirayah mannan kisa
kili yo.”
25 Iyamulan para hilu aposel hilu tiyani sehe melit kintayah kili hilu, pe
hilu pohowe nongna Yapan, pwen Pita hilu Yohanes ara hilu mui hilya
Yerusalem paiwe. Pe iro mwonen hilro tokai hilya, ara hilro pohowe
nongan hiyan iya nondriya hu kol mendreheh soyon tahu Samariya.

Pilip pe ndramira Yitiyopiya

26 Pwen pe angelou hamou ata Yapan ipwai iya kili Pilip, ipa, “Atine, pe
atali Yerusalem pe atuh ayayau te sai iyapwen te tolau—sai hasai para kol
ndrohoyin iyapwen te kol Kasa.”

27 Pwen iro tokai iropo iya pe ipohonani ndramat hamou para kol
namandran masih Yitiyopiya iho ndrokolo sai. Yiy ara namandran pe
pohon hamou para pakeh kili Kantake, Kwin tahu Yitiyopiya. Yiy ara
ndramat mepo hu kantasangin,* pe ndramat mepo imu pe iro nimnim iya
singayai pe melit masih ta kwin. Ndramat ara kinna paingan Yerusalem
para kiya tohun,
28 pwen ihis iya karis tan, pe pakimui kiya kolon. Iro ngap iropo iya pe
iro pohowe nongan sahin ita puk poropet Yisayah kintatuluwiy.
29 Pwen Mwoiwa Ngindrai ipwai iya kili Pilip, ipa, "Aya pakeh kili karis†
yoro, pe ohorokai ngilsen."
30 Pwen pe Pilip ingap iya pakeh, pe ihilingi ndramat ara iro pohowe
nongan sahin ita puk ta Poropet Yisayah. Pe isok yiy, ipa, "Wou ayirowe
nongan mepo ata pohowei, ndre pwi?"
31 Ndramat ara isomwi yiy, ipa, "Yo andre kuyirowei tapeh ndrokonan,
kipoo hamou kipwainganiy kisa kili yo." Pwen isok Pilip para kihis karis,
pe kimpwan sura yiy.
32 Ndramat ara iro pohowe nongan sahin ta Ngindrai, ipa toro:
"Huluwani yiy tehe sipsip hamou iya para hu katingundrun.
Pe mwensen tehe noru sipsip mepo huro sani yomun, ngara kimun o
kiro,
pwen yiy ara tehen aliy yi, kinpa hapesah pwi.
33 Hapeko yihu pwasimiri yiy iya mwomwan masih, pe yihu ndramat para
tamwanye, ara yihu kantamwanye hiyan pwi.
Hiyeh ndrokonan ara ilahiy para kipohowe ndrayen hu?
Paratesah, hurasses yiy pe hutingundrun, pe mwoiwan ara kinhipwen
kol pwan."‡
34 Pwen ndramira Yitiyopiya isike Pilip, ipa, "Kiya apwai kisato na,
poropet ara ita tiyani tiyeya hiyeh ndrokonan—tiyeyan ndre tiyeya
hamou?"
35 Pwen Pilip itiyani ndroiyi nongan ata poropet Yisayah, pe tehen tora
ko ipohowe nongan hiyan ata Yesu iya kili yiy i.
36 Pe hiluro ngap sai manau hilropo hilya, pe hilu yarayah hilya ndran
handrang. Pe ndramat ara ipwai, ipa, "Animei, ndran ita. Hiyan para
kuwiri paptais ndre pwi? Pe tesah ndrokonan andre kisingori yo yeh?"
37 Pwen Pilip ipwai iya kili yiy, ipa, "Kapa apwotisingi lohongam pe
aiki ndriyam masih, pwen alahiy para awiri paptais." Pwen ndramat ara
isomwi yiy, ipa, "Yo upwotisingi lohongo tehe Yesu Kristus, ara yiy noru
Ngindrai."§
38 Pwen ipwandrandrahaniy para hu kakaituwe karis kikuw. Pwen hilu
malmou kene hilu tuh hilya ndran, pe Pilip isumuluwani ndramat ara.
39 Iro mwonen hilsa mawen ndran, indrou pwi ko, Mwoiwa Yapan iwiri
Pilip iyau iya mawen, pe ndramat ara kinlahiy para kinime yiy paiwe pwi.
Pe ndramat ara iyau iya, iyapolo pwesai.
40 Pe Pilip isayirowei tehe kinnarayah kinna kol Asotus. Pe iro tokai hu
kol namandran hakol iya hakol, pe iro pohowe nongan hiyan, ipoo iyarayah
iya kol namandran Sisariya.

---

* **8:27:** Eng: eunuch; TP: Ol bin rausim bol bilong en. † **8:29:** Eng: chariot; TP: karis ‡ **8:33:** Anime Yisayah (Isaiah) 53:7-8 § **8:37:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre v. 37 kinto puk iye pwi.

9

Sol irapaiwani ndriyan

1 Pe nondriya hu lang ara, Sol ara iro panguluwaniy para kinohowani hu
yau ta Yapan, tehe pakitingundru hu. Pwen pe iya nime pris ihohin ta hu
pris masih kene,
2 pe isok yiy para kiratuluwi nongan sahin para kiwiriy, pe kiya kili hu
namandran para hu yumwa mbultere tahu Yuta hutora Tamaskus. Pe isike
pris ihohin para kipa hiyan, kapa kipohonani hu ndramat, kamai ndre
pihin, hu mepo ngara hu kayau Saya Yesu, ara andre kiwasi tiriyi hu pe
kiyaiki hu kaya Yerusalem.
3 Iro mwonen Sol iro tokai nakiya pakeh kol namandran Tamaskus,
indrou pwi ko, pe ngana kol paingan yang ara iyau yang isa pe ilengani
yiy, pe irahakowan.
4 Pwen iyos iya pwan, pe ihilingi mbulukoyu hamou iwong iya kili yiy,
ipa, “Sol, Sol, paratapeh pe ata tandroyani yo?”
5 Pe Sol ipa, “Yapan, wou hiyeh?”
Pe isomwiy, ipa, “Yo ara Yesu mepo ata tandroyani yo.
6 Kiya, atine pe aya nondriya kol namandran ara, pe andre hamou
kitiyani tesah para nambusiy.”
7 Pe yihu mepo huro tokai huyapolo Sol, ara huro tine pe humun o huro;
yihu hilingi ngasa mbulukoyu hamou, hapeko yihu kannime hamou pwi
yoh.
8 Pwen pe Sol ara itine iro pwan isa paingan, pe pakitipe maran kileu,
hapeko kinwenei para kinime hamou pwi. Pwen humbultuwe niman pe
huluwi yiy iya nondriya kol namandran Tamaskus.
9 Pe nondriya lang maroyoh mwanye ara kinwenei para kinimnim pwi,
pe kinnamnam pe kinyin ndran hape pwi masih.
10 Pe ndramat hamou iro Tamaskus ngalan, ara Ananiyas, pe yiy ara yau
hamou ta Yapan. Yapan iyoh yiy iho nondriya taltan, ipa, “Ananiyas!”
Pe isomwiy, ipa, “Yapan, yo urupo.”
11 Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, “Atine aya seu ta Yutas ita ngilse sai
mepo hupohowei Sai Imwonen. Pe ayasok ndramira Tarsus hamou, ngalan
Sol, ara ita aliy. Yiy ara ita tohun mahapo.
12 Pe iro nondriya taltan, ara inime ndramat hamou ngalan Ananiyas,
isarayah pe iyki niman iya ndritan para kinimnim paiwe.”
13 Hapeko Ananiyas isomwiy, ipa, “Yapan, kunhilingi hu ndramat soyon
iya, ara hunese ndraingo iyata ndramat ara, pe iya hu ngandran nop-
waran soyon mepo iro rakultuwaniy iya kili hu ndramiram haiyan hutora
Yerusalem.
14 Mahapo kinsa pe iripo kol aripo, pe hu pris huhohin ta hu pris masih,
ara hu kanpa hiyan kinnatan para kiwasi tiriyi hu mepo ngara hu kayoh
ngalam.”
15 Hapeko Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, “Aya! Ndramat ara kuntakiniman
pwen, para kirayah ndramat para poya mbulyo, para kiwiri ngolo kiya kili
hu Ndramira Lah, pe hu king tahu, kiyapolo hu noru Yisrayel i.
16 Yo andre kupwainganiy kiya kili yiy, kiya hu ngandran masahayeh
mepo andre kikuniy kiya ngolo.”
17 Pwen Ananiyas iya seu ara pe isong iya nondriyan. Pe iyki niman iya
ndrita Sol pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Sol, Nali, Yapan Yesu mepo kinsarayah
kinsa kili wou oho sai, iro mwonen aropo asa iye, ara ipwandrisa yo usa,
para wou andre animnim paiwe, pe andre apep kiya Mwoiwan Haiyan.”

18 Hape pwi ko, melit handra tehe pwisi ni, ara iho mara Sol pe iyos isa
pwan, pe ilahiy para kinimnim paiwe. Pwen Sol itine pe iwiri paptais.
19 Pe inamnam ihipwen, pwen pwoke tan imui isa kili yiy paiwe.

Sol iro kol Tamaskus pe Yerusalem

Pe Sol iro sura hu yau ta Yapan huro Tamaskus lang hayah i.
20 Hape pwi ko, yiy iya nondriya hu yumwa mbultere tahu Yuta, pe iro
pohowei tehe Yesu ara Noru Ngindrai Kamai.
21 Yihu ndramat masih mepo huro hilingi yiy, ara huteleh mwomwan pe
husok, hupa, “Ariyo ndramat mepo ngara kipwalngani hu hiyeh ngara hu
kayoh kiya ngala Yesu iro Yerusalem, ndre? Pe yiy opu kinsa iye para kiwiri
hu kaya kou kili hu pris huhohin ta hu pris masih, ndre?”
22 Hapeko pwoke ta Sol ara iropo iya pwokeyan iya, pe ipwahara nongan
iya kili hu ndramira Yutah huro Tamaskus, pe hu kanlahiy para hu kapa
hapesah pwi. Pe ipwainganiy tehe Yesu, ara Kristus ndrokonan.
23 Lang soyon isayau ihipwen, pwen hu Yutah ara humburi lohongai para
hu katingundru Sol.
24 Hapeko Sol ara isayirowe lohongahu. Lang pe ping masih, ara ngara
hu koro memerani hu poho karam namandran para kowa kol Tamaskus,
para hu katingundrun.
25 Hapeko hu ndramat ngara hu koho ndruwa Sol, ara hunihi yiy iya
nondriya ndrop sahat namandran, pe hundruyani yiy isong marasip iya
pwan.
26 Pwen iyarayah iya Yerusalem, pe pakisusuye kiyapolo hu yau ta
Yapan. Hapeko yihu masih ara hunoh tan, paratesah, yihu kanpwotisingi
lohongahu tehe yiy, ara kintayah hamou yau ata Yapan pwi.
27 Hapeko Parnapas ara iwiri Sol, pe iyaiki yiy iya kili hu aposel. Pe
itiyaniy iya kili hu tehe Sol iro tokai sai pe inime Yapan, pe Yapan ara
kinwong kinna kili yiy. Pe itiyaniy tehe Sol ara kintahatini tisingi yiy iya
pohoweya ngala Yesu iro kol Tamaskus.
28 Pwen Sol ara iro sura hu pe iro mwoimwoi iya isa nondriya Yerusalem.
Pe irahatini tisingi yiy, iya pohoweya ngala Yapan.
29 Yiy iwong pe ipepet nongan iyasura hu Yutah mepo ngara hu kawong
nongna kol Krik. Hapeko yihu pakatingundrun.
30 Pe nalin hu mepo hu yowe Yapan, ara huyirowei, pwen pe huwiri yiy
iya pwan kol Sisariya, pe hupwandrisa yiy iyau para kiya kol Tarsus.
31 Pe hu sios nondriya kol Yutah, Kaliliyy, pe Samariya masih, ara
huya nondriya lenge ndriya wayis. Pe sios ara iro mandra, pe Mwoiwan
Haiyan ara ipomene hu, pe huro tokai nondriya nohowai ta Yapan. Pe
ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyon.

Pita isopwoyani Aineyas pe Torkas

32 Pita ara iro tokai kol hakol iya hakol nondriya hu kol masih, pe iyarayah
iya kili hu yau haiyan ta Yapan, huye kol Litta yi.
33 Iya kol ara, pe inime ndramat hamou ngalan Aineyas, mepo sangin
imat pe ngara kiyepwan yokyok o, ipoo iya matne hayou mandrolwoh.
34 Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Aineyas, Yesu Kristus imwaniyani wou anna
hiyan. Atine pe akuimwani nokum.” Pe hape pwi ko, itine.
35 Pwen hu ndramira kol malkol Litta pe Saron, ara hu masih hunime yiy
pe hupaiwani hu huya kili Yapan.

36 Pe yau hamou ta Yapan iro kol Yoppa, ngalan ara Tapita. Pe ndroiyi
ngalan, ara ipa Torkas.* Yiy ngara kimbusi mbulen hiyan soyon iya, pe
ngara kisopwat hu ndramat hundroisiy.
37 Iro nondriya hu lang ara, imwa pe imat, pe hunihi yiy pe huiki yiy iya
iho nondriya seu sahin ita paingan.
38 Kol Litta ara kol hakol ita pakeh kol Yoppa ko, pe yihu yau ta Yapan
ara huhulong tehe Pita ara iro aliy. Pwen hupwandrisa ndramat malmou
hilya rakamam iya kili yiy, hilpa, “Mbuna ahandrundru; ahaleh o, asa kili
yowu!”
39 Pwen Pita itine pe irikai iyapolo hilu pe huyau. Pwen iyarayah pe
huwiri yiy iya nondriya seu sahin mepo ita paingan ara. Pe hu pihinau
masih ara hurahakowa Torkas, pe huro rang pe huro pwainganiy iya kili
Pita hu ndrutuhan pe hu koiwen hamou-hamou mepo Torkas isorowehu
makinimat mapu.
40 Pwen Pita ipwandrisa hu masih ara huya ngawan, pe itukuruhu iya
pwan pe itohun. Pwen ipaiwani yiy iya kili nombuwe pihin ara pe ipwai,
ipa, “Tapita, atine.” Pe maran ileu pe inime Pita. Pwen Tapita isondritiyani
yiy pe impwan.
41 Pwen Pita imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen iyoh hu yau
haiyan ta Yapan iyapolo hu pihinau husa, pe ipwaingani Torkas iya kili hu,
tehe yiy mwalen.
42 Pe titiye para aliy, ara ingau nondriya kol Yoppa masih, pe hu ndramat
soyon iya, ara hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan.
43 Pwen tehen tora ko, Pita iro kol Yoppa lang hayah, pe iye sura Simon,
ndramat para kipo mbulen kiya kapilo hu kan.

10

Korneliyus ipwanos Pita para kisa nime yiy

1 Ndramat hamou iye kol namandran Sisariya, ngalan ara Korneliyus. Yiy
ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat (100). Pe yiy iya mu tahu
ndram ngara hu kapohowei: ndrokoyirayi ndram para kol namandran
masih Yitaliy.
2 Yiy pe ndrayen hu masih, ara ngara hu koro pahandra nohowai ta
Ngindrai, pe hu ngara koho ndruwa kultuwayin masih. Pe yiy ara ngara
kiyuk kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy, pe ngara kitohun lang masih
kiya kili Ngindrai.
3 Lang sih piyahon pe paramwandrai ara iro tehe maroyoh, inime taltan
sahin ara isa leu masih. Yiy inime angelou hamou ta Ngindrai isa kili yiy,
pe ipa, “Korneliyus.”
4 Pe Korneliyus ara maran indrong tan pe inoh turut. Pe isok yiy, ipa,
“Tehen tapeh, Yapan?”
Pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu totohun pe hu yukyuk tam mepo
ngara aro yuk kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy, ara iya paingan
mbulmara Ngindrai, pe ngara kiro lohonganiy.
5 Kiya, mahapo ko apwandrisa hu ndramat kaya kol Yoppa, pe kaya wiri
ndramat hamou ngalan Simon, pe ngara hu kayoh ngalan handra yi, ara
Pita.
6 Yiy ara itapolo ndramat hamou ngalan ara Simon i, mepo ngara kipo
mbulen kiya kapilo hu kan handra-handra, pe suwen, ara ita pakeh poho
leng.”

* **9:36:** Eng: Gazelle

7 Iro mwonen angelou iwong ihipwen pe iyau, pwen Korneliyus ipwandrisa ndramat malmou para poya mbulyan pe iyapolo ndram hamou mepo ngara kiro ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe ngara kiro sura Korneliyus.
8 Pe Korneliyus ara itiyani melit masih irayah ara, iya kili hu ihipwen, pe ipwandrisa hu huya Yoppa.

Pita inime taltan

9 Iya lang sih i, pe pakeh ndrokolo lang, yihu matimou huro tokai manau nakayarayah kaya kol namandran ara. Pwen Pita ara ingas iya payandroha seu para kiya tohun.
10 Pwen yiy ara imundrui pe inamiliy para nakiyan hapesah. Pe iro mwonen huro mwaniyani anandrinai manau, yiy inime taltan handra.
11 Pe inime kol paingan yang ite pe melit handra tehe koyau namandran mbusungon mahaasai, ara iro paingan pe isa pwan kol pwan.
12 Pe iro nondriya koyau namandran ara, ara hu kan mandrikahu mahaakai huro aliy, pe hu norukan para seselek ndrita pwan, pe hu norukan para wohowoh.
13 Pwen pe yoholai iya kili yiy, ipa, “Pita, atine! Atingundru yohou pe ayan.”
14 Hapeko Pita ipa, “Yapan, pwi yoh! Yo ara kunho yan hu memelit nonombun pe pwalan iya mbulmaram tehen tora pwi.”
15 Pwen yoholai ara iya kili yiy porosih i, ipa, “Mbuna apa ndre sehe melit mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna howen, ara mwomwan.”
16 Melit aro, ara irayah maporotisap, pe hape pwi ko, koyau ara imui iya kol paingan yang.
17 Iro mwonen Pita iro lohonge iya ndroiyi taltan ara, yihu ndramat mepo Korneliyus ipwandrisa hu, ara hukahi suwe Simon. Pe husa pe huro tine pohomara karam.
18 Pwen huyoh pe husok kapa Simon, ngalan handra Pita, ara ita ariya, ndre pwi.
19 Iro mwonen Pita iro lohonge iya taltan ara manau, Mwoiwan Haiyan ipwai iya kili yiy, ipa; “Simon, animei, hu ndramat matimou ara hu tora ten wou.
20 Atine pe atuh aya pwan kili hu. Wou mbuna ahandrundru para aya surahu, paratesah, yo upwandrisa hu.”
21 Pe Pita ituh iya pwan pe ipwai iya kili hu ndramat ara, ipa, “Yo ara ndramat mepo wawu toraten. Wawu sa paratesah?”
22 Pwen yihu ndramat ara, hupa, “Yowu ara yowu yau kili Korneliyus yowu sa, pe yiy ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat. Yiy ara ndramat hamou imwonen, pe ngara kinohowani Ngindrai. Pe yihu para Yutah ngara hu kahaiyani yiy. Angelou haiyan hamou ata Ngindrai ipwai iya kili yiy tehe, andre aya seu kili yiy pe andre kihilingi sehe nongan wou napwai.”
23 Pwen pe Pita iwiri hu huya nondriya seu para hu koro polo yiy ping ara.

Pita iya seu ta Korneliyus

Pwen iyamasan lang sih, Pita iyau iyapolo hu. Pe hu ndramira Yesu hayah huro Yoppa, ara huyapolo hu yi.
24 Lang sih i, huyarayah huya Sisariya. Pe Korneliyus ara kinpwanos ndrayen hu masih pe susuyan hu pwen, para koro sohoni hu.

25 Pwen iro mwonen Pita isong iya nondriya seu, Korneliyus ara iya
pohonani yiy, pe itukuruhu pe itohun iya kili yiy.
26 Hapeko Pita isoli yiy, pe ipa, “Atine. Yo ara ndramat opu, tehe wou.”
27 Pita iro wong iyasura yiy pe hiluya nondriyan, pe inimei tehe ndramat
soyon iya, ara hu kansa mbultere hu pwen huro.
28 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kanpahas pwen tehe nongan
para pwahanou, ara ipa nonombun para hu Yutah kasusuye kayapolo
hu Ndramira Lah. Hapeko Ngindrai, ara kinpwainganiy pwen kinsa kili
yo, tehe mbuna kupohowe ndramat hamou nonombun ndre pwalan iya
mbulmaran.
29 Pwen wawu pwanos yo, ara kunndrihisaniy pwi. Yo nakusok wawu
ko, wawu pwanos yo usa, ara iya tesah ndrokonan?”
30 Pwen pe Korneliyus ipa, “Lang mahaahiu kinna yo uro tohun nondriya
seu to, pe paramwandrai, ara iro maroyoh tehe mahapo. Pwen indrou
pwi ko, ndramat hamou mepo koiwen nganngananiya, ara isa pe iro tine
mbulmoro.
31 Pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Korneliyus, Ngindrai ara kinhilingi totohun
tam, pe ita lohongani hu yukyuk tam kinna kili hu ndramat mepo
hundroisiy.
32 Apwandrisa hamou kiya kol Yoppa para kiya wiri Simon, ngalan
handra Pita, ara kisa. Yiy ara iyera seu ta Simon ndramat ngara kipo
mbulen kiya kapilo hu kan, mepo suwen ita pakeh poho leng.’
33 Pwen hape pwi ko, upwanos wou para asa. Pe hiyan para ansa.
Mahapo yowu masih topo mbulmara Ngindrai, para kahilingi sehe melit
Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili wou para napwai kisa kili yowu.”
34 Pwen Pita ihipohon, pe ipa, “Mahapo kunsa yirowei tehe Ngindrai, ara
kultuwayin iya kili hu ndramat masih, ara ihisoule ko. Konan kapa hu
kayau ndraye hiyeh-hiyeh.
35 Hapeko yiy ara inamili ndraye hu ndramat masih mepo hunohowani
yiy, pe hu ngara kambusi melit imwonen.
36 Nongan mepo Ngindrai kiniykiy kinsa kili hu ndramat para Yisrayel,
ara iye: Kinpohowe nongan hiyan para ndriya wayis iyau kili Yesu Kristus,
mepo yiy Yapan torou masih.
37 Wawu kanpahasani sehe melit kintayah iro Yutiya masih. Irayah imu
iro Kaliliyy, iyamulan para Yohanes ipohowe nongan para paptais.
38 Ngindrai irakinima Yesu para Nasaret iya pwoke ta Mwoiwan Haiyan,
pe iropo iya kol hakol-hakol, pe iro mbusi hiyan pe iro mwaniyani hu masih
mepo huro pahandra pwoke ta Sinai. Paratesah, Ngindrai, ara iro sura yiy.
39 Pe yowu rayah ndramat para pohoweya nongnan masih mepo imbusiy
iro nondriya kol namandran masih tahu Yutah, pe nondriya kol Yerusalem
i. Pe hurapaingi yiy iho kei tondrih pe hutingundrun imat.
40 Hapeko lang maroyoh ihipwen, Ngindrai, ara ihingini yiy itine paiwe.
Pe imbusi yiy isarayah isa mbulmara hu ndramat.
41 Pe hu ndramat masih ara hu kannime yiy pwi, hapeko yihu ndramat
mepo kintakinimahu para pohoweya nongnan, ara yowu kopu yowu nime
yiy. Pe tandrohongan itine kimat, yowu namnam pe yowu yin ndran
iyapolo yiy.
42 Pe Ngindrai, ara kinpwandrandrahaniy pwen kinsa kili yowu para
yowu kapohowe titiye ta Yesu kiya kili hu ndramat, pe kapwai kiya ngawan
tehe yiy opu, ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirayah
ndramat para tamwanye hu ndramat topo mwalen, pe hu ndramat kanmat
kene.

43 Yihu poropet masih ara hu kantiyani yiy kinna ngawan, tehe hu hiyeh
hupwotisingi lohongahu iya kili yiy, ara andre Ngindrai kitali hu pakut
mwomwan tahu kayau, kiya ngalan."
44 Iro mwonen Pita iro wong manau iya nongan aro, Mwoiwan Haiyan,
ara isa pe iya ndrita hu ndramat masih kene mepo huro hilingi nongnan.
45 Pwen yihu para Yutah mepo hu kanpwotisingi lohongahu pe husa polo
Pita, ara huro lohonge ndrit tehe Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan tehe
yukyuk iya ndrita hu Ndramira Lah i.
46 Paratesah, huhilingi hu ndramat ara, ara huro wong pe huro hiri ngala
Ngindrai iya paingan, iya hu nongna kol handra-handra.
Pwen Pita ipa,
47 "Sehe ndramat andre kipa pwi para hu ndramat aripo kawiri paptais
kiya ndran? Yihu kanwiri Mwoiwan Haiyan iyawule tehe worou kanwiriy
pwen."
48 Tehen tora ko, Pita ipwandrandrahaniy tehe yihu andre kawiri paptais,
kiya ngala Yesu Kristus. Pwen pe husok Pita para kiro sura hu lang hayah
yi.

11

Pita itiyani tesah kintayah

1 Pe yihu aposel iyapolo hu nali hu mepo huro Yutiya masih, ara
huhilingiy tehe hu Ndramira Lah, ara hu kanwiri nongna Ngindrai yi.
2 Pwen Pita iya paingan Yerusalem, pe hu mepo hu kansondriti kapilohu
pwen, pe hu kanpwotisingi lohongahu, ara hurakokowani yiy,
3 pe hupa, "Wou aya nondriya seu tahu ndramat para mawen mepo hu
kansodriti kapilohu pwi, pe annamnam kinnasura hu pwen."
4 Pwen Pita ihipohon pe itiyani nokulani melit masih mepo kantayah, pe
ipa,
5 "Yo ara uro nondriya kol namandran Yoppa pe uro tohun. Pe unun
o uro, pe unime taltan sahin. Pe unime koyau mbusungon mahaasai iro
paingan yang pe isa pwan, isa hape aleheh mepo uro mwonen aliy.
6 Pwen unimnim iya nondriyan pe unime hu kan mandrikahu mahaakai,
pe hu kan puyap, pe hu kan para seselek, pe hu norukan para wohowoh.
7 Pwen uhilingi yoholai sahin isa kili yo, ipa, 'Pita atine! Atingundru
yohou pe ayan.'
8 Pe usomwiy, upa, 'Yapan, pwi yoh! Handra melit nonombun ndre
pwalan iya mbulmaram, ara kinhopo kinna poho pwi masih.'
9 Pwen yoholai iyau kol paingan yang isa paiwe, ipa, 'Mbuna apa ndre
sehe melit mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna hiyan, ara mwomwan.'
10 Melit ara, ara irayah maporotisap, pwen imui iya kol paingan yang.
11 Tandrohongan ara imwonen, hu ndramat matimou husarayah husa
seu mepo uro aliy. Yihu pwandrisa hu huyau te kol Sisariya para hu kasa
kili yo.
12 Pe Mwoiwan Haiyan, ara ipwai isato tehe mbuna kuhundrundru para
kuya surahu. Yihu nali mannomou aripo ara huya sura yo, pe yowu ya
nondriya suwe ndramat ara.
13 Pe ipwai isa kili yowu tehe inime angelou hamou isarayah pe iro tine
nondriya suwen, pe ipa, 'Apwanos Simon, ngalan handra Pita, ita kol Yoppa
kisa.

14 Pe yiy andre kisa tiyani nongan kisa kili wou, pe kiyau nongan ara,
Yapan andre kisopwat wou pe norum hu masih.'
15 Yo ma urowong o, pwen o Mwoiwan Haiyan ara iyos isa ndrita hu,
iyawule tehe kinsa ndrita yowu mamu kinna.
16 Pwen yo ara ulohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen
ipa: 'Ara ndrokonan tehe Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat kanna
ndran, hapeko wawu andre kawiri paptais kiya Mwoiwan Haiyan.'
17 Pwen kapa Ngindrai kiniyki yukyuk kinna tahu iyawule tehe kiniykiy
kinsa kili tou—worou hiyeh tupwotisingi lohongarou iya kili Yapan Yesu
Kristus—pwen upa ndre yo hiyeh pe uwenei para kulowani mbulya
Ngindrai?"
18 Iro mwonen hu ndramat huhilingi nongna Pita, pwen lohongai para
huro mwisnani Pita aro ihipwen. Pwen huhuri ngala Ngindrai, hupa,
"Akanimei! Mahapo tukanyirowei tehe Ngindrai ipa hiyan para hu
Ndramira Lah, ara andre karapaiwani lohongahu pe kawiri taleh i."

Sios para Antiyok

19 Iro mwonen hutingundru Stipen imat, pwen hurandroyani hu
ndramira Yesu, pe huwop pe humasumbuwe huya matne kol namandran
hape Ponisiya, pe mbuson Saiprus pe kol namandran Antiyok. Pe huro
pohowe nongan hiyan iya kol hakol-hakol, hapeko ngara hu kapohowei
kiya kili hu Yutah opu, pe kinna kili hu masih pwi.
20 Hapeko hayah tahu ndramat ara, ara hu ndramira mbuson Saiprus pe
kol namandran hape Sairini, yihu huya Antiyok pe huro wong iya nongan
hiyan ata Yapan Yesu iya kili hu Krik i.
21 Pe pwoke ta Yapan, ara iro polo hu, pwen pe hu ndramat soyo-soyon
iya ara hupwotisingi lohongahu, pe hurapaiwani ndriyahu iya kili Yapan.
22 Pwen pe titiye tahu ara ingau, pe iyarayah iya ndrainga hu para sios
iro Yerusalem. Pwen yihu pwandrisa Parnapas iya Antiyok.
23 Iyarayah iya Antiyok pe iro nime hu melit mepo iyingani koisirai ta
Ngindrai. Pwen pe ipwes pe ipwahanou hu para hu kaiki ndriyahu masih
kiya kili Yapan, pe koro tine pwokeyan.
24 Pe Parnapas ara ndramat hamou hiyan iya, mepo ipep iya Mwoiwan
Haiyan, pe ipwotisingi lohongan pwokeyan. Pe hu ndramat soyo-soyon iya,
ara husa kili Yapan.
25 Pwen pe Parnapas ara itali Antiyok, pe iyau iya Tarsus para kiyaten
Sol.
26 Pe iya pe ikahi yiy pe iwiri yiy iya Antiyok. Pe hayou sih mwanye ara,
hiluro polo hu para sios, pe hilro hinuwani hu ndramat soyo-soyon iya.
Yihu para Antiyok ara huya mu iya pohoweya hu ndramira Yesu tehe toro:
"Hu Kristen."
27 Iro tandrohongan ara hu poropet hayah ara hutali Yerusalem husa
pwan, pe huya Antiyok.
28 Iyau pwoke ta Mwoiwan Haiyan, hamou tahu ngalan Akapus ara itine
pe ipwandrendrehe iya kili hu tehe andre song kisalti kol pwan masih.
Irayah, ara iro mwonen Klautiyus Sisar iro king tahu.
29 Iyau lohonge tahu ndramira Yesu hamou-hamou, hurawule men-
menahu para hu kasopwat nali hu mepo hu Kristen hutora Yutiya.
30 Humbusiy tehen tora, pe hurapayani yukyuk tahu iya kili Parnapas pe
Sol, pe hilyaikiy iya kili hu yapane sios.

12

Kinima pwoke irayah kili Pita pe itali kou isa ngawan

1 Iro tandrohongan ara, King Herot imbultuwe tahatini hu ndramira sios
hayah, para kirandroyani hu.
2 Yiy ipwai pe hutingundru Yamis, nali Yohanes, iya semela pahun niwen.
3 Pwen inimei tehe melit iro mbusiy, ara hu Yutah hupwes iya aliy; pwen
ipwai pe huya wiri Pita yi. Imbusiy ara iro mwonen nondriya sandre sih
para Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi.
4 Pwen Herot imbultuwe tahatini yiy ihipwen, pe iyki yiy iya nondriya
kou. Pe iyaiki yiy iro kili hu makundrayin huro ndrokoyirayi haahiu, pe
huro suluye hu para mahaamou-mahaamou hu koro memerani yiy. Pe
Herot ilohonganiy tehe Yon ara kinhipwen, pwen pakiwiri Pita kisa ngawan
pe kiyki yiy kiya nongan kiro mbulmara hu ndramat.
5 Pe Pita ara iro nondriya kou, hapeko hu ndramira sios ara huro waiyani
totohun ihou pe ihou, iya kili Ngindrai para kisopwat yiy.
6 Pe ping nakisamasan lang mepo Herot nakiyki yiy kiya nongan, Pita ara
iro matin mwalinga hilu makundrayin malmou. Pe hu kanwasi yiy kinna
malkei hayen malmou. Pe hu makundrayin hayah i, ara huro tine pe huro
memerani pohomara karam.
7 Indrou pwi ko, angelou ta Yapan hamou ara isarayah pe nganngnanan
ara ilengani nondriya kou. Pwen isa pe niman iya koso Pita pe ihingini yiy,
pe ipa toro; “Kileh! Atine!” Pwen o malkei hayen malmou kene ara itan
ngondro nima Pita pe iyos iya pwan.
8 Pwen pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Asohongani koiwem pe aiki
hatna pwelekam.” Pe Pita imbusiy tehen aliy. Pe angelou ipwai, ipa, “Awiri
tamburuham pe asumwa wou kiya aliy pe oho ndruwo.”
9 Pe Pita iho ndruwan pe hilyau hilya ngawan. Hapeko yiy ara ikowu
sehe melit ndrokonan angelou iro mbusiy iya kili yiy. Yiy ipa ndre iro nime
taltan.
10 Pe hilu ramwaitini hu makundrayin huho mu, pwen hilu ramwaitini
huho mulan i, pe hilu sarayah hilsa papai hayen namandran para kou mepo
nakiya nondriya kol namandran. Pe papai ara ite ko mwaihei iya kili hilu,
pe hilsong aliy hilya ngawan. Hiluro tokai sai hasai hilya hangoh hape, pe
indrou pwi ko, angelou itali yiy.
11 Pwen Pita lohongan isa leu, pe ipa, “Mahapo upahasaniy pe kunhin-
drundru pwi, tehe Yapan, ara ipwandrisa angelou tan isa, pe iwiri yo kunsa
mawen kili Herot, pe hu melit masih mepo hu ndramira Yutah hutora
longaniy para pakirayah.”
12 Pita isayirowei, pwen irikai iya suwe Mariya tina Yohanes. Yohanes,
ngalan handra yi ara Mak. Hu ndramat soyon humbultere hu huro seu
ariya, pe huro tohun.
13 Pita irikai iya seu ara, pe iralikiri papai para pohomara karam ngawan,
pe pihin hamou para poya mbulen ngalan Rota, ara isa para pakitipe papai.
14 Pe Rota ara isapahas iya mbulukoyu Pita, pe yiy ara ipwes namandran
iya. Pwen yiy ara kintipe papai pwi, hapeko ingap imui iya nondriya seu,
pe iya nese ndrainga hu ndramat tehe toro: “Pita ita pohomara karam!”
15 Pe hu ndramat ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Eh! Wou tehe ngou eh!”
Hapeko Rota ikekei tehe Pita ita pohomara karam. Pwen pe hupwai, hupa,
“Ariya angelou tan o.”
16 Hapeko Pita ara iro waiyani ralikiri papai manau. Pwen hutipe papai
pe hunime yiy, pe hulohonge ndrit.

17 Pwen Pita ihiri niman para kimbusi hu kahun o, pe itiyaniy topwei iya
kili hu iya sehe melit Yapan kinmbusiy kinna kili yiy, para kinwiri yiy kinsa
ngawan nondriya kou. Pe ipa, “Akapwai kiya kili Yamis pe hu nalihu masih
mepo hu yau ta Yapan, kiya melit masih aro.” Ipwai tehen tora ihipwen,
pwen itali hu pe iyau iya kol hakol i.
18 Pwen mandroulang o, hu ndram masih huro nondriya kou, ara huro
takokowai mwalingahu iya sehe melit ndrokonan kintayah kili Pita.
19 Herot irakalahani hu para hu katen Pita, hapeko huten yiy ndrit.
Pwen Herot iyki hu makundrayin ara, iya nongan. Pwen ipwatisingiy
para katingundruhu kamat.

Herot imat

Pe iyamulan para aliy Herot itali Yutiya, pwen iya iye kol namandran
Sisariya namu.
20 Herot ara ndrinan ilokuh namandran iya, iyata hu ndramat para kol
Tayar pe Siton. Pwen o, hu ndramat ara hurawurani lohongahu iyawule
handra ko, pe huya kili king para hu kawong kiya kili yiy. Pwen huya wong
imu iya kili Plastus, ndramat hamou ngara kiro nimnim kiya ndrohonoku
king. Pe hupwai iya kili yiy para kisok Herot para ndriyan kiwayis katahu;
paratesah, ngara hu kapo anandrinahu kiyau kol namandran iya mepo
Herot ngara kiro mu kiya aliy.
21 Pe iranonoyani lang mepo Herot irakiniman, pwen Herot iya sohon-
gani koyau ta king lahayan iya, pe impwan ndrohonoku pwanpwan ta king,
pe ipohowe nongan sahin namandran iya kili hu ndramat masih.
22 Pwen hu ndramat masih huwayeh, hupa, “Ariya mbulukoyu ndramat
pwi; aro, ara mbulukoyu ngindrai hamou!”
23 Hape pwi ko, angelou hamou ta Yapan isa pe irayi Herot, paratesah,
kinhiri ngala Ngindrai pwi. Pwen hu wiy, ara huini yiy pe imat.
24 Hapeko nongna Ngindrai, ara iro mandra pe isilihi topwe kol masih.
25 Pwen iyamulan para Parnapas hilu Sol hilu hipwen tokuya mbulya
hilu, pwen hiltali Yerusalem pe hilmui hilya Antiyok. Pe hilwiri Yohanes
i iyapolo hilu, yiy mepo ngalan handra yi hupohowei Mak.

13

Hupwandrisa Parnapas hilu Sol hilyapo mbulen

1 Hu ndramat hu tora Sios para Antiyok, ara hayah tahu ara hu poropet,
pe hayah tahu yi ara hu ndramat para hinuwani hu ndramat. Ngala hu
ara iye kene: Parnapas, Simeyon, mepo ngalan handra, ara Niker, Lusiyus
ndramira Sairini, Manayen (ndramat mepo iro sura Herot pe hilu mandra
hilya harong), pe Sol.
2 Iro mwonen huro tohun pe huro yuh anandrinai, pwen Mwoiwan
Haiyan ipwai iya kili hu, ipa, “Akarakinima Parnapas hilu Sol para
kambulyani mbulen mepo kunuyoh hilu pwen para hilu kambusiy.”
3 Iyamulan para huyuh anandrinai pe hutohun ihipwen, pwen huiki
nimahu iya ndrita hilu pe hupwandrisa hilu hilyau.

Parnapas hilu Sol hilro Saiprus

4 Pwen Mwoiwan Haiyan ipwandrisa hilu pe hilu tuh hilya pwan hilya
kol ngawan Seleusiya. Pe hilu his ndroi iro aliy pe hilya mbuson Saiprus.
5 Pwen hilyarayah hilya kol Salamis, pe hilu pohowe nongna Ngindrai
nondriya hu yumwa totohun tahu Yutah. Pe Yohanes ara iro sura hilu para
kisopwat hilu kiya mbulen.

6 Pwen pe huya kene mbuson Saiprus masih iya manne kol namandran
Papos. Yihu ara huro Papos pe hupohonani ndramat hamou para Yutah
ngalan Par-Yesu. Yiy ara ndramat hamou mapairan, pe poropet hamou
para pwasoyou.
7 Yiy ara ndramat para pwandrendres ta Serkiyus Paulus, yiy mepo
pohon para kol namandran iya Saiprus.* Pe Serkiyus Paulus, ara ndramat
mepo lohongai namandran hiyan iro kili yiy. Pe iyoh Parnapas pe Sol
hilusa, paratesah, inamiliy para kihilong nongna Ngindrai.
8 Hapeko ndramat mapairan ara, mepo hu ngara kapohowe ngalan
handra yi "Elimas" (ndroiyi ngala Elimas iya nongna kol tahu Krik ara ipa,
ndramat mapairan), ndramat ara, ara pakikaituwe mbulya hilu, paratesah,
mbuwalin para Serkiyus Paulus kipwotisingi nongna Ngindrai.
9 Hapeko Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Sol, mepo hupohowe ngalan
handra yi Pol, pe maran indrong ta Elimas pe ipwai iya kili yiy, ipa,
10 "Wou ara noru Sinai, pe yoyou para hu melit masih imwonen! Wou
ara apep iya kultuw masih para pwasoyou pe pwakekeriu. Mbuwalim para
atali kultuw mwomwan para ndrihisani nongan imwonen ta Yapan.
11 Mahapo pwoke para nima Yapan andre kiyki nopwaran kisa kili wou,
pe andre kimbusi maram kiyoh. Pwen andre maram kiyoh ndrangan
niwen hape. Pe andre annime ngana mwandrai pwi."
Pol iwong ihipwen, pe hape pwi ko, melit handra tehe mburah lokuran
isa pe iyohi mara Elimas. Pwen niman ihoyah pe iro seyeh hu ndramat
para hu kaluwani yiy.
12 Pwen pohon para kol ara, inime sehe melit irayah pe ndriyan ipwo-
tisingi nongna Yapan, paratesah lohongan indrap iya hinonou ta Yapan.

Parnapas hilu Pol hilya kol ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya

13 Pol iyasura susuyan hu, huwiri ndroi iro Papos pe huyarayah iya kol
ngawan Perka, ita nondriya kol namandran hape Pampiliya. Huya huro
aliy pe Yohanes itali hu pe imui iya Yerusalem.
14 Pwen Pol hilu Parnapas ara hilu tali kol Perka pe hilu yarayah hilya kol
ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya. Iro lang Sapat,
hilu song iya nondriya yumwa totohun pe hilu mipwan aliy.
15 Iyamulan para hu ndramat hu tora mu iya yumwa totohun ara,
hupohowe nongan sahin para kipwokeyani lohongahu pe nongan sahin
tahu poropet ihipwen, pwen hu ndramat ara, hupwandrisa ndramat
hamou para kiya kili hilu, pe ipa, "Walu nali, kapa sahin nongan para
pwokeyani lohongai ita kili walu, pwen alkasapwai."
16 Pwen Pol itine pe ihari niman iya paingan pe ipwai, ipa: "Wawu yapane
Yisrayel pe wawu Ndramira Lah mepo wawu ngara kasa katohun kiya kili
Ngindrai, ara wawu kahilingi yo namu.
17 Ngindrai torou Yisrayel, ara ipirani tumburou hu; pe imbusi hu ara
huya pwokeyan iya, iro tandrohonga huro Yisip, pe iwiri hu husa mawen
iyasura pwoke namandran atan.
18 Yiy ikuni nopwaran para kultuwayihu iro tandrohonga huro kol
ndrohoyin, nondriya hayou mahaangui (40).
19 Yiy ipwalngani hu ndramira hu kol manandrtikol nondriya kol naman-
dran masih Kenaan, pe iwiri pwene hu pe ihingini yowen hu iya aliy, tehe
mbukenan hu.

* **13:7:** Eng: Proconsul; governor of the province

20 Melit masih ariyo, ara irayah iro nondriya hayou haangat pe yimingui
(450).
Iyamulan para aliy Ngindrai iyki hu ndramat huya mu iya pohon para
tamwanye, ipoo isa matne lang ata Poropet Samuwel.
21 Pwen hu ndramat husok tehe hunamili king hamou; pwen Ngindrai
iyki Sol, noru Kis, ara irayah king tahu nondriya hayou mahaangui (40).
Kis ara iyau nondriya hu ndraye Penyamin.
22 Hapeko Ngindrai irasses Sol pe iyki Tepit iwiri nokun tehe king.
Ngindrai ara itiyani tiyeya Tepit toro, ipa, ‘Yo unimei tehe Tepit noru Yessi
ara tehe nere imwonen. Yiy ara andre kimbusi melit masih mepo unamiliy
para kimbusiy.’
23 Ngindrai iyki Yesu ara para kisopwat hu para Yisrayel; pe Yesu ara
irayah iyau ndraye Tepit tehe Ngindrai kinpwatisingiy pwen.
24 Yesu ara mapu kinsarayah, pe Yohanes kinpwai pwen kinna tahu
ndramat masih para Yisrayel para hu karapaiwani ndriyahu pe kawiri
paptais.
25 Pakeh mbulya Yohanes nakihipwen, pwen ipwai iya kili hu, ipa, ‘Wawu
pa ndre yo hiyeh ndrokonan? Yo ara ndramat ara pwi. Yiy andre kiho
ndruwo, pe yo ndramat o mwaihei pe kunlahiy para kutali hatna pwelekan
pwi.’
26 Wawu nali, wawu noru ndraye Apraham pe wawu Ndramira Lah
mepo wawu sa pahandra nohowai ta Ngindrai, nongan iye—nongan para
Ngindrai pakisopwat hu ndramat masih—ara mahapo kintapayaniy kinsa
kiltou.
27 Yihu ndramat mepo ngara hu koro Yerusalem iyasura hu hiyeh huya
mu tahu, ara hu kanpahasani Yesu hiyan pwi. Pe nongna hu poropet mepo
ngara hu kapohowei kiro nondriya yumwa totohun lang Sapat masih, ara
yihu kanlohonganiy hiyan pwi yi. Pwen huiki nopwaran iya ndrita Yesu
para kimat, pe iya tunan ara ko, humbusiy pe irayah mannan tehe hu
poropet hu kanpwai mamu kinna.
28 Konan yihu ten mwomwan ta Yesu ndrit para karayi yiy kimat, hapeko
hurakekeyani Pailat ndron para katingundrun.
29 Yihu mbusi melit masih iya kili yiy ihipwen, tehe pwayan kinpwai,
pwen huwiri yiy isa pwan kei tondrih, pe huyaiki yiy iya ngat sou.
30 Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe.
31 Pwen yihu mepo hurikai iyapolo yiy iro Kaliliyy ipoo iya Yerusalem,
ara hunime yiy lang soyon. Pe mahapo hurayah ndramat para pohoweya
nongnan isa kili ndramira yowu Yutah.
32 Pe yowu topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu ipa toro: Sehe melit
mepo Ngindrai kinpwatisingiy kinna kili tumburou hu,
33 ara kintayah mannan kinsa kili worou mepo ndrayehu, tandrohonga
ihingini Yesu itine paiwe. Nongan ara hu kanratuluwi pwen ita waliy luwoh
ita nondriya Puk Waliy, ipa toro:
‘Wou ara noru,
lang nepo ara kuntayah tamam.’
34 Ngindrai ihingini Yesu itine pe kinlahiy para nombuwen kimui pe
kipwala pwi. Pe ndrokonan para aliy, tehe pwayan kinpwai, ipa toro: ‘Yo
andre kuiki lomwes haiyan tehe kuntandrangan kinna kili Tepit pe andre
kirayah ndrokonan tehe kunpwai.’
35 Pe nongan sahin i, ara pwayan ipwai, ipa:
‘Wou anlahiy para apiyani Ndramiram Haiyan para kipwala, ara pwi!’

36 Tanarou tehe tandrohonga Tepit iro kol pwan, lang ara, ara ngara kipo
mbulen ndruwa namiliwa Ngindrai. Pe Tepit imat pe huroni yiy iyasura
tumbun hu, pe nombuwen ara kinpwala.
37 Hapeko yiy mepo Ngindrai ihingini yiy iyau kimat isa mawen, ara
sangin kinpwala pwi.

38 Pwen pe wawu nali, yowu topo pohowe nongan aro isa kili wawu, para
wawu kapahasaniy, tehe Yesu ko andre kitali hu pakut mwomwan masih
ta wawu.
39 Nongan para pwahanou ta Mose ara kinlahiy para kimbusi wawu
karayah ndramat imwonen pwi, hapeko wawu masih mepo wawu pwo-
tisingi lohonga wawu iya kili Yesu, ara andre hu koro mwoimwoi, pe yiy
opu ilahiy para kisopwat wawu pe kimwaniyani wawu koro mwonen.
40 Mara wawu kiro; matisan sehe melit mepo hu poropet hu kanpwai
mamu kinna, ara kirayah kili wawu.

41 'Akanimei! Wawu ndramat para haisani nongan,
ara andre wawu kateleh mwomwan pe wawu kamat;
paratesah, yo andre kumbusi melit handra kisarahaihai kiro mwonen lenge
wawu,
pe konan kapa hamou kiwong kisata wawu,
hapeko andre wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi.' "

42 Pol hilu Parnapas ara hilu pakatali yumwa totohun, pe hu ndramat
husok hilu para hilu kasa pohowe nongan paiwe, kiya lang Sapat mulan.
43 Pwen mbultere tahu iya hapwen, pe yihu Yutah soyon, iyapolo hu
ndramat soyon mepo huro ndruwa kultuwayi totohun tahu Yutah, ara hu
masih huro ndruwa Pol hilu Parnapas. Pe hilu wong iya kili hu, pe hilu
pwokeyani lohongahu para hu kalohongani tisingi pahas ta Ngindrai.

44 Iro mwonen lang Sapat mulan ara, pakeh hu ndramat masih para kol
namandran ara, ara husa mbultere hu para hu kahalong nongna Ngindrai.
45 Yihu Yutah, ara hunime hu ndramat soyo-soyon iya pe humaimai, pe
hurakokowai iya nongan Pol iro pohowei pe hupwasimiri yiy.

46 Pwen Pol hilu Parnapas hilwong tahakulan iya, iya kili hu toro: "Hiyan
para yowu kapohowe nongna Ngindrai kisa kili wawu kimu. Hapeko wawu
mbuwali wawu para kawiri nongan ara, pe wawu pa ndre wawu ndramat
o mwaihei pe wawu kanlahiy para kawiri taleh mepo andre kinto-kinto ara
pwi. Akahilingiy, youlu andre kanpohowe nongan iye paiwe kisa kili wawu
pwi. Mahapo yowu andre katiyaniy kiya kili hu Ndramira Lah.
47 Paratesah, Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili yowu toro:

'Yo umbusi wou, ara tehe ngana mwan para kilengani hu Ndramira Lah
para kol pwan masih,
pwen pe andre wawu kasopwat hu ndramat para mbusungo kol pwan
masih, para kuwiri hu kamui kasa kili yo.' "

48 Iro mwonen yihu Ndramira Lah huhilingi nongan aro, hupwes pe
huhuri nongna Yapan; pe hu ndramat mepo Ngindrai kintakinimahu para
kawiri taleh andre kinto-kinto, ara hupwotisingi lohongahu.

49 Pe huwiri nongna Yapan iya, pe isilihi topwe kol namandran hape ara.
50 Hapeko yihu Yutah, ara yihu suhuri ndriya hu pihin mepo mangalahu
pe huro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe hu kamai hiyeh huro pohon
para kol namandran ara. Pwen yihu ndramat aro kene, ara husuhuri hu
ndramat para karandroyani Pol hilu Parnapas, pe hurasses hilu para hilu
kaya mawen kolohu.

51 Pwen Pol hilu Parnapas, ara hilu tolohani kohu pwan iro ndrika hilu,
para kipwaingani kultuwayihu mwomwan kiro ndron kili hu. Pwen hilu
yau hilya Yikoniyum.
52 Hapeko pwesai pe Mwoiwan Haiyan, ara ipep iro kili hu ndramira
Yapan huro Antiyok.

14

Parnapas hilu Pol hilya kol Yikoniyum

1 Pol hilu Parnapas ara hilu ya Yikoniyum, pe hilya nondriya yumwa
totohun tahu Yutah namu, tehe ngara hilu koro mbusiy. Pe hiluro pohowe
nongan iyasura pwoke, pwen pe hu Yutah pe hu Ndramira Lah soyo-soyon
iya, ara hupwotisingi lohongahu.
2 Hapeko hu Yutah mepo mbuwalihu para kahilingi nongna hilu, ara
husuhuri ndriya hu Ndramira Lah ara, para ndriyahu kakiskis kiya kili hu
Kristen.
3 Pwen pe Pol hilu Parnapas ara hilto kol ariya ndrangan niwen iya. Pe
hilu kannoh para kapohowe nongna Yapan pwi. Pe nongna hilu iyapolo
koisirai ta Yapan, ara Yapan isotiniy iyasura hu kaipisa ndraikiya pwoke,
pe hu kinima pwoke handra-handra, mepo iyki pwoke iya nima hilu para
hilu kambusiy.
4 Pe yihu ndramat para kol namandran iya ara, ara humaloiwe huya
malpat. Hayah tahu, ara huro polo hu Yutah, pe hu hayah tahu yi, ara huro
polo hu aposel.
5 Pwen pe hu Ndramira Lah pe hu Yutah, ara hutine iya wule iyapolo hu
pohon tahu, para karandroyani hilu pe kasolpwa hilu kiya pat.
6 Hapeko hilusa pahas iya aliy, pe hilwop hilya kol malkol namandran
Listra, pe Terpe mepo ita nondriya kol namandran hape Likawoniya. Pe
hilu rakayani hu kol ara,
7 pe hilro pohowe nongan hiyan ara manau.

Hilya kol ngawan Listra pe kol ngawan Terpe

8 Pe ndramat hamou iro kol ngawan Listra, ara ndrikan imat masehe
ndriya tinan, pe kinho rokai pwi masih, pe ngara kirompwan opu.
9 Pe yiy ara iro hilingi Pol iro wong. Pe Pol maran itis iya mwonen iya kili
yiy, pe iyirowei tehe yiy iro pwotisingi lohongan para kirayah hiyan.
10 Pe Pol iyoh pwokeyan iya, ipa, “Atine kimwonen kiya ndrikam!” Pwen
o, ndramat ara ikohis, itine pe irikai.
11 Pwen hu ndramat soyo-soyon ara, hunime sehe melit Pol imbusiy pe
husomwe iya nongna kolo hu Likawoniya, hupa, “Hu ngindrai ara hurayah
tehe ndramat pe husa pwan kiltou.”
12 Pwen huyoh ngala Parnapas ara iya pohoweya ngindrai tahu hamou
ngalan Seyus, pe Pol ara hu huyoh ngalan iya pohoweya ngindrai tahu
hamou i, ngalan Hermes, paratesah, yiy ara ngara kiya mu kiya poho hilu.
13 Pe pris ata ngindrai Seyus, mepo yumwa totohun namandran tan ita
ngawan pakeh kol ara, ara iwiri hu mbulmwakau kamai hayah iyapolo hu
nonou hayah, pe isa pohomara karam para kol namandran ara. Paratesah,
yiy pe hu ndramat masih kene ara, ara yihu pakatimwiy tehe yukyuk kiya
kili hilu.
14 Hapeko hilu aposel malmou, Parnapas hilu Pol, ara hilu hilong, pe hilu
ndrohomwiri koiwe hilu pe hilu himbuh iya ngawan mwalinga hu ndramat
soyon iya ara, pe hilu palngai,

15 hilu pa, “Wawu torou! Paratapeh pe wawu tora mbusiy tehen tora? Youlu ara ndramat opu tehe wawu ko. Youlu topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu, pe youlu sa pwai para wawu kaiki ndruwa wawu kiya mawen kili hu melit o mwaihei ariya kene, pe akarapaiwani wawu pe akasa kili Ngindrai ndrokonan mepo imangsani kol pwan pe hu kol yang, pe ndras iyapolo hu melit masih kene hu tora aliy.
16 Iya lenge hu hasap iyau hasap para mamu kinna, ara Ngindrai itali hu pe huye mwoimwoi tahu ko:
17 Hapeko yiy kinho kohon kili hu pwi, para hu ndramat kanlahiy para kapahasani yiy pwi. Yiy ngara kiyingani kultuw hiyan kisa kili wawu. Tehe iyki mbulou indrut iyau kol paingan yang isa pwan kili wawu, pe iyki hu mbuwakei handra-handra para hu kappwai kiya walehehu imwonen; pe imbusi ndriya wawu ipep iya anandrinai soyon iya, pe pwesai namandran iya yi.”
18 Hilu wong iya kili hu tora, para kikaituwe lohongahu para katimwi yukyuk kiya kili hilu, hapeko pakeh o hilu kanlahiy pwi.
19 Pwen yihu Yutah hayah huyau te kol Antiyok pe Yikoniyum husa pe husuhuri lohonga hu ndramat para kol ara. Pe husolpwa Pol iya pat pe huluwi tarahani yiy iya ngawan kol ara, pe hupa ndre kinmat.
20 Hapeko hu yau mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, ara husa wule pe hurahakowan. Pwen pe Pol itine pe imui iya nondriya kol namandran ara paiwe. Iya lang sih i, Pol hilu Parnapas ara hilyau hilya kol ngawan Terpe.

Hilu mui hilya kol Antiyok ita nondriya kol Siriya

21 Pwen Pol hilu Parnapas ara hilpohowe nongan hiyan iro kol namandran ara, pe huwiri hu ndramat soyon iya hurayah hu ndramira Yapan. Pwen hilu mui hilya hu kol matikol Listra, Yikoniyum, pe Antiyok,
22 pe hilya pwokeyani lohonga hu ndramira Yapan, pe hupwokeyani hu para hu koro pwotisingi lohongahu. Pe hilu pa, “Worou ara andre tukaya nondriya hu nopwaran soyon para tukaya nondriya kolo King Ngindrai.”
23 Pe hilu rakinima hu yapane sios nondriya kol hakol-hakol ara ihipwen, pe hutohun pe huyuh anandrinai pe huiki hu iya pahandra pwokere ta Yapan, yiy hiyeh mepo hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy.
24 Iyamulan para hilya nondriya kol Pisitiya ihipwen, pwen hilu mui hilsa nondriya kol Pampiliya.
25 Pe hilu pohowe nongan iro Perka ihipwen, pwen hilu tuh hilya pwan hilya kol Attaliya.
26 Pe hilto Attaliya ihipwen, pwen hilu his ndroi pe hilu mui hilya Antiyok, kol mamu mepo hu kantakinima hilu, para koro pahandra pahas ta Ngindrai, para kaya mbusi mbulen mepo hilu kanna mbusiy pwen.
27 Hilyarayah hilya ariya, pe hilu pwanos hu ndramira sios husa wule. Pe hilu tiyani melit masih kene mepo Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hilu, pe hilu tiyaniy tehe Ngindrai itipe papai iya kili hu Ndramira Lah, para hu kasa pwotisingi lohongahu.
28 Pe hilto sura hu ndramira Yapan ara ndrangan niwen hape.

15

Hu yapane sios husa mbultere hu, huro Yerusalem

1 Yihu ndramat hayah huyau Yutiya pe husa Antiyok, pe huro hinuwani hu nali hu, mepo hupwotisingi lohongahu, pe hupa toro: “Kapa wawu

kansondriti kapilo wawu pwi, tehe pwahanou ta Mose kinpwai, pwen andre Ngindrai kinsopwat wawu pwi."

2 Lohongai aro imbusi Pol hilu Parnapas, pwen pe hilu rakokowai pe hiluro takekei iyasura hu iya nongan, ara hape waison pwi. Pwen pe hurakinima Pol hilu Parnapas iyapolo hu ndramirahu hayah i, para hu kaya paingan Yerusalem para kaya nime hu aposel, pe hu yapane sios kiya lohongai sahin ara.

3 Pwen hu ndramira sios hupwandrisa hu huyau, pe huro tokai nondriya kol malkol namandran hape Ponisiya pe Samariya, pe huro tiyani topwe titiye tahu Ndramira Lah, mepo hurapaiwani ndriyahu. Titiye aro ara iyki pwesai namandran iya, iya kili hu nali hu para sios.

4 Pwen yihu yarayah huya Yerusalem, pe hu ndramira sios iyapolo hu aposel pe hu yapane sios, ara hupwesani hu pe hurawuloh para husa. Pwen pe hutiyaniy iya kili hu sehe melit Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hu.

5 Pwen hu ndramat hayah para susura hu Parisiy mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutine pe hupa; "Yihu Ndramira Lah ara hiyan para kapwai kiya kili hu para kasondriti kapilohu, pe kapwatisingiy para hu koho ndruwa nongan para pwahanou ta Mose."

6 Pwen hu aposel pe hu yapane sios, ara humbultere hu iyawule para hu karamwaniyani lohongai ara.

7 Pe huro panguluwaniy ndrangan niwen hape ihipwen, pwen Pita itine pe ipwai iya kili hu, ipa toro: "Wawu nali, wawu pahasaniy tehe koluw hape ihou aliy, Ngindrai kinpirani yo iro mwalinga wawu, para hu Ndramira Lah kahilingi nongan hiyan kiyau kili yo para hu kapwotisingi lohongahu.

8 Ngindrai mepo ipahasani ndriyarou masih, ara ipwainganiy tehe kiniwiri hu ndramat para mawen i, paratesah, kiniyki Mwoiwan Haiyan kinna kili hu iyawule tehe kinmbusiy pwen kinsa kiltou.

9 Pe kultuwayin isa kili tou pe iya kili hu, ara ihisoule ko, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu, pe iya tunan ara ko, Ngindrai isungani ndriyahu iya howen mbulmaran.

10 Pwen pe paratapeh pe wawu pakanohonou Ngindrai toro: wawu pakaiki ndrokomwayit nopwaran masih kiya pwese hu ndramira Yesu, mepo worou pe tumburou kanlahiy para kakuniy pwi.

11 Hapeko worou tupwotisingi lohongarou iya koisirai ta Yapan Yesu, para Ngindrai andre kisopwat worou iyawule tehe yihu yi."

12 Yihu ndramat huro mbultere hu ara, huhun o huro pe huro hilingi Parnapas hilu Pol hilro tiyani hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu kinima pwoke mepo Ngindrai imbusiy iyau nima hilu iro mwalinga hu Ndramira Lah.

13 Hilu wong ihipwen, pe Yamis iwong, ipa, "Wawu nali, wawu kahilingi yo namu!

14 Simon kintiyaniy pwen tehe Ngindrai kinpwaingani pwokere tan imu iya kili hu Ndramira Lah, pe iwiri hayah tahu para karayah ndramiran.

15 Pe nongna hu poropet ara iwong iyawule tehen aliy, tehe Yapan ipwai pe hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

16 'Kiyamulan para aliy, andre kumui kusa paiwe pe andre kupuli yopai ata Tepit mepo kiniput ita pwan.
Pe andre kumbultani hu melit hutora pwan ara, pe andre kupuliy paiwe, pe kusoyei pe kirayah howen i.

17 Pwen pe yihu ndraye ndramat masih para kol pwan mepo hutora ndron kene ara hu katen Yapan,

pe hu Ndramira Lah mepo ngolo ita kili hu pwen.
Aro ara nongna Yapan, yiy mepo kinmbusi hu melit iye kantayah.'
18 Ngindrai kinpahasani melit ara koluw mamu kinna."

19 Pwen Yamis ipa; "Tehen tora ko, lohongo nakisahapwen tehen iye: worou mbuna tukaiki nopwaran kiya kili hu Ndramira Lah, mepo hutora rapaiwani ndriyahu para kasa kili Ngindrai.
20 Hapeko hiyan para tukaratuluwi nongan sahin kiya kili hu, pe kapwai kiya kili hu para hu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek, pe kahaiyani hu koro mawen kultuw para pilah, pe kahaiyani hu para hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan, pe kahaiyani hu para hu mbuna kayan, ndre kayin ndreye kan.
21 Paratesah, nongna Mose, ara ngara hu kapohowei kiya kili hu kol masih kene, pe hu ndrayerou hasap kiyau hasap. Pe ngara hu kapohowei kiro nondriya hu yumwa totohun nondriya lang Sapat masih."

Hu yapane sios hurapayani nongan iya kili hu ndramira lah mepo hupwotisingi lohongahu

22 Pwen hu aposel pe hu yapane sios iyapolo yihu ndramat masih para sios, ara hupa hiyan para hu karakinima ndramirahu hayah, para kapwandrisa hu kaya Antiyok kayapolo Pol hilu Parnapas. Pe hurakinima Yutas, ngalan handra Parsappas, pe iyapolo Silas. Hilu ndramat malmou aro, ara hiluro pohon mwalinga hu nali hu para sios.
23 Pe hurapayani nongan mepo hu kantatuluwiy, ara ipa toro:
Yowu aposel pe yowu yapane sios mepo yowu nali wawu, yowu ratuluwi nongan iye para kisa kili wawu Ndramira Lah, mepo wawu pwotisingi lohonga wawu, pe wawu tora nondriya hu kol Antiyok, Siriya, pe Silisiya. Yowu rawuloh isata wawu.
24 Yowu kanhilingiy tehe hu ndramat hayah towu, mepo yowu kanpa hiyan kinna kili hu para hu kaya poho yowu pwi, ara hu kanpakarawani wawu kinna nongan pe kanmbusi lohonga wawu kinimwa.
25 Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu sa lohongai handra ko, para yowu karakinima hu ndramat hayah, pe yowu kapwandrisa hu para kasa kili wawu kiyapolo kowase yowu malmou, Parnapas hilu Pol,
26 ndramat malmou mepo hiluiki mwoiwa hilu masih iya ngala Yapan torou, Yesu Kristus.
27 Pwen tehen tora ko, yowu pwandrisa Yutas hilu Silas para hilu kasa wong, para kapwokeyani nongan iyawule tehe yowu kantatuluwiy iye.
28 Pe Mwoiwan Haiyan ara iripo polo yowu, pwen yowu mburi lohongai para yowu mbuna karaporuwi wawu kiya nopwaran soyon. Hapeko hiyan para wawu koro ndruwa hu pwahanou ariyo ko.
29 Wawu kahaiyani wawu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek. Pe wawu kahaiyani wawu para mbuna akayan, ndre akayin ndreye kan. Pe kahaiyani wawu para mbuna akayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan. Pe kahaiyani wawu koro mawen kultuw para pilah i. Kapa wawu kahaiyani wawu kiya hu melit aro kene, pwen andre wawu koro hiyan. Pwen ara.

30 Pwen yihu pwandrisa hu ndramat ara pe hulai huyapwan pe huyarayah huya kol namandran Antiyok, pe humbultani hu ndramira sios huya harong, pe huiki nongan mepo hu kantatuluwiy iya kili hu.
31 Yihu ndramat ara hupohowe nongan huratuluwiy ara ihipwen, pwen hu mepo huhilingi pwahanou ara, ara hupwes.

32 Yutas hilu Silas, hilu malmou kene ara poropet, pe hilu wong nongan
soyon iya para kipwokeyani lohonga hu nali hu, para hu koro pwoke.
33-34 Hiluro ara ndrangan niwen hape ihipwen, pe hu nali hu ara, ara
hutoholi hilu iya ndriya wayis, pe hupwandrisa hilu hilyau, pe hilu mui
hilya kili hu mepo hu kanpwandrisa hilu mamu.*
35 Hapeko Pol hilu Parnapas, ara hiluro ndron Antiyok, pe hilu iyapolo
hu ndramat soyon hape i, ara huro hinuwani hu ndramat pe huro pohowe
nongna Yapan.

Pol hilu Parnapas hiluiki ndranga hilu

36 Lang hayah iyamulan hape, Pol ipwai iya kili Parnapas ipa; “Worou
kamui kaya saisai kaya kili nalirou hu, hutora nondriya hu kol masih mepo
tukanpohowe nongna Yapan kinna aliy pwen. Pe tukaya nime hu—hutora
tehen tapeh.”
37 Parnapas ara inamiliy para pakiwiri Yohanes mepo ngalan handra yi
Mak, para kiya polo hilu.
38 Hapeko Pol, ara ilohonganiy tehe kinna hiyan para kawiri yiy pwi,
paratesah, yiy itali hilu masehe kol Pampiliya pe kinsususye kinnasura hilu
kinna mbulen pwi.
39 Pol hilu Parnapas ara hilu takokowai pe hiluiki ndranga hilu, pe
Parnapas iwiri Mak pe hilu his ndroi pe hilyau hilya mbuson Saiprus.
40 Hapeko Pol ipirani Silas pe hilyau. Pe hu Kristen ara hutoholi hilu, pe
huiki hilu iya pahandra pahas ta Yapan.
41 Pol iro tokai hakol iya hakol nondriya kol Siriya pe Silisiya, pe
ipwokeyani hu sios.

16

Timoti irikai iya sura Pol hilu Silas

1 Pe Pol iya kol ngawan Terpe, pwen iyamulan iyarayah iya kol ngawan
Listra, mepo ndramira Yapan hamou ngalan Timoti iro aliy. Pe tina Timoti
ara ipwotisingi lohongan pe yiy ara pihi Yutah. Hapeko tama Timoti, ara
yiy hamou tahu Krik.
2 Yihu nali hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu huro Listra pe
Yikoniyum, ara ngara hu katiyani kultuw hiyan ata Timoti.
3 Pol ara inamiliy para kiwiri Timoti kiya polo yiy. Pe tunan hu Yutah
hutora nondriya hu kol ara kopu, pwen iwiri Timoti pe isondriti kapilon.
Imbusiy tora, paratesah, yihu Yutah masih ara hu kanpahasaniy pwen tehe
taman ara hamou tahu Krik.
4 Pwen iro mwonen huro tokai nondriya hu kol ngawan hakol iya
hakol, ara huroiki nongan ara, mepo yihu aposel pe hu yapane sios para
Yerusalem hu kanmburiy pwen, para hu ndramat koho ndruwan.
5 Pwen nongan ara, ara ipwokeyani lohongahu para nondriya hu sios, pe
ndromwoyahu, ara iro hon iropo iya soyon nondriya lang masih.

Pol inime taltan ta ndramat hamou para Masetoniya

6 Pwen Pol iyapolo susuyan hu, ara hurikai pe hurakayani kol namandran
hape Prikiya pe Kalatiya. Paratesah, Mwoiwan Haiyan ara ikaituwe hu
para hu mbuna kaya pohowe nongan kaya nondriya kol namandran iya
Esiya.

---

* **15:33-34:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa tehe nongan sahin para susura nongan iye ara ipa toro: 34 “Hapeko Silas ara ilohonge para kiro ndron kol ara manau.”

7 Pwen iro mwonen husarayah husa ndrokomatnet para kol namandran
hape Misiya, hunohonou para kaya kol namandran iya Pitiniya. Hapeko
Mwoiwa Yesu ara kinpa hiyan kinnatahu pwi yoh.
8 Pwen pe huramwaitini kol namandran iya Misiya pe hulai huya pwan
kol ngawan Trowas.
9 Pe iho ndrokolo ping ara, Pol inime taltan handra ata ndramat hamou
para kol Masetoniya, pe ndramat ara iro tine pe irakamam iya kili yiy, ipa,
“Asa haroh kili yowu Masetoniya pe asa sopwat yowu.”
10 Pol inime taltan ara ihipwen, pwen hape pwi ko, yowu hikule yowu
para kaya kol namandran iya Masetoniya. Yowu* sarayah iya lohongai
handra ko tehe Ngindrai, ara iyoh yowu para kapohowe nongan hayah kiya
kili hu.

Litiya irapaiwani ndriyan iro kol namandran Pilipai

11 Yowu ro Trowas pe yowu his ndroi pe yowu ngap yowu ya mwonen
yowu ya mbuson Samoteres, pe iya lang sih iho ndruwan, yowu his ndroi
pe yowu ya kol Neyapolis.
12 Pwen yowu ro kol ara ihipwen pe yowu ngap yowu ya kol namandran
Pilipai. Kol ara koluw hu para Rom husa pe huyen aliy. Pilipai ara kol hakol
namandran mepo iho hin ita nondriya kol namandran hape Masetoniya. Pe
yowu ro ndron kol ara, lang hayah i.
13 Pe iro lang Sapat, yowu song yowu ya ngawan pohomara karam para
kol namandran ara, pe yowu ya pwaki ndran, paratesah yowu pa ndre hape
ara, ara ndrohonoku totohun. Pwen yowumpwan hape ara pe yowu wong
iya kili hu pihin hayah mepo hu kanmbultere hu pwen huyen aliy.
14 Pihin hamou iro mwalingahu pe iroholong, ara ngalan Litiya. Yiy ara
pihin hamou ngara kipo pehei kiya hu koyau anandritan,† pe yiy ara iyau
kol namandran Tayatira. Pe ngara kitohun kiya kili Ngindrai. Pe Yapan
itipe lohongan pe irapaiwani ndriyan iya nongan mepo Pol iro pohowei.
15 Pe iro mwonen yiy iwiri paptais iyasura hu tan para seu hawum
mwanye, pwen isok yowu, ipa, “Kapa wawu yirowe yo tehe upwotisingi
lohongo iya kili Yapan, pwen akasa pe akoro suwe.” Pe yiy ara irakekeyani
yowu pe yowu somwi yiy.

Pol hilu Silas hilya nondriya kou

16 Porosih aro, yowu ro tokai nakaya ndrohonoku totohun, pe pihin-
drahin hamou para pwandrendres o mwaihei ara isa pohonani yowu. Yiy
ara payit iro ndritan, pe ngara kiranonoye kiya melit mapu kintayah. Pe
hu mbukena pihindrahin ara, ara ngara hu kapo singayai soyon kiyau kili
yiy kiya nongan para tanonoye mepo ngara kipwai.
17 Pihindrahin aro, ara ngara kiro ndruwa Pol iyapolo yowu masih pe
ngara kiro wayeh, kipa, “Yihu ndramat aripo ara hu pwandrendres ata
Ngindrai Iyera Paingan Masih. Pe hutopo pwandrandrahani wawu iya sai
para Ngindrai kisopwat wawu.”
18 Yiy ngara kiro mbusi kultuw tehen tora lang soyon iya. Pe Pol ara
ndriyan imwa tan pe irapaiwani yiy pe ipwai iya kili payit ara, ipa, “Iya

---

* **16:10:** *Yowu* Nondriya puk iye (***Titiye para Mbulya Hu Aposel***) ara nongan sahin “yowu” ngara kisarayah. Inimnim tehe Luk mepo iratuluwi puk iye ara iro sura Pol hu lang hayah, pwen pe iratuluwi “yowu” iyinganiy tehe yiy ara iro sura hu. Inimnim tehe Luk ara iro sura Pol iya matne kol Pilipai opu, pwen pe nongan sahin “yowu” ara ihipwen iro ariya. (Aposel 16:40) † **16:14:** Hu koyau anandritan ara kennehu namandran

ngala Yesu Kristus, yo upwandrandrahaniy isa kili wou para atali yiy pe asaya mawen!" Iro mwonen ara kopu, payit itali yiy isa mawen.
19 Pe iro mwonen hu mbukena pihindrahin ara huyirowei tehe mere-sayahu para poya singayai ara kintan, pwen humbultuwe tahatini Pol hilu Silas pe huluwi tarahani hilu iya ndrohonoku mbultere mbulmara hu pohon tahu, pe huiki hilu iya nongan.
20 Pe yihu yaiki hilu iya mbulmara hu ndramat para tamwanye, pe hupa, "Hilu ndramat malmou aripo, ara hilu ndramira Yutah. Pe hilu topoiki nopwaran isa kolorou namandran iye.
21 Pe hilu topo hinuwani worou iya kultuwayi kowase hu hayah, mepo nonombun para worou Rom para kasomwiy pe katokuyaniy."
22 Pwen hu ndramat masih husa wule pe hutasusut nongan iya kili Pol hilu Silas. Pe hu ndramat para tamwanye ara hupwatisingiy para kalle koiwe hilu, pe kamwiri hilu.
23 Pe humwiriyani hilu iya mwomwan ihipwen, pwen huya piyani hilu hilya nondriya kou, pe hupwatisingiy iya kili ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya kou, ara para kiro memerani hilu kahiyan.
24 Ndramat para memerani hilu, ara iwiri nongan ara ihipwen, pwen iyki hilu iya nondriya seu sahin mbulkuran ita nondriya kou. Pe hurandrikipiri ngondroka hilu ara iya mwalinga parakei.
25 Iro pakeh ndrokolo ping imwonen, Pol hilu Silas ara hilro tohun pe hiluro pa waliy iya kili Ngindrai. Pe hu ndramat mepo huro kou sura hilu ara huro hilingi hilu.
26 Pe indrou pwi ko, nunuw namandran irayah pe ileleyani mbulndroiyi kou. Pe porosih o, hu papai masih para kou ara hute topwei. Pe hu malkei hayen mepo huwasi ngondro nimahu iya aliy, ara hutan topwei.
27 Makundrayin mepo ngara kiro memerani kou, ara iro matin pe isapoyoi pe inimei tehe hu papai para kou, ara kanite topwei. Pwen pe iwiri semela pahun niwen tan pe pakitingundrun mbukenan kiya aliy, paratesah, ipa ndre hu ndramat masih huro nondriya kou ara hu kanwop topwei.
28 Hapeko Pol irandrokomat pwokeyan iya, iya kili yiy, ipa, "Mbuna atingundrum! Yowu masih, ara yowu topo!"
29 Pwen ndramat para memerani kou, ara iyoh para ngana mwan kiya kili yiy. Pe ihimbuh iya nondriyan pe iyah iya pwan pe ilelen iro ngondro ndrika Pol hilu Silas.
30 Pwen iwiri hilu iya ngawan pe isok hilu, ipa, "Walu namandran ato, andre kumbusi sehe melit para Ngindrai kisopwat yo?"
31 Pwen hilu pwai iya kili yiy, hilpa, "Apwotisingi lohongam kiya kili Yapan Yesu, wou pe hu ndraisih para wum tam, pwen andre kisopwat wawu."
32 Pwen pe hupohowe nongna Yapan iya kili yiy pe iya kili hu masih mepo huro nondriya seu kili yiy.
33 Pe iho ndron ping ara, ndramat mepo ngara kiro memerani kou ara iwiri Pol hilu Silas pe isungani neken tahilu. Pwen hape pwi ko, yiy iyapolo hu ndraisih mwanye atan ara, ara huwiri paptais.
34 Pwen iwiri Pol hilu Silas hilya nondriya seu tan, pe ihang hilu anandri-nai. Pe yiy iyapolo hu ndraisih mwanye atan, ara hupwes namandran iya. Paratesah, husa pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai.
35 Pwen lang ileu, pe hu ndramat para tamwanye ara hupwandrisa hu makundrayin para kaya pwai kiya kili ndramat mepo iro memerani kou toro: "Akatali hilu ndramat ara kayau."

36 Pwen ndramat mepo iro memerani kou, ara itiyaniy iya kili Pol ipa, “Hu
ndramat para tamwanye ara hupwatisingiy tehe kutali walu Silas kayau.
Pwen pe kiya, mahapo walu kayau kiyapolo ndriya wayis.”
37 Hapeko Pol ipwai iya kili hu makundrayin, ipa, “Yihu kanmwiri youlu
iro mbulmara hu ndramat o mwaihei. Youlu ara ndramira Rom, hapeko
yihu piyani youlu ko mwaihei iya nondriya kou. Pe mahapo yihu pakarasse
youlu kokohon o pe youlu kayau, ndre? Pwi yoh! Yihu mbukena hu kasa
pe kasa luwani youlu kaya ngawan.”
38 Pwen hu makundrayin huwiri nongan ara imui iya kili hu ndramat
para tamwanye. Pwen iro mwonen huhilingiy tehe Pol hilu Silas ara hilu
ndramira Rom, pwen pe hunoh.
39 Pwen hu ndramat para tamwanye ara husa pe huya rapasa hilu. Pe
huluwi hilu hilsa mawen pe husike hilu para katali kol namandran ara.
40 Iyamulan para Pol hilu Silas hiltali kou pe hilsa ngawan, hilya suwe
Litiya. Pe hilu nime hu nali hu para sios, pe hilu pwokeyani lohongahu.
Ihipwen, hilyau.

17

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Tesalonaika

1 Pwen Pol hilu Silas hilya yau kol malkol ngawan Ampipolis pe Apol-
loniya, pe hilu yarayah hilya kol ngawan Tesalonaika. Pe hape ara, yumwa
totohun hawum tahu Yutah iro aliy.
2 Pe Pol iya nondriya yumwa totohun tehe ngara kiro mbusiy. Pe iho
nondriya lang Sapat maroyoh, Pol ipwatiriye iyapolohu iya nongan mepo
ita nondriya puk ta Ngindrai.
3 Pe iratiyaniy ileu, pe ipwaingani nongan ndrokonan, tehe nongna hu
poropet iyinganiy tehe Kristus andre kikuni nopwaran pe kimat, pwen
andre kitine paiwe. Pe ipa, “Yesu aro, mepo urupo pohowe yiy isa kili
wawu, ara yiy Kristus.”
4 Pe nongna Pol ara, ara iluwi lohonga hu Yutah hayah pe huyapolo hilu
Silas. Pe hu Krik soyon iya mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta
Ngindrai, iyapolo hu pihin mangalahu soyon hape yi, ara huyapolo hilu
yi.
5 Hapeko yihu Yutah ara humaimai, pwen pe humbultani hu ndramat
hayah para tandroindroi huro ndrohopah. Pe husuhuri hu ndramat soyon
iya yi, husa wule, pe hurambumbuwat iro nondriya kol namandran ara. Pe
huhumbuh huya suwe Yason, para kaya ten Pol hilu Silas pe hu pakawiri
hilu kaya nima hu yau masih.
6 Hapeko yihu kankahi hilu pwi. Pwen pe huluwi taharahani Yason
iyapolo hu nali hu iya saya Yapan hayah, pe huyaiki hu iya kili hu
yapane kol namandran ara, pe huwayeh hupa: “Hu ndramat mepo hu
kantapaiwani pahandriya kol pwan kinsa paingan ara, mahapo hu kansa
topo iye,
7 pe Yason irawuloh iya kili hilu pe iwiri hilu hilya pe hilro seu kili yiy.
Pe yihu ndramat masih kene aro, ara yihu ngara konho ndruwa nongan
pwahanou ta Sisar pwi. Pe ngara hu kapa king hamou ita ndron i; ngalan
ara Yesu.”
8 Pwen iro mwonen huhilingi nongan aro ihipwen o, hu ndramat soyon
iya iyapolo hu yapane kol namandran masih ara, huro rambumbusan.
9 Pwen hu yapane kol ara humbusiy pe Yason iyapolo susuyan hu ara
hurandropweya hu. Ihipwen, hutali Yason hu para hu kayau.

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Pereya

10 Pwen kol iping pe hape pwi ko, yihu Kristen hupwandrisa Pol hilu
Silas pe hilyau hilya kol ngawan Pereya. Pe hilyarayah hilya hape ariya,
pe hilsong hilya nondriya yumwa totohun tahu Yutah.
11 Pe hu Yutah para Pereya kultuwayihu ara hiyan iya, pe iramwaitini
kultuwayi hu Yutah para Tesalonaika. Pe yihu hilingi nongna Pol pe
hunamiliy tisingiy. Pe lang sih tehe sih, ngara hu kanime nokulaniy
nondriya hu Nongna Ngindrai, para hu kanimei tehe nongan mepo Pol iro
pwai ara ndrokonan, ndre pwi.
12 Pwen pe yihu para Yutah soyon, ara hupwotisingi lohongahu. Pe
ndromwoya hu pihi Krik hu mangalahu, iyasura hu yapa Krik i, ndrom-
woya hu ara irayah soyon hape tehen aliy yi.
13 Pwen iro mwonen yihu Yutah para Tesalonaika ara huhulong tehe Pol
ara iro pohowe nongna Ngindrai iro kol Pereya, pwen pe yihu ya kol ariya
yi, pe yihu suhuri hu ndramat para karambubuwat.
14 Pwen hape pwi ko, hu Kristen hupwandrisa Pol iya leng. Hapeko Silas
hilu Timoti ara hiluye ndron Pereya.
15 Pwen hu ndramat huluwani Pol pe huwiri yiy iya kol namandran Atens.
Pwen Pol iyki nongan iya kili hu ndramat ara, para hu kaya pwai kiya kili
Silas hilu Timoti, para hilu kahaleh o pe kasa kili yiy; pwen huyau.

Pol ipohowe nongan iro kol namandran Atens

16 Iro mwonen Pol ara iro longe hilu iro kol namandran Atens, inime hu
kerewek soyon iya huro kol ara, pe imbusi ndriyan ara iporu.
17 Pwen pe iro nondriya yumwa totohun pe iro pwatiriye iyasura hu
Yutah pe hu ndramira Krik mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta
Ngindrai. Pe lang sih tehe sih ngara kiratitiye kiyasura hu ndramat mepo
husa koyum husa ndrohopah.
18 Pwen hu ndramat hayah para yihu Epikuriyan* pe yihu Stowik† mepo
lohonga hu namandran, ara hupepet iyasura yiy. Pe hayah tahu ara
huro sok, hupa, “Ndramat para pwasosohou ita, pakipa tesah?” Pwen
yihu hayah ara hupa, “Ininim tehe pakitiyani hu paira hu kol hakol-hakol
mawen.” Hupa tehen tora, paratesah Pol ara iro pohowe nongan hiyan ta
Yesu pe nongan para Yesu kintine kimat.
19 Pwen huwiri Pol iya pe huyaiki yiy iya kili hu yapane kol mepo ngara
hu kambultere hu kaya ndrohonokuhu mepo hupohowei Areyopakus. Pe
hupwai iya kili yiy, hupa, “Iya hiyan para yowu kasa pahasani hinonou
howen mepo atapohowei ara, ndre pwi?
20 Melit hayah mepo atawong iya aliy ara, ara handra pe howen isa
tahilong towu. Yowu nakapahasaniy opu, ndroiyi nongan ara ita pa tesah
ndrokonan.”
21 (Akanimei, yihu ndramira kol Atens pe hu ndramat para kol mawen
mepo husa huyen aliy, ara huiki lenge hu topwei iya para tahilong nongan
howen pe karatiyani nongan.)

---

* **17:18:** Epikuriyan—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Epikurus, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe pwesai ara lohongai handra namandran masih iripo kol pwan. † **17:18:** Stowik—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Seno, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe hu karahatini lohongahu, pe hingorowa mwoiwahu ara kiluwi hu kaya kultuw hiyan.

22 Pwen Pol itine iro ndrohonoku mbultere tahu Areyopakus, pe ipa,
“Wawu ndramira Atens! Yo unimei tehe melit masih wawu tora mbusiy,
ara wawu tora ndruwa kultuwayi kowase totohun tawawu.
23 Yo urukai urakayani nondriya kol iye, pe kunnimei nokulaniy pwen
sehe melit mepo ngara wawu katohun kiya aliy. Pe yo kunsa yirowe pere
tuntun sih, pe nongan handra huratuluwiy ita aliy, ara ipa toro: IYA KILI
NGINDRAI MEPO WOROU TUKOWU TAN. Kiya, mahapo sehe melit mepo
wawu kowu pe wawu tora tohun iya aliy, ara mahapo nakupohowei kisa
ngawan kili wawu.
24 Ngindrai mepo imangsani kol pwan pe melit masih iripo aliy, ara yiy
Yapane kol pwan pe kol paingan yang. Pe yiy ngara kinho ye nondriya hu
yumwa totohun namandran mepo nima hu ndramat hupuliy, ara pwi.
25 Pe kinlahiy para nimarou ndramat kasopwat yiy pwi, pe yiy kinnamili
handra melit kiltou pwi yi, paratesah, yiy opu iyki kunuwen pe taleh
iyapolo melit masih isa kili worou masih kene.
26 Pe iyau kili ndramat hamou opu, imbusi hu ndramira kol hakol-hakol
husarayah, para hu kaya pe kampwan kene ndrita kol pwan masih. Pe iyki
nowe hu pe ndringa hu kol hapeleheh para hu kaya keyen aliy.
27 Ngindrai imbusi tehen tora, ara para matisan hu ndramat katen yiy pe
kaseyeh yiy pe kakahi yiy. Hapeko yiy ara kinto mwanan kiltou pwi.
28 Iyau kili yiy opu turopo mwalen, turopo tokai pe turopo. Tehe hu
ndramat para tiyeya waliy tawawu mbukena wawu ngara hu kapwai, kapa,
‘Worou ara ndrayen.’
29 Pwen worou, ara ndraye Ngindrai, pe mbuna tukalohonganiy tehe
Ngindrai ara tehe kolt, ndre silwa, ndre pat, ndre sumwoiwa nombungong
mepo ndramat imangsaniy iyau niman pe lohongan, ara pwi yoh.
30 Mamu kinna, lohonga hu ndramat kinileu pwi, pe Ngindrai kiniyki
lohongan kinna tahu pwi. Hapeko mahapo ipwandrandrahaniy iya kili hu
ndramat masih para kol pwan masih kene, para hu karapaiwani ndriyahu.
31 Pe yiy ara kintanonoyani lang para kiramwaniyani kol pwan, kiyapolo
tamwanye hiyan kiyau kili ndramat mepo kintakiniman. Yiy kinpwain-
ganiy kintayah mannan kinna mbulmara hu ndramat masih, paratesah,
iya kultuw para katine kimat.”
32 Iro mwonen huhilingi Pol iwong iya lohongai para titine kimat, pwen
hu hayah tahu ara hupwasimiri yiy. Hapeko hayah tahu ara, hupa, “Yowu
namiliy para kahilingiy porosih i, sehe nongan mepo ata wong iya aliy ara.”
33 Pwen Pol iwong ihipwen, pe itali hu pe iyau.
34 Hapeko hayah tahu ara huho ndruwa Pol pe hupwotisingi lohongahu.
Pe hamou ita mwalingahu ara ngalan Tiyonisiyus, yiy ara hamou tahu para
Areyopakus, iyapolo pihin hamou ngalan Tamaris, pe hu hayah tahu ara
huyapolo hilu i.

18

Pol ipohowe nongan iro kol ngawan Korin

1 Pwen iyamulan para aliy, Pol itali kol namandran Atens pe iyau iya kol
ngawan Korin.
2 Pe iya pe ipohonani Yutah hamou ngalan Akwila, yiy ara ndramira kol
Pontus. Yiy iro kol namandran masih Yitaliy pe yiy iyapolo nambuyun
Prisilla ara hilsarayah mahapo hapeko hiltopo, paratesah, Klautiyus ara
ipwandrandrahani hu Yutah masih para hu katali Rom. Pwen Pol ara iya
para kinime hilu,

3 paratesah, yiy ara ndramat para mangseya yopai tehe hilu ko. Pwen iro,
pe iropo mbulen sura hilu.
4 Iho nondriya lang Sapat masih, ngara kiya nondriya yumwa totohun
para kipwatiriye nongan kiyasurahu, pe kinohonou para kiluwi lohonga
hu Yutah pe hu Krik.
5 Iro mwonen Silas hilu Timoti hilyau Masetoniya pe hilsarayah, Pol ara
iyki yiy masih iya mbulen para pohoweya nongan, pe para kitiyani kiya kili
hu Yutah tehe Yesu, ara Kristus.*
6 Hapeko iro mwonen yihu Yutah huhingasi yiy pe hupwasimiri yiy, pwen
itolohani koiwen para kipwainganiy tehe kinpwes pwi, pe ipwai iya kili hu,
ipa, “Ndreye wawu ara andre kiro ndron ndrita paya wawu! Pe hapesah
mwomwan andre kinto kili yo pwi. Pwen pe kiro mahapo kiya, andre kuya
kili hu Ndramira Lah.”
7 Pwen Pol itali yumwa totohun ara, pe iyau iya kili ndramat hamou
ngalan ara Titiyus Yustus. Yiy ara ngara kitohun kiya kili Ngindrai pe
suwen ara ita ngilse yumwa totohun.
8 Pe Krispus ara ndramat mepo iya mu iya yumwa totohun ara. Yiy
iyapolo hu ndraisih tan mwanye, ara hupwotisingi lohongahu iya kili
Yapan. Pwen pe hu para Korin huhilingiy pe hu soyon tahu hupwotisingi
lohongahu iya kili Yapan i, pe huwiri paptais.
9 Pwen yoping sih Yapan iwong iya kili Pol iya taltan, pe ipa, “Mbuna
anoh pe mbuna amun. Aro wong o kiropo kiya.
10 Yo utasura wou pe kinlahi ndramat hamou kipokasiyani wou ara pwi
yoh. Paratesah, hu yau to ara hu soyon iya hutopo nondriya kol namandran
iye.”
11 Pwen Pol iro manau ara ipoo hayou sih pe sahin, pe iro hinuwani hu
iya nongna Ngindrai.
12 Tandrohonga Kalliyo iro pohon para kol ngawan Akaya, hu Yutah
masih ara humbultere hu pe huwiri Pol pe huyaiki yiy iya nongan.
13 Pwen hupa, “Ndramat iye ara ngara kiluwi lohongahu ndramat
para yihu kahandrisani nongan para pwahanou, kiro mwonen hu ngara
katohun kiya kili Ngindrai.”
14 Pe iro imwonen Pol pakisomwi nongnahu, pwen Kalliyo iwong iya kili
hu Yutah, ipa, “Wawu ndramira Yutah, kapa ndramat ara kinmbusi handra
kultuw mendreheh ndre namandran mwomwan, pwen andre kimbusi yo
kuhilingi nongna wawu.
15 Hapeko lohongai para soksok iya nongan pe ngalahu melit pe nongan
para pwahanou tawawu—ara wawu mbukena wawu karamwanye. Kin-
lahiy para kuramwaniyani nongan tehen ara pwi.”
16 Pwen irasses hu masih huya mawen suwe nongan.
17 Pwen yihu masih, ara hupaiwani hu pe hupwahatini Sostenes, ndramat
mepo iya mu iya yumwa totohun, pe huramari yiy iro pohomara yumwa
tamwanye. Hapeko Kalliyo kiniyki lohongan kinna kili hu pwi.

Prisilla hilu Akwila, pe Apollos

18 Pe Pol ara iro ndron Korin lang hayah i. Pwen itali hu Kristen, pe ihis
iya ndroi pe ingap iya pelei iya Siriya, iyapolo Prisilla hilu Akwila. Pe Pol

* **18:5:** TP: Man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en.

iro ndron Senkriya pe isani kompayan iyau, paratesah, irandrangan iya kili Ngindrai.†
19 Pe yihu husarayah husa Epesus pe Pol itali Prisilla hilu Akwila, pe yiy
opu iya nondriya yumwa totohun pe ipwatiriye iyapolo hu Yutah.
20 Pwen husok yiy para kiro polohu hape na, hapeko kinsomwi hu pwi.
21 Hapeko nakitali hu nakiyau, pwen irandrangan, ipa, “Kapa Ngindrai
kipa hiyan, andre kumui kusa.” Pwen itali kol Epesus, ihis ndroi pe ndroi
ingap iya pelei pe iyau.
22 Pwen iyarayah iya kol Sisariya pe iya paingan pe irawuloh iya kili hu
para sios ita Yerusalem. Pwen itali hu pe ilai iya pwan kol ngawan Antiyok.
23 Pe iro surahu para Antiyok ndrangan niwen hape. Pwen itali hu
pe irakayani kol hakol iya hakol nondriya kol malkol namandran hape
Kalatiya pe Prikiya, pe iro pwokeyani hu yau ata Yapan masih.
24 Pwen ndramira Yutah hamou ngalan Apollos, mepo yiy ndramira kol
namandran Aleksandriya, ara isarayah isa Epesus. Yiy ara ndramat hamou
maran walwalan, pe ipahas hiyan iya, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai.
25 Apollos ara yiy ndramat mepo hu kanhinuwani yiy pwen kinna sai
ta Yapan. Pe kultuwayin para pohoweya nongan ara tahakulan iya. Pe yiy
ara iwong imwonen pe ihinuwani hu ndramat iya hu melit masih tehe Yesu
imbusiy. Hapeko yiy ara tanan paptais ta Yohanes opu.
26 Pe yiy ara irakelehani nongan pwokeyan iro nondriya yumwa totohun.
Pwen Prisilla hilu Akwila ara hilu hilingi yiy, pwen hilwiri yiy iya suwe hilu,
pe hilu pwahanou yiy iya meresaya nongna Ngindrai para lohongan kileu
kiya aliy.
27 Pwen Apollos ilohonge para kiya Akaya, pe hu Kristen hupwokeyani
lohongan, pe huratuluwi nongan sahin para kiya kili hu yau ta Yapan huro
ariya, para hu kapwesani yiy pe karawulohani yiy. Iyarayah iya Akaya pe
hu ndramat mepo pahas ata Ngindrai imbusiy pe hupwotisingi lohongahu,
ara yiy isopwat hu namandran iya.
28 Paratesah, yiy ipwokeyani nongan iro mbulmara hu ndramat para
kiramwaniyani nongan pwasosohou mepo hu Yutah hu kantasumbuwani.
Pe ipwainganiy iya ngawan kili hu, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai, tehe
Yesu ara yiy Kristus.

19

Pol ipohowe nongan iro Epesus

1 Pwen Apollos ara iro ndron Korin pe Pol ara irikai pupura kol pe
iyarayah iya kol ngawan Epesus. Pe iya pohonani hu yau ata Yesu hayah.
2 Pe isok hu, ipa, “Iro mwonen wawu pwotisingi lohonga wawu, ara
wawu wiri Mwoiwan Haiyan, ndre pwi?”
Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh. Nongan sahin mepo Mwoiwan Haiyan
ara, ara yowu kowu, pe yowu konho hilingiy pwi yi.”
3 Pwen Pol isok hu, ipa, “Kiya, sehe paptais ndrokonan wawu wiriy yeh?”
Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yowu wiri paptais iro kili Yohanes.”
4 Pwen Pol ipwai iya kili hu, ipa, “Yohanes isumuluwani wawu iya ndran,
para wawu karapaiwani lohonga wawu ko. Pe Yohanes ipwai iya kili hu
ndramat para hu kapwotisingi lohongahu kiya kili ndramat mepo nakiho
ndruwan pe nakisa kamulan. Yiy mepo Yohanes ipa nakisa, ara Yesu.”

† **18:18:** Pol ara irandrangan iya kili Ngindrai iho nondriya lang masahayeh. Pe nondriya hu lang ara, ara andre mbuna kisani kompayan pe mbuna kiyin wain. Pwen, hu lang ara kasayau, pwen andre kisani kompayan pe kiyki yukyuk kiya kili Ngindrai.

5 Iro mwonen huhilingi nongna Pol ara ihipwen o, pwen hu masih ara
huwiri paptais iya nondriya ngala Yapan Yesu.
6 Pe Pol iyki niman iya ndritahu ko, pwen o Mwoiwan Haiyan isa
ndritahu. Pe huwong iya hu nongna kol handra-handra pe hutiyani nongan
tehe hu poropet.
7 Pe ndromwoyahu, ara iho pakeh tehe songui pe lumou.
8 Pwen Pol isong iya nondriya yumwa totohun, pe iwong tisingi nongan
nondriya walah maroyoh. Pe iwong pwokeyan para kiluwi lohongahu kiya
lohongai para kolo King Ngindrai.
9 Hapeko hayah tahu ara hukaituwe ndriyahu pe mbuwalihu para hu
kapwotisingi lohongahu. Pe hupwasimiri saya Yapan iya mbulmara hu
ndramat. Pwen pe Pol itali hu, pe iluwani hu yau ta Yesu huyapolo yiy, pe
huya pwatiriye lang masih iya yumwa hinonou namandran ata Tirannus.
10 Pol iro mbusiy tehen tora, nondriya hayou maluwoh mwanye. Pwen
pe hu para Yutah masih kene, pe hu para Krik masih kene, huro kol
namandran iya Esiya, ara hu masih huhilingi nongna Yapan.
11 Pwen Ngindrai ara ipwokeyani Pol, para kimbusi hu ndraikiya pwoke
handra-handra kiyau niman.
12 Pwen koyau hasai mendreheh pe hu koyau para mbulen mepo iro
kili yiy, ara huwiriy iya kili hu ndramat humwa, pe mwamwa itali hu pe
irapiyani hu payit huro ndritahu huyau.
13 Pwen hu Yutah hayah mepo ngara hu kohorokai pe ngara hu karasses
hu payit huyau, ara hunohonou para karasses hu payit kayau ndrita hu
ndramat kiya ngala Yapan Yesu. Pe ngara hu kapwai, hu kapa, “Iya ngala
Yesu mepo Pol ngara kipohowei, yo upwandrandrahani wou, para asa
ngawan!”
14 Pe Skewa ara yiy pris hamou ihohin ta hu pris masih tahu Yutah. Pe
norun kamai manandrtimou, ara huro mbusiy tehen tora.
15 Pwen lang sih iho aliy, payit hamou isomwi hu, pe ipa, “Yo tono ta Yesu,
pe upahasani Pol i. Hapeko wawu, ara hiyeh ndrokonan?”
16 Pwen o ndramat mepo sinai iro ndritan ara ikohis iya ndritahu
pe iramamari hu pe pwoke tan iramwaitini hu. Pe ipwalngani hu iya
mwomwan, pe huwop husa ngawan seu ariya mandreyehu, pe mwayehu
pwi.
17 Pwen yihu para Yutah pe Krik mepo huro kol Epesus, ara yihu masih
nohowai namandran iya iwiri hu. Pe huhuri ngala Yapan Yesu iya paingan.
18 Pe hu soyon iya, hupwotisingi lohongahu, pe husa pe hupohopoh
ngawan iya hu kultuw mwomwan tahu.
19 Pe hu ndramat hayah mepo ngam iro kili hu, ara huwiri hu puk
maiye tahu isa harong pe hutimwiy iro mbulmara hu ndramat. Pe huwiri
ndromwoya hu puk masih kene ara, pe kennehu ara irayah tehe sombule
silwa mapuyimingat (50,000).*
20 Pwen tehen tora ko, nongna Yapan ara ingau pe imandra iya naman-
dran iya, pe pwokeyan iya.
21 Melit masih ara irayah ihipwen, pe Pol ilohonge para kitali Epesus pe
kiya pwen te Masetoniya pe Akaya, pe kamulan kiya Yerusalem. Pe ipa,
“Kuro ara kihipwen, pwen kuya saisai kuya Rom i.”
22 Pe ipwandrisa hilu ndramat malmou para sopwat yiy, Timoti hilu Eras-
tus, para hilkaya Masetoniya. Hapeko yiy, ara iye ndron kol namandran iya
Esiya ndrangan niwen hape na.

* **19:19:** TP: sombule silwa hambut ara tehe kenne ndramat hamou para lang sih

Hurambumbuwat iro kol ngawan Epesus

23 Lang ara, hu ndramat hayah hurakokowai namandran iya para karatuni Saya Yapan.
24 Ndramat hamou iro ariya ara ngalan Temetriyus ngara kipo mbulen kiya silwa. Yiy ngara kimangsani sumwoiwa pihin hamou ngalan Artemis kiyau silwa. Iyki mbulyan ara iya kili hu ndramat para hu kambulyaniy, pe iwiri singayai soyon iya iyau aliy.
25 Pwen iyoh hu ndramat para sahaya hu melit handra-handra husa wule, iyasura hu mepo mbulyahu iya harong tehe yihu kopu. Husa, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu susuyo, wawu pahasani tehe mbulya worou iye, ara ngara tukawiri kennerou hiyan iya kiyau aliy.
26 Pe wawu kanhilingiy pe kannimei tehe ndramat ariya ngalan Pol, ara kinpakarawani hu ndramat soyon iya pe kinluwi lohonga hu ndramat hutopo nondriya Epesus pe pakeh kol namandran iya Esiya masih. Pe ngara kipwai tehe hu kerewek mepo ngara tukapaltaniy kiya nimarou ara hu ngindrai ndrokonan pwi.
27 Lohongai sahin mwomwan para aliy, ara tehe nongna Pol ara, ara ilahiy para kipwalngani mbulya rou pe ngala mbulen aro andre kiya mwomwan. Ariya ko pwi yi, lohongai luhin para aliy ara andre kipwalngani yumwa totohun namandran ata ngindrayerou Artemis, pe kiya mwaihei o mbulmara hu ndramat. Mahapo hu ndramira kol namandran iya Esiya, pe hu ndramat masih para kol pwan, ngara tukatohun kiya kili Artemis. Hapeko nongna Pol ara andre kimbusi ngalan kiya pwalngengei o mwaihei."
28 Pwen yihu ara huhilingi nongan ara, pe ndrinahu ilokuh pe huwayeh namandran iya, hupa, "Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!"
29 Pwen huwayeh tehen tora, pe kol namandran ara hu masih hupalngai topwei. Pe humbultuwe tahatini Kayus pe Aristarkus pe huhulun huya ndrohonoku mbultere. Hilu ndramat malmou ara, ara hilu para Masetoniya, pe ngara hilu kasusuye sura Pol.
30 Pe Pol i pakisong kiya mwalinga hu ndramat ara, hapeko hu ndramira Yapan hupenani yiy.
31 Pe yihu ndramat hayah namandran para kol Esiya, hu kowase Pol, ara hupwanos nongan pe hukaituwe Pol para mbuna kiya nondriya ndrohonoku mbultere.
32 Yihu ndramat soyon huro aliy ara lohongahu imwakaikai. Hayah tahu ara huwayeh iya nongan sahin, pe yihu hayah ara huwayeh iya nongan sahin. Pe hu ndramat soyon hukowu, tunan tesah ndrokonan pe husa rawure.
33 Pwen hu Yutah husoyani Aleksanter iya ngawan mbulmara hu ndramat. Pe Aleksanter ihiri niman iya paingan para hu kahun o, para kipenani hu Yutah tehe yihu mbukenahu kanmbusi melit handra mwomwan pwi.
34 Hapeko huyirowe yiy, tehe yiy ara Yutah hamou. Pwen yihu Ndramira Lah masih ara huwaiyani wayeh iyawule ko ipoo ndranga paramwandrai maluwoh, pe hupa, "Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!"
35 Pe ndramat para tatuluwiya nongan para kol namandran ara,† irandrokomat ana hu ndramat masih pe humun. Pwen ipa, "Wawu ndramira Epesus, hu ndramat masih para kol pwan ara hupahasaniy tehe kol Epesus ara ngara kapwokarani yumwa totohun namandran ata ngindrai Artemis, pe sumwoiwan iyos yang isa pwan.

† **19:35:** Eng: clerk; TP: kuskus

36 Melit masih mepo upwai andre hamou kinlahiy para kipa pwi kaliy, ara
pwi yoh. Pwen pe tehen tora ko wawu masih kakuw o, pe mbuna akambusi
melit handra o mwaihei.
37 Wawu luwani hilu ndramat malmou aro hilsa hiltopo iye, hapeko
hilu kantandroyani hu yumwa totohun namandran torou pwi, pe hilu
kanpwasisiman ana ngindrai pihin torou pwi yi.
38 Kapa Temetriyus pe hu ndramat para susuyan ara nongnahu nakaya
kili ndramat hamou, pwen andre kirayah lenge tamwanye. Hu ndramat
para tamwanye hu topo. Pwen andre hu karamwanye hu kiya mbulmara
nongan.
39 Pe kapa lohongai handra hira ndron kili wawu para wawu nakaikiy
kisa, pwen wawu karamwanye wawu koro ndrohonoku mbultere imwo-
nen.
40 Akahilingiy! Kapa hu poho kol hu kahilingi melit mepo isarayah
mahapo, ara ilahiy para hu kaiki worou kiya nongan. Worou ara topo
nondriya nopwaran isarayah lang mepo, pe tukanlahiy para tukaiki
lohongai handra hiyan kiya mbultere torou pwi. Paratesah, melit masih
kintayah iye ara ndroiyin pwi.”
41 Ndramat ara iwong ihipwen, pwen ipwandrisa hu ndramat masih
huyau.

20

Pol irikai iya kol malkol Masetoniya pe Kris

1 Pe tambumbuwat ara iyahapwen, pwen Pol iyoh hu yau ta Yapan husa
kili yiy pe ipwokeyani lohongahu, pe itoholi hu para nakitali hu. Ihipwen,
pwen iyau iya kol namandran hape Masetoniya.
2 Pe iro tokai nondriya hu kol ara kene, pe ipwokeyani lohongahu iya
nongan soyon iya. Pwen iyarayah iya kol namandran masih Kris,
3 pe iro ara nondriya walah maroyoh. Iro mwonen pakihis ndroi
pakiya Siriya, ara iyirowei tehe hu Yutah ara huro mburi nongan para
katingundrun. Pwen irapaiwani lohongan pe irikai imui iya yau te kol
namandran hape Masetoniya.
4 Iyayau ara pe ndramat hamou ngalan Sopater NdraPirrhus yapa kol
Pereya, ara isa pe irikai iyapolo yiy. Pe Aristarkus pe Sekuntus para kol
Tesalonaika, iyapolo Kayus para kol Terpe pe Timoti yi, iyapolo Tikikus pe
Tropimus para kol namandran iya Esiya ara hu masih huyapolon i.
5 Yihu ndramat aro kene ara huro mu huya pe huro longe yowu huro kol
ngawan Trowas.
6 Hapeko yowu ro manau Pilipai ipoo yon para Ndrinanohun Mepo Yis
Aliy Pwi, ara isahapwen. Pwen yowu his ndroi pe yowu ngap iya pelei pe
iro lang yimah yowu sarayah sa kol ngawan Trowas, pe yowu sapolo hu
mepo hu kansa mu pwen huro. Pe yowu ro kol ara lang manandrtoyoh
mwanye.

Pol ihingini Yutikus itine kimat iro kol ngawan Trowas

7 Iro mwonen lang imu para sandre sih, yowu sa mbultere iyawule para
karamburingi ndrinanohun. Pwen Pol ara ipohowe nongan iya kili hu
ndramat, pe iluwiy iya ndrangan niwen ipoo ihindrokolo ping. Paratesah,
lang hira mulan andre kitali hu pe kiyau
8 Pe nganngana hu sui ara soyon iya iro seu sahin paingan mepo yowu ro
mbultere aliy.
9 Pe wihou hamou ngalan Yutikus ara irompwan ndrita marasip. Pe Pol
ara iluwi nongan iya ndrangan niwen iya, pwen wihou ara maran inun pe

imatin. Yiy ara iro marasip para seu tiwum paingan pe imatin turut pe iyos iya pwan, pe yihu pakaya soli yiy, ara meren.
10 Pwen Pol ilai iya pwan pe iyah iya ndritan pe ipwokarani wihou ara. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Nere wawu mbuna kihilim, yiy mwalen.”
11 Pwen Pol ingas imui iya paingan pe iramburingi ndrinanohun pe huiniy iyawule. Pe huye wong ipoo lang ileu tahu. Pwen itali hu pe iyau.
12 Pe hu ndramat huwiri wihou ara mwalen, pe huyau iyapolo ndriya wayis namandran iya.

Pol itali hu pohon para Epesus pe iyau

13 Pwen yowu masih yowu tali Pol pe yowu his ndroi pe yowu ngap iya pelei yowu ro mu yowu ya kol ngawan Assos para kayasuni Pol, paratesah, yiy ilohonge pe ihikule yiy para kirikai sai paingan.
14 Iro mwonen para Pol isa pe ipohonani yowu ro kol Assos, yowu wiri yiy isa ndroi pe yowu ngap yowu ya mbuson Mitilene.
15 Pwen lang mulan i, yowu ngap iya pelei pe yowu tali kol ara pe yowu yarayah iya pakeh mbuson Kiyos. Pe iya lang sih i, yowu ngap yowu singondriti ndras yowu ya mbuson Samos. Pwen iya lang sih mulan i, yowu ngap yowu yarayah iya kol ngawan Miletus.
16 Pol ara kinpwokeyani lohongan pwen para kingap kiya pelei ndroi kiya ramwaitini kol Epesus, paratesah, welen imai para kiro kol namandran iya Esiya ndrangan niwen. Yiy ara iramwalahani yiy para lenge Pentekos kintayah mapu, pwen kiya pe kinoro Yerusalem, kapa kilahiy.
17 Pwen Pol ara iro kol ngawan Miletus pe ipwanos hu yapane sios para kol namandran Epesus para hu kasa nime yiy.
18 Pe husarayah husa kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kanpahas kinna kultuw to iro mwonen usa pe uro sura wawu. Iro mwonen lang mamu usa rahatuwe kol namandran iya Esiya, pe iro nondriya lang masih kinna yi mepo kunsa pwen uro sura wawu,
19 ara wawu kanpahasaniy tehe lang soyon iya yihu Yutah ngara kamburi nongan para karatuni yo. Tunan ara ko, ngara kimbusi hingorowo pe ndriyo kiporu. Hapeko uiki yo usa pwan pe ngara kumbusi mbulya Yapan kiyapolo ndriyang.
20 Wawu pahasaniy tehe yo ara kunuhundrundru para kupohowe sehe melit mepo ilahiy para kisopwat wawu, ara pwi. Hapeko yo uhunuwani wawu iro mara ngawan pe iro nondriya seu hawum iya hawum i.
21 Yo kuntiyaniy pwen kinna kili hu Yutah pe hu Krik kene, para hu karapaiwani ndriyahu kaya kili Ngindrai, pe hu kapwotisingi lohongahu kaya kili Yapan Yesu torou.
22 Pwen mahapo Mwoiwan Haiyan ara irakalahani yo para kuya Yerusalem, pe sehe melit nakirayah kisa kili yo kiro ariya, ara ukowu.
23 Melit handra ko upahasaniy, ara tehe kol namandran masih ngara kuya aliy, Mwoiwan Haiyan ngara kipwahanou yo para kuropahas tehe andre kuya nondriya kou pe hu nopwaran nakupohonaniy ara hutora longe yo.
24 Hapeko yo kunlohongani mwoiwo tehe handra melit namandran iya mbulmoro, ara pwi, melit handra ko ulohonganiy ara para kungaplani ngapilai kipoo kuyahapwen. Pe andre kumbusi mbulyo mepo kunwiriy iyau kili Yapan Yesu. Mbulyo ara para kupohowe nongan hiyan para pahas ta Ngindrai.
25 Akahilingiy, yo upahasaniy tehe wawu mepo urupo mwalinga wawu pe urupo pohowe nongan hiyan ata King Ngindrai, ara hamou tawawu andre kinnime mbulmoro paiwe pwi.

26 Pwen pe lang nepo, yo nakupwai ngawan kisa kili wawu tehe,
ndreyehu ndramat masih, ara andre kinto ndrito pwi,
27 paratesah, yo kunoho hindrundru para kupohowe nongan para pwa-
hanou ta Ngindrai masih kene kisa kili wawu ara pwi.
28 Mara wawu kiro ta wawu pe kiro ta hu ndramat masih para sios
mepo Mwoiwan Haiyan kiniykiy ita pahandra pwokere ta wawu. Wawu
kapwokarani sios ta Ngindrai tehe hu ndramat para pwokereya sipsip
ngara kambusiy. Akapwokarani sios mepo kintakonihiy pwen kinna
ndreye norun mbukenan.
29 Yo ara upahasaniy tehe kamulan para kutali wawu, pwen andre hu
mwiy puyap ndrinahu mwomwan, ara andre hu kasa mwalinga wawu pe
andre kapwalngani hu sipsip.
30 Pe hu ndramat hayah hutora mwalinga wawu mbukena wawu, ara
andre hu katine pe hu kandrihisani nongan ndrokonan para kaluwani hu
ndramat koho ndruwa hu.
31 Pwen pe wawu koro hinehes! Akalohonganiy tehe nondriya hayou
maroyoh, ping pe lang masih yo kunoho mayum pwi para kupwahanou
hamou-hamou tawawu kiyapolo ndriyang.
32 Pwen pe mahapo yo uiki wawu iya kili Ngindrai pe iya kili nongan para
pahas atan, mepo andre kihingini wawu kamandra pe andre kiyki melit
soyon kisata wawu kiro mwalinga hu norun mepo kintakinima hu pwen
para karayah haiyan.
33 Pe yo kunnamiliwaniy para kuwiri siliwa, ndre kolt, ndre koyau ta
hamou tawawu, ara pwi yoh.
34 Wawu mbukena wawu kanpahasaniy tehe yo upo mbulen iyau nimo
imwonen para kupwokarani yo mbukeno pe hu susuyo yi.
35 Iro nondriya mbulen masih kunmbusiy, ara kunpwainganiy pwen
kinsa kili wawu tehe worou koro ndruwa kultuw para kapo mbulen kiya
pwokeyan. Pwen worou andre kalahiy para kasopwat hu ndramat mepo hu
kanlahiy para kasopwat hu mbukenahu pwi. Wawu kalohongani nongan
mepo Yapan Yesu mbukenan kinpwai, kinpa, ‘Lomwes para nayuk ara
iramwaitini lomwes para napo.’ ”
36 Pwen Pol itiyani melit masih ara ihipwen, pe itukuruhu iya pwan
iyapolo hu masih pe itohun.
37 Yihu masih ara hurang turut, pe hundrohosi yiy, pe hurahunghung
iyatan.
38 Pe ndriya pworu tahu namandran masih, ara irayah ihondruwa
nongan mepo kinpwai, tehe andre hu kanlahiy para hu kanime mbulmaran
paiwe pwi. Pwen pe hu masih ara hurikai iyapolo yiy pe huyaiki yiy iya
ndroi.

21

Pol ihis ndroi para kiya Yerusalem

1 Pwen iyamulan yowu tali hu yapane sios pe yowu his ndroi pe yowu
ngap yowu ya mwonen iya mbuson Kos. Iya lang mulan yowu ya mbuson
Rotes, ihipwen, yowu taliy pe yowu yarayah iya kol ngawan Patara.
2 Pe yowu kahi ndroi hakou para nakiya kol namandran hape Ponisiya,
pe yowu his yaliy pe yowu ngap pe yowu yau.
3 Yowu ro ngap yowu ya pe yowu nime mbuson Saiprus, ara iyapwen te
nima yowu kamou, pe yowu ramwaitiniy pe yowu ngap iya kol namandran
iya Siriya. Pe yowu yarayah iya kol ngawan Tayar, kol mepo hu nakatali hu
memelit iro nondriya ndroi para kiyapwan aliy.

4 Pe yowu kahi hu ndramira Yapan huro ara, pe yowu ro polo hu lang
manandrtoyoh. Pe Mwoiwan Haiyan iwong iya kili hu pe hupwai iya kili
Pol para mbuna kiya Yerusalem.
5 Hapeko hu lang manandrtoyoh ara ihipwen, para ndroi nakitali Tayar,
yowu tali kol ngawan ara pe yowu ropo yowu ya manau. Pe hu ndramira
Yapan masih iyapolo nambuyu hu pe noru hu, ara huya yuk yowu iya
ngawan para kol ara, pe yowu tukuruhu iro poholeng pe yowu tohun.
6 Iyamulan hamou itoholi hamou ihipwen, pwen yowu his ndroi, pe yihu
mui iya suwehu.
7 Pwen yowu tali kol Tayar pe yowu ngap yowu ya Tolemayis, pe yowu
rawulohani nali yowu hu para sios. Pe yowu ye polo hu lang sih.
8 Iya masan lang sih i, yowu yarayah iya kol ngawan Sisariya, pe yowu ro
suwe ndramat hamou para pohoweya nongan hiyan ngalan Pilip. Yiy ara
hamou tahu manandrtimou ara.*
9 Pe noru Pilip hu pihin mahaamou mepo hu kanyesou pwi, ara hu ngara
kawong tehe hu poropet.
10 Pwen yowu ro ara lang hayah i, pe poropet hamou ngalan Akapus ara
iyau kol namandran hape Yutiya pe isa pwan.
11 Yiy isa kili yowu pe iwiri kundrayi Pol pe iwasi niman pe ndrikan
mbukenan iya aliy. Pwen ipa, “Mwoiwan Haiyan ipa toro: ‘Tehen toro ko,
hu Yutah para Yerusalem andre hu kawasi mbukena kondrei iye, pe andre
hu kaiki yiy kiya kili hu Ndramira Lah.’ ”
12 Iro mwonen yowu hilingi nongan aro, yowu iyasura hu ndramat para
kol ara, ara yowu rakekeyani Pol para mbuna kiya paingan Yerusalem
13 Pwen Pol isomwi yowu, ipa, “Paratapeh wawu tora tang pe wawu tora
mbusi ndriyo irang? Yo urupo mwoimwoi para hu kawasi yo. Pe ariyo ko
pwi, urupo mwoimwoi yi para kumat kuro nondriya Yerusalem kiya ngala
Yapan Yesu.”
14 Yowu wong iya kili yiy pe kinhilingi yowu pwi, pwen yowu mun o yowu
ro, pe yowu pa, “Hiyan, namiliwa Yapan kirayah.”
15 Iyamulan para lang hayah isayau, yowu mwaniyani yowu pe yowu ya
paingan Yerusalem.
16 Pe yihu ndramira Yapan hayah para Sisariya, ara hurikai sura yowu
pe huyaiki yowu iya suwe Nason, para yowu koro aliy. Yiy ara ndramira
mbuson Saiprus, pe hamou ndramira Yapan para koluw.

Pol iyarayah iya Yerusalem

17 Iro mwonen yowu yarayah iya Yerusalem, hu nali hu para sios ara
huwiri yowu iyasura pwesai.
18 Iya lang mulan Pol iyasura yowu masih yowu ya nime Yamis, pe hu
yapane sios masih, ara husa huro yi.
19 Pwen Pol ara irawuloh iya kili hu, pe itiyani mbulen masih handra-
handra mepo Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili yiy, iro mwalinga hu
Ndramira Lah.
20 Iro mwonen huhilingiy, pwen huhuri ngala Ngindrai. Pwen hupwai
iya kili Pol, hupa, “Nali, animei, yihu Yutah tasopou-tasopou ara hu
kanpwotisingi lohongahu. Pe hu masih ara kantahatini lohongahu kinna
nongan para pwahanou ta Mose.
21 Yihu ndramat hayah hu kannese pwen kinna kili hu masih ara, tehe
wou ngara ahanuwani hu Yutah, mepo hu tora mwalinga hu Ndramira
Lah, tehe hu mbuna koho ndruwa Mose. Pe hu kannese tehe wou ngara

* **21:8:** Aposel 6:5

ahanuwani yihu tehe hu mbuna kasondriti kapilo noruhu, pe hu mbuna koho ndruwa kultuwayi kowase rou.
22 Tanarou tehe andre hu kahilingi titiye tehe wou ansa. Pwen andre tukambusi tehen tapeh ndrokonan?
23 Kiya! Hiyan para ambusi sehe melit yowu nakapwai kisa kili wou. Yihu ndramat mahaamou iye mepo hu topo sura yowu, ara hu kantandrangan kinna kili Ngindrai pwen.
24 Pwen awiri hu ndramat mahaamou aro, pe wawu masih koro ndruwa kultuw para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe yukyuk mepo hu nakaikiy para hu nakanahi paya hu, ara andre wou aiki kennen. Ambusiy tehen tora pe andre hu ndramat masih kapahasaniy tehe titiye masih hu kannese kinna, ara hu nongan pwasoyou opu. Pe andre hu kapahasaniy tehe wou mbukenam ara ata ndruwa nongan para pwahanou i.
25 Yihu Ndramira Lah mepo hu kanpwotisingi lohongahu, ara yowu kanratuluwi nongan sahin kinna kili hu tehe yowu kamburi lohonga yowu tehe toro: Para yihu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek; pe hu koro mawen ndrai; pe hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan; pe hu koro mawen kultuw para pilah.”
26 Pwen lang sih iyamulan Pol iwiri hu ndramat mahaamou ara husa kili yiy. Pe imbusi lohongai masih para yiy kirayah howen kiya mbulmara Ngindrai iyapolo hu mahaamou ara yi. Pe iya nondriya kowa yumwa totohun namandran pe iya pwai iya kili hu pris, tehe andre kirahaihai sehe lang ndrokonan pe andre hu kahapwen mbulen para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai, pe sehe lang andre hamou-hamou tahu kasaiki yukyuk tan.

Hu Yutah humbultuwe tahatini Pol

27 Pe iro mwonen lang manandrtoyoh ara pakeh nakisahapwen, pwen hu Yutah huyau te kol namandran iya Esiya ara hunime Pol iro yumwa totohun namandran. Pwen husuhuri ndriya hu ndramat masih pe imbusi ndrinahu ilokuh pe humbultuwe tahatini Pol,
28 pe hurandrokomat, hupa, “Wawu ndramat para Yisrayel, akasopwat yowu! Ndramat aripo ko ara ndramat mepo ngara kihinuwani hu ndramat masih kiya nongan para pwasimiri hu ndramira tou, pe nongan para pwahanou ta Mose, pe yumwa totohun namandran iye yi. Pe ariya ko pwi, yiy kinluwani hu para Krik hayah pe husa nondriya kowa yumwa totohun namandran pe hupwalngani kol haiyan iye.”
29 (Yihu pwai tehen tora, paratesah, hunime Tropimus ndramira Epesus hamou, iro nondriya kol namandran ara iro sura Pol. Pwen yihu ara hulohonge tehe Pol ara kinwiri yiy pwen kinna nondriya kowa yumwa totohun namandran.)
30 Pe hu ndramat masih para kol namandran ara ndriyahu ikiskis pe huhulun huyau hape-hape husa. Pwen humbultuwe tahatini Pol, pe huluwi yiy iya ngawan kowa yumwa totohun namandran, pe hape pwi ko, huwari papai masih para kowa yumwa totohun namandran ara.
31 Iro mwonen yihu pakatingundrun, pwen nongan ara iyarayah iya kili kenol tahu ndram para Rom, tehe hu masih para kol namandran Yerusalem ara hutopo tambumbuwat.
32 Pwen kenol ihileh pe iwiri hu ndram iyapolo hu hiyeh huro mu tahu pe hungap huya pwan kili hu ndramat mepo hurawure huro. Pwen iro mwonen hu ndramat ara hunime hu ndram atan husa, pwen huhutohai taya Pol.

33 Pwen kenol tahu ndram ara isarayah pe imbultuwe tahatini Pol, pe
ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawasi yiy kiya malkei hayen
malmou. Pwen isok hu ndramat tehe ndramat ara yiy hiyeh pe imbusi tesah
ndrokonan.
34 Pe hu ndramat soyon iya hurawure huro, pe hayah tahu ara huro
wayeh handra, pe hayah tahu ara huro wayeh handra yi. Pe ngangaliya hu
ara soyon iya, pe kenol tahu ndram ara kinlahiy para kisehe ndroiyi nongan
ndrokonan pwi. Pwen ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol
kiya nondriya suwe hu.
35 Iro mwonen Pol iyarayah iya kanen para seu ara, yihu ndram hunimei
tehe hu ndramat ara ndriyahu ikiskis iya, para hu katingundru Pol, pwen
pe hu ndram husap yiy iya paingan.
36 Pe hu ndramat soyon iya ara huho ndruwa hu pe huro wayeh mulan,
hupa, “Katingundrun!”

Pol iwong iya kili hu ndramat soyon iya

37 Iro mwonen hu ndram nakawiri Pol kiya nondriya seu, isok kenol, ipa,
“Ilahiy para kuwong hape kisatam?”
Pe kenol isomwi yiy, ipa, “Wou apahasani nongna kol Krik, ndre?
38 Upa ndre wou ndramira Yisip ara, mepo mamu hape kinna anpo pahun
iya kili hu para kapman, pe anwiri hu ndramat mahaapou (4,000) para taya
ndramat mepo ngara hu kapo pahun kinna semen niwen para pahun, pe
aluwani hu wawu ro kol ndrohoyin, ndre?”
39 Hapeko Pol isomwi yiy, ipa, “Yo ara hamou ndramira Yutah, para
kol Tarsus ita nondriya kol namandran hape Silisiya. Kolo, ara kol hape
mendreheh pwi. Hiyan para kuwong hape kiya kili hu ndramat?”
40 Pwen kenol tahu ndram ara isomwi yiy, ipa hiyan. Pe Pol ara iro tine
kanen pe isoli niman iya kili hu ndramat para hu kamun. Iro mwonen hu
masih humun, pwen iwong iya kili hu iya nongna kol tahu Hipuruw.

22

1 Pe Pol ipa tehen toro: “Wawu nali pe tomo, akahilingi yo na, yo
nakuhutereno kisa kili wawu.”
2 Pe iro mwonen huhilingi yiy iwong iya kili hu iya nongna kol Hipuruw,
yihu masih ara hunun o huro.
Pwen pe ipa;
3 “Yo ara hamou Yutah. Tino imwalahiy to iro kol ngawan Tarsus,
nondriya kol namandran hape Silisiya. Hapeko umandra ara uro kol
namandran iye. Yo ara uro pahandra Kamaliyel pe yiy ihinuwani yo hiyan
masih iya ndroiyi nongan para pwahanou ta tumburou hu. Pe yo ara
urahatini kultuwayi Ngindrai, imwonen tehe mahapo wawu tora mbusiy.
4 Yo ngara kuro tandroyani hu ndramat hupwotisingi lohongahu, pe huro
ndruwa Sai iye, para hu kamat. Pe umbultuwe tahatini hu kamai pe pihin
kene, pe uluwi hu huya nondriya kou.
5 Pe pris ihohin ta hu pris masih kene iyasura hu Sanhetrin torou Yutah,
ara hupahasaniy pe hulahiy para katiyani kultuw tehe urupo pwai iye.
Yihu ara ko huratuluwi nongan para kuwiriy kiya kili nalirou hu hutora
kol Tamaskus. Pe uwiri nongan ara pe uro tokai nakuya kol ara, para
kumbultuwe tahatini hu ndramat mepo huho ndruwa Sai ara, para kuluwi
hu kasa Yerusalem. Pwen hu namandran kapomate hu.
6 Lang ara mwandrai pakeh nakirahaihai, pwen yo uropo uya pakeh kol
Tamaskus. Pe indrou pwi ko, nganngana yang namandran ilenganiy iro kol
paingan yang isa pwan kili yo pe irahakowo.

7 Pwen yo uyos uya pwan pe uhilingi yoholai sahin ipwai isa kili yo, ipa,
‘Sol! Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo?’
8 Pe usomwi yiy, upa, ‘Yapan, wou hiyeh?’
Pe ipa, ‘Yo ara Yesu para Nasaret mepo ata tandroyani yo.’
9 Pe hu susuyo ara hunime nganngana yang, hapeko yihu kanhilingi
mbulukoyu hiyeh iro wong isa kili yo pwi.
10 Yo usok, upa, ‘Yapan, yo nakumbusi tesah?’
Pe Yapan ipwai isa kili yo, ipa, ‘Atine, pe aya nondriya kol Tamaskus. Aya
aro, pe hamou andre kipwai kisa kili wou kiya sehe melit yo kuntakinimam
pwen para nambusiy.’
11 Nganngana yang ara irapwasingi moro pe kunlahiy para kunnimnim
pwi, pwen pe hu susuyo ara humbultuwe nimo pe huluwi yo uya kol
Tamaskus.
12 Pwen ndramat hamou ngalan Ananiyas isa nime yo. Yiy ara ngara
kihaiyani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih para Yutah,
ara ngara hu kahaiyani yiy.
13 Yiy isa pe iro tine ngilse pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Sol, nali, maram
kitandras!’ Pwen o, iro mwonen ariya ko, moro itandras o unime yiy.
14 Pe ipwai, ipa, ‘Ngindrai ta tumburou hu, ara kintakinimam pwen, para
apahasani namiliwan, pe para anime Ndramat Imwonen masih, pe para
ahalingi ngasa mbulukoyun;
15 paratesah, wou andre arayah ndramat para pohoweya nongnan kiya
kili hu ndramat masih, kiya sehe melit annimei pe anhilingiy.
16 Kiya, wou ata longani tesah? Atine pe ayoh kiya ngala Yapan, pe awiri
paptais para asungani hu pakut mwomwan tam kayau.’
17 Iro mwonen umui uya Yerusalem pe uro tohun nondriya yumwa
totohun namandran, yo uya nondriya taltan,
18 pe unime Yapan iwong isa kili yo, ipa, ‘Ahaleh! Atali Yerusalem,
mahapo ko, paratesah, kapa atiyani titiye to kiro kol iye, andre hu
kanhilingi titiye tam pwi.’
19 Pwen usomwi yiy, upa, ‘Yapan, yihu ndramat aripo ara hupahasaniy
tehe yo ara ngara kuya payumwa totohun hawum kiya hawum, para
kumbultuwe hu ndramat hupwotisingi lohongahu isa kili wou, pe ngara
kuiki hu kaya kou pe kamwiri hu.
20 Pe tandrohongan huro tingundru Stipen, ndramat para pohoweya
titiye tam, ara uro tine ariya, pe upa hiyan, pe uro memerani koiwehu mepo
huro tingundrun.’
21 Pwen Yapan ipwai isa kili yo, ipa, ‘Aya, andre kupwandrisa wou aya
mwanan-mwanan iya, kili hu Ndramira Lah.’ ”

Pol ipwai tehe yiy hamou tahu ndramira Rom

22 Pe hu ndramat huro ara, ara huhilingi Pol iro wong ipoo isa matne
nongan ara, pe hu ndramat masih ara hulomei anan, pe huwayeh naman-
dran iya, hupa, “Akatingundrun! Ndramat tehen tora, ara kinlahiy para
kiro mwalen ndre kiye ndron kol pwan pwi!”
23 Pe huro tambumbuwat pe huro piyani hu koyau tahu, pe huro lokuh
kohu pwan pe huro piyaniy iya paingan.
24 Pwen kenol ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol kiya
nondriya suwe hu ndram. Pe ipwai para hu kamwiri yiy pe kasok yiy;
paratesah, kenol pakipahasaniy tunan tesah ndrokonan, pe hu ndramat
huro tandrokomat anan.

25 Pe iro mwonen huro ramahayani niman iya maltoh kene para hu
kamwiri yiy, Pol inime ndram iho hin iyata hu ndram masangat mepo iro
tine pakeh kili yiy. Pwen isike yiy, ipa, “Iya mwonen iya mbulmara nongan
para kamwiri hamou ndramira Rom, mepo hu ndramat para tamwanye hu
kankahi handra mwomwan tan pwi?”
26 Pwen ndram iho hin ara ihilingi nongna Pol, pe iya kili kenol pe iya
nese ndraingan. Pe ipwai, ipa, “Wou nambusi tapeh? Ndramat aro, ara yiy
ndramira Rom.”
27 Pwen kenol tahu ndram ara iya kili Pol pe isok yiy, ipa, “Apwai kisa kili
yo, wou hamou ndramira Rom, ndre?”
Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Ehe!”
28 Pe kenol tahu ndram ara, ipa, “Yo ara upiyani singayai soyon iya, para
kurayah ndramira Rom hamou.”
Pe Pol ipa, “Hapeko yo tehe wou pwi; urayah ndramira Rom hamou, iro
mwonen tino imwalahiy to.”
29 Pwen hu mepo hu pakamwiri Pol, ara hape pwi ko, huhundrundru.
Pe kenol isapahasaniy tehe Pol ara ndramira Rom hamou, pwen yiy inoh,
paratesah, yiy kinpwai pwen, pe hu kanwasi yiy.

Pol iro mbulmarahu para Sanhetrin

30 Pwen kenol tahu ndram ara pakikahiy ndroiyin tesah ndrokonan, pe
hu Yutah hutasusut nongan iya kili Pol. Pwen iya lang mulan, itali yiy
pe ipwandrandrahani hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyapolo hu
Sanhetrin tahu Yutah, ara husa mbultere hu husa wule. Pwen iwiri Pol
isa pwan pe iyaiki yiy iya iro tine mbulmarahu.

23

1 Pol inimnim imwonen iya kili hu para Sanhetrin, pe ipa, “Wawu nali,
yo kunmbusi mbulyo kinnahapwen kinna mbulmara Ngindrai, pe lohongo
upahasaniy tehe mbulyo masih mepo kunmbusiy kinna ipoo isa matnen
mahapo, ara ita mwonen opu.”
2 Pol ipa tehen toro ihipwen, pwen pris ihohin ta hu pris masih kene,
ngalan Ananiyas, ara ipwandrandrahaniy iya kili hu ndramat huro tine
ngilse Pol para hu kahasuli pohon.
3 Pwen Pol ipwai iya kili yiy, ipa, “Ngindrai nakihisuli wou, wou ndramat
para tayungat!* Wou apa ndre ata ndruwa nongan para pwahanou, pe
naiki yo kuya nongan; pwen, ndroiyin aro ko, pwen asa pe atampwan ara.
Hapeko animei; wou apwatisingiy iya kili hu para hu kahasuli yo, pwen pe
tehen tora ko, wou mbukenam ara alowani nongan para pwahanou!”
4 Pe hu mepo huro tine ngilse Pol ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Ara
tapeh? Apa pwati pris ta Ngindrai mepo ihohin ta hu pris masih kene,
ndre?”
5 Pwen Pol ipwai, ipa, “Wawu nali, yo ukowu tehe ndramat mahapo
iwong, ara pris ihohin ta hu pris masih kene. Paratesah, pwayan kinpwai
ipa toro: ‘Wawu mbuna akapwasisiman anna ndramat mepo ita pohon
tawawu.’ ”
6 Pwen Pol iyirowe hu, tehe hu hayah tahu ara hu Satyusiy, pe hu hayah
tahu yi ara hu Parisiy. Pwen pe iyoh iho nondriya mbultere tahu Sanhetrin,
ipa, “Wawu nali, yo ara hamou Parisiy, pe noru hamou Parisiy yi. Yo

* **23:3:** Eng: you whitewashed wall!; TP: yu olsem banis nogut ol i bin penim long waitpela pen, bai ol man i no ken lukim samting nogut i stap aninit.

upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre hu kasatine paiwe, pe tunan ara ko urupo tine nongan.”

7 Pwen ipa nongan ara irohopwen o, pwen takokowai irayah mwalinga hu Parisiy pe hu Satyusiy. Pwen yihu mepo huro mbultere hu, ara humasumbuwe huya malpat.

8 (Hu Satyusiy ngara hu kapa ndramat hu kanmat ara andre hu kantine paiwe pwi. Pe hu angelou pe hu mwomwoyou handra-handra, ara pwi yi. Hapeko hu Parisiy ngara hu kapa melit malndra kene ariya, ara hiltora.)

9 Pe huro lomei iropo iya namandran iya manau, pe hu Parisiy hayah mepo ngara hu kahanuwani nongan para pwahanou ara hutine pe hu-rakokowai pwokeyan. Pe hupa, “Yowu kankahi melit handra mwomwan kinto kili ndramat aro pwi. Matisan hamou mwomwoyou ndre hamou angelou kinwong kinna kili yiy?”

10 Pwen takokowai ara iropo iya namandran iya, pe kenol tahu ndram, ara inoh, matisan hu karaluluwi Pol pe nombuwen kimut. Pwen ipwan-drandrahani hu ndram para hu kaya pwan, pe kawiri yiy kisa mawen nima hu Yutah, pe kaluwi yiy kiya suwe hu ndram.

11 Pwen ping ara, Yapan iro tine ngilse Pol, pe ipa, “Apwoke, pe mbuna anoh! Wou antiyani titiye to kinna kili hu para Yerusalem; tehen tora ko, andre aya tiyani titiye to kiya nondriya kol Rom i.”

Hu Yutah humburi nongan para katingundru Pol

12 Pwen iya ndroulang para lang sih i, yihu Yutah hayah ara husa harong pe humburi nongan para hu katingundru Pol. Pe hurandrangan para kayindrongehu kiya namnam pe kuimwa ndran, kipoo hu katingundru Pol.

13 Pe hu ndramat mepo humburi nongan ara, ara ndromwoya hu haangui pe ndromwan.

14 Pwen huya kili hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, pe hupa, “Yowu ara kantandranga yowu pwen, tehe yowu andre kanyan melit handra pwi, kipoo yowu katingundru Pol.

15 Mahapo wawu pe hu Sanhetrin, akapwanos nongan kiya paingan kili kenol tahu ndram para Rom para kawiri Pol kisa pwan kili wawu. Wawu kapwasike yiy tehe wawu, ara nakasok Pol pe katen hayah ndroiyi nongan ndrokonan imwonen. Yowu ara topo hinehes para kiho ndron sai andre yowu katingundrun.”

16 Pwen noru pisu Pol kamai ara ihilingi nongan hu kanmburiy ara, pe iya nondriya suwe hu ndram pe iya nese ndrainga Pol.

17 Pwen pe Pol iyoh hamou tahu ndram mepo imu iya kili hu ndram masangat ara isa, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Akawiri wihou iye kiya kili kenol tahu ndram masih. Wihou ara, ara nongan sahin ita kili yiy para nakiya nese ndrainga kenol.”

18 Pwen ndram ara iwiri wihou ara iya kili kenol. Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ndramat mepo ita kou ngalan Pol, ara iyoh yo uya kili yiy, pe ipwandrisa yo para kuwiri wihou iye kisa kili wou. Nongan sahin iripo kili yiy andre kinese ndraingam.”

19 Pwen kenol ara, imbultuwe nima wihou ara, pe iluwi yiy iya pwakin hape pe isok yiy, ipa, “Kiya, apwai, wou nasapa tesah kisa kili yo?”

20 Pe wihou ara ipa, “Yihu Yutah kanmburi nongan pwen para hu andre kasok wou, para moh andre awiri Pol kiyapwan kili hu Sanhetrin. Yihu nakapwaske wou tehe hu nakaten hayah ndroiyi nongan ndrokonan ata Pol paiwe yi.

21 Hapeko wou mbuna oro ndruwa nongnahu, paratesah, ndromwoya hu
ara haangui pe ndromwan, andre hu kakohon koho sai para katingundru
Pol. Yihu tandrangan pe hundronge hu para hu andre kannamnam pe
kanyin ndran pwi, kipoo hu katingundrun kimat. Yihu ara huyera sohoni
wou opu para apa hiyan."

22 Pwen kenol ara ipwandrisa wihou ara para kiyau, pe ipwandrandra-
haniy iya kili yiy, ipa, "Mbuna anese ndrainga hamou tehe ansa nese melit
ara kinsa kili yo."

Huwiri Pol pe huyaiki yiy iya kol Sisariya

23 Pwen kenol iyoh ndram malmou, hilu malmou kene ara hilya mu
iya kili hu ndram masangat, pe ipwatisingiy iya kili hilu, ipa, "Alkawiri
hu ndram malungat, kiyapolo hu ndram manandrtingui mepo ngara hu
kangaplani hu hos, pe kiyasura hu ndram malungat mepo ngara hu
kapo pahun kiya nah. Pe akaramwaniyani wawu para mahapo ping o,
paramwandrai kiho mandrosih, pwen akaya Sisariya.
24 Pe wawu karamwaniyani hu hos ata Pol i, para kihis aliy pe kiyarayah
hiyan opu kiya kili Peliks, ndramat mepo yiy poho kol, para kol namandran
iya ara."

25 Pe kenol tahu ndram iratuluwi nongan sahin iya kili Peliks, ipa toro:
26 "Yo ara Klautiyus Lisiyas, pe yo uratuluwi nongan iye iya kili yapan
Peliks, pohon para kol namandran iya.
Yo urawuloh satam.

27 Ndramat aripo ara hu Yutah humbultuwe yiy para hu pakatingun-
drun. Hapeko yo uhilingiy tehe yiy ara hamou ndramira Rom. Pwen pe
yo, usa polo hu ndram ato, pe yowu wiri yiy isa mawen nimahu, pe yowu
sopwat yiy para kiro hiyan.
28 Yo ara pakupahasaniy tunan tesah ndrokonan pe hu tasusut nongan
iya kili ndramat ara. Pwen pe uwiri yiy iya kili yihu para Sanhetrin.
29 Yo ara usa yirowei tehe nongan hu tasusut iya kili yiy, ara iro ndruwa
nongan para pwahanou tahu kopu. Huiki yiy iya nongan, hapeko yo
kunkahi melit handra pwi, mepo ilahiy para tukatingundrun ndre tukaiki
yiy kiya nondriya kou.
30 Iro mwonen uhilingi nongan tehe hu ndramat hayah hu kanmburi
nongan kokohe para hu katingundru ndramat ara kimat, pwen pe hape pwi
ko, upwandrisa yiy para kisa kili wou. Pe yo kunpwatisingiy kinna kili hu
ndramat mepo hu pakaiki yiy kiya nongan, para hu kasa mbulmaram pe
hu kasaiki lohongahu."

31 Pwen hu ndram huho ndruwa nongna kenol, pe ping ara ko huwiri Pol
iya sura hu, pe huyaiki yiy iya kol ngawan Antipatris. 32 Pe iya lang mulan,
yihu ndram mepo ngara hu kangaplani hu hos, ara huwiri Pol iya sura hu
pe huyaiki yiy iya kol ngawan Sisariya. Pe hu ndram masih mepo huro
ndron, ara humui huya suwe hu ndram ita Yerusalem.
33 Iro mwonen hu ndram para kangaplani hos ara husarayah husa kol
Sisariya, pwen huyaiki nongan mepo kenol iratuluwiy, ara iya kili Peliks,
ndramat mepo iya pohon para kol namandran iya ara. Pe huya tali Pol iya
kili yiy.
34 Pwen poho kol ara inime nongan ara ihipwen, pe isikei tehe Pol ara
para sehe kol namandran iya. Pe isapahasaniy tehe yiy ara para Silisiya.

35 Pwen ipa, “Kiro mwonen hu ndramat mepo hurasusut nongan isa kili
wou hu kasarayah, pwen andre yo kuhilingi nongnam.” Pwen ipwandran-
drahani hu tehe Pol andre kiro nondriya suwe Herot namandran ara, pe
hu koro memerani yiy.

24

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Peliks

1 Pwen lang mayimah iyamulan, pris ihohin ta hu pris masih kene ngalan
Ananiyas, ara ilai iya pwan kol ngawan Sisariya iyapolo hu yapane kol
hayah, pe iyapolo ndramat hamou mepo ipahas iya nongan para tamwanye
tahu Rom ngalan Tertullus. Pwen huya kili Peliks, ndramat mepo iya pohon
para kol namandran iya ara, pe huyaiki nongan para kiratuni Pol iya kili
pohon para kapman.
2 Iro mwonen huluwi Pol iya nondriyan ihipwen, pwen Tertullus iratiyani
lohongan imu iya kili Peliks ipa toro: “Yapan Peliks, yowu ara yowu
pwes imwonen tehe wou asopwat yowu para mipwan hiyan, pe pahun
kintayah pwi. Pe maram ara ngara kituluwani melit itapo isa, pe ngara
aramwaniyaniy pe kisarayah hiyan masih iripo nondriya kol namandran
iya iye.
3 Yapan Peliks, wou ara hiyan-hiyan masih, yowu nime melit masih
anmbusiy ita nondriya kol masih kene, pe yowu pwes pe yowu rawuloh
namandran iya satam.
4 Hapeko yo andre kunluwi nongan ndrangan niwen pwi, matisan welem
kimai. Yo usok wou para koyum kisikirani yowu kiya nongan sahin mulai
nakupwai iye na.
5 Yowu yirowei tehe ndramat iye ara ndramat hamou para tandroindroi.
Yiy ara ngara kimu para kirandroiyi tambumbuwat mwalinga hu Yutah
masih, hutora kol pwan masih. Pe yiy ara kenol para tandroindroi ngara
kimbultani hu ndramat karayah yau hapat, mepo hupohowei ndrokoyirayi
ndramira Nasaret.
6-7 Pe yiy pakipwalngani yumwa totohun namandran, pwen yowu mbul-
tuwe tahatini yiy.*
8 Wou mbukenam asike yiy, pwen andre alahiy para apahasaniy pe
ayirowe ndroiyin tesah mepo yowu kaniyki yiy pwen kinna mbulmara
nongan.”
9 Pe yihu para Yutah ara huposura nongan, pe hutasusut nongan iya kili
Pol hupa tehe hu nongan masih ara, ara ndrokonan.
10 Pwen ndramat mepo pohon para kapman ara,† ara isuwe niman iya kili
Pol para kiwong. Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Ndriyo ipwes para kuwong
kimui kisa kili wou, paratesah, yo ara upahasaniy tehe wou ara arayah
ndramat para tamwanye nongan nondriya hayou soyon iya kinna.
11 Kapa wou asok, ara alahiy para ayirowei topwei, tehe lang songui pe
luwoh kinna, ara yo uya paingan Yerusalem para kuya tohun.
12 Yihu ndramat mepo hu tasusut nongan isa kili yo para kuro tine
nongan, ara hu kannime yo kuro takokowai kiyapolo hamou iro nondriya

* **24:6-7:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hulohonge tehe nongan sahin i iripo puk iye pe ipa toro: v. 6 *Yowu pakaiki yiy kiro ndruwa nongan para pwahanou towu.* 7 *Hapeko kenol tahu ndram ngalan Lisiyas isa iyapolo hu ndram pe hurambumbusan husa pe huwiri yiy iya mawen kili yowu.* 8 *Pe Lisiyas ipwatisingi yihu ndramat hiyeh hunamiliy para kaiki ndramat iye kiya nongan, ara yihu andre kasarayah kasa mbulmaram.* † **24:10:** Eng: governor; TP: namba wan gavman

yumwa totohun namandran, ara pwi. Pe yo kunho pwokoromwe hu ndramat kiro nondriya hu yumwa totohun, ndre hapeleheh nondriya kol namandran, ara pwi.

13 Pe yihu ara kanlahiy para kapwaingani hu kultuw mepo mahapo hutora tasusut nongan isa kili yo, ara pwi.

14 Hapeko yo nakupwai ngawan tehe ngara kuho ndruwa Sai, mepo hupohowei yau hapat, pe tehen ara ko, ngara kutohun kiya kili Ngindrai ata tumbu yowu hu. Pe yo ara kunpwotisingi lohongo kinna melit masih hu kantatuluwiy ita nongan para pwahanou, pe hu Poropet.

15 Yo ara upwotisingi lohongo pe urupo sohoniy o, ihisoule tehe yihu ndramat aripo, tehe Ngindrai andre kihingini hu ndramat masih kene kanmat, hu hapat pwassin pe hu ndramat hapat imwonen.

16 Pwen pe lang masih ngara kupwokeyani hingorowa mwoiwo kiro mwonen mbulmara Ngindrai pe mbulmara hu ndramat kene.

17 Iyamulan para uho mawen hayou hayah hape, yo usa kol Yerusalem para kusa hang melit tehe singayai kiyata yowehu mepo hundroisiy, pe usa para kuiki hu yukyuk kiya kili Ngindrai.

18 Yo pakuya yumwa totohun namandran, pwen pe umbusi kultuw para kuro mwonen mbulmara Ngindrai namu, pwen iro mwonen husa nime yo uro yumwa totohun namandran, ara kunsarayah howen pwen. Pe hu ndramat konto polo yo pwi yoh, pe yo ara kunmbusi handra melit para ngaliyo kiya ara pwi.

19 Hapeko hu Yutah hayah para kol namandran iya Esiya, kapa hu nakaiki yo kuya nongan, ara hiyan masih para hu mbukenahu kasa koro iye, pe hu kaiki yo kuya nongan kuro mbulmaram.

20 Hapeko kapa pwi, pwen hu ndramat hutopo aripo, mepo huro, iro mwonen upohowe nongan uro tine mbulmara hu Sanhetrin, ara iya hiyan para hu kapohowe sehe kultuw mwomwan hu kankahiy iripo kili yo.

21 Melit handra kopu ulohonganiy mepo hu kanpwes kinna aliy pwi, ara uro tine mwalingahu pe uwayeh toro: ‘Yo ara upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre kasatine paiwe, pwen pe tunan ara ko, urupo tine nongan.’ ”

22 Pe Peliks ara kintuluwaniy pe kinpahas kinna tahu mepo huho ndruwa Sai, pwen pe isoli nongan para kihou hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre tukalonge kenol Lisiyas kisa, pwen andre yo kuramwaniyani nongna wawu.”

23 Pwen ipwatisingiy iyata ndram mepo iho mu iya kili hu ndram masangat para kiro memerani Pol, kiro nondriya kou. Hapeko ipa hiyan para kiya kiro mwoimwoi, pe mbuna kasingori kowasen hu para hu koro pwokere yiy.

24 Lang hayah isayau ihipwen, pwen Peliks isa iyapolo nambuyun Ndrusilla, yiy ara pihi Yutah hamou. Pe ipwanos Pol para kihilong hayah nongan kili yiy. Pe Pol itiyani nongan para kapwotisingi lohongai kiya kili Yesu Kristus.

25 Pwen Pol iwong iya kultuw para koro mwonen, pe iwong iya lohongahu para ndramat kiponokulani tokuyan, pe iwong tehe andre tukoro tine nongan, mbulmara Ngindrai, kiya lang mulan. Pwen pe Peliks ihilingi hu nongnan ara pe inoh pe ipa; “Hiyan, mosun; ayau na! Kamulan, kapa kunsoltere pwi, pwen andre kupwanos wou asa.”

26 Pe Peliks ara koyun isosoyo ta Pol para kihang yiy singayai, para kirambumbuni yiy. Pwen pe tunan ara ko, lang soyon ngara kiyoh Pol kisa para hilu koro wong kawule.

27 Pwen hayou maluwoh isayau ihipwen, pwen Porsiyus Pestus ara iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kol ara. Peliks ara ilohonganiy para kimbusi hu Yutah kapwesani yiy, pwen pe itali Pol iro manau nondriya kou.

25

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Pestus

1 Lang maroyoh iyamulan para Pestus isarayah isa kol namandran hape ara, pe iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kapman, pwen itali kol Sisariya pe iya paingan kol Yerusalem.

2 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu pohon tahu Yutah, ara huya kili Pestus pe hutasusut nongan iya kili Pol.

3 Pe husok Pestus pe hurakalahani yiy para kiho ndruwa namiliwa hu para kipwandrisa Pol kiya paingan Yerusalem. Yihu ara hu kanmburi nongan para katingundru Pol kiho sai.

4 Pe Pestus isomwi hu, ipa, “Pol ara ita ndron nondriya kou ita Sisariya, pe yo mbukeno ara andre pakeh kuya Sisariya.

5 Pwen pe hu poho kol hayah tawawu kasa sura yo, pe tukaya pwan, pe kapa ndramat ara kinmbusi kultuw mwomwan hayah, pwen hu kaiki yiy kiya nongan.”

6 Pe Pestus iro polo hu lang mandrolwoh ndre masongui ihipwen, pwen iyamulan, pe iya pwan iya kol Sisariya. Pwen iya lang mulan i, iya mipwan iya ndrohonoku pwanpwan para tamwanye nongan, pe ipwatisingiy para hu kawiri Pol kisa kili yiy.

7 Iro mwonen Pol isarayah iro, hu Yutah mepo hutali Yerusalem pe husa pwan ara, huro tine ngilsen pe hutasusut nongan soyon iya, pe nopwaran iya, iya ndritan. Hapeko sotuna nongnahu, ara pwi.

8 Pwen pe Pol ara ipenani yiy mbukenan, ipa, “Yo ara kunmbusi hapesah mwomwan kinna nongan para pwahanou tahu Yutah, ndre yumwa toto-hun namandran tahu, ndre iya kili Sisar, ara pwi masih.”

9 Hapeko Pestus ara pakimbusi hu Yutah hu kapwesani yiy, pwen pe isomwi Pol, ipa, “Wou apwes para aya paingan Yerusalem pe aro tine nongan kiya mbulmoro, kiya hu nongan ara?”

10 Hapeko Pol ipa, “Yo mahapo urupo tine nongan nondriya suwe tamwanye ta Sisar. Seu iye kopu ara suwe tamwanye imwonen para kuro tine aliy. Yo kunmbusi melit handra mwomwan iya kili hu Yutah pwi. Tehe wou ara anpahasaniy hiyan iya.

11 Pe kapa yo kuntakultuw mwomwan mepo ilahiy para kumat kiya aliy, ara hiyan, andre kunpa pwi para kumat kiya aliy pwi. Hapeko, kapa hu melit mepo hu Yutah pakaiki yo kiya nongan kiya aliy ara ndrokonan pwi, pwen kinlahiy para ndramat hamou kiyki yo kuya nima hu pwi. Yo usok para Sisar mbukenan kihilingi nongno.”

12 Pwen Pestus ara iwong iya kili hu ndramat mepo huya mu iya kol namandran iya ara, pwen isomwi Pol, ipa, “Wou anpwai tehe anamiliy para Sisar kihilingi nongnam. Pwen hiyan, andre aya kili Sisar.”

Pestus isok lohonga King Akrippa iyata Pol

13 Pwen lang hayah isayau ihipwen, King Akrippa iyapolo pisun Pernise, ara hilsarayah hilsa kol Sisariya pe hilya rawuloh hilya kili Pestus.

14 Pe huya huro ara lang soyon hape pe Pestus ara itiyani titiye ta Pol iya kili King, ipa, “Mamu Peliks iro ndron, ara iyki ndramat hamou iya nondriya kou, pe mahapo iripo ndron aliy i.

15 Iro mwonen uya Yerusalem, hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu
yapane Yutah ara hutasusut nongan iya kili ndramat ara, para kiwiri kora
mwomwan atan.
16 Pe yo ara kunpwai pwen kinna kili hu tehe kowaserou para Rom ara
kinpa hiyan pwi, para ndramat hamou kiwiri koran o mwaihei, kipoo
kilahiy para kipenani yiy mbukenan kiro mbulmara hu mepo hutasusut
nongan iya kili yiy.
17 Pe iro mwonen husa sura yo pe yowu mui yowu sa iye, ara kunlonge
pwi. Pwen pe iya lang mulan, uya pe umpwan ndrohonoku tamwanye pe
upwatisingiy para hu kawiri ndramat ara kisa.
18 Pwen yihu ndramat mepo hutasusut nongan ara hutine para hu
kawong, hapeko hu kantiyani kultuw handra mwomwan mepo urupo
lohonganiy, upa ndre andre hu katiyaniy, ara pwi.
19 Hapeko yihu rakokowai iyapolo yiy ara iya lohongai para totohun
tahu ko, pe iyata ndramat hamou ngalan Yesu, mepo kinimat, hapeko Pol
ipwatisingiy tehe yiy, ara mwalen.
20 Yo ara pakukahi ndroiyi lohongai ara, hapeko ulohonge iya pe ulo-
honge ndrit hape. Pwen usok yiy kapa kipwes para kiya Yerusalem para
karamwaniyani takokowai ara.
21 Pwen Pol ara isok para kiro ndron, kipoo Sisar mbukenan ki-
ramwaniyani yiy. Pwen yo ara upwatisingy tehe andre kiro nondriya kou,
kipoo kukah hape sai para kutali yiy kiya kili Sisar."
22 Pwen Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, "Yo mbukeno unamiliy para
kuhilingi nongna ndramat ara." Pwen Pestus isomwi yiy, ipa, "Moh andre
ahalingi yiy."

Pol iro tine nongan mbulmara King Akrippa

23 Pwen iya lang mulan, King Akrippa hilu Pernise ara hilsa iyapolo
nounou pe pwesai namandran, pe hilya nondriya yumwa mbultere tahu
Yuta namandran, iyapolo hu pohon para kapman pe hu yapane kol
namandran ara. Pwen Pestus ipwandrandrahaniy, pe huya wiri Pol isa
nondriyan.
24 Pwen Pestus ipwai, ipa, "King Akrippa, pe wawu masih mepo wawu sa
topo sura yowu, ara wawu kanime ndramat iye! Yihu Yutah masih hutopo
iye pe Yerusalem kene, ara husok pe huwayeh namandran tehe ndramat
aro, ara kinlahiy para kiro mwalen pwi.
25 Hapeko yo ara kunkahi handra melit mwomwan imbusiy para kimat
kaliy, ara pwi. Yiy mbukenan ara isok tehe Sisar mbukenan ara kihilong
nongnan. Pwen kuntamwaniyani lohongai pwen, para kutali yiy kiya Rom.
26 Hapeko yo ara kunlahiy para kulohongani sehe nongan ndrokonan
para kuratuluwiy kiya kili yapane rou, ara pwi. Pwen, King Akrippa, tehen
tora ko uwiri yiy isa mbulmaram, iyapolo wawu masih topo. Pwen worou
masih kahilingi yiy kihipwen, pwen andre yo kupahasani sehe nongan
ndrokonan para kuratuluwiy kiya.
27 Yo ara ulohonganiy tehe kinmwonen pwi para kutali yiy kiya kili Sisar,
kapa kunlahiy para kuratuluwi sehe melit imbusi hu ndramat, para hu
kaiki yiy kiya nongan."

26

1 Pwen Akrippa ipwai iya kili Pol, ipa, "Kiya, upa hiyan para wou mbuke-
nam awong ara." Pwen Pol ihiri niman iya paingan para kihiterenan, pe
ipwai, ipa toro:

2 “King Akrippa, yo nakuhutereno mbukeno kiya nongan masih mepo
hu Yutah, hu kantasusut pwen kinsa kili yo. Pwen ulohonganiy tehe hiyan
masih para kuro tine mbulmaram mahapo.
3 Paratesah, wou ara apahas masih iya kultuwayi kowase yowu Yutah, pe
nongan masih mepo yowu ngara kapet kaliy. Pwen tehen tora ko, yo usike
wou para ahalingi nokulani nongan masih nakupwai.
4 Yihu masih para Yutah ara hupahasani kultuwayi, ma uro ndron
mbunah uro kolo imwonen, pe iyamulan uya Yerusalem.
5 Pwen ndrangan niwen iya yihu mbukenahu kanpahasani yo, pe kapa
hu kapwes, hulahiy para katiyaniy tehe yo ngara kuro ndruwa kultuwayi
totohun towu masih kene. Pe yo, ara ndramira Parisiy hamou i.
6 Pe huiki yo mahapo iya nongan, paratesah, upwotisingi lohongo pe
urupo sohoni tesah mepo Ngindrai kintandrangan pwen, kinna kili tumbu
yowu hu.
7 Hu wum songui pe luwum ata tumbu yowu hu, ara huro waiyani
totohun ping pe lang. Pe yowu topo pwotisingi lohonga yowu, pe topo
sohoni sehe melit Yapan kintandrangan pwen, kinna kili tumbu yowu hu
para kimbusiy kirayah. King Akrippa, tunan ara ko, pe yihu Yutah ara
hutasusut nongan isa kili yo.
8 Paratesah pe hayah tawawu topo iye, ara ingandrah para kapwotisingi
lohonga wawu, tehe ndramat kanmat ara andre Ngindrai kihingini hu
katine paiwe?
9 Koluw kinna, yo mbukeno ngara kulohonganiy tehe, hiyan para
kumbusi hu melit handra-handra, para kuiki ngala Yesu para Nasaret kiya
pwan.
10 Pe umbusi hu kultuw ara ko iro Yerusalem. Pe uwiri pwoke nopwaran
kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pwen uiki hu ndramira Yapan haiyan
soyon iya, huya nondriya kou. Pe yo ara hamou tahu usomwiy para
katingundruhu yi.
11 Pe lang soyon iya ngara kusong kuya hu payumwa totohun hawum-
hawum para kuramari hu. Pe ngara kurakekeyani hu para hu kapwasisi-
man ana Ngindrai. Ndriyo ara isin namandran iya, pe ngara kuya ten hu
kuya kol namandran para mawen, para kurandroyani hu yi.
12 Iho nondriya lohongai uro mbusiy ara, pwen hu pris huhohin ta hu
pris masih, ara huratuluwi nongan pe huiki pwoke nopwaran isa kili yo
para kuya kol Tamaskus.
13 Pwen, King, mwandrai ara iro tahaihai, pe yo ara uro tokai sai, pe
ngana kol paingan yang ilengani yo pe irahakowo iyapolo susuyo hu. Pe
nganngana kol paingan yang ara, ara iramwaitini ngana mwandrai.
14 Pwen yowu masih kene ara yowu yos ya pwan, pe yo uhilingi ngasa
mbulukoyu hamou ara iwong isa kili yo iya nongna kol Hipuruw, ipa, ‘Sol!
Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo? Melit kakau mepo ata mbutikai iya
aliy ara, andre wou mbukenam akuni nopwaran para aliy.’
15 Pwen usok, upa, ‘Yapan, wou hiyeh?’ Pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Yo ara
Yesu mepo ata tandroyani yo.
16 Kiya atine, pe oro tine kiya ndrikam. Yo usarayah usa kili wou, ara para
kurakinimam para arayah pwandrendres to, pe para pohoweya nongno
kiya melit masih annimei, pe kiya sehe melit kamulan andre kupwainganiy
kisa kili wou.
17 Yo andre kusopwat wou pe asa mawen nima ndramiram hu imwonen,
pe hu Ndramira Lah i. Pe nakupwandrisa wou para aya kili hu,

18 para ambusi mara hu kaleu, pe arapaiwani hu mepo hutora kol
lokuhan kasa ngana lang, pe hutora pahandra pwoke ta Sinai, ara hu kasa
kili Ngindrai. Pwen pe hu pakut mwomwan humbusiy, ara andre kutaliy.
Pe andre hu kawiri ndrohonoku hu kiyasura hu mepo hu kanpwotisingi
lohongahu isa kili yo, para hu karayah howen kiya mbulmoro.'

19 King Akrippa, Tehen tora ko, yo kunndrihisani nongan mepo isarayah
iho nondriya taltan iyau kol paingan yang pe isa kili yo, ara pwi.

20 Pe upohowe nongan ara iro Tamaskus imu, pe iyamulan uya pohowei
iya kili hu para Yerusalem, pe iya kili hu para Yutiya masih, pe iya kili
hu Ndramira Lah i. Yo utiyani nongan iya ngawan para hu karapaiwani
ndriyahu pe kasa kili Ngindrai, pe kultuwayihu ara kiyinganiy tehe hu
kantapaiwani ndriyahu pwen.

21 Pwen tunan ara ko, pe hu Yutah ara husa mbultuwe tahatini yo uro
yumwa totohun namandran pe hu pakatingundru.

22 Hapeko Ngindrai ara ngara kisopwat yo, ipoo isa matne lang mahapo
iye. Pwen mahapo urupo tine iye, para kutiyani titiye to kihisoule ko kiya
kili hu ndramat mangalahu, pe hu ndramat ngalahu pwi kene. Pe kunpa
handra nongan howen pwi. Nongan masih iye ara iyawule ko tehe hu
poropet pe Mose hu kantiyaniy pwen kinna, tehe andre kirayah.

23 Yihu kanpwai tehe Kristus, ara andre kikuni nopwaran ngandrahan,
pe kiyamulan andre kirayah ndramat imu para kimat pe kitine paiwe. Pe
yiy andre kipohowe nganngana Ngindrai kiya kili ndramiran hu imwonen
para Yisrayel, pe kiya kili hu Ndramira Lah i."

24 Pol iro wong manau pe Pestus ara ilomei anan, ipa, "Pol, wou
atawong tehe ndramat lohongan pwi! Wou anwiri hinonou soyon, pe iyki
pwasosohou isa kili wou!"

25 Pwen Pol isomwi yiy, ipa, "Yapane Pestus, yo kunho pwasosohou pwi.
Sehe melit urupo pwai ara ndrokonan pe iyau lohongai hiyan.

26 Pe King Akrippa ara kinsapahas kinna titiye masih kene ara, pwen
pe ulahiy para kupwai ngawan kiya kili yiy. Yo ara upahasaniy tehe hu
melit masih kene urupo pwai iye, ara kinkohon maran pe ndraingan pwi.
Paratesah, titiye masih iye ara kinkohon pwi yoh.

27 King Akrippa, wou apwotisingi lohongam iya nongna hu poropet, ndre
pwi? Yo upahasani tehe wou ara anpwotisingi lohongam."

28 Pwen King ipwai iya kili Pol, ipa, "Wou apa ndre nongnam mepo
anpwai ara, andre kiramwalahani lohongo kindrou pwi ko, pe kurayah
hamou Kristen, ndre?"

29 Pe Pol ipwai, ipa, "Konan lang kiya mulai ndre kiya niwen, hapeko
yo utohun iya kili Ngindrai tehe wou pe wawu masih wawu topo hilingi
yo lang nepo, ara andre karayah tehe yo; hapeko mbuna akaya mwalinga
malkei hayen tehen aro, ara pwi."

30 Pwen King Akrippa itine iyapolo Pestus pe Pernise iyapolo hu mepo
hurompwan iyasura hu.

31 Pwen hu masih ara hutali nondriya seu sahin ara, pe huro pwan-
gulngun mwalingahu, hupa, "Ndramat iye, ara kinmbusi melit handra
mwomwan mepo ilahiy para kimat kaliy, ndre kaiki yiy kiya nondriya kou,
ara pwi yoh."

32 Pwen King Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, "Kapa ndramat ara
kinsikei para Sisar kihilingi nongnan, pwen ilahiy para katali yiy kiyau."

27

Pol ihis iya ndroi para kiya Rom

1 Pwen yihu kanmburi nongnahu pwen tehe yowu andre kahis ndroi
mapelei pe kangap kaya kol namandran masih Yitaliy. Pe huiki Pol iyapolo
hu ndramat hayah mepo huro nondriya kou i, ara huya pahandra pwokere
ta ndram inimnim iyata hu ndram masangat ngalan Yuliyus. Pe Yuliyus ara
hamou tahu ndram mepo ita ndrokoyirayi hu ndram ta Sisar imwonen.
2 Pwen yowu his iya ndroi hakou para kol ngawan Andramittiyum, pe
ndroi ara, ara pakingap kiya yau te hu kol huhora poholeng para kol
namandran iya Esiya. Pwen ndroi ara itali kol ara, pe yowu ngap yowu
yau. Pe Aristarkus ndramira kol ngawan Tesalonaika, ita nondriya kol
namandran iya Masetoniya, ara iya sura yowu i.
3 Lang sih mulan yowu yarayah iya kol ngawan Siton. Pwen Yuliyus ara
koyun isikirani Pol pe itali yiy iyasura kowasen hu para hu kapwokarani
yiy.
4 Pwen yowu tali Siton, pe nohai imum isa pe imbuiwani ngondroi. Pwen
pe ndroi ara ingap iyayau ndruwa mbuson para Saiprus.
5 Yowu ngap yowu ya pupura mwekeu, pe yowu ramwaitini kol malkol
namandran iya, Silisiya pe Pampiliya. Pwen yowu sarayah yowu sa kol
mendreheh Mira ita nondriya kol namandran iya Lisiya.
6 Yowu ro ara, pe namandran tahu ndram masangat ara, ara ikahi ndroi
hakou i, para kol Aleksandriya, mepo nakingap nakiya kol namandran
masih Yitaliy. Pwen iwiri yowu pe yowu ya his ndroi ara.
7 Yowu tali kol ara pe yowu ngap nokule-nokule lang soyon hape,
paratesah, nohai ara iro mbuiwani ngondroi. Pwen hu ndramira ndroi ara
huro mbungas mambusungereyihu, pe yowu yarayah yowu ya pakeh kol
ngawan Kinitus, paratesah, nohai ara ipenani yowu para kaya. Pwen yowu
paiwani yowu pe yowu ya pahandra mbuson Krit, pakeh kili mbusungo
Salmone.
8 Pwen hu ndramira ndroi ara huro mbungas mambusungereyihu, pe
yowu ro ngap pakeh poholeng, pe yowu sarayah yowu sa kol hape mepo
yihu ngara kapohowei, Ndrohonoku Ngohongoh Para Ndroi.* Kol ara, ara
ita pakeh kili kol ngawan Laseya.
9 Pe lang soyon iya ara kinsayau o mwaihei, pe Lang Namandran tahu
Yutah para karapiyani hu pakut mwomwan† ara kinsayau i. Pe ndras ara
iro rapohowaniy pwokeyan iya, pwen Pol ipwandrandrahani hu ipa,
10 "Wawu yapane, kapa tukangap kaya, yo urupo nimei tehe andre tukaya
pohonani nopwaran namandran iya, pe andre tukatali hu melit hitun. Pe
ndroi iyapolo hu memelit masih andre kayuh, pe ariya ko pwi, matisan
worou tukamat i."
11 Hapeko ndram mepo iya mu iya kili hu ndram masangat, ara kinhilingi
nongna Pol pwi yoh. Pe yiy ara iho ndruwa nongna ndramat iro ngaplani
ndroi pe iyasura mbukena ndroi.
12 Pe ndrohonoku ndroi ara, ara kinlahiy para ndroi kihou aliy nondriya
walehe nohai imum, ara pwi. Pwen pe hu soyon tahu ara humburi
nongan para yowu kangap manau. Pe hupwokeyani lohongahu para yowu

---

* **27:8:** "Ndrohonoku Ngohongoh Para Ndroi," ara kol hakol mepo yihu ndroi ngara kasa pe kakohon kohou aliy; Eng: Fair Havens/Safe Harbours; TP: Gutpela Pasis. † **27:9:** "Lang para Kayuh Anandrinai;" Eng: The Fast/The Day of Atonement; TP: Bikpela De Bilong God i Rausim Sin Bilong Ol Manmeri; Iho nondriya hayou sih-sih, pakeh lang para kayuh anandrinai, ara ngara kirahihini walehe nohai namandran ngara kisarayah kiho Ndras Metitereniyen. Pe walehe nohai ngara kimum, ara hu ndroi ngara hu konoho ngap pwi.

kayarayah kaya kol Pweniks, pe koro ndron aliy, kipoo walehe nohai ara kisayau. Ndrohonoku ndroi ita Pweniks, ara ita mbuson Krit, inimnim iyayau te tolau pe rai kene.‡

Nohai namandran masih imum, iyapolo nowei

13 Pwen nohai para tolau ara imum, hapeko kinimum pwokeyan pwi. Pwen pe yihu pa ndre lohongahu ara kintayah mannan para hu kangap, pwen pe huluwi pere ndroi isa paingan pe yowu ngap yowu ya pakeh poholeng para mbuson Krit.
14 Hapeko kinna ndrangan niwen pwi ko nohai namandran masih imum i, nohai ara, ara nohai namandran, iyau te hai.
15 Pe nohai pe nowei ara ilokopiyani ndroi, pe ndroi ara kinlahiy para kingap kiya mara nohai pwi yoh. Yowu palte iya pe wele yowu imai, pe ndroi, ara iho raipit ndruwa huluwa nohai opu.
16 Yowu ro pit yowu ya ramwaitini ndruwa mbuson mendreheh ngalan Kauta. Pe mbuson ara, ara ilohowi nohai hape, pe yowu ro mbungas para kaluwi mon kisa pakeh kili ndroi.
17 Pwen hu ndramira ndroi ara huluwi mon isa paingan ndrita ndroi. Iya-mulan hupiyani hu malkeye ndroi huya pahandra ndroi para kirandrikipiri ndroi kiya pwokeyan. Pe hunoh hupa ndre matisan ndroi kingap kiya pe kiya ndrap kiya kalayeng, ita ndrokolo mwekeu pakeh Aprika. Pwen pe hutali pelei isa pwan pe ndroi ara iro pit iya huluwa nohai opu.
18 Pe nohai namandran masih, ara iro sumbuiwani ndroi tehen tora kopu. Pwen iya lang sih mulan i, hu ndramira ndroi ara huro piye hu melit nopwaran iya ndras.
19 Pe irahaihai lang toyoh imwonen, hu ndramira ndroi ara huwiri menmena ndroi, tehe pelei, pe keye ndroi, ara iya nimahu imwonen, pe hupiyaniy iya ndras i.
20 Lang soyon iya isa pwen pe yowu hape kannime mwandrai pe hu piriy pwi, pe nohai namandran ara, ara iro mum manau. Pwen lohonga yowu para koro hiyan ara kinhipwen topwei.
21 Pe hu ndramat masih ara hu kannamnam pwi ndrangan niwen iya. Pwen Pol itine mwalingahu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu yapane, kapa wawu konho ndruwa nongno kunpwai kinna, para mbuna tukatali mbuson Krit, ara andre tukanna nondriya nopwaran aro kene, pe andre tukanpiyani menmenarou pwi.
22 Hapeko nakupwai kisa kili wawu, tehe wawu mbuna akahandrundru. Paratesah, hamou torou andre kinpiyani mwoiwan pwi; ndroi opu andre kiyuh.
23 Pinge ping, ara angelou ata Ngindrai mepo urupo tohun iya kili yiy pe urupo mbusi mbulyan ara isarayah isa pe iro tine ngilse.
24 Pe ipwai, ipa, ‘Pol, mbuna anoh! Wou andre aro tine nongan mbulmara Sisar. Pe animei, Ngindrai kiniyki mwoiwahu masih mepo topo sura wou nondriya ndroi iye, ara andre hu koro hiyan.’
25 Wawu yapane, wawu mbuna akahandrundru, yo ara upwotisingi lohongo tehe sehe melit Ngindrai kinpwai kinsa kili yo pwen, ara andre kirayah mannan imwonen tehe kinpwai kinsa kili yo.
26 Hapeko ndroi ara andre kiya ndrap kiro mbuson sih.”

Ndroi iya talon

‡ **27:12:** Eng: Facing both southwest and northwest

27 Pe iho ping songui pe haahiu, nowei ara iro piyani yowu manau iya
yau te Ndras Namandran Metitereniyen. Pwen iropo iya ndrokolo put, hu
ndramira ndroi ara huhungorowei tehe ndroi ara kinsa pakeh leng.
28 Pwen hurandrohongani muruwan para ndras, pe ndrohongan ara kiho
tehe lungui pe hangah,§ pe kinna ndrangan niwen pwi ko, hurandrohon-
gani muruwan para ndras paiwe, pe ndrohongan ara kiho tehe songui pe
yimingah.**
29 Pe hu ndramira ndroi ara huro noh hupa ndre matisan ndroi towu,
ara kiya ndrap kiya ndrita pat pe kitalon. Pwen pe hundruyani pere ndroi
mahaahiu ilai iyapwen te kuwi ndroi pe iya ndras. Pe yihu huro tohun para
lang kileu kileh.
30 Pe hu ndramira ndroi ara huro lohonge para hu kawop kaya mawen
ndroi, pwen pe hundruyani mon iya pwan ndrita ndras, pe yihu ara huro
rapihiye tehe huro ndruyani pere ndroi iya pwan te ngondroi.
31 Hapeko Pol ara ipwai iya kili ndram mepo iro nimnim iyata hu
ndram masangat iyapolo hu ndram tan, ipa, “Kapa yihu ndramat ara konto
nondriya ndroi pwi, pwen andre wawu konto hiyan pwi.”
32 Pwen o hu ndramira pahun ara husondriti malkeye mon imut, pe hutali
mon ipit iyau.
33 Pwen pakeh lang nakimbungahiy, Pol irakelehani hu masih para
kanamnam. Pe ipa, “Nondriya lang songui pe haahiu, ara wawu ro longani
tesah pakirayah, pe wawu kaniyan hapesah pwi.
34 Pwen pe urakelehani wawu para akapo hape anandrinai pe akayan,
pwen andre kisopwat wawu pe akoro mwalen. Pe andre hamou tawawu
kinwiri hape nopwaran pwi.”
35 Pol iwong irohopwen o, pwen iwiri ndrinanohun hayah pe irawuloh
iya kili Ngindrai iro mbulmarahu masih. Pwen iramburingiy pe iyan.
36 Pwen ndriyahu ipwes, pe hu masih hupo anandrinai pe huyan.
37 Ndromwoya yowu masih iro ndroi ara, ara lungat andrtingui pe
annomou (276).
38 Pwen yihu masih hunamnam pe huhumosu hu, pwen pe hupiyani
mbuwa wit iya ndras, para ndroi kimwak hape.
39 Pwen lang ileu pe hu ndramira ndroi ara hu kanyirowe hape aleheh
huro aliy pwi, hapeko hunime pohomara ndras pe kalayeng iro aliy. Pwen
pe huhunonou para kangaplani ndroi kiya kalayeng ara, kapa yihu kalahiy.
40 Pwen huwiri semen pe husondriti hu malkeye pere ndroi humut pe
hutalihu huya ndras. Pe hutali malkei mepo hu kanwasi pos malwoh
namandran mepo ngara kiro paiwani ndroi iya aliy, pe husoli pelei iya
paingan para kiwiri nohai. Pe hu pakangap kaya poholeng.
41 Hapeko ndroi iya pe iya ndrap iro mbuniya kalayeng sih iho ndrokolo
ndras. Pwen nowei ara iro piyaniy iya kuwi ndroi pe italon.
42 Pwen hu ndramira pahun ara humburi nongnahu para pakatingundru
hu ndramat para nondriya kou, matisan hu karangangai pe hu kawop.
43 Hapeko ndram mepo iro nimnim iyata hu ndram masangat, ara
ilohonge para kipenani Pol para mbuna kimat. Pwen pe ikaituwe lohonga
hu ndram para mbuna kirayah. Pwen ipwatisingiy iya kili hu masih mepo
hulahiy para hu karangangai, ara hu kakohis kimu pe hu kaya leng.
44 Pe hu masih mepo huro ndron, ara huhis iya menmena ndroi pe hu
sombule kei para ndroi, pe hupit iya aliy. Pwen tehen tora ko, yowu masih
yowu yarayah hiyan o yowu ya leng.

§ **27:28:** Ara pakeh tehe 40 mita. ** **27:28:** Ara pakeh tehe 30 mita.

28

Hu ndramat masih huro nondriya ndroi, ara huyarayah huya mbuson Malta

1 Pwen yowu yarayah iya poholeng hiyan opu, pe yowu sa yirowei tehe
yowu sarayah kansa mbuson sih, mepo hupohowe ngalan Malta.
2 Yihu ndramira mbuson ara, hupwokerani yowu, ara mwayih iya. Pe
hutolmwani mwan pe hurawulohani yowu masih para kasa ling mwan,
paratesah, mbulou indrut pe kol ara iwou.
3 Pwen Pol iya mbulte ndrakihiy hapus ihipwen, pe iro mwonen iykiy iya
mwan, pwen mwat hamou para taya ndramat ara ihingorowe ngandraha
mwan pe iselek isa ngawan, pe yahan indrek pe ipai iho niman. 4 Hu
ndramat para mbuson ara hunime mwat iro ndrungak nima Pol, pe huro
wong mwalingahu, hupa, “Akanimei! Ndramat aripo ara andre ndramat
para tingundru ndramat, ndre? Pakimat kiho ndras, ara kintaliy, hapeko
mahapo itawiri koran tehe andre kinto mwalen pwi.”
5 Hapeko Pol, ara ilohoyani mwat pe iyos iya mwan, pe yiy ara kinwiri
hape ngandran pwi.
6 Pwen yihu ndramat ara huro sohoniy tehe niman andre kisama, ndre
kindrou pwi ko, kiyos pe kimat. Hapeko huro sohoniy pe huro tuluwaniy
iya ndrangan niwen pe hapesah mwomwan kintayah kili yiy pwi. Pwen pe
yihu paiwani lohongahu, pe hupa ndre yiy hamou ngindrai.
7 Pe kalsiu namandran mepo ita pakeh kol ara, ara kalsuwa ndramat
hamou namandran ngalan Pupliyus, yiy ara pohon para mbuson ara. Pe
yiy irawulohani yowu pe iwiri yowu iya suwen, pe ipwokarani yowu hiyan
iya, iho nondriya lang maroyoh.
8 Pe tama Pupliyus, ara imwa pe iro matin yokyok, pe iro nondriya
ngandran pe mandran ara ingandrah pe irope ndran i. Pwen Pol iya nime
yiy iya nondriya seu pe itohun, pe iyki niman iya ndritan, pe isopwoyani
yiy iya hiyan paiwe.
9 Pe melit ara irayah, pwen pe hu ndramat masih para mbuson mepo
humwa, ara husa kili yiy pe isopwoyani hu, huya hiyan.
10 Pe hupwesani yowu iya melit handra-handra, pe iro mwonen yowu
nakatali hu nakaya ndroi, pe huhang yowu melit masih para kisopwat
yowu.

Pol iyarayah iya Rom

11 Yowu ro mbuson Malta walah maroyoh; ihipwen yowu his iya ndroi
hakou mepo ikohon iro mbuson ara nondriya walehe nohai. Pe ndroi ara,
ara ndroi para kol ngawan Aleksandriya, pe ndroi ara, ara sumwoiwa hilu
ngindrai mwan malmou iho ngondroi. Ngala hilu ara Kastor pe Polluks.
12 Pwen yowu yarayah iya kol ngawan Sirakiyus, pe yowu yen aliy lang
maroyoh.
13 Pwen yowu tali kol Sirakiyus pe yowu ngap yowu yarayah iya kol
ngawan Rekiyum. Iya lang mulan, pwen nohai para kup imum, pe iho
ndruwan, yowu sarayah yowu sa kol ngawan Puteyoli.
14 Pwen yowu sa kili nali yowu hu hayah para sios huro ara, pe huwiri
yowu pe yowu ya ro surahu sandre sih mwanye. Pwen tehen tora ko, yowu
tali hu pe yowu ye rokai yowu nakaya kol namandran Rom.
15 Pe hu nali yowu hu para sios hutora ara, ara huhulong tehe yowu
ropo nakasarayah, pwen husa pohonani yowu husa mwanan iya tehe ndro-
hopah para Appiyus, pe kol hakol ngara hu kapwohowei, Seu Matiwum

Para Ngohongoh. Pol inime hu, pe ndriyan ipwes pe irawuloh iya kili Ngindrai.

16 Pwen yowu yarayah yowu ya Rom, pe kapman ipa hiyan para Pol kiya pe kiro nondriya suwen hawum mawen, pe ndram hamou iro memerani yiy.

Pol ipohowe nongan hiyan iro Rom

17 Lang maroyoh iyamulan, Pol iyoh hu pohon tahu Yutah husa harong. Husa mbultere hu huro, pe Pol ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu nali, yo ara kunmbusi melit handra mwomwan kinna kili ndramirarou hu, pe kunndrihisani kultuwayi kowase tumburou hu pwi. Hapeko yihu mbultuwe tahatini yo uro Yerusalem pe husaiki yo urupo nima hu Rom.

18 Iyamulan para husok yo ihipwen, hu para Rom ara hu pakatali yo kusa mawen. Paratesah, yo ara kunmbusi handra kultuw mwomwan para kumat kaliy, ara pwi yoh.

19 Hapeko yihu Yutah ara hundrihisani lohonga hu Rom. Pwen useyeh sai ndrit, pe usikei para nongno ara andre kiya mwonen kiya mbulmara Sisar. Handra lohongai kinto kili yo para kuiki hu ndramiro kaya mbulmara nongan, ara pwi.

20 Ndroiyin ara ko, pe usok para kusa nime wawu imwonen para kuwong kapolo wawu. Melit mepo worou Yisrayel tupwotisingi lohongarou iya aliy, pe turopo sohoniy, ara tunan ara ko, pe huwasi yo iya aliy."

21 Pwen husomwi yiy, hupa, "Yowu ara kanwiri nongan sahin huratuluwiy iyau te kol Yutiya mepo iwong hape satam, ara pwi yoh. Pe nali rou hamou para Yutah kiro ara kinsarayah, pe kinpohowei ndre kintiyani kultuw handra mwomwan atam kinsa kili yowu, ara pwi masih.

22 Hapeko yowu pa tehe hiyan para kahalong nongnam, paratesah, yowu pahasaniy tehe hu ndramat hutora kol masih, ara hutora pwahaltani hu yau hapat howen kansarayah mwalingarou Yutah."

23 Pwen husan nou para hu kasa mbultere hu lang sih i, pe hu ndramat husa ara ndromwoya hu ingas iya paingan hape, ara husa para kahalong Pol kiwong kiro seu mepo iro aliy. Pe iro mandroulang ipoo kol iping, Pol ara ipohowe nongan para kolo King Ngindrai isa ngawan, pe iratiyani nongan para pwahanou ta Mose pe nongna hu poropet, para kiluwi lohongahu kiya kili Yesu.

24 Pe nongnan mepo ipwai, ara iluwi lohonga hu hayah tahu, hapeko hu hayah tahu, ara hu kanpwotisingi lohongahu pwi yoh.

25 Pe huro pet mwalingahu, pe hu nakamasumbuwe, pe Pol iyki nongan sahin ipa toro: "Mwoiwan Haiyan iwong ndrokonan iya kili tumburou hu, tandrohonga poropet Yisayah, ipa:

26 'Aya kili hu ndramat ara pe apwai, apa,

"Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nimei, hapeko tehe wawu kanyirowei pwi."

27 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kinpwoke,
pe ndraingahu, ara pakeh kiyui,
pe marahu, ara kinpwasi.
Matisan marahu kanimei, pe ndraingahu kahilingiy,
pe lohongahu kaleu, pe hu karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo,
pe andre kusopwoyani hu.'

28 Tehen tora ko, yo unamiliy para wawu kasa pahasaniy tehe nongna
Ngindrai para kisopwat hu ndramat, ara kinna kili hu Ndramira Lah pwen.
Pe yihu ara andre hu kahilingiy!”
29 Pol iwong tehen tora ihipwen, pe hu Yutah humasumbuwe pe huyau
iyasura takokowai iro mwalingahu.*
30 Pe nondriya hayou malwoh imwonen, Pol ara iro seu hawum pe iro
sowaniy, pe hu ndramat masih mepo husa nime yiy, ara ipwesani hu para
hu kasa.
31 Pe iro pohowe nongan para kolo King Ngindrai, pe iro hinuwani hu
iyata Yapan Yesu Kristus, pe kinhindrundru para kipohowe nongan pe
hamou kinsingori yiy, ara pwi yoh.†

* **28:29:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan para v. 29 ara kinto puk Paipel pwi. † **28:31:** Luk ara kintiyaniy kinsa kili tou, sehe melit irayah iya kili Pol iyamulan para hayou malwoh ara, ara pwi. Yihu ndramat hayah ara hupa ndre yihu Rom ara hutali Pol iro nondriya kou isa ngawan, pe iya ipohowe nongna Ngindrai iya hu kol hakol-hakol i. Pe hu ndramat hayah ara hupa ndre hu Rom ara hu kanitingundru Pol kinimat.

Titus
Nongan Pol Iratuluwiy Iya Kili Titus
English: Titus
Tok Pisin: Taitus
Nongan Imu

Titus ara yiy hamou ndramira Yutah pwi. Hapeko iro mwonen irapaiwani ndriyan pe irayah Kristen hamou, pwen isopwat Pol iya mbulyan. Inimnim tehe Pol ara itali Titus iro ndron mbuson Krit, para maran kiro mbulya sios kiro ariya.

Nongnan mamu ara ipa toro: kultuwayi hu ndramat para mbuson Krit, ara hiyan pwi. Pwen pe kapa ndramat hamou pakirayah yapane sios, ara kiho ndruwa hu kultuw hiyan opu. Pwen Pol iratuluwi nongan iye iya kili Titus iya kultuw para kahanuwani hu ndramat hamou-hamou: tehe hu parangoloh pe hu pihi parangoloh, pe hu wihou, pe hu ndramat para pwandrendres.

Nongan nakiyahapwen ara ipa toro, Titus kihinuwani hu ndramat para hu koro ndriya sih pe kambusi kultuw hiyan kiya kili hu hayah i, pe hu mbuna kahangas pe karasisingat.

1 Yo Pol, ndramat hamou para poya mbulya Ngindrai. Pe urayah aposel
hamou ata Yesu Kristus. Yiy ipwandrisa yo para kuya kili hu ndramat mepo
Ngindrai kinpirani hu, para kupwokeyani lohongahu ndrisiyon, pe hu
kapahasani nongan ndrokonan mepo andre kiluwani worou kiya kultuw
haiyan.
2 Yo nakusopwat hu para hu kapwotisingi lohongahu, pe hu kawiri lohon-
gai ndrokonan kiya sehe melit itapo isa, pe kalonge Ngindrai kiyki taleh
andre kinto-kinto kiya kili hu. Ndrukoluw kinna, tandrohonga Ngindrai
kinmangsani melit handra-handra kintayah mapu, ara yiy kintandrangan
para kiyki taleh ara, kisa kili worou. Pe yiy kinho pwasoyou pwi.
3 Pwen isarahihini lengen imwonen, yiy ipwaingani nongnan isa leu iyau
pohoweya nongan. Ngindrai ara ndramat para sopwat tou, pe welen iso isa
kili yo pe iyki nongnan isa kili yo para kupohowe nongnan.
4 Titus, yo uratuluwi nongan iye isa kili wou. Wou noru ndrokonan, pe
lohongarou ndrisiyon ara iyawule ko. Pahas pe ndriya wayis ta tamarou
Ngindrai pe Yesu Kristus, ndramat para sopwat tou, ara kiro polo wou.

Mbulya Titus iro mbuson Krit

5 Ndroiyi lohongai para utali wou aro ndron mbuson Krit, ara para
wou amwaniyani hu payapaya mbulen hutora masusuwat ndron ara, pe
para arakinima hu pohon para sios kiro hu kol ngawan masih, tehe mepo
kunpwai kinsa kili wou mamu kinnaliy.
6 Pe pohon hamou para sios, ara kultuwayin kiro mwonen kiya mbulmara
hu ndramat, pe nambuyun ara pihin hamou opu. Pe norun hu, ara hu
koro pwotisingi lohongahu, pe hu mbuna karandroindroi pe kandrihisani
nongan. 7 Ndramat ihohin para kiro nimnim kiya sios, ara yiy ngara
kiro pwokere mbulya Ngindrai kiro mwonen, kiya mbulmara hu ndramat.
Pwen mbuna kisikiye yiy, pe ndrinan mbuna kilokuh kileh, pe mbuna kiro
wayani kuimwa ndran ngahan, pe mbuna kirahatai, pe mbuna kihimolou
pe kiyingurani hu ndramat para kiwiri memelit tahu.

8 Hapeko yiy tehe ndramat para pwokereya hu ndramat ngara hu kasa
suwen, pe ndramat para kinamili hu kultuw hiyan, pe yiy ngara kirahatini
yiy mbukenan, pe kultuwayin imwonen pe haiyan, pe ngara kihaiye yiy
mbukenan.
9 Pe yiy ngara kipwotisingi nongan ndrokonan mepo hu kanhinuwani
yiy kinnaliy. Pwen pe yiy ilahiy para kipwokeyani lohonga hu ndramat
kiya hinonou imwonen ta Ngindrai, pe ilahiy para kirakokowai kiya kili hu
ndramat mepo ngara hu karasisingat kiya hinonou imwonen ara.
10 Upwai tehen toro, paratesah, hu ndramat soyon tora sios para Krit,
ngara hu kandrihisani nongan, pe ngara hu kapwasohowani nongan pe
kapakarawani lohonga hu ndramat. Hu ndramira Yutah hayah, ara tehen
aliy–hu mepo ngara hu kapwokeyani lohongai para sosondrih.
11 Yihu ndramat tehen tora, ara ngara hu kayungurani hu ndramat para
kawiri hu memelit tahu tehe singayai, pwen pe ngara hu kahanuwani hu
ndramat kiya kultuw kinmwonen pwi. Pe iya kultuw tehen tora ko, ngara
hu kapakarawani lohonga hu ndraisih mwanye. Pwen pe akasiyi pohohu
para hu mbuna kambusiy tehen tora.
12 Ara tehe poropet hamou tahu mbukenahu para mbuson Krit kinpwai,
kinpa, “Hu ndramat masih para Krit, ara lang masih ngara hu kapwasoyou,
pe hu ara tehe hu puyap pwassin, pe tehe hu komkom ndrinamerehu
soyon.”
13 Pe nongnan ara, ara ndrokonan. Pwen pe apomate hu tisingiy, para
lohongahu koro ndrisiyon.
14 Pe hu mbuna kahilingi hu pweheriya hu Yutah, pe nongan pwandren-
drehe tahu ndramat opu, mepo ngara hu kandrihisani nongan ndrokonan.
15 Pe melit masih kene, ara howen iya kili hu hiyeh mepo hu howen iya
mbulmara Ngindrai. Hapeko iya kili hu hiyeh kultuwayihu pwassin iya
mbulmara Ngindrai, pe hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy pwi,
ara handra melit howen kili hu pwi. Paratesah, lohongahu pe hingorowa
mwoiwahu kene ara pwassin.
16 Pohohu ngara hu kapwai tehe hupahasani Ngindrai, hapeko kultuway-
ihu, ara kinpwainganiy pwi. Yihu ara kahamondrokarai, pe hu ngara
kandrihisani nongan pe hu kanlahiy para hu kambusi kultuw handra hiyan
pwi masih.

2

Hinonou para hu ndrokoyirayi sih-sih kawiriy

1 Titus, wou ara ahanuwani hu ndramat kiya hu hinonou koho ndruwa
lohongai imwonen ta Ngindrai.
2 Pe ahanuwani hu parangoloh para hu mbuna kayin wain kiya soyon, pe
para hu karayah hu ndramat mepo kultuwayihu ngara kimbusi hu ndramat
kahaiyani hu, pe para hu karahatini hu mbukenahu, pe para hu koro tine
imwonen kiya lohongai ndrisiyon, pe kiya namiliwai, pe kiya ndriya pwoke
nondriya hu nopwaran.
3 Pe tehen aliy opu, ahanuwani hu pihi parangoloh para tokuyahu koho
ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri
ngala hu ndramat, pe mbuna hu kanimhinganiy para kayin wain soyon.
Hapeko hu kahanuwani hu ndramat kiya lohongai hiyan.
4 Pe hu kahanuwani hu pihindrahin para ndriyahu kambuluhi kamai
tahu pe noruhu,
5 pe hu karahatini lohongahu pe hu koro howen kiya mbulmara Ngindrai,
pe hu koro ponokulani nondriya seu, pe hu koro pwaingani kultuw hiyan

kiya kili hu ndramat, pe hu koro pahandra nambuyuhu. Pwen kapa hu kambusiy tehen tora, andre hu ndramat kanlahiy para kapwasimiri nongna Ngindrai pwi.

6 Tehen aliy opu, apwahanou hu wihou para hu karahatini lohongahu.

7 Pe melit masih nambusiy, ara aro pwaingani kultuw hiyan opu kiya mbulmarahu. Nondriya hinonou tam, kaipisam kipwaingani kultuw howen pe hiyan, pe tokuyam kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai.

8 Pe nongnam ara kiro mwonen o, pwen andre hu ndramat kankahi mwomwan kiro aliy pwi. Pwen pe hu ndramat hiyeh pakalowani nongnam, ara andre hu kamasi, paratesah, hapesah mwomwan para hu karatuni worou kiya aliy, ara pwi.

9 Pe ahanuwani hu ndramat para pwandrendres o mwaihei, para hu koro pahandra hu namandran tahu kiya melit masih, pe para kapwesani hu, pe mbuna hu karapaiwani nongnahu.

10 Pe yihu mbuna kapokoiwani hu melit ata hu namandran tahu, hapeko hu kapwainganiy tehe hu namandran tahu, kalahiy para marahu kapahan katahu. Pwen pe kiya meresai masih, hu ndramat para pwandrendres o mwaihei ara, ara andre hu kanowi nongna Ngindrai, yiy hiyeh ngara kisopwat worou kaya lahayan, pe kiluwi lohonga hu ndramat.

11 Paratesah, pahas ta Ngindrai mepo ngara kiyki sopwat kisa kili worou, ara kinsa leu kinsa ngawan kinna kili hu ndramat masih.

12 Pe pahas ta Ngindrai, ara ihinuwani rou para tukapa pwi kiya kultuw mepo ata Ngindrai pwi, pe para tukapa pwi kiya namiliwai pwokeyan para mararou kilimiri hu melit para kol pwan. Pe ihinuwani rou para tokuyarou kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe kiro mwonen, pe kimbusiy para tukarahatini lohongarou, kiho nondriya lang hasap para mahapo,

13 kiro mwonen tukoro longe sehe lomwes hiyan ndrokonan itapo isa-lang mepo Yesu Kristus nakisarayah. Yesu ara Ngindrai namandran torou, pe Ndramat Para Sopwat, pe andre kisa yelan ngawan kiyapolo nonowa nganngana pwoke tan.

14 Yesu iyki yiy mbukenan isa torou para kirakonihi rou kasa mawen hu kultuw pwassin, para kisungani hu ndramat hasap mepo yiy ihaiye hu para hu karayah howen, pe karayah ndramiran mbukenan, mepo andre hu kasumwakmwak para kambusi kultuw hiyan.

15 Pwen hu melit aro kene, ara ahanuwani hu ndramat kaliy. Pe apwokeyani lohongahu pe apomate hu kiyapolo hu pwoke nopwaran masih. Ambusi tesah alahiy para ambusiy, para hu ndramat mbuna kanime wou tehe wou ndramat o mwaihei.

3

Akambusi tesah hiyan

1 Arakalahani lohonga hu ndramat masih para hu koro pahandra hu yapane kol pe hu poho kol, pe para koro hilingi nongnahu, pe koro hinehes para kambusi tesah hiyan,

2 pe para hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala ndramat hamou, pe para hu mbuna karakokowai, hapeko para hu koro mbusi kultuw pahalan, pe para hu kapwaingani kultuw waison o kiya kili hu ndramat masih.

3 Apahasaniy tehe mamu kinna, lohongarou, ara waison pwi, pe tukonho hilingi nongan pwi. Pe Sinai ngara kipakarawani worou, pe ngara tukarayah pwandrendres o mwaihei para kultuw handra-handra para nombuwe ndramat pe pwesai mwomwan handra-handra para kol pwan. Pe ngara tukatokuyani kultuw pwassin, pe ngara tukamaimai

kiyata hamou, pe ngara tukamwisnani hu ndramat, pe hu ndramat ngara kamwisnani rou i.
4 Hapeko iro mwonen Ngindrai, ndramat para sopwat worou, ipwaingani kultuw hiyan tan isa ngawan kiltou pe ndriyan imbuluhi worou,
5 pwen isopwat worou; pe ndroiyi sopwat tan, ara iyau koisirai tan opu, pe kinyau hu kultuw imwonen mepo tumbusiy, ara pwi. Pe isungani worou pe tukantayah tehe hu mbunah malaman, pe worou kantayah howen kinna Mwoiwan Haiyan. Pe tehen tora ko isopwat worou.
6 Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan isa ndrita worou ara ipopo ko, iyau mbulya Yesu Kristus, ndramat para sopwat worou.
7 Pahas tan imbusi worou tukantayah imwonen iya mbulmara Ngindrai, pwen pe worou topo longe para kawiri taleh andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kintandrangan kinsa kiltou kinna aliy.
8 Nongan masih ara, ara tulahiy para kapwotisingi lohongarou kaliy.
Pe yo unamiliy para wou apohowe waiyani tisingi hu nongan aro, pwen pe yihu hiyeh mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai, ara hu kaiki hu masih para hu koro mbusi tesah hiyan. Hu melit aro, ara mwayih iya pe andre kipo hiyan kiya kili hu ndramat masih.
9 Hapeko wawu koro mawen pepet nongan o mwaihei, pe takokowai pe takekei iya nongan para pwahanou ta Mose, pe iya nongan para titiye ta ndraye hu tumbu hu ndramat. Paratesah, hu melit masih kene aro, ara andre kinpo hiyan kinnata ndramat pwi; hu melit tehen tora, ara mwaihei opu.
10 Apwandrandrahani ndramat para tasumbuwani hu ndramat. Apwandrandrahani yiy porosih, ndre poroluwoh, para kihitohai. Pe kiyamulan kapa kinhilingi wou pwi, ara andrihisani wou aro mawen kili yiy.
11 Wou apahasaniy ndramat tehen tora, ara lohongan kinmeu pe ita mbusi pakut pwassin, pe kultuwayin mbukenan, ara kinyingani yiy.

Nongna Pol isahapwen

12 Yo nakupwandrisa hamou tahilu ndramat malmou aro, Artemas ndre Tikikus, para kisa kili wou. Pwen apwokeyani tisingi wou para asa kili yo koro kol ngawan Nikapolis, paratesah, kunmwaniyani lohongo pwen para kuro ariya kiho nondriya lang para nohai pe nowou.
13 Wou ambusi melit masih alahiy para ambusiy para asopwat Senas, ndramat para kimwaniyani nongan para tamwanye, pe kiyapolo Apolos, para andre hilu kandroisi hapesah pwi, kiro mwonen hilkoro tokai sai.
14 Pe hu ndramira tou ara hu kawiri hinonou para hu kaiki hu mbukenahu, para kambusi mbulen kileh para kasopwat hu ndramat hundroisiy hu melit nondriya lang sih-sih. Matisan hu koro ko mwaihei, pe hu kanmbusi hapesah hiyan pwi.
15 Yihu masih hiyeh hu topo sura yo, ara hurawulohani wou. Pe arawulohani hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, pe ndriyahu imbuluhi yowu. Pahas ta Ngindrai kiro kili wawu masih.

Pilemon
Nongan Pol Iratuluwiy Iya Kili Pilemon
English: Philemon
Tok Pisin: Filemon
Nongan Imu

Pilemon ara yiy ndramat hamou namandran. Yiy ara Kristen hamou para kol ngawan Kolossi. Ndramat para pwandrendres tan hamou, ngalan Onesimus, ara itali namandran tan pe iwop iya kol hakol. Pe Onesimus iro kol ara, pe ipohonani Pol pe irapaiwani ndriyan, pe ipwotisingi lohongan iya kili Yesu Kristus.

Pe lang ara, ara Pol iro nondriya kou, pe yiy kinlahiy para kiya nime Pilemon pwi. Pwen pe yiy iratuluwi nongnan sahin iye, para kiya kili Pilemon, pe iykiy iya kili Onesimus, pe ipwandrisa Onesimus iya kili namandran tan, Pilemon. Pe iripo nondriya nongan aro, ara Pol iwong iya kili Pilemon tehe mbuna kihingas ana Onesimus, ndramiran para pwandrendres. Ndramat para pwandrendres ara, ara kintayah Kristen hamou pwen, pe Pol ipwai para Pilemon kiwiri yiy kimui tehe nalin imwonen.

1 Yo Pol, yo ndramat mepo Kristus Yesu kinmbultuwe tahatini yo pe urupo kowan, pe urupo polo nalirou Timoti. Youlu ratuluwi nongan iye isa kili wou, Pilemon, kowase youlu ndrokonan, pe mbulyarou iyawule ko.
2 Pe youlu ratuluwi nongan iye iya kili pisurou Appiya yi, pe iya kili Arkippus mepo ndram hamou ngara kipo pahun surarou kiya mbulya Ngindrai ara, pe iya kili hu ndramira sios mepo ngara hu karawurehu koro suwem.
3 Pahas pe ndriya wayis ta Tamarou Ngindrai pe Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura wawu.

Pol irawuloh pe itohun

4 Pe lang masih ngara kutohun kiya kili Ngindrai to, ngara kulohongani wou pe kurawuloh kiya kili Ngindrai,
5 paratesah, uhulong tehe wou, apwotisingi lohongam iya kili Yapan Yesu, pe ndriyam ngara kimbuluhi hu ndramat haiyan ata Ngindrai masih.
6 Pe utohun tehe susuye torou ndramat mepo ngara tukapwotisingi lohongarou kiya kili Kristus, ara andre kimbusi worou kayirowe nokulani hu lomwes masih hiyan, mepo ngara tukawiriy kiyau kili Kristus.
7 Nali, namiliwam, ara iyki pwesai namandran isa kili yo, pe ipwokeyani yo, paratesah, wou ara ngara aiki pwesai kiya ndriya hu ndramira Ngindrai masih.

Koyu Pol iti Onesimus pe iratuluwi nongan iya kili Pilemon

8 Pwen tehen tora ko, yo ulahiy para kupwandrandrahani wou kiya ngala Kristus, para ambusi sehe lohongai mepo kinna konam para andre ambusiy.
9 Hapeko nakusok wou nokule kiyau lohongai para namiliwai mwalinga talu, pe mbuwali para kuiki nongan pwokeyan kisa kili wou. Yo Pol, urupo nondriya kowa Kristus Yesu, pe ndroiyin ara ko, urupo kou.
10 Pe usok wulaniy isa kili wou para ambusi kultuw hiyan kiyata noru, Onesimus. Iro mwonen uro nondriya kou, yo usopwat yiy para kipwotisingi lohongan kiya kili Kristus, pwen pe ndroyin ara ko upohowe yiy tehe noru.

11 Mamu kinna, ara imakokowu iya mbulen para kisopwat wou. Hapeko
mahapo, kintapapahan hiyan kinna mbulen* para kisopwat talu malmou
kene.
12 Pwen urupo pwandrisa yiy mahapo nakimui kisa kili wou—yiy ara tehe
nere imwonen.
13 Yo upwes kapa kukaituwe yiy kiro ndron sura yo, pwen pe kiwiri
nokum para kiro sopwat yo, ma urupo ndron nondriya kou para pohoweya
nongan hiyan.
14 Hapeko mbuwali para kumbusi handra lohongai, kapa mamu anpa
hiyan kinna aliy pwi; pwen pe kunkaituwe yiy pwi. Paratesah, unamiliy
para sehe lohongai nakirayah, ara andre kiyau ndriyam imwonen, pwen
pe andre kuntamwalahani wou pwi.
15 Onesimus ara itali wou hape mendreheh. Matisan tunan ara ko, pwen
andre awiri yiy kimui paiwe, pe kiro polo wou masih.
16 Pe mbuna alohonganiy tehe yiy ndramat hamou para pwandrendres
o mwaihei, ara pwi. Hapeko yiy andre kiramwaitini ndramat para
pwandrendres, pe kirayah tehe nalim mepo ndriyam imbuluhi yiy. Ndriyo
ara imbuluhi yiy namandran iya, hapeko ndriyam andre kimbuluhi yiy
kihohin kili yo, tehe ndramat hamou para pwandrendres, pe tehe nalim
hamou nondriya Yapan kene.
17 Pwen kapa anime yo tehe susuyam imwonen iya mbulya Kristus, pwen
arawulohani yiy tehe ngara arawulohani yo.
18 Pe kapa kinmbusi kultuw handra mwomwan, ndre hape nahanah tan
imira ndron kili wou, ara aikiy kiya pahandra ngolo.
19 Yo Pol, uratuluwi nongan aro iya nimo mbukeno, pe andre kupo soiwi
nahanah ara. Pe nahanah tam iripo kili yo yi, ara nahanah para mwoiwam
mbukenam. Hapeko mbuwali para kuwong kaliy.
20 Ehe, nali. Iya ngala Yapan, unamiliy para ambusi kultuw hiyan iye kisa
kili yo. Talu ro tehe ndramira Kristus, pe kapa ambusi kultuw aro ko, pwen
andre kiyki pwesai kisa ndriyo.
21 Pe upahasaniy ndrokonan tehe andre aro ndruwa nongno masih,
pwen pe uratuluwi nongan aro isa kili wou. Pe upahasaniy tehe kultuw
hiyan nambusiy kiya kili Onesimus, ara andre kiramwaitini kultuw hiyan
mahapo urupo sok wou para ambusiy.
22 Pe nongan sahin i, ara upwotisingi lohongo tehe Ngindrai andre
kihilingi totohun tawawu, para andre kitali yo kumui kusa kili wawu.
Pwen aramwaniyani seu sahin atam kiro mwoimwoi, para andre kusa kuye
matin aliy.
23 Epapras iripo nondriya kou ata Kristus Yesu sura yo, ara ipwanos
nongan para kirawulohani wou.
24 Pe hu susuro para poya mbulen, Mak, Aristarkus, Temas, pe Luk, ara
hupwai tehen aliy yi.
25 Pwen pahas ata Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura mwoiwa wawu.

* **1:11:** Ndroiyi ngalan, “Onesimus,” ara ipa, “ngara kimbusi mbulen hiyan”; ENG: “Onesimus” means “useful.”

1 John

Nongan para taleh

1 Nongan para taleh ara para koluw-koluw mamu kinna ma melit masih
mapu kantayah, pe yowu kanhilingiy, pe yowu kannimei kinna mara yowu,
pe mara yowu kinnime yiy, pe nima yowu kinnahatek kinna kili yiy—
Nongan para taleh ara ko, yowu topo pohowei.
2 Pe taleh ara, ara kinsa yelan, pe yowu kannimei, pe yowu topo tiyaniy,
pe yowu pohowe nongan para taleh mepo andre kinto-kinto, kisa kili wawu
mepo iro kili Tamarou pe kinsa yelan kinsa kili worou.
3 Pe yowu, ara yowu pohowe tesah mepo yowu kannimei pe kanhilingiy,
pwen pe andre wawu yi kambultere wawu kasa sura yowu. Pe mbultere
torou, ara iyapolo Tamarou, pe iyapolo Norun Yesu Kristus.
4 Pwen yowu ratuluwi nongan aro, ara para kimbusi worou kapep kiya
pwesai.

Karikai nondriya nganan

5 Pwen nongan aro, ara yowu kanhilingiy iyau kili Yesu Kristus, pe yowu
pohowei isa kili wawu: Pe Ngindrai, ara nganan, pe lokuhan kinto kili yiy
pwi masih.
6 Pwen kapa tukapa worou ngara kambultere para totohun kiya kili
Ngindrai, hapeko ngara koro tokuyani kultuw para lokuhan manau, pwen
ara tupwasoyou pe tukantokuyani nongan ndrokonan pwi.
7 Hapeko kapa tukarikai kiya nganan, tehe yiy, ara ita nondriya nganan,
ara tumbultere iyawule sura hamou-hamou, pe ndreye Norun Yesu, ara
imbusi worou turayah howen iya hu pakut mwomwan torou masih.
8 Pe kapa tukapa pakut mwomwan kinto kili tou pwi, ara tupwaske rou
mbukenan, pwen nongan ndrokonan, ara kinto kili tou pwi.
9 Pe kapa tukapohopoh kiya hu pakut mwomwan torou kiya kii Ngindrai,
pwen Ngindrai, ara lohongan ndrisiyon pe kultuw tan para tamwanye, ara
imwonen, pe ilahiy kitali hu pakut mwomwan torou, pe kimbusi worou
karayah howen kiya hu kultuw kanmwonen pwi.
10 Pe kapa tukapwai kapa, tukonho mbusi pakut mwomwan pwi, pwen
tumbusi Ngindrai irayah tehe ndramat hamou para pwasoyou, pe nongnan,
ara kinto kiltou pwi.

2

1 Wawu noru, uratuluwi nongan aro isa kili wawu para wawu mbuna
akambusi pakut mwomwan. Hapeko kapa hamou kimbusi pakut mwom-
wan, pwen ndramat hamou para sopwat iripo para kiwong kiya kili
Tamarou para kipenanirou—yiy ara Yesu Kristus, Ndramat Imwonen.
2 Yiy, ara iyki yiy mbukenan tehe yukyuk para kirapiyani hu pakut
mwomwan torou, pe andre kinrapiyani hu pakut mwomwan torou o, ara
pwi, hapeko andre kirapiyani hu pakut mwomwan ta hu ndramat masih
kenne para kol pwan.
3 Pe tupahasaniy tehe worou kansapahasani yiy kapa tukaro ndruwa hu
nongan para pwahanou tan.
4 Pe ndramat mepo ipa, “Upahasani yiy,” hapeko kinto ndruwa hu nongan
para pwahanou pwi, ara yiy ndramat hamou para pwasoyou, pe nongan
ndrokonan ta Ngindrai, ara kinto kili yiy pwi.

5 Hapeko kapa ndramat hamou kiho ndruwa nongnan, pwen namiliwa
Ngindrai, ara ipep ita kili yiy. Kultuw mepo andre kimbusi worou
tukapahasaniy tutora kili yiy, ara tehen toro:
6 kapa ndramat hamou kippai sura Ngindrai, pwen kitokuyani tesah Yesu
ngara kimbusiy.
7 Pwen wawu kowase, kuntatuluwi nongan handra para pwahanou
howen kinsa kili wawu pwi, hapeko nongan para pwahanou saken mepo
akanwiriy koluw kinna. Nongan para pwahanou saken iye, ara nongan ara
ko mepo akanhilingiy pwen.
8 Pe tehen tora ko urupo ratuluwi nongan para pwahanou howen handra
isa kili wawu, pe nongan ndrokonan para aliy, ara akannimei iro kili
Kristus pe wawu yi. Paratesah, lokuhan, ara itapo iyau, pe ngana nongan
ndrokonan, ara kinlenganiy.
9 Pwen ndramat mepo ipa ita nondriya ngana Yesu Kristus, hapeko
kimwisnani nalin hamou, ara ita ndron nondriya lokuhan.
10 Pwen ndramat mepo ndriyan kimbulihi nalin hu, ara ita nondriya
nganan, pe hapesah para kimbusi hu kayos, ara pwi.
11 Hapeko yiy mepo ihingasi nalin, ara ita nondriya lokuhan, pe ita rikai
nondriya lokuhan, pe ikowu hape aleheh itapo iya aliy. Paratesah, lokuhan
kinyohi maran.
12 Wawu noru, uratuluwi nongan iye isa kili wawu,
paratesah, iya ngala Yesu opu, kintapiyani hu pakut mwomwan
tawawu.
13 Yo uratuluwi nongan aro isa kili wawu mepo wawu kanpahas kinna
lohongai ndrisiyon tawawu ndrangan niwen kinna kili Ngindrai,
paratesah, wawu kanpahasani yiy koluw kinna.
Yo uratuluwi nongan aro isa kili wawu mepo mahapo ko wawu pwotisingi
lohonga wawu iya kili Ngindrai,
paratesah, akantamwaitini Sinai.
14 Uratuluwi nongan aro yi isa kili wawu mepo tehe hu mbunah,
paratesah, akanpahasani Tamarou. Yo uratuluwi nongan aro isa kili
wawu mepo wawu kanpahas pwen kinna ata Ngindrai mepo yiy para
koluw kinna.
Yo uratuluwi nongan aro isa kili wawu mepo mahapo ko wawu pwotisingi
lohonga wawu iya kili Ngindrai,
paratesah, wawu pwokeya wawu,
pe nongna Ngindrai, ara ita lohonga wawu lang masih,
pe akantamwaitini pwoke ta Sinai pwen.

Ndriya wawu mbuna kimbuluhi melit para kol pwan

15 Ndriya wawu mbuna kimbuluhi kultuw mwomwan ta hu ndramat
para kol pwan, ndre sehe kultuw mwomwan para kol pwan. Kapa ndramat
hamou ndriyan kimbuluhi kultuw mwomwan ta hu ndramat para kol
pwan, ara namiliwai ta Tamarou kinto kili yiy pwi.
16 Paratesah, hu kultuw mwomwan masih ta hu ndramat para kol pwan—
tehe hu namiliwai para nombuwe ndramat, pe namiliwai para mara
ndramat kilimiri melit pe kinamiliy, pe kultuw para kasikiye ndramat kiya
melit soyon—hu kultuw mwomwan masih aro, ara kinyau kili Tamarou
pwi, hapeko iyau kol pwan.
17 Pe hu kultuw mwomwan ta hu ndramat para kol pwan, pe hu
namiliwai para aliy, ara andre kimmun o mwaihei, hapeko ndramat mepo
imbusi namiliwai pwokeyan ta Ngindrai, ara andre kinto-kinto.

Hu mepo hupa hukowu ta noru Ngindrai kamai, ara marahu kiro

18 Wawu noru, lang kinsa komulmun, pe akanhilingiy tehe kristus pwasoyou, ara itapo isa. Pe mahapo yi, ara hu kristus pwasoyou soyon, ara hu kansa. Pwen tehen aro ko tukapahasaniy tehe lang kinsa komulmun.
19 Yihu kantali rou kanna mawen, hapeko yihu ara para surarou imwonen pwi. Paratesah, kapa hu para sura tou, ara andre hu koro manau sura tou, hapeko yihu tali rou huyau, ara ipwainganiy tehe yihu para sura tou pwi.
20 Wawu kanwiri lomwes iyau kili Mwoiwan Haiyan ta Ngindrai, pe wawu masih wawu pahasani nongan ndrokonan ta Ngindrai*.
21 Wawu kankowu nongan ndrokonan pe uratuluwi nongan isa kili wawu, ara pwi, hapeko wawu pahasaniy, paratesah, pwasoyou kinyau nongan ndrokonan pwi.
22 Ndramat para pwasoyou, ara hiyeh? Ndramat mepo ipa ikowu tehe Yesu, ara Kristus. Ndramat tehen tora, ara yiy kristus para pwakekeriu—yiy ipa ikowu ta Noru Ngindrai Kamai pe Taman.
23 Ndramat ipa ikowu ta Noru Ngindrai Kamai, ara Taman kinto kili yiy pwi, pe yiy mepo ipohowe Noru Ngindrai Kamai iya ngawan, ara Taman ita kili yiy.
24 Pwen tesah akanhilingiy koluw kinna, ara ita manau kili wawu. Kapa tesah akanhilingiy ara itandron kili wawu, pwen wawu tora ndron kili Noru Ngindrai Kamai pe Taman i.
25 Pe tesah kintandranga rou kinna aliy, ara iye—ara taleh andre kinto-kinto.
26 Yo urupo ratuluwi hu nongan aro isa kili wawu, ara iyata hu mepo hu pakanohonou para kaluwani wawu kayasongsin.
27 Hapeko lomwes mepo wawu kanwiriy iyau kili yiy, ara ita manau kili wawu, pe kinlahi hamou kisa pe kihinuwani wawu, ara pwi. Hapeko Mwoiwan Haiyan kinhinuwani wawu kinna melit masih, pe lomwes ara, ara ndrokonan, pe pwasoyou pwi—pwen kinhinuwani wawu pe akoro manau kili yiy.

Hu noru Ngindrai pe pakut mwomwan

28 Pwen mahapo, wawu noru, akoro pai manau kili Kristus, pwen kapa kiro mwonen nakimui kisa, ara andre tukoro tine pwokeyan, pe andre tukanmasi kiro mbulmaran kiro mwonen kisa, ara pwi.
29 Kapa wawu pahasaniy tehe kultuwayin ara imwonen, pwen wawu pahasaniy tehe hu ndramat masih mepo hukambusi tesah imwonen, ara yihu noru Ngindrai.

3

1 Akahalingiy, Tama rou ndriyan imbuluhi rou namandran iya, pe iyki ndriyan isa kili tou, para kapohowe rou noru Ngindrai! Pe worou, ara tehen tora! Pwen ndroiyin ara pe hu ndramat para kol pwan kanpahasani worou pwi, paratesah, yihu kanpahasani yiy pwi.
2 Wawu kowase, mahapo worou noru Ngindrai, pe worou nakasarayah tesah kamulan, ara kinileu mapu. Hapeko tupahasaniy tehe kiro mwonen Kristus kisarayah, ara andre tukarayah tehe yiy, pe andre tukanime yiy, ara tehe yiy imwonen.
3 Hu ndramat masih mepo hutora longani melit itapo isa iyau kili yiy, ara andre hu mbukenahu kambusihu karayah howen tehe yiy mbukenan ara yiy howen.

* **2:20:** *TP: nongan ndrokonan ta Ngindrai* ENG: true message

4 Pe hu masih mepo hu mbusi pakut mwomwan, ara hu ndrihisani
nongan para pwahanou ta Ngindrai, ndrokonan para aliy pakut mwom-
wan, ara kultuw mwomwan para ndrihisani nongan para pwahanou ta
Ngindrai.
5 Wawu pahasaniy tehe Kristus kinsarayah, para kirapiyani hu pakut
mwomwan torou kayau. Pe pakut mwomwan, ara kinto kili yiy pwi.
6 Pe hamou kiro kili yiy, ara andre kinto waiyaniy para kiro mbusi pakut
mwomwan , ara pwi. Pe ndramat kiro mbusi pakut mwomwan manau, ara
andre kinnime Kristus pwi, ndre kinpahasani yiy pwi, ara pwi.
7 Wawu noru, hamou mbuna kiluwani wawu kayasongsin. Ndramat
mepo imbusi melit imwonen, ara kultuwayin imwonen tehe Kristus i, yiy
kultuwayin imwonen.
8 Pe ndramat mepo ngara kimbusi pakut mwomwan, ara yiy ata sinai,
paratesah, sinai ara kinmbusi pakut mwomwan koluw kinna. Pwen
ndroiyin ara pe Noru Ngindrai Kamai isarayah, ara para kipwalngani
mbulya sinai.
9 Yiy mepo irayah noru Ngindrai, ara andre kinro waiyaniy para kiro
mbusi pakut mwomwan ndron, ara pwi, paratesah, nongna Ngindrai, ara
ita ndron kili yiy, pe andre kiro mbusi pakut mwomwan manau, ara pwi.
Paratesah, yiy kintayah noru Ngindrai pwen.
10 Pwen andre tukayirowe hu noru Ngindrai, pe hu noru sinai, ara tehen
toro: Ndramat kinmbusi kultuw kinmwonen pwi, ndre kinnamili nalin
pwi, ara yiy noru Ngindrai pwi.

Ndriyam kimbulihi hamou-hamou

11 Nongan mepo wawu kanhilingiy koluw kinna, ara iye: Ndriya rou
kimbulihi hamou-hamou.
12 Wawu mbuna akarayah tehe Kain, mepo yiy ata sinai, pe itingundru
nalin. Pe paratapeh pe itingundrun? Paratesah, kultuwayin ara mwomwan
masih, pe kultuwayi nalin, ara imwonen.
13 Wawu nali, mwoiwa wawu mbuna kihin kapa hu ndramat para kol
pwan hu kamwisnani wawu.
14 Worou tukanpahasaniy tehe tukantali kimat pe tukanwiri taleh mepo
andre kinto-kinto, paratesah, ndriya rou imbuluhi nali rou hu. Pe yiy mepo
ndriyan kinmbuluhi nalin pwi, ara ita ndron pahandra pwoke para kimat.
15 Ndramat kimwisnani nalin, ara yiy ndramat para tingundru ndramat,
pe wawu pahasaniy tehe ndramat para tingundru ndramat, ara andre
kinwiri taleh kinto-kinto pwi.
16 Pwen andre tukapahasani kultuw para namiliwai, ara tehen toro: Yesu
Kristus, ara iyki mwoiwan para kisopwat rou. Pwen worou i, ara tukaiki
mwoiwa rou para kasopwat nali rou hu.
17 Kapa ndramat hamou mamenmenan soyon para kol pwan pe kinime
nalin iro ndroisi handra-handra, hapeko koyun kinsikirani nalin pwi, tehen
tapeh pe namiliwa Ngindrai andre kiro kili yiy?
18 Pwen wawu noru, mbuna tukanamili ndramat kiya hu nongan ndre
kiya poho rou opu, hapeko kiyapolo hu kultuwayi rou pe nongan ndroko-
nan.
19 Pwen iye ko imbusi worou tupahasaniy tehe worou ara para nongan
ndrokonan, pe karahatini worou koro mwoimwoi mbulmara Ngindrai,
20 kapa ndriya rou kiporu. Paratesah, tupahasaniy tehe Ngindrai, ara
ipahasani melit masih, pe lohongan ara iramwatini lohongai masih iripo
ndriya rou.

21 Wawu kowase, kapa ndriya rou kinporu pwi, ara tukarahatini rou koro
mbulmara Ngindrai.
22 Pe kapa tukatohun pe kasok yiy, ara andre kiykiy kisa kili worou,
paratesah, ngara tukoho ndruwa hu nongan para pwahanou tan, pe ngara
tukambusi kultuw mepo inamiliy.
23 Pwen nongan para pwahanou tan, ara iye: Tukapwotisingi lohonga
worou kiya ngala Norun Yesu Kristus, pe ndriya rou kimbulihi hamou-
hamou tehe kinpwandrandrahani worou.
24 Pe hu mepo huho ndruwa nongan para pwahanou tan, ara huppai sura
yiy, pe yiy ippai sura hu. Pwen aro ipwainganiy tehe Ngindrai ippai sura
tou. Pe tupahasaniy tehe Ngindrai ippai sura tou, ara iyau kili Mwoiwan
Haiyan mepo Ngindrai kiniykiy iripo kiltou.

4

Wawu kanohonou hu mwomwoyou

1 Wawu kowase, wawu mbuna akapwotisingi lohonga wawu kiya kili hu
ndramat mepo Mwoiwan Hiyan kinto kili hu pwi. Hapeko akanohonou
pe akayirowei hiyan namu tehe hu mwomwoyou ara ata Ngindrai ndre
pwi, paratesah, hu poropet para pwandrandraman, ara hu kanna kene kol
pwan.
2 Pe andre tukayirowe Mwoiwa Ngindrai, ara tehen toro: Hu ndramat
masih mepo huwong ngawan tehe Yesu Kristus ara irayah ndramat, ara
huyau kili Ngindrai.
3 Hapeko yiy mepo kinwong ngawan pe kinhari ngala Yesu pwi, ara
kinyau kili Ngindrai pwi. Aro ara mwoiwa kristus para pwandrandraman,
mepo wawu kanhilingiy tehe andre kisa, pe mahapo, ara kinsa iripo kol
pwan pwen.
4 Wawu noru, wawu yau kili Ngindrai, pe wawu kantamwaitini hu
poropet para pwandrandraman, paratesah, yiy mepo ita nondriyam, ara
pwoke tan namandran iya, iya kili yiy mepo iripo kol pwan.
5 Yihu, ara para kol pwan, pwen hu wong iya marai para kol pwan, pe hu
ndramat para kol pwan, ara huhilingi hu.
6 Worou tuyau kili Ngindrai, pe yiy mepo ipahasani Ngindrai, ara ihilingi
rou, hapeko hiyeh kinyau kili Ngindrai pwi, ara andre kinhilingi rou pwi.
Iya lohongai aro ko, worou andre kayirowe Mwoiwa nongan ndrokonan pe
mwomwoyou pwasoyou.

Namiliwa Ngindrai pe namiliwa rou

7 Wawu kowase, ndriya rou kimbuluhi hamou-hamou, paratesah, ndriyai
para kambuluhi hamou-hamou, ara iyau kili Ngindrai. Hu masih mepo
ndriyahu imbuluhi hu ndramat, ara hu noru Ngindrai, pe hupahasani
Ngindrai.
8 Pe yiy mepo ndriyan kinmbuluhi hu hayah pwi, ara ikowu ta Ngindrai,
paratesah, Ngindrai, ara ndriyan ngara kimbulihi hu ndramat.
9 Ngindrai ipwaingani namiliwan isa kili worou, ara tehen toro: Ipwan-
drisa Norun hamou opu isa kol pwan, pwen andre tukoro wiri taleh kiyau
kili yiy.
10 Ndriya rou imbuluhi hamou, ara tehen toro: Worou tukannamili
Ngindrai imu, ara pwi, hapeko yiy inamili worou pe ipwandrisa Norun isa
tehe yukyuk para kirapiyani hu pakut mwomwan torou.
11 Pwen wawu kowase, kapa Ngindrai ndriyan kinmbuluhi rou, pwen
ndriya rou, ara kimbulihi hamou-hamou i.

12 Ndramat hamou kinho nime Ngindrai pwi, hapeko kapa ndriya tou
kimbulihi hamou-hamou, Ngindrai iripo kili worou, pe namiliwan, ara
irayah ngawan isa kili worou.
13 Tehen toro ko, tupahasaniy tehe turopo mwalen, ara iyau kili yiy, pe
yiy iripo kili worou, paratesah, Mwoiwan, ara kiniykiy kinsa kili worou.
14 Pe tukannimei pe tukantiyaniy tehe Taman, ara ipwandrisa Norun
Kamai para kirayah Ndramat para Sopwat hu ndramat para kol pwan.
15 Kapa ndramat hamou kiwong ngawan tehe Yesu ara yiy Noru Ngindrai
Kamai, pwen Ngindrai ita kili yiy, pe yi i, ara ita kili Ngindrai.
16 Pwen tupahasaniy pe tupwotisingi lohongarou tehe Ngindrai ndriyan
imbuluhi rou. Ngindrai ara ndriyan ngara kimbulihi hu ndramat. Hu mepo
hutora nondriya namiliwai, ara hutora kili Ngindrai, pe Ngindrai ita kili hu.
17 Iyau meresai tehen toro ko, wou kanamili ndramat hamou tisingiy,
pwen andre tukarahatini rou pwokeyan kiro lenge tamwanye, paratesah,
turayah tehe Yesu turopo kol pwan iye.
18 Worou andre kannoh ta Ngindrai pwi, kapa worou kanamili yiy
imwonen masih. Paratesah, hamou kinoh, ara andre kiwiri koran. Pe yiy
mepo inoh, ara namiliwai ndrokonan kinto kili yiy pwi.
19 Tunamili hamou-hamou, paratesah, yiy kinnamili worou imu.
20 Kapa ndramat hamou kipa, “Yo unamili Ngindrai, ” hapeko ihingasi
nalin, ara yiy ndramat hamou para pwasoyou. Paratesah, kapa ndramat
hamou kinho namili nalin mepo ngara kiro nime yiy, ara kinlahi para
kinamili Ngindrai mepo kinho nime yiy pwi.
21 Nongan para pwahanou iye, ara kiniykiy kinsa kiltou: Tehe ndramat
mepo ndriyan kimbuluhi Ngindrai, ara ndriyan kimbuluhi nalin i.

5

Lohongai ndrisiyon iya kili Noru Ngindrai Kamai

1 Pe hu ndramat masih mepo hu pwotisingi lohongahu hu tehe Yesu ara
Kristus, ara yihu noru Ngindrai. Pe yihu masih mepo ndriyahu imbuluhi
taman, ara ndriyahu kimbuluhi norun i.
2 Pwen worou andre kapahasaniy tehe tunamili hu noru Ngindrai, ara
tehen toro: Worou kanamili Ngindrai, pe tukoho ndruwa hu nongan para
pwahanou tan.
3 Pe namiliwa Ngindrai, ara tehen toro: Tukoho ndruwa hu nongan
para pwahanou tan. Pe hu nongan para pwahanou tan ara waison o para
tukatokuyaniy.
4 Paratesah, hu masih mepo hu noru Ngindrai, ara hu ramwaitini hu
kultuw mwomwan para kol pwan. Lohonga rou ndrisiyon aro, ara iyki
pwoke namandran para karamwaitini kultuw mwomwan ta hu ndramat
para kol pwan.
5 Pwen hiyeh ilahiy para kiramwaitini pwoke ta hu ndramat para kol
pwan? Yihu kopu mepo hu pwotisingi lohongahu tehe Yesu, ara Noru
Ngindrai Kamai.
6 Pwen yiy aro ko ara isawiri paptais iya ndran pe imat pe ndreyen
imuw—yiy mepo Yesu Kristus. Yiy kinsa pe kiniwiri paptais o ara pwi,
hapeko ipaptais pe ndreyen imuw. Pe Mwoiwan Haiyan ara itiyani titiye
tan, paratesah, Mwoiwan Haiyan, ara yiy ndrokonan.
7 Paratesah, melit matindra ara itiyani titiye tan:
8 Mwoiwan Haiyan, ndran, pe ndrai, hu matindra kene, ara hutiyani titiye
handra ko.

9 Worou tupwotisingi lohongarou iya titiye ta ndramat, hapeko titiye ta
Ngindrai, ara ihohin iya, paratesah, titiye ta Ngindrai opu, ara itiyani titiye
ta Norun.
10 Ndramat mepo ipwotisingi lohongan iya kili Noru Ngindrai Kamai,
ara ipahasani titiye iye. Pe yiy mepo kinpwotisingi lohongan kinna kili
Ngindrai pwi, ara imbusi yiy irayah ndramat hamou para pwasoyou.
Paratesah, kinpwotisingi lohongan kinna titiye mepo Ngindrai kintiyaniy
iyata Norun, ara pwi.
11 Pe titiye aro, ara tehen toro: Ngindrai kiniyki taleh mepo andre kinto-
kinto ara kinsa kiltou, pe taleh aro, ara ita kili Norun.
12 Sehe ndramat mepo Noru Ngindrai Kamai ita kili yiy, ara taleh ita kili
yiy. Pe yiy mepo Noru Ngindrai Kamai kinto kili yiy pwi, ara taleh kinto kili
yiy pwi.

Nongan iyahapwen

13 Uratuluwi hu nongan aro isa kili wawu mepo wawu pwotisingi lohonga
wawu iya ngala Noru Ngindrai Kamai, pwen andre akapahasaniy tehe taleh
kinto-kinto, ara ita kili wawu.
14 Pe tukanrahatinirou kinna mbulmara Ngindrai, pwen tukatohun toro:
Pe kapa tukasok yiy kiya hapesah kiho ndruwa namiliwan pwokeyan, ara
andre kihilingi rou.
15 Pe kapa tukapahasaniy tehe ngara kihilingi worou–pwen tesah tuka-
sok–ara tukapahasaniy tehe tukanwiriy pwen kili yiy.
16 Pe kapa akanime nali wawu hamou kimbusi pakut mwomwan handra
mepo andre kinluwani yiy kinna kimat pwi, ara akatohun pe Ngindrai an-
dre kiyki taleh kiya kili yiy. Pe uwong ara iyata hu mepo pakut mwomwan
ta hu kinho luwani hu kinna kimat pwi. Pakut mwomwan handra, ara
ngara kiluwani ndramat kiya kimat. Pe kunpwai para akatohun kiya aliy,
ara pwi.
17 Hu kultuw mwomwan masih, ara pakut mwomwan, pe pakut mwom-
wan handra, ara kinho luwani ndramat kinna kimat pwi.
18 Pe tupahasaniy tehe ndramat mepo irayah noru Ngindrai, ara andre
kinho mbusi pakut mwomwan manau, ara pwi. Paratesah, Noru Ngindrai
Kamai, ara ipwokerani hu huro hiyan, pe kinlahiy sinai kipokasiyani hu,
ara pwi.
19 Pe tupahasaniy tehe worou, ara noru Ngindrai, pe hu masih mepo hu
kanpahasani Ngindrai pwi, ara hutora pahandra pwoke ta sinai.
20 Pe tupahasaniy i tehe Noru Ngindrai Kamai ara kinsa, pe kiniyki
lohongai ileu kinsa kili worou, pwen andre tukapahasani yiy mepo yiy
ndrokonan. Pe iyau kili Norun Yesu Kristus, pwen worou tutora kili yiy
mepo yiy ndrokonan. Pe yiy, ara Ngindrai ndrokonan, pe yiy ara taleh
mepo andre kinto-kinto.
21 Pwen wawu noru, akoro mawen kili hu kerewek.

2 John

1 Yo pohon,
Uratuluwi nongan iye iya kili pihin mepo Ngindrai kintakiniman, pe iya
kili wawu yau ta Ngindrai mepo unamili wawu iya nongan ndrokonan—
pe yo ko, ara pwi, hapeko hu masih mepo hunamili wawu pe hupahasani
nongan ndrokonan i—
2 pe nongan ndrokonan ara, ara iripo kiltou, paratesah, nongan ndroko-
nan ara, ara andre kiro sura tou kinto-kinto.
3 Pahas, koisirai pe ndriya wayis iyau kili Ngindrai Tamarou, pe iyau kili
Yesu Kristus mepo Noru Taman, ara andre kiro sura tou kiyapolo nongan
ndrokonan pe namiliwai.
4 Yo ara upwes namandran iya, para unime noru wawu hu hayah, ara
hurikai iya nongan ndrokonan ta Ngindrai, tehe, Tamarou kinpwandran-
drahani rou.
5 Pwen mahapo urakamam isa kili wou pihin, pe kuntatuluwi nongan
para pwahanou sahin howen pwi, hapeko nongan para pwahanou mepo
tukanwiriy koluw kinna. Pe usok para ndriya tou kimbulihi hamou-hamou.
6 Pe kultuw para namiliwai ara tehen toro: Tukarikai pe koho ndruwa
hu nongan para pwahanou tan. Hu nongan ara, ara akanhilingiy pwen
koluw kinna, pe nongan para pwahanou tan, ara akarikai kiya kultuw para
namiliwai.
7 Upwai toro; paratesah, hu ndramat para pwandrandraman mepo hu
kanwong ngawan tehe Yesu Kristus kinsa kinna nombuwe ndramat pwi,
ara hu kanna kene kol pwan. Pe hu ndramat tora, ara hu ndramat para
pwandrandraman, pe hu kristus para pwakeriu.
8 Pe akoro hinehes ta hu ndramat para pwandrandraman, matisan
akatali tesah akanmbulyaniy. Pwen kene wawu ipep, ara andre akawiriy.
9 Pwen ndramat mepo ingap ihomu, pe kinto manau nondriya hinonou
ta Kristus pwi, ara Ngindrai kinto kili yiy pwi. Pe ndramat mepo iro manau
nondriya hinonou ta Kristus, ara Taman pe Norun kene hiltora kili yiy.
10 Pe kapa hu mepo husa kili wawu pe hu kanwiri hinonou iye kinsa pwi,
ara wawu mbuna akawiri hu kiya suwe wawu, ndre mbuna akarawulohani
hu.
11 Ndramat mepo irawulohani hu, ara isusuye iya mbulyahu para kultuw
pwassin.
12 Nongan soyon iripo kili yo para kuratuluwiy kisa kili wawu, hapeko
mbuwali para kuratuluwiy kiya pepa pe kalkan. Yo ara ulohonganiy para
andre kusa saisai kusa kili wawu, pe tukanime tou kiya mara rou pe
kuwong kisa kili wawu. Pwen andre tukapwesani rou tisingiy.
13 Hu susuya wawu para nali wawu hu ata Ngindrai mepo kintakinimahu,
ara hupa ndrokololang isa kili wawu.*

* **1:13:** Nongan iripo iye ara iwong iyata hu ndramira sios. Kanime nongan ita 2 Yohanes 1

3 John

1 Yo pohon,
Urakamam pe uratuluwi nongan iye iya kili kowase Kayis mepo ndriyo imbuluhi yiy iya nongan ndrokonan ta Ngindrai.
2 Pwen kowase, yo utohun tehe nombuwem kiro hiyan, pe melit masih kiro hiyan opu kisa kili wou. Pwen tehe mwoiwam ita kili Ngindrai, ara ita hiyan.
3 Pe iyki pwesai namandran iya isa kili yo iro mwonen nali rou hayah husa pe hutiyani titiye tam para lohongai ndrisiyon tam iya nongan ndrokonan pe ngara atokuyani nongan ndrokonan ta Ngindrai tapeh.
4 Handra pwesai kintamwaitini pwesai namandran to iye, ara pwi, iro mwonen uhulong tehe hu yowe Ngindrai hutokuyani nongan ndrokonan.
5 Pwen kowase, nalim hu mepo hupotisingi lohongahu, konan hu ndramat para mawen, hapeko sehe melit ambusiy iya kili hu, ara ambusiy iyapolo lohongai ndrisiyon tam.
6 Pe hu kantiyani namiliwam iya sios. Pe upwai tisingiy isa kili wou kiro mwonen yihu nakatali wawu nakayau, ara akapo hiyan katahu kiya sehe kultuw hiyan mepo Ngindrai inamiliy.
7 Pe tunan Kristus opu, pwen huyau, pe hu kanpo handra sopwat kinyau kili hu ndramat tanahu ta Ngindrai pwi.
8 Pe hiyan para tukapwaingani pwokere hiyan kiya kili hu ndramat toro, pwen andre tukapombulen kiya harong para nongan ndrokonan ta Ngindrai.
9 Pe kuntatuluwi nongan kinna kili hu ndramira sios, pe Taiyotrepes, ara inamiliy para kiyemu kiyata hu, hapeko kinho rawulohani yowu pwi.
10 Pwen pe kapa kusa, ara andre kurehe kultuw ita mbusiy. Yiy ngara kipwahaltani yowu kiya hu nongan mwomwan ta sinai. Pe kinho tohai pwi, pe kinho rawulohani nali rou hu kaya suwen, ara pwi yi. Yiy ngara kisingori hu ndramat mepo hu ngara kanamiliy para karawulohani hu ndramat, pe kirasse hu kaya mawen sios.
11 Pwen kowase, mbuna aho ndruwa kultuw mwomwan, hapeko aho ndruwa kultuw hiyan. Ndramat mepo kimbusi tesah hiyan, ara yiy ata Ngindrai. Pe ndramat mepo kimbusi kultuw mwomwan, ara kinnime Ngindrai pwi.
12 Yihu ndramat masih ngara hu katiyani kultuw hiyan ta Temetriyus—pe nongan ndrokonan ta Ngindrai i, ara iwong iya kultuw hiyan tan. Pe yowu yi ara yowu tiyani hiyan tan, pe apahasaniy tehe titiye towu, ara ndrokonan.
13 Nongan soyon iya iripo kili yo para kuratuluwiy kisa kili wou, hapeko mbuwali para kuratuluwiy kiya pepa ndre kalkan.
14 Yo urupo lohonge tehe pakeh andre kusa nime wou, pe tukawong kiyawule.
15 Ndriya wayis kiro kili wou, pe kowase rou hu topo iye hupwanos ndrokololang isa kili wou. Pe apa ndrokololang kiyata hu hamou-hamou hutora ara i.

Repelesen
Nongan kokohon ta Yesu Kristus isa yelan ngawan
(ENG: Revelation; TP: Krais i Kamapim Tok Hait)

Ndroiyi Nongan

1 Nongan iye ara nongan kokohon ta Yesu Kristus, mepo Ngindrai iykiy
iya kili Yesu para kipwainganiy kiya kili hu ndramat para poya mbulyan iya
tesah mepo andre kindrou pwi kirayah. Pe ipwandrisa angelou tan isa pe
imbusi nongan iye isa ngawan kili ndramat para poya mbulyan Yohanes.
2 Pe itiyani melit masih kinnimei, mepo nongna Ngindrai, pe titiye ta Yesu
Kristus.
3 Ngindrai andre kiyki lomwes kiya kili yiy mepo kinime hu nongan
utiyaniy iya nongna poropet iye. Pe lomwes kiya kili hu mepo hu hilingiy
pe huwiriy iya ndriya hu tesah mepo kanratuluwiy ita aliy, paratesah, lang
ara kinsa pakeh.

Yohanes iratuluwi nongan iya kili hu sios andrtoyoh

4 Yo, Yohanes, uratuluwi nongan iye iya kili hu sios andrtoyoh ita non-
driya kol namandran iya Esiya: Ngindrai para koluw, mahapo, pe andre
kisa kamulan, iyasura hu mwoiwan andrtimou mepo hu tora mbulmara
ndrohonoku pwanpwan para king tan, ara andre hu kaiki pahas pe ndriya
wayis tahu kisa kili wawu.
5 Pe Yesu Kristus mepo malohongan ndrisiyon ara ngara kipwokeyani
nongan, yiy ara ndrohan iyau kimat*, pe yiy iramwaitini hu pohon tahu
king masih para kol pwan.
Pe ndriyan imbuluhi worou pe ndreyen, ara isurahi hu pakut mwomwan
torou masih iyau.
6 Pe imbusi worou tuho pahandran tehe yiy king, pe imbusi worou
turayah hu pris para kambulyani mbulya Taman Ngindrai. Pe andre kahari
ngalan pe pwoke ara atan mepo kinto pe kinto! Ndrokonan.
7 Akanimei! Yiy itapo isa iyasura hu kokom,
pe mara ndramat masih andre kanime yiy,
hu mepo hussi yiy, ara andre hu kanime yiy i,
paratesah, tunan yiy opu, pwen hu ndramat masih para kol pwan, ara
andre hu karang malihu.
Pwen andre kirayah tehen aliy! Ndrokonan.
8 Yapan Ngindrai ipa, “Yo Alpa pe yo Omeka, yo para mahapo, koluw, pe
andre kusa. Yo Ngindrai Pwokeyan Masih.”

Hamou tehe Noru Ndramat

9 Yo, Yohanes, mepo nali wawu, pe tususuye iyawule, pe tunan Yesu ko,
tukuni nopwaran, pe tuwayis pe tupwokeyani rou, pe tumbusi mbulen para
kolo king Ngindrai. Pe koluw uro mbuson para Patmos, paratesah, iya
nongna Ngindrai, pe iya titiye ta Yesu.

---

* **1:5:** *ndrohan iyau kimat, Yesu itine imu iyata hu ndramat masih*Eng: firstborn from dead

10 Iro mwonen †Lenge Yapan, pwoke ta Mwoiwan Haiyan ara isa ndrito,
pe uhilingi mbulukoyu hamou iwayeh pwokeyan iya, iyau te ndruwo tehe
ndrah sih,
11 mepo ipa toro: “Aratuluwiy tesah animei kiya puk maiye, pe ara-
payaniy kiya kili hu Kristen mepo hutora sios manandritoyoh: Kiya Epesus,
Smirna, Perkamum, Tayatira, Sartis, Pilatelpiya, pe Layotisiya.”
12 Pe urapaiwani yo para kunime mbulukoyu yiy iro wong isa kili yo ara,
pe iro mwonen urapaiwani yo, unime mwan makakahu andrtoyoh mbusiy
iyau pat kolt.
13 Pe mwalinga mwan ma kakahu ara, ara hamou tehe Noru Ndramat,
kinsuluye yiy kinna koyau niwen iya toton iya ndrikan, pe kondrei kolt
irakaiyani wiyineren.
14 Payan pe kompayan ara pallen tehe‡ yomwu sipsip, pe pallen tehe koh,
pe maran, ara nganngganan iya tehe mwan iroholulun.
15 Ndrikan ara pipiryan iya tehe pat prons mwan iro iyat ndroho mwan
namandran, pe mbulukoyun ara tehe ngasa ndran huro tah.
16 Pe iro niman mot, ara imbultuwe hu piriy anandrtoyoh huro aliy, pe
iyau pohon isa ngawan ara semen hapai maran malsai. Pe mbulmaran, ara
nganngganan iya tehe mwandrai ising pwokeyan iya.
17 Pwen iro mwonen unime yiy, ara uyos uya ndrikan tehe ndramat
kinmat. Hapeko iyki niman mot isa ndrito pe ipa, “Mbuna anoh! Yo ara
Umu, pe yo ara Mulan para melit masih.
18 Yo kunmat pe kunsatine, hapeko mahapo urupo mwalen kunto pe
kunto, pe urupo Mwalen Lang Masih! Pe yo ara umbultuwe hu ki para
kimat, pe ta hu ndramat suw.
19 Aratuluwi tesah annimei, melit mepo andre kirayah mahapo, pe melit
mepo andre kirayah kamulan.
20 Nongan kokohon para piriy manandrtoyoh annime mepo iro nimo mot,
pe mwan makakahu anandrtoyoh, ara iye: Piriy manandrtoyoh, ara hu
angelou manandrtimou para hu sios manandrtoyoh, pe mwan makakahu,
ara hu sios manandrtoyoh.”

2

Nongan iya kili sios para Epesus

1 “Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan *Epesus ara
ratuluwiy toro:
Nongan iye iyau kili yiy mepo piriy manandrtoyoh hu tora niman mot,
yiy mepo hira rikai mwalinga mwan ma kakahu mbusiy iyau pat kolt
manandrtoyoh, pe ipa toro:
2 Yo upahasani kultuwayi wawu, pe mbulen pwokeyan wawu mbusiy,
pe upahasaniy tehe wawu ngara karahatini wawu pwokeyan. Upa-
hasaniy tehe wawu kanlahiy para kasusuye kiyapolo hu mepo ngara
kambusi kultuw pwassin pwi. Hupa yihu ara aposel, hapeko wawu
nohonou hu pe wawu yirowei tehe yihu ara ndramat para pwasoyou opu.

† **1:10:** Lenge Yapan para kambultere pe katotohun ‡ **1:14:** yomwu sipsip ara tehe yomwu yowat pallen * **2:1:** Jesus told John to write to the angel but the message was for the believers in Ephesus. The angel was the messenger to the believers in Ephesus. TP: Yesu iwong iya kili Yohanis para kiratuluwi nongan kiya kili angelou, hapeko nongan ara, ara ata hu ndramat hupwotisingi lohongahu, hutora kol ngawan Epesus. Pe angelou ara, ara yiy ndramat para sapiya nongan iya kili hu ndramat mepo hu pwotisingi lohongahu hurora kol ngawan Epesus.

3 Wou apwotisingi ngolo, pwen pe aya nondriya nopwaran paraliy pe
arahatini wou, pe upahasaniy tehe ndrina merem ara kinho mat pwi.
4 Hapeko lohongai sahin kunpwes kinsa atam iya aliy pwi, ara toro:
Ndriyam imbuluhi yo para mamu, ara antaliy.
5 Alohongani kultuwayim para mamu ngara aro mbusiy, kultuw ara,
ara antaliy pe anyos. Pwen pe arapaiwani ndriyam pe ambusi hu kultuw
tehe mamu aro mbusiy. Pe kapa antapaiwani ndriyam pwi, ara andre kusa
kili wou pe kuwiri mwan tam ma kakahu kisa mawen ndrohonokun.
6 Hapeko melit handra unamiliy ita kili wou, ara toro: Wou amwisnani
kultuwayi hu yowe Nikolas, pe yo ara umwisnanihu yi.
7 Pwen yiy mepo mandraingan, ara kihilingi nongan Mwoiwan Haiyan
iripo wong iya kili hu sios. Pe hiyeh kiramwaitini pahun, ara andre kupa
hiyan kiyatan para kiyan kiyau kei para taleh, mepo ita kol nonowan ta
Ngindrai."

Nongan iya sios para Smirna

8 "Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan Smirna ara
ratuluwiy toro:
Nongan iye iyau kili yiy mepo Imu, pe yiy mepo Mulan, hiyeh imat, pe
isatine paiwe.

9 Upahasani hu nopwaran tam pe tesah androisiy—hapeko menmenam
ara soyon. Pe upahasani hu mepo hurasusut nongan mwomwan isa kili
wou, ara hupa hu para Yutah, hapeko yihu para Yutah pwi. Pe yihu ara
para yumwa mbultere ata Sinai.
10 Pe wou mbuna anoh nopwaran naya nondriyan. Upwai isa kili
wawu, Sinai andre kiyki hayah tawawu kaya kou para kinohonou wawu,
pe andre akaya nondriya nopwaran kiho nondriya lang masongui. Pe
apwotisingi lohongam kipoo ayamat, pwen yo andre kuhang wou taleh tehe
kenem.
11 Yiy mepo mandraingan, ara kihilingi tesah Mwoiwan Haiyan iripo
wong iya kili hu sios. Pwen yiy mepo kiramwaitini pahun, ara andre
kinwiri ngandran kiho nondriya kimat lusap pwi."

Nongan iya kili sios para Perkamum

12 "Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan Perkamum, ara
ratuluwiy toro:
Nongan iye iyau kili yiy mepo masemela pahun niwen maran maltoh,
pe maran iya.

13 Upahasani ndrohonokum ata aliy—mepo ndrohonoku pwanpwan
ta Sinai. Hapeko wou apwahatini ngolo pwokeyan, pe anpa pwi kinna
lohongai ndrisiyon tam pwi iro hu lang ta Antipas, yiy mepo ipwokeyani
lohongan ndrisiyon pe ipwainganiy, pe itingundrun iro kol namandran
tam—mepo ndrohonoku Sinai.
14 Hapeko lohongai hayah iripo kili yo, mepo kunpwes isatam iya aliy
pwi toro: Ndramat hayah hutora kili wou, ara hu pwotisingi hinonou ta
Palaam, yiy mepo ihinuwani Palak para isuhuhuri hu ndramira Yisrayel
para hu kambusi pakut mwomwan para hu kayan anandrinai mepo
kaniykiy tehe yukyuk iya kili hu kerewek, pe hupo pilah.
15 Tehen aliy o yi, hu ndramat hayah hutora kili wou, ara huho ndruwa
hinonou ta hu yowe Nikolas.

16 Tehen tora ko akarapaiwani ndriya wawu! Matisan, kusa kili wou
kileh, pe kurahatai kiyapolo hu ndramat ara kiya semela pahun iyau poho.
17 Yiy mepo ma ndraingan, ara kihilingi tesah Mwoiwan Haiyan iripo
wong iya kili hu para sios. Yiy mepo iramwaitini pahun, ara andre kuhang
yiy manna hayah mepo ita kohon. Pe andre kuhang yiy pat sih pallen i,
iyapolo ngalan handra howen andre kuratuluwiy kiro aliy, pe yiy mepo
iwiriy opu ipahasaniy."

Nongan iya sios para Tayatira

18 "Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan Tayatira ara
ratuluwiy toro:
Nongan iye iyau kili Noru Ngindrai Kamai mepo maran ara tehe mwan
iroholulun, pe pwelekan ara tehe paras ma nganngnanan.

19 Upahasani hu kultuwayim, lohongam ndrisiyon pe namiliwam, pe
apwotisingi totohun tam, pe aro tine pwokeyan. Pe kultuwayim para
mahapo, ara iramwaitiniy para mamu ngara aro mbusiy.
20 Hapeko lohongo hape mepo kunpwes pwi isatam toro: Wawu pa
hiyan iya ata pihin mepo Yesepel, yiy ipohowe yiy poropet hamou. Pe
hinonou tan, ara ipakarawani hu ndramat para poya mbulyo iya kultuw
para pilah, pe huyan anandrinai mepo kaniykiy pwen tehe yukyuk iya
kili hu kerewek.
21 Yo uiki lang iyatan para kirapaiwani ndriyan kiya kultuwayin para
pilah, hapeko mbuwalin para kirapaiwani ndriyan.
22 Pwen tehen tora ko, andre kuiki Yesepel kiya nondriya ngandran
handra namandran, pe andre kiro matin o, pe andre kumbusi hu mepo hu
popilah iya sura yiy, ara andre hu kakuni ngandran pwokeyan iya, kipoo
hu karapaiwani ndriyahu kiya hu kultuwayen.
23 Pe andre kutingundru norun hu kamat. Pwen andre hu sios masih
kapahasaniy tehe yo, ara yiy mepo upahasani ndriya hu ndramat pe
lohonga hu ndramat, pe andre kuiki kona hamou-hamou kiho ndruwa hu
kultuw tawawu.
24 Pe nakupwai kisa kili wawu masih tora kol Tayatira mepo akan-
pwotisingi lohonga wawu kinna hinonou tan pwi, pe akanwiri hinonou
para nondriya lohongai kokohe ta Sinai pwi. Ara andre kuniyki nopwaran
handra yi kinsa ndrita wawu pwi.
25 Akapwotisingi lohonga wawu pwokeyan kiya tesah ita kili wawu,
kipoo kumui kusa.
26 Sehe ndramat kiramwaitini pahun pe kimbusi namiliwo pwokeyan kipoo
lang kiyahapwen,
ara andre kuiki pwoke nopwaran kiya kili yiy para kiro mu kiya kili hu kol
namandran masih.
27 Yiy andre kiro mu tehe ndramat para pwokereya sipsip iyapolo nes
hayen sih, pe andre kiro mu kiyapolo ndrangsai, pe andre kira-
sumbuwanihu kiya mendremendreheh tehe kohoi mbusiy iya pwan
perembun.†
28 Pwen tehe yo mbukeno ara uwiri pwoke nopwaran iyau kili Tomo,
pe andre kuhang yiy pwoke mangananganan tehe piriya lang.
29 Yiy mepo mandraingan, ara kihilingi tesah Mwoiwan Haiyan iripo
pwai iya kili hu sios."

† **2:27:** Revelesen 2:26-27 ara, ara tehe Psalm 2:3-9.

3

Nongan iya sios para Sartis

1 “Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan Sartis ara
ratuluwiy toro:
Nongan iye iyau kili yiy mepo Mwoiwa Ngindrai manandrtimou pe hu
piriy manandrtoyoh ita kili yiy.

Upahasani hu kultuwayim, para hu ngara kapa ata mwalen, hapeko
pwi, anmat pwen.
2 Akoro hinehes! Pe akapwokeyani tesah mepo ita ndron pe pakeh
nakimat. Paratesah, kunkahi hu kultuwayim imwonen iya mbulmara
Ngindrai to, ara pwi.
3 Alohongani tesah anwiriy pe anhilingiy; atokuyaniy, pe arapaiwani
ndriyam. Hapeko kapa anto hinehes pwi, ara andre kusa tehe ndramat
para pahana, pe andre anpahasani sehe lang nakusa kili wou, ara pwi.
4 Hapeko hu ndramat hayah hutora Sartis, ara koiwehu ara kas, aliy
pwi. Pwen andre hu karikai kisa sura yo, pe andre kasuluye hu kiya
koyau pallen, paratesah, hu haiyani tokuyahu.
5 Yiy mepo kiramwaitini pahun tehe hu, ara andre kasuluye yiy kiya
koyau pallen. Yo andre kuntapiyani ngalan kinna mawen puk para taleh,
ara pwi. Hapeko andre kuhari ngalan kiro mbulmara Tomo pe hu angelou
tan.
6 Pwen yiy mepo mandraingan, ara kihilingi tesah Mwoiwan Haiyan
iripo pwai iya kili hu sios.”

Nongan iya sios para Pilatelpiya

7 “Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan Pilatelpiya ara
ratuluwiy toro:
Nongan iye iyau kili yiy mepo haiyan pe ndrokonan, ara imbultuwe
ki ta Tepit. Pwen kapa kitipe papai, ara kinlahi hamou kiwariy pwi, pe
tesah kiwariy, ara hamou kinlahiy para kitipei pwi yi.
8 Upahasani hu kultuwayim. Animei, kuniyki papai kinite ita mbul-
maram mepo kinlahi hamou kiwariy pwi. Upahasaniy tehe pwoke tam,
ara hape ko, hapeko wou apwotisingi nongno, pe anpa akowu iya ngolo
pwi.
9 Pe andre kumbusi hu mepo para yumwa mbultere ta Sinai mepo hupa
ndre hu para Yutah, hapeko pwi, hu pwasoyou—ara andre kumbusi hu kasa
pe hu katukuruhu kasa pwan ndrikam, pe lohongahu kileu tehe ndriyo
imbuluhi wou.
10 Pwen wou apwotisingi nongan para pwahanou to, pe apwokeyani
wou imwonen aya nondriya nopwaran. Pwen andre kupwokeyani wou
kiro mwonen lenge nopwaran mepo andre kisa pe kiya kene kol pwan
masih, mepo para kinohonou hu ndramat topo kol pwan.
11 Yo pakeh andre kusa. Apwotisingi tesah imira kili wou, pwen andre
hamou kinwiri kenem pwi.
12 Yiy mepo kiramwaitini pahun, ara andre kumbusi yiy kirayah tehe
pahut sih* kiro yumwa totohun namandran ata Ngindrai to. Pe andre
yiy kintaliy pwi. Pe andre kuratuluwi ngala Ngindrai to pe ngala kol
namandran ta Ngindrai to kiro kili yiy, ngala kol Yerusalem howen mepo

* **3:12:** *pahut sih* TP: andre kirayah tehe pahut sih kironondriya yumwa totohun ta Ngindrai ato. ENG: a pillar in the temple of my God

andre kiyau kol paingan yang kili Ngindrai to pe kisa pwan. Pe andre kuratuluwi ngolo howen kiro kili yiy i.

13 Yiy mepo mandraingan, ara kihilingi tesah Mwoiwan Haiyan iripo pwai iya kili hu sios."

Nongan iya kili sios para Layotisiya

14 "Hu nongan iya kili angelou para sios para kol ngawan Layotisiya, ara ratuluwiy toro:

Nongan iye iyau kili yiy mepo Ndrokonan, pe lohongan ndrisiyon pe ipwokeyani nongan ndrokonan, yiy mepo imu iya melit masih Ngindrai imangsaniy.

15 Yo upahasani hu kultuwayim, tehe wou ngandrahan ndre wawen pwi. Unamiliy para wou arayah sih tahilu ara.

16 Paratesah, wou ahomwak o—wou ngandrahan ndre wawen pwi—tehen tora ko, nakulomwarani wou asa ngawan poho.

17 Pe apa, 'Yo mamenmeno soyon, pe menmeno ara soyon iya, pwen kunamili handra melit pwi.' Hapeko anyirowei tehe ata mwomwan masih, pe aiki koisariy, androisiy, maram iyoh, pe mwayem pwi.

18 Pe upwahanou wou para asou pat kolt kili yo, mepo kantimwiy kinna mwan pe kinna howen. Pwen andre menmenam kiya soyon, pe asou koyau pallen para aro suluye wou kiya aliy. Pwen andre akulani masiram pe mwayem pwi ara. Pe atumwi ndraikei kiya maram, pwen andre aro nimnim.

19 Pe hu mepo ndriyo imbuluhi hu, ara umwaniyanihu pe upomate hu. Pwen apwoke pe arapaiwani ndriyam.

20 Ahalingiy! Yo uta tine papai pe uta ralikiriy. Kapa ndramat hamou kihilingi mbulukoyu pe kitipe papai, pwen andre kusa nondriyan pe kunamnam kiyasura yiy, pe yiy andre kinamnam kisasura yo.

21 Pwen yiy mepo kiramwaitini pahun, ara andre kupa hiyan kiyatan para kimpwan sura yo kiro ndrohonoku pwanpwan to, pwen tehe kunramwaitini pahun pe urupompwan iyapolo Tomo urupo ndrohonoku pwanpwan para king tan.

22 Yiy mepo mandraingan, ara kihilingi tesah Mwoiwan Haiyan iripo pwai iya kili hu sios."

4

Ndrohonoku pwanpwan ta King Ngindrai ita kol paingan yang

1 Pe iya mulan para hu melit aro, unime papai sih isoho tine pe iro te mbulmoro nondriya kol paingan yang! Pe uhilingi mbulukoyu ndramat mepo kinwong sato iho mu tehe ndrah sih, ara ipa, "Asa paingan iye, pe andre kuyingani tesah mepo andre kirayah kamulan para melit aro."

2 Pe indrou pwi ko, Mwoiwan Haiyan isa ndrito, pe unime ndrohonoku pwanpwan sih ta king iro tine kol paingan yang, pe hamou irompwan aliy.

3 Pe hamou mepo irompwan aliy, ara nganngananan iya pe kaipisan ara tehe pat yaspar pe pat karniliyan. Pe mwolou sih nimnim para aliy pakimbus tehe pat hemeral, ara irakaiyani ndrohonoku pwanpwan ara.

4 Pe hu ndrohonoku pwanpwan ta hu king lungui pe haahiu, ara hurakaiyani ndrohonoku pwanpwan ta king ara. Pe hu pohon lungui pe haamou, ara huro mipwan hu ndrohonoku pwanpwan ara. Pe hu kansuluye hu kinna hu koyau pallen ma hu kasapai kolt ta king, ara iye paya hu.

5 Pe kamit iro kamiriy iyau ndrohonoku pwanpwan ta king, ara iyapolo
hu nguluwa hu melit, pe palan iro talon ihou pe ihou. Pe sui anandr-
toyoh mepo mwan iroholulun aliy, ara huro tine mbulmara ndrohonoku
pwanpwan ta king ara. Hu sui anandrtoyoh ara, ara hu mwoiwa Ngindrai
anandrtimou.*
6 Pe iro pohomara ndrohonoku pwanpwan ta king ara, ara tehe ndras
kamarai hakah iro aliy, lewen pe iyih iya.
Pe hu kan mwalen mahaamou, ara huro ndrokolon pe hurakaiyani
ndrohonoku pwanpwan ta king ara, pe mara hu iramburuhiy mandrahu
masih iya mu pe iyamulan i.
7 Kan mwalen iho mu, ara tehe layon hamou, pe iho mulan ara tehe
mbulmwakau hamou, pe iho mulan hape, ara mbulmaran tehe ndramat
hamou, pe iho mulan masih, ara tehe manuwai hamou iho woh.
8 Hu kan mwalen mahaamou ara, ara hamou-hamou tahu ma kapene
hu mannopai, pe marahu ara iramburihi mandrakuyuhu masih, pe
irakayaniy, pe pahandra kapenehu tehen aliy i. Lang pe ping ara ngara
hu koropa toro:

"Haiyan, haiyan, haiyan
ara Yapan Ngindrai Pwokeyan,
mepo para koluw, para mahapo, pe andre kimui kisa."

9 Pe kiro mwonen hu kan mwalen ara hu kahari ngala Ngindrai, pe
hu kapwesani yiy, pe hu karawulohani yiy mepo itampwan ndrohonoku
pwanpwan ta king mepo ita mwalen kinto pe kinto,
10 pwen hu pohon lungui pe haamou ara hutukuruhu iya mbulmara
Ndramat mepo itampwan ndrohonoku pwanpwan ta king, pe hu totohun
iya atan mepo ita mwalen kinto pe kinto. Pe huiki hu kasapai tahu huya
pwan mbulmara ndrohonoku pwanpwan ta king, pe hupa,
11 "Yapan pe Ngindrai towu,
wou ara haiyan
para kahari ngalam,
pe kahaiyani ngalam pe pwoke ara atam,
paratesah, amangsani hu melit masih,
pe iyau namiliwam pwokeyan opu, anmangsani hu
pe hu topo mwalen."

5

Puk Maiye pe Noru Sipsip

1 Pwen unime puk hapai maiye kantatuluwi nongan hira maltoh para aliy
kene, ara iro niman mot ta yiy mepo iro mipwan ndrohonoku pwanpwan
ta king, pe puk maiye ara, ara kanmburiy kinna andrtipai kinna hu mbura
kunan manandrtoyoh.
2 Pe unime angelou hamou pwokeyan iwayeh iya mbulukoyun naman-
dran iya ipa, "Hiyeh kultuwayin mwayih pe ilahiy para kitipe puk maiye
pe kirapele hu mbura kunan mepo kanmburiy ara?"
3 Hapeko kinlahi hamou ita kol paingan yang, ndre iripo kol pwan, ndre
mbulu pwan, ara kilahi kirehe puk maiye ndre kinimnim kiya nondriyan,
ara pwi.

* **4:5:** *Mwoiwa Ngindrai manandrtimou ara iyingani Mwoiwan Haiyan opu.*

4 Pwen urang memesun, paratesah, hamou ara kultuwayin mwayih pwi,
para kilahi kitipe puk maiye ara pe kinimnim kiya nondriyan, ara pwi.
5 Pwen hamou ta hu pohon lungui pe haamou, ara ipwai isa kili yo
ipa, “Ahatih! Animei, Layon para kamaye Yutah, mepo yiy iyau ndraye
King Tepit, ara kintamwaitini pahun, pe andre kitepe puk maiye mepo
kanmburiy kinna hu mbura kunan manandrtoyoh ara.”
6 Pwen unime Noru Sipsip hamou, mwensen tehe kantingundrun pwen,
ara iro tine ndrokolo ndrohonoku pwanpwan ta king, pe hu kan mwalen
mahaamou iyapolo hu pohon lungui pe haamou, ara hurakayani yiy.
Pe ndrosuwan ara manandrtoyoh, pe maran ara manandrtoyoh mepo
mwoiwa Ngindrai manandrtimou, mepo Ngindrai ngara kipwandrisa hu
kaya nondriya kol pwan masih.
7 Noru Sipsip isa pe iwiri puk maiye iro nimnan mot kili yiy mepo
irompwan ndrohonoku pwanpwan ta king.
8 Pe iro mwonen kinwiriy, hu kan mwalen mahaamou iyapolo hu pohon
lungui pe haamou, ara hu tukuruhu huya pwan mbulmara Noru Sipsip.
Hamou-hamou tahu ara kita* sih-sih iro kili yiy, pe huro mbultuwe hu
pwelekei mbusiy iyau kolt mepo yukyuk ngonohon layin ipep iro aliy, para
hu ndramira Ngindrai katotohun.
9 Pe hupowaliy iya waliy handra howen hupa,
“Kultuwayim mwayih pe alahi awiri puk maiye
pe arapele hu mbura kunan mepo kanmburiy,
paratesah, kantingundrum,
pe iyau ndreyem opu, arakonihi hu ndramat hu mui husa kili Ngindrai
hu ndramat para kamai hawum-hawum, pe nongna kol handra-
handra, pe hu ndramat pe kol namandran masih.
10 Pe anmbusi hu para hukarayah hu king pe andre hu karayah pwandren-
dres ta Ngindrai torou tehe hu pris. Pe andre hu koro nimnim kata
hu ndramat para kol pwan.”

11 Pwen unimnim iya pe uhilingi mbulukoyu hu angelou soyon iya,
ndromwoyahu, ara pwesih pe pwesih. Hu angelou ara, ara hu rakayani
ndrohonoku pwanpwan ta king, iyasura hu kan mwalen, pe hu pohon
lungui pe haamou.
12 Pe hu powaliy namandran iya, iyau mbulukoyu hu hupa,
“Noru Sipsip mepo kultuwayin mwayih pe kanitingundrun,
ara iwiri pwoke iho hin, pe melit masih lahayan, pe lohongai waison pe
pwoke,
pe haiye, pe kahari ngalam, pe pwesai.”
13 Pwen uhilingi hu kan masih para kol paingan yang, pe para kol pwan,
para mbulu pwan, pe para ndrita ndras, pe melit masih para aliy, ara
hupowaliy hupa,
“Iya kili yiy mepo ita mipwan ndrohonoku pwanpwan ta king, pe iya kili
Noru Sipsip,
ara pwesai pe haiye pe kahari ngalan, pe pwoke ara atam, pe andre kinto
pe kinto!”
14 Pe hu kan mwalen mahaamou ara hupa, “Ndrokonan,” Pwen hu pohon
lungui pe haamou, ara hu tukuruhu pe hu totohun iya kili Ngindrai pe Noru
Sipsip.

* **5:8:** *kita* TP worou tuwiri nongan sahin “hap” ita nongna yap. Hap ara tehe kita, pwen ratuluwiy ara kita.

6

Noru Sipsip irapele hu mbura kunan

1 Pe uro nimnim iro mwonen Noru Sipsip irapele mbura kunan ihomu
para hu mbura kunan manandrtoyoh. Pwen uhilingi kan hamou tahu kan
mwalen mahaamou ara iwong pe mbulukoyun tehe palan ipa, “Asa!”
2 Pwen moro pakiya pwi, unime hos hamou pallen iho tine mbulmoro!
Pe yiy para ngaplaniy, ara imbultuwe kei tapuiwe sih. Pe huiki kasapai sih
iya kili yiy, pe ingap iyau tehe ndramat hamou kintamwaitini pahun, pe iro
ramwaitini pahun manau.
3 Pe iro mwonen Noru Sipsip irapele mbura kunan luwoh, ara uhilingi
kan mwalen iho mulan ipa, “Asa!”
4 Pwen hos hamou laman i, ara isa ngawan. Pe ndramat para ngaplaniy,
ara pwoke iro kili yiy para kiwiri ndriya wayis kiya mawen kol pwan, pe
para kimbusi hu ndramat katingundru hamou-hamou. Pe huiki semela
pahun hapai namandran iya, iya kili yiy.
5 Pe iro mwonen Noru Sipsip irapele mbura kunan toyoh, ara uhilingi kan
mwalen toyoh ipa, “Asa!” Pwen unime hos hamou lokuran iho mbulmoro.
Pe yiy mepo para ngaplaniy, ara imbultuwe sikel malwoh iho ndrungak
niman.
6 Pwen uhilingi nguluwa mbulukoyu hamou iro mwele hu kan mwalen
mahaamou ara, ipa, “Kilo sih para wit, ara para kene mbulen para lang sih
sesek, pe kilo toyoh para pali, ara para kene mbulen para lang sih sesek. Pe
mbuna akapwalngani ndraikei pe wain!”
7 Pe iro mwonen Noru Sipsip irapele mbura kunan haahiu, ara uhilingi
mbulukoyu kan mwalen haamou, ara ipa, “Asa!”
8 Pwen unime hos hamou salau iho mbulmoro, pe ndramat para nga-
planiy, ara ngalan Kimat, pe Ngare Hu Suw iho pakeh ndruwan. Pe
kaniyki pwoke iro kili hilu iya kili hu ndramat para kol pwan haroh
para katingundru hu ndramat kiya semela pahun niwen, pe song, pe
nopwaran namandran, pe hu kan puyap para yangiy para hu katingundru
hu ndramat.
9 Pe iro mwonen irapele mbura kunan yimah, ara unime mwoiwa hu
ndramat mepo hupwotisingi lohongahu pe kanitingundruhu, ara huro
pahandra pere tuntun, paratesah, tunan huhaiyani nongna Ngindrai pe
tiyeyan.
10 Mwoiwa hu ndramat ara huyoh namandran iya hupa, “O Yapan,
haiyan pe ndrokonan, mwalaihe andre yowu koro toro ko, pe aniyki hu
ndramat para kol pwan koro tine nongan mapu ko, para hu kakuni kora
ndreye yowu?”
11 Pwen hamou-hamou tahu, ara Ngindrai iyki koyau pallen iya kili hu.
Pe hu pwai iya kili hu para hu koro longe hape na, kipoo ndromwoya
hu ndramat para poya mbulya Ngindrai tehe yihu, iyapolo nali hu mepo
hu pwotisingi lohongahu, ara andre katingundruhu tehe yihu ko yi, ara
kihipwen.
12 Pwen uro nimnim pe Noru Sipsip ara irapele mbura kunan annoh, pe
nunuw sih namandran iya, ara irayah. Pe mwandrai ara irapaiwani ilokuh
tehe koyau lokuran mbusiy iyau yomwu sipsip kamai, pe walah sih seksek
irapaiwaniy irayah laman tehe ndrai.
13 Pe hu piriy para yang ara huyos husa kol pwan, tehe hu mbuwa kei pik
mambulen hakou ilon iro mwonen nohai imum pwokeyan pe ilohoyani hu.
14 Pe yang ara ises tehe puk maiye sih maiyaniy, pe hu ngondron masih
pe hu mbuson, ara huret huya mawen ndrohonokuhu.

15 Pwen hu king para kol pwan, hu noru king kamai, hu ndramat huhohin
ta hu ndram, hu ndramat menmenahu soyon, hu ndramat pwokeyan,
hu ndramat para pwandrendres pe hu ndramat huro mwoimwoi, ara hu
kohoni hu huya nondriya hu ngat sou, pe mwalinga hu pat namandran
para hu ngondron.
16 Pe huyoh iya kili hu ngondron pe hu pat hupa, “Akayos kasa ndrita
yowu pe akakulani yowu kiya mbulmara yiy mepo imira mipwan ndro-
honoku pwanpwan ta king, pe iya ndrinalokuh ta Noru Sipsip!
17 Paratesah, lang namandran para ndrinalokuh ta hilu, ara kinsa, pe
hiyeh ilahiy para kindrihisaniy eh?”

7

Hu Yisrayel mapusangat, mapuhaangui pe mahaapou (144,000) huwiri kinima Ngindrai

1 Iyamulan para ara, unime hu angelou mahaamou huro tine mbusungo
kol pwan mahaasai, pe humbultuwe ndroiyi hu nohai mahaahin para
pwan, pe hu penaniy para mbuna kimum kiya pwan, ndre ndras, ndre hu
kei pwi.
2 Pwen unime angelou hamou i isarayah iyau te kup, pe imbultuwe
mbura kunan ata Ngindrai mwalen. Pe iyoh namandran iya, iya kili hu
angelou mahaamou mepo pwoke kinna kili hu para hu kaiki nopwaran kiya
pwan pe ndras ipa,
3 “Wawu mbuna akaiki nopwaran kiya pwan, ndre ndras, ndre hu kei,
kipoo yowu kaiki kinima Ngindrai kiya kene hu kombuye hu ndramat para
poya mbulya Ngindrai torou.”
4 Pwen uhilingi ndromwoya hu ndramat mepo kaniyki kinima Ngindrai
kinna kili hu, ara: mapusangat, mapuhaangui, pe mahaapou (144,000) para
hu kamaye Yisrayel masih hawum-hawum.
5 Iyau kamaye Yutah, ara hu ndramat pusongui pe lupou (12,000) hu
kantakinimahu,
pe iyau kamaye Rupen, ara hu kantakinimahu ndramat pusongui pe lupou,
pe iyau kamaye Kat, ara hu ndramat pusongui pe lupou,
6 pe iyau kamaye Aser, ara hu ndramat pusongui pe lupou,
pe iyau kamaye Naptali, ara hu ndramat pusongui pe lupou,
pe iyau kamaye Manasseh, ara hu ndramat pusongui pe lupou.
7 pe iyau kamaye Simeyon, ara hu ndramat pusongui pe lupou,
pe iyau kamaye Lepi, ara hu ndramat pusongui pe lupou, pe iyau kamaye
Isakar ara hu ndramat pusongui pe lupou,
8 pe iyau kamaye Sepulun, ara hu ndramat pusongui pe lupou,
pe iyau kamaye Yosep, ara hu ndramat pusongui pe lupou,
pe iyau kamaye Penyamin, ara hu ndramat pusongui pe lupou hu kantakin-
imahu ta Ngindrai.

Hu ndramat soyo-soyon iya hu suluye hu iya koyau pallen

9 Pwen iyamulan para aliy, unimei iro mbulmoro ndrohos sih ta hu
ndramat soyo-soyon iya, pe kinlahi hamou kindromwahu pwi. Hu ndramat
ara, huyau hu kol namandran masih para kol pwan masih, pe huyau kili hu
kamaye hu ndramat masih, pe hu ndramat, pe hu nongna kol masih pe huro
tine mbulmara ndrohonoku pwanpwan ta king pe mbulmara Noru Sipsip.
Pe hu suluye hu iya hu koyau pallen pe huro mbultuwe hu polopa pam iro
nimahu.
10 Pe huyoh namandran iya iyau mbulukoyuhu huropa,

“Ngindrai torou pe Noru Sipsip opu, ara hilu ngara kasopwat, pe kawiri tou
kamui.
yiy Ngindrai imirampwan ndrohonoku pwanpwan ta king.”
11 Pe hu angelou masih huro tine pe hu rakaiyani ndrohonoku pwanpwan
ta king, pe iyasura hu pohon lungui pe haamou (24) iyasura hu kan
mahaamou mwalen, ara hu tukuruhu pe kombuye hu iya pwan mbulmara
ndrohonoku pwanpwan ta king, pe hu totohun iya kili Ngindrai,
12 hupa,
“Ndrokonan!
Pwesai pe kahari ngalan
lohongai waison pe tawuloh pe haiye ngalan
pwoke ihohin, pe pwoke masih
iya kili Ngindrai torou mepo andre kinto pe kinto.
Ndrokonan!”
13 Pwen pohon hamou, ara isok yo ipa, “Hu ndramat hu suluye hu iya hu
koyau pallen ara, ara hiyeh hu, pe huyau aleheh?”
14 Pwen usomwi yiy upa, “Namandran, apahasaniy.” Pe ipwai ipa, “Yihu
ara, ara hu mepo husa mawen nondriya nopwaran namandran iya. Pe hu
hurahi koiwehu iya ndreye Noru Sipsip, pe imbusi koiwehu irayah pallen.

15 Pwen tora ko,
hu tora mbulmara ndrohonoku pwanpwan ta king Ngindrai.
Pe lang pe ping ngara hu kambulyani mbulya Ngindrai nondriya
yumwa totohun namandran tan.
Pe yiy mepo itampwan ndrohonoku pwanpwan ta king, ara andre kiro sura
hu pe kilohowihu.
16 Pe andre hu kanmundrui pwi
pe koyuhu andre kinsapak pwi,
pe ngana mwandrai ndre hapesah andre kintimwi hu pwi.
17 Paratesah, Noru Sipsip imira pupura ndrohonoku pwanpwan ta king, ara
andre kirayah ndramat para pwokereya hu
pe kiluwani hu kaya hu ndrakoyou para taleh.
Pe Ngindrai andre kikuwe ndruimarahu masih kene kiyau.”

8

Noru Sipsip irapele mbura kunan andrtoyoh

1 Pe iromwonen Noru Sipsip irapele mbura kunan manandrtoyoh, kol
paingan yang imanun ipoo iya paramwandrai sahin.
2 Pwen unime hu angelou manandrtimou mepo ngara hu koro tine
mbulmara Ngindrai, ara Ngindrai iyki ndrah manandrtoyoh iya kili hu.
3 Pe angelou hamou i, ara imbultuwe kohoi kolt para melit ngonohon
layin iro aliy, ara isa pe iro tine pere tuntun. Pe lohulohu melit ngonohon
layin, ara soyon huroikiy iya kili yiy para kiwiriy pe kiykiy tehe yukyuk. Pe
iyapolo hu ndramira Ngindrai ngara katotohun, ara iykiy iya ndrita pere
tuntun mbusiy iyau kolt mepo iro pohomara ndrohonoku pwanpwan ta
king.
4 Pe kosumwono melit ngonohon layin, iyapolo hu ndramira Ngindrai
ngara katohun, ara iro yau nima angelou pe itunam iya paingan mbulmara
Ngindrai.
5 Pwen angelou iwiri kohoi kolt pe iyki mwan iro pere tuntun iya aliy.
Pwen ihindrikiraniy iya kol pwan, pe kamit iro kamiriy, pe palan iro talon,
pe nunuwa kol iya.

Hu ndrah

6 Pwen pe hu angelou manandrtimou mepo humbultuwe hu ndrah
manandrtoyoh, ara hu mwaniyani hu para hu kara ndrah.
7 Angelou hamou imu tahu ira ndrah tan. Pwen mbulou indrut tehe
pat iyapolo mwan pe ndrai, ara huhulan huya pwan kol pwan. Pe hasai
nondriya matisai para kol pwan masih kene, ara isongut; pe hasai nondriya
matisai para hu kei masih kene hu songut; pe ndromndriu salau masih kene
hu songut topwei.
8 Angelou lumou tahu manandrtimou ara ira ndrah tan. Pe hapesah tehe
ngondron namandran sih mepo mwan iro yat aliy, ara Ngindrai ipiyaniy
iya ndras, pe ndras hasai nondriya matisai, ara irapaiwaniy irayah ndrai.
9 Pe hasai nondriya matisai tahu melit masih makunuwehu para ndras
ara hu mat, pe hasai nondriya matisai tahu ndroi para ndras ara ipwalngani
hu.
10 Pwen angelou timou tahu manandrtimou ara ira ndrah tan. Pe piriy
sih namandran iyos yang isa pwan; iro yat tehe sui sahin nganngganan iya,
pe iyos iyau yang iya nrita ndran handrang nondriya ndran matindrang ta
hu ndran pe hu ndramwiying.
11 Pe ngala piriy ara, ara Tunguyan. Pe ndran handrang nondriya ndran
matindrang ta hu ndran pe ndramwiying ara hurayah tunguyan. Pe hu
ndramat soyon huyin ndran ara, pe hu mat iya hu ndran ara, paratesah,
ndran ara ngahan.
12 Pwen angelou haamou tahu manandrtimou, ara ira ndrah tan, pe hasai
nondriya matisai para mwandrai, ara iya yohun. Pe hasai para matisai para
ngana walah, pe hasai para matisai tahu piriy, ara masih hulokuh. Pe hasai
nondriya matisai para lang ara kinileu pwi, pe ping tehen aliy yi.
13 Iro mwonen uro nimnim ndron, pe uhilingi manuwai hamou iro
woh ndrokolo yang, iwayeh namandran iya ipa, “Toimwahu! Toimwahu!
Toimwahu ndramat masih para kol pwan, paratesah, angelou matimou
hora ndron hu nakara ndrah tahu!”

9

1 Pwen angelou yimou ira ndrah tan, pe unime piriy sih iho yang pe iyos
isapwan kol pwan. Pe huiki ki iya kili piriy ara para kitipe papai para ngat
mbulun pwi.
2 Pe iro mwonen itipe ngat mbulun pwi, kosumwan ara mambuniyan iro
tunam aliy isa ngawan tehe kosumwono mwan namandran pe namandran
masih. Mwandrai pe yang ara ilokuh iya kosumwono mwan para ngat
mbulun pwi ara.
3 Pwen hu kosi huyau kosumwan husa ngawan ndrita kol pwan. Pe
Ngindrai kiniyki pwoke kinna kili hu tehe pwoke ta hu supwalngai para
kisikipiri hu ndramat para kol pwan.
4 Pe huiki nongan pwokeyan iya kili hu para mbuna hu kapwalngani
ndromndriu para kol pwan, ndre sehe melit salau pe hu kei. Hapeko hu
kosi andre hu kapwalngani hu ndramat mepo kinima Ngindrai kinto hu
kombuye hu pwi.
5 Pe Ngindrai kinpa hiyan para hu katingundruhu pwi, hapeko para hu
kosi kaiki nopwaran kiya kili hu ndramat kiho nondriya walah mayimah.
Ngandran hu hingorowei, ara tehe supwalngai hamou isikipiri sangi
ndramat hamou.
6 Kiro mwonen hu lang ara, hu ndramat andre hu katen sai para kamat,
hapeko andre hu kanlahiy pwi. Ndriya hu andre kinamili kimat, hapeko
kimat andre kiwop tahu.

7 Pe mwense hu kosi, ara tehe hu hos hu mwanye hu para pahun. Pe iye
ndrita payahu, ara hu kasapai mbusiy iyau kolt, pe hu mbulmarahu ara
tehe mbulmara hu ndramat.
8 Pe kompayahu ara tehe kompayahu pihin, pe yahahu ara tehe yaha
layon.
9 Pe winerehu ara melit handra tehe hayen iro aliy, pe ngasa kapenehu
ara tehe ngasa-ngasa karis iya polo hos soyo-soyon huro ngap iya harong
nakaya popahun.
10 Pe yihu, ara ma ndrakuwihu pe ngara kasikipiri ndramat tehe supwal-
ngai, pe pwoke iro kili hu para ndrakuwihu kiyki ngandran namandran iya
kiya kili hu ndramat nondriya walah mayimah.
11 Pe yihu ara ma king hamou iho mu tahu; yiy ara angelou para ngat
mbulun pwi, pe ngalan iya nongna kol Hipuruw ara Apatton, pe iya nongna
kol Krik ara Apolliyon (ngalan ara, ara ndramat para pwalngani).
12 Nopwaran hasap kinsa hapwen. Pe nopwaran lusap i andre kisarayah
kamulan.
13 Pwen angelou annomou ira ndrah tan, pe uhilingi yoholai isapwen
ndrosu* mahaapai para pere tuntun hu mbusiy iyau kolt, mepo iro
mbulmara Ngindrai.
14 Pe yoholai ara ipwai iya kili angelou annomou mepo iro mbultuwe
ndrah, ara ipa, “Atali hu angelou mahaamou mepo huwasi hu tora ndran
namandran Yuprates.”
15 Pwen hu angelou mahaamou mepo wasi hu para kirahihini lang pe
paramwandrai, pe walah, pe hayou, ara tali hu para hu katingundru hu
ndramat hasap para matisap ta ndramat.
16 Pe uhilingi ndromwoyahu ndramat para pahun, ara pulungat para
pwesih (200 million).
17 Pe unime hu hos pe hu ndramat para ngaplaniy iho nondriya taltan
to, ara toro: Pe hayen iro winerehu, ara laman, mwaron pe nonguwan tehe
sakai. Pe paya hu hos, ara mwensen tehe hu paya layon, pe iyau hu pohohu
ara mwan, kosumwan pe sakai.
18 Pe hu ndramat hapat para matipat, ara humat iya nopwaran mwom-
wan maporotisap, nopwaran para mwan pe kosumwan pe sakai mepo iyau
poho hu hos.
19 Pe pwoke tahu hos ara, ara iro hu poho hu, pe iro hu ndrakuwihu. Pe
ndrakuwihu, ara tehe hu mwat mepo mapayahu, pe huroiki ngandran.
20 Pe hu ndramat masih mepo hu kanmat kinna hu ngandran mwomwan
iye pwi, ara huro, hapeko hu kantapaiwani ndriya hu kinna hu melit
humbusiy iyau nimahu pwi. Pe hu kaningoh totohun iya kili hu payit,
pe hu nombungong humbusiy iyau kolt, pe siliwa, pe paras, pe pat, pe
hu nombungong humbusiy iyau kei, mepo hukonho nimnim, ndre konho
tahilong, ndre karikai pwi.
21 Pe hu kantapaiwani ndriya hu kinna hu kultuw tahu para tingundru
ndramat, pe hu paira ngah tahu, pe hu kultuw para pilah, pe hu kultuw
para pahana, ara pwi.

10

Angelou pe puk maiye mendreheh

1 Pwen unime angelou hamou pwokeyan iya i, iyau kol paingan yang isa
pwan. Pe kinsuluye yiy kinna kokom hasai tehe koyau, pe mwollou, ara iho

* **9:13:** *ndrosu* sese pere tuntun mahaasai ara, ara tehe ndrosuwa mbulmwakau mendreheh

ndrita payan, pe mbulmaran, ara tehe mwandrai, pe ndrikan malkai, ara tehe pahut mwan iro aliy.
2 Pe imbultuwe puk maiye sih mendreheh iro niman, pe puk ara, ara kinnite pwen. Pe iyki ndrikan mot, ara iro ndrita ndras, pe ndrikan kamou, ara iro ndrita pwan.
3 Pe iwayeh namandran iya, pe ngasa mbulukoyun, ara tehe layon hamou ngara kingondroh. Pe iro mwonen iwayeh, hu palan manandrtoyoh hutalon.
4 Pe iro mwonen hu palan manandrtoyoh hutalon ihipwen, pwen pakuratuluwi nongan, hapeko uhilingi mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang ipa, “Akulani nongan hu palan manandrtoyoh kanpwai, pe mbuna aratuluwiy kiya pwan.”
5 Pwen angelou mepo kunnime yiy iro tine ndrita ndras pe ndrita pwan, ara ihiri niman mot iya kol paingan yang.
6 Pe irandrangan iya ngala Ngindrai mepo andre kinto pe kinto, pe yiy mepo imangsani kol yang pe melit masih tora aliy, pe kol pwan pe melit masih toraliy, pe ndras pe melit masih tora aliy. Pe ipwai ipa, “Lang para Ngindrai kirolonge, ara pwen!
7 Hapeko kirahihini hu lang kiro mwonen angelou anandrtimou tahu manandrtimou nakira ndrah tan, ara nongan kokohon ta Ngindrai andre kirayah manan, tehe yiy kinpohowei kinna kili hu ndramiran hu para poya mbulyan mepo hu poropet.”
8 Pwen mbulukoyu ndramat mepo mamu uhilingi iwong isa kili yo iyau kol paingan yang, ara iwong porosih i, ipa, “Aya pe awiri puk maiye mendreheh itate nima angelou mepo ita tine ndrita ndras pe ndrita pwan.”
9 Pwen pe uya kili angelou ara pe usok yiy para kiyki puk maiye mendreheh ara kisa kili yo. Pe ipwai isa kili yo ipa, “Awiriy pe ainiy; andre kingahi ndriyam, hapeko kanan kiro pohom, ara andre kapan iya tehe kunan.”
10 Pwen uwiri puk maiye mendreheh iro nima angelou ara pe uiniy, pe kanan ara kapan iya tehe kunan iro poho, hapeko uiniy ihipwen, ingahi ndriyo.
11 Pwen ipwai isa kili yo ipa, “Apohowe nongan paiwe tehe poropet kata hu ndramat soyon, pe hu ndramat para hu kol namandran masih, pe hu ndramat para hu nongna kol handra-handra, pe hu king.”

11

Ndramat malmou ngara hilu kapwokeyani nongan

1 Pwen hamou iyki kei hamwat para tandrohonge tehe nes hamwat isa kili yo para karandrohongani melit, pe ipa, “Aya pe arandrohongani yumwa totohun namandran ta Ngindrai pe pere tuntun, pe andromwa hu ndramat para totohun hutora ara.
2 Hapeko mbuna arandrohongani kou namandran hira ngawan para yumwa totohun namandran, ara ataliy, paratesah, kaniykiy kinna ta hu Ndramira Lah mepo hu ndramira Yutah pwi. Pe andre hu kangastoro* kiro kol namandran haiyan, ara walah haangui pe luwoh.
3 Pe andre kurakinima hilu ndramiro malmou para kapwokeyani titiye to, pe andre hilu kasuluye hilu kiya koyau para koisirai, pe andre hilu kawong nongna poropet nondriya lang sopou, lungat pe anongui (1,260).”

* **11:2:** *kangastoro* pe nongan aro, ara ipa, andre hu kapwalnganiy

4 Pe hilu ara tehe kei holip malkou, pe tehe sui makakan malwoh, mepo
ita tine mbulmara Yapan para kol pwan.
5 Kapa hamou pakinohonou para kiyki ngandran kiya kili hilu, ara mwan
andre kiyau poho hilu pe kitimwi hu ndramat ngara kamwisnani hilu.
Pwen kapa hamou inamiliy para kiyki ngandran kiya kili hilu, ara iyau sai
tehen toro ko, pe andre kimat.
6 Pe hilu ndramat aro, ara pwoke ita kili hilu para kawari yang pe
mbulou andre kinndrut pwi kipoo hilkawong nongna poropet kihipwen.
Pe pwoke ita kili hilu para hilu karapaiwani hu ndran karayah ndrai, pe
kaiki nopwaran mwomwan handra-handra kiya kol pwan ken kiho ken
kiya namiliwa hilu.
7 Pwen, kiro mwonen hilu katiyani titiye tahilu kihipwen, pwen kan
puyap mepo isa paingan ngat mbulun pwi, ara andre kipopahun kiyasura
hilu, pe andre kiramwaitini pwoke ta hilu, pe kitingundru hilu.
8 Pwen nombuwe hilu andre kiye pwan sai para kol namandran mepo
hupandrohonge pe hupohowe ngala kol ara Sotom ndre Yisip†, kol naman-
dran mepo Yapan ta hilu hu rapaingi yiy iho aliy.
9 Pe kiro nondriya lang royoh pe sahin, hu ndramat hayah para hu
ndramat masih, hu ndramat hayah para kamai hawum-hawum, pe hayah
para nongna kol handra-handra, pe kol namandran masih hakol-hakol,
andre kanime nombuwe hilu pe kahambuwali hu para karoni nombuwe
hilu
10 Pe yihu ndramat para kol pwan andre kapwes pe kanamnam, pe karo
yuk hu yukyuk kiro kili hamou kiya kili hamou, paratesah, kanitingundru
hilu. Paratesah, hilu poropet malmou iye, ara hilu kaniyki ngandran kinna
kili hu ndramat para kol pwan.
11 Hapeko iya mulan para lang royoh pe sahin, ngoha Ngindrai para taleh
iya nondriya hilu, pe hilro tine iya ndrika hilu. Pe hu mepo hunime hilu,
ara hunoh turuwehu.
12 Pe hilu hilingi yoholai sahin namandran iyau kol paingan yang iyoh
iya kili hilu ipa, “Alkasa paingan iye.” Pe yihu para mwisnani hilu, ara hu
nime hilu hilya paingan kol paingan yang iho nondriya kokom hasai.
13 Pe iro mwonen paramwandrai ara, ara nunuw sahin namandran
irayah iro nondriya kol namandran ara, pe seu hawum nondriya hu seu
masongui, ara huhulan. Pe nondriya nunuw ara ko, hu ndramat manan-
drtipou humat, pe hu mepo huro mwalen ndron, ara hunoh turuwehu pe
huhuri ngala Ngindrai para kol paingan yang.
14 Nopwaran lusap kinsa pwen; pe nopwaran tisap, ara itapo isa pakeh.

Ndrah andrtoyoh

15 Pwen angelou andrtimou ira ndrah tan, pe hu para kol paingan yang,
ara huyoh namandran iya hupa,
“Kolo king para kol pwan, ara kinrayah kolo king ta Yapan torou pe ta
Kristus tan,
pe Yapan andre kiro king kinto pe kinto.”

16 Pe hu pohon lungui pe haamou hurompwan hu ndrohonoku pwanpwan
para king tahu iro mbulmara Ngindrai, ara hu tukuruhu huya pwan pe hu
totohun iya kili Ngindrai.
17 Pe hupa,
“O Yapan Ngindrai Namandran masih,

† **11:8:** *Sotom ndre Yisip* nongan ara, ara ipwandrohonge iyata hu ndramat mepo ngara hu kambusi
kultuw pwasin kiro kol malkol ara.

Wou mepo para mahapo, pe wou para koluw,
paratesah, wou anwiri pwoke tam namandran
pe ata king iya melit masih, yowu rawuloh isa tam.
18 Hu ndramat hu kanpwotisingi lohongahu pwi, ara ndrina hu ilokuh,
paratesah, ndrinalokuh tam kinsa.
Pe lang kinsa para tamwanye hu ndramat kanmat,
pe andre aiki kene hu ndramiram para poya mbulyam mepo hu poropet, pe hu ndramiram haiyan,
pe hu mepo huro pahandra nohowai tam—
hu ndramat mangalahu pe hu mepo ngalahu pwi,
pe lang para apwalngani hu mepo hu pwalngani kol pwan."
19 Pwen yumwa totohun namandran ta Ngindrai ara ite iro nondriya kol paingan yang, pe nondriya yumwa totohun namandran ara, ara unime kokou para tapaniu tan. Pe hu kamit huro kamiriy, pe ngasangasa hu melit, palan huro talon, pe nunuwa kol iya, pe mbulou indrut tehe hu pat sakai husa pwan.

12

Pihin pe mwat laman namandran

1 Pe kaipisa melit handra masih namandran isarayah iho kol paingan yang: pihin hamou isuluye yiy iyapolo mwandrai, pe iyapolo walah iro pahandra pwelekan, pe kasapai sih ta king iro payan, ara piriy songui pe luwoh huro aliy.

2 Pe pihin ara mapundriyan, pe irang namandran iya iro mwonen ihingotou para nakimwalahiy.

3 Pe kaipisa hapesah i isarayah iho kol paingan yang: mwat laman namandran*, pe payan ara manandrtoyoh, pe ndrosuwan ara masongui. Pe ndrita hu payan manandrtoyoh, ara hu kasapai ta king manandrtoyoh huro aliy.

4 Pe ndrakuwin ilokomuri hu piriy hasai nondriya matisai husa mawen yang pe hulon husa pwan kol pwan. Pe mwat laman namandran ara, ara iro tine mbulmara pihin mepo nakimwalahiy ara, para kindrimi norun kiro mwonen kimwalahiy.

5 Pe pihin ara imwalahiy iya ta norun hamou, pe yiy kamai. Pwen hulohi noru pihin ara iya paingan ndrohonoku pwanpwan ta king tan, iya ndrohonoku pwanpwan ta king Ngindrai. Pe mbunah kamai ara andre kirayah king, pe kimu kiyata hu ndraye ndramat masih para kol pwan, pe kipwokerehu masih kiya nes hayen.

6 Pe pihin ara, ara iwop iya kol ndrohoyin iya kol hakol mepo Ngindrai kinmwaniyani iro mwoimwoi para kiya kiro aliy. Pe andre kiro pahandra pwokere kiro kol ara nondriya hu lang sopou, lungat, pe annongui (1,260).

7 Pwen pahun irayah iro kol paingan yang. Angelou Mikayel iyasura hu angelou tan hupo pahun iya kili mwat laman namandran ara, pe mwat laman namandran iyasura hu angelou tan, ara hupo pahun imui.

8 Hapeko mwat laman namandran ara, ara pwokeyan pwi, pwen ndrohonokuhu para kol paingan yang, ara hutaliy.

9 Pwen hu angelou husoyau iya ta mwat laman namandran ara, iya pwan—mwat para ndrukoluw mepo hupohowe yiy payit pe Sinai, yiy mepo ipakarawani hu ndramat para kol pwan masih para hu kayos kaya pakut

* **12:3:** *mwat laman namandran* mwat laman namandran hupohowei, trekon; Eng: drangon

mwomwan. Pe husoyau iya tan iyapolo hu angelou tan huya pwan kol pwan.
10 Pwen uhilingi yoholai sahin namandran iyau kol paingan yang ipa,
“Mahapo ara sopwat ta Ngindrai pe pwoke pe kolo king mepo Ngindrai
itamu iyata ndramiran hu hutora aliy ara kinsa,
pe pwoke nopwaran ta Kristus tan.
Paratesah, Sinai mepo kisuhuhuri nali tou hu,
yiy mepo isuhuhuri hu iro mbulmara Ngindrai lang pe ping,
ara kansoyau kinna tan kinna pwan.
11 Pe hu ndramira Yapan hu kantamwaitini Sinai,
iya pwoke para ndreye Noru Sipsip,
pe iya nongan para titiye tahu;
nerehu kinna mwoiwa hu
para hu kamat, ara pwi.
12 Pwen tehen tora ko wawu tora kol paingan yang, ara akapwes,
pe wawu mepo tora aliy!
Hapeko toimwa hu para kol pwan pe ndras,
paratesah, sinai kinsa pwan kili wawu!
Pe ndrinan kinlokuh namandran iya,
paratesah, ipahasaniy tehe lengen, ara mulai o.”
13 Pe iro mwonen mwat laman namandran ara inimei tehe kansoyau kinna tan kinna kol pwan, pwen iro marani pihin mepo kinmwalahiy kinna ata mbunah kamai.
14 Pe pihin ara, ara Ngindrai kiniyki kapene manuwai hamou namandran malpai kinna kili yiy, pwen pe andre kiwoh kiya kol mepo kinmwoimwoi pwen atan ita nondriya kol ndrohoyin. Pe andre kiro pahandra pwokere nondriya hayou royoh pe sahin, para kiro mawen kili mwat.
15 Pwen mwat laman namandran ara imwali ndran tehe non iyau pohon para kisumuluwani pihin ara pe kimat.
16 Hapeko kol pwan isopwat pihin ara, pwen pe pwan iramburing pe ite pe imwiy ndran mepo mwat laman namandran imwaliy iyau pohon.
17 Pe mwat laman namandran ara, ara indrangis ta pihin ara. Pwen iya pe pakipopahun kiya polo norun hu—mepo hupwotisingi hu nongan para pwahanou ta Ngindrai, pe hupwotisingi titiye ta Yesu.

13

Kan puyap iyau ndras isa ngawan

1 Pe mwat laman namandran ara, ara isa pe iro tine poho leng. Pe unime kan puyap hamou iyau ndras isa ngawan. Ndrosuwan masongui, pe payan manandrtoyoh, pe hu kasapai masongui huro ndrita hu ndrosuwan masongui, pe iro ndrita payan sih-sih, ara kantatuluwi hu nongan huro aliy para kipwasisiman anna Ngindrai.
2 Pe kan puyap unimei ara, ara mwensen tehe ngawu hamou namandran,* hapeko ndrikan, ara tehe ndrika kan peya, pe pohon tehe poho layon hamou. Mwat laman namandran ara, ara kiniyki pwoke tan, pe ndrohonoku pwanpwan ta king tan, pe pwoke nopwaran namandran kinna kili yiy.
3 Pe paya kan puyap sih ara neken iniy tehe kanitingundrun, hapeko neken ara, ara kinhiwin pwen. Pe hu ndramat masih para kol pwan ara hu lolohonge ndrit pe huho ndruwa kan puyap ara.

* **13:2:** “ngawu hamou namandran” Eng; leopard

4 Pe hu ndramat hu totohun iya kili mwat laman namandran ara,
paratesah, kiniyki pwoke nopwaran kinna kili kan puyap ara. Pe hu
totohun i iya kili kan puyap namandran ara, pe hupa, “Hiyeh tehe kan
puyap ara? Pe hiyeh ilahiy para kipopahun kiya sura yiy?”
5 Pe Ngindrai ipa hiyan iya kili kan puyap para kiwiri pwoke para kiro
sikiye yiy kiya hu nongan, pe kiro wong hu nongnan para kipwasisiman
anna Ngindrai, pe kiro hinonou pwoke nopwaran tan kiho nondriya hu
walah haangui pe luwoh.
6 Pwen itipe pohon para kipwasisiman anna Ngindrai, pe kitten annan,
pe kipwasisiman kiya kolo Ngindrai haiyan pe hu mepo ngara koro sura
yiy koro kol paingan yang.
7 Mwat laman namandran ara, ara iyki pwoke para kipopahun kiya kili
hu ndramira Ngindrai haiyan, pe kiramwaitini hu. Pe pwoke nopwaran
kinna kili yiy para kiro mu kiya kili hu kamai hawum-hawum, hu ndramat,
pe hu nongna kol, pe kol namandran masih.
8 Pe hu ndramat masih kene para kol pwan andre katotohun kiya
kili kan puyap ara—hu masih mepo ngalahu kanratuluwiy ma kol pwan
kanmangsaniy kintayah mapu kinto puk para taleh pwi—puk para taleh ta
Noru Sipsip mepo hu kanitingundrun.

9 Yiy mepo mandraingan, ara kihilingi nongan iye.
10 Kapa Ngindrai kirakinima hamou para kaiki yiy kiya nondriya kou,
ara andre kaiki yiy kiya nondriya kou.
Pe kapa kirakinima hamou para katingundrun kiya semela pahun niwen
pe kimat,
ara andre katingundrun kiya semela pahun.
Pwen tora ko hu ndramat haiyan, ara hu koro pwoke pe kapwotisingi
lohongahu ndrisiyon.

Kan puyap iyau kol pwan isa ngawan

11 Pwen unime kan puyap hamou i, iro pwan isa ngawan. Pe ma
ndrosuwan malwoh iro payan tehe noru sipsip hamou, hapeko iwong tehe
mwat laman namandran hamou.
12 Pe kan puyap ara iwiri noku kan puyap para mamu, pe inohonou hu
pwoke nopwaran masih atan. Pe irakekeyani hu ndramat para kol pwan
para katotohun kiyata kan puyap para mamu, mepo neken ini yiy para
kimat ara, ara ihiwin.
13 Pe ipaltani hu ndraikiya kaipisa pwoke namandran handra-handra, pe
imbusi mwan i iyau kol paingan yang isa kol pwan mbulmara hu ndramat
masih.
14 Pwen mwat laman ara iyki pwoke iya kili kan puyap para mulan para
kimbusi ndraikiya pwoke para hiyan ta kan puyap para mamu, paratesah,
iyau hu kaipisa pwoke ara, pe ipakarawani hu ndramat para kol pwan.
Pe kan puyap para mulan ara, ara ipwandrandrahani nongan iya kili hu
para hu kambusi nombungong sih para hu kahaiyani kan puyap mepo
kanitingundrun iya semela pahun hapeko isa mwalen paiwe.
15 Pe mwat laman ara iyki pwoke iya kili yiy para kihili ngohan para taleh
kiya kili kerewek ta kan para mamu ara. Pwen pe kerewek ara ilahiy para
kiwong pe kipwatisingi nongan tehe hiyeh kintotohun kinna ta kerewek
pwi andre katingundrun kimat.
16 Pe irakekeyani hu ndramat masih, yihu mangalahu pe ngalahu pwi, hu
ndramat menmenahu soyon pe hu ndroisiy, hu mepo huro mwoimwoi pe
hu para pwandrendres, para hu kawiri kinima melit handra kiro nima hu
mot ndre kiro kombuye hu.

17 Pwen kinlahi hamou kisousou ndre kipo pehei pwi, kipoo kinima
kan puyap ara kiro kili yiy. Pe kinima kan puyap ara, ara ngalan ndre
ndromndrom para ngalan.
18 Pe iye iwong iya lohongai waison. Kapa ndramat hamou lohongan
kileu, pwen kikahi ndromndrom ta kan puyap ara. Paratesah, ndromn-
drom ara, ara ndromndrom ta ndramat hamou. Ndromndrom ara, ara
annongat, annongui, pe annoh (666).

14

Noru Sipsip iya polo yowen hu

1 Pwen moro pakiya pwi, unime Noru Sipsip isoho mbulmoro, pe iro tine
Ngondron Sayon, pe hu ndramat mapusangat, mapuhaangui, pe mahaapou
(144,000), ara huro sura yiy, pe ngalan pe ngala Taman kantatuluwiy iho
kombuye hu.
2 Pe uhilingi ngasa yoholai sahin iyau kol paingan yang, ara tehe ngasa
hu ndran huro tah, pe tehe palan sahin italon. Ngasan uhilingiy, ara tehe
hu ndramat para taya kuwah hurota kuwah.
3 Pe hu powaliy iya waliy sahin howen iya mbulmara yiy mepo irompwan
ndrohonoku pwanpwan ta king, pe mbulmara hu kan mwalen mahaamou,
pe hu pohon lungui pe haamou. Pe hamou kinlahi kiwiri hinonou para
waliy ara pwi, hu ndramat mapusangat, mapuhaangui, pe mahaapou
(144,000) opu, mepo Ngindrai kinsopwat hu mwalinga hu ndramat masih,
yihu ara ko hu pahasani wali.
4 Hu ndramat aro, ara hu mepo kanmatin kinna polo hu pihin pwi,
paratesah, hu haiyani hu huro mwonen. Pe huro ndruwa Noru Sipsip hape
aleheh iya aliy. Ngindrai kintakonihi hu pwen huro mwalinga hu ndramat
masih para kol pwan, pe iyki hu tehe yukyuk imu iya kili Ngindrai pe Noru
Sipsip.
5 Pe pwasoyou kinto poho hu pwi, huro mwonen opu.

Hu angelou matimou

6 Pwen unime angelou hamou i ihowoh paingan yang, pe nongan haiyan
andre kinto pe kinto iro kili yiy para kipohowei kiya kili hu ndramat masih
topo kol pwan—pe iya kol namandran masih, hu kamai hawum-hawum, pe
hu nongna kol handra-handra, pe hu ndramat.
7 Iwayeh sahin namandran iya ipa, “Akanoh ta Ngindrai pe akahari
ngalan, paratesah, lengen para tamwanye kinsa. Pe akatotohun kiya kili
yiy mepo imangsani hu kol paingan yang, kol pwan, pe ndras pe hu ndran
ndrakoyou.”
8 Pe angelou hamou i iro ndruwan ipa, “Kinyos! Kol namandran Papilon
kinyos, mepo imbusi hu ndraye ndramat masih para huyin wain tunguyan
pe lohongahu kimeu, pe hu ndramat huro ndruwa hu kultuwayin para
pilah.”
9 Pwen angelou hamou i mepo iho ndruwa hilu iwayeh namandran iya,
ipa, “Kapa hamou kitotohun kiya ta kan namandran pe kerewek tan, pe
kiwiri kiniman kiro kombuyen ndre niman,
10 ara andre kiwiri ndrinalokuh namandran ta Ngindrai pe andre kiro
nondriya ngandran para mwan ngandrahan namandran ma pat sakai kiro
mbulmara hu angelou haiyan pe mbulamara Noru Sipsip.
11 Pe kosumwono ngandran tahu ara iro kotulau, pe andre kinto pe kinto.
Pe yihu mepo huwiri kinima kan puyap pe hu totohun iyatan pe kerewek

tan, ara andre hu kaningoh para koro nondriya ngandran lang ndre ping pwi.”
12 Pe kiro mwonen hu melit aro karayah, ara hu ndramat haiyan ta
Ngindrai hu koro tine pwokeyan, hu ndramat mepo hu ngara koho ndruwa
hu nongan para pwahanou tan pe hu pwotisingi lohonga hu manau iya kili
Yesu.
13 Pwen uhilingi yoholai sahin iyau kol paingan yang ipa, “Aratuluwiy:
‘Kiro mahapo kiya, hu mepo huho ndruwa Yapan pe humat, ara andre
Ngindrai kitoholi hu.’ ”
Pe Mwoiwan Haiyan ipa, “Ehe, andre hu kangoh kiya mbuliyahu,
paratesah, hu melit humbusiy, ara Ngindrai andre kiyki kene hu.”

Lenge poya anandrinai iman para kol pwan

14 Pwen unime kokom hasai pallen isoho mbulmoro, pe hamou tehe
“Noru Ndramat,” ara iro mipwan ndrita kokom ara, pe kasapai kolt, ara
iro ndrita payan, pe semen kowen hapai maran iya, ara iro niman.
15 Pe angelou hamou i isa ngawan yumwa totohun namandran ita kol
paingan yang, pe iwayeh iya namandran iya, iya kili yiy mepo iro mipwan
kokom ara ipa, “Awiri semelam kowen ara pe asondrih anandrinai, pe lang
para poya anandrinai, ara kinsa. Paratesah, anandrinai para kol pwan, ara
kinniman.”
16 Pwen yiy mepo iro pwan ndrita kokom, ara iwiri semelan kowen pe
isondriti anandrinai iman para kol pwan, pe imbultani hu.
17 Pwen angelou hamou i isa ngawan yumwa totohun namandran para
kol paingan yang, pe semen kowen hapai maran iya, ara iro kili yiy i.
18 Pwen tehen aliy o angelou hamou i iyau pere tuntun isa ngawan, yiy
ngara kiro sokoyou mwan. Pwen iyoh iya kili angelou mepo imbultuwe
semen kowen maran iya ara iwong nongan pwandritiye ipa, “Ambultuwe
semelam pe asondriti hu kopwa hu wain para kol pwan, paratesah, hu wain
ara hu kanniman.”
19 Pwen angelou ara iwiri semelan kowen ara, pe isondriti hu mbuwa
wain para kol pwan pe ipiyani hu huya ndrohonoku haliya wain naman-
dran para ndrinalokuh ta Ngindrai.
20 Pe angelou ta Ngindrai ingastoro iya ndrita hu iro ngawan para kol
namandran, pe ndrai irah iyau ndrohonoku haliya wain, ara ipet ipoo iya
manne hayen mepo ngara kiro poho hos, pe iramburuhi pwan ndrohongan
iya manne kilomita tingat.

15

*Hu angelou manandrtimou iyapolo hu ngandran mwomwan manandr-
toyoh*

1 Pwen unime ndraikiya kaipisa melit handra namandran pe mwayih iya
iro kol paingan yang: Hu angelou manandrtimou hu mbultuwe hipwen
para hu nopwaran mwomwan manandrtoyoh. Paratesah, hu nopwaran
manandrtoyoh kisayau, pwen andre ndrinalokuh ta Ngindrai kihipwen.
2 Pe unime ndras kamarai sulyaniy iyapolo mwan, pe hu mepo pwoke
tahu kintamwaitini kan namandran pe huramwaitini kerewek tan, pe
huramwaitini kiniman, ara huro tine ngilse ndras pe humbultuwe kuwah
mepo Ngindrai kiniykiy kinna kili hu.
3 Pe hu powaliy iya waliya Mose, ndramat para poya mbulya Ngindrai,
pe waliy ata Noru Sipsip ipa:
“Namandran pe mwayih iya ara mbulyam,

Yapan Ngindrai Pwokeyan Masih.
Kultuwayim imwonen pe hu sayam ara ndrokonan,
King ta hu ndraye ndramat masih.
4 O Yapan, hiyeh andre kinnoh tam pwi,
pe andre kinhiri ngalam pwi?
Paratesah, wou opu ara haiyan.
Hu kol namandran masih andre kasa
pe katotohun kiro mbulmaram,
Paratesah, hu kultuwayim imwonen, ara anpwainganiy."

5 Pe iya mulan para melit aro, unime yumwa totohun namandran mepo yopai para Titiye para Tapaniu, ara ite iro kol paingan yang.
6 Pe hu angelou manandrtimou ara huyau yumwa totohun namandran ara husa ngawan iyapolo hu nopwaran mwomwan manandrtoyoh. Hu kansuluye hu iya koyau howen pe pipiryan, pe huwasi hu kondrei kolt irakayani hu winerehu.
7 Pwen hamou ta hu kan mahaamou mwalen ara, ara iyki pwelekei kolt manandrtoyoh ipep iya ndrinalokuh ta Ngindrai, mepo andre kiro mwalen kinto pe kinto, iya kili hu angelou manandrtimou.
8 Pe yumwa totohun namandran ara ipep iya kosumwono nganngana Ngindrai pipiryan pe pwoke tan, pe hamou kinlahi para kiya nondriya yumwa totohun namandran ara pwi, kipoo hu nopwaran mwomwan manandrtoyoh ta hu angelou manandrtimou, ara kihipwen.

16

Pwelekei manandrtoyoh para ndrinalokuh ta Ngindrai

1 Pwen uhilingi yoholai iyau yumwa totohun namandran ara ipwai iya kili hu angelou manandrtimou ara ipa, "Akaya pe akatilingi ndrinalokuh ta Ngindrai ita hu pwelekei manandrtoyoh ara kiya kol pwan."
2 Pwen angelou hamou imu tahu, ara iya pe itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya ndrita pwan, pe neken pwalan masih pe ngandran para neken namandran ilopwa hu ndramat mepo kinima kan puyap namandran iro kili hu pe hu mepo hu totohun iya kili nombungong tan.
3 Pwen angelou lumou, ara itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya ndrita ndras, pe ndras irapaiwaniy irayah ndrai tehe ndreye ndramat hamou kinmat, pe hu kan mwalen masih para nondriya ndras hu mat.
4 Pwen angelou timou, ara itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya ndrita hu ndran pe ndramwiying para ndran, pe hurayah ndrai.
5 Pe uhilingi angelou mepo ngara kiro sokoyou hu ndran ipa:
"Hu tamwanye tam iya hu melit aripo, ara imwonen.
Wou mepo para mamu pe para mahapo, mepo Wou Haiyan,
paratesah, antamwanye hiyan,
6 pe ndreye ndramiram hu haiyan pe hu poropet, ara ita ndritahu ndramat mwomwan,
pe anhang hu ndrai para hu kayin tehe korahu, paratesah, hu tingundruhu."

7 Pe uhilingi mbulukoyu hamou iyau pere tuntun ipwai ipa,
"Ehe Yapan Ngindrai Pwokeyan iya,
hu tamwanye tam ara ndrokonan pe imwonen."

8 Pwen angelou haamou, ara itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya
ndrita mwandrai, pe pwoke iya kili mwandrai para kitimwihu hu ndramat
iyapolo mwan.
9 Pe ngandrahan pwokeyan iya irahakulihu, pe hupwasimiri ngala
Ngindrai, mepo yiy ndroiyi pwoke iya hu nopwaran mwomwan aro,
hapeko mbuwali hu para hu karapaiwani ndriyahu pe kahari ngalan.
10 Pwen angelou yimou itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya
ndrohonoku pwanpwan ta king ta kan puyap, pe kolo king tan ara lokuhan
iramburuhiy. Pwen hu ndramat huwiri ngandran namandran iya, pe
huyantani hu kalamehu.
11 Pe huten ana Ngindrai para kol paingan yang, paratesah, iya neken pe
ngandran tahu, hapeko mbuwali hu para hu karapaiwani ndriya hu kiya
kultuw mwomwan tahu, ara pwi.
12 Pwen angelou annomou itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya
ndrita ndran namandran Yuprates, pe ndran para aliy isapak, para
kiramwanyani saya hu king para kup andre kimwonen.
13 Pwen unime payit matimou mwensehu tehe ndret, hamou isa ngawan
poho mwat laman namandran, pe hamou isa ngawan poho kan puyap, pe
hamou isa ngawan poho poropet pwasoyou.
14 Pe hu payit pwassin ta sinai ara, ara hu mbusi hu ndraikiya kaipisa
pwoke, pe huya kili hu king para kol pwan masih, para kambultani hu para
pahun kiyapolo Ngindrai Pwokeyan iya, kiro nondriya lang namandran.

15 “Akahilingiy, yo andre kusa tehe ndramat hamou para pahana!
Ngindrai andre kitoholi yiy mepo ita poyoi makoiwen, pwen andre kinto
mwaheh pwi, pe kinmasi tehe mwayen pwi, ara pwi.”

16 Pe hu rawure hu king huyawule huya kol para Hipuruw, mepo
hupohowe ngalan Armaketon.
17 Pwen angelou anandrtimou itilingi pwelekei tan para ndrinalokuh iya
yang, pe yoholai sahin namandran iyau yumwa totohun namandran iyau te
ndrohonoku pwanpwan ta king para kol paingan yang, ipa, “Kinhipwen!”
18 Pwen hu kamit ara huro kamiriy, pe hu ngasa-ngasa hu melit huropo
iya, pe hu palan huro talon, pe nunuw sahin irayah. Nunuw sahin
namandran tehen tora, ara kinho tayah pwi ko iro mwonen ndramat irayah
iro kol pwan, ipoo isa matnen.
19 Pwen kol namandran mangalan, ara iramburing iya matisai, pe hu
kol namandran para hu kol namandran masih, ara huya pwalngengei.
Pe Ngindrai koyun kinmayit kol Papilon mangalan, ara pwi, pe ihang yiy
pweniu ipep iya wain para ndrinalokuh namandran tan.
20 Pe iro mwonen nunuw irayah, pwen hu mbuson masih ara hutan huya
mawen, pe hu ngondron masih humun omwaihei.
21 Pe mbulou namandran iya indrut tehe hu pat hulon, pe nopwara hu pat
ara, ara kilo yimingui, pe hu pat sih-sih ara huyos huyau paingan yang husa
ndrita hu ndramat. Hu ndramat ara, ara huten ana Ngindrai iya mwomwan
para mbulou pat, paratesah, mwomwan ara ipwalngani hu.

17

Pihin pe kan puyap namandran

1 Pwen angelou hamou ta hu angelou manandrtimou mepo hu mbul-
tuwe pwelekei manandrtoyoh, ara isa pe ipwai isa kili yo ipa, “Asa, pe

nakupwaingani kora pihin para ndroiyi pilah mepo imira mipwan ndrita hu ndran soyon.
2 Yihu king para kol pwan hu popilah iya sura pihin ara, pe hu ndramat masih para kol pwan ara hu popilah iya sura yiy i, pe huyin wain para hu kultuwayi pilah tan."

3 Pwen Mwoiwan Haiyan isa ndrito pe angelou ara isap yo iya nondriya kol ndrohoyin sih. Pe uro ariya pe unime pihin hamou iro mipwan ndrita kan puyap hamou laman, pe mandrakuyun ara nongan para pwasisiman iramburuhiy. Pe hu paya pihin ara manandrtoyoh pe hu ndrosuwan masongui.
4 Pihin ara kinsuluye yiy kinna koyau anandritan pe laman, pe hu nowi yiy iya kolt ma nganan, pe hu pat lahayan pe hu sowiy. Pe imbultuwe pweniu kolt sih iro niman, pe pweniu ara ipep iya hu pakut mwomwan pwassin masih, pe hu pakut mwomwan handra-handra para hu pilah tan.
5 Pe ndroiyi nongan kokohon kantatuluwiy iro kombuyen, ara ipa toro:

PAPILON KOL PWOKEYAN MASIH
NDROHONOKU KULTUW PARA HU PILAH
PE NDROHONOKU HU KULTUW PWALAN MASIH PARA KOL PWAN
MASIH.

6 Pe unimei tehe pihin ara iymwi ndreye hu ndramat haiyan ta Ngindrai, pe imbui iya ndreye hu, ndreye hu mepo hu tiyani titiye ta Yesu. Pe iro mwonen unime yiy, ara lohongo indrap namandran iya.

7 Pwen angelou ipwai isa kili yo ipa, "Paratapeh wou alohonge ndrit? Andre kutiyani ndroiyi nongan kokohon satam, ta pihin pe ta kan puyap mepo ita ngaplaniy, mepo hu payan manandrtoyoh pe hu ndrosuwan masongui.
8 Pe kan puyap namandran mepo annimei, ara mamumu iro, pe mahapo kinto pwi, pe andre kisa ngawan Ngat Mbulun Pwi, pe Ngindrai andre kipwalngani yiy. Pe hu ndramat para kol pwan mepo ngalahu kantatuluwiy kinto nondriya puk para taleh pwi, mepo mapu kanmangsani kol pwan, ara andre hu kalohonge ndrit kiro mwonen hu kanime kan puyap ara. Paratesah, yiy mamu iro, pe mahapo kinto pwi, hapeko kiyamulan andre kisa yi.

9 Ndramat mepo lohongan waison opu, ara andre lohongan kileu kiya melit iye. Hu paya kan puyap manandrtimou ara hu parangondron manandrtoyoh mepo pihin ara impwan ngondron manandrtoyoh ara kene.
10 Pe hu paya kan puyap manandrtimou ara, ara ipwaingani hu king manandrtimou i. Hu king mayimou ara hu kanyos, pe hamou iripo, pe hamou ara mapu kinsa. Hapeko kapa kisa, ara andre kinto ndrangan niwen pwi.
11 Pe kan puyap mamu iro, pe mahapo kinto pwi, yiy, ara king androlmou. Yiy, ara para sura hu king manandrtimou ara, pe andre kapwalngani yiy.

12 Hu ndrosuwan masongui mepo annimei ara ipwaingani hu king masongui mepo andre hu karayah kolo king hakol, pe hu kantayah mapu. Hapeko andre hu kawiri pwoke nopwaran tehe hu king kiho nondriya paramwandrai sih opu, kiyapolo kan puyap ara.
13 Hu king ara, ara lohongahu handra ko, pe andre hu kaiki pwoke pe pwoke nopwaran kiya kili kan puyap.
14 Pe andre hu kapopahun kiya polo Noru Sipsip, hapeko Noru Sipsip andre kiramwaitini hu, paratesah, Yiy ara Yapane hu yapan masih, pe King ta hu king masih—yihu mepo huropolo yiy, ara hu mepo iyoh hu, pe irakinimahu pe hu mepo hupwotisingi lohongahu ndrisiyon iyatan."

15 Pwen angelou ara ipwai isa kili yo, ipa, “Hu ndran mepo annimei, mepo
pihin para pilah impwan ndrita hu, ara hu ndramat, pe hu kamai hawum-
hawum, hu kol namandran masih, pe hu nongna kol handra-handra.
16 Pe kan puyap ara, pe hu ndrosu masongui mepo annimei ara andre hu
kahingasi pihin para pilah ara. Pe andre hu kawiri menmenan topwei, pe
hu katali yiy kiro mwaheh opu. Pe andre hu kaini sangin, pe katimwi yiy
kiya mwan.
17 Paratesah, Ngindrai kiniykiy lohongai kinna ndriyahu para hu kap-
waingani lohongan handra ko kirayah, pe hu kapa hiyan pe hu kaiki pwoke
tahu kiya kili kan puyap ara, para kiro mu tehe king, kipoo hu nongna
Ngindrai kasaha manan.
18 Pe pihin mepo annimei, ara kol namandran pwokeyan masih mepo
iromu tehe king, ta hu king masih para kol pwan.”

18

Kol Papilon iyos iya mwomwan

1 Iya mulan unime angelou hamou i iyau kol paingan yang isa pwan. Pe
yiy mapwoke nopwaran namandran iya iro kili yiy, pe nganngnanan ara
ilengani kol pwan.
2 Pe iwayeh sahin namandran iya, ipa,
“Kinyos! Kol namandran Papilon kinyos!
Yiy irayah seu hawum ta hu payit,
pe ndrohonoku hu payit pwassin masih,
pe ndrohonoku hu norukan kolsahu mwomwan masih,
pe ndrohonoku hu kan puyap kolsahu mwomwan masih.
3 Paratesah, hu kol namandran masih, ara huyin wain tunguyan pe
lohongahu imeu,
pe huro ndruwa hu kultuwayen para pilah.
Pe hu king para kol pwan hu popilah iya sura yiy,
pe hu ndramat para popehei para kol pwan, ara menmenahu iya soyo-
soyon, ara iyau hu melit lahayan atan.”
4 Pwen uhilingi yoholai sahin iyau kol paingan yang ipa,
“Wawu ndramiro, akasa mawen kol namandran ara,
pwen pe andre wawu konto nondriya hu pakut mwomwan tan pwi,
pe hu nopwaran mwomwan masih atan, ara andre akankuniy pwi;
5 paratesah, hu pakut mwomwan tan ara mambuniyan iya paingan kol
paingan yang,
pe Ngindrai ilohongani hu kultuw pwassin tan masih.
6 Pwen tesah imbusiy, ara akapo soiwin kimui tehen aliy kiya kili yiy;
pe akapo suran maporolusap kimui kiya kili yiy, iya tesah kinmbusiy.
Akasuluyani wain kiya pweniu tan, ara akapo suran maporolusap kiya
tunguyan.
7 Yiy impwan ndrita hu melit lahayan atan, pe ihari ngalan
pe isikiye yiy mbukenan, ipa,
‘Yo urupompwan tehe kwin, pe yo pihinau hamou pwi,
pe andre kuntang pwi.’
Pwen akaiki ngandran namandran pe ndriyang kiya kili yiy.
8 Pwen tehen tora ko, nondriya lang sih, kimat, pe ndriyang, pe song, hu
nopwaran mwomwan tan masih, ara andre kahali yiy.
Pe andre kisongut kiya mwan,
paratesah, Yapan Ngindrai ara pwoke ita kili yiy pe iyki yiy iya
nongan.”

9 Pe kiro mwonen hu king para kol pwan mepo hupopilah iya sura yiy
pe hupo hu melit lahayan tan, hu kanime kiro songut pe kosumwonon
kirotunam, pwen andre hu karangsi yiy.
10 Pe andre hu kanoh kiya ngandran iro hingorowei, pwen andre hu koro
tine mawen o, pe hu karang hu kapa,
"Toimwam! Toimwam, O kol namandran pwokeyan masih!
O Papilon, kol namandran pwokeyan!
Paratesah, nondriya paramwandrai sih opu akuni koram!"
11 Hu ndramat para popehei para kol pwan, ara andre hu karangsi yiy,
paratesah, hamou tahu andre kinsou hu kennahu kiro kili yiy. ara pwi —
12 hu kennahu tehe kolt, siliwa, hu pat ma nosahu pe sowiy; koyau
mwayih lahayan, anandritan, pe silik pe koyau laman; pe kei ngonohon
handra-handra, hu nombungong handra-handra humbusi hu iyau yaha
elepen ipori, hu kei kenen namandran, paras, haiyen pe pat totolwan;
13 pe hu kennahu sinamon, pe koiyo, pe melit ngonohon layin, ndraikei
ngonohon layin, pe melit ngonohon layin para kaikiy tehe yukyuk, wain pe
ndraikei holip, palawa pe wit, hu kan para hang-hang pe sipsip, hu hos, pe
hu karis; pe hu ndramat mepo ngara kapo pehei kiya tahu tehe hu ndramat
para pwandrendres.
14 Pe andre hu kapa,
"Hu melit hiyan masih anamiliy, ara kinna mawen kili wou.
Hu menmenam soyon, pe melit hiyan lahayan, ara kintan kili wou, pe andre
ankahiy pwi."
15 Hu ndramat para popehei mepo hu pehei iya hu melit aro, pe hupo
menmenahu soyon iyau aliy, ara huro tine mawen, pe hunoh iya kora
mwomwan tan. Pe andre hu karang mali hu, pe karang tisingihu
16 pe hupa,
"O toimwam! Toimwam, kol namandran pwokeyan,
asuluye wou iya koyau lahayan, anandritan pe laman,
pe ngana koiwem lahayan iya iyapolo pipirya kolt, iyapolo hu pat
lahayan pe iyapolo hu sowiy!
17 Pe iho nondriya paramwandrai sih opu, hu melit soyo-soyon lahayan
masih, ara hu kanna pwalngengei!"
Hu ndramat masih para ngaplani ndroi para ndras, pe hu masih mepo
ngara kahis ndroi, hu ndramat para mbulen para ndroi, pe hu masih mepo
hu ngara kawiri hiyan tahu kiyau ndras, ara andre hu koro tine mawen.
18 Pwen kiro mwonen hu kanime kosumwonon kirotunam, pwen andre
hu kapa, "Hakol kol namandran tehe kol namandran pwokeyan iye, ndre
pwi?"
19 Pwen andre hu karahun kohu pwan kiya ndrita payahu, para kipwain-
gani koisirai tahu, pe andre hu karang pe kamangaliye pe hu kapa,
"O toimwam! Toimwam, kol namandran pwokeyan,
hu masih mepo hu mbukena hu ndroi para ndras,
ara menmenahu hu iya soyon iyau hu menmenan soyon!
Paratesah, nondriya paramwandrai sih o, kinna pwalngengei!"
20 Pwen wawu para kol paingan yang, ara akapwes!
Pe wawu ndramat haiyan ta Ngindrai pe wawu aposel pe wawu
poropet!
Paratesah, tesah imbusiy isa kili wawu, ara Ngindrai kiniyki koran.
21 Pwen angelou hamou pwokeyan isoli pat sih namandran iya tehe pat
para raluluwi wit, pe ipiyaniy iya nondriya ndras, pe ipa,
"Kiyapolo ndrangsai

kol namandran pwokeyan Papilon ara andre kapiyaniy kiya pwan,
pe andre kanlahiy para kakahiy pwi masih.
22 Pe ngasa kuwah pe hu ndramat para taya hu ndramiy, hu ndramat para
haliya hu pwenou pe hu para haliya ndrah
andre kanhilingi ngasa hu kiro kili wou paiwe pwi.
Pe hu ndramat para poya mbulen handra-handra,
ara andre kankahi hu konto kili wou paiwe pwi.
Pe ngasa pat namandran iya para raluluwi wit,
ara andre kanhilingiy kinto kili wou paiwe pwi.
23 Pe ngana sui sahin,
andre kiniyat kili wou paiwe pwi,
pe mbulu koyu pwesai para yesou ta kamai pe pihin,
ara andre kanhilingiy kinto kili wou paiwe pwi.
Pe hu ndramat para popehei ara hu ndramat mangalahu para kol pwan.
Pe iya kultuw para tayakau tam, apakarawani hu kol namandran
masih.
24 Hu poropet pe hu ndramat haiyan ta Ngindrai, pe hu masih mepo
kanitingundruhu huro kol pwan, ara ndreyehu ita ndritam.”

19

Kol Papilon iya mwomwan pe hu ndramat hupwes

1 Pe iyamulan, uhilingi nguluwa hapesah namandran tehe mbulukoyu hu
ndramat soyo-soyon iya, hupowaliy iyau kol paingan yang huro pa,
“Haleluyah!
Sopwat para kiwiri hu ndramat kamui, pe kahari ngalan pe pwoke ara
ata Ngindrai torou!
2 Hu kultuw para tamwanye tan ara ndrokonan pe imwonen,
pe kiniyki kora pihin para ndrokotina pilah,
mepo ipwalngani kol pwan iya hu pilah tan,
paratesah, ndreye hu ndramat para poya mbulya Ngindrai, ara ita ndritan.”
3 Pe huwayeh paiwe yi hupa,
“Haleluyah!
Kosumwonon itunam iya paingan ara andre kinto pe kinto.”

4 Pwen hu pohon lungui pe haamou, iyapolo hu kan mahaamou mwalen,
ara hu tukuruhu huya pwan pe hu totohun iya kili Ngindrai mepo itamp-
wan ndrohonoku pwanpwan ta king, pe hupa, “Ndrokonan, Haleluyah!”
5 Pwen mbulukoyu hamou iyau ndrohonoku pwanpwan ta king ipa,
“Kahari Ngindrai torou,
wawu masih para poya mbulyan,
wawu mepo tora pahandra nohowai tan,
pe wawu mangala wawu, pe wawu ngala wawu pwi!”

6 Pwen uhilingi nguluwa hapesah namandran tehe mbulukoyu hu ndra-
mat soyo-soyon iya, pe ngasan namandran tehe hu ndran huro tah, pe tehe
hu palan huro talon, pe hu wayeh hupa,
“Haleluyah!
Paratesah, Yapan Ngindrai torou, ara itamu tehe King.
7 Tukapwes pe tukapwes namandran,
pe kahari ngalan!
Paratesah, lenge kowase Noru Sipsip kinsa para nakiyesou.
Pe pihin tan, ara kinmwanye yiy ita mwoimwoi.

8 Ngindrai kiniyki koyau lahayan, ma nganan pe howen
para kisuluye yiy kiya aliy."
(Koyau lahayan ara iwong iya hu kultuw imwonen ta hu ndramat haiyan ta Ngindrai.)

9 Pwen angelou ipwai isa kili yo ipa, "Aratuluwiy toro: 'Lomwes kiya kili hu mepo kanpwanos hu para kaya anandrinai para kowase yesou ta Noru Sipsip!' " Pe iposura nongnan ipa, "Hu nongan aro ara hu nongan ndrokonan ta Ngindrai."
10 Pwen iro mwonen uhilingiy, ara utukuruhu uya pwan ndrikan pe utotohun iya kili yiy. Hapeko ipwai isa kili yo ipa, "Mbuna ambusiy tehen tora! Yo ara hamou para poya mbulen tehe wou opu, iyapolo nali hu mepo hupwotisingi titiye ta Yesu. Atotohun kiya kili Ngindrai! Paratesah, titiye ta Yesu, ara ngara kirakelehani hu ndramat para hu kawong tehe hu poropet."

Ndramat ngara ngaplani hos iro ndrita hos pallen

11 Pe unime kol paingan yang ara ite, pe hos hamou pallen ara isoho mbulmoro. Pe ndramat para ngaplaniy, ara ngalan, Ndramat Ipwotisingi Lohongan Ndrisiyon iya mbulyan, pe Yiy Ndrokonan. Pe ngara kita-mwanye hu ndramat kimwonen, pe ngara kipopahun.
12 Maran ara iro yat tehe mwan iroholulun, pe kasapai soyon ta king ara huro ndrita payan. Pe kanratuluwi ngalan handra iro kili yiy mepo hamou kinpahasaniy pwi, hapeko yiy mbukenan ipahasaniy.
13 Pe kansuluye yiy kinna koyau hamou mepo kantaimaniy kinna ndrai, pe ngalan, ara Nongna Ngindrai.
14 Pe hu ndram para pahun para kol paingan yang ara huho ndruwan, pe huro ngaplani hu hos pallen, pe hu suluye hu iya koyau lahayan, pe pallen pe kas aliy pwi.
15 Pe semen hapai maran para pahun, ara iyau pohon mepo andre kiramwaitini hu kol namandran masih. "Pe yiy andre kimbultuwe nes hayen tan pe kiro king tahu." Pe ingas toro iya ndrohonoku haliya wain para ndrina lokuh ta Ngindrai Pwokeyan.
16 Pe kantatuluwiy ngalan iro koyau tan pe iro ndrita mbupan, ara toro:

KING TA HU KING MASIH PE YAPAN TA HU YAPAN MASIH.

17 Pwen unime angelou hamou iro tine nondriya mwandrai, pe iwayeh sahin namandran iya, iya kili hu norukan masih para wohowoh yang ipa, "Akasa, akambultere wawu para anandrinai namandran ta Ngindrai,
18 pwen pe andre wawu kaini sangi hu king, sangi hu ndramat huhohin ta hu ndram, sangi hu ndramat pwokeyan, sangi hu hos pe hu mepo ngara kangaplani hu, sangi hu ndramat masih, pe hu ndramat hutora mwoimwoi pe hukonto mwoimwoi pwi, pe hu mangalahu pe hu mepo ngalahu pwi."
19 Pwen unime kan puyap pe hu king para kol pwan iyapolo hu ndram ta hu para pahun, ara humbultere hu huya harong para hu kapopahun kiya kili ndramat para ngaplani hos iro ndrita hos, iyapolo hu ndram tan para pahun.
20 Ndramat para ngaplani hos pallen imbultuwe tahatini kan puyap ara, iyapolo hu poropet para pwandrandraman, mepo hu ngara kawiri nokun pe hu kapwaingani hu ndraikiya kaipisa pwoke tan. Pwen hu kaipisa pwoke aro, ara iluwani hu ndramat para hu kanwiri kinima kan puyap ara, pe kantotohun kiya kili kerewek tan. Pe hilu malmou kene, ara piyani hilu mamwalen hilya mwan mepo pat sakai para aliy ara ngandrahan.

21 Pe hu masih ara tingundru hu iya semela pahun maran iya mepo isa
ngawan poho yiy mepo iro ngaplani hos. Pe hu norukan para wohowoh
masih, ara huini sangihu pe isihihu.

20

Sinai iro nondriya kou hayou sopou

1 Pwen unime angelou hamou iyau kol paingan yang isa pwan, pe
imbultuwe ki iro niman para Ngat Namandran Mbulun Pwi, pe imbultuwe
wasiu hayen namandran hamou iro niman.
2 Pe angelou ara imbultuwe tahatini mwat laman namandran ara—mwat
para koluw mepo yiy payit pe Sinai. Pe angelou iwasi tiriyi yiy para kiro
tora hayou masopou.
3 Pe angelou ara ipiyani yiy iya Ngat Mbulun Pwi, pe iwari papai tan
tisingiy, para mbuna kipakarawani hu kol namandran masih kipoo hayou
masopou kihipwen. Kiyamulan para aliy, andre katali yiy kisa ngawan,
hapeko andre kinto ndrangan niwen pwi.
4 Pwen unime hu ndrohonoku pwanpwan ta king huro kol paingan yang,
pe hu mepo huro mipwan aliy, ara Ngindrai kiniyki pwoke nopwaran iya
kili hu para hu katamwanye. Pe unime hu mwoiwa hu mepo husondriti
koyuhu, paratesah, iya titiye ta hu iya ta Yesu, pe paratesah i, iya nongna
Ngindrai. Pe hu kantotohun kinna kili kan puyap ndre kerewek tan pwi, pe
hu kanwiri kiniman kiro hu nimahu ndre hu kombuye hu pwi. Pe hu ara,
ara husa mwalen pe huro king iyapolo Kristus hayou masopou.
5 (Pe hu ndramat masih mepo hu kanmat, ara hu kansatine kimat pwi,
ipoo hayou masopou ara ihipwen.) Pe iye ara lang imu mepo Ngindrai
ihingini hu ndramat hutine kimat.
6 Lomwes pe haiyan iya kili hu mepo husa tine kimat ihomu. Pe pwoke
para kimat lusap, ara andre hu kanna nondriyan pwi, hapeko yihu andre
koro hu pris ta Ngindrai pe ta Kristus, pe andre hu koro king pe koro mu
kiyapolo yiy hayou masopou.

Sinai iwiri koran

7 Pwen kiro mwonen hayou masopou kihipwen, ara andre katali Sinai
kiro nondriya kou tan kisa ngawan,
8 pe andre kiya pe kipakarawani hu kol namandran masih para hu
mbusungo kol pwan mahaasai—kol Kok pe Makok*—para hu kambultere
hu kiya harong para hu kapopahun. Pe ndromwoya hu ara irayah tehe
kalayeng para poholeng.
9 Pe hunon huyau mbusungo kol pwan masih, pe hu rakayani ndro-
honoku ngohongoh ta hu ndramira Ngindrai, kol namandran mepo
Ngindrai inamiliy. Hapeko mwan iyau kol paingan yang isa pwan pe itimwi
hu.
10 Pe payit mepo ipakarawani hu, ara Ngindrai ipiyaniy yiy iya nondriya
ngat mepo mwan sakai iro yat aliy, hape aleheh mepo kan puyap pe poropet
pwasoyou mepo kinpiyani hilu mamu hiltora aliy. Pe yihu andre kakuni
nopwaran lang pe ping pe ngandran ara andre kinto pe kinto.

Hu ndramat humat andre karo tine nongan para tamwanye

11 Pwen unime Ngindrai irompwan ndrohonoku pwanpwan ta king
sih namandran pe pallen. Pe kol pwan pe yang ara hiltan iya mawen
mbulmaran, pe noku hilu para koro aliy, ara pwi.

* **20:8:** Kok pe Makok hilyaingani yihu ndramat masih para kol pwan mepo hu konho ndruwa Ngindrai pwi

12 Pe unime hu ndramat kanmat, yihu ndramat mangalahu pe ngalahu
pwi, ara huro tine mbulmara ndrohonoku pwanpwan ta king, pe hu puk
ara huro te. Pe puk sih i, ara puk para taleh, pe iro te. Pe hu ndramat
humat, ara huro tine nongan iya tesah humbusiy mepo kantatuluwiy iro
nondriya hu puk ara.
13 Pwen ndras itali hu mepo humat huro aliy, ara huro tine nongan,
pe kimat pe Ndrohonoku Kimat ara kintali hu mepo humat para hu koro
tine nongan, pe ndramat hamou-hamou kinwiri koran pwen iya tesah
kinmbusiy.
14 Pwen kimat pe Ndrohonoku Kimat, ara ipiyani hilu hilya nondriya yep
mwan ita aliy. Pe yep mwan ita aliy ara, ara kimat lusap.
15 Pwen kapa hamou kankahi ngalan kantatuluwiy kinto nondriya puk
para taleh pwi, ara hu angelou ta Ngindrai kanpiyani hu kanna nondriya
yep mwan ita aliy.

21

Kol paingan howen pe kol pwan howen

1 Pwen unime kol paingan yang sih howen pe kol pwan sih howen,
paratesah, kol paingan yang para mamu pe kol pwan para mamu, ara
kanimun, pe ndras ara kinto pwi yi.
2 Pe unime Kol Namandran Haiyan, mepo Yerusalem howen isa pwan
iyau kol paingan yang kili Ngindrai, pe Ngindrai kinmwanye yiy tehe
pihin hamou kinsuluye yiy kinna nosan lahayan para kiyesou kiya kili
nambuyun.
3 Pe uhilingi yoholai sahin iyau ndrohonoku pwanpwan ta king ipa,
“Akahilingiy, kiro mahapo kiya, yumwa Ngindrai andre kiro mwalinga hu
ndramat, pe andre kikuw kiropolo hu. Pe yihu ndramat andre karayah
ndramiran pe Ngindrai mbukenan andre kiropolo hu pe kirayah Ngindrai
tahu.
4 Pe andre kikuwe hu ndruimarahu. Pe kimat andre kinto pwi, pe koisirai
pe ndriyang pe ngandran, ara andre kinto pwi, paratesah, hu melit para
mamu andre hu kahapwen topwei.”
5 Pwen yiy mepo irompwan ndrohonoku pwanpwan ta king, ara ipa,
“Akahilingiy. Yo andre kumbusi melit masih kaya howen!” Pwen ipa,
“Aratuluwi nongan upwai iye kiya pwan, paratesah, hu nongan iye ara
ndrokonan pe imwonen masih.”
6 Pe ipwai isa kili yo ipa, “Kinhipwen. Yo Umu pe yo Mulan. Yo ara Alpa
pe Omeka. Kapa hamou koyun kisapak, ara andre kuhang yiy ndran mepo
andre kinsou pwi, mepo andre kiyau ndrakoyou para ndran para taleh.
7 Pwen yihu mepo hu karamwaitini pahun, ara andre hu kaya mbuke-
nahu melit masih kene aro, pe andre kurayah Ngindrai tahu, pe yihu andre
karayah norun.
8 Hapeko hu ndramat mepo hu ngara kanoh para kakuni nopwaran,
iyapolo hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe hu mepo ngara
kambusi kultuw mwomwan handra-handra, iyapolo hu mepo para tingun-
dru hu ndramat, pe hu para poya pilah, hu mepo ngara karakau, pe hu
ndramat ngara katotohun kiya kili kerewek, pe hu ndramat masih para
pwandrandraman—ara andre kasoiyau kiya tahu kaya mwan sakai mepo
ita yat namandran. Pe iye ara kimat lusap.”
9 Pwen unime angelou hamou tahu manandrtimou mepo hu mbultuwe
pwelekei andrtoyoh mepo ipep iya hu melit mwomwan masih iyahapwen,

ara isa pe ipwai isa kili yo ipa, “Asa, andre kupwaingani kisa kili wou pihin
mepo nakiyesou kiya kili nambuyun mepo Noru Sipsip.”
10 Pwen Mwoiwan Haiyan isa ndrito pe ihiri yo uyau uya ngondron sih
namandran iya pe paingan, pe ipwaingani Kol Namandran Haiyan isa kili
yo. Kol Namandran Haiyan ara, ara Yerusalem mepo isa pwan ngawan iyau
kol paingan yang kili Ngindrai.
11 Pe ngana Ngindrai ilenganiy, pe nganngan iya, pe kol ara mwensen
tehe pat lahayan pe tehe pat yaspar, pe lewen pe iyih iya tehe kamarai.
12 Pe kowa kol namandran ara, ara niwen pe iya paingan iya, pe hu karam
namandran para aliy, ara songui pe luwoh, pe hu angelou songui pe lumou
huro hu karam sih-sih. Pe iho ndrita hu karam ara, ara kantatuluwi ngala
hu kamai hawum-hawum para Yisrayel songui pe luwum.
13 Pe hu karam namandran maroyoh huya pwen te kup, pe maroyoh huya
pwen te hai, pe maroyoh huya pwen te rai, pe maroyoh huya pwen te tolau.
14 Pe kowa kol namandran ara, ara hu soyei iro ndrita hu pat namandran
songui pe luwoh, pe ndrita hu pat ara, hu aposel songui pe lumou ta Noru
Sipsip, ara ngala hu hamou-hamou huro ndrita hu pat ara.
15 Pe angelou mepo kinwong kinsa kili yo, ara imbultuwe kei kolt hamwat
para ndrohonge para kirandrohongani kol namandran ara, iyapolo hu
karam namandran para aliy, pe hu kou para aliy.
16 Kol namandran ara, ara mbusungon mahaasai, ndrohongan, ara
ihisoule ko, pe ma hongan. Pe irandrohongani kol namandran ara, pe
niwen para aliy, pe maihan para aliy, pe sohun ara niwen iya, iya paingan,
pe ndrohongan, ara pusongui pe lupou*.
17 Pwen angelou irandrohongani hitun para kowa kol ara, pe ndrohon-
gan, ara mita andrtingui. Pe irandrohongani kowa kol ara, ara pwen tehe
hu ndramat ngara kandrohonge.
18 Pe kowan, ara mbusiy iya pat yaspar, pe kol namandran ara, mbusiy
iya pat kolt imwonen, leuwen tehe kamarai.
19 Pe hu pat mepo soyei kol namandran ara iro ndritan, ara kowan nosiy
iya hu pat masih lahayan handra-handra. Pe soyei iya pat sih imu, ara pat
yaspar, pe soyei iya pat luwoh, ara pat sappaya, pe pat toyoh para aliy, ara
pat kalsetony, pe pat haahiu para aliy, ara pat hemeral,
20 pe pat yimah para aliy, ara pat onis, pe pat anoh para aliy, ara pat
karniliyan, pe pat andrtoyoh para aliy, ara pat krisolayit, pe pat androlwoh
para aliy, ara pat peril, pe pat androsih para aliy, ara pat topas, pe pat
songui para aliy, ara pat terkose, pe pat songui pe sih para aliy, ara pat
yasin, pe pat songui pe luwoh para aliy, ara pat ametayis.
21 Pe hu karam namandran songui pe luwoh para aliy, ara tehe sowiy
lahayan iya. Pe karam namandran sih-sih, ara soyei iya sowiy sih-sih
namandran iya. Pe sai namandran para kol namandran ara, ara mangsaniy
iya pat kolt imwonen, pwen tehe kamarai leuwen.
22 Pe kunnime hawum yumwa totohun namandran iro kol namandran
ara pwi, paratesah, Yapan Ngindrai Pwokeyan, pe Noru Sipsip, ara hilu
yumwa totohun namandran para aliy.
23 Pe kol namandran ara, ara mwandrai pe walah ngana hilu, ara kinlahi
kilenganiy kiro aliy pwi, paratesah, nganngana Ngindrai ara iyki ngana
lang, pe Noru Sipsip, ara sui tehe para aliy.
24 Pe hu kol namandran masih andre hu karikai kiya nganan, pe hu king
para kol pwan andre kawiri hu melit hiyan lahayan tahu kaya nondriyan.

* **21:16:** 12,000 stadia; tokples: kiro tehe kilomita pusongui pe lupou, 2, 400 kilometres.

25 Pe lang, ara konho wari hu karam namandran para aliy pwi, paratesah,
ping andre kapwi.
26 Pe pwesai pe haiye para hu kol namandran masih, ara andre hu
kawiriy kaya nondriyan.
27 Pe melit kinmwonen pwi, pe hu kultuw mwomwan handra-handra
pe hu ndramat para pwandrandraman, ara andre hu kanna nondriyan
pwi, hapeko hu ndramat para kaya nondriyan, ara hu mepo ngala hu
kantatuluwiy ita nondriya puk para taleh ta Noru Sipsip.

22

Ndran para taleh

1 Pwen angelou ara ipwaingani ndran para taleh isa kili yo, lewen pe iyih
iya tehe kamarai, irah iyau ndrohonoku pwanpwan ta Ngindrai pe ta Noru
Sipsip
2 pe isa pwan ndrokolo sai namandran para kol namandran ara. Pe pwaki
ndran maltoh kene, ara kei para taleh iro lek aliy, pe ngara hu kappwai
maporosongui pe lusap nondriya walah masih. Pe yowi kei ara, ara para
sopwoyani hu ndramat masih kene para kol pwan.
3 Pe andre kaniten ana ndramat kiro aliy pwi. Pe ndrohonoku pwanpwan
ta Ngindrai pe ta Noru Sipsip, ara andre kiro nondriya kol namandran ara,
pe hu ndramat para poya mbulyan, ara andre hu koro totohun kiya atan.
4 Pe andre hu kanime mbulmaran, pe ngalan, ara andre kiro hu kombuye
hu.
5 Pe kinlahi ngana sui sih kiyat kiro kili hu pwi, pe ngana mwandrai andre
kinlengani hu pwi, pe ping andre kiya pwi, paratesah, Yapan Ngindrai
andre nganan kiro lengani hu, pe andre hu koro mu tehe king kinto pe
kinto.
6 Pwen angelou ipwai isa kili yo ipa, “Hu nongan iye ara ndrokonan pe
haiyan. Pe Yapan, mepo yiy Ngindrai pe ipwokeyani mwoiwahu poropet,
ara ipwandrisa hu angelou tan para hu kapwaingani hu melit mepo pakeh
andre hu karayah kiya kili ndramiran hu.”

Yesu andre kisa

7 “Akahilingiy, pakeh andre kusa! Pwesai iya kili hiyeh ipwotisingi
lohongan iya hu nongna poropet iripo nondriya puk iye.”

8 Pwen yo Yohanes, mepo uhilingiy pe unime hu melit aro. Pe iro mwonen
kunnimei pe kunhilingiy, pwen utukuruhu iya pwan ndrika angelou, para
kutotohun kiya kili yiy. Angelou ara ipwaingani hu melit masih kene aro
isa kili yo.
9 Hapeko ipwai isa kili yo ipa, “Mbuna ambusiy tora! Yo ara hamou para
poya mbulen tehe wou opu, pe tehe hu poropet pe nalim hu, pe hu masih
hu pwotisingi lohongahu iya hu nongan para puk iye. Atotohun kiya kili
Ngindrai opu!”
10 Pwen ipwai isa kili yo ipa, “Mbuna amburi hu nongna poropet para
puk iye pe akulaniy, paratesah, lang ara kinsa pakeh.
11 Pe yiy mepo imira mbusi mwomwan, ara kiro mbusiy manau, pe yiy
mepo imira mbusi kultuw pwassin, ara kiro mbusiy manau, pe yiy mepo
imira mbusi hiyan, ara kiro mbusiy manau, pe yiy mepo imira haiyan, ara
kiro haiyan.”

12 “Akahilingiy, pakeh andre kusa! Pe andre kusaiki kene hu ndramat
masih kiro ndruwa tesah hu kanmbusiy.
13 Yo Alpa pe Omeka, pe Umu pe Mulan, pe yo Ndroiyin pe yo Hipwen.”

14 Pwesai kiya kili hu mepo hurahi hu koiwehu, pwen andre kapa hiyan
katahu para hu kayan mbuwa kei para taleh. Pwen andre hu kasong karam
namandran kaya nondriya kol namandran.
15 Pe hu mepo ngara hu kambusi pakut pwassin, hu mepo ngara karakau,
hu para katingundru ndramat, hu para popilah, hu mepo ngara katotohun
kiya kili hu nombungong, pe hu masih mepo ngara kanamiliy para
kapwandrandraman, hu masih ara, ara andre hu koro ngawan tehe mwiy.

16 “Pe Yo Yesu, ara upwandrisa angelou to para kisaiki titiye iye kisa kili
wawu. Yo ara tumbu pe ndraye Tepit, pe yo ara Piriya Lang nganngganan.”

17 Pe Mwoiwan Haiyan pe pihin nakiyesou, ara hilu pa, “Asa!” Pe yiy
mepo mandraingan, ara kipa, “Asa!” Pe sehe ndramat koyun kisapak, ara
kisa. Pe sehe ndramat kinamiliy, ara kiwiri ndran para taleh mepo kenen
pwi.
18 Pe upwatisingi nongan iya kili hu ndramat masih mepo huhilingi
hu nongna poropet para puk iye: Kapa ndramat hamou kiposura hu
nongan iye, ara Ngindrai andre kiposura hu nopwaran mwomwan mepo
kanratiyaniy iripo puk iye kiya kili yiy.
19 Pe kapa ndramat hamou kirapiyani hu nongan kiya mawen nongna
poropet iripo puk iye, ara Ngindrai andre kiwiri sohoyan hira kei para taleh
kiya mawen pe ita Kol Namandran Haiyan i, mepo kantiyaniy iripo puk
maiye iye.
20 Yiy mepo itiyani hu nongan iye, ara ipa, “Ehe, Yo pakeh andre kusa.”
Ndrokonan. Asa, Yapan Yesu.
21 Pe pahas ta Yapan Yesu kiro kili hu ndramira Ngindrai. Ndrokonan.